МІЖНАРОДНИЙ ГУМАНІТАРНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

НАУКОВИЙ ВІСНИК МІЖНАРОДНОГО ГУМАНІТАРНОГО УНІВЕРСИТЕТУ

Серія:
ФІЛОЛОГІЯ

ЗБІРНИК НАУКОВИХ ПРАЦЬ

Випуск 38 том 2

Одеса
2019

Збірник включено до Переліку наукових фахових видань України
відповідно до наказу Міністерства освіти і науки України № 455 від 15.04.2014 р.

Журнал включено до міжнародної наукометричної бази
Index Copernicus International (Республіка Польща)

Серію засновано у 2010 р.

Засновник – Міжнародний гуманітарний університет

Друкується за рішенням Вченої ради Міжнародного гуманітарного університету
протокол 4 від 25.01.2019 р.

Видавнича рада:

С.В. Ківалов, акад. АПН і НАПрН України, д-р юрид. наук, проф. – голова ради; **А.Ф. Крижановський,** член-кореспондент НАПрН України, д-р юрид. наук, проф. – заступник голови ради; **М.П. Коваленко,** д-р фіз.-мат. наук, проф.; **С.А. Андронаті,** акад. НАН України; **О.М. Головченко,** д-р екон. наук, проф.; **Д.А. Зайцев,** д-р техн. наук, проф.; **М.З. Згуровський,** акад. НАН України, д-р техн. наук, проф.; **В.А. Кухаренко,** д-р філол. наук, проф.; **Г.П. Пекліна,** д. мед. наук, проф.; **О.В. Токарєв,** Засл. діяч мистецтв України.

Головний редактор серії – доктор філологічних наук, професор **В.Я. Мізецька**
Відповідальний секретар – кандидат філологічних наук, доцент **Н.П. Михайлюк**

Редакційна колегія серії «Філологія»:

Н.В. Бардіна, доктор філологічних наук, професор; **О.А. Жаборюк,** доктор філологічних наук, професор; **М.І. Зубов,** доктор філологічних наук, професор; **Т.М. Корольова,** доктор філологічних наук, професор; **В.А. Кухаренко,** доктор філологічних наук, професор; **Е. Пирву,** кандидат філологічних наук, професор; **І.Б. Морозова,** доктор філологічних наук, професор; **Н.В. Петлюченко,** доктор філологічних наук, професор; **В.Г. Таранець,** доктор філологічних наук, професор; **Т.С. Шевчук,** доктор філологічних наук, професор; **Н.М. Шкворченко,** кандидат філологічних наук, доцент.

Повне або часткове передрукування матеріалів, виданих у збірнику
«Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету»,
допускається лише з письмового дозволу редакції.

При передрукуванні матеріалів посилання на
«Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету» обов'язкове.

Свідоцтво про державну реєстрацію КВ № 16819-5491Р від 10.06.2010

Адреса редакції:
Міжнародний гуманітарний університет, офіс 502,
вул. Фонтанська дорога, 33, м. Одеса, 65009, Україна,
тел. (+38) 099-547-85-90, www. vestnik-philology.mgu.od.ua

© Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету.
Серія: «Філологія», 2019
© Міжнародний гуманітарний університет, 2019

ЛІТЕРАТУРА ЗАРУБІЖНИХ КРАЇН

УДК 811.111'255

Дуброва С. В.,
викладач кафедри іноземної філології, перекладу та методики навчання
ДВНЗ «Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет
імені Григорія Сковороди»

ОСОБЛИВОСТІ ВИКОРИСТАННЯ ЛЕКСИЧНИХ ЗАСОБІВ ВИРАЖЕННЯ ЕМОЦІЙНОСТІ НА МАТЕРІАЛІ РОМАНУ С. МОЕМА «ТЕАТР»

Анотація. У статті розглянуто особливості використання лексичних засобів, що використовуються автором для передачі емоційного стану героїв, на матеріалі роману С. Моема «Театр». Мовні засоби проаналізовано відповідно до трьох груп лексики мовної репрезентації емоцій: лексика, що називає емоції; лексика, що описує; лексика, що виражає емоції. Виявлено, що в аналізованому творі лексичні засоби передачі позитивних емоцій переважають над лексичними засобами передачі негативних емоцій. Лексика, що називає емоції, представлена дієсловами, іменниками, прикметниками; що описує емоції – порівняннями та фразеологізмами; що виражає емоції – емоційними вигуками.

Ключові слова: лексичні засоби, дієслівний зворот, порівняння, фразеологізм, вигук.

Постановка проблеми. Протягом останніх років науковці досягли значних результатів у дослідженні механізмів мовного вираження емоцій, що говорить, і мовної номінації, інтерпретації емоцій як об'єктивної сутності того, хто говорить і слухає. На цьому етапі розвитку лінгвістики емоцій є низка проблем, які визначають декілька головних напрямів досліджень, зокрема і комунікацію емоцій, категоризацію емоцій та емотивний семантичний простір мови [1].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. На думку В.І. Шаховського, після десятків років досліджень у галузі лінгвістики, вивчення емоцій вийшло на новий рівень. Дослідник зауважує, що на відміну від французьких лінгвістів, які дотримувалися думки, що лише деякі слова мають емоційний компонент, а більшість словникового запасу мови має нейтральне забарвлення, інші психолінгвісти вважають такий поділ неправильним і переконані, що кожне слово може мати емоційний заряд [2, с. 81–92]. Оскільки розрізняють два способи вираження емоцій (вербальний і невербальний) або, як їх ще називають, «Verbal language» та «Body language» [3, с. 96]. Тому є як мінімум дві семіотичні системи емоцій, які ще не досить вивченні. Зокрема, судячи з того, що вже описано та систематизовано, було встановлено, що вербальний спосіб вираження емоцій переважає над невербальним у ряді характеристик, зокрема «надійності, швидкості, прямоті, ступені відвертості і якості (сили) декодування одержувачем» [1].

Професор Р. Бердвіссл провів дослідження, унаслідок якого виявив, що словесна лексика становить менше 35%, тоді як за допомогою невербальних засобів спілкування передається більше 65% інформації. А Мейєрабіан відводить словесній інформації 7%, інтонації – 38% і невербальним сигналам – 55% [4]. Це пояснюється тим, що не все можна передати за допомогою мови, адже мова бідніша за дійсність. Окрім того, вербалізація емоцій не є точною, бо емоції ніколи не трапляються в чистому вигляді.

Деякі вчені, зокрема Н.М. Разінкіна та Ч. Стівенсон, пропонують розрізняти *лексику,* яка *лише позначає емоції*, і *лексику,* яка *виражає їх* [5; 6].

Інші дослідники – Т.В. Аносова та В.А. Чабаненко – під час розгляду лексичних засобів для передачі емоцій виділяють серед них три групи:

– мовні одиниці, які безпосередньо виражають емоції (це емоційні вигуки);

– категорія слів, що називають або характеризують емоції людини;

– мовні одиниці, які можуть і виражати, і передавати емоційне ставлення мовця до будь-якого предмета або явища.

Дослідники наголошують на тому, що в такому слові обов'язково наявна певна характеристика предмета й емоційне ставлення до нього. До цієї групи емоційних слів належать слова з суфіксами суб'єктивної оцінки [8; 7].

Загальна думка щодо класифікації емоцій полягає у їх чіткій дихотомії, тобто поділі за типом оціночного знака на:

– негативні;

– позитивні [9, с. 323].

Усі наявні класифікації емоцій взаємодоповнюють одна одну. Дослідники виокремлюють ядерні та периферійні емоції; ті, які найбільш часто переживає людина, і ті, в яких потреба менша.

Зазначимо, що порівнюючи лексику з цієї точки зору, можна виявити, що у багатьох мовах емотивів із негативною оціночною семантикою в кількісному відношенні більше, ніж емотивів із позитивною оцінювальною семантикою в кількісному. У лексичному складі кожної мови присутні не лише слова з яскраво вираженим стилістичним забарвленням або зі структурним компонентом, який дає змогу виразити емоції, але й слова, чиї емоційні якості перебувають у потенціалі, і використання яких у певному контексті надає слову емоційного забарвлення, що дає їм можливість впливати на реципієнта, в нашому випадку – читача.

У дослідженні розглядаємо емоції як предмет вивчення лінгвістики через лексичні засоби їх вираження в художньому тексті – мовні одиниці, які виражають емоції, які їх називають та які їх описують.

Виклад основного матеріалу. Актуальним сьогодні залишається питання вивчення художньої літератури, зокрема, особливостей використання лексичних засобів, за допомогою яких письменник і передає емоційність образної системи твору. Смисли в художніх текстах не завжди передаються тільки

вербальними засобами, коли автор прагне показати цілісний художній образ. Тому для характеристики персонажів письменником використовується не тільки його мова у всіх своїх проявах, але і характерні жести, міміка.

У романі «Театр» С. Моем розповідає про життя знаменитої актриси Джулії Ламберт. Образ якої багато в чому є автобіографічним, ретроспективним образом самого автора. У цьому творі життя і мистецтво протиставляються автором, він наголошує на тому, що справжнє життя саме в творчості, мистецтві, але саме вони, як здається читачеві, залишаються поза сценою в цьому майстерно написаному художньому творі. Насправді очам читача відкривається творчість в чистому вигляді, «театр» як твір мистецтва, як творіння, але не Джулії Ламберт, а самого Моема.

Життя для головної героїні – підробка, а театр – реальність. Джулія спілкується з вищим світом англійських салонів, може досягати поставлених цілей погрозами, лестощами, обіцянками, навіть образами. У спілкуванні з іншими людьми вона часто демонструє свою перевагу уважно стежить за співрозмовником і вловлює найменшу зміну в його настрої, думках, почуттях. здатна передавати найрізноманітніші інтонації в своїй промові. Її експресія обеззброює співрозмовника. Хоча мовлення головної героїні більш наближене до розмовно-побутового стилю ніж до офіційно-ділового, але її мова також виконує естетичну функцію. Джулія користується сценічною мовою персонажів, яких вона грала, цитує пісні і слова з відомих літературних творів. Вона використовує просторіччя в поєднанні з високим поетичним дискурсом. Експресія присутня у кожному висловлюванні героїні у діалогах і полілогах Джулія заворожує слухачів, але може і образити, обдурити, щире та глибоко особистісне розкривається більш у її внутрішніх монологах, в яких вона найчастіше договорює те, чого вона б не сказала насправді співрозмовнику. У щирому спілкуванні з іншими людьми вона не знаходить розуміння.

Автор вплітає в сюжетну канву твору власну, інколи негативну, характеристику головної героїні, цим самим надаючи твору більшої виразності та експресивності. Письменник прагне передати емоції, переживання, настрої, ставлення до всього, що оточує Джулію, а не просто розповідає сюжет. У тексті роману використовуються численні ремарки і поширені авторські описи відповідних «німих» сцен. Їх кількість у творі надзвичайно велика, вони допомагають читачеві зрозуміти почуття і характер головної героїні.

Роман С. Моема «Театр» є сукупністю особистісних переживань головної героїні Джулії Ламберт, її середньовікової кризи і життєвих хвилювань. Любовні трикутники, театральні пристрасті, сильний характер персонажів, те, як різні люди по-різному прокладають собі «дорогу в життя», – все це знайшло місце в сюжеті твору.

Автор використав широкий арсенал мовних засобів для створення яскравої та неповторної композиції, образної системи та сюжетної лінії твору.

Розглянемо лексичні засоби вираження емоційності у романах С. Моема «Театр» відповідно до класифікації В.І. Шаховського, який виділяє три групи лексики мовної репрезентації емоцій [3, с. 101]:

1. Лексика, що називає емоції – письменник або герой твору сам називає емоцію, яку він виражає цієї миті.

Наприклад: *He likes me better than anyone*, ***he even admires me, but I don't attract him that way*** [10, p. 25].

Синтаксична конструкція *he even admires me, but I don't attract him that way* (*він навіть захоплюється мною, але я не приваблюю його як жінка*) у наведеному прикладі слугує на позначення Джулією припущення про почуття, які Майкл до неї відчуває. Емоційний ефект досягається шляхом звернення автора до дієслів *to admire* (захоплюватися, милуватися) та *to attract* (приваблювати, підкорювати, завойовувати).

He was pleased *by their approval*, but ***not cast down*** *by their censure* [10, p. 26].

Звернення автора до виразу *he was pleased* (він був задоволений), *not cast down* (не засмучувався) дає йому змогу описати позитивні та негативні емоції, що переживають дійові особи його твору. Дієслова *to be pleased* (бути задоволеним, радісним, щасливим) та *to be cast down* (бути засмученим, пригніченим, зневіреним) слугують засобом їх вербалізації.

The thought occurred to her that he looked like a handsome young footman applying for a situation. ***He was*** *strangely* ***nervous*** [10, p. 32].

Ще одним із засобів вербалізації негативних емоцій є дієслівний вираз *to be nervous* (бути знервованим, схвильованим, збудженим, занепокоєним чимось, дратівливим з приводу чогось / щодо когось) звернення автора до якого увиразнює почуття та емоції, що переживає описувана ним дійова особа.

It looks to me as though ***mother and Julia were*** *thoroughly* ***upset*** [10, p. 33].

У момент повідомлення про одруження Майклу здалося, що ця новина глибоко схвилювала не тільки його наречену, а й маму. С. Моем передає стан занепокоєння, ситуативної стривоженості героїв, використовуючи дієслівний вираз *to be upset* (бути схвильованим, стривоженим, засмученим, обуреним, спантеличеним чимось / кимось).

She must pretend ***to be*** *as* ***delighted*** *as he was* [10, p. 35].

Джулія була надзвичайно засмучена почувши, що її наречений погодився на роль і гастролі в Америці не порадившись із нею, але радісний вигляд Майкла змусив її «взяти себе в руки та одягнути маску щастя». У творі представлено виразом *to be delighted (*бути задоволеним, радісним, щасливим, сяючим від щастя, зачарованим).

She was jealous *of his friends at the Green Room Club,* ***jealous*** *of the games that took him away from her, and* ***jealous*** *of the men's luncheons he went to under the pretext that he must cultivate people who might be useful to them* [10, p. 45].

На початку спільного подружнього життя головна героїня ревнувала чоловіка друзів, до гри у гольф, до нових знайомств, які могли б бути корисними для їх спільної справи, до всього, що відволікало увагу Майкла від неї самої. Письменник називає емоційний стан героїні використовуючи дієслівний вираз *to be jealous* (бути ревнивим, заздрісним, нетерпимим, ревниво оберігати щось / когось, вимагати поклоніння тільки собі).

It infuriated her that when she worked herself up into a passion of tears *he should sit there* ***quite calmly***, *with his hands crossed and a good-humoured smile on his handsome face, as though she were merely making herself ridiculous* [10, p. 45].

У наведеному прикладі С. Моем протиставляє емоційний стан головних героїв – коли Джулія впадала в лють і доходила до істеричного нападу (дієслово *to infuriate* – приводити в лють, розлючувати, дратувати, гнівити, виводити з себе, доводити до сказу, обурювати), її чоловік залишався цілковито спокійним *(to be calmly* – бути стриманим, спокійним, холоднокровним, байдужим).

When he went out to France Julia bitterly ***regretted*** *the reproaches she had so often heaped upon him, and made up her mind that if he were killed she would commit suicide* [10, p. 45].

Як бачимо, спочатку головна героїня мала сильні почуття до свого чоловіка, вона гірко шкодувала (дієслово *to regret* – шкодувати про що-небудь, каятися, сумувати, жаліти, каятися в чомусь, з жалем ставитися до когось / чогось, оплакувати), що часто докоряла йому з найменшого приводу, тому вирішила для себе, що покінчить життя самогубством, якщо він загине на війні.

She was ***feeling very well****, but she had a great yearning to feel his arms around her, she* ***felt a little lost, a little helpless****, and she wanted his protective strength* [10, p. 48].

Автор передає стан Джулії у момент її вагітності, зазначаючи, що хоча вона і почувається фізично дуже добре (дієслово *to feel* (відчувати, передчувати, почуватися) + прислівник *very (*дуже), + прикметник *well* (добре, відмінно, чудово), але емоційно – трохи розгублена і безпомічна (прислівник *little* (трохи) + прикметник *lost* (розгублений, забутий, заплутаний, втрачений), *helpless* (безпомічний, безпорадний, беззахисний, безсилий).

He was in great spirits*, not only because he was home for a few days, but because the end of the war was in sight* [10, p. 48].

У наведеному прикладі С. Моем називає емоцію яку відчував Майкл по поверненню додому із війни, використовуючи дієслівний вираз *to be in great spirits* (бути в чудовому настрої, почуватися добре, почуватися прекрасно).

No woman was ever more surprised in her life. ***She was so taken aback*** *that she never thought of doing anything* [10, p. 80].

Представлений приклад демонструє розгублений стан Джулії, спричинений раптовим потраплянням її в неочікувану ситуацію – *to be taken aback* (бути приголомшеним, захопленим зненацька, збентеженим, сторопілим, спантеличеним).

But somewhere, at the back of her mind or in the bottom of her heart, was ***a feeling of ever so slight contempt for*** *Tom because he was such a simple fool* [10, p. 128].

Автор називає емоцію, яку головна героїня відчула до Тома коли досягла своєї мети – отримала можливість маніпулювати ним – *to feel contempt for* (відчувати презирство, зневагу до когось).

Julia, though ***she seemed to share their amusement, was alert and watchful*** [10, p. 128].

Головна героїня вміла чудово приховувати власні емоції, так під маскою веселості, вона приховувала свою стривоженість і занепокоєння, що у тексті представлено дієслівним виразом – *to be alert and watchful* (бути настороженим, обережним, пильним, стривоженим, у стані готовності до рішучих дій).

The love *that had consumed her then,* ***the jealousy*** *she had stifled,* ***the ecstasy*** *of surrender, it had no more reality than one of the innumerable parts she had played in the past. She relished her* ***indifference*** [10, p. 225].

У наведеному прикладі автор називає почуття, які Джулія раніше відчувала до Тома, але зараз вона вільна від них і насолоджується тим, що вона стала байдужою до свого коханця. Переживані героїнею емоції представлено іменниками – *the love, the jealousy, the ecstasy, the indifference* (любов, ревнощі, захват, байдужість).

2. Лексика, що описує емоції – письменник або герой твору описує емоцію іншої людини, роблячи припущення про її наявність, відповідно до ситуації.

Наприклад: *In a brown coat and grey flannel trousers, even without make-up, he was so handsome* ***it took your breath away*** [10, p. 14].

У наведеному прикладі емоція «захоплення» чимось / кимось описується сталим виразом *it took your breath away* (що прямо дух перехопило), який позначає стан схвильованої людини, якій важко дихати від хвилювання чи надлишку почуттів.

Her ***heart melted within her*** *when she looked into his deep, friendly eyes, and* ***she shivered with delightful anguish*** *when she considered his shining, russet hair* [10, p. 25].

Звернення автора до виразів *her heart melted within her – її серце тануло, she shivered with delightful anguish – вона тріпотіла від п'янкого захвату* – уможливлює передачу почуття «закоханості» героїні твору. Автор передає емоції та почуття героїні, використовуючи дієслова *to melt* (танути, пом'якшуватися, розчулюватися), *to shiver* (тремтіти, здригатися, трястися, зіщулюватися).

All this emotion worked on Julia and, ***though she smiled happily, the tears coursed down her cheeks*** [10, p. 32].

Емоційний стан Джулії у момент оголошення батькам про майбутнє весілля передано завдяки синтаксичній конструкції *though she smiled happily, the tears coursed down her cheeks – хоча вона щасливо посміхалася, по її щоках котилися сльози*. Тобто ми бачимо, що сльози це не завжди наслідок якихось негараздів, а інколи навпаки сльози з'являються від щастя, від сплеску позитивних емоцій.

Before, to her passionate nostrils his body, his young beautiful body, had seemed to have a perfume of flowers and honey, and this had been one of the things that had most enchained her to him, but now in some strange way it had left him. She realized that he no longer smelt like a youth, he smelt like a man. ***She felt a little sick*** *...* ***Her heart sank*** *because she knew she had lost something that was infinitely precious to her, and* ***pitying herself she was inclined to cry****; but at the same time* ***she was filled with a sense of triumph****, it seemed a revenge that she enjoyed for the unhappiness he had caused her;* ***she was free of the bondage*** *in which her senses had held her to him and she exulted* [10, p. 48–49].

Автор описує почуття головної героїні коли вона усвідомила, що її чоловік більше не приваблює її, а навпаки викликає у неї відразу – *she felt a little sick – вона відчула легку нудоту, her heart sank – серце її щеміло, pitying herself she was inclined to cry – їй було себе шкода, вона готова була заплакати, she was filled with a sense of triumph – її переповнювало торжество, she was free of the bondage – вона була вільна від уз.* Як бачимо з наведеного прикладу внутрішньо-суперечливий емоційний стан Джулії відобразився на її фізичному самопочутті.

Her heart ached*, notwithstanding the scintillating performance she had given during the day; and it was with almost complete sincerity that with* ***sighs, sad looks and broken sentences****,* ***she made him understand that her life was hollow*** *and despite the long continued success of her career she could not but feel that she had missed something* [10, p. 115].

Наведений приклад демонструє опис емоційного незадоволення Джулії власним життям – *her heart ached – на серці у неї було тоскно, sighs, sad looks and broken sentences, she made him understand that her life was hollow – зітханнями, сумними поглядами і недомовками вона дала йому зрозуміти, що життя її порожнє.*

She drew a deep breath of relief *when she got into the car to go to London.* ***She was not angry*** *with Tom, but* ***deeply hurt****;* ***she was exasperated*** *with herself because* ***she had so lost control over her feelings*** [10, p. 116].

С. Моем змальовує почуття головної героїні, які її глибоко вразили, вона сердилася на саму себе через втрату влади над собою, що увиразнено сталим виразом *to lose control over one's feelings – втратити контроль над чиїмись почуттями.*

The blood rushed to her cheeks. ***She could not help answering rather sharply*** [10, p. 118]. – *Кров прилинула до її щік. Вона не могла впоратися з собою, і голос її прозвучав досить різко.* Наведений приклад описує зовнішній, фізичний вияв емоційного стану Джулі, її гніву, який вона не змогла стримати.

She smiled brightly *at him, but* ***her eyes were steely with hatred*** [10, p. 118].

Як бачимо з представленого прикладу за зовнішнім виразом радості / задоволення – *she smiled brightly – вона весело посміхнулася*, приховуються зовсім протилежні емоції – *her eyes were steely with hatred – очі її виблискували холодним блиском.*

She clenched her hands *in order to prevent herself from telling him to hold his silly tongue.* ***She was in a black rage.*** *This was the last straw* [10, p. 118].

Завдяки використанню автором виразів *she clenched her hands – вона стисла кулаки, she was in a black rage – її душила чорна лють* можна зробити припущення про обурення, роздратування, злість які переповнювали Джулію та її спроби опанувати свої емоції, взяти себе в руки.

Письменник нерідко використовує фразеологізми, які є невичерпними мовними джерелами, що надають емоційності, глибинності, лексичної й синтаксичної витонченості та довершеності художньому твору, передаючи найтонші відтінки думок та почуттів головних героїв.

Особливості фразеологізмів як виражальних засобів:

– лексичне значення виражається сполученням кількох слів,

– значення фразеологізму єдине;

– постійне відтворювання одного й того самого компонентного складу;

– характеризується стійкістю граматичних категорій;

– слова у складі фразеологізмів часто мають переносне значення;

– контекстуальна зумовленість вживання.

Her heart thumped against her ribs [10, p. 32]. – *Серце мало не вискакувало у неї з грудей.*

Передаючи сильне хвилювання головної героїні, С. Моем описує її фізичний стан – прискорене серцебиття, яке виникає внаслідок емоційного збудження – як позитивного, так і негативного.

Her heart sank, but she pretended that she was as excited as he*, and went with him next day to the hotel* [10, p. 34].

Вживання словосполучення *her heart sank, but she pretended that she was as excited as he – у неї обірвалося серце, але вона зробила вигляд, що вона в такому ж захваті, як він…* слугує опису емоційного стану Джулії, яка в той момент вона була стривоженою і наляканою, але все ж таки опанувала себе і не проявила слабкості.

Her jaw was set and her eyes were frowning [10, p. 37]. – *Зуби її були стиснуті, брови насуплені, очі метали блискавки.*

Як бачимо, такий опис найбільш яскраво демонструє емоцію «злості» – неможливість Джулії стримати почуття крайнього роздратування, обурення, гніву.

My heart is breaking*, and you can talk of a movement that I made quite accidentally* [10, p. 45].

У наведеному прикладі вираз *my heart is breaking – у мене розривається серце* виражає стан головної героїні у момент переживання душевного болю.

Julia's heart sank into her boots. *Of course it was madness to do that sort of thing in the dressing-room. Why, there wasn't even a key in the lock. Evie kept it. All the same the risk had given it a spice. It was fun to think that she could be so crazy* [10, p. 94].

Описуючи момент можливості викриття зради Джулії, автор використовує фразеологізм – *one's heart sank into one's boots – душа в п'яти пішла*, що яскраво характеризує її емоційний стан – страх, тривогу та занепокоєння.

The realization gave her something of a shock; she did not know whether to laugh or ***to burn with shame*** [10, p. 112].

Наведений фрагмент демонструє емоцію-занепокоєння головної героїні коли вона усвідомила, що ревнує свого молодого коханця до власного сина, часу який вони проводять разом граючи в теніс, гольф, плаваючи на вітрильному човні чи просто розмовляючи на різні теми, представлений виразом – *to burn with shame – згорати від сорому.*

She knew where he was most sensitive and how she could most cruelly wound him. ***That would get him on the raw.*** *She felt a faint sensation of relief as she turned the scheme over in her mind* [10, p. 119].

Автор змальовує план помсти Джулії за її зневажені почуття, використовуючи фразеологізм – *to get smb on the raw – зачепити когось за живе*, тобто образити, дошкулити скривдити, завдати болю (фізичного чи психологічного).

… ***I feel on the top of the world. I feel like a million dollars.*** *I want to be alone and enjoy myself* [10, p. 233].

Головна героїня сама описує свій емоційно піднесений стан після тріумфального виступу на сцені, представлений у творі фразеологізмами – *to feel on the top of the world – відчувати себе на сьомому небі, to feel like a million dollars – почуватися на мільйон доларів.*

Досить часто для увиразнення зображуваних почуттів та емоцій персонажів використовуються порівняльні конструкції. Порівняння використовується з метою більш яскравого і наочного зображення та емоційної оцінки предмета, явища або дії. Письменник намагається знайти таке порівняння, щоб домогтися правдивості зображення, відчутності предметів. Зазвичай порівнює із предметами або явищами, відомими та зрозумілими читачеві.

Порівняння вважають найпростішим мовним засобом образності. Введення в текст порівнянь дає змогу авторові створити у читача чіткіше уявлення про події, які він описує у творі, охарактеризувати зовнішність героя, особливості його мовлення, рухів, передати фізичний чи психічний стан персонажів та їхні життєві ситуації. Порівняння характеризуються наявністю співставлення за об'єктивною схожістю його компонентів або ж за суб'єктивною асоціацією, яка лежить в основі поєднання цих компонентів.

Розрізняють такі види порівнянь: порівняння у вигляді порівняльного звороту, утвореного за допомогою сполучників *«as», «like», «як», «ніби», «наче»* та ін.; безсполучникові порівняння – у вигляді речення зі складеним іменним присудком; заперечні порівняння; порівняння у формі питання.

В англійському мовознавстві є два різних поняття: *simile* – власне порівняння (для образних) і *comparison* – зіставлення (для безобразних).

But if they played a moving scene well ***he cried like a child****, and when they said an amusing line as he wanted it said he bellowed with laughter* [10, p. 13].

Наведений фрагмент є відображенням емоції «смутку», що виникає у випадку значної незадоволеності людини з якоїсь причини та вербалізується словосполученням *he cried like a child – він плакав, як дитина*.

Was it possible that three months had made so much difference in him, or was it merely that for years she had still seen him with the eyes that had seen him when he came on the stage to rehearse at Middlepool in the glorious beauty of his youth and ***she had been stricken as with a mortal sickness?*** [10, p. 49].

Завдяки зверненню до виразу *she had been stricken as with a mortal sickness - вразив її любов'ю, як смертельною хворобою* автор порівнює стан закоханості та емоції, які при цьому відчуває Джулія, зі смертельною хворобою від якої неможливо вилікуватися.

Poor lamb, ***he must be as poor as a church mouse****.*

The room reminded her very much of some of the lodgings she had lived in when she was first on the stage. She noticed the pathetic attempts he had made to conceal the fact that it was a bedroom as well as a sitting-room. The divan against the wall was evidently his bed at night. The years slipped away from her in fancy and she felt strangely young again [10, p. 78].

Говорячи про свого молодого коханця *he must be as poor as a church mouse – певно, бідний, як церковна миша*, головна героїня описує убогість квартири в якій живе Томас, та яка справляє на Джулію зовсім не гнітюче враження, а навіть навпаки вона в уяві повертається до днів своєї молодості.

She slowly turned her liquid eyes on him. ***It was not a woman crying*** *that he saw,* ***it was like all the woe of humankind, it was the immeasurable, the inconsolable grief that is the lot of man*** [10, p. 126].

Описуючи стан Джулії, автор вдається до порівняння, підкреслюючи її емоційність і майстерність у грі з чужими почуттями *– it was not a woman crying – це була не просто жінка, яка плаче, it was like all the woe of humankind, it was the immeasurable, the inconsolable grief that is the lot of man – це була вся скорбота людського роду, неймовірне, невтішне горе – вічна доля людей.*

She's as strong as a horse *and she's in the best of health. She's looking younger than she has for years* [10, p. 133].

Розповідаючи про свою дружину Майкл, іронічно зазначає, що незважаючи на її роки вона молодо виглядає і прекрасно себе почуває, у тексті твору цей опис представлений порівнянням *– as strong as a horse – сильний як кінь.*

She had been deaf to his passionate entreaties for twenty years*, and it was very natural if he had given up his quest as hopeless.* ***It was like Mount Everest; if those hardy mountaineers who had tried for so long in vain to reach the summit finally found an easy flight of steps that led to it, they simply would not believe their eyes: they would think there was a catch in it*** [10, p. 192].

He's such an ass*, I don't suppose he began to see what I was getting at* [10, p. 193].

Наведений приклад демонструє відношення Джулії до її давнього шанувальника лорда Чарльза Темерлі. Вона була цілковито байдужою до нього, але в моменти, коли їй хотілось привернути до себе увагу, змусити ревнувати чи просто потішити своє самолюбство, вона «грала на його почуттях». Автор порівнює мінливість їх відносин зі сходженням на гору Еверест *– все одно що підкорювати Еверест. Якби альпіністи, які довго і безуспішно намагалися дістатися до його вершини, раптом виявляли пологі сходи, які туди ведуть, вони б просто не повірили своїм очам; вони б подумали, що перед ними пастка.*

He's such an ass*, I don't suppose he began to see what I was getting at* [10, p. 194].

Головна героїня порівнює лорда з вислюком, адже для неї він просто «пішак у грі», яким можна маніпулювати.

*... You don't know the difference between truth and make-believe.****You never stop acting. It's second nature to you. You act when there's a party here. You act to the servants, you act to father, you act to me. To me you act the part of the fond, indulgent, celebrated mother. You don't exist, you're only the innumerable parts you've played****.*

D'you think I'm only sham?

Not quite. ***Because sham is all you are. Sham is your truth. Just as margarine is butter to people who don't know what butter is*** [10, p. 213-214].

У відвертій та емоційній розмові з матір'ю Роджер звинувачує її в тому, що все її життя це гра, що це і є її справжнє єство, що для неї немає різниці між правдою і вигадкою. Моем використовує порівняння для надання виразності словам Роджера, який наголошує на тому що вона справжня лицемірка *– sham is your truth. Just as margarine is butter to people who don't know what butter is – обман і є твоєю правдою. Як маргарин – маслом для людей, які ніколи не куштували справжнього масла.*

If one stripped you of your exhibitionism, if one took your technique away from you, ***if one peeled you as one peels an onion of skin after skin of pretence and insincerity, of tags of old parts and shreds of faked emotions, would one come upon a soul at last?*** [10, p. 215].

Роджер звинувачує Джулію в нещирості, він хоче бачити її справжні почуття, достукатися до її серця, вдаючись до порівняння *– if one peeled you as one peels an onion of skin after skin of pretence and insincerity, of tags of old parts and shreds of faked emotions, would one come upon a soul at last – очистити, як очищають лушпиння з цибулини, шар за шаром – удавання, нещирість, заяложені цитати зі старих ролей і обривки підроблених почуттів, доберешся чи нарешті до твоєї душі.*

You could have knocked me down with a feather when he said all those things to me. ***I felt just like Balaam when his ass broke into light conversation*** [10, p. 221].

Розповідаючи своєму чоловіку про розмову з сином, Джулія підкреслює свій емоційний стан – стан збентеженості, і порівнює себе з біблійним героєм Валаамом, який онімів від подиву коли його ослиця заговорила до нього.

Як бачимо, порівняння відіграють одну з ключових ролей у створенні образної системи художнього твору, даючи письменнику можливість передати читачеві те особливе бачення світу, яке притаманне автору чи його персонажам. Об'єкт і предмет порівняння можуть бути досить далекими, щоб зіставлення їх було непередбачуваним й актуалізувало у свідомості читача систему образів, які не залишать його байдужим і викличуть емоції. Уподібнення письменником різнопланових предметів / явищ створює яскраві, образні порівняння. Адже образне порівняння – співставлення двох різних об'єктів, що поєднані спільністю певної ознаки, характеризується образ-

ністю, експресивністю. У той час як у логічному порівнянні зіставляються предмети, істоти чи їхні якості, зважаючи на міру якості чи ступеню виявлення ознаки, дії чи стану, що виражаються у граматичному співвідношенні зі ступенями порівняння прикметників і прислівників, які виступають засобом вираження порівняння логічно співставних предметів тощо.

Зазначимо, що кожний компонент семантичної структури порівняння є носієм образності, під якою розуміємо властивість художньо-поетичної мови передавати не лише логічну інформацію, а й ту, що підлягає чуттєво-образному сприйняттю.

3. Лексика, що виражає емоції – вираження емоційного стану героя твору через вигуки, які є засобом позначення, залежно від контексту, як негативних, так і позитивних емоцій. Емоційні вигуки виражають почуття, переживання, настрій, здивування героїв твору тощо.

Наприклад: ***Oh, my love****, don't you know there isn't anything in the world I wouldn't do for you?!* [10, p. 55].

Завдяки вигуку-звертанню *"Oh, my love" – «О, моя любов…!»* Джулія привертає увагу свого чоловіка під час напруженої розмови.

Oh*, I don't care a hang about that!* [10, p. 56]. – «*Ну*, мені на це наплювати!» – вираження цілковитої байдужості.

I suppose you wouldn't come to tea with me one day, would you?

The nerve of it! *She wouldn't go to tea with a duchess; he was treating her like a chorus girl. It was rather funny when you came to think of it* [10, p. 77].

Висловлюючи своє обурення, герой використовує вираз *"The nerve of it!" – «Ну і нахабство!»*.

Hulloa*, Julia, what's the matter with you tonight?* ***Gosh****, you look swell. Why you don't look a day more than twenty-five* [10, p. 82].

Прагнучи висловити емоції, притаманні людині у момент подиву, автор вдається до вітального вигуку *"Hulloa"* у поєднанні з вигуком, що передає приємне здивування чи досаду від побаченого *"Gosh" – «Чорт забирай!, Боже! Треба ж! Ух!»*.

Oh, Michael, Michael*, if you love me, if you've got any spark of tenderness in that hard heart of yours …* [10, p. 82].

Бажаючи привернути увагу співрозмовника, автор використовує вигук *"Oh, Michael, Michael" – «О, Майкле, Майкле»*.

"What a relief!" *Now she could enjoy herself without fear* [10, p. 90].

Вигук *"What a relief!" – «Яке полегшення!»* передає емоцію радості або задоволення.

*"**Damned** if I know what genius is», she said to herself. «But I know this, I'd give all I have to be eighteen"* [10, p. 109].

Завдяки зверненню до вигуку *"Damned!" – «Будь я проклята!»* автор твору вербалізує емоції гніву та розлюченості головної героїні.

*"**For God's sake** don't fuss, Evie. Leave me alone!"* [10, p. 123].

У наведеному вище фрагменті вислів *"For God's sake!" – «Заради Бога!»* слугує висловленню роздратування, обурення, невдоволення Джулії, її бажання прогнати Еві та побути на самоті.

*"**Ah, my dear**, life is so short and love is so transitory!"* [10, p. 191].

Вигук *"Ah, my dear!" – «Ох, моя дорогенька!»* позначає такі емоції, як сум, жаль, печаль і туга за коханням, що вже згасало у серці Чарльза, коханця Джулії.

*"**My God**, is it possible that after all these months you don't know me better than that?!"* [10, p. 125].

Передаючи здивування героїні, автор використовує вигук *"My God!" - «О Боже!, Господи!»*.

*"**Well, young feller!**", said Michael heartily, rubbing his hands, "do you know what I hear about you?"* [10, p. 125].

Використання автором вигуку *"Well, young feller!" – «Ага, попався, молодий чоловіче!»* дає йому змогу привернути увагу співрозмовника.

*"**Alas**, poor Yorick!" But she bethought herself* [10, p. 214].

Прагнучи висловити почуття смутку, жалю, занепокоєння або тривоги, що охопила героя твору, автор використовує вигук *"Alas!" – «На жаль!»*.

Висновки. Отже, як бачимо, роман С. Моема «Театр» насичений лексичними засобами вираження емоцій. У процесі дослідження було виявлено, що в аналізованому творі лексичні засоби передачі позитивних емоцій переважають над лексичними засобами передачі негативних емоцій. Серед словесної лексики, що використовується автором для називання емоцій найбільш вживаними є дієслова, іменники, прикметники. Лексика, що описує емоції представлена також порівняннями та фразеологізмами. До лексики, що виражає емоції відносяться емоційні вигуки. Перспективу подальших розвідок вбачаємо у дослідженні інтонаційних засобів вираження емоційності у представленому романі.

Література:

1. Шаховский В.И. Что такое лингвистика эмоций. URL: http://tverlingua.by.ru/archive/012/shakhovsky_03_12.htm (дата звернення: 20.01.2019).
2. Шаховский В.И. Эмоции – мысли в художественной коммуникации. *Языковая личность: социолингвистические и эмотивные аспекты.* Волгоград-Саратов, 1998. С. 81–92.
3. Шаховский В.И. Категоризация эмоций в лексико-семантической системе языка. Воронеж : Изд-во Воронежск. гос. ун-та, 1987. 192 с.
4. Співвідношення вербальних і невербальних сигналів у спілкуванні URL: https://buklib.net/books/36742/ (дата звернення: 20.01.2019).
5. Разинкина Н.М. Стилистика английской научной речи. Москва : Наука, 1972. 168 с.
6. Стивенсон Ч. Некоторые прагматические аспекты значения. *Новое в зарубежной лингвистике*. Москва : Прогресс, 1985. Вып. 16. С. 129–154.
7. Чабаненко В.А. Стилістика експресивних засобів української мови. Запоріжжя : ЗДУ, 2002. 351 с.
8. Аносова Т.В. Проблема лексикографического отображения коннотации. *Нова філологія*. Запоріжжя : ЗДУ, 2002. № 3 (14). С. 7–8.
9. Изард К. Психология эмоций. Санкт-Петербург: Питер, 1999. 461 с.
10. Maugham S. Theatre. Heinemann, 1939. 293 p.

Дуброва С. В. Особенности использования лексических средств выражения эмоциональности на материале романа С. Моэма «Театр»

Аннотация. В статье рассмотрены особенности использования лексических средств, используемых автором для передачи эмоционального состояния героев, на материале романа С. Моэма «Театр». Языковые средства проанализированы в соответствии с тремя группами лексики языковой репрезентации эмоций: лексика, которая называет эмоции; лексика, которая описывает; лексика, которая выражает эмоции. Выявлено, что в рассматриваемом произведении лексические средства передачи положительных эмоций преобладают над лексическими средствами передачи отрицательных эмоций. Лексика, называющая эмоции, представлена глаголами, существительными, прилагательными; описывающая эмоции – сравнениями и фразеологизмами; выражающая эмоции – эмоциональными междометиями.

Ключевые слова: лексические средства, глагольный оборот, сравнение, фразеологизм, междометие.

Dubrova S. Peculiarities of lexical means usage which expressing emotionality in S. Maugham's novel "Theatre"

Summary. The article deals with the peculiarities of lexical means usage which expressing heroes' emotional states in S. Maugham's novel «Theatre». Language means are analyzed in accordance with three groups of the linguistic representation of emotions: the vocabulary calls emotions; the vocabulary describes emotions; the vocabulary expresses emotions. It is revealed that in the considered novel the lexical means of transmitting positive emotions prevail over the lexical means of transmitting negative emotions. The vocabulary that calls emotions is represented by verbs, nouns, adjectives. The vocabulary that describes emotions is presented by comparisons and phraseological units. The vocabulary that expresses emotions is emotional interjections.

Key words: lexical means, verbal phrases, comparisons, phraseological units, interjections.

УДК 821.111.09:821.161.2

Лазірко Н. О.,
кандидат філологічних наук,
доцент кафедри світової літератури та славістики
Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка

ЕСТЕТИЧНА ПРОГРАМА СИМВОЛІЗМУ І ПОЕЗІЯ ПОЛЯ ВЕРЛЕНА У РЕЦЕПЦІЇ ВОЛОДИМИРА ДЕРЖАВИНА

Анотація. У статті розглядається творчість Поля Верлена в контексті естетичної програми французького символізму. Представлено погляди українського літературознавця Володимира Державина на своєрідність творчого методу Поля Верлена та подано методологічні стратегії дослідження творчості цього поета.

Ключові слова: аналіз, методи досліджень, символізм, творчість, французька література.

Постановка проблеми. Українська літературна спадщина кінця XIX – початку XX ст. характеризується зверненням до творчого досвіду європейських літератур. Українське красне письменство межі століть намагалось активно практикувати нові жанри та форми у своїй творчості, що засвідчують праці багатьох митців того часу. Взаємозв'язки літератур – один із важливих чинників їхнього художнього збагачення і розвитку. Без глибокого і конкретного вивчення цих взаємовпливів і залежностей неможливо науково осмислити літературний процес того чи іншого народу. Літературні та культурні взаємини XIX століття, що розвивалися в багатьох напрямках, слугували передусім потребам поступу кожної конкретної національної літератури. Тому кожній літературі притаманні, з одного боку, специфічні закономірності розвитку, які випливають з вітчизняних умов і самобутніх традицій, а з іншого, – закономірності загального порядку, зумовлені міжнародним характером літературного процесу.

Велике значення для вивчення рецепції творчості П. Верлена в Україні має аналіз вітчизняної літературно-критичної думки, адже він дозволяє систематизувати здобутки українського літературознавства з цього питання та реконструювати еволюцію сприйняття спадщини поета українською літературою. Важливим для створення якнайповнішої картини української рецепції ліричного спадку П. Верлена є праці В. Державина про цього митця, а дослідження французької поезії займають особливе місце у його науковому доробку.

Аналіз досліджень і публікацій. Серед українських вчених, що займалися дослідженням та вивченням місця та ролі Поля Верлена у світовому письменстві, а також перекладали поезії цього автора, В. Стефаник, П. Грабовський, І. Франко, М. Зеров, С. Савченко, М. Вороний, М. Драй-Хмара, М. Орест, П. Тичина М. Рильський, Г. Кочур, М. Лукаш, М. Терещенко, Борис Тен, А. Содомора тощо. Творчістю французького поета захоплюються і відчувають його вплив сучасні українські поети А. Кичинський, Л. Костенко, Л. Талалай.

Мета статті – презентувати В. Державина як дослідника творчості Поля Верлена, а також проаналізувати його погляди на особливості символістської поезії. Основними завданнями статті є: окреслити основні концепції бачення творчості Поля Верлена у науковій спадщині українського дослідника, окреслити основні параметри наступних досліджень у запропонованій проблематиці.

Виклад основного матеріалу. Українська літературна спадщина кінця XIX – початку XX ст. характеризується зверненням до творчого досвіду європейських літератур. Одним із популярних жанрів того часу стає символістська поезія, яка активно практикується, зокрема, французькими поетами П. Верленом, А. Рембо, С. Малларме, Лотреамоном. У творчості вищевказаних митців цей різновид поезії набуває класичних ознак: яскраво виражені ліричні інтенції, які характеризуються експресивністю семантичних зображально-виражальних засобів, сентиментальним пафосом, символічно-асоціативною образністю, фрагментарністю, ритмомелодикою, підвищеною чуттєвістю та суб'єктивними рефлексіями.

Модернізм – це художній напрям XX ст., який у літературному процесі своєї доби зреалізувався низкою досить самостійних напрямів і течій. Серед них символізм – одна з найбільш поширених і усталених художніх систем модернізму. Основи естетики символізму склалися в останній третині XIX ст. у творчості французьких поетів Ш. Бодлера, П. Верлена, А. Рембо, С. Малларме. Головними засобами вираження художньої системи символізму Д. Наливайко визнає символ та суґестію, які «виступають у символістів у близькому сусідстві, доповнюючи та посилюючи один одного» [4, с. 251–253]. Принципи символізму у творах таких відомих письменників, як М. Метерлінк, П. Валері, Р.М. Рільке, а також в українських митців початку XX ст. базувалися на основі французьких зразків. Окрім спадкоємного зв'язку з романтизмом, теоретична основа цього літературно-художнього напряму формувалась під впливом філософії А. Шопенгауера та Е. Гартмана, творчості Р. Вагнера, деяких ідей Ф. Ніцше, а також інтуїтивізму, «філософії життя». Звідси характерні для символізму ідеї містецькоінтуїтивного осягнення світу через символічні пошуки відповідностей та аналогії, культ музичної стихії як праоснови життя й мистецтва, перевага лірико-поетичних начал, що ґрунтуються на вірі в надреальну чи ірраціональну силу поетичної мови. Якщо наш світ неможливо осягнути розумом, якщо його можна збагнути лише інтуїтивно на рівні підсвідомості, то найкращим засобом для цього є знак, символ. Російський поет-символіст і філософ В. Іванов на початку XX ст., у період розквіту російського символізму, «успадкованого від Заходу» (О. Блок), віднайшов формулу, яка стала хрестоматійною: «Символ є справжнім символом лише тоді, коли він невичерпний, безмежний у своєму значенні, коли він промовляє своєю таємною (ієратичною і магічною) мовою натяку й навіювання щось невимовне, неадекватне зовнішньому слову. Він багатоликий, багатозначний і завжди темний в останній глибині» [3].

Французькі символісти проголосили існування кількох світів: реального (об'єктивного), духовного (суб'єктивного) та ідеального (світу вічних ідей). На їхню думку, матеріальна природа – лише оболонка для духовної субстанції, яку має звільнити поет, щоб спрямувати її на пошук вічної Ідеї, Краси та Гармонії. Поету відводилася роль провідника людства до сфери ідеального, він уподібнювався Прометею або Орфею. Символ – «вікно у несвідоме» і водночас справжня реальність, але реальність непевна, нематеріальна, тому й символ завжди багатозначний, неясний, зашифрований. Слово у символістів – натяк, образ – загадка. Поезія символізму адресована не розумові, а почуттю. Поети прагнули не прямо виражати думки й переживання, а навіювати читачеві настрої та асоціації.

Проза французького поета П. Верлена (1844–1896) не стала такою відомою для широкого загалу, як його поезія. Поезії П. Верлена збагатили жанр художньо-стилістичними засобами імпресіонізму, особливим ефектом кольору, який від опису зовнішніх деталей переходить до відтворення внутрішніх рефлексій. В одному із сонетів збірки «Сатурнічні поезії» П. Верлен писав: «...моя душа народилася для жахливих катастроф». Це пророцтво 22-річного поета повністю підтвердилося його життям, в якому були і спроба добропорядного сімейного існування, і порив до боротьби за політичну волю, і роки ув'язнення, і пошуки Бога, і безпритульність, і злидарювання, і повільне згасання поетичного хисту, і падіння на дно паризької богеми.

Художній метод Верлена виник на перехресті різних напрямів: він утвердив імпресіонізм і став загальновизнаним метром символізму, хоча сам і не визнавав за собою такої честі. Своє розуміння природи поетичної творчості Верлен виклав у вірші «Поетичне мистецтво», написаному в 1874 році, але надрукованому лише у 1882-му. Об'єктивно вірш «Поетичне мистецтво» Верлена став маніфестом усієї поетичної генерації кінця XIX ст. У 1884 році видає книжку літературно-критичних статей «Прокляті поети», в якій він створив низку портретів поетів-символістів (назвавши їх «проклятими») і дав ґрунтовну характеристику цієї найновішої школи, визнавши геніями зовсім невідомих тоді широкій публіці С. Малларме, А. Рембо та інші.

В. Державин у 1952 році в альманасі «Україна і світ» (№ 6–7. – С. 22–23) опублікував розвідку «Поезія Поля Верлена», в якій намагався осягнути творчий феномен французького символіста. Дослідник зазначає, що «коли під символізмом розуміти певну засадничо ускладнену – не самоочевидну з контексту літературного твору, і сказати б, езотеричну – систему образної мови, то в цьому сенсі Верлен взагалі не був символістом… Щоправда в релігійних віршах другої половини своєї літературної діяльності Верлен охоче виходить із символів і емблем католицької теології; але говорити про символи – не значить говорити символами чи символічно» [1, с. 446]. Тому для досягнення цієї мети український літературознавець звернувся не лише до творчості П. Верлена, а й дав загальний огляд літературної долі символізму. Знаковою для цієї праці В. Державина є компаративістична перспектива, адже дослідження побудоване за принципом співставлення творчих манер двох визначних символістів – П. Верлена та С. Малларме, бо «своєрідність Верленової поезії найвиразніше виявляється через зіставлення з поезією другого ґросмайстра символічної школи – С. Малярме» [1, с. 446].

Український науковець наголошує, що завдяки С. Малларме поетичне слово зазнало ґрунтовних змін, а його поетична концепція «однаковою мірою проста й елегантна в своїй ніколи попереду неосягненій консеквентності[1]» [1, с. 446]. Він один з тих, хто дійшов висновку про неможливість існування ідеальної краси в межах людського досвіду, а «неіснуюче – тим самим, що воно не існує як емпірична реальність – становить ідеальну красу», другий висновок поета – «неіснуюче («небуття», за його термінологією) так само надається до поетичного оформлення, як і існуюче, ба навіть іще інтенсивніше викликає кульмінацію естетичного почуття» [1, с. 446–447]. Символісти також проголосили створення нової поетичної мови. Як зазначав С. Малларме, існують дві мови – мова безпосередньої номінації (називання предметів і явищ) та мова вираження їх глибинної сутності тобто метамова, яку й намагалися розробляти митці. Для метамови символістів характерні синтез (слова й музики, змісту і ритму, слова й кольору тощо), динамізм у відображенні душевних настроїв або символів, філософічність, абстрактність тощо. На підтвердження цієї думки В. Державин подає наступні слова:

«Мій голод, що йому ніщо тут страв не родить.

В їх браку вченім снасть однакову знаходить» [1, с. 447].

В. Державин стверджує, що найвище завдання поетичної творчості полягає не в зображенні реальних чи ідеальних предметів, а в перетворенні психологічних вражень на естетично самодостатнє слово-символ, що постає як довершена краса і це слово не є образом, а постає як його заперечення, бо унеможливлює конкретне існування.

Поетичне слово, на думку науковця, не «логос», що каже про буття, а «міт», що каже про небуття і сам є – в рамках позитивізму – естетизованим небуттям» [1, с. 447]. Адже важливою рисою символізму є створення символічної картини світу, яка допомагає розкрити таємниці. Саме символ може допомогти осягнути істину, а самі поети ставали посередниками між ідеалом та його досягненням. Символ не вичерпується за допомогою логічних пояснень. Він невіддільний від структури образу, зміст його полісемічний і спрацьовує тільки на фантазію читача. І тому трактування образів у символістів можливе тільки у широкому контексті. Багато молодих поетів захоплюються поетикою символу, яка передбачала передусім завуальованість значень, сугестивне навіювання певних станів читачам, надання широкого поля для інтерпретацій, асоціативність тощо.

Український дослідник зазначає, що вихідним пунктом поетичного мистецтва П. Верлена є відмова від «описування» та «змальовування» природи. Його вірші відтворювали внутрішній стан поета, «пейзажі його душі». Звісно, прикмети реального світу у П. Верлена наявні, але поет виділяє в ньому лише те, що в цей момент є джерелом його вражень. Тим самим вірші перетворюються на своєрідні емоційні ескізи, етюди, замальовки, фрагменти, не зв'язані ані єдиною темою, ані логікою розвитку. Надзвичайна музичність, на якій так наполягав Верлен, досягається за допомогою повторів, алітерацій, внутрішнього римування, особливим сполученням французьких голосних, приголосних і носових звуків.

Ефективне використання кольору поет застосовує як у своїх віршах, так і в поетично-прозових мініатюрах. Ця

[1] Консеквентність – послідовність.

риса підкреслює особливу мальовничість стилю поета, який продукує певну асоціацію, враження, настрій. Г. Косиков зауважує, що «творчість П. Верлена імпресіоністична тому, що, руйнуючи межі між суб'єктивним і об'єктивним, духом та плоттю, піднесеним і буденним, відмовляючись від раціонального ставлення до дійсності, вона цілком віддається фіксації безпосередніх, миттєвих вражень.... Поезія Верлена – це поезія «тишком-нишком», поезія, що вперше у Франції зробила ставку не на зображально-виражальних («малярських») можливостях ліричного слова, а на його сугестивну силу: слово Верлена продукує не стільки своє пряме предметне значення, скільки смисловий ореол, що виникає як результат фоніко-синтаксичного зв'язку й «навіює», «підказує» ті чи інші настрої» [2, с. 7]. Зачинателі імпресіонізму, французькі живописці, були переконані, що предмет не можна відділяти від його сприйняття, власне, він зливається зі сприйняттям. Відповідно їхнім девізом стало твердження: «Митець має писати тільки те, що він бачить, і так, як він бачить». Те саме прагнення передавати чуттєві враження, спираючись на спостереження й враження, було притаманне й літературному імпресіонізму, який у Франції зароджується майже одночасно із живописним і розвивається не без його впливу.

Французькій поезії символізму притаманні дві основні риси, що переплітаються й поєднуються в ній. з одного боку, відбувається вивільнення безсвідомо-інтуїтивного, емоційно-настроєвого й пошуки засобів його неопосередкованого вираження – сугестивного слова, тобто такого, що діє поза змістом, «музикально» навіює настрої, переживання, душевні стани. З іншого боку, в поезію входить метафізика (у первісному й основному значенні – те, що за «фізикою», за фізично-чуттєвим), але не у вигляді розробки філософських тез чи мотивів. Це метафізика, що є умонастроєм, душевним станом тощо і теж не піддається прямому висловленню; її втіленням стає символ, який у відчутних формах передає невідчутний зміст. Разом з тим у французьких символістів здебільшого невідчутне не є непізнаванним, «потойбічним» – це ідеї, абстракції, універсалії, передчуття, осяяння, конденсації духовних і душевних станів.

Як вимагав сам П. Верлен у вірші «Мистецтво поетичне», який став маніфестом одразу двох літературних напрямів: символізму й імпресіонізму, щоб «надавати мистецького оформлення лише найбезпосереднішим, найправдивішим, найоригінальнішим складникам психічного життя, себто індивідуальним і неповторним нюансам емоцій та апперцепцій, сугеруючи[2] враження непередбачених і напівсвідомих зворотів думки. У своєму мистецькому маніфесті П. Верлен виступає за новий погляд на призначення поезії. Якщо до нього від поета вимагали змалювати чи розповісти про предмети, явища чи стан душі, то Верлен хоче передати враження від предмета або явища, висловити почуття та невловимі настрої, навіявши тим самим певні емоції й читачам, розказати про невимовне:

Хай Нюанса неоцінний дар
Понад кольором горує строгим!
Мрію з мрією і флету з рогом
Лиш Нюанси обручає чар!»[3] [1, с. 447].

Підсумовуючи порівняння двох творчих особистостей – С. Малларме і П. Верлена – В. Державин стверджує, що вони стали у новітньому європейському письменстві «корифеями тієї самої світоглядної течії (неідеалістичної ментальности), яка, апелюючи до цінності індивіда та його переживань, безкомпромісно заперечує цілий попередній напрям розвою европейської духовности – матеріялістичний утилітаризм XVIII віку, напівматеріялістичний позитивізм і агностицизм XIX віку» [1, с. 447].

Ідеї ж прогресу та еволюції, на думку дослідника, призвели до засилля «гуманітарного» соціалізму та тоталітарного комунізму. У такий спосіб автор наголошує на цінності людської душі та індивідуальному сприйнятті зовнішнього світу, які проявилися і в символістській поезії С. Малларме, і в імпресіоністичних віршах П. Верлена.

П. Верлену було притаманне розуміння музики як мистецтва, котре, на відміну від інших, що дають «відбитки явищ», виражає їхній глибший сенс неопосередковано, самою своєю «матерією» і тим самим «претендує на світ потаємного». Так музика зближається із символом і переймається його завданнями, що чи не найраніше виявилося в його поезії. Музика в нього стає своєрідною мовою, що висловлює потаємні сутності буття. У творчості Верлена імпресіонізм еволюціонував настільки, що виробив художню систему, здатну з'єднатися із символом, з ідеєю, стати конкретною і відчутною оболонкою абстрактного. Зокрема, вважає В. Державин, «любовна лірика лишилась єдиним поетичним жанром, у якому Верлен виявив себе митцем не просто талановитим, а справді ґеніальним», адже інтимну лірику французький поет «одухотворив такою мірою, що само поняття поетичного слова набуло після нього іншого змісту», а вірші сповнені «рафінованого» взаємозв'язку між зображенням пейзажу та внутрішніх переживань:

«Була в трояндах черлень п'яна
І чорнота була в плющах.
Один лиш порух ваш, кохана, –
І мій воскрес одчай і страх.
Були заніжні оболонки,
Засині – море і блакить…» [1, с. 447].

Висновки. На переконання В. Державина, історичне призначення цих двох французьких митців полягало у фіксації таких вражень і переживань, які до них залишалися неусвідомленими та «неіснуючими» для літератури, тому їхні поезії можна об'єднати світоглядно і поетикально. Відповідно до цього сам С. Малларме вважав П. Верлена майстром, що підніс у величних образах людські переживання, велично і шляхетно тріумфував над песимізмом реалістичного мислення, вишукано протиставляв багатство глибинних переживань людської душі, яка є «гідною свого безсмертя».

Література:

1. Державин В. Література і літературознавство: Вибрані теоретичні та літературно-критичні праці / упоряд.: С. Хороб. Івано-Франківськ, 2005. 492 с.
2. Косиков В. Поль Верлен (1844−1896). Верлен П. Три сборника стихов / Verlaine P. Trois recueils de poésies / сост., вступ. ст.: Г. Косикова. М.: Радуга, 2005. С. 5–10.
3. Маньковская Н. Эстетическое кредо французского символизма. URL: https://iphras.ru/uplfile/root/biblio/aest/aest_5/2.pdf
4. Наливайко Д. Искусство: направления, течения, стили. К.: Мистецтво, 1985. 365 с.
5. Поль Верлен. Романси без слів: антол. укр. пер. поезій Поля Верлена / упор., додаток: О. Крушинська; вступ. ст.: О. Чередниченко. К.: Либідь, 2011. 408 с.

[2] Те саме, що «навіювати, натякати».
[3] Переклад поезій належить М. Орестові.

Лазирко Н. О. Эстетичная программа символизма и поэзия Поля Верлена в рецепции Владимира Державина

Аннотация. В статье рассматривается творчество Поля Верлена в контексте эстетичной программы французского символизма. Представлены взгляды украинского литературоведа Владимира Державина на своеобразие творческого метода Поля Верлена и поданы методологические стратегии исследования творчества этого поэта.

Ключевые слова: анализ, методы исследований, символизм, творчество, французская литература.

Lazirko N. The aesthetic programme of symbolism and poetry by Paul Verlaine in the reception of Volodymyr Derzhavyn

Summary. The given article deals with Paul Verlaine's creation in the context of the aesthetic programme of French symbolism. The Ukrainian literary critic Volodymyr Derzhavyn's views to originality of creative method by Paul Verlaine are represented. There are also outlined the methodological strategies of research the French writer's creativity.

Key words: analysis, methods of researches, symbolism, creation, French literature.

UDC 821.III(73)-3.09“19”

Lysanets Yu. V.,
PhD, Associate Professor,
Associate Professor of the Department of Foreign Languages with Latin and Medical Terminology
of the Ukrainian Medical Stomatological Academy

THE TOPOS OF PAIN IN “THE ANATOMY LESSON” BY PHILIP ROTH

Summary. The article examines the features of narrative representation of the topos of pain in “The Anatomy Lesson” (1983) by Philip Roth. The mechanisms of artistic conceptualization of pain in the literary and medical discourse have been traced; the features of implementing the morbidity poetics have been analyzed. It has been shown that chronic pain of the protagonist – the alter ego of the writer, – is a special way of revealing the author’s consciousness in the artistic text.

Key words: literary and medical discourse, the U.S. prose, the 20th century literature, topos of pain, narrator, reception

Pain is an existentially complex phenomenon, since it is a universal and at the same time a fundamentally personal experience [2, p. 28]. Researchers refer to this topos as “a ubiquitous feature of the human existence [1, p. 143], “which belongs to the most basic human experiences that make us who we are” [7, p. 1]. Indeed, reflections on pain touch upon the ontological dimensions of a human being. The issues of medicine in non-medical literature form a wide array of possibilities for research endeavors [3; 4; 5; 6]. The aim of the present research is to examine the narrative representation of the poetics in pain in the literary and medical discourse of the 20th century U.S. prose, as exemplified by Philip Roth’s “The Anatomy Lesson” (1983). The aspects of pain representation in fiction have been studied using modern literary criticism research in the areas of narratology and receptive aesthetics, which determines the relevance of the present paper. The theoretical significance of the research consists in the study of narrative techniques applied for representing the topos of pain in the 20th century U.S. prose.

“The Anatomy Lesson” is the third Roth’s novel, which features Nathan Zuckerman as the protagonist. This character was first introduced in “My Life as a Man” (1974) as the fictional creation of Peter Tarnopol. In 1979, Zuckerman emerged as the central figure in Roth’s “The Ghost Writer” (1979) and “Zuckerman Unbound” 1981. Zuckerman is a Jewish writer and the author of successful and notorious novel “Carnovsky”, which is criticized as anti-Semitic. It should be noted that Philip Roth applies numerous autobiographical details and deliberately designs Nathan Zuckerman’s character as his own *alter ego*. In “The Anatomy Lesson”, Nathan Zuckerman is forced to cope with a mysterious back pain (obviously, a psychosomatic illness). This chronic pain in his neck and shoulders renders him immobile and unable to write. Zuckerman’s pain is remarkable due to its undiagnosable nature: “By December 1973, he’d run out of hope of finding a treatment, drug, doctor, or cure – certainly of finding an honest disease” [8, p. 27]. In fact, pain is the mirror reflection of numerous professional, personal and inter-personal problems in Zuckerman’s life: the grief after his mother’s death, doubts and guilt for his novel, relationships with women, etc.

The novel utilizes the third-person narration, limited to Zuckerman’s point of view. The topos of pain unifies the narrative in the novel and is represented in the prefatory quotation from a textbook on orthopedic medicine: “The chief obstacle to correct diagnosis in painful conditions is the fact that the symptom is often felt at a distance from its source” [8, p. 1]. Pain has tortured Zuckerman for 18 months: “***a hot line*** of pain that ***ran*** from behind his right ear into his neck, then ***branched*** downward beneath the scapula ***like a menorah held upside down***” [8, p. 4]. As one can observe, pain is represented in aggressive metaphors, implying the burning nature and rapid movement of the protagonist’s pain, as well as in similes, which are based on the Jewish symbolism. Pain is also features as a living being and similized as a heavy burden, which the patient must carry: “pain made it difficult to walk for more than a few city blocks or even to stand very long in one place. Just having a neck, arms, and shoulders was ***like carrying another person around***” [8, p. 3]. Zuckerman tries every imaginable kinds of therapy to mitigate his pain: “Six times a day he gave himself a low voltage shock for five minutes. And six times a day he waited for the pain to go away – actually he waited for it to go away a hundred times a day. Having waited long enough, he then took Valium or aspirin or Butazolidin or Percodan or Robaxin; at five in the evening he said the hell with it and began taking the vodka. And as tens of millions of Russians have known for hundreds of years, that is the best pain suppressor of all” [8, p. 27]. The protagonist has consulted all available medical professionals: “Since the pains had begun in earnest eighteen months before, he’d waited his turn in the offices of three orthopedists, two neurologists, a physiotherapist, a rheumatologist, a radiologist, an osteopath, a vitamin doctor, an acupuncturist, and now the analyst” [8, p. 14].

Zuckerman’s physical sensations are represented in several recurrent lexical units: along with the word “pain”, the author extensively applies such synonyms as “soreness”, “ache”, “tenderness” and “hurt”, thus providing a wide spectrum of the protagonist’s feelings: “While drying himself, he probed with his fingertips until he’d located the worst of the muscular ***soreness*** midway along the upper left trapezius, the ***burning tenderness*** over the processes and to the right of the third cervical vertebra, and the movement ***pain*** at the intersection of the long head of the left biceps tendon. The intercostals between the eighth and ninth ribs were only moderately ***sore***, a little improved really since he’d last checked back there two hours before, and the ***aching heaviness*** in the left deltoid was manageable, more or less…” [8, p. 140]. Pain becomes the trigger to the protagonist’s self-reflection: “As Zuckerman was learning, pain could make you awfully primitive if not counteracted by steady, regular doses of philosophical thinking” [8, p. 5]. The writer realizes the etymological roots of the concept of “pain”: “Zuckerman was taking “pain” back to its root in ***poena***, the Latin word for ***punishment***: ***poena*** for the family portrait the whole country had assumed to be his, for the tastelessness that had affronted millions and the shamelessness that had enraged his tribe. The crippling of his upper torso was, transparently, the punishment called forth by his crime: mutilation as primitive justice. If the writing arm offend thee, cut it off and cast it from thee. Beneath

the ironic carapace of a tolerant soul, he was the most unforgiving Yahweh of them all. <…> Yes, your illness is your necessity – that was the gist of it – and what prevents your recovery is you, you choosing to be incurable, you bullying into submission your own inbuilt will to be well" [8, p. 34]. In other words, pain can be regarded as the objectification of Nathan's guilt for his novel.

The protagonist contemplates on the profound meaning of pain, which must comprise some kind of supreme purpose: "Everybody wants to make pain interesting – first the religions, then the poets, then, not to be left behind, even the doctors getting in on the act with their psychosomatic obsession. They want to give it significance. What does it mean? What are you hiding? What are you showing? What are you betraying? It's impossible just to suffer the pain, you have to suffer its meaning" [8, p. 200]. Finally, Zuckerman concludes that pain has no purpose at all – it is essentially meaningless: "But it's not interesting and it has no meaning – it's just plain stupid pain, it's the opposite of interesting, and ***nothing***, ***nothing*** made it worth it unless you were mad to begin with, ***Nothing*** made it worth the doctor's offices and the hospitals and the drugstores and the clinics and the contradictory diagnoses. ***Nothing*** made it worth the depression and the humiliation and the helplessness, being robbed of work and walks and exercise and every last shred of independence. ***Nothing*** made it worth not being able to make your own bed in the morning without crawling back in immediately afterwards" [8, p. 200]. Eventually, the protagonist reconciles himself with his pain: "…there was the decisive landmark decision made only the minute before – to have no pain even when he had it, ***to treat it like pleasure instead***. He didn't mean masochistic pleasure either" [8, p. 200].

It is chronic pain that stimulates Zuckerman to give up his writing career and pursue medical education: "I'm sick of raiding my memory and feeding on the past. There's nothing more to see from my angle: if it ever was the thing I did best, it isn't anymore. I want ***an active connection to life*** and I want it now. I want ***an active connection to myself***. I'm sick of channeling everything into writing. I want the real thing, the thing in the raw, and not for the writing but for itself" [8, p. 204]. As one can observe, pain triggers the protagonist's endeavors of self-development to eventually retrieve his identity. At the end of the novel, Zuckerman contrasts the two professions with obvious fascination of the doctor's duty: "What a job! The paternal bond to those in duress, the urgent, immediate human exchange! All this indispensable work to be done, all this digging away at disease-and he'd given his fanatical devotion to sitting with a typewriter alone in a room!" [8, p. 291].

Thus, Zuckerman's persistent pain in "The Anatomy Lesson" by Philip Roth plays a key role in designing the narrative space of the novel: it is the cornerstone that induces the protagonist's self-reflections, self-searching and self-development. The topos of pain is implemented by means of a wide range of tropes (such as metaphors, similes and symbols). Pain is conceptualized as an aggressive (burning and constantly moving) agent, a heavy burden and an annoying living being. It is remarkable that physical pain in the novel represents the hero's complex emotional landscape, as well as his efforts to deal with numerous professional, personal and inter-personal problems. The undiagnosable nature of the protagonist's pain symbolizes the necessity of inherent balance: in order to be happy, one must be at peace with oneself and the surrounding world. The inclusion of autobiographical details within Zuckerman's character allows the author to design a receptive game, in which the reader is welcomed to apply his / her interpretative abilities and act as an active co-creator of the meaning of the literary writing. In our opinion, further research is needed to study the narrative techniques applied for representing the topos of pain in the literary and medical discourse of the 20th century U.S. prose. Examining the stylistic features of the topos of pain in fiction will improve the content of training courses in the world literature and form a methodological basis for the development of workshops, theme-based seminars and academic syllabi.

References:

1. Free M.M. Cross-Cultural Conceptions of Pain and Pain Control. Proc Bayl Univ Med Cent. 2002. 15 (2). P. 143–145.
2. Lysanets Yu. V. The Concept of PAIN in Doctor-Patient Communication. Economics, Science, Education: Integration and Synergy: materials of International scientific and practical conference, Bratislava, 18 – 21 January 2016. K.: Publishing Outfit "Centre of Educational Literature", 2016. P. 28–29.
3. Lysanets Yu. Narrative Unreliability in the Literary and Medical Discourse of the U.S. Prose. Spheres of Culture: Journal of Philology, History, Social and Media Communication, Political Science, and Cultural Studies (Branch of Ukrainian Studies of Maria Curie-Sklodovska University in Lublin). 2018. Volume XVII. P. 16–22.
4. Lysanets Yu.V. Narrative Representation of the Physician's Image in the 19th Century U.S. Literature. Current Issues of Social Studies and History of Medicine: Joint Ukrainian-Romanian scientific journal. 2018. 3 (19). C. 88–92
5. Lysanets Yu.V. Narrative Projections of a Medical Researcher in Arrowsmith by Sinclair Lewis. Південний архів: збірник наукових праць (Філологічні науки). 2018. Випуск LXXIV. С. 78–80
6. Lysanets Yu.V. The History of Medicine in the Mirror of the U.S. Literature [Електронний ресурс]. Текст. Контекст. Інтертекст (філологічні науки). 2018. № 2 (4). Режим доступу: http://text-intertext.in.ua/n02(04)2018/lysanets_yuliia_04_2018.pdf
7. Morris D.B. The Culture of Pain. Berkeley/Los Angeles: University of California Press, 1993. 354 p.
8. Roth P. The Anatomy Lesson. New York: Farrar, Straus, and Giroux, 1983. 291 p.

Лисанець Ю. В. Топос болю в романі Філіпа Рота "The Anatomy Lesson"

Анотація. У статті досліджено особливості наративної репрезентації топосу болю у романі Філіпа Рота "The Anatomy Lesson" (1983). Простежено механізми художньої концептуалізації болю у літературно-медичному дискурсі; розглянуто особливості втілення поетики морбідності у наративі. Показано, що хронічний біль протагоніста – alter ego письменника, – стає особливим способом оприявнення авторської свідомості в художньому тексті.

Ключові слова: літературно-медичний дискурс, проза США, література XX століття, топос болю, наратор, рецепція.

Лисанец Ю.В. Топос боли в романе Филипа Рота "The Anatomy Lesson"

Аннотация. В статье исследованы особенности нарративной репрезентации топоса боли в романе Филипа Рота "The Anatomy Lesson" (1983). Прослежены механизмы художественной концептуализации боли в литературно-медицинском дискурсе; рассмотрены особенности воплощения поэтики морбидности в нарративе. Показано, что хроническая боль протагониста – alter ego писателя, – становится особым способом проявления авторского сознания в художественном тексте.

Ключевые слова: литературно-медицинский дискурс, проза США, литература XX века, топос боли, нарратор, рецепция.

УДК 821.133.1-6.09(092)

Мазоха Г. С.,
доктор філологічних наук, професор,
завідувач кафедри української і зарубіжної літератури та методики навчання
ДВНЗ «Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет
імені Григорія Сковороди»

ЖАНРОВО-СТИЛЬОВІ ОСОБЛИВОСТІ ПРИВАТНИХ КОРЕСПОНДЕНЦІЙ ОНОРЕ ДЕ БАЛЬЗАКА

Анотація. У статті комплексно досліджено приватні кореспонденції Оноре де Бальзака до Е. Ганської. Проаналізовано тенденції і закономірності еволюції останніх. Обґрунтовано специфіку жанрово-тематичного поліфонізму листів майстра слова. Запропоновано нові інтерпретації кореспонденцій, які раніше не потрапляли в поле зору дослідників.

Ключові слова: приватна кореспонденція, лист, жанр, поліфонізм, автокоментар, епістолярна критика.

Постановка проблеми. Важливим аспектом для об'єктивного й повного вивчення всього розмаїтого доробку французького прозаїка, його багатогранної духовно-творчої діяльності є джерельна база, одну з домінуючих ланок якої становлять приватні кореспонденції митця як самостійне і цілком оригінальне творіння його думки. Останні являють собою певною мірою мистецьке явище, оскільки лист, а особливо лист письменника «існує на межі життя й творчості і вводить нас в атмосферу чогось такого, що більше за літературу, а саме: в автентичність і зв'язаність голосу й екзистенції» [1, с. 42].

Творча особистість О. де Бальзака постійно привертає до себе увагу дослідників. Це пояснюється тим, що письменник не лише не вкладався в рамки свого часу (А. Моруа), а й став творцем справжнього багатогранного мистецтва XIX століття, яке всотало в себе досвід минулого й сучасного йому життя. Він настільки квапився ухопити і відобразити у своїх творах усіх і все, що його подекуди можна «упіймати» на протиріччях, розбіжностях, а іноді навіть дорікнути в недоопрацюванні стилю, у недостатньому психологізмі окремих образів. Проте власне з О. де Бальзаком у мистецтво проникла думка про те, що «все перебуває у зв'язку зі всім». Йому вдалося створити – вперше у світовому мистецтві – не просто окремі твори, а воістину роман про Францію і XIX століття.

Водночас листи О. де Бальзака, зокрема до своєї майбутньої дружини, з якою він листувався понад чотирнадцять років, є повновартісним джерелом інформації, причому унікальної і неповторної, яка має здатність компенсувати різного роду документальні лакуни, руйнувати стереотипи, верифікувати міфи тощо. Особливої ваги набуває просопографічна інформація (дані про світогляд, характер, душевний та фізичний стан митця у певні часові проміжки, біографічні дані, творчі плани, їх реалізація, досвід аналізу й самоспостереження), якої в такому обсязі й з такою послідовністю не вміщують інші види джерел.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. До вивчення епістолярної спадщини О. де Бальзака зверталися Д. Затонський, С. Савченко, С. Родзевич, Д. Наливайко, Т. Якимович, О. Чичерін та ін., багатовекторність досліджень яких сприяла увиразненню та осмисленню художньої спадщини письменника. Однак на маргінесах літературознавчого вивчення залишається приватне листування митця, наукове прочитання та коментування якого значно посприяло б розкриттю мистецького доробку О. де Бальзака з різних ракурсів. Потреба такого системного погляду на епістолярій письменника, зокрема листів до Е. Ганської, виявлення їх жанрово-тематичного поліфонізму і зумовлює **актуальність** нашої розвідки.

Мета наукової розвідки – комплексне дослідження листів О. де Бальзака до Е. Ганської через розкриття жанрово-тематичного поліфонізму останніх.

Виклад основного матеріалу. О. де Бальзак прожив досить коротке життя у співвідношенні з тим, що йому вдалося зробити. Кинувши свого часу виклик Парижу, Франції, майбутньому, він написав на бюсті Наполеона, що зробить те, що не вдалось нікому – завоює світ. Тому вся його письменницька праця тривала на межі людських можливостей. Про це часто йдеться в листах. Зокрема: «Я працюю вісімнадцять годин на добу, працюю навіть тоді, коли сплю» [2, с. 309]. «Я перетворився на машину» [2, с. 280], «мої листи, пишете ви, стали короткими. Але ж я працюю так напружено, що в мене не випадає жодної вільної хвилини, навіть, щоб написати лист. Аби покінчити з цією темою, задумайтесь над тим, що я скажу. Вальтер Скотт писав по два романи на рік, і вважалося, що йому у цьому таланить: його плодовитості дивувалася вся Англія. Я ж у цьому році напишу: «Батька Горіо», «Лілея долини», «Спогади нареченої», «Цезаря Бирото». Я підготую три книги «Філософських етюдів» для Верде. І, врешті, я завершу роботу над третім десятком «Пустотливих оповідань» та «Серафітою». Але чи залишуся я до наступного року живим, чи збережу здоровий глузд? У цьому я сумніваюся. Часом мені здається, що мозок мій запалюється. Я, напевно, стану жертвою цього безперервного напруження розуму» [2, с. 281].

Проте напружений темп роботи не завадив письменнику постійно перебувати в епіцентрі всіх подій і відкриттів сучасності. Наприклад, його «Передмова» (1841 р.) написана з урахуванням досягнень історії, політекономії, природознавства і літературних течій того часу. Гострі дискусії природознавців (Кюв'є і Сент-Клера) наштовхнули О. де Бальзака на думку про те, що людське суспільство, як і світ тварин, являє собою єдність організмів, в якому кожна жива істота отримує свої певні властивості в безпосередній залежності від того середовища, в якому їй «призначено розвиватися». «Проникнувшись цією системою, – писав в одному з листів митець, – я зрозумів, що в цьому сенсі суспільство схоже на Природу» [2, с. 307]. Однак він ніколи не забував, що людина – істота значно складніша й розвинутіша, адже на її формування впливає не лише природа, а й суспільство. Тому письменник вважає своїм обов'язком

зображати чоловіків, жінок і речі, тобто людей і матеріальне втілення їхнього мислення, словом, зображати людину і життя.

Епістолярний діалог О. де Бальзака з Е. Ганською також являє собою своєрідний континуум, безперервний плин життєпису й роздумів митця про літературу, творчість, музику, почуття тощо. Зазначені листи можна порівняти з періодичними замірами швидкої течії і глибини в різних місцях ріки, береги якої бачили уже не вперше. Йдеться насамперед про жанровий та тематичний поліфонізм кореспонденцій письменника, в яких відбито те коло проблем, які були в полі його зацікавлень.

Смисл форми листа усвідомлювався самим О. де Бальзаком у відтворенні його давнішньої структури, у засвоєнні не стільки зовнішніх ознак епістоли, скільки самої її суті: інтимного «ти», а оскільки лист адресувався коханій жінці – то довірливих інтонацій дружньої розмови, гострого відчуття співрозмовника, особливого слова – слова-звернення. У такій кореспонденції йому вдавалося поєднати опис подій «сучасних», тих, що щойно відбулися, почуттів, відчутих, пережитих зараз, сьогодні, і водночас вона допускала ретроспективний погляд, «віддаленість» від факту, його «пережитість». Такий лист, безумовно, вимагав напруги, наснаги, активізував уяву, загострював спостереження, залишаючись при цьому «живою» сторінкою приватного життя. «Вчора моєму авторському самолюбству було нанесено жорстоку образу, – читаємо в одному з листів. – Газета «Сьєкль» відмовилася друкувати «Пьєретту». Запевняю вас, що це – перлина, вистраждана у період усіх моїх нещасть, адже я увесь – страждання, тому й не дивно, що, незважаючи на бажання відправити вам листа, я забув його на бюро. Я тепер забуваю навіть жити». І далі «Я балотувався в Академію. Сьогодні зняв свою кандидатуру на користь Віктора Гюго, надсилаю вам його автограф із цього приводу» [2, с. 308]. З іншого листа: «Новий вибух лютих нападів змушує мене рішуче відмовитись від думки опублікувати творіння, про яке я вам казав: воно називається «Розлука», я хотів описати в ньому сімейні стосунки. Я маю намір подати в першому томі «Людської комедії» важливий урок чоловікам, не змішуючи з ним урок для жінок, я збираюся також показати, як, надаючи спочатку надто великого значення життю в товаристві, стомлюючи в ньому і розум, і серце, люди врешті-решт приходять до думки, аби відмовитись від того, що їм здавалося колись сенсом усього життя» [2, с. 319].

Як бачимо, листи Бальзака позбавлені будь-якої зовнішньої літературності, властивої для його попередників. Останні, проте, можуть відзначитися підвищеною суб'єктивністю, психологічною емоційністю. Широта зацікавлень, постійна пильна увага до навколишнього світу поєднуються в них із дивовижною свободою суджень та оцінок, а висока літературна культура, вишуканість і витонченість афористичних формул із максимальною простотою і природністю вираження. В одному з листів, під час перебування в Мілані, О. де Бальзак зазначає: «Я залишаюся тут і буду писати давно задуману річ, бо зовсім несподівано в мене з'явилося натхнення, до якого я марно апелював ось уже декілька років. Мені ще ніколи не доводилося читати книжку, в якій би описувалося щасливе кохання. Руссо надто насичений риторикою; Річардсон надто резонер; поети надто мальовничі; романісти-оповідачі дуже захоплюються подіями, а Петрарка сильно зайнятий своїми образами і своїми concetti. Він більше думає про поезію, ніж про жінку <…> Отже, я хочу завершити свою молодість картиною всієї своєї юності, твором, що буде вирізнятися серед інших, книгою, що буде стояти осторонь. Я хотів би написати її тут. Але прийдеться повертатися до Франції, знову до свого магазину та продавця, що торгує фразами, – тут же я здатен робити тільки начерки» [2, с. 302].

Охоплення в листах О. де Бальзака різних сфер життя, зокрема подієвих, інтелектуальних та емоціональних, зумовлює особливу поліфонічність їх звучання. Створюється ілюзія безпосереднього спілкування, своєрідного доторку до людини, до участі в реальних подіях. Через те особа письменника тут проступає подекуди виразніше й безпосередніше, ніж у його власній творчості. «Вчора слухав «Симфонію до-мінор» Бетховена. Бетховен – єдина людина, яка викликає в мене почуття заздрості; він наділений божественною силою. Я хотів би бути радше Бетховеном, ніж Россіні чи Моцартом. У фіналі здається, ніби якийсь чарівник відносить вас до казкового світу, де у багатих, розкішних замках зібрано чудові зразки найрізноманітніших мистецтв; на замах його руки відкриваються ворота, які нагадують двері флорентійської каплиці, і перед вашим поглядом постають незвичайні красуні-феї фантазії. Ні, геній письменника не приносить схожої насолоди: те, що ми можемо передати за допомогою пера, має завершення, а Бетховен підносить вас у сфери безкінечності» [2, с. 289].

Постійна самохарактеристика, виявлення структури свідомості, звернення до адресата різними гранями створюють один із найважливіших для аналізу епістолярних образів. І це не випадково, адже листи творилися людиною, яка не була простим «реєстратором, фіксатором» подій, що мали місце тоді, а письменником-дослідником, який уже має сформовану певну думку щодо вчинків людини і віднаходить рушійні сили суспільства. Доречними тут будуть слова англійського письменника У.-С. Моема, який у своєму творі «Театр», присвяченому актрисі Джулії Ламберт, писав: «Митець завжди і всюди працює, щоб звільнити свою душу… Всі гріхи і божевілля, нещастя, що випали на його долю, самотність, хвороби, розбиті мрії, приниження – усе це він здатен перетворити на матеріал і перемогти… З усіх людей тільки письменнику надана творча воля» [3, с. 38].

У листах до Е. Ганської О. де Бальзак сповідально щирий. Він відверто пише про свої вади, шкідливі звички на кшталт: «Я глибоко засмучений. Кава мені зовсім не допомагає: вона не в змозі викликати до життя мій дух, який залишився у своїй в'язниці з кісток і плоті» [2, с. 293]. Або: «Жорж Санд навчила мене курити кальян і латакьє. Це стало для мене необхідністю. Нове захоплення допоможе мені відмовитися від кави, урізноманітнити збуджуючі засоби, які мені так необхідні під час моєї праці» [2, с. 298] тощо. «Самокатування творчістю» (Д. Затонський) було продиктоване не стільки необхідністю, скільки бажанням письменника пізнати діалектику розвитку людини і суспільства у їх нерозривному взаємозв'язку. Останнє обов'язково включає в себе поняття синтезу, без якого поставлене завдання глибинного пізнання дійсності було б просто неможливим. «Прийти до синтезу шляхом аналізу, – пише Бальзак, – описати й зібрати воєдино основні моменти життя, ставити важливі проблеми і накреслювати їх рішення – словом, відтворювати риси воістину грандіозного обличчя своєї доби, зображаючи характери його представників» [2, с. 310]. Водночас точно, без позерства, митець оцінює й свої переваги, підкреслюючи власну незалежність, самостійність і самодостат-

ність, спроможність дивитися й оцінювати людей і події. «Сила має бути цілісною; я впродовж семи років боровся з нещастям і переміг його; прагнучи завоювати першість у літературі, я щоночі сідаю за роботу, відчуваючи в собі волю, ще більш загартовану, ніж напередодні; тому я гадаю, що маю право вважати себе сильним. Непостійність, зрадливість для мене – свого роду речі недосяжні. <…> Бог створив мене, щоб я вдихав аромат квітів, а не зловонну багнюку. Навіщо я стану опускатися до низьких вчинків? <…> Ми живемо в добу розуму. Земні володарі, носії грубої сили, відходять. Виникає світ думок, і в ньому будуть зустрічатися свої Пізарро, Кортеси і Колумби. У цьому всесвітньому царстві думки виявляться свої володарі. Людина ж, якій властиве схоже честолюбство, не здатна ні на ниций вчинок, ні на дріб'язковість. Ні на що не йде стільки часу, скільки на всілякі дрібниці» [2, с. 275].

Для того, аби вести «безперервний» діалог із адресатом, у кореспонденціях О. де Бальзака немає якоїсь певної закономірності. Його листам властива вільна побудова. Цю особливість А. Єлістратова називає «багатошаровістю» [4, с. 28], Н. Степанов – «мозаїчністю, строкатістю склеєних шматків» [5, с. 62], У. Тодд – «паратактичною структурою» [6, с. 52]. Ми у своїй розвідці послуговуємось терміном американського дослідника, оскільки саме зазначений термін найточніше виражає специфіку кореспонденцій французького письменника.

Паратактична структура листів О. де Бальзака до Ганської зумовлена декількома факторами. З одного боку, кореспонденція могла писатися поспіхом або автор відволікався на інші справи. З іншого – митець намагався охопити досить широке коло подій і явищ, які мають місце не лише в особистому житті, а й у літературі, музиці та й у світі загалом. І це є цілком зрозуміло, адже епістолярний жанр, відзначаючись широтою охопленого матеріалу, ідентифікує природний хід думок автора, фіксуючи іноді цілий каскад останніх. Про це свідчать листи, датовані 26.X.1834 р., 23.VIII.1835 р., 8.VII.1837 р., 7.XI.1837 р. тощо. Навіть побіжний аналіз листів письменника дає змогу стверджувати, що його кореспонденції відзначаються тематичним розмаїттям, адже ступінь прагматичної спрямованості листування залежить від ступеня активності адресата презентувати себе. Чим вища інформативність епістоли, тим більше її прагматичне спрямування на відповідну дію адресата. Незважаючи на те, що кожна кореспонденція письменника адресована конкретній особі, пов'язана з попереднім листуванням, Бальзак був не тільки вільний у виборі тематики, але й у її інтерпретації, через те й діапазон «спілкування» у нього дуже різноманітний.

У листах О. де Бальзака до Е. Ганської ми виокремлюємо теми наскрізні й епізодичні. До перших належать ті, що є центральними, вузловими й звучать, як правило, у кожній кореспонденції. До них можна зарахувати: інтимну, літературної творчості, літературної критики, філософії життя тощо. Епізодичні ж теми, на наш погляд, продиктовані обставинами, в яких перебуває митець, у них – подробиці щоденних клопотів, побутові новини і т. ін. Інтимна тематика в листах до Е. Ганської сприяє прочитанню останніх як «ліричної сповіді»: «У моїх листах, – пише О. де Бальзак, – ти знайдеш тільки себе і моє невичерпне кохання. <…> Для мене в світі немає більше жінок, окрім тебе. Я щасливий вірою в своє кохання, тим великим, що ввійшло в моє життя, щасливий жити вічністю нашого почуття, хай навіть обмеженого в часі, але все ж вічністю для нас. <…> Я відчуваю, що кохатиму тебе вічно, щодня я відчуваю в своєму серці ще більш сильне почуття, ніж напередодні, щодня я шепочу тобі все нові ніжні слова, із кожним днем ти мені подобаєшся все більше й більше, з кожним днем ти все більше заповнюєш моє серце» [2, с. 264]. «Коли надходять ваші листи, я накидаюсь на них, я знемагаю від бажання порозмовляти з вами; я смакую ними лише при повторному прочитанні, а воно залежить від витівок долі. Коли мене щось пригнічує, я звертаюся до них; я дістаю красиву шкатулку, де зберігається мій еліксир життя, і знову живу враженнями минулого» [2, с. 277–278].

І так майже в кожному листі: шквал почуттів, злива ніжності, трепетне ставлення до коханої в кожному слові. Незважаючи на розлуку, відстань між обома дописувачами не збільшувалась. Епістоли засвідчують таку багатогранність почуття О. де Бальзака, коли кохання породжує чуттєвий рівень сприймання об'єкта власної зацікавленості. Певна неквапливість оповіді, коли не оминається жодна варта уваги деталь, набуває особливої ваги, не лише відбиваючи якісь певні реалії, а й матеріалізує настрій. Водночас за описом усього відчувається, що «головні події» відбуваються саме в душі О. де Бальзака. «Хто каже «кохання», каже «муки» – муки очікування, боротьби, розлуки, протиріч. Кохання уже само по собі драма, піднесена й патетична. Щасливе кохання мовчазливе», – зізнається митець [2, с. 327]. До найглибиннішого пласту в листах до Е. Ганської входить самоаналіз, розкриття потаємних механізмів його особистої вдачі, те, що поза листами не могло бути висловлене, винесене, почасти й усвідомлене. Зазначені кореспонденції О. де Бальзака вводять у потаємний, загалом недоступний для чужих очей світ індивідуальної авторської психології. Зародження задуму, перевтілення зовнішніх вражень – життєвих, мистецьких, характер реакції, інтенсивність спогадів – саме в листах віднаходимо багатий матеріал для розуміння цих невидимих, але дуже важливих процесів.

Ще однією наскрізною темою у всіх листах Бальзака виступає тема літературної творчості. Про це йдеться в кожному листі, про це наголошується постійно. «Письменнику належать усі форми творчості; йому – стріли іронії, йому – ніжні легкі слова, що падають м'яко, як сніг на вершини гір, йому – театральні персонажі, йому – велетенські лабіринти казок і вигадок, йому – всі квіти, йому – всі колючки; він нап'ялює на себе різний одяг, проникає в глибину всіх сердець, відчуває всі пристрасті, уміє збагнути всі забаганки й зацікавлення. Душа письменника прагне до світу й відображає його» [2, с. 330]. Маючи намір створити «Людську комедію» на кшталт «Божественної комедії» Данте, яка мала ввібрати в себе великі цикли романів, письменник зазначає: «Мій твір має ввібрати в себе всі типи людей, усі суспільні стани, він повинен утілити всі соціальні зрушення таким чином, щоб жодна життєва ситуація, жодна особа, жоден характер, чи то чоловічий, чи жіночий, жоден образ, жодна професія, ні будь-які погляди, жодна французька провінція, ні будь-що з дитинства, старості, зрілого віку, з політики, права чи військових справ не виявились би забутими» [2, с. 324]. А в передмові до «Людської комедії» додав: «соціальні зрушення», «історія людського серця» і ще дуже багато аспектів пізнання буття, які треба осмислити в системі образів його творіння. І створений багатою уявою Бальзака (а Шарль Бодлер називав його фантазером) світ жив, народжувався і помирав, витворюючи дивний калейдоскоп реальної психології цілого суспільства.

У листах до Е. Ганської наявні й критичні зауваги та міркування О. де Бальзака про літературну творчість. Тут не йдеться про епістолярну літературну критику як таку, що передбачає аналіз літературних явищ, їх усебічний розгляд. Митець переважно схоплює емоційно-смислове ядро твору, не розчленовуючи його критичним скальпелем аналізу. Такі критичні зауваги мають переважно цілісний характер, в якому переважає безпосередньо-інтуїтивне синтетичне начало. «Жак», – пише О. де Бальзак в одному з листів, – останній роман пані Дюдеван, – це порада назойливим чоловікам вдаватися до самогубства, аби тим самим надати своїм дружинам свободу. Така книга не є небезпечною; ви написали б удесятеро краще, якби надумали створити роман у листах. Це від початку і до кінця порожній і фальшивий твір» [2, с. 270]. «Я цілком згоден з тими, хто любить Мюссе; так, це поет, якого сміливо можна поставити вище за Ламатріна й Віктора Гюго; але це ще не є остаточною істиною» [2, с. 272]. «Гете був не тільки видатним поетом, але й премилим жартівником й дуже тонким критиком» [2, с. 328]. А. Бейлю він із захватом зізнається: «Я уже прочитав опублікований у «Конститюсьйонелі» уривок з «Обители», який ввів мене в гріх заздрості. <…> Щиросердечно зізнаюся вам у цьому. Створена вами картина гідна Боргоньона і Вувермана, Сальватора Роза і Вальтера Скотта» [2, с. 306]. Цікавими є його судження й про творчість Жорж Санд: «Вона говорить про свою творчість те ж, що і я про неї думаю, хоч я їй про це нічого не сказав: у неї немає сили узагальнення, немає дару композиції, уміння досягати життєвої правдивості, вона не володіє мистецтвом патетики, але вона прекрасно володіє стилем, хоч не вповні володіє французькою мовою. Усе це власне так. Вона, так як і я, насміхається над своєю славою і глибоко зневажає публіку, називаючи її Gimento» [2, с. 297]. З окремими думками можна погодитись, окремі не викликають схвалення.

У листах до Е. Ганської наявний також і автокоментар, тобто «висловлювання письменника про власну творчість» [7, с. 197]. Така критична оцінка створеного є, на думку Л. Вашків, «природним наслідком самовираження» [8, с. 86] і допомагає «читачам краще зрозуміти автора, а авторові краще усвідомити себе» [7, с. 198]. На наш погляд, листовні самооцінки і коментарі О. де Бальзака свідчать про його прагнення об'єктивно оцінити написане, а також визначити роль і місце власних творів у літературі. Такі автокоментарі, що подекуди набувають ознак саморецензії, зустрічаються в кожному листі. Йдеться про намагання простежити внутрішні спонуки до творчості, аналіз процесу художньої реалізації задумів, характер емоційності й образотворення, фактуру слова-образу тощо. «Сьогодні я завершив «Пошуки Абсолюту». Дай боже, щоб ця книга виявилась корисною і прекрасною. Я не можу судити про неї, бо надто стомився від роботи і буквально занеміг від ваги задуму. Я бачу її, так би мовити, зсередини. Це майже праобраз сімейного вогнища. Прочитайте також «Невідомі муки». У них всього сорок сторінок: я писав не більше двох фраз на день. Цілковите волання, без оптимістичного оздоблення… Ці сторінки вміщують так багато думок, у них так багато драматичного, що висловити все це лише зовнішніми засобами неможливо. Але оповідь змусить здригнутися: все, про що я там пишу, – правда. Ще ніколи я так не був захоплений власним твором. Це сильніше, ніж «Гренадьєра», сильніше, ніж «Покинута жінка» [2, с. 265].

Висновки. Жанровий пошук у кореспонденціях О. де Бальзака до Е. Ганської виявився і конкретизувався на проблемно-тематичному рівні. Проглядаються у листах природні для автора вузли, довкола яких об'єднуються проблемно-тематичні складники. Виділяються літературно-критичні погляди автора, сповідь (інтимна тема), різноманітна інформація. Присутність зазначених рис надає листам О. де Бальзака особливої поліфонічності, надаючи останнім також і калейдоскопічного характеру. Усе це свідчить про багатогранність митця та багатство його духовного світу. Водночас подальшого вивчення потребують листи О. де Бальзака до Е. Ганської за стилем та поєднанням у них об'єктивного та суб'єктивного.

Література:

1. Коцюбинська М. «Зафіксоване й нетлінне». Роздуми про епістолярну творчість. Київ, 2001. 299 с.
2. Бальзак Оноре. Очерки. Письма. Собрание сочинений в 24 томах. Т. 23. Москва, 1960. 375 с.
3. Моем С. Театр. Москва, 1982. 430 с.
4. Елістратова А. Эпистолярная проза романтиков. Москва, 1973. 351 с.
5. Степанов Н.Л. Дружеское письмо начала XIX века. Москва, 1966. 90 с.
6. Тодд У.М. Дружеское письмо как литературный жанр в пушкинскую эпоху. Санкт-Петербург, 1999. 207 с.
7. Кузьменко В.І. Письменницький епістолярій в українському літературному процесі 20–50-х рр. XX ст. Київ, 1998. 305 с.
8. Вашків Л. Епістолярна літературна критика: становлення, функції в літературному процесі. Тернопіль, 1998. 134 с.

Мазоха Г. С. Жанрово-стилевые особенности частных корреспонденций Оноре де Бальзака

Аннотация. В статье комплексно исследованы частные корреспонденции Оноре де Бальзака к Е. Ганской. Проанализированы тенденции и закономерности эволюции последних. Обоснована специфика жанрово-тематического полифонизма писем мастера слова. Предложены новые интерпретации корреспонденций, которые ранее не попадали в поле зрения исследователей.

Ключевые слова: частная корреспонденция, письмо, жанр, полифонизм, автокомментарий, эпистолярная критика.

Mazokha H. Genre and stylistic peculiarities of private correspondences of Honore de Balzac

Summary. In the article the private correspondence of Honore de Balzac to Ye. Hanska is thoroughly investigated. The tendencies and regularities of evolution of the latter are analyzed. The specificity of genre-thematic polyphony of letters of the word master is substantiated. New interpretations of correspondence that previously did not fall into the field of researchers were proposed.

Key words: private correspondence, letter, genre, polyphony, auto commentary, epistolary criticism.

УДК 811.111'42

Морозова І. Б.,
доктор філологічних наук,
професор кафедри граматики англійської мови
Одеського національного університету імені І. І. Мечникова

Репушевська І. І.,
аспірант кафедри граматики англійської мови
Одеського національного університету імені І. І. Мечникова

ЖІНОЧИЙ РОМАН І «ЧІК-ЛІТ»: ВЕРБАЛЬНІ ОСОБЛИВОСТІ

Анотація. Цю роботу присвячено розгляду лінгвальних особливостей так званої «жіночої літератури» в її найбільш відомих у літературознавстві і мовознавстві іпостасях: класичного жіночого роману та «чік-літ». Традиційно прийнято вважати, що чоловіки створюють літературу, важливу для всього людства, а жінки пишуть лише для жінок. Представлену роботу присвячено лінгвальним особливостям текстової об'єктивації романів «Гордість та упередження» Джейн Остен і «Щоденник Бріджит Джонс» Хелен Філдінг. Мета дослідження – виокремити диференційні ознаки англомовного жіночого роману XIX ст. порівняно з чік-літ XXI ст. У процесі аналізу вирішені такі завдання: охарактеризовано поняття жіночий роман і чік-літ; встановлено різновиди зазначених піджанрів; окреслено провідні особливості мовленнєвих партій героїнь у класичному жіночому романі і чік-літ. Відправною точкою дослідження слугувала теза про те, що жіноча проза, незалежна від піджанрового втілення, належить до формульної літератури. Проведено аналіз характерних ознак класичного жіночого роману та його різновидів – «чік-літ» і «рожевий роман».

Робиться висновок, що текстова репрезентація «чік-літ» – це синтез жанру традиційної казки і постфеміністської прози. Цьому піджанру притаманна інтертекстуальність і постмодерн. Характерною ознакою цього піджанру є щоденниково-сповідна форма оповіді від першої особи, вживання прецедентних антропонімів і назв брендів, наявність незалежних позазмістовних вставок та голофрастичних означень-епітетів.

Ключові слова: чік-літ, класичний жіночий роман, авторський наратив, діалог персонажів, пост-модерністська проза, сюжет.

Постановка проблеми. Цю роботу присвячено розгляду лінгвальних особливостей так званої «жіночої літератури» в її найбільш відомих у літературознавстві і мовознавстві іпостасях: класичного жіночого роману та «чік-літ». Зазначені літературні канони стали предметом бурхливого обговорення «жіночого наратива» у літературознавчих колах Заходу. Особливості жіночого типу мислення і писання, нерівність соціального статусу жінки з чоловіком у суспільстві, а також відсутність достатньої уваги до вивчення літературної спадщини жінок, – усі ці питання виникли як результат демократизації суспільства і зростання в ньому ролі жінки, що віддзеркалилося у ґендерній специфікації художньої літератури.

Розуміючи під ґендером соціокультурну організацію менталітету людини, у своїх дослідженнях ми розрізнюємо поняття «ґендер» (gender – соціальну стать) и «стать» (sex – біологічну стать) [5, с. 118].

Сучасна лінгвістична багато в чому фокусує свою увагу на ґендерному факторі як одному з найважливіших аспектів буття людини. За словами Словицької: «… сьогодні можна і слід говорити про ґендерний бум та різні напрями наукових пошуків та експериментів» [14, с. 30].

Зрозуміло, що у кожну історичну епоху життя жінок і чоловіків посідало провідне місце в художніх творах. В останній період спостерігаємо зростання кількості художніх творів, які пишуться авторами жінками для жінок. Розподіл художньої літератури на так звану чоловічу і жіночу вбачаємо навіть у наявності в літературознавстві спеціальних термінів, де автори чоловіки позначаються як «письменники» (writers), автори жінки – «жінки-письменниці» (women writers). Така статева соціальна нерівність призводить до усталеної опінії, що чоловіки створюють літературу і пишуть про те, що важливо для всього людства. Своєю чергою жінки, на відміну від чоловічої «серйозної» літератури, пишуть лише для жінок.

Прийнято вважати, що жіноча література презентує жіночі цінності, жіноче світосприйняття, специфіку жіночого світу, відображає досвід автора-жінки. В творах цього жанру акцентується увага на почуттях та переживаннях героїв, предметом опису є красива та глибока любов, яку не розуміють оточуючі люди або до якої стоять перепоною складні обставини. Н.Ю. Колесниченко слушно вказує, що жіноча література – це «виявлення специфіки жіночого письма, що народилося та існує в умовах маскулинної письмової традиції як у галузі творчості, так і в галузі його критичного аналізу» [10, с. 248].

Жінки-письменниці завжди бажали посісти своє місце в літературі, де роками панували чоловіки. Нині можна простежити такі тенденції жіночої літературної творчості. Йдеться про так званий «жіночий роман», чік-літ і «рожевий роман» (будь-який роман, що написаний жінкою про любов і має щасливий кінець).

Актуальність проведеного дослідження постає із лінгво-гносеологічних інтересів сучасної лінгвістики щодо отримання об'єктивних даних про формування мовленнєвих тенденції у жінок, а також зумовлюється практичними потребами літературознавства та текстології.

Об'єкт вивчення – лінгвальні особливості текстової об'єктивації романів «Гордість та упередження» Джейн Остен і «Щоденник Бріджит Джонс» Хелен Філдінг. *Предметом* цього дослідження є авторський наратив і персонажні партії головних героїнь зазначених романів.

Постановка мети. Мета дослідження – виокремити диференційні ознаки англомовного жіночого роману XIX ст. порівняно з чік-літ XXI ст.

Поставлена мета детермінує виконання таких ***завдань***: охарактеризувати поняття жіночий роман і чік-літ; встановити різновиди зазначених піджанрів; окреслити провідні особливості мовленнєвих партій героїнь у класичному жіночому романі і чік-літ.

Виклад основного матеріалу. Матеріалом дослідження слугували романи «Гордість та упередження» Джейн Остен і «Щоденник Бріджит Джонс» Хелен Філдінг загальним обсягом 715 усереднених сторінок. Поряд із загальними науковими методами дослідження (індукція, дедукція, синтез, аналіз) у роботі використано такі спеціальні прийоми лінгвістичного пошуку, як контекстуально-інтерпретаційний метод, кваліативно-квантитативний, компаративний типи аналізу, метод моделювання і лінгвістичного спостереження.

Відправною точкою нашого дослідження є загальновідома теза про те, що чік-літ – це псевдолітература або побічний продукт літературного процесу, тому що героїні жіночої літератури примітивні, а сюжетні лінії – передбачені і поверхневі [9].

Наведене вище твердження викликає сумніви через величезну популярність творів цього напряму не тільки у читацькому колі жінок, але й чоловіків. Гармонійна єдність вербальних, паравербальних та етнокультурних складників сюжету детермінують комунікативну взаємодію авторів і читачів, а прихильники цього жанру звертають увагу на психологічну позитивність таких творів.

У своєму дослідженні ми спирались на праці відомої англомовної авторки сучасних романів чік-літ Дж. Вайнер. Вона зазначає, що літературу для чіксів не можна сприймати принизливо як пляжне читання: «Бути жінкою – це не тільки бути відмінною від чоловіків, але й поєднувати в собі багато ролей від матері до політичного діяча» [7].

В англомовній культурі терміни «жіночий роман» і «чік-літ» часто розуміються як синонімічні. Так, американський дослідник з жанрології Дж. Кавелті переконаний, що жіноча проза, незалежна від піджанрового втілення, належить до формульної літератури. На думку автора, формульна література – це літературна модель, яка функціонує як «структура оповідних чи драматургічних конвенцій, використаних у більшості творів. Це синтез низки специфічних культурних штампів і більш універсальних оповідних форм, або архітипів» [12, с. 37].

Західні літературознавці, як зазначає Н.Ю. Колесниченко, для поняття «жіночий роман» використовують такі назви: Romance, Fraueroman, Damenroman, Liebesroman, як «твір, написаний жінкою, про жінку, для жінки». [10, с. 167]. Для цього жанру обов'язковий перший параметр наведеного вище визначення – «написаний жінкою», два інші – факультативні. Проблематика жіночої прози, жіночого письма, жіночої літератури в цілому нерідко пов'язана з любовними переживаннями жінки, проте ними вона не обмежується. Жіноча література презентує жіночі цінності, жіноче світосприйняття, специфіку жіночого світу, відображає досвід автора-жінки. У творах цього жанру акцентується увага на почуттях та переживаннях героїв, предметом опису є красива та глибока любов, яку не розуміють оточуючі люди або до якої стоять перепоною складні обставини. Твердження, що любов – це найголовніше, найцінніше в житті жінки, є характерною особливістю жіночого роману. Відсутність любові – причина всіх без винятку життєвих негараздів. Цільовою аудиторією зазвичай вважаються жінки, у зв'язку з чим за літературними творами, написаними у жанрі любовної історії, закріпилася назва жіночий роман. «Іншими словами, – уточнює Н.Ю. Колесниченко, – «жіночий» можна розглядати як позначення одного жанру, присвяченого одній (жіночій) проблемі, що слідує в своїй структурації єдиній схемі, орієнтованій на єдину (жіночу) аудиторію» [10, с. 169].

Романи, що створені жінками, написані по-різному, порушують різні теми, представляють різноманітні сюжети. Аналізуючи особливості жіночого роману, слід мати на увазі історичний чинник, що визначив як пізній час входження жінки-письменниці в літературу, так і подальшу її участь у розробці певних жанрів. Це супроводжували боротьба, протистояння, нерідко повне заперечення, і нарешті, абсолютне, беззастережне визнання цього феномена – «жіноча література». Розглянемо головні різновиди зазначеного жанру.

Термін «чік-літ» – транскрипція англійського словосполучення «chick-lit», що українською перекладається як «література для курчат». Уже в самому жанровому позначенні цього різновиду жіночої прози відчувається негативна конотація поняття і натяк на відсутність літературної цінності таких творів [9]. Нині, як зазначає П. Леві, романи чік-літ вважаються такими, що не тільки розважають, але й надихають жінок на поліпшення різних аспектів особистого життя.

Вони дають терапевтичний ефект, викликають посмішки і сміх читачок, заряджають позитивними емоціями, вірою в те, що все буде добре, позаяк «добрим людям має пощастити» [4].

Дослідники навіть виокремлюють особливі напрями «чік-літу», а саме: *Bigger Girl Lit* (для товстушок), *Career Chick Lit* (для працюючих жінок), *Single City Girl Chick Lit* (для самітних дівчат), навіть *Hen Chick Lit* (для літніх жінок) [9].

У «рожевій» літературі, що інакше називають «романс», головні події сюжету концентруються навколо любовних стосунків головних героїв. Чоловік і жінка, як правило, відрізняються привабливою зовнішністю та яскравими характерами. Здебільшого їхні особистісні негаразди мають щасливий кінець і коханці з'єднуються до кінця життя [6, с. 169].

Отже, зроблений вище короткий огляд різновидів жіночої літератури показує, що поняття «жіночий роман» є ширшим за «чік-літ».

У цій роботі проведено порівняльний аналіз двох англійських творів «Гордість та упередження» Джейн Остен і «Щоденник Бріджит Джонс» Хелен Філдінг, що належать до одного жанру, написані однією мовою, але досить віддалених у часі один від одного. Роман «Гордість та упередження» Джейн Остен створювався у 1796–1797 роках, а побачив світ у 1813 році. «Щоденник Бріджит Джонс» Хелен Філдінг був опублікований майже через 200 років, у 1998 році. Зазначимо, що роман Дж. Остен традиційно належить до жанру класичного жіночого роману, в якому ще не відбулося розмежування окремих підвидів, а роман Х. Філдінг більшість дослідників відносить до чік-літ.

Героїні Джейн Остен живуть у пуританській, консервативній Англії на рубежі XVIII – XIX століть. Життя англійської жінки того часу було обмежене будинком і церквою. Всі думки, всі мрії, всі прагнення молодої леді були зосереджені на шлюбі. Початок XIX століття в Англії був часом чоловічого верховенства в усіх сферах суспільного життя: економіці, політиці, промисловості, науці та мистецтві. Жінки могли реалізувати свої здібності лише у веденні домашнього господарства, турботі про сім'ю. Природно, що розумну і талановиту Джейн Остен обурювало залежне, несамостійне, в плані морального вибору, становище сучасниць. Письменниця у романі «Гордість та упе-

редження» створює образ жінки нового типу, що прагне до свободи вибору, що ламає стереотипи суспільства щодо шлюбу та поведінки дівчини-безприданниці в суспільстві. Її героїня здатна подолати всі життєві труднощі і тиск з боку суспільства та сім'ї з гордо піднятою головою. Сутність жінки, її характер художниця розкриває головним чином за допомогою мовлення героїні, її мовленнєвого спілкування.

Роман Хелен Філдінг «Щоденник Бріджит Джонс» є літературною рецепцією роману «Гордість та упередження». Саме під впливом таланту Джейн Остен, завдяки поклонінню і захопленню романом «Гордість та упередження», Хелен Філдінг створила свій «Щоденник Бріджит Джонс». Сучасна Англія, що описана Х. Філдінг в «Щоденнику», пережила сексуальну революцію 1970-х років. Згідно з реаліями цього часу сформувалася нова свідомість, зросла самостійність жінки, що прагне до зовнішньої діяльності, намагається брати участь у громадських справах. У зв'язку з цим зменшилася роль сім'ї, і жінка вже більш не прагне конче вийти заміж. Стиль життя, звичаї сучасної англійської жінки відрізняються надзвичайною свободою, розкріпаченням особистості. Однак розкуті звичаї, безладні статеві стосунки не дають жінці відчуття захищеності, душевної близькості з коханою людиною. І ці проблеми особистого плану ми бачимо на прикладі Бріджит Джонс.

У «Щоденнику» відображений популярний сценарій сучасного жіночого роману: героїні необхідно реалізувати потребу в захисті, знайти чоловіче плече, а також усвідомити винятковість власного вибору: полюбити гідну людину. Головна героїня «Щоденника» уособлює багатьох жінок, що виросли і живуть в умовах сучасного суспільства.

У своєму дослідженні ми поділяємо точку зору О.О. Пожарицької про те, що художній твір є моделлю реального світу і водночас моделлю автора, творця цього твору [12, с. 20]. Самобутнє, моральне відношення автора до описуваних подій, персонажів виробляє ілюзію відображення життя. Завдяки авторському наративу і власній уяві вибудовуються образи, що породжують емоційну реакцію читача, викликають співпереживання героям і автору. Кожний з творів, що розглядається, – це своєрідна історія Попелюшки, тобто казка-мрія про те, як звичайна дівчина знаходить своє щастя з вродливим і успішним чоловіком. Попри те, що романи, які аналізуються, дуже подібні за своїм сюжетом, системою головних дійових осіб та загальною спрямованістю, звернемо увагу на вербальні відмінності, притаманні сучасному піджанру «чік-літ».

Цілком погоджуючись з висновками, зробленими М.Л. Болонєвою [8, с. 263], зазначимо, що в романах «чік-літ» спостерігаємо синтез жанру традиційної казки і постфеміністської прози. Крім того, текстовій репрезентації «чік-літ» притаманна *інтертекстуальність,* яка є характерною ознакою постмодерністської літератури загалом.

Наявність цього асоціативного зв'язку «Щоденника Бріджит Джонс» Х. Філдінг з класичним жіночим романом «Гордість та упередження» Дж. Остен очевидна. Невипадковим є співпадіння імен головних чоловічих персонажів (Дарсі) і пряме згадування екранізації роману «Гордість та упередження» британською компанією BBC у 1995 році. Наприклад, *Just nipped out for fags prior to getting changed for BBC "Pride and Prejudice"* [1, с. 205]. З іншого боку, чік-літ – це, як правило, щоденник, жіноча сповідь, що ведеться від першої особи, роблячи роман таким близьким для читачок. Наприклад, *Humph! Just what* ***I*** *needed* [3, с. 73]. *Surely,* ***I am*** *not that old* [3, с. 65].

На відміну від "country house novel" [2, с. 164] або «садибного роману» [15], в жанрі якого написано «Гордість та упередження», інформаційний простір у чік-літ – це мегаполіс (у випадку з Бріджет Джонс – Лондон), а мовленнєві ситуації – це не тільки родинне коло, але й магазин, видавницький офіс, вулиця. Героїні чік-літ зазвичай працюють і намагаються досягти службового підвищення. Вони одночасно виконують декілька соціальних ролей, тому їхнє мовлення варіюється залежно від того, кого саме уособлює жінка: коханку, бізнес-леді, доньку, клієнтку магазину. Попри оригінальність суджень і світобачення, героїня Дж. Остен завжди виконує соціальну роль леді, вихованої аристократки. Наприклад,

Elizabeth listened in silence, but was not convinced; their behaviour at the assembly had not been calculated to please in general; and with more quickness of observation and less pliancy of temper than her sister, and with a judgement too unassailed by any attention to herself, she was very little disposed to approve them [1, с. 145].

Зауважимо, що вербальна презентація творів також відрізняється. Якщо в романі Дж. Остен можна розрізнити тільки авторський монолог і персонажний діалог, у романі Х. Філдінг легко виокремлюються декілька форм оповіді: діалог, сповідь-щоденник, вставні незалежні фрагменти, що репрезентують кулінарні рецепти, приклади листування і навіть телевізійної програми.

У романах «чік-літ» поширене вживання голофрастичних означень-епітетів. Такі синтаксичні конструкції виникають як оказіональні одиниці внаслідок злиття декількох змістовно пов'язаних лексем, які поєднуються дефісом і отримують узагальнене значення [16, с. 681]. Наприклад, ***I-am-not-that-kind-of-girl*** *look*; [3, с. 75]*;* ***Shoot' em-down*** type; to produce facts in a ***would-you-believe-it*** kind of way [3, с. 81].

Вірогідність оповіді в сучасних «чік-літ» романах досягається також за рахунок залучення прецедентних імен-антропонімів [13, с. 123] і назв відомих у цій соціокультурі брендів.

З матеріально-предметної точки зору ментальна рефлексія, що виникає у свідомості читача, базується на асоціаціях, які дають змогу типізувати людину або подію, а також ідентифікувати товар або послугу [13, с. 116].

Окремо зазначимо, що класичний жіночий роман Дж. Остен написаний літературною англійською мовою, де навіть у персонажних діалогах немає місця жаргонізмам і ненормативній лексиці. Героїні роману добре вихована, мають достатній рівень освіти і зазвичай поводяться в межах прийнятого в світі етикету, а героїні чік-літ використовують розмовну мову. Бріджет з легкістю використовує лайливі або сленгові слова, не відчуваючи жодного сорому. Наприклад, *bloody Mum, Shit, bloody well pt up with. (H. Fielding)* Авторський наратив у чік-літ також відрізняється від традиційного своїм синтаксисом і авторською пунктуацією, що корелюється з нестриманим внутрішнім монологом героїні. Наприклад, *Mmmm Daniel Cleaver, though. Love his wicked dissolute air, while being v successful and clever* [3, с. 58].

Висновки. Узагальнюючи зроблені в роботі спостереження, можна зробити такі висновки. Жіноча література сьогодення зазнає очевидних змін, які бачимо не тільки в характерах головних героїнь, вони віддзеркалюються на рівні вербальної репрезентації тексту. Підкорюючись загальним лінгвальним тенденціям художньої літератури постмодерну, вербальна організація текстів чік-літ характеризується інтертекстуальністю.

Крім того, варто зазначити щоденниково-сповідну форму оповіді від першої особи, вживання прецедентних антропонімів і назв брендів, наявність незалежних позазмістовних вставок та голофрастичних означень-епітетів, а також особливу авторську пунктуацію. Проте, попри виявлені особливості, вважаємо чік-літ сучасним продовженням класичної жіночої прози, яка не тільки розважає, але й надихає жінок надією на можливе щастя в особистому та соціальному аспектах.

Література:

1. Austen J. "Pride and prejudice", 2008. URL: https://www.janeausten.org/pride-and-prejudice/pride-and-prejudice-online.asp (дата звернення: 25.03.2015 р.).
2. Duckworth J. English country house novel of the XIX c. *Language and Literature.* London, 1994, P. 145–167.
3. Fielding H. "Bridget Jones' Diary", 2010. URL: https://www.goodreads.com/book/show/227443.Bridget_Jones's_Diary (дата звернення: 20.06.2012 р.).
4. Patricia Leavy, Ph. D. "Chick-lit Science and Feminism?" *The creativity post.* November 09, 2014.
5. Liljestrom M., Koivunen A. Avainsanat. *Tampere*, 1996. P. 118.
6. Thornton A. Women's fiction why not? / Ed.by G. Tibballs. Running Press Book Edition, London, 2010.169 p.
7. Jennifer Weiner. Why I'm waging war on literary snobbery. *Telegraph.* 2016. URL: https://www.telegraph.co.uk/culture/books/authorinterviews/11034657/Jennifer-Weiner-why-Im-waging-war-on-literary-snobbery.html (дата звернення: 04.01.2014 р.).
8. Болонєва М.Л. О некоторых аспектах жанра чик-лит. *Вестник Иркутского государственного лингвистического университета.* Иркутск, 2014, с. 261–267.
9. Ватченко С.А., Владимирова М.С. Ведущие поэктикальные характеристики тривиальной литературы и её субформы. *Наука и образование без границ*, 2013. URL: https://www.rusnauka.com/35_OINBG_2012/Philologia/8_120907.doc.htm (дата звернення: 17.01.2016 р.).
10. Колісниченко Н.Ю. Лінгвопоетика німецьких та англомовних романів (romance, романс). *Наука и образование без границ,* 2012. URL: http://www.rusnauka.com/35_OINBG_2012/Philologia/8_120907.doc. (дата звернення: 17.01.2016 р.).
11. Колісниченко Н.Ю. Ґендерний аспект: субформи : дисертація. Одеса, 2008. 248 с.
12. Пожарицька О.О. Авторський концепт позитивності у мовленнєвому портреті головного героя: комунікативно-парадигматичний аналіз : автореферат канд. філол. наук. Одеса, 2014. 20 с.
13. Рыжкина А.Н. Прецедентность имени в английской фразеологии. *Вестник Московского государственного лингвистического университета.* № 20 (680) / Отв. ред. Халеева И.И. Москва, 2013, с. 112–123.
14. Ставицька Л.О. Мова і стать. *Критика.* 2003, № 6. С. 29–34.
15. Тверитинова Т.И. Поэтика дома в усадебном романе Э. Бронте «Грозовой перевал». URL: https://www.elibrary.kubg.edu.ua (дата звернення: 15.02.2015 р.).
16. Фадеева Т.М. Структурные особенности сложных окказиональных эпитетов. *Вестник Нижегородского университета им. Н.И. Лобачевского.* 2011. № 6. С. 680–683.

Морозова И. Б., Репушевська И. И. Женский роман и «чик-лит»: вербальные особенности

Аннотация. Эта работа посвящена рассмотрению лингвальных особенностей так называемой «женской литературы» в ее наиболее известных в литературоведении и языкознании ипостасях: классического женского романа и «чик-лит». Традиционно принято считать, что мужчины создают важную для всего человечества литературу, а женщины пишут только для женщин. Представленная работа посвящена лингвальным особенностям текстовой объективации романов «Гордость и предубеждение» Джейн Остен и «Дневник Бриджит Джонс» Хелен Филдинг. Цель исследования – выделить дифференциальные признаки англоязычного женского романа XIX в. по сравнению с чик-лит XXI ст. В процессе анализа решены следующие задачи: охарактеризованы понятия женский роман и чик-лит; установлены разновидности указанных поджанров, изложены главные особенности речевых партий героинь в классическом женском романе и чик-лит. Отправной точкой исследования послужил тезис о том, что женская проза, независимая от поджанрового воплощения, относится к формульной литературе. Проведен анализ характерних признаков классического женского романа и его разновидностей: «чик-лит» и «розовый роман».

Делается вывод о том, что текстовая репрезентация «чиклит» – это синтез жанра трад иционной сказки и постфеминистской прозы. Этому жанру присуща интертекстуальность и постмодерн. Характерным признаком этого поджанра является дневниково-исповедная форма повествования от первого лица, употребление прецедентных антропонимов и названий брендов, наличие независимых внесмысловых вставок и голофрастических определений-эпитетов,

Ключевые слова: чик-лит, классический женский роман, авторский нарратив, диалог персонажей, пост-модернистская проза, сюжет.

Morozova I., Repushevska I. "Female Romance" and "Chick-Lit": Verbal Peculiarities

Summary. The study is dedicated to the analysis and lingual peculiarities of the so-called "female prose", the literature genre, written mainly by women, for women and about women's problems. The given work focuses on singling out the key difference between modern "chick-lit" and classical female romance. Treating gender as a specific social and cultural organisation of human mentality, we believe that women-writers demonstrate in their works features characteristic only of women at a given period of time. The corpus of actual material of our study is represented by the author's narrative and characters' dialogue taken from the classical female romance "Pride and Prejudice" by Jane Austen and the modern chick-lit story "Bridget Jones's Diary" written by Helen Fielding. The authors of the given article argue that the traditional female novel has given the following off-spin sub-genres: "chick-lit story" and "pink romance". Having preserved the main characteristics of the classical female romance, the two sub-genres given above have acquired a number of specific distinctive features. While comparing the verbal organisation of "Pride and Prejudice" (Jane Austen) and "Bridget Jones's Diary" (Helen Fielding), the authors observe that, in spite of the universally acknowledged similarity of the plots and main characters, whose names almost coincide when it comes to the main "Prince Charming", "Bridget Jones's Diary" is actually a mixture of post-modern prose and modern Cinderella fairy-tale. In the process of study, several peculiarities have been singled out concerning the lingual representation of plot in a modern chick-lit story. The work results in the conclusion that in spite of all the distinctions marked in the paper, modern chick-lit is not only a beach-read, but also a new type of books for self-development, a source of inspiration and an example of how good opportunities happen to good people.

Key words: chick-lit, classical female novel, author's narrative, characters' dialogue, post-modern prose, plot.

УДК 82(73).14

Науменко Н. В.,
доктор філологічних наук,
професор кафедри іноземних мов професійного спрямування
Національного університету харчових технологій

«Я – НЕ ЛЮДИНА З ТИСЯЧЕЮ ЛИЦЬ»: ОБРАЗ ЛІРИЧНОГО ГЕРОЯ В ПІСЕННОМУ ДОРОБКУ СТІНГА

Анотація. У статті на матеріалі знакових творів пісенного доробку Стінга проаналізовано особливості творення образу ліричного персонажа, його основні прийоми та модифікації (авторська маска, оповідач, розповідач), у тому числі образ читача або слухача. Показано, що до творення постаті ліричного персонажа крізь призму пісенності значний внесок роблять індивідуально-авторські художні образи, за якими пізнається унікальність манери письма Стінга, – метафорика, система порівнянь та епітетів, вибір віршової форми тощо.

Ключові слова: пісня, поезія, творчість Стінга, образ, ліричний герой, маска, стиль.

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок з важливими науковими чи практичними завданнями. Предмет реальної дійсності, його осмислення, відчуття та оцінка перетворюються на **зміст** художнього твору, лише сполучаючись і втілюючись у художній **формі**. Форма, перебуваючи зі змістом у діалектичному взаємозв'язку, постає як чинник, що впорядковує зміст.

Художнє узагальнення життєвих подій і явищ, на відміну від наукового, подається в конкретній **образній** формі. У міру своєї майстерності Стінг так моделює певні грані життя, що досліджувані явища не тільки зберігають свою неповторну індивідуальність, а й стають іще типовішими, щоб більш виразно, яскраво та завершено втілювати найістотніші, найхарактерніші особливості.

Реалізуючи свій ідейний задум, поет удається до певної **жанрової** форми, синтезуючи в роботі над твором різні художні способи зображення (епічний, ліричний і драматичний). Неповторність **мови** Стінга залежить від найрізноманітніших чинників – таланту автора, його художнього досвіду, професії, освіти, місця проживання, самої теми твору.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Під час аналізу будь-якого літературного твору треба пам'ятати, що це окрема естетична одиниця, майже незалежна від автора чи авторського задуму. Вживаючи порівняння із сучасного економічно зорієнтованого світу, можна сказати так: *створюючи твір, автор створює корпорацію, яка здобуває самодостатнє буття, уже незалежне від творця, кероване своїми законами й правилами* [3, с. 73].

Згідно з теоретичними концепціями, **ліричний герой** (синоніми – **ліричний персонаж, ліричний суб'єкт**) – специфічний оповідач, особа якого виявляє підкреслену співвіднесеність із авторським «я», що стало простежується в ліричних творах певного тематичного циклу, біографічного періоду або й усього доробку поета [2, с. 562]. Лідія Гінзбург приділила велику увагу формам виразу авторської свідомості в ліриці. Передусім вона має на оці літературну іпостась автора, ідею життєтворення, соціальну та психологічну типологію моделей поведінки особи в суспільстві й персонажа в літературі як неодмінну умову правильної рецепції. «*У справжній ліриці… завжди присутня особа поета, але говорити про ліричного героя є сенс тоді, коли він зв'язується певними сталими рисами – біографічними, психологічними, сюжетними*» [1, с. 15].

Закономірно, що в англо-американському літературознавстві категорія ліричного героя завжди позначається словом "speaker", тобто «мовець», «промовець», на відміну від "author" – «автор». Т.С. Еліот розробив щодо поезії теорію «об'єктивного кореляту» (objective correlative) – певний набір об'єктів, вчинків, історичних подій, життєвих ситуацій, які можуть викликати необхідну реакцію у читача [див. 5, с. 101].

За цією теорією, автор постає перед реципієнтом під маскою **ліричного героя**. Він роздаровує риси свого характеру, деталі зовнішності та звичок, фрагменти життєвого досвіду кільком (а зчаста й кільком десяткам) персонажам. Сюди ж належить і співвідносне не лише з драматургією поняття «драматична іронія» – ситуація, у якій персонаж не здогадується про те, що має з ним трапитися, хоча це чудово розуміє читач, який стежить за розвитком дії [3, с. 78].

Ліричний герой може поєднувати в собі естетичний та екзистенціальний досвід певного покоління (і навіть кількох), бути семантичним концентром, у якому перетинаються об'єктивне та суб'єктивне. Найбільш загострена форма вияву ліричного героя – так звана «поетична маска», гіперболізований метафоричний художній образ, у якому постає герой [3, с. 75].

Тому актуальним є вивчення типів ліричного персонажа у пісенному тексті, зокрема у добре знаному в Україні доробку Стінга. Єдине натепер монографічне дослідження музичного та віршового стилів співака належить англійському науковцеві Кристоферу Ґейблу (2009), який скрупульозно розглядає пісні у діахронії, від альбому до альбому, починаючи від "Outlandos d'Amour", дебюту "The Police", і завершуючи сольним "Sacred Love" [7, с. vii]. Належну увагу образові оповідача Ґейбл приділив в аналізі двох альбомів 1990-х років – "Ten Summoner's Tales" та "Mercury Falling", у яких, за його спостереженнями, унікальна «стінгівська» епічність текстів дала змогу варіювати постаті нараторів [7, с. 108–110], підносячи їх до рівня бардів.

Нині у зв'язку з творенням нової парадигми літературознавства, котре практикує інноваційні методи дослідження, зокрема з інших наук, доцільно подивитися на пісенний текст як на лаконічний результат взаємодії формозмістових елементів літературного витвору, споріднених видів мистецтва – музики, живопису, скульптури – та концептів різних наук: соціології, релігієзнавства, філософії, історії.

Формування мети статті. Мета цієї роботи – на основі аналізу пісенних текстів Стінга установити ключові іпостасі

образу ліричного героя (оповідача, розповідача) та способи їх творення через поетичне слово.

Мав рацію М. Чернявський, коли свого часу про роботу над творчістю І. Франка сказав так: «Досліджувати доброго письменника – наука й насолода». «Наукою й насолодою» є й наше проникнення у творчу лабораторію Стінга, який робив і робить усе для того, щоб відкрити в людині людину, поєднати пізнання з самопізнанням, а також побачити в кожному індивіді цілий вир емоцій.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів. Гармонійна відповідність форми писемного твору його змістові, індивідуальність світобачення письменника, зумовлена вмінням виразити його у слові, прагнення відкрити нове бачення предмета або явища навколишнього світу – це ті категорії, які окреслюють поняття **літературної майстерності** [3, с. 12; 8, с. 88]. У нашому випадку йдеться і про майстерність композиторську та виконавську, тож завдяки поєднанню цих трьох масивів у своєму індивідуальному стилі Стінг здатен установити діалог зі слухачем, навіть не вельми обізнаним у тонкощах англійської поетичної мови.

Ліричний спосіб художнього показу може передати все багатство, всю складність і суперечливість внутрішнього світу людини. Стінг – поет-пісняр, який є водночас і ліриком, і епіком, – розкриває насамперед свій світ, але завжди співвідносить виливи власних, індивідуальних переживань, настроїв, роздумів з настроями близьких йому за світоглядом, переконаннями, ставленням до життя людей. Формозмістова природа ліричних творів виявляється насамперед у сповіді, самовираженні, самооцінці поета чи його «повноважного представника» – ліричного героя [6, с. 101].

Оскільки пісня як синтетичний жанроутвір позначена глибинним внутрішнім переживанням, то її наратор здебільшого постає в подобі «я»-оповідача. Але якщо пісня, на додачу, є відповіддю на виклики часу, показом злободенних тем і подій, то й оповідач у ній може бути як першої, так і третьої особи. Проте, зважаючи на «об'єктивний корелят» Т.С. Еліота, не кожен «я»-оповідач тотожний авторові твору, хоча і є виразником його ідей. Тому вияви образу наратора будуть, залежно від змісту вірша, розмаїтими.

«Я»-оповідач найчастотніший для лірики Стінга, а подекуди наскрізний у цілому альбомі, як, приміром, "Brand New Day" та "Ten Summoner's Tales". Кристофер Ґейбл називає «я»-оповідача пісень альбому "The Soul Cages" моряком на ім'я «Біллі» – апелятивом, узятим із першої композиції «Кліток…» [7, с. 58].

У кожній пісні оповідь ведеться від першої особи, але щоразу з цих оповідей кристалізуються постаті зовсім різних між собою людей. Займенник «я» в деяких текстах виступає навіть анафоричним, але це аж ніяк не свідчить про самохвальство ліричного героя, а скоріше про його бажання привернути увагу слухача до своєї історії, особливо сумної:

You could say I lost my faith in science and progress
You could say I lost my belief in the Holy Church
You could say I lost my sense of correction
You could say all of this and worse but
If I ever lose my faith in you
There'd be nothing left for me to do…
["If I Ever Lose My Faith in You". *Ten Summoner's Tales*]

I sat down and wrote this letter
Telling you that I felt better…
I have so little time to spare now
I'm wanted almost everywhere now
I make out like Casanova
Friends are always coming over…
["Big Lie Small World". *Brand New Day*]

Закономірно, що саме в «Десяти історіях…», зокрема у вірші "Shape of My Heart", звучить фраза – алюзія до філософських розвідок К.-Г. Юнга, котра може стати квінтесенцією образу оповідача у Стінга: "*I'm not a man of too many faces, / The mask I wear is one*".

Тому логічно згадати про «жіночу маску» чоловічої лірики. Хоча жінка є ліричним оповідачем лише кількох пісень, не можна не поцінувати майстерності співака у творенні «жіночої маски». У поезії "Tomorrow We'll See" (*Brand New Day*, 1999) завдяки філософемам, зокрема концептові реінкарнації, автор напрочуд тонко передає сув'язь сенсорно відчутного довкілля (вечірнє місто після дощу) та внутрішнього стану жінки, порухи її душі, притаманну їй від природи здатність сприймати світ передусім серцем, аніж розумом, усвідомлення можливості перевтілення душ:

Don't judge me
You could be me in another life
In another set of circumstances
Don't judge me
One more night I'll just have to take my chances
And tomorrow we'll see [9].

Іноді до поняття «ліричний герой» застосовують синонім «ліричний суб'єкт», коли мовиться про образ, наділений рольовими ознаками ліричного адресата й адресанта. Така постать героя у Стінга характерна для пісенного тексту медитативного ґатунку, котрий водночас є ліричним дуетом, наприклад виконана спільно з Мері Блайдж пісня:

Whenever I say your name, whenever I call to mind your face
I'm already praying
Whatever bread's in my mouth, whatever the sweetest wine
that I taste
Wherever I lay me down, wherever I rest my weary head to sleep
Whenever I hurt and cry, whenever I'm forced to lie awake
and have to weep
Whenever I'm on the floor
Whatever it was that I believed before
Whenever I say your name, whenever I say it loud,
I'm already praying.
["Whenever I Say Your Name". *Sacred Love*]

Ліричний оповідач набуває ознак відстороненого розповідача у віршах, змістовно помежованих із прозою, наприклад, у так званих «віршованих новелах», до яких можна віднести розглянуті вище пісні на історичну тематику («Дитячий хрестовий похід», «Історія не вчить нас нічого», «Вони танцюють на самоті»). Тут із тексту зникає займенник «я», але авторське ставлення до події виражено опосередковано, через образи інших персонажів тексту, завдяки прийомам асоціації ідей та причинно-наслідковим конструкціям:

If God is dead and an actor plays his part
His words of fear will find their way to a place in your heart
Without the voice of reason every faith is its own curse
Without freedom from the past things can only get worse
["History Will Teach Us Nothing". *Nothing Like the Sun*]

Everyone told the truth
All that we heard were lies
A pope claimed that he'd been wrong in the past
This was a big surprise
Everyone fell in love
A cardinal's wife was jailed
The government saved a dying planet
When popular icons failed…
["Jeremiah's Blues". *The Soul Cages*]

Кілька слів щодо останньої з цитованих пісень. Цікаво, що про «свої помилки в минулому» Папа Римський таки оголосив – не лише в 1991-му, коли було написано «Блюз Ієремії», і доти, а й на початку третього тисячоліття. Історія свідчить: 12 березня 2000 р. Папа Іоанн-Павло ІІ відправив урочисту месу Mea Culpa (лат. «Моя провина». – *Н.Н.*) у церкві Святого Петра у Ватикані, під час якої відбулося загальне покаяння і «очищення пам'яті» у нетерпимості і насильстві, яка була проявлена стосовно інакомислячих; покаяння в організації релігійних воєн і хрестових походів, у насильстві і жорстокості, які використовувала інквізиція; покаяння у гріхах, що порушили єдність християн; засудження гріхів проти євреїв; покаяння у гріхах проти прав народів – неповага до інших культур і релігій; покаяння у гріхах проти людської гідності, проти жінок, проти окремих рас і народностей; покаяння у гріхах проти прав особистості і проти соціальної справедливості. Зі слів Папи, він благав «пробачення у Бога за несправедливість, яку допустили за минулі сторіччя християни» [4].

Як візаві образу автора в літературному творі виступає **образ адресата – читача (слухача)**, для «ліплення» якого письменникові також потрібно виявити неабиякий рівень майстерності. Такий образ (його ще називають «імпліцитний читач») є конгломератом іпостасей реципієнта, він з'являється на самому початку творення й надалі постійно утримується в пам'яті.

Читач (слухач) може розглядатися як внутрішнє, естетично зорієнтоване «я», тобто співтворчий аспект особи реального адресата, передбачуваний автором у його настанові на потенційний діалог. Він також може бути співвіднесеним із функцією читача (слухача) як персонажа твору, у тому разі, якщо його введено до системи дійових осіб. Образ імпліцитного читача виразно виявляється в піснях Стінга, насичених питальними конструкціями, наприклад "It's Not the Same Moon" – «Не той самий Місяць» (*The Last Ship*):

***Did you ever hear** the theory of the universe?*
Where every time you make a choice,
A brand new planet gets created?..
***Did you ever hear** that theory?*
***Does it carry** any sense?*
That a choice can split the world in two,
*Or **is it all just too immense** for you?* [9].

Англійські питальні речення, хоча інтонаційно не настільки очевидні у музичному оформленні, одначе вирізняються за порядком слів, і цього досить, щоб сприймати їх як привід для роздумів.

Оповідач апелює до наукового досвіду читача (слухача), ділячись із ним власною «теорією походження Всесвіту», згідно з якою «щоразу, коли ви робите вибір, з'являється зовсім нова планета». Цим утверджується ідея, що до кожного рішення треба підходити виважено, що від самої людини залежить правильність або неправильність вибору (а отже, життя або загибель створеної її вольовим зусиллям планети).

Ще виразнішим образ реципієнта роблять дієслівні конструкції наказового способу. Інколи на них ґрунтується доволі розлогий текст, наприклад "Send Your Love" (*Sacred Love*), у якому спостереження за природним явищем (кинутим у воду камінцем) порівнюється з народженням та згасанням почуттів у серці:

***Throw** a pebble in and watch the ocean*
***See** the ripples vanish in the distance*
It's just the same with all the emotions
It's just the same in every instance…
***Send** your love into the future*
***Send** your precious love into some distant time*
*And **fix** that wounded planet with the love of your healing*
***Send** your love* [9].

«Я»-оповідач Стінга привносить елементи життєвого та творчого досвіду автора у текст пісні, де, оточені словесними образами й посилені музикою, вони набувають узагальненого значення як символи людського життя. Якщо ці елементи опредмечено крізь призму бачення Іншого (жінки, дитини, тварини, міфічної істоти, навіть речі), то можливості їх витлумачення реципієнтом розширюються – аж до власного входження у квадрофонічний часопростір пісні.

Висновки з дослідження і перспективи подальших пошуків у цьому науковому напрямі. Образ **ліричного оповідача** (від першої особи) або **розповідача** (від третьої особи) у пісенному тексті Стінга постає важливим результатом взаємодії формозмістових елементів. Це людина, котра, будучи носієм поетичного мислення-чуття, надає кожному об'єктові довкілля сили художнього образу і водночас задля сильнішого естетичного впливу на читача змінює інтонацію оповіді в кількох **стильових регістрах** – як упродовж усього альбому, так і в межах окремо взятого твору. Подальші дослідження образу ліричного героя у піснях Стінга планується проводити саме з урахуванням таких стильових регістрів:

– **пророцько-проповідницький** (більшість пісень альбому 1991 р. «Клітки для душі» містить елементи конфесійного стилю, серед яких – безпосередні біблійні цитати, імітація мови Богослужбових книг, сакральна хронотопіка, сюжетика, система персонажів, образність, зокрема невіддільні від релігійного світогляду концепти *храму* та *корабля*);

– **епічний** (пісні, у яких простежується сюжетна лінія різного типу – пригодницького, новелістичного, казкового);

– **ораторсько-публіцистичний** (наприклад, інтонація зведень та прогнозів погоди, телевізійних новин, кримінальних повідомлень, насичених синтаксичними повторами, алітераціями, характерними для мови засобів масової інформації);

– **повсякденно-розмовний** (передусім у піснях "Shadows in the Rain", "Consider Me Gone" з альбому "The Dream

of the Blue Turtles"; "Island of Souls", "Why Should I Cry for You", "The Soul Cages" з альбому "The Soul Cages"; "Dead Man's Boots", "Hadaway", "What Have We Got", "Sky Hooks and the Tartan Paint" із альбому "The Last Ship");

– **інтимно-ліричний** ("Love Is the Seventh Wave", "Straight to Your Heart", "Fields of Gold", "The Hounds of Winter", "I Was Brought to My Senses", "Desert Rose", "A Book of My Life", "Practical Arrangement", "I Can't Stop Thinking about You", "Insh'Allah" та інші);

– **науковий** (вживання спеціальних термінів: історичних, юридичних і соціологічних в альбомах "The Dream of the Blue Turtles", "…Nothing like the Sun", "Mercury Falling", "Sacred Love", "57th & 9th"; морських і релігієзнавчих у "The Soul Cages" і «The Last Ship», культурологічних у «Ten Summoner's Tales» і "Brand New Day");

– **філософсько-рефлексивний** (незалежно від музичного аранжування та темпоритму, найяскравіше він виражений у піснях "Russians", "Fragile", "Jeremiah's Blues", "When the Angels Fall", "Saint Augustine in Hell", "It's Probably Me", "The Hounds of Winter", "I'm So Happy I Can't Stop Crying", "Valparaiso", "A Thousand Years", "Big Lie Small World", "A Book of My Life", "Sacred Love", "Language of Birds", "Insh'Allah", "The Empty Chair" тощо);

– **іронічно-гумористичний**, через який оприявнено цілу низку масок ліричного оповідача: міський гуляка – "Shadows in the Rain", "We'll Be Together"; ревнивець – "Seven Days"; мандрівний музикант – "Twenty-Five to Midnight"; тварина – "Perfect Love… Gone Wrong"; жінка – "Tomorrow We'll See"; злочинець, який мріє про спокійне життя – "Stolen Car"; спортсмен, який надумав змінити роботу – "That Night the Pugilist Learned how to Dance"; "Show Some Respect', "Dreaming in the USA".

За допомогою численних просодичних і мовностилістичних прийомів Стінг робить спробу відновити у співаній поезії первісний синкретизм життя людини, довкілля та творчості як способу їх осмислення. При цьому у творах пов'язуються образ людини або речі з численними видовими ознаками, діями та станами; речам або їхнім рисам надаються ознаки дієвості. Саме це й зумовлює варіативність образу наратора в піснях: під маскою «я»-оповідача виступає не лише чоловік, а й жінка, дитина, міфічна істота, тварина, і багатогранність їхніх почуттів, думок, поглядів на світ синтезується в авторських інтенціях і сугестується реципієнтові по-своєму через музику та текст.

Література:

1. Гинзбург Л. О литературном герое. Ленинград : Сов. писатель, ЛО, 1979. 222 с.
2. Літературознавча енциклопедія: у 2-х т. Т. 1: Аба–Лямент / за ред. Ю.І. Ковалів. Київ : ВЦ «Академія», 2007. 608 с.
3. Семенюк Г.Ф., Гуляк А.Б., Науменко Н.В. Літературна майстерність письменника : підручник. 2-ге вид., доп. Київ : Видавництво «Сталь», 2015. 405 с.
4. 100 вибачень Папи Римського перед світом. *Українська правда*. 2001. 26 жовтня. URL: http://www.pravda.com.ua/news/2001/10/26/2984748/
5. Чумак Г. Поет як критик: шляхи та рівні реалізації літературознавчої концепції Т.С. Еліота в його поетичній творчості. Тернопіль : Медобори, 2007. 192 с.
6. Eliot T.S. Selected Prose / ed. by M. Grant. London : Faber and Faber, 1975. 398 p.
7. Gable C. The Words and Music of Sting. London : Greenwood Publishing Group, 2009. xix, 170 p.
8. Naumenko N. Literary Mastery as an Esthetic Category. *The Advanced Science. Open Access Journal*. March 2012. The United States. Issue 1. P. 87–92.
9. Sting (Sumner, G.M.). Lyrics. URL: www.sting.com/discography.albums.

Науменко Н. В. «Я – не человек с тысячью лиц»: образ лирического героя в песенном творчестве Стинга

Аннотация. В статье на материале знаковых произведений песенного творчества Стинга проанализированы особенности создания образа лирического персонажа, его основные приёми и модификации (авторская маска, повествователь, рассказчик), и в том числе образ читателя либо слушателя. Показано, что в создание ипостасей лирического персонажа сквозь призму песенности значительный вклад вносят индивидуально-авторские художественные образы, за которыми узнается уникальность манеры письма Стинга, – метафорика, система сравнений и эпитетов, выбор стихотворной формы и т. п.

Ключевые слова: песня, поэзия, творчество Стинга, образ, лирический герой, маска, стиль.

Naumenko N. "I'm Not a Man of Too Many Faces": The Image of a Speaker in Songs by Sting

Summary. The author of the article, upon analyzing the prominent song lyrics by Sting, revealed the specifications used to create the image of a speaker (author's mask, narrator of both 1st and 3rd persons), including the image of a recipient – a reader or a listener. There was shown that the individual artistic tropes (metaphors, similes, epithets, stanza patterns, verse meters etc) to make Sting's style unique and recognizable did greatly contribute into the variety of a narrator's images seen through the prism of song genre.

Key words: song, poetry, works by Sting, image, speaker, mask, style.

УДК 821.111(73) Гоукс+82-31:82.02

Нестелєєв М. А.,
кандидат філологічних наук, доцент кафедри української мови та літератури Донбаського державного педагогічного університету

СПЕЦИФІКА СНОВИДНОГО СЮЖЕТУ В РОМАНАХ ДЖОНА ГОУКСА «ЖУЧА ЛАПКА» І «ЛАЙМОВА ГІЛКА»

Анотація. Статтю присвячено дослідженню особливостей сновидного сюжету в романах американського прозаїка Джона Гоукса. У «Жучій лапці» та «Лаймовій гілці» письменник вибудовував своєрідний безфабульний, але сюжетний часопростір, у якому завдяки мові й стилю розмиває межі дійсності й вигадки. Тексти Гоукса засвідчують його сюрреалістичний підхід і використання постмодерних прийомів.

Ключові слова: постмодернізм, сюжет, фабула, роман, сон, реальність.

Постановка проблеми. Джон Гоукс (1925–1998) – один із перших американських письменників-постмодерністів, автор тринадцяти романів, декількох п'єс, збірки повістей і оповідань. Гоукса називали сюрреалістом, антиреалістом, авангардистом і просто експериментатором. Сам він вбачав свою спорідненість з «міфотворцями» (за визначенням критика Едмунда Вайта) – Джоном Бартом, Вільямом Ґессом, Дональдом Бартелмі та Робертом Кувером. Його роман «Канібал» став межовим для американської літератури, і в ньому Гоукс показав як у післямодерному світі треба переосмислювати історію, сюжет, персонажів і художню деталь. Два його наступні романи найвиразніше засвідчили письменницьку стратегію розмивання реальності й сну, яку він втілює завдяки образно-проблемній системі.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Творчість Джона Гоукса практично не відома українському читачеві, адже його твори досі не перекладені нашою мовою, а тому й критичних публікацій про нього теж бракує. В Америці натомість його давно визнали за одного з найкращих авторів другої половини XX століття, і багато письменників називають Гоукса серед своїх головних впливів. Крім неозорої кількості статей про нього, у США вийшло друком декілька вагомих монографій, присвячених різним аспектам прозової спадщини Гоукса. Зокрема, праці Фредеріка Буша [1], Джона Кюеля [2], Керол Гриців-Вінґ [3], Дональда Ґрейнера [4; 5], Еліота Беррі [6], Патріка О'Доннелла [7] та Ріти Феррарі [8]. Запропонована стаття покликана заповнити лакуну українського літературознавства, у якому бракує досліджень сучасного американського літературного процесу.

Метою статті є визначення особливостей сновидного сюжету у двох романах Джона Гоукса.

Виклад основного матеріалу дослідження. Перший роман Гоукса – «Канібал» більшість дослідників небезпідставно вважають першим американським постмодерним романом (докладніше про це у моїй статті [9]). Подальша його творчість – це розширення і поглиблення ідей, заявлених у «Канібалі». Літературознавці вважають, що другий і третій романи Гоукса – «Жуча лапка» (1951) і «Лаймова гілка» (1961) – найвищі досягнення прозаїка, які у певному сенсі показали силу повоєнної американської художньої творчості.

У «Жучій лапці» Гоукс продовжує розвивати тези відкидання фабули й зосередження на мові, напрацьовані в «Канібалі». Критики одностайні в тому, що це найскладніший його твір, адже сюжет і персонажі тут ще більш примарно-сновидні, аніж у першому романі. Письменник писав «Жучу лапку» півтора року, а потім доволі довго переробляв і переставляв фрагменти тексту, щоб позбутися зв'язності й послідовності, притаманної традиційній літературі. Мотивація вчинків головних і другорядних героїв лишається незрозумілою до самого кінця, але і тут усе починається з оповіді від першої особи доволі, за словами автора, «дурнуватого і садистичного» [10, с. 15] шерифа. Так роман налаштовує на певну умовність і обмеженість погляду на події, а також певну сповідальність, яку письменник потім задоволено руйнує вигадливою структурою інших частин, написаних від третьої особи.

Гоукс використовує вестерн і його ключові фігури (шериф, поганці, лікар (док) і прекрасна дама), водночас пародіюючи та спустошуючи цей жанр. Дональд Ґрайнер [4, с. 75] убачає в цьому прийомі авторське бажання увиразнити «викривлення мрії про невинність» і показати, що «міф про розширення на захід у реальності перетворився на кошмар».

Події, зображені в тексті, зосереджені довкола греблі, що мала принести життєдайну вологу в безводне містечко Кларе (яке знаходиться серед багатьох менших навіть не зазначених на карті), однак переважно асоціюється зі смертю, «мертвою водою», адже під час «Великого Зсуву» там гине Малдж Лемпсон. Його загибель (імовірно, вбивство) – загадкова подія, що сталася так швидко, аж «ніхто не встиг і оком моргнути», і його відсутність виявили тільки тоді, коли перераховували робітників. Місце поховання Малджа – «саркофаг багна» в милю завдовжки на місці пошкодженої греблі, а обставини смерті такі незрозумілі, що поступово стають легендарними, як і він сам. Туристи приїжджають сюди, аби поглянути на місцевість, де він загинув, а також побачити й за 50 центів навіть доторкнутися до його леза і кухлика для гоління, що побожно зберігаються в тамтешній перукарні, або придбати поштівку, на якій вони зображені (знижений іконографічний мотив). Усі інші персонажі пов'язані з Малджем чи то родинними зв'язками (брат Люк, дружина Ма, коханка Тегна), чи то метафізичними, і тому в одному з епізодів його навіть називають Йоною, що актуалізує біблійну символіку роману (критики схильні асоціювати його як з поганським богом води, так і з Адамом). «Перша людина померла в Едемі, і вони оголосили її мертвою» [10, с. 124], як каже мандрівний хірург Кеп Ліч (наприкінці твору з'ясовується, що він батько Лемпсонів), натякаючи на долю Авеля і водночас на розчарування в райських принадах цивілізаційного поступу, що непомітно нищить «своїх синів» і призводить до братовбивчих подій. На кшталт війни шерифа з поганцями, роль яких у творі виконує банда мотоциклістів

«Червоні дияволи», де очевидною є алюзія на індіанців з класичних романів фронтіру Фенімора Купера (в одному з епізодів вуха коня також названо «диявольськими», урівнюючи тварину із «залізними кіньми» напасників). Колись тихе містечко перетворюється на «край беззаконня» (як каже шериф [10, с. 17]) із появою людей на мотоциклах і всіх тих туристів, яких тягне до пустелі та греблі, щоб позасмагати на сонці та позлягатися. Потворність світу не можна приховати так само, як і потворність людських бажань, що урівноважують одне одного. Однак це теж світ сексуально-апатичний, де виривання зуба подано як «сюрреалістичну сцену зґвалтування» (за висловом Патріка О'Доннелла [7, с. 59]), а Шерифа ваблять «невиразні геніталії тварин» [10, с. 112]. Трангресивний зсув у зображуваних подій регулюється своєрідним внутрішнім часом, прив'язаним до повільного апокаліптичного зникнення греблі, яка щороку зсувається на «жучу лапку».

Як і в «Канібалі», Гоукс вибудовує есхатологічний художній світ, знаменням кінця якого є «мертві» діти: Гаррі Бон, якого Кеп Ліч «виловлює» ("fished") з уже померлої матері, то був «скоріше аборт, аніж рятування життя» [10, с. 149]; і спійманий Люком на гачок ембріон людини в озері, що утворилося внаслідок будівництва греблі. Страхітлива сцена цієї риболовлі, за авторським визнанням, має показати, що наше «внутрішнє життя – це вигрібна яма», яка приховує наші «тваринні нутрощі», і цього ми ніколи не маємо забувати. Люк прагне виловити свого брата, а стає, як і Ліч, «рибалкою людей» (Євангеліє від Матея 4:19), що зауважує Дональд Ґрайнер [5, с. 65]. Саме так Гоукс намагається вибудовувати свою прозу на балансі «між огидним і піднесеним», між дійсним та ідеальним, на чому й базувалася популярність жанру вестерн.

Під час інтерв'ю з Патріком О'Доннеллом Гоукс сформулював своє бачення літератора як рибалки, що додатково пояснює образну систему роману: «Письменник має бути власним хробаком на гачку, і чим гостріше вістря, яким він виловлює себе з темряви, тим краще» [11, с. 57]. Тобто митець, що використовує у своїх інтересах власне психічне життя, змальовує також внутрішнє життя нас усіх, наш спільний внутрішній хаос (хоча творчість – це «контрольований хаос»), негативні аспекти особистості загалом.

«Жуча лапка» постала із вражень Гоукса від праці в Монтані в 1947 році, коли він побачив усю фальш американського Заходу (відчув його «безстатеву апатію»), працюючи гідом на греблі в Форт-Пек (найбільшій на річці Міссурі). Письменник пригадував, що згори іригаційної споруди заходи сонця над тими «безплідними землями» скидалися на пейзажі з «Пекла» Данте. Однак найбільше його вразило штучне озеро завдовжки в 150 миль, обшир води, що затопила незліченні полишені ферми та ранчо (у романі письменник називає їх «незаймана темрява» [10, с. 65]), у якій, подейкували, колись втопився один робітник. Гоукс звірявся, що був просто одержимим тим мерцем і широчінню та величчю його водної могили включно з довколишніми рівнинами та пагорбами. Роберт Мюррей Девіс у дослідженні «Граючи в ковбоїв» [12, с. 130] зазначав, що у своїй «готичній історії» Гоукс показує міф про Захід як бажання вбивати все, що спроможне жити на цій землі. Клаустрофобна проза письменника покликана донести думку, що справжнє жахіття – не зовні, а всередині, що в романі показано в епізоді фінальної безглуздої стрілянини в греблю, символічного безсилля людини розв'язати внутрішні суперечності агресивною поведінкою.

Гоукс визнавав, що його романам ніколи не передує якась схематична фабула, і на самому початку він зазвичай не має чіткого уявлення про ту історію, яку збирається написати, найчастіше це якісь загальні ідеї чи просто «мерехтіння в уяві». Так, роман «Лаймова гілка» виріс із газетної замітки про легалізацію азартних ігор в Англії. Для письменника найважливіше було знайти не цікавий сюжет чи непересічних персонажів, а безпосередній та інтенсивний візуальний «поетичний імпульс» – кімнати, кількох фігур, предмета, чогось, що можна побачити перед тим, як заснеш. Однак його проза – це не автоматичне письмо сюрреалістів. Попри певну невиразність і сновидну властивість, літературні світи Гоукса породжені його постійним намаганням оформити й контролювати зміст, а також прагненням «вивільнити художню енергію». Він написав невеличку «Лаймову гілку» за одне літо після першого року праці в університеті, а переписував ще чотири роки, і схема твору і діаграми персонажів з'явилися лише під час правки першої чернетки.

Гоукс уже традиційно для себе починає роман з оповідних вставок від першої особи (поданих перед усіма розділами, крім дев'ятого), з уривків газетної колонки (оформлених як запис живого мовлення) спортивного журналіста Сідні Слайтера, який з'явився тільки тому, що Джеймс Ловлін, директор видавництва «Нью Дірекшинс» (де вийшли сім перших книг письменника), запропонував додати якийсь коментар чи читацький довідник, що спростив би розуміння твору (цікаво, що подібне просив зробити Жерар у «Канібалі», але тоді Гоукс категорично відмовився). Слайтер – це і хор і пародія на самого автора. Знаково, що вже в третьому романі поспіль думка розпочати із першоособного наративу з'являлася на останньому етапі підготовки тексту до друку. До того ж перший розділ у «Лаймовій гілці» має оповідача, такого собі Вільяма Генчера, гладкого добряги («серце в нього втопло в салі» [12, с. 13]), який ще з часів війни має принагідні й потайні зв'язки з кровожерливою бандою, а тепер уже понад двадцять років мешкає у подружжя Бенксів – Майкла і Маргарет. Генчер згадує про свої давні майже інцестуальні стосунки з матір'ю та те, як йому було важко після її смерті під час бомбардувань Лондона (свої взаємини з нею він порівнює зі стосунками сусіднього хлопчака з його собакою: «Любов – це тривале й ретельно-уважне вивчення» [12, с. 16]). Заприязнившись із Бенксами, Вільям пропонує Майклу, який полюбляє коней, допомогти йому викрасти скакового коня на прізвисько Рок Касл, але випадково гине під його копитами. Смерть Генчера наприкінці першої третини тексту, на думку Гоукса, «просто чудова», бо стається в романі дуже рано, порушуючи одне зі звичних художніх очікувань чи так званих «літературних правил». Генчер, на думку письменника, мав би виконувати ролі містка між військовим і повоєнним світом, тож «псевдотаємниця» його загибелі призводить до руйнування цього часопросторового зв'язку, а тому і до руйнування самого життя. Банда залякує Майкла і змушує його виконувати всі їхні накази (зокрема, заявити Рок Касла на перегони від імені Бенкса), що зрештою завершується трагічно для подружжя.

Події роману обертаються довкола кінних перегонів Золотого Кубка в англійському Олдінґтоні, однак Джон Гоукс визнавав, що до написання «Лаймової гілки» ніколи у Великобританії не бував, а тому описував «міфічну» Англію, ва-

жаючи, що цікавіше створювати світ, а не зображати його. Ще й через це роман має типовий авторський сновидний колорит, щодо чого Фланнері О'Коннор у бльорбі на обкладинці зазначала, що «страдницьки переживала цей роман наче сон, ніби щось, що з тобою відбувається і від чого хочеш, але не можеш втекти». Наприкінці «Лаймової гілки» є ключовий епізод, де Ларрі Лімузин («диявольський персонаж», за словами автора), ватажок банди в зелених окулярах (важливий колір у творі), розповідає про свою мрію майнути в Америку (з'ясовується, що перегони відбувалися саме для того, щоб зібрати йому потрібну для подорожі суму грошей), де «дерева з лаймами на гілках, а нігери возитимуть нас по вулицях» [12, с. 162]. Символічно, що американський письменник змушує англійського персонажа мріяти про Америку, перебуваючи у «вимріяній» Англії, що утворює своєрідну мрію в мрії, яка не несе катарсису, бо смерть у романі жорстока і безглузда, до неї годі призвичаїтися, і навіть «чорний гумор» Гоукса не пом'якшує цей страх (хоча він сам вважав, що закінчив роман певним утвердженням надії на краще, адже афера Ларрі не здійснилася). Саму повоєнну Англію автор бачив, як бездушний і деградований краєвид сучасного світу, де це підкреслено панування приреченого грального синдикату. Назва роману теж задіює цей танатологічний аспект, адже її можна перекласти, як «птахоловка» ("lime-twig" – гілка, на яку намазано пташиний клей, щоб їх ловити). У тексті безліч разів поява чогось зеленого або опис зеленооких персонажів сигналізує про якусь загрозу (так, коли Майкла нудить, він відчуває в роті присмак лайму, а часом йому кров теж пахне цим фруктом), ніби на противагу життєствердному символізму зеленого кольору (так, є згадка про «зелений світ» довкола і поросту травою місцевість Гайленд Ґрін, "Highland Green"), однак саме таким парадоксам віддає перевагу Гоукс (через це й жорстокого Ларрі декілька разів порівняно з янголом). Проте подеколи письменник так захоплюється значущою кольористикою, що припускається помилок в описах персонажів (на що йому вказали уважні інтерв'юери, зазначивши, що певний смисл у цьому є, адже додає ірреальності зображуваному), тож, наприклад, Сибіллі-на, коханка Ларрі, має зелені очі, а потім уже карі. В інтерв'ю Гоукс згадував, що назва роману з'явилися дуже пізно, а тому під час подальших редагувань він додавав усе більше деталей, пов'язаних з багатозначністю заголовка. Саме тому, коли один із бандитів б'є кийком Маргарет, то звуки лунають подібні на «падіння мертвого птаха на порожньому полі» [12, с. 130], а Майкл почувається «змореним і затяганим, ніби пташина на хворій галузці» [12, с. 141].

Специфічно обігруючи в тексті провідні образи й барви, Джон Гоукс ототожнює мрію і сон, об'єднуючи їх завдяки образу ліжка та реального/примарного сексу, тож, зображуючи подружжя Бенксів, він описує «лінії снів, нанесених на карту накривал», показуючи, що там відбувалося більше уявного, аніж дійсного. Недаремно найстрашній сон Маргарет – це те, що вона залишиться сама, а найгірший кошмар Майкла – це сновидіння про високого коня в довгому простирадлі, що стоїть у їхній вітальні. Через те, що межа між реальністю і вигадкою у Гоукса переважно розмита, здійснення того, що наснилося, відбувається брутально і навіть страшніше, аніж можна уявити. У передмові до роману Леслі Фідлер слушно називає письменника «готичним романістом» [14, с. 9], який вибудовує свою оповідь на страху, а не на любові. Якщо Гоукс й експериментатор, то це не експерименти «вчорашніх авангардистів», а його власні, втілені в жанрі «високочолого горору».

Невинність Бенксів і Генчера, як це розуміє письменник, увиразнено тією фатальною приреченістю на страждання і біль, що їм завдають безжальні мучителі, характери яких загартовані складним часом загального зубожіння, що передусім виявляється у занепаді моралі, справедливості й верховенства права. Це унаочнюється тим, що в останньому розділі роману зображено детективів, які цілком безнадійно й неохоче намагаються розслідувати вбивства. Вони, за словами Гоукса, покликані символізувати абсурд і самотність самого автора, проте читач має їх асоціювати із собою, адже саме так має відбуватися занурення у «досвід переживання таємничого», у досвід руйнування всього конвенціонального, що для письменника і є центральною ідеєю його творчості.

Висновки. Критики доречно зауважували, що після «Жучої лапки» «Лаймова гілка» стала першим текстом Гоукса, де він почав вибудовувати конфлікт не лише на потягу до смерті (Танатос), а і протиставляючи й поєднуючи його з потягом до життя (Ерос). Еротичні мотиви відтоді стали невіддільною частиною його поетики, аж до своєрідної порнософії, яка постає в пізніших творах письменника. Також через те, що більшість критиків і рецензентів не побачили в «Лаймовій гілці» гумористичного аспекту, вигадливо вплетеного автором в оповідь, свій наступний роман «Друга шкіра» Гоукс уже задумував як виразно комічний. Оце химерне поєднання «чорного гумору», підкресленої безфабульності, схематичних персонажів і «сновидних» речень і формує унікальний стиль письменника, який вплинув на багатьох прозаїків США.

Література:

1. Busch F. Hawkes: A Guide to His Fictions. Syracuse : Syracuse University Press, 1973. 192 p.
2. Kuehl J. John Hawkes and the Craft of Conflict. New Brunswick : Rutgers University Press, 1975. 196 p.
3. Hryciw-Wing C. John Hawkes: A Research Guide. New York : Garland, 1977. 396 p.
4. Greiner D. Comic Terror: The Novels of John Hawkes. Memphis : Memphis State University Press, 1978. 260 p.
5. Greiner D. Understanding John Hawkes. Columbia : University of South Carolina Press, 1985. 178 p.
6. Berry E. A Poetry of Force and Darkness: The fiction of John Hawkes. San Bernardino : Borgo Press, 1979. 64 p.
7. O'Donnell P. John Hawkes. Boston : Twayne Publishers, 1982. 168 p.
8. Ferrari R. Innocence, Power, and the Novels of John Hawkes. Philadelphia : University of Pennsylvannia Press, 1996. 222 p.
9. Нестелєєв М. Метафора націоналізму як людожерства у першому американському постмодерному романі «Канібал» Дж. Гоукса. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія: Філологія*. Збірник наукових праць. 2018. Вип. 33. Т. 1. С. 107–109.
10. Hawkes J. The Beetle Leg. New York : New Directions, 1951. 160 p.
11. O'Donnell P. A Conversation with John Hawkes. *The Review of Contemporary Fiction. Fall* 1983, Vol. 3.3. P. 48–58.
12. Davis R.M. Playing Cowboys: Low Culture and High Art in the Western. Norman and London : University of Oklahoma Press, 1994.
13. Hawkes J. The Lime Twig. New York : New Directions, 1961. 178 p.
14. Fiedler L. The Pleasures of John Hawkes // Hawkes J. The Lime Twig. New York : New Directions, 1961. P. 7–14.

Нестелеев М. А. Специфика сновидческого сюжета в романах Джона Хоукса «Жучья лапка» и «Лаймовая ветвь»

Аннотация. Статья посвящена исследованию особенностей сновидческого сюжета в романах американского писателя Джона Хоукса. В «Жучей лапке» и «Лаймовой ветви» писатель выстроил своеобразный бесфабульный, но сюжетный хронотоп, в котором благодаря языку и стилю размывает границы действительности и вымысла. Тексты Гоукса свидетельствуют о его сюрреалистическом подходе и использовании постмодернистских приёмов.

Ключевые слова: постмодернизм, сюжет, фабула, роман, сон, реальность.

Nestelieiev M. The specifics of the dream plot in the John Hawkes's "The Beetle Leg" and "The Lime Twig"

Summary. The article is devoted to the study of the characteristics of the dream plot in the novels "The Beetle Leg" and "The Lime Twig" by American writer John Hawkes. The author created peculiar texts with fableless, but plotting chronotope, in which, due to language and style, blurs the boundaries of reality and fiction. The Hawkes's novels testify his surrealistic approach and the use of postmodern techniques.

Key words: postmodernism, plot, fable, novel, dream, reality.

УДК 82

Рустамова Т.,
диссертант
Национального музея Азербайджанской литературы имени Низами Гянджеви
Национальной академии наук Азербайджана

БАСНЯ В МЕЖКУЛЬТУРНОЙ ИНТЕГРАЦИИ

Аннотация. В статье представлена история развития басни. Таким образом, говорится об первых примерах басней, встречающихся в шумерских произведениях, и об их дальнейших интеграциях в западную и восточную литературу. В статье дается информация о баснях, которые занимают особое место в творчестве Эзопа и которые позже повлияли на мировую литературу посредством Федрина. В статье также говорится о теории цитат Теодора Бенфея. Автор статьи рассказывает о цитате известного французского писателя Лафонтена, русского писателя Крылова, цитирующего восточную литературу. Также отмечается влияние Западной и Восточной литературы на творчества басне любителей С. Ширвани, А. Шаик, А. Саххат, М. Сабир, С. Мамедгулузаде.

Ключевые слова: басня, литературный жанр, Эзоп, Федрина, Теодор Бенфей, Мирза Алекпер Сабир.

Постановка проблемы. Хотя басня как литературный жанр нашла свое отражение во многих письменных и устных литературных произведениях почти всех народов с древних времен, из истории всемирного представления известно, что самые древние примеры этого жанра встречаются в шумерских трудах.

Басни, являвшиеся представителями устных фольклорных образцов, были связаны с жизнью и бытом шумеров и были написаны в шумерских школах с надписями «е-дубба дом книг». Образцы устных фольклорных произведений, известных как «Школьные (е-дубба) тексты», а также басни, были написаны в первой половине второго тысячелетия до нашей эры [6, с. 73].

Несмотря на то, что от Шумерских произведений нас отделяет время и географическое пространство, между первоначальными баснями и баснями, написанными в течение последующих периодов, существует тесная связь. Так, написанные неизвестным автором образцы басни шумерского устного произведения позднее оказали влияние на дальнейшее развитие басни в творчестве ряда таких писателей, как грецкий Гесиод (начало VIII – VII века до н.э) и Эзоп (VI – V века до н. э.), римский Федрин (I век до н. э.) широко распространенное на Востоке и Западе как литературный источник сборник басни индусов «Калила и Димна» (III век), турецкий поэт-философ Джалаледдин Руми (XIII век), персидский поэт Сади Ширази (XIII век), французский поэт Лафонтен (XVII век) русский поэт И. Крылов (XVIII – XIX век), немецкий поэт Г. Лессинг (XX век) и другие. Известно, что древняя литература, начиная с греческих рукописей, заканчиваясь распадом Западной Римской империи (VIII–V век до нашей эры), охватывает широкую 1200-летнюю историю. Эта культура распространилась в ряде стран мира и стала основой будущей культуры всего мира. Федр является основоположником басни в Римской литературе. Хотя поэт в своих баснях с политическими содержаниями описывает городскую среду Афины, но видно, что события происходят в Римской империи. Следует отметить, что ни один из поэтов и историков той эпохи не напоминают в своих творчествах о произведениях Федрина. Некоторые связывают это с тем, что он был слугой, а некоторые – с использованием такого жанра басни, которую они не включали в свою поэзию.

Очевидно, что сходство социально-политических, экономико-географических, культурных и исторических условий обусловило появление сходных жанров и мотивов в разно- или одновременных пространствах. Примером этому может служить басня Федрина «Лиса и виноград». Также басня «Лиса и виноград» известна как произведение Эзопа, Федр процитировал эту тему из басни Эзопа. Басня «Гордая лиса» известного азербайджанского баснеписателя Хикмата Зийя была написана как имитация басни Эзопа «Лиса и виноград», а также басни Федрина «Лиса и виноград».

Выражения, соответствующие по смыслу в терминах приведенных выше примеров, также относятся к азербайджанскому фольклору: «Когда кошка не может добраться до мяса, она говорит, что мясо протухло», «Плохому танцору места мало» и так далее. Наряду с древнегреческими и римскими художниками такие писатели мировой литературы, как Жан Лафонтен, Иван Крылов, Мирза Алекпер Сабир, Абдулла Шаиг, используя известные басни из сборника народной мудрости под названием «Басни Эзопа», писали его в новой оригинальной форме. Так, выдающийся азербайджанский писатель Мирза Алекпер Сабир, несколько изменив сюжет басни Эзопа «Ворона и лисица», под тем же названием представил его в новой форме. Хотя сюжет и образы в них были одинаковыми, только еда была заменена мясом на сыр, а также в конце был дан идеально морально дидактический афоризм.

В басне Эзопа указывается, что ворона, летящая в лес, взяв кусок мяса из миски, хочет его съесть. В это время проходившая оттуда лиса, используя хитрость, отмечает красоту вороны:

«– Если бы у тебя был голос, ты была бы величайшей из всех птиц».

Чтобы озвучить свой голос ворона начала каркать, лиса быстро взяв мясо, говорит:

– Его святейшество ворона. Действительно, ни на красоту, ни на голоса не может быть слов. Но вы недостаточно умны, чтобы править птицами» [3, с. 48].

Первые образцы басни, встречавшиеся в устных традициях шумеров, веками попадая в язык многих восточных и западных народов, имели своеобразное место в фольклоре этих народов. Каждый народ, меняя его в соответствии со своим образом жизни, передавали его из поколения в поколение. Позднее этот процесс был исследован в критике мировой литературы и превращен в термин. Во второй половине XIX века его называли теорией цитирования или компаративизмом в научно-теоретической литературе. Немецкий санскритолог и эксперт по древним языкам индии Теодор Бенфей определил методы и принципы

этой теории. Он, основываясь на древнеиндийский памятник «Панчатантра», сравнивая его структуру с «Стефанит и Эхнилат», «Калила и Димна» и другими работами, сделал вывод, что «сюжет легенд и сказок древних индусов и других восточных народов имели преходящий характер и со временем переходили в европейскую художественную культуру» [4, с. 81]. Это, по нашему мнению, полностью подтверждает выражение «Восток творец, Запад цитирующий». «По словам Бенфи, цитаты имели место во время культурных, экономических и политических отношений народов, во время нападений Александра Македонского, арабских нашествий и салибского марша в XI–XII веке». По словам других представителей этого метода, Делона, Либреста и Келлера, цитирование также расширялось в период раннего Средневековья и Возрождения, охватывая мировую литературу» [5, с. 82].

В семнадцатом веке один из самых известных баснелюбителей Европы французский Жан де Лафонтен (1621–1695) в некоторых своих рассказах цитировал про «Калила и Димна». На него также оказали влияние произведений великих деятелей Востока Джелаледдина Руми, Сади Ширази. Проанализируя тему совместных мотивов в творчестве Лафонтена, литературный критик А. Мамедов справедливо заявляет, что «цитаты, сделанные Лафонтеном, были применены к морали и диалектике европейской среды» (7).

Басня Лафонтена «Лев и мышь», написанная на мотивах Эзопа и Бабри, была позже переработана российским представителем И.А. Крыловым под тем же названием, а также азербайджанским поэтом С.А. Ширвани под названием «Медведь и мышь». Суть басни такова: «Лев (медведь) ловит мышь, которая беспокоит его (ходит по нему). Мышь просит отпустить ее, отмечая, что никогда не забудет, эту доброту и, если когда-то он будет нуждаться в помощи, то она обязательно придет. Лев (медведь) с иронией освобождает мышь. Наступает день, когда лев (медведь) оказывается в ловушке. И пришедшая ему на помощь мышь грызет зубами сеть. Вышеупомянутые басни заканчиваются дидактическим окончанием, почти как у С.А. Ширвани.

Следует отметить, что российский писатель И.А. Крылов, обогативший свое творчество влиянием произведений Лафонтена, внес несомненный вклад в мировую литературу, в том числе в Азербайджанскую. Академик М. Ариф пишет: «Неправильно искать основной источник басни Крылова у древнегреческого поэта Эзопа или французского поэта в Лафонтена. Основным источником басен Крылова является его журналистская деятельность. Во времена Екатерины II влияние давления на открытую сатиру позволило Крылову обратиться в жанр басни» [1, с. 28]. Хотя мы согласны с последними идеями выдающегося ученого, мнения о происхождении басен Крылова несколько противоречивы. Приведенные выше примеры цитирования Крылова на басни Лафонтена и других писателей являются подтверждением наших идей. С этой точки зрения особый интерес представляют идеи литературоведа А. Мамедова: «Крылов в басне «Лев на охоте» с помощью Лафонтена использовал двустишие Джалаледдина Руми» [8]. Неоспорим тот факт, что это была аллегорическая форма выражения басни, представленная в периоде напряженных общественно-политических событий, в которых поэт не мог открыто выражать свои взгляды.

Великий русский поэт, отражающий в своих произведениях основные общественные события и политические столкновения, происходящие в России в начале XIX века, в более широком смысле превратил басни в общественно-политическую сатиру. Главной мишенью сатиры И.А. Крылова были хозяева и чиновники, правящие страной. Эти группы подверглись критике поэта, их невежество нашло свое отражение в басне «Осел и соловей», жадность и клевота в «Бедный торговц», лесть в «Ворона и лиса», гордость в «Гус», эгоизм и страдания в «Волк и журавль».

Одним из первых мыслителей Азербайджана, заинтересовавший и познакомивший Азербайджан с творчеством Крылова Аббасгулу Ага Бакиханов Гудси, перевел басню поэта «Осел и соловей» на азербайджанский язык в 30-х годах 19-го века. Гудси перевел эту басню и преуспел в поддержании формы и содержания контента. В 80-х годах XIX века переводивший многие басни Крылова (как в прозе, так и в поэзии) Хасанали Ага Гарадаги также обратился к басне «Осел и соловей» после Аббасгулу Ага Бакиханова в (1888 г.). Отметим также, что другие переводы Гарадаги были опубликованы во втором томе книги «Язык Родины», изданной великими просветителями-педагогами А.О. Черняевским и С. Валибековым в Тбилиси в 1888 году. В книге «Тюркский язык или Турецкое чтение» были опубликованы более двадцати басней Хасанели Ага Гарадаги в Гяндже. В 1907 году среди них можно подчеркнуть такие басни И.А. Крылова, как «Лиса и виноград», «Утка, рыба и рак», «Волк и ягненок», «Лошадь и осел». Перевод выдающегося просветителя, писателя Рашид бека Эфендиева, который позже обратился к басне «Осел и соловей» (1898), также является уникальным. Поэт, описывая выступление соловья, сравнивал его с ханенде и, перечисляя отдельные пункты мугама, смог придать басне национальный колорит. Позже известный азербайджанский поэт Абдулла Шаиг также перевел упомянутую выше басню на азербайджанский язык (1913). Художественные переводы, сделанные вышеупомянутыми поэтами, несколько оспариваются словами великого русского критика В.Г. Белинского, который говорил: «Его язык является источником бесконечных русизмов, и басни Крылова не могут быть переведены на какой – либо иностранный язык» [2, с. 101]. Так как список запоминающихся басней, переведенных выдающимися писателями Мирза Алекпер Сабиром, Абдулла Шаигом, Аббас Саххатом еще больше пополняются как по количеству, так и по качеству.

Следует отметить, что важную часть творчества Абдуллы Шаига составляют переводы из творчества И.А. Крылова. Это было не случайностью, поскольку басни Крылова являлись богатыми художественными и образовательными источниками не только для его периода и народа, но и для азербайджанского читателя. Наряду с переводами глубоко мотивированных басен он также проявлял особое внимание на прекрасные черты, которые помогают воспитанию и правильному обучению детей. А. Шаиг впервые перевел на персидский язык такие басни Крылова, как «Квартет», «Два быка», «Обезьяна и очки», «Ворона и лиса». Эти первые переводы молодого поэта стали первым этапом его будущей великой творческой работы» [9, с. 75].

Поэт успешно перевел басню «Листья и корни» на родной язык, который впоследствии занял особое место в творчестве Крылова, в котором представлялись читателю такие черты богатых, как неблагодарность и классовое неравенство. Также был переведен А. Шаигом басня Крылова «Стрекоза и муравей», где основное содержание оригинала, морально-этическая идея, а также сохранилось художественное описание, которое

автор хотел выразить. Беспечность стрекозы, ее последующее сожаление, осмысленное и остроумное выражение муравья даны с такой тонкой иронией, что оказывают полное художественное воздействие на читателя. Абдулла Шаиг включил переводы сделанные из творчества И.А. Крылова в написанные им книги для детей «Детские очки» и «Гульзар». Аббас Саххат, с одной стороны, воспользовавшийся сокровищницей устной народной литературы, а с другой – мудрыми и полезными произведениями бессмертных писателей с большим мастерством перевел басни И.А. Крылова «Квартет», «Озеро и река», «Рыба, утка и рак», «Слон и моська», «Трудолюбивый медведь», «Волк и ягненок», «Крестьянин и змея».

Знакомство азербайджанского поэта, просветителя Сейида Азима Ширвани с произведениями И.А.Крылова и И.Дмитриева очень сильно повлияло на его творчество. Это знакомство привело к развитию и укреплению перевода басен, начавшееся с С. Азима Аббасгулу Ага Бакиханова и продолжавшийся с переводами Сейид Азим Ширвани. Он перевел на родной язык басни И. Дмитриева, «Петух кошка и мышь» И.А. Крылова «Лев и мышь», «Соловьи». Следует отметить, что С. Ширвани также цитировал из восточной литературы. Так, вдохновляясь произведением «Калила и Димна», он написал басни «Лев и два быка», «Верблюд и младенец», «Петух и шакал», «Ослы и пчелы». Сейид Азим также с более оригинальным методом написал басни Сади Ширази «Огород», «Кошка старухи», «Абид и череп». Писатель, драматург, журналист и общественный деятель Джалил Мамедгулузаде умело использовал в своих произведениях, в том числе в журнале «Молла Насреддин», глубокие общественно-политические значимости басни Крылова. Так, в опубликованных в 1909 году в журнале № 47 баснях на основе басен Крылова «Волк и ягненок», в 1910 г. в журнале № 22 – «Рыба, утка и рак» (в других номерах также «Ворона и лиса», «Друг медведя», «Свинья под деревом дуба» и др.) были представлены резкие политические портреты и иллюстрации.

Помимо журнала «Молла Насреддин», в других массовых информациях того времени (Каспий (1881–1919), «Калнийят» (1912–1913), «Тути» (1914–1917), «Факел» (1919–1920) и др.) были также представлены карикатуры, нарисованные на основе басни Крылова, а также были опубликованы интересные статьи о его баснях.

Таким образом, с точки зрения времени – все периоды, с точки зрения географического положения – страны, с точки зрения принадлежности – разные нации и общая идея рода – традиция выражать мысли не открыто, а косвенным образом привело к появлению общего сюжета и мотива в результате межкультурной интеграции. Таким образом, литературно-культурный процесс народов превратил басню в общий светский жанр.

Литература:

1. Ариф. М. Крылов и азербайджанская литература. Азернешр. Баку: 1944, 49 с.
2. Белинский В.В. Избранные произведения. Баку, Детская литература, 1948, 272 с.
3. Эзоп. Басни. Баку: Pen Ltd., 2008, 112 с.
4. Гаджиев А. Основы литературной критики. Баку: 2005, АДПУ, 367 с.
5. Гаджиев А. Основы литературной критики. Баку: 2005, АДПУ, 367 с.
6. Гусейнов И. Эфендиева. Н. Древняя мировая культура. Баку: Марс-Принт НПМ, 2009, 428 с.
7. Мамедов А. Крылов и Восточное представительство. Литературная газета, 1944.
8. Мамедов А. Крылов и Восточное представительство. Представительство Азербайджана. *Журнал «Азербайджан»*, 1954, № 12.
9. Халилов Т. Переводческая работа А. Шаига. Баку: Писатель, 1982, 178 с.

Рустамова Т. Байка в міжкультурній інтеграції

Анотація. У статті представлено історію розвитку Байки. Таким чином, ідеться про перших прикладах байкою зустрічаються в шумерських творах і про подальшу інтеграцію в західну і східну літературу. У статті дається інформація про байки, які посідають особливе місце у творчості Езопа і пізніше вплинули на світову літературу за допомогою федрину. У статті також ідеться про теорію цитат Теодора Бенфея. Автор статті розповідає про цитату відомого французького письменника Лафонтена, Російського письменника Крилова цитує на східну літературу. Також указується на вплив Західної і Східної літератури на байки любителів С. Ширвані, А. Шаік, А. Саххат, М. Сабір, С. Мамедгулузаде.

Ключові слова: байка, літературний жанр, Езоп, Федрина, Теодор Бенфей, Мірза Алекперов Сабір.

Rustamova T. Fable in Intercultural Integration

Summary. The article presents the history of the development of the Fables. Thus, it speaks of the first examples of fable found in Sumerian works and their further integration into Western and Eastern literature. The article provides information about fables that occupy a special place in the work of Aesop and later influenced world literature through Fedrin. The article also talks about the theory of quotations from Theodore Benfei. The author of the article tells about the quotation of the famous French writer La Fontaine, the Russian writer Krylov who quotes on Eastern literature. The influence of Western and Eastern literature on the creativity of the fable of S. Shirvani, A. Shaik, A. Sahhat, M. Sabir, S. Mamedguluzade is also noted.

Key words: fable, literary genre, Aesop, Fedrina, Theodore Benfey, Mirza Alekper Sabir.

РОМАНСЬКІ, ГЕРМАНСЬКІ ТА ІНШІ МОВИ

УДК 378:37.016:811.581:81'342

Авраменко Б. В.,
кандидат педагогічних наук, викладач кафедри західних і східних мов
ДЗ «Південноукраїнський національний педагогічний університет
імені К. Д. Ушинського»

АНАЛІЗ ПОМИЛОК, ЯКІ ДОПУСКАЮТЬ УКРАЇНОМОВНІ СТУДЕНТИ В ПРОЦЕСІ НАВЧАННЯ ФОНЕТИКИ КИТАЙСЬКОЇ МОВИ

Анотація. Статтю присвячено дослідженню основних проблем навчання фонетики китайської мови україномовних студентів. Розглянуто особливості наголосу в китайській та українській мовах; значення тону в китайській мові; опанування україномовними студентами ритмічної теорії. Визначено й проаналізовано типові помилки, які допускають україномовні студенти в процесі вивчення фонетики китайської мови, й окреслено шляхи їх усунення.

Ключові слова: фонетика, тон, наголос, омонімія, омографія, омофонія, оморфія, ритмічна теорія.

Постановка проблеми. У світлі постійного розвитку нашої держави в галузях економіки й політики зв'язки між Україною та Китаєм не перестають рости і зміцнюватись. Як наслідок, зростає потреба у вивченні китайської мови насамперед для здійснення якісної перекладацької роботи, а володіння перекладачем або викладачем вищого навчального закладу навичками теоретичної та практичної фонетики є однією з найголовніших якостей їхньої роботи.

Зазначимо, що процес оволодіння будь-якою іноземною мовою передбачає вивчення чотирьох аспектів: фонетики, лексики, граматики і стилістики. Лише за умови повного засвоєння цих аспектів у студентів можуть бути сформовані навички розуміння й відтворення усного та писемного мовлення. З огляду саме на вивчення фонетики китайської мови, цей аспект являє собою сукупність трьох об'єктів, а саме: оволодіння правильною вимовою фонетичної транскрипції китайської мови; усвідомлення, що китайська мова – тонова (чотири основні тони та один нейтральний або легкий тон); вивчення правил розрізнення вимови китайських слів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Незважаючи на те що на сучасному етапі розвитку суспільства спостерігається жвавий інтерес до вивчення китайської мови, необхідно зазначити, що у вищих навчальних закладах освіти України немає належної теоретико-методологічної бази навчання китайської мови. Нами досліджено лише деякі праці, які торкаються окремих аспектів вивчення китайської мови, а саме: навчання інтонації китайської мови [1]; домашнє читання на початковому етапі навчання китайської мови [2]; роль гри в процесі навчання китайської мови [3]; застосування аудіовізуальних засобів під час навчання китайської мови [4]; оптимізація змісту навчання китайської мови на мовних курсах [5; 6; 7]; роль ритмічної теорії в процесі навчання фонетики китайської мови [8]; соціально-культурний компонент змісту навчання китайської мови [9]; підходи до виділення лексичного мінімуму в межах підготовки навчально-методичного комплексу з китайської мови [10].

Аналіз наукових праць засвідчив, що методисти сходяться на тому, щоб навчання китайської мови здійснювалося на засадах комунікативного підходу, в якому значне місце посідає саме фонетичний аспект китайської мови.

Тому основна **мета статті** – аналіз та опис основних помилок, що виникають в україномовних студентів під час вивчення фонетики китайської мови.

Для досягнення поставленої мети нами виявлено й досліджено основні особливості фонетики китайської мови та відмінності цієї системи від фонетики української мови; описано найбільш припустимі помилки, що виникають в україномовних студентів під час оволодіння вимовою китайських слів, і запропоновано шляхи подолання цих ускладнень.

Виклад основного матеріалу. У будь-якій мові, китайська мова не є винятком, фонетика – це знакова система, яка поєднує вимову та значення. Буквально фонетика – це матеріальна оболонка мови. Від рівня володіння знаннями з фонетики прямо буде залежати подальше опанування лексикою і граматикою. Тому вивчення фонетики – це основа іноземної мови, особливо китайської мови.

Основною одиницею китайської мови є склад. Але його структура набагато відмінна від структури складу в українській мові. Якщо в українській мові склад може складатися з вільного набору звуків, то в китайській мові він буде складатися лише зі сполучення ініціалі, тобто початкового голосного звуку, і фіналі (іншої частини складу). Також у китайській мові існують поняття «медіаль» (початковий фіналь напівголосний) і «субфіналь», що ділиться на централь (складовий голосний) і терміналь (кінцевий склад голосний звук) [11, с. 8–11]. Поняття «медіаль» і «субфіналь» є складниками фіналі. Число ініціалів і фіналів у китайській мові суворо регламентовано: усі склади, що можна утворити, складаються зі сполуки 21 ініціалі та 36 фіналі.

Ініціаль:	Фіналь:
d (де)	ai (ай)
t (тхе)	e (е)
f (фо)	I (і)
m (мо)	ou (оу)
z (цзи)	er (ар)
x (сі)	ei (ей)
s (си)	en (ень)
ch (чі)	iou (йоу)
sh (ши)	ong (он)
zh (чжи)	ang (ан)
r (ер)	
j (цзі)	
q (ці)	

Разом їх число становить 421 комбінацію [8, с. 90]. Ініціалі та фіналі складаються з певних звуків, артикуляції більшої

частини з яких притаманні дві фізіологічні особливості, що викликають великі ускладнення в україномовних студентів. Перша з них – сильне фонаційне дихання, а друга – ступінь напруженості мовленнєвого апарату в процесі вимови деяких фонем, що є набагато більшою, ніж в українській мові.

Також у китайській мові є звуки, які схожі за звучанням на звуки української мови, але відмінні за способом і місцем утворення або за впливом звуків на звуки, що стоять поряд.

Через це можливість вираження значення слова в китайській мові лише за допомогою сегментних одиниць, а саме складів, обмежено. Тому дуже важливу роль відіграють суперсегментні одиниці, насамперед тони. Тони – це певне підвищення або зниження висоти голосу під час вимови тих чи інших складів, що виконують таку саму функцію, як і самі звуки, що вимовляються [11, с. 15]. Тони в китайській мові – контурні, тобто відмінні за характером зміни висоти голосу в процесі вимови за «контуром», що описує голос. Наприклад, дієслово [mai] залежно від тону, може означати «купувати» 买mǎi та «продавати» 卖mài.

У китайські мові чотири тони й один нейтральний або легкий тон. Розглянемо кожен із них: 1 – тон вимовляється на одній і тій самій ноті, голос іде рівно; 2 – тон звучить ніби людина здивована, голос із низьких нот підіймається на вищі; 3 – необхідно вимовляти ніби із задоволенням, голос іде спочатку вниз, а потім вгору; 4 – вимовляється дуже різко, ніби людина щось заперечує; нейтральний або легкий тон – це тон, яким найчастіше виокремлюють службові частини мови.

Через це необхідно зазначити, що невелика кількість сегментних фонологічних одиниць у китайській мові сприяє появі деяких труднощів не лише під час вимови окремих складів і більших фонологічних одиниць, а й у процесі слухового сприйняття мовлення. Тому для китайської мови характерне поняття омонімії, як повної, так і часткової: омографії, омофонії, оморфії. Це є джерелом ускладнень не лише для тих, хто вивчає мову, а й для самих її носіїв.

В українській мові немає поняття тону, однак кожне окреме слово виділяється наголосом. Наголошений склад більш довгий, на відміну від інших. У китайській мові немає поняття «наголос», є лише фонетичні позиції, в яких тон реалізується сильніше [12, с. 9], тобто всі склади, що становлять слово, вимовляються за майже однакові проміжки часу.

Як бачимо, фонетичні системи китайської та української мов мають суттєві відмінності. Ці відмінності стають джерелом проблем для вивчення китайської мови україномовними студентами. Наприклад, найбільш розповсюджена причина виникнення фонетичних помилок – це відсутність в українській мові певного звука китайської мови за наявності схожого за артикуляцією або звучанням, через це відбувається заміна звука китайської мови на звук української мови. Так, китайські приголосні [c], [p], [t] у словах 草cǎo – трава, 旁边pángbiān – поруч, 天空tiānkōng – небо схожі на українські приголосні [ц], [п], [т], але, на відміну від українських, у них наявний придих.

Інша категорія причин виникнення помилок – це повна відсутність в українській мові деяких звуків, що існують у китайській мові. Це стосується як приголосних звуків [r], [n], [], так і деяких голосних [ü]. Наприклад, 人rén –людина, [r] – плутають з українським [р], а він ближчий до вимови [аир] або [ж].

Щоб уникнути таких помилок, необхідно із самого початку навчання фонетики звертати увагу на різницю в артикуляції звуків і прагнути правильної вимови.

Також у китайській мові велику роль відіграє ритм. Ритмічна система китайської мови виокремила особливості її словоскладання та вирішила проблему поділу слів і словосполучень. За допомогою цього методу визначено довготу двоскладових слів, місце наголосу в слові та використання тонів між складами.

Усе це має велике практичне значення для вивчення фонетики китайської мови. Найбільш поширені помилки україномовних студентів під час вивчення ритміки китайської мови:

1) неправильна вимова ритмічних слів, тому що вони відмінні від української мови. Під час вимови двоскладових слів вони змінюють звучання, неправильно ставлячи наголос і затягуючи один зі складів, переносячи правила вимови української мови на китайську мову. Наприклад, хї'ān – хіān. Тому необхідно читати кожен склад як довгий і відпрацьовувати вимову чотирьох тонів;

2) україномовні студенти часто додають додатковий наголос китайським ритмічним словам. Наприклад, nǐhǎo – nǐhòo. Тому необхідно визначати в словах наголос, пам'ятаючи, що довгота обох складів однакова;

3) студенти часто плутають тон із наголосом. В українській мові наголос – динамічний, через це студенти вимовляють ритмічні слова четвертим тоном. Наприклад, nǐhǎo – nǐhào. Тому необхідно знати особливості тонової системи китайської мови та практикуватися. Учені, які займаються проблемою навчання китайської мови україномовних студентів, уважають, що вивчення фонетики китайської мови – один із найважливіших аспектів. Ця проблема існує багато років, і лише спільними зусиллями обох країн і з виникненням ритмічної теорії ця проблема поступово вирішується.

Висновки. Отже, аналіз фонетичних систем китайської та української мов дав змогу виявити їх основні відмінності: різка структура складу, консонантні системи, наявність тону в китайській мові, а також різні артикуляційні особливості звуків китайського мовлення, такі як придих, сильна напруженість органів апарату мовлення.

Також нами виявлено аспекти фонетики китайської мови, що викликають найбільші труднощі в україномовних студентів: наявність тонів, відсутність наголосу, артикуляційні особливості деяких звуків китайської мови.

На основі проведеного аналізу нами виявлено найбільш систематичні та суттєві помилки, що припускають україномовні студенти, а також причини виникнення цих помилок і методи їх вирішення.

Література:

1. Попова О.В. Професійно-мовленнєва підготовка майбутніх перекладачів китайської мови в умовах університетської педагогічної освіти: монографія. Одеса: Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К.Д. Ушинського, ВОІ СОІУ «Атлант», 2016. 645 с.
2. Ткачук В.В. Обучение интонации китайского языка: дисс. ... канд. пед. наук: спец. 13.00.02. Москва, 1980. 162 с.
3. Добровольская Н.В. Роль игры в процессе обучения китайскому языку в неязыковом вузе. *Слово: фольклорно-диалектологический альманах.* 2010. № 8. URL: https://cyberleninka.ru/article/n/roligry-vprotsesse-obucheniya-kitayskomu-yazyku-v-neyazykovomvuze (дата обращения: 23.03.2019).
4. Готлиб О.М., Кремнёв Е.В., Шишмарева Т.Е. Из опыта обучения китайскому языку с применением аудиовизуальных средств. *Magister Dixit.* 2013. № 3. URL: https://cyberleninka.ru/

article/n/iz-opyta-obucheniyakitayskomu-yazyku-sprimeneniem-audiovizualnyh-sredstv (дата обращения: 23.03.2019).
5. Есаулов И.В. Оптимизация содержания обучения китайскому языку на языковых курсах: автореф. дисс. ... канд. пед. наук: спец. 13.00.02. Санкт-Петербург, 2008. 26 с.
6. Савченко А.С. Навчання китайської мови студентів вищих закладів освіти: стан дослідженості проблеми. *Science and Education a New Dimension. Pedagogy and Psychology.* VI (73). Issue: 175, 2018 Sept. С. 33–35.
7. Малышев Г.И., Киселевич Я.Е., Митчелл П.Дж. Трудности в изучении фонетики китайского языка русскоговорящими студентами: основные ошибки и способы их устранения . *Вестник Тамбовского университета. Серия «Гуманитарные науки».* Тамбов, 2018. Т. 23. № 173. С. 43–48.
8. Ильницкая К.А. Проблемы преподавания фонетики китайского языка русским студентам. *Материалы научно-методологических чтений ПГЛУ.* 2015.
9. Цзинь Тхао. Домашнее чтение на начальном этапе обучения китайскому языку / Дальневост. гос. ун-т, Владивосток. ин-т междунар. отношений АТР, каф. иностр. яз. Владивосток: Изд-во Дальневост. ун-та, 1998. 91 с.
10. Готлиб О.М., Кремнев Е.В., Шишмарева Т.Е. О принципах и моделях организации работы по составлению учебно-методических комплексов по обучению китайскому языку. *Китайский язык: создание учебных пособий, стандарты преподавания и нормативы оценки знаний:* сб. тезисов докладов участников Российско-китайской конференции (Москва, 12 декабря 2012 г.) / Национальный исследовательский университет «Высшая школа экономики». Отделение востоковедения; отв. ред. А.И. Янишевская; сост.: Ю.А. Селиверстова, Т.В. Пересадько. Москва: Грифон, 2013. С. 7–8.
11. Спешнев Н.А. Фонетика китайского языка. Ленинград: Изд-во Ленинград. ун-та, 1980.
12. Кубарич А.М. Семантика тона в китайском языке: экспериментальное исследование. *Вестник Кемеровского государственного университета.* 2012. № 4.

Авраменко Б. В. Анализ ошибок, которые допускают украиноязычные студенты в процессе обучения фонетики китайского языка

Аннотация. Статья посвящена исследованию основных проблем обучения фонетики китайского языка украиноязычных студентов. Рассмотрены особенности ударения в китайском и украинском языках; значение тона в китайском языке; овладения украиноязычными студентами ритмической теорией. Определены и проанализированы типичные ошибки, которые допускают украиноязычные студенты в процессе изучения фонетики китайского языка, и намечены пути их устранения.

Ключевые слова: фонетика, тон, ударение, омонимия, омография, омофония, оморфия, ритмическая теория.

Avramenko B. Analysis of mistakes that Ukrainian-speaking students make in the process of learning Chinese phonetics

Summary. The article is devoted to the study of the main problems of learning Chinese phonetics for Ukrainian-speaking students. The features of stress in Chinese and Ukrainian languages; tone value in Chinese language; mastering the rhythmic theory by Ukrainian-speaking students. Typical mistakes identified by Ukrainian-speaking students in the process of learning Chinese phonetics were identified and analyzed, and ways for their elimination were outlined.

Key words: phonetics, tone, stress, homonymy, homography, homophony, morphism, rhythmic theory.

УДК 811.111

Арделян О. В.,
кандидат педагогічних наук,
доцент кафедри англійської мови та методики її викладання
Центральноукраїнського державного педагогічного університету
імені Володимира Винниченка

ТОПОНІМИ У СКЛАДІ ФРАЗЕОЛОГІЧНИХ ОДИНИЦЬ ЯК ЗНАКИ АНГЛІЙСЬКОЇ ЕТНОКУЛЬТУРИ

Анотація. Статтю присвячено описові англійських топонімів у складі фразеологічних одиниць, які є невід'ємним компонентом смислової та структурної організації фразеологізмів. На підставі розкриття лінгвокультурних ознак ономастичного складу одиниць розглянуто положення, що постійно відтворювані в мовленні словосполуки або висловлення, які ґрунтуються на стереотипах етносвідомості, є репрезентантами культури народу й характеризуються образністю та експресивністю.

Ключові слова: топонім, фразеологічна одиниця, ономастична фразеологія, лінгвокультурний аспект.

Постановка проблеми. Фразеологічний склад мови реагує на розвиток суспільства і є досить специфічним щодо певної доби, країни та народу. Ономастика теж становить таку частину лексики, яка тісно пов'язана з потребами суспільства, на яку впливають соціально-історичні й соціокультурні фактори. Фразеологізми – постійно відтворювані в мовленні словосполуки або висловлення, які ґрунтуються на стереотипах етносвідомості, є репрезентантами культури народу та характеризуються образністю й експресивністю. «Фразеологізм є продуктом культурно-гносеологічної здатності етносу фіксувати як стереотипне власне антропометричне відношення до об'єктивного світу, що з часом перетворюється на прототипне в етносвідомості» [1, с. 768]. Вагоме місце в дослідженні складу фразеологічних одиниць посідають топоніми, які є невід'ємним компонентом смислової та структурної організації фразеологічних одиниць. Вони виконують своє основне призначення – ідентифікують об'єкти дійсності.

Виділення національно-культурного компонента семантики фразеологічної одиниці, яким у дослідженні вважається топонім, дає можливість вивчити фразеологізм з погляду наявності в ньому інформації про етнічну свідомість. Топоніми Великої Британії містять елементи, які беруть свої корені з мов принаймні п'яти різних народів – кельтів, римлян, англосаксів, скандинавів, французів. Усі ці народи зробили свій внесок у топоніміку країни і створили англійські топоніми такими, які вони є сьогодні [2, с. 17].

Мова – це резервуар культурного змісту, засіб проникнення до ієрархії культурних цінностей, інструмент інтерпретації, категоризації й концептуалізації вторинних семіотичних систем [3]. Топоніми у складі фразеологічних одиниць можуть номінувати реальний об'єкт, і згодом відбувається розвиток образу на основі якоїсь значущої, яскравої ознаки. Символічне значення топонімів може бути зумовлене реальними фізичними характеристиками, властивими називаному об'єктові, тобто велику роль відіграють екстралінгвальні чинники.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Увага до мотивування і явища мотивування власних імен традиційна для топоніміки й ономастики. Широкі пояснювальні можливості дає встановлення мотивувальних зв'язків у діахронічних, етимологічних дослідженнях. Підхід до змістової мотивації топонімів передбачає наявність ономасіологічного «елемента», який виступає в ролі об'єднувача групи імен і є зовнішнім стосовно них. Традиційно це направлення пов'язане з установленням провідних мотивувальних ознак, які об'єднуються на логіко-семантичних підставах в ономасіологічні моделі-принципи номінації; через принципи номінації, у свою чергу, ведеться ономасіологічний опис тих чи інших семантичних або лексико-семантичних моделей у різних ономастичних групах (Ковалева, 1972, Воробйова, 1973, Матвєєв, 1977, Smith, 1980, Томахін, 1984, Беспалова, 1991, Голомидова, 1998, Отін, 2004, Лалаян, 2007, Ермакова, 2008, Набережнєва, 2009, Заваринська, 2009, Третьякова, 2011 та ін.). Продуктивність цього підходу підтверджена широким упровадженням в ономасіологічні дослідження різноманітного лексичного матеріалу.

Мета статті полягає в дослідженні англійських топонімів у складі фразеологічних одиниць, які є невід'ємним компонентом смислової та структурної організації фразеологізмів.

Виклад основного матеріалу. У словотвірному акті ономасіологічна ознака ставиться у відоме відношення до ономасіологічного базису, й організований так зв'язок закріплюється у вигляді словотвірного чи мотивувального значення в структурі похідного топоніма. Завдяки мотивувальному значенню в похідному імені утворюється асоціативна проекція між внутрішньою формою, яка відображає мотивувальну ознаку, і поняттєво-предметним змістом. Ось чому на момент появи географічного імені мотивувальне значення виконує надзвичайно відповідальну функцію: воно координує, внутрішньо упорядковує сукупність множинних семантичних компонентів імені, вибудовує їх у єдину й цілісну семантичну структуру, пояснює саму можливість знака виконувати мовну функцію, яка покладена на нього.

У сучасній ономастиці К. Сміт (Smith, 1980) поділяє англійські топоніми за своєю морфологічною структурою на прості однослівні найменування (simple place-names); похідні (derived (affixed) place-names); складні топоніми (compound place-names); складені топоніми (complex place-names) [4, с. 36].

Простий топонім – це «власна назва з нульовим онімічним формантом, що не є результатом розкладання, складання чи скорочення іншої назви» [5, с. 118]. Такі топоніми складаються з одного елемента, є результатом або повного спрощення (*Tring* – давньоанглійське treo + hangra; *Iden* – давньоанглійське ig + denn), або змін у складі спочатку односкладних назв (*Ore*). У цю групу також входить невелика кількість найменувань, що складаються з однієї основи й безпосередньо співвідносяться зі словом сучасної мови (*Bath, Cliff*).

Прості топоніми:

• *like the devil looking over Lincoln* – рідк. «як диявол, який дивиться на Лінкольнський собор», тобто похмуро, злобливо, з осудом [6, с. 210]. Назва Lincoln бере свій початок від поселення в 1 ст. до н.е. Витоки назви можуть належати до цього періоду, тому що поселення названо кельтськими мешканцями й у британській мові звучало як Lindon – «the pool» («ставок»);

• *the battle of Waterloo was won on the playing fields of Eton* – «битва під Ватерлоо виграна на спортивних площадках Ітона», тобто слава Англії кується в закритих навчальних закладах [6, с. 68]. Це прислів'я є похідною одиницею від фразеологічного виразу *to meet one's Waterloo* – бути розгромленим, зазнати кінцеву поразку (*як Наполеон біля Ватерлоо*) [6, с. 801]. Назва *Waterloo* має голландське походження. Перший елемент – це швидше за все вода, але її варто розуміти на місцевому рівні як «вологий». Другий елемент – це lo(o), стародавнє слово «ліс» або «очищення в лісі», що походить від латинських слів lucus (ліс) або lucum (очищення в лісі). Назва *Eton* походить від давньоанглійського Ēa-tūn = River-Town, тобто місто на річці Темзі;

• *something is rotten in the State of Denmark* – «підгнило щось у Датському королівстві» (шекспірівський вираз, W. Shakespeare, 'Hamlet', act.I, sc. 4]) [6, с. 718]. У фразеологізмі використана назва суверенної держави Данії, на той час Датського королівства;

• *oxford mixture* – темно-сіра тканина [6, с. 510];

• *the Provisions of Oxford* – іст. «оксфордські провізії» (конституція, що ставила короля під постійний контроль баронів) [6, с. 606]. Оксфорд, вперше заселений у саксонські часи, був спочатку відомий як «Oxenaforda», що означає «Форд волів»: тоді бродами користувалися частіше, ніж мостами. Заснування міста почалося з установлення річкового переходу для волів близько 900 року;

• *from Dan to Beersheba* – від Дана до Вирсавії, від одного кінця країни до іншого; повсюди, скрізь [6, с. 195]. Назва арабського походження – Be'er – це єврейське слово «колодязь», sheva – 7 (від івритського слова shvu'a). Давні євреї вважали число 7 щасливим числом.

Похідний топонім, або деривативна назва – це «назва, яка утворена шляхом деривації за допомогою різних спеціально онімічних елементів (префікса, суфікса, зміни наголосу)» [5, с. 117]. Такі топоніми складаються з твірної основи й топонімічного суфікса (*Oakleigh, Fordwich*) або топонімічного напівафікса (*Clifford, Elmstead*). Помітне місце посідають топоніми, що характеризуються умовним поділом. У них виділяються ті самі суфікси (*Ulwham, Rochester*) і напівафікси (*Esholt, Ulcombe*), а початкова частина не має значення на сучасному етапі розвитку мови. У межах цієї групи є також 3-складові топоніми, в яких виділяються два суфікси (*Loddington, Framlington*). Можна виділити назви, сучасний стан яких відображає різні стадії процесу спрощення (*Sleagill, Stonor, Ryon, Riccal*).

Похідні топоніми:

• *a Norfolk dumpling* – рідк. товстун (про жителя графства Норфолк) [6, с. 229]. Приблизно до 5-го століття англи (the Angles) установили контроль над регіоном Nordfolc (Territory of the Northern People), який стали пізніше називати *Norfolk* «земля північних людей»;

• *take smb. to Banbury Cross* – заст. качати дитину на коліні (Ch. Dickens, 'Dombey and Son', ch. VI) [6, с. 186]. Назва міста *Banbury,* заснованого в 6 ст. саксонським вождем, походить від слова «Ban(n)a», що означає «злочин», «убивця», а «burgh» означає поселення;

• *the heart of Mid-Lothian* – іст. «единбурзька темниця» (прізвисько в'язниці в Единбурзі, яку зруйновано в 1817 р.) [6, с. 374]. Назва *Midlothian* шотландською галльською мовою (*Meadhan Lodainn)* позначала середню (middle) частину шотландського регіону *Lothian.* Походження назви регіону досі під питанням. За однією версією, вона походить від британського «*Lugudūniānā» (Lleuddiniawn)* у сучасному валлійському написанні), що означає «країну форту Лугус», останній є кельтським богом торгівлі. За іншою легендою, назва походить від короля Лота (Lot), котрий є королем регіону *Lothian* у легенді про короля Артура;

• *to be off for / go to Bedfordshire* – розм. жарт. «іти, лягати спати» [6, с. 74]. Перше зареєстроване використання назви в 1011 році було «Bedanfordscir», що означає графство Бедфорда, що само по собі означає «Beda's ford» (річковий перехід);

• *to come/put Yorkshire over smb*. – рідк. обдурити, обманути, ошукати кого-небудь (хитрощі йоркширців увійшли до прислів'я) [6, с. 844]. Йоркшир або округ Йорк був названий так, як це є графством міста Йорк або York's Shire. «York» походить від назви міста вікінгів Jórvík;

• *to grin like a Cheshire cat* – «усміхатися на весь рот» (вираз отримав особливу популярність завдяки книзі Керролла «Аліса в країні чудес») [6, с. 133]. Назва Чешира спочатку взята з ранньої назви Честер (Chester), уперше записана як Legeceasterscir в англосаксонській хроніці (в 980 році), що означає, що це графство міста легіонів.

Складний топонім, або composita – це «складна власна назва, що має у своєму складі не менше ніж дві кореневі основи зі з'єднувальною голосною або без неї» [5, с. 66] (*Beambridge, Ninebanks*).

Складні топоніми:

• *the Newgate Calendar* – іст. довідник Ньюгейтської тюрми (з даними про ув'язнених у ній злочинцях) [6, с. 120]. Назва Newgate була назвою одних із історичних семи воріт лондонської стіни навколо міста Лондона й одних із шести, що датуються римськими часами;

• *Newgate frill/fringe* – заст. бакенбарди й борода, які облямовують обличчя; «шкіперська» борідка (жарт. натяк на петлю, яку наділи на присудженого до повішання; Newgate – назва стародавньої в'язниці в Лондоні, яка стала загальною) [6, с. 533];

• *talk Billingsgate* – розм. сваритися, як базарна торговка (Billingsgate – назва великого рибного базару в Лондоні) [6, с. 82]. Billingsgate є одним із 25 підрозділів міста Лондона. Його назва походить від оригінальних водних воріт міста, і цей маленький міський підрозділ розташований на північному березі річки Темзи між Лондонським і Тауерським мостами.

Складений топонім – це аппозитивна назва, «назва-словосполучення – будь-яка власна назва нічим не пов'язаних компонентів, що має форму словосполучення з прийменником або без нього» [5, с. 62]. Найбільше поширення одержують вторинні полілексемні топоніми, які будуються на основі раніше існуючих топонімів шляхом додавання атрибутивних ознак (*Cool Aston, Cold Aston*).

1. Складені топоніми **(**словосполучення, утворені за допомогою слова *street***)**:

• *a Grab-street hack* – рідк. найманий писака, літературний поденник, борзописець (Grub-street вулиця в Лондоні, де жила

злиденна літературна богема у XVIII ст.) [6, с. 341]. Фразеологізм походить від топоніма Grub Street. Згідно з Oxford English Dictionary, дієслово «to grub» має значення «копати поверхнево; розбити поверхню (землю); очистити (землю) від коренів і пнів». Уперше використали це слово в 1300 році;

• *Coronation Street* – вулиця, населена робітниками [6, с. 730]. Coronation Street – це британський телесеріал, створений Granada Television і представлений на ITV з 9 грудня 1960 року. Дії серіалу відбуваються на вулиці Coronation Street у вигаданому містечку Weatherfield. Там вулиця була побудована в 1902 році й названа на честь коронації короля Едуарда VII;

• *Lombard Street* – грошовий ринок, фінансовий центр (на Ломбард-стріт у лондонському Сіті знаходяться найбільші банки) [6, с. 730];

• *Lombard Street to a China orange* – розм. ніяких сумнівів [6, с. 730]. Lombard Street походить від вулиці, що була однією з основних римських доріг Лондоніума. Пізніше вона утворила земельну ділянку, надану королем Едуардом I (1272–1307) ювелірам з області в північній Італії, відомої як Ломбардія;

• *the old lady in/of Threadneedle Street* – жарт. «стара леді з Треднідл-стріт», Англійський банк (вираз зобов'язаний своїм походженням карикатурі, на якій прем'єр-міністр Уільям Пітт Молодший намагається заволодіти золотом старої леді, яка сидить на зачиненій скрині. Гроші були потрібні Пітту для війни з Наполеоном. Підпис під карикатурою говорив: Political Ravishment, or The Old Lady of Threadneedle Street in Danger!) [6, с. 433]. Назва Threadneedle походить від Three Needle Street (1598 рік), можливо, з вивіски із зображенням трьох голок або з трьох голок на гербі майстрів, які мали приміщення на цій вулиці. Інший варіант походження назви пов'язаний із зображенням нитки та голки, що використовувалися членами компанії Merchant Taylors, оскільки її філія розташовувалася на Threadneedle Street з 1347 року.

Топоніми, утворені від імен або інших топонімів:

• *Throgmorton Street* – лондонська фондова біржа (біржа розташована на Трогмортон-стріт) [6, с. 730]. Вулиця названа на честь Ніколаса Трокмортона, головного банкіра Англії під час правління королеви Єлизавети I й голови стародавньої сім'ї Уорвікшира;

• *Fleet Street* – англійська преса (на Флітстріт у Лондоні розміщуються редакції найбільших газет) [6, с. 730]. Fleet Street – головна вулиця в Лондоні. Вона проходить із заходу на схід від Temple Bar на межі з Вестмінстером до річки Fleet, на честь якої й названа ця вулиця;

• *Downing Street* – англійський уряд [6, с. 730]. Downing Street – вулиця в Лондоні, відома місцем розміщення офіційних резиденцій та офісів прем'єр-міністра та канцлера казначейства Великобританії. Вулиця побудована в 1680-х роках сером Джорджем Даунінгом (Sir George Downing), тому й названа на його честь;

• *Haley Street* – лікарі, медичний світ [6, с. 730]. Фразеологізм походить від назви вулиці Harley Street – це вулиця в Marylebone, центральному Лондоні, яка відзначена ще з XIX століття великою кількістю приватних фахівців у галузі медицини та хірургії. Названа на честь Томаса Харлі, який був мером Лондона в 1767 році.

2. Складені топоніми, утворені за допомогою прикметників:

• *Gretna Green* – Гретна-Грін. Назва маленького села біля містечка *Gretna*, яке й дало йому назву, утворене за допомогою прикметника *green*. Саме ж містечко походить від давньоанглійського слова, що означає «місце на гравійному пагорбі» [6, с. 332];

• *to run away with smb. to Gretna Green* – назва села на кордоні із Шотландією, де закохані, які втекли, могли обвінчатися без надання відповідних документів [6, с. 332];

• *Gretna-Green marriage* [6, с. 332];

• *Kentish fire* – рідк. 1) гул несхвалення, бурхливе вираження аудиторією свого несхвалення чи нетерпіння; обструкція (вираз виникнув у зв'язку з проведенням у Кенті в 1828–1829 роках гучних зборів, які були направлені проти Catholic Relief Bill) [6, с. 278]. Kentish є прикметником для речей, пов'язаних із західною частиною англійського округу Кент або колишнього Королівства Кент.

Висновки. Отже, спираючись на структурно-семантичну класифікацію англійських топонімів, можна виділити найуживаніші типи топонімів. Прості назви зазвичай уживаються для локальної єдиної видатної риси ландшафту, як правило, пагорба, долини або доісторичних залишків римської височини. Інші прості назви означають віддалену ферму або прилегле селище. Складені назви містять ад'єктивний і топографічний елементи або елемент, що позначає житло. Велика кількість топонімів Великої Британії є похідною.

У статті фразеологізми розглянуто як мікротексти, в яких у згорнутому вигляді закладено ілокутивні сили, що зближують фразеологізми з мовленнєвими актами. Тим самим фразеологізми мають подвійну знакову природу: з одного боку, вони є явищем системи мови, з іншого – своєрідною етнокультурною рефлексією мовця в комунікативній ситуації, адже він свідомо або підсвідомо співвідносить власне емоційно-оцінне ставлення й ціннісну орієнтацію зі змістом фразеологічного знака, а образний зміст звороту – з еталонами і стереотипами культурно-національного світобачення й розуміння світу.

Подальші пошуки в цьому науковому напрямі вбачаємо в розгляді вторинних фразеотворчих процесів, які зазнають фразеологічні одиниці з компонентом-топонімом.

Література:

1. Селіванова О.О. Лінгвістична енциклопедія. Полтава: Довкілля-К, 2010. 844 с.
2. Леонович О.А. В мире английских имён. Москва: ООО «Издательство АСТ», 2002. 160 с.
3. Тищенко О.В. Обрядова семантика у слов'янському мовному просторі. Київ, 2000. 236 с.
4. Smith Colin. The Survival of British Toponymy. Nomina, 4. 1980. P. 27–40.
5. Подольская Н.В. Словарь русской ономанистической терминологии. Москва: Наука, 1978. 198 с.
6. Кунин А.В. Англо-русский фразеологический словарь / лит. ред. М.Д. Литвинова. 4-е изд., перераб. и доп. Москва: Рус. яз., 2005. 944 с.
7. Mills A.D. A Dictionary of English Placenames. New York: Oxford University Press, 1991.

Арделян Е. В. Топонимы в составе фразеологических единиц как знаки английской этнокультуры

Аннотация. Статья посвящена исследованию топонимов в составе фразеологических единиц, которые являются неотъемлемым компонентом смысловой и структурной организации фразеологизмов. Благодаря мотивировочному значению в производном имени образуется ассоциативная проекция между внутренней формой, которая отражает мотивировочный признак, и понимаемо-предметным содержанием. К моменту возникновения географического названия мотивировочное значение внутренне организует совокупность множественных семантических компонентов имени, выстраивает их в целостную семантическую структуру и объясняет саму возможность знака исполнять языковую функцию, которая возложена на него.

Ключевые слова: топоним, фразеологическая единица, структурная организация фразеологизма, словообразующее значение, производный топоним.

Ardelyan E. English toponyms in phraseological units: ethnolinguistic aspect

Summary. The system relations in the sphere of English phraseological units with toponyms have been studied. The article focuses on the structural-grammatical classification of the phraseological units with a toponym (place-names) component in English. There have been ascertained the leading role of onomastic component in phraseological significance' formation and explored their semantic peculiarities in phraseological units. It's discovered that the onomastic component of the phraseological unit preserves the semantic links with the corresponding Proper Name in the speech and language and due to that it motivates the meaning of the phraseologism.

Key words: etymological and morphological peculiarities, phraseological unit, toponym (place-names) component.

УДК 811.111'81

Артеменко А. І.,
старший викладач кафедри іноземних мов
Київського національного економічного університету
імені Вадима Гетьмана

ЗНАЧУЩІСТЬ ПЕРЕПИТУВАНЬ У ПРАГМАТИЧНОМУ МОВЛЕННІ

Анотація. Стаття присвячена розгляду значущості перепитувань у прагматичному мовленні. Перепитування вживаються з метою передачі внутрішніх емоцій і почуттів мовців, що допомагає їм глибше спілкуватися. Вони можуть характеризуватися по-різному стосовно прагматичного аспекту.

Ключові слова: перепитування, прагматичне мовлення, прагматичний аспект, лінгвістичний засіб, прагматичний засіб.

Постановка проблеми. Перепитування – унікальне явище в лінгвістиці, яке може вживатися в прагматичному мовленні, передаючи різні внутрішні почуття мовця, як позитивні, так і негативні.

Прагматичне мовлення – це мовлення із застосуванням прагматично-лінгвістичних засобів мовлення, які дають можливість аналізувати мовлення в прагматичному аспекті й характеризують його лінгвістичні особливості, що дає мовцям змогу спілкуватися змістовніше.

Саме зацікавленість усіх мовців у кінцевому результаті, цілеспрямований пошук таких мовленнєвих дій, які будуть стимулювати досягнення бажаного кінцевого результату, визначають спільність інтересів мовців у прагматичному мовленні із застосуванням перепитувань. Координація зусиль усіх мовців прагматичного мовлення із застосуванням перепитувань створюється на основі співробітництва й зумовлює кооперативний тип прагматичного мовлення. Прагматичне мовлення може бути як монологічним, так і діалогічним. Перепитування зазвичай уживаються в діалогічному мовленні. Принцип кооперації важливий для діалогічного мовлення з висловленнями, в яких уживаються перепитування. До основних його характеристик належать дотримання теми всіма учасниками, готовність до вступу в діалогічну мовленнєву діяльність усіх мовців. Порушення принципів кооперації призводить до конкурентного виду прагматичного мовлення.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженням перепитувань у прагматичному мовленні займалися такі дослідники, як О.В. Бекетова, В.Г. Гак, С.Ф. Гедзь, Г.П. Грайс, Л.І. Павленко та ін. [1; 2; 3; 4; 5].

Мета статті – проаналізувати перепитування в прагматичному мовленні, де вказується на їх особливості й важливість їх уживання, що робить мовлення багатшим і лаконічним. Стаття передбачає вирішення таких завдань, як указати на прагматично-лінгвістичні особливості перепитувань у прагматичному мовленні, класифікувати перепитування стосовно прагматичного аспекту, проаналізувати перепитування як ефективний засіб вираження ввічливості й продемонструвати різноманітність перепитувань.

Виклад основного матеріалу. Це дослідження відіграє важливу роль на всіх лінгвістичних і прагматичних рівнях прагматичного мовлення.

Перепитування можуть бути різних рівнів. Між перепитуваннями різних рівнів існує взаємозв'язок. У межах одного рівня перепитування вступають у різні прагматичні та лінгвістичні відношення. Зазначимо, що перепитування вищих рівнів у прагматичному мовленні включають перепитування нижчих рівнів [2]. Факт наявності перепитувань у прагматичному мовленні, тісний взаємозв'язок окремих видів перепитувань як у межах одного рівня, так і між рівнями указує на системний характер перепитувань. Сутність перепитувань як прагматично-лінгвістичного засобу полягає в особливому посиленому впливові на мовця та вживанні морфологічних одиниць у прагматичному аспекті [1].

Зазначимо, що перепитування як особливий тип прагматичного мовлення можуть розглядатися як незалежна прагматично-лінгвістична взаємодія, виражати взаємний вплив на думки й позиції мовців, що є учасниками прагматичного мовлення [4].

Дослідження прагматично-лінгвістичних і функціональних особливостей перепитувань у прагматичному мовленні стосовно прагматичної теорії, а особливо визначення їх прагматичного значення засвідчило їх застосування в діалогах [3].

У таких діалогах:

"Comrades", he said.

"*What comrades*?"

"Comrades of Pablo", the old man told him [Hemingway: 76]).

"What for?" said Tom. I don't want your money. I've got a great deal more money than you, because I'm a boy. I always have half-sovereigns and sovereigns for my Christmas boxes, because I shall be a man, and you only have five-shilling pieces, because you're only a girl".

"Well, but, Tom, – if mother would let me give you two half-crowns and a sixpence out of my purse to put into your pocket and spend, you know and buy some more rabbits with it.

"*More rabbits?* I don't want any more".

"Oh, but, Tom, they're all dead?" [Eliot: 54]

перепитування вживаються з метою вираження внутрішніх почуттів та емоцій мовців, а наявність мовців дає змогу розглядати прагматичне мовлення як «динамічну систему двох (чи більше) суб'єктів, що відображає їхню свідомість, народжує потребу в цілеспрямованій діяльності, у вирішенні прагматичних завдань» [5].

Мовці, вступаючи в процес прагматичного мовлення, вступають у прагматичні стосунки й особистісні взаємини.

Розгляд перепитувань й прагматичному мовленні з погляду вербальної й невербальної поведінки мовців дає можливість розмежувати їх на стандартні (стабільні) й варіабельні (змінні). У прагматичному мовленні з уживанням перепитувань вербальна й невербальна поведінка мовців регламентується [3] і перепитування репродукуються як одиниці, що мають стійку прагматично-лінгвістичну структуру .

Динаміка прагматичного мовлення з уживанням перепитувань залежить від ступеня інформованості мовців, від ступеня їхньої активності та їхньої зацікавленості [2].

Зазначимо, що перепитування в прагматичному мовленні можуть уживатися з метою вираження ввічливості, що може бути як позитивною, так і негативною, і співвідноситися з ввічливими й неввічливими ілокуціями. Це може бути прагматичне мовлення із застосуванням перепитувань, які можуть виражати пропозицію, запрошення, привітання, вдячність і под. і відповідним чином наказ, прохання, вимогу тощо.

З огляду на особливості прагматичного мовлення й ознаки ввічливості перепитувань, ми можемо виділити такі типи перепитувань:

1) перепитування-директиви, тобто перепитування, які висловлюють наказ, прохання, вимогу тощо;

2) перепитування-експресиви, які мають за інтенцію вираження вдячності, вибачення, заперечення тощо;

3) перепитування-констативи, тобто перепитування-уточнювачі та перепитування-заповнювачі комунікативних пауз.

У такому діалозі:

Julie: Why don't you sell your television?

Celia: *Sell my television?* I don't know. I never thought of that. It costs four thousand dollars, you know.

Julie: Four thousand dollars? Where would you get four thousand dollars!? [Shepp: 36]

перепитування-комісив *sell my television?* виражає прохання. Сілія в увічливій формі хоче попросити Джулію допомогти їй фінансово, але не наважується сказати це їй прямо, тому вживає перепитування.

Перепитування-експресив *wonderful?* у такому діалозі:

"Don't you think that she's the most wonderful woman in the world?"

Said Paul.

"*Wonderful?* In what way?" (Waugh: 127–128)

виражає заперечення з приводу сказаного попереднім мовцем, де йде мова про жінку, яку він уважає найкращою у світі. Але інший мовець не погоджується із цим твердженням і тому, щоб не образити думку свого співбесідника, мовець уживає перепитування.

Найбільш поширену групу перепитувань, які вживаються для вираження ввічливості, становлять перепитування-констативи, тобто перепитування-уточнювачі й перепитування-заповнювачі комунікативних пауз [5].

У такому діалозі:

"She asked me to", – said Lucy "and she's really very sweet".

"*Sweet?*"

"She was absolutely sweet to me yesterday?" [Waugh: 336]

перепитування-констатив *sweet?* висловлює запит уточнення інформації. Мовець, щоб не припустити щось некоректне з приводу слів, сказаних попереднім мовцем, хоче уточнити інформацію, щоб не бути неввічливим щодо свого співбесідника. Наведемо ще декілька діалогів, де перепитування-констатив вимагає уточнення.

"And I said, As soon as the priest finishes".

"*And the priest?*"

"I don't know", I told him and I saw his face working and the sweat coming down on his forehead.

"I have never killed a man", he said [Hemingway: 37].

"Advising them in time, it should be possible to unite fifty rifles of a certain dependability".

"*How dependable?*"

"Dependable within the gravity of the situation" [Hemingway: 65].

Перепитування-констативи можуть також уживатися для заповнення комунікативної паузи.

У такому діалозі:

"Where do you think we should go?"

Pilar asked.

"*Where?*"

"Yes, where" [Hemingway: 178]

перепитування-констатив *where?*, що в цьому діалозі вживається для заповнення комунікативної паузи, допомагає мовцю уникнути конфліктної ситуації, яка могла б виникнути між мовцями, котрі не можуть вирішити, куди б вони могли піти. У другій репліці цього діалогу мовець уживає перепитування, щоб бути ввічливим із мовцем.

У наступному діалозі перепитування-констатив *home?* також уживається для заповнення комунікативної паузи, яка б могла виникнути в процесі розмови. Тут ідеться про те, що Мурей не хотів розповідати Ейлін про свої плани й тому вжив перепитування, щоб добре подумати, що сказати їй, аби це не було образливим для неї:

Eileen: You're going home?

Murray: *Home?* No. But I'm going to see my sisters just to say hello. I've got to, I suppose.

Eileen: I'm sure… [O'Neil: 92]

Willy: What – what's the secret?

Bernard: *What secret?*

Willy: How – how did you? Why didn't he ever catch on [Miller: 31]?

У другій репліці діалогу Бернард, щоб бути ввічливим у відповідь на некоректне запитання Вілі, вживає перепит-констатив *what secret?*, щоб нагадати співбесіднику, що секрети кожної людини – це особиста цінність, яку не варто розголошувати. Розглянемо ще один діалог:

Babe: Oh, Well; those birthday wishes don't count, unless you have a cake.

Lenny: *They don't?*

Babe: No, a lot of times they don't even count when you do have a cake. If just depends.

Lenny: *Depends on what?*

Babe: Oh how dup you wish is I suppose.

Цей діалог містить два перепитування-констативи. Перше перепитування-констатив *they don't?* уживається для заповнення комунікативної паузи, інше перепитування-констатив *depends on what?* – для уточнення інформації. Але ці два перепитування надають прагматичному мовленню ввічливого характеру. Щоб продовжити розмову й бути ввічливим щодо свого мовця, Лені вживає перепитування *they don't?*, а щоб уточнити інформацію й також бути ввічливим у відповідь своєму співрозмовнику, вживає перепитування *depends on what?*

Отже, перепитування, які вживаються в прагматичному мовленні, є ефективним прагматично-лінгвістичним засобом вираження ввічливості. Особливо це стосується перепитувань-заповнювачів комунікативних пауз і перепитувань-уточнювачів. Якщо один із мовців у прагматичному мовленні ставить некоректне запитання, його співрозмовник, щоб не відповідати в грубій формі або не відповідати зовсім (у цьому

випадку буде перервано контакт між співбесідниками), може вжити перепитування, що дає можливість продовжити розмову і зберегти дружню атмосферу в процесі спілкування.

"What for?" said Tom. "I don't want your money. I've got a great deal more money than you, because I'm a boy. I always have half – sovereigns and sovereigns for my Christmas boxes, because I shall be a man, and you only have five-shilling pieces, because you're only a girl".

"Well, but, Tom – it mother would let me give you two half – crowns, and, a sixpence out of my purse to put into your pocket and spend you know and buy some more rabbits with it?"

"*More rabbits?* I don't want any more?

"Oh, but, Tom, they're all dead [Eliot: 54]?

Цей діалог показує, що перепитування *more rabbits?* ужито для заповнення комунікативної паузи. А такий діалог:

Walter: I guess maybe I better go on and do what I started… I guess, I just didn't really realize – You want some hot milk?

Walter: *Hot milk?*

Ruth: Yes – hot milk.

Walter: *Why hot milk?*

Ruth: `Cause after all that liguor you come something hot in your stomach.

Walter: I don't want no milk [Hansberry: 158–159]

показує, що перепитування *why not milk?* ужито для уточнення інформації. А такий діалог:

"Comrades", he said.

"*What comrades?"*

"Comrades of Pablo", the old man told him" [Hemingway: 76]

також містить перепитування-уточнювач інформації.

Як бачимо, перепитування – ефективний прагматично-лінгвістичний засіб вираження внутрішніх почуттів мовця, що вживається з інтенцією вираження ввічливості. Якщо мовцю не подобається запитання співбесідника, замість того, щоб відповідати на це запитання, вживається перепитування, що дає змогу тим самим не перервати розмову, а продовжити, якщо цього бажають мовці.

Проаналізувавши прагматичне мовлення із застосування перепитувань, де мовцями є дорослі, діти, підлітки та ін., ми можемо зробити висновок, що домінуючим фактором, який визначає прагматично-лінгвістичне наповнення прагматичного мовлення мовців, є рівень їх уміння застосування перепитування як прагматично-лінгвістичного засобу в прагматичному мовленні.

У такому діалозі розмова відбувається між дорослим і дитиною:

"You're thick with him sometimes", said old Macy, turning on me. "Hasn't he told you all about it?" "Me?" I said. "No".

"Mind you, the whole thing's not to be wondered at", said the old man. "Front and back doors never licked, and money kept in the house. That's a terrible temptation to anyone with a weakness that way. A temptation that shouldn't have bun put" [Pearce: 14].

Дитина вживає перепитування з тією метою, щоб показати здивування з приводу запитання старого сусіда.

Розмова може відбуватися між ровесниками-підлітками, що ми можемо побачити в такому діалозі:

"You know Belinda Thomas skates?"

"Does she? Where? I've never seen her".

"Over at Wolverhampton – Josey Law told me – you should change rinks" [Walker: 91].

Учасниками діалогу можуть бути мати і син:

Tom: He's coming tomorrow.

Amanda: Tomorrow?

Tom: Yes. Tomorrow.

Amanda: But, Tom!

Tom: Yes, Mother [Williams: 46]?

У діалозі, що відбувається між матір'ю і сином, мати вживає перепитування, щоб уточнити інформацію.

Також учасниками діалогу можуть бути мати і дочка:

Her mother braked as they reached the end of the drive, then pulled carefully out onto the road and turned south over the old stone bridge. "I suppose", she said eventually, "the University will always need a Warden of some kind to look after the place; even if the lottery bid doesn't come off?"

"Might it not come off?"

"There are a lot of problems. There's quite a lot of opposition to the project because of the cost for one thing. But the Plas is a listed building, so it can't just be allowed to fall down" [Oldham: 157].

Мати здивована з приводу сказаного її дочкою й тому вживає перепитування *Might it not come off?*

Діалог може відбуватися між дівчиною і юнаком:

"Look", I said, "I've only just arrived at Agios Georgios today, and I haven't –"

"Agios Georgios? You've walked up from there?"

"From the bridge, yes"

"Is there a path all the way? Does it come straight here? To the hut?" This was Lambus and his voice was sharp [Stewart: 10].

Діалог відбувається між Лембісом і дівчиною. Він уживає перепитування *Agios Georgios?*, тому що хоче знайти необхідний шлях, щоб дійти до населеного пункту, і це допомагає йому врятувати Марка, у якого поранена рука. А разом із тим він уживає перепитування, щоб запропонувати дівчині повернутися в село, тому що в горах їй може загрожувати небезпека.

Прагматичне мовлення може відбуватися між дорослими:

"They're bad, sir", said the young man. But he didn't look worried; he looked pleased, proud of himself.

"That sewage works is putting a lot of nasty things into the river, you know. I think the newspapers will be very interested".

"The newspapers?" John asked. The young man smiled.

"Yes, Mr. Duncan, of course. Our company cares about the environment, doesn't it? That's why we're doing this. We want to help those poor seals, it we can" [Vicary: 35].

Тут діалог відбувається між дорослими людьми однієї статі. Джон, який є старшим за віком, уживає в репліці перепит *the newspapers?*, тому що його зацікавила інформація молодого чоловіка, яку опубліковано в газеті. Як бачимо, він турбується про тюленів, а водночас він радіє з приводу того, що їхня компанія, яка слідкує за довкіллям, може допомогти цим тваринам [T. Vicary: 35].

Перепитування можуть уживатися братом і сестрою:

"Ah!" Said Joe. "Another convict's escaped. One got away last night. They always fire the gun when one escapes".

"Who fires the gun?" I asked. Joe shook his head to warn me.

"Too many questions", frowned my sister. "If you must know it's the men in the prison-ships who fire the gun" [Dickens 1996: 3].

Діалог відбувається між братом, сестрою, старшою від нього на 20 років, і її чоловіком. Хлопчик уживає у своєму мовленні перепитування, яке висловлено спеціальним запитанням із гнучкими параметрами, щоб дізнатися, хто вистрілив із рушниці й чому. Як бачимо, це не сподобалося його сестрі, адже вона

не зацікавлена в тому, щоб її менший брат знав таємницю їхньої сім'ї. Можна додати, що перепитування слугує засобом отримання відповідної інформації й разом із тим є формою ввічливості.

Прагматичне мовлення в діалогічній формі може відбуватися між адвокатом і зацікавленою особою чоловічої статі:

"Please, Mr. Jaggers", "he begged", my brother is accused of stealing silver. Only you can save him! I'm ready to pay anything!

"Your brother?" repeated the lawyer. "And the trial is tomorrow? Wen, I'm sorry for you, and him. I'm on the other side".

"No, Mr. Jaggers!" cried the man desperately, tears in his eyes,

"Don't say you're against him! I'll pay anything!" [Dickens 1996: 40].

Тут передано розмову, що відбувається між адвокатом і містером Джегерсом, який хоче врятувати свого брата, але адвокат відмовляє йому й тому вживає перепит-заперечення.

Діалог може відбуватися між старим чоловіком і поліцейським:

In the anxious silence, old Jim suddenly said, "Ah! so that both policeman jumped. He had opened his eyes, and now he said: "You could tow me home".

"Tow you home?" repeated the policemen.

"Fasten my bath-chair to the back of your car with a tow-rope", said old Jim. "Pull me home on a tow-rope".

Розмова відбувається між старим чоловіком, якого звати Джім, і поліцейськими. Поліцейські вживають перепитування з метою заповнити комунікативну паузу й разом із тим щоб вирішити долю Джіма. Причиною вживання перепитування є також здивування.

Висновки. Уживання перепитувань у прагматичному мовленні відіграє важливу роль і дає можливість спілкуватися мовцям із їх застосуванням, що робить мовлення цікавішим і дипломатичнішим. У прагматичному мовленні можуть уживатися різні види перепитувань різними мовцями незалежно від їхнього віку і статусу. Надалі дослідження різних типів перепитувань і їх прагматичних і лінгвістичних особливостей залишається актуальним.

Література:

1. Бекетова О.В. Структурно-семантичні та функціональні особливості фігур повтору в аргументованих текстах (на матеріалі німецької мови): дис. … канд. філол. наук: спец. 10.02.04 / Київ. держ. лінгв. ун-т. Київ, 1998. 164 с.
2. Гак В.Г. Повторная номинация на уровне предложения. *Синтаксис текста.* Москва: Наука, 1979. С. 94–102.
3. Гедз С.Ф. Комунікативно-прагматичні особливості висловлювань з інтерогативним значенням у сучасній англійській мові: дис. ... канд. філол. наук: спец. 10.02.04. Київ, 1998. 159 с.
4. Грайс Г.П. Логика и речевое общение. *Новое в зарубежной лингвистике.* Вып. 16. Москва: Прогресс, 1985. С. 217–237.
5. Павленко Л.І. Прагматичний потенціал псевдо-інформативного перепитування в англійському розмовному мовленні. Київ: КМА, 2009. С. 59–61.

Артеменко А. И. Значимость переспросов в прагматической речи

Аннотация. Статья посвящена рассмотрению значительности переспросов в прагматической речи. Переспросы употребляются с целью передачи внутренних эмоций и чувств говорящих, что помогает им глубже общаться. Они могут характеризоваться по-разному соответственно прагматическому аспекту.

Ключевые слова: переспросы, прагматическая речь, прагматический аспект, лингвистическое средство, прагматическое средство.

Artemenko A. Meaningfulness of echo-questions in the pragmatic speech

Summary. The articlr has been devoted to meaningfulness of echo-questions in the pragmatic speech. Echo-questins are used with the purpose of transforming of inner emotions and feelings of speakers which help them to communicate more deeply. They can be characterized differently according to the pragmatic aspect.

Key words: echo-questions, pragmatic speech, pragmatic aspect, linguistic means, pragmatic means.

УДК 811.112.2'366.58'367.625(045)

Бакуменко О. О.,
кандидат філологічних наук,
старший викладач кафедри німецької філології та
перекладу і прикладної лінгвістики
Київського національного лінгвістичного університету

АСПЕКТУАЛЬНЕ ЗНАЧЕННЯ ПЕРФЕКТА В СУЧАСНІЙ НІМЕЦЬКІЙ МОВІ

Анотація. У статті досліджено аспектуальне значення перфекта в сучасній німецькій мові й виявлено вплив дієслова на семантику цієї часової форми. Завдяки засобам контексту негранічні дієслова можуть стати граничними. Обставини напрямку дії, додатки перехідних дієслів, префікси можуть указувати на направленість дії на кінцеву межу її виконання. Отже, ці мовні одиниці сприяють формуванню значення її завершення, яке слугує джерелом для розвитку результативності в часовій формі перфекта. У граничних дієсловах ця аспектуальна семантика має різний ступінь прояву.

Ключові слова: аспектуальне значення, часова форма перфекта, негранічні дієслова, граничні дієслова, завершення дії, результативність.

Постановка проблеми. На сучасному етапі поряд із чітко окресленими властивостями певних мовних одиниць і донині існують такі, що викликають суперечки серед мовознавців. Урахування особливостей історичного розвитку будь-якого мовного явища й установлення взаємозв'язків між відповідними одиницями мови є необхідною передумовою для їх ґрунтовного вивчення. Прикладом є відсутність одностайності в науковій літературі щодо з'ясування характеру видового значення перфекта в сучасній німецькій мові. Одні дослідники стверджують, що цій часовій формі властива насамперед семантика завершення дії (У. Енгель) [12, с. 459–451, 496], інші виокремлюють результативність у певних випадках (В.Г. Бойко, Г. Хельбіг, Й. Буша, Е. Ляйс) [2, с. 85, 89; 14, с. 135–136; 15, с. 272–275], а Н.В. Морковіна вважає цю часову форму «нейтральною в аспектологічному відношенні» [7, с. 11]. Складність вирішення цієї проблеми зумовлена тим, що в німецькій мові, на відміну від російської, категорія виду не перетворилася на обов'язкову категорію, тому виявлення видових значень потребує ретельного аналізу випадків уживання перфекта [5, с. 54].

Аналіз останніх досліджень і публікацій засвідчив спроби лінгвістів виявити й описати семантику, типову для перфекта в сучасній німецькій мові. На думку У. Енгеля, перфект не є типовою часовою формою на позначення минулого часу, оскільки він може передавати дію, яка добігла кінця в минулому (Schön habt ihr die Wohnung eingerichtet, fand Mutter) або в момент мовлення (Jetzt haben wir die Wohnung vollständig eingerichtet), так само як і таку, що завершиться найближчим часом (In ein paar Stunden haben wir die Wohnung fertig eingerichtet) або у віддаленому майбутньому (Nächstes Frühjahr haben wir die Wohnung eingerichtet). Отже, типовим значенням перфекта є завершення дії, що містить указівку на подію, яка відбулася до певного моменту в часі [12, с. 450–541]. Г. Хельбіг і Й. Буша виокремлюють перфект на позначення минулого часу, результативності відносно моменту мовлення, майбутньої дії [14, с. 135–136]. Р.А. Домбровська розрізняє перфектне минуле й аористичне минуле, що свідчить про міцний зв'язок видової та часової семантики. Ця риса виявляється у властивості першого різновиду перфекта «передавати минулі дії з урахуванням актуальності їх наслідків для теперішнього» [4, с. 16]. На думку дослідниці, момент дії слугує тією межею, яка відокремлює одну дію від іншої і сприяє тому, щоб вона разом із наслідками сприймалася як цілісний факт. Другий вид перфекта позначає дію в минулому безвідносно до моменту мовлення й зазвичай виражається за допомогою негранічних дієслів і відповідних засобів контексту [4, с. 16–17]. В.Г. Бойко стверджує, що перфект містить як абсолютну та відносну часову семантику, так і аспектуальну – результативність, що виявляється в момент мовлення [2, с. 86–89].

Значення перфекта проявляється в контексті й залежить насамперед від дієслівної лексики [1, с. 7]. Підтвердженням цього є той факт, що основу для перфекта в давньоверхньонімецький період розвитку мови становили словосполучення, що утворилися лише від перехідних і неперехідних граничних дієслів. Згодом у формі дієприкметника II почали вживатися й неперехідні негранічні дієслова, що призвело до втрати ним результативності [8, с. 121–123]. Про міцний зв'язок між дієслівною лексемою та перфектом свідчить також правило її вживання з haben чи sein. Отже, дослідження аспектуальної семантики перфекта передбачає вивчення впливу на неї значення дієслова.

Мета статті – дослідити аспектуальне значення перфекта й установити вплив дієслова на семантику цієї часової форми.

Виклад основного матеріалу. Категорії часу та виду окреслюють характеристику дії. У першому випадку відбувається виокремлення певної точки на осі часу, у другому – спостереження за окремим фрагментом ситуації. Вид ще називають «внутрішнім часом», оскільки він передає «особливості внутрішньої динаміки самої ситуації» [10, с. 281]. Вид дієслова є характерним для слов'янських мов і належить до загальної семантичної категорії аспектуальності. У німецькій мові граматична категорія виду не сформувалася, а відтінки перебігу дії виражаються за допомогою засобів аспектуальності, до яких, зокрема, належать значення дієслова й часові форми. Головний компонент аспектуальності – граничність/негранічність [6, с. 4]. Для німецької мови є більш прийнятним саме вживання поняття «межа» в «широкому» значенні. Під цим терміном розуміють спрямованість дії, вираженої дієсловом, на внутрішній кордон, досягнення якого позначає її вичерпність, що може призвести до змін у суб'єкті й/або об'єкті дії [3, с. 122–123; 5, с. 52]. За такого потрактування цього терміна граничними вважаються дієслова, у семантиці яких міститься вказівка

на будь-яке обмеження дії, на перебіг якої можуть впливати, наприклад, обставини (1), (2), (3), (4) чи прямі додатки (7), (8):

(1) *Wir haben im Saal getanzt.*

(2) *Wir sind in den Saal getanzt.*

(3) *Der Vogel ist aus dem Netzt geflattert.*

(4) *Bis 8 Uhr hat er an seinem neuen Projekt gearbeitet.*

Обставина місця (1) лише локалізує дію в просторі, а обставина напрямку дії (2) робить акцент на досягненні нею кінцевого пункту, перетворюючи дієслово на граничне. У реченні (3) прийменник на позначення руху від певної точки простору обмежує дію, виражаючи її спрямування до свого кінцевого моменту виконання.

У реченні (4) в ролі обмежувача виступає обставина часу, яка вказує на те, що після 8 години дія завершилася. Варто зазначити, що ознака завершеності дії вважається «найслабшою з аспектуальних ознак, що стоять на межі темпоральних характеристик» [9, с. 60], і є базою для формування результатива, оскільки досягнення граничним процесом своєї межі уможливлює також виникнення певного результату [10, с. 289]. На основі останнього й розвинулася часова форма перфекта в німецькій мові.

Впливати на спосіб перебігу дії можуть також дієслівні префікси:

(5) *Opa hat sich vom Kamin entfernt.*

(6) *Er hat die ganze Nacht durchgearbeitet* [13, с. 2086].

У реченні (5) дієслово є граничним завдяки префіксу ent-, а обставина напрямку дії підсилює це значення. У наступному прикладі (6) за допомогою префікса підкреслено той факт, що людина пропрацювала всю ніч до кінця, не зупиняючись ані на хвилину. Завдяки префіксу durch- акцент зміщується з локалізації дії в часі на спосіб її виконання, що сприяє розвитку в дієслові інтенсивності дії або її виконання в повному обсязі, яка є основою для формування завершення дії.

На семантику дієслова впливають і прямі додатки:

(7) *Ein Kind hat den Apfel gegessen.*

(8) *Wir haben drei Glas Rotwein getrunken.*

У прикладах (7) і (8) перехідні дієслова стають граничними завдяки вживанню з об'єктами, які зазнають змін під час дії, що також сприяє розвитку значення завершення дії. У реченнях (9) і (10) ця семантика набуває більшого прояву завдяки відокремлюваним префіксам:

(9) *Ein Kind hat den Apfel aufgegessen.*

(10) *Wir haben drei Glas Rotwein ausgetrunken.*

У такому випадку об'єкт дії повністю реалізується в її межах, може бути використаний до кінця або знищений, має місце завершеність дії, тобто досягнення дієсловом внутрішньої межі дії [11, с. 57]. А часова форма перфекта набула видового значення результативності. Тож українською мовою ці речення варто перекладати за допомогою дієслів доконаного виду.

Ознак комплетивності (завершення дії) набувають також перехідні дієслова, об'єкт яких виражений іменником у множині (8), (10). Ступінь впливу дієслова на об'єкт дії в німецькій мові може залежати також від уживання артикля:

(11) *Ich habe Holz gespalten.*

(12) *Ich habe das Holz gespalten* [16, с. 13–14].

У реченні (11) дію представлено як тривалий процес, що перервано, тобто не доведено до кінця. З додаванням до додатка в знахідному відмінку означеного артикля (12) його сутність змінюється: дію виконано повністю, її результатом є певна кількість нарубаних дров. Часова форма перфекта отримує аспектуальне значення. Це ще раз доводить вагому роль семантики дієслівної лексеми, вжитої в певному контексті, для визначення особливостей перебігу дієслівної дії. Проте є випадки, коли обмежувачі не впливають суттєво на дієслово:

(13) *Häuser haben auf dem Berg gestanden.*

(14) *Hans hat Schubkarren geschoben.*

(15) *Hans hat drei Schubkarren geschoben* [13, с. 2049–2050].

Дієслово stehen (13) позначає стан спокою, а schieben (14) і (15) передає повторення дії. Ці дієслова залишаються негранічними, тому й перфект у цьому випадку не набуває результативності.

Отже, обмежувачі не завжди можуть перетворити негранічні дієслова на граничні. До того ж лексичні одиниці, які обмежують дію, мають різний вплив на семантику дієслова, цим пояснюється ступінь прояву завершення дії. Так, завдяки додаткам у реченнях (7) і (8) зрозумілим є те, що дія добігає кінця, а в наступному прикладі (16) дієслово langweilen виражає її виконання в повному обсязі, тому в цьому випадку перфект не передає аспектуального значення:

(16) *Die Veränderung hat alle gelangweilt.*

У перфекті граничних дієслів результативність може проявлятися різною мірою:

(17) *Die Veränderung hat stattgefunden.*

(18) *Die Veränderung ist eingetreten* [15, с. 273–274].

У реченні (18) ця семантика більш виражена, ніж у прикладі (17), і вказує на те, що результат дії важливий для моменту мовлення. У попередньому випадку (17) аспектуальність є помітною, проте домінантним є часове значення.

Висновки. У німецькій мові перфекту, окрім часової семантики, властива й аспектуальна. На формування результативності в перфекті впливає значення дієслова. Власне негранічні дієслова не беруть у цьому участі, але засоби контексту уможливлюють їх перетворення на граничні. Усі наведені приклади свідчать про різний ступінь обмеження дії негранічних дієслів. Найбільший вплив мають обставини напрямку дії, що не просто локалізують її в просторі, а вказують на кінцевий пункт призначення, після досягнення якого, ймовірно, відбудеться її завершення. Важливу роль відіграють також додатки, що показують те, наскільки об'єкт перехідного дієслова може бути охоплений дією. Його використання повною мірою або знищення є основою для утворення значення завершення дії, що може свідчити не лише про перетворення дієслова на граничне, а й про виникнення результативності в часовій формі перфекта. Префікси мають міцніший зв'язок із дієсловом, ніж прийменникова група, адже вони безпосередньо характеризують спосіб перебігу дії, перетворивши дієслово на граничне або сприяючи формуванню в ньому відповідної семантики.

Аспектуальне значення результативності в перфекті граничних дієслів має різний ступінь прояву, є найбільш яскраво вираженим у тих випадках, у яких наголошено саме на досягненні кінцевої межі виконання, що робить цей факт особливо важливим для моменту мовлення.

Перспективи подальшого дослідження полягають у вивченні часового значення перфекта з метою пояснення ступеня його граматикалізації в сучасній німецькій мові.

Література:

1. Белих О.М. Шляхи реалізації аспектуальної семантики в сучасній німецькій мові: автореф. дис. … канд. філол. наук: спец. 10.02.04. Львів, 2007. 22 с.
2. Бойко В.Г. Немецкий перфект как форма выражения темпорально-аспектуальной соотнесённости (план речи). *Вопросы функциональной грамматики немецкого языка:* сб. научн. тр. / отв. ред. проф. Г.Н. Эйхбаум. Ленинград: Издательство Ленинградского университета, 1986. С. 85–92.
3. Горбов А.А., Горбова Е.В. Предел, предельность, трансформативность, telicity – терминологическое недоразумение рубежа веков? *От значения к форме, от формы к значению:* сб. ст. в честь 80-летия члена-корреспондента РАН А.В. Бондарко. Москва: Языки славянских культур, 2012. С. 116–126.
4. Домбровская Р.А. Взаимодействие временной и видовой семантики в системе немецкого глагола: автореф. дисс. ... канд. филол. наук: спец. 10.02.04. Минск, 1974. 27 с.
5. Зеленецкий А.Л., Новожилова О.В. Теория немецкого языкознания. Москва: Академия, 2003. 400 с.
6. Кульбакин А.А. Средства выражения аспектуальности в современном немецком языке в сопоставлении с русским: автореф. дисс. ... канд. филол. наук: спец. 10.02.04. Москва, 1977. 27 с.
7. Морковина Н.В. Предельность/непредельность немецких глаголов как категория семасиологического уровня: автореф. дис. ... канд. филол. наук: спец. 663. Калинин, 1968. 27 с.
8. Москальская О.И. История немецкого языка. Москва: Академия, 2003. 288 с.
9. Павлов В.М. Темпоральные и аспектуальные признаки в семантике «временных форм» немецкого глагола и некоторые вопросы теории грамматического значения. *Теория грамматического значения и аспектологические исследования.* Ленинград: Наука, 1984. С. 42–70.
10. Плунгян В.А. Введение в грамматическую семантику: грамматические значения и грамматические системы языков мира. Москва: Российский государственный гуманитарный университет, 2011. 672 с.
11. Bybee J., Perkins R., Pagliuca W. The evolution of grammar: tense, aspect and modality in the languages of the world. Chicago: University of Chicago Press, 1994. 398 p.
12. Engel U. Deutsche Grammatik. Heidelberg: Julius Groos Verlag, 1996. 888 S.
13. Grammatik der deutschen Sprache / hrsg. von G. Zifonun, L. Hoffman, B. Strecker u. a. Berlin; New York: Walter de Gruyter, 1997. Bd. 7.3. S. 1683–2569. (Schriften des Instituts für deutsche Sprache).
14. Helbig G., Buscha J. Die Deutsche Grammatik. Ein Handbuch für den Ausländerunterricht. Berlin; München: Langenscheidt KG, 2001. 654 S.
15. Leiss E. Die Verbalkategorien des Deutschen: Ein Beitrag zur Theorie der sprachlichen Kategorisierung. Berlin; New York: de Gruyter, 1992. 334 S.
16. Leiss E. Artikel und Aspekt: die grammatischen Muster von Definitheit; hrsg. von S. Sonderegger u. O. Reichmann. Berlin; New York: de Gruyter, 2000. 309 S. (Studia linguistica Germanica Bd. 55).

Бакуменко О. О. Аспектуальное значение перфекта в современном немецком языке

Аннотация. В статье исследовано аспектуальное значение перфекта в современном немецком языке и выявлено влияние глагола на семантику этой временной формы. В контексте непредельные глаголы могут стать предельными. Обстоятельства направления действия, дополнения переходных глаголов, префиксы могут указывать направленность на конечную границу исполнения действия. Таким образом, эти языковые единицы способствуют формированию значения его завершения, которое служит источником для развития результативности во временной форме перфекта. В предельных глаголах эта аспектуальная семантика имеет разную степень проявления.

Ключевые слова: аспектуальное значение, временная форма перфекта, непредельные глаголы, предельные глаголы, завершение действия, результативность.

Bakumenko O. Aspectual meaning of the perfect tense in the modern German language

Summary. The article deals with the research of aspectual meaning of the perfect tense in the modern German language. It has been revealed that a verb has influence on the semantics of this tense. Atelic verbs can become telic when used in the context. Adverbial modifiers of direction, objects of transitive verbs, prefixes can point to the directivity of the action on its end-point. In such a way these language units contribute to formation of the meaning of completion of the action which is the source of the development of resultativity in the perfect tense. This aspectual meaning can be differently manifested in telic verbs.

Key words: aspectual meaning, perfect tense, atelic verbs, telic verbs, completion of the action, resultativity.

UDC 811.111:001.81

Besarab O. M.,
Candidate of Philological Sciences, Docent,
Associate Professor at the Department of Foreign Languages for Humanities
of Oles Honchar Dnipro National University

MAIN RULES OF WRITING A LITERATURE REVIEW FOR YOUR FUTURE THESIS

Summary. The article deals with the problem of writing a literature review for thesis or master's paper. In the context of the revival of academic scientific interest among new generation of specialists motivated by different European programs and projects the question of qualitative preparation of scientific paper or thesis as well as the diploma paper becomes more and more topical

Basing on the early offered researchers` ideas we have made an attempt to offer more laconic and adapted to the needs and mentality of Ukrainian graduates and postgraduates (PhDs) mixture of ideas on how to do a literary review. In this article main aspects of making literary review, in particular, its main stages and principles are cleared up in order to help Master's students or PhD students to make their scientific papers in short term and of a high scientific quality.

Key words: writing a literature review, thesis, literature review.

Problem statements. In the sphere of science and higher education writing Academic papers has always been a question of prior importance. Nowadays in the context of the revival of academic scientific interest among new generation of specialists motivated by different European programs and projects the question of qualitative preparation of scientific paper or thesis as well as the diploma paper becomes more and more topical.

Current state. The given problem is touched on in some scientific works, mainly in the course of general study of the problem of making an Academic paper by Theuns G. Kotze, P. Creme, J.M.H. Lim, Dunleavy, C.B. Norris, J.M. Swales and others [1; 2; 3; 4; 5; 6; 7; 8]. It's dealt with as one of the components of an Academic article. The most detailed analysis is presented by Theuns G. Kotze. Basing on the early offered researchers` ideas, we will make an attempt to offer more laconic and adapted to the needs and mentality of Ukrainian graduates and postgraduates (PhDs) mixture of ideas on how to do a literary review.

The research objectives. The main purpose of this article is to clear up main aspects of making literary review, in particular, its main stages and principles in order to help Master's students or PhD students to make their scientific papers in short term and of a high scientific quality.

Main part. If you have to write a scientific work (Master's Paper or thesis), you may be required to begin by writing a literature review. A literature review is a search and evaluation of the available literature in your given subject or chosen topic area. It documents the current state of the subject or topic you are writing about.

As it is known a literature review has four main objectives:

– To survey the literature in your chosen area of study;

– To synthesize the information in that literature into a summary;

– To critically analyze the information gathered by identifying gaps in current knowledge; by showing limitations of theories and points of view; and by formulating areas for further research and reviewing areas of controversy;

– To present the literature in an organized way [1].

A literature review shows your readers that you have an in-depth grasp of your subject; and that you understand where your own research fits into and adds to an existing body of agreed knowledge [1].

When researching and making literary review you should take into account the following:

– It is not a descriptive list; not a book by book and article by article summary; not a survey of every single thing written about your topic.

– It must be defined by an essay question, research project or objective. It must tell the reader what information, opinions and ideas have been offered, discussed and agreed in your area of study and outline their strong and weak sides.

According to Theuns Kotze, the literary review represents the theoretical core of the article. It should include 1000–1500 words. Its purpose is to review what has been done by the previous researchers in the certain field of study, to study the current state of the problem (to critically evaluate, re-organise and synthesize the work of others) [2; p. 19].

Theuns Kotze stresses on the fact that the key to a successful literary review lies in researcher's ability to 'digest' information from different sources, critically evaluate it and present your conclusions in a concise, logical, and 'reader-friendly' manner [2, p. 23].

He schematically pictured the process in the following table:

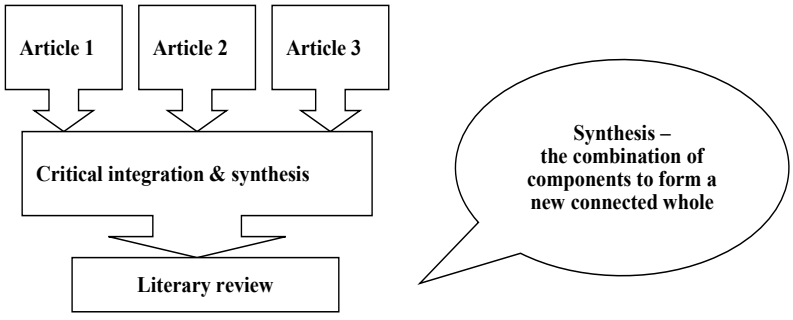

Academic research is a critical enquiry. Therefore, you have to identify main ideas offered by the researchers, to clear up your own point of view as for their ideas and opinions, to find contradictory aspects and ideas and, in case, they are suitable for your future topic to try to clear up the contradictions or to state your own ideas as for the subjects of your research, to fill in the gaps in their study. After all careful study of the recent literature and identification of controversial aspects will help you to form the basis of your own research.

T. Kotze marks that it is necessary to overcome three specific challenges to compile a proper literary review:

– To find appropriate literature on a specific topic;

– To manage the information;

– To present a logical, synthesised and reader-friendly review of the current knowledge relating to a specific topic [2].

The structure of a literature review includes the following parts: **an introduction, main body, and a conclusion.**

The introduction aims at defining the topic to study and providing a necessary context for reviewing the literature, at setting the research topic, the subject of the study. Besides, it should explain the organizational structure of the review and outline the aspects included and omitted.

The main body is supposed to structure the literature in accordance with the themes identified; to identify the object of the research, i.e. to identify the ties between the topic and the wider area of the research; starting from the analyses of more general view of literature to focus on the very subject of the given research.

The conclusion is intended to summarise the most significant aspects of the existing body of literature; to evaluate the current state of the problem study in the literature examined; to identify the spheres and aspects for future research.

While studying a large scope of scientific literature, it is necessary to make detailed notes paying special attention to the ideas more or less associated with the topic you are investigating.

To describe a process of writing a Literature Review it is appropriate to name its main stages of the process. They are: finding a topic; gathering the literature; finding relevant excerpts.

Firstly (under the guidance of your potential scientific supervisor) you have to define future topic of your research work, the subject and the object of your study.

Then gather the literature, i.e. "to conduct a comprehensive bibliographic search" of books and articles connected to your research area. You have to read the abstracts and chose those articles and books that suits to your subject and object. Then you are advised to look through the content of the chosen books and articles on the relevance of their content.

You have to find excerpts relevant to the research topic. Browse through the contents of each book and article to find some ideas, opinions, conclusions, and findings about the problems you are investigating; scientific terms related to your subject; ideas outlining prospective aspects to study (relevant to your research); some aspects gaps in the literature; some disputable questions to study.

Then you should note the relevant excerpt. While doing this it is necessary to write down the name of the author of the studied and noted source as well as the other obligatory output data of the source for future reference (the author of the source, the title, the place and year of publication, pages number or page with a quotation used). When you refer to electronic resource you should note the site of access. Each article and book which ideas you are going to use should be mentioned.

Afterwards it is recommended to sort out the excerpts in accordance with the aspects analyzed and to place them separately in order not to mix. After such analyses some new (additional) aspects can be revealed. You can skip them if they are not suitable for your current research, but bear in mind their existence for some other research works (thesis for conferences, scientific articles etc.).

The next thing you need to do is to create your theoretical draft or conceptual plan. Review the material on each aspect pointing out main ideas. Then decide whether these ideas correlate to each other or are disputable, contradictory. Write the results of your comparisons.

Next choose any section of your conceptual schema to begin with. You can begin anywhere, because you already know the order. Figure out a mini-conceptual schema based on that theme by grouping together the excerpts with the same idea. Write up your literature review basing on the excerpts that you have made before, including the citations with adequate output data. Repeat these actions for each part of your literature review.

When your literary review is ready, revise it as for the content, clarity of thoughts and consistency of their expression and edit as for writing mistakes.

A literature review aims to demonstrate the writer's knowledge of the important professional literature on the chosen subject. So it is important to be sure in coverage of all material significant for your topic. Don't forget about the so-called academic integrity required in scientific works. To avoid plagiarism you bear in mind the necessity to include the outline data for your citations and references.

Here are some guidelines for the text of your review. It should be written in a clear and concise academic style avoiding using spoken language; it should not be descriptive in nature. It should have no grammatical or spelling errors and logically arranged sentences. Sometimes you may use subtitles to organize the review.

In the conclusion it is necessary to mark that while making a Literary Review researcher should consider the main purposes of the work. The researcher should provide a summary of her/his **own findings** from the literature review, to make her/his own conclusions about current state of the problem/topic study, of aspects analysed and omitted, to make suggestions for future research in accordance with the unexplored aspects and to determine his own topic, subject and object of the research.

References:

1. What is a literature review? URL: https://www.rlf.org.uk/resources/what-is-a-literature-review.
2. Theuns G. Kotze. Guidelines on writing a first quantitative academic article. University of Pretoria, 2007. 2nd ed. 87 p.
3. Creme P., Lea M.R. Writing at University: A Guide for Students. 2nd ed. Maidenhead: Open University Press, 2003.
4. Dunleavy, P. Authoring a Ph.D.: How to Plan, Draft, Write and Finish a Doctoral Thesis or Dissertation. London: Macmillan, 2003.
5. Lim J.M.H. Method Sections of Management Research Articles: A Pedagogical Motivated Qualitative Study. English for Specific Purposes. The American University. Published by Elsevier Ltd., 2006. P. 282–309.
6. Norris C.B. Academic Writing in English. Language Services. University of Helsinki, 2016. 85 p.
7. Swales J.M., Feak C.B. Academic Writing for Graduate Students: Essential Tasks and Skills. Ann Arbor (Mich.): The University of Michigan Press, 2004. 432 p.

8. How to Write an Academic Paper in English (Roadmap as a Guide for PhD Students) / E.P. Honcharenko, L.I. Baisara, O.M. Besarab, N.S. Styrnik, A.V. Kryvosheia. *Англістика та американістика:* збірник наукових праць. Вип. 15. Дніпро: Ліра. 2018. С. 51–59.
9. Fabio Franchino. Writing academic papers and dissertation. University of Milan, 2009. URL: https://www.elsevier.com./international%20publishing%20china.pdf.

Бесараб О. М. Основні правила написання огляду літератури для майбутньої дисертації

Анотація. Статтю присвячено проблемі написання обзору літератури для дисертаційного або магістерського дослідження. У контексті відродження інтересу молоді до наукової діяльності, який умотивовано різними європейськими програмами та проектами, питання якісної підготовки наукової роботи є досить актуальним.

У статті пропонується лаконічний адаптований для вітчизняного дослідника огляд базових аспектів і принципів написання огляду літератури як необхідної бази для подальшого наукового дослідження (магістерської роботи або дисертаційного дослідження). Розглянуто основні етапи роботи над зазначеною частиною наукового дослідження.

Ключові слова: написання наукової роботи, дисертація, огляд літератури.

Бесараб Е. Н. Основные правила написания обзора литературы для будущей диссертации

Аннотация. Статья посвящена проблеме написания обзора литературы для диссертационного или магистерского исследования. В контексте возрождения интереса молодежи к научной деятельности, обусловленного различными европейскими программами и проектами, вопрос качественной подготовки научной работы является весьма актуальным.

В статье предлагается лаконичный адаптированный для отечественного исследователя обзор базовых аспектов и принципов написания обзора литературы как необходимой базы для дальнейшего научного исследования (магистерской работы или диссертационного исследования). Рассмотрены основные этапы работы над указанной частью научного исследования.

Ключевые слова: написание научной работы, диссертация, обзор литературы.

УДК 811.111'23'371'42

Бігунова Н. О.,
доктор філологічних наук,
доцент кафедри теоретичної та прикладної фонетики англійської мови
Одеського національного університету імені І. І. Мечникова

ІЛОКУТИВНІ ЦІЛІ ТА ПЕРЛОКУТИВНИЙ ЕФЕКТ МОВЛЕННЄВОГО АКТУ СХВАЛЕННЯ (НА МАТЕРІАЛІ АНГЛОМОВНОГО ЛІТЕРАТУРНОГО ДИСКУРСУ)

Анотація. Статтю присвячено визначенню ілокутивних цілей і перлокутивного ефекту мовленнєвого акту схвалення. Матеріалом дослідження слугували 950 контекстів вираження схвалення, вилучені методом суцільної вибірки із 70 англомовних художніх творів. Установлено, що схвалення є ілокутивно синкретичним актом, оскільки в ньому одночасно реалізуються дві або більше ілокуції, серед яких виокремлено першорядні й другорядні. Доведено, що перлокутивний ефект мовленнєвого акту схвалення визначається репліковою спрямованістю схвалення в мовленнєвому обміні.

Ключові слова: оцінка, схвалення, мовленнєвий акт, ілокутивна мета, перлокутивний ефект, комунікативний хід.

Постановка проблеми. Мовленнєвий акт схвалення зараховують до позитивно-оцінних мовленнєвих актів, серед яких схвалення є найменш дослідженим. Учені О.В. Ярошевич і Т.В. Кабанкова, які опікуються цим мовленнєвим актом (далі – МА), не відмежовують його від інших суміжних позитивно-оцінних актів [4; 8]. Досі не визначені об'єкт і предмет оцінювання в МА схвалення, його ілокутивні цілі, що є, безперечно, актуальним для лінгвістичних розвідок.

Щодо поняття перлокуції, то її взагалі вважають найбільш проблемним серед мовленнєвоактових понять, «ахіллесовою п'ятою теорії мовленнєвих актів» [17].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Ще на початку так званого «прагматичного буму» в лінгвістиці дослідники наголошували на неоднозначності трактування перлокутивного акту Дж. Остіном [16].

Л.Р. Безугла звертає увагу на той факт, що МА загалом розглядається з позиції спостерігача причому тоді, коли він уже здійснений [1]. Цікавими є роздуми із цього приводу П. Айера, який наголошує на існуванні «теорії мовленнєвих актів *in aktu* й теорії мовленнєвих актів *post festum*». Перша виходить із відповіді на питання «Що робить мовець зараз?», друга – з відповіді на питання «Що зробив мовець?» [14; 16]. У випадку *in aktu* спостерігачеві не відомо, чи настане результат впливу, у випадку *post festum* про результативність впливу він знає напевне. Саме випадок *post festum* релевантний для перлокутивного аналізу.

На думку Дж. Остіна, ілокуції є конвенціональними, оскільки вони можуть бути експліковані за допомогою перформативної формули, яка, у свою чергу, є конвенціональною, оскільки конвенціональним є значення перформативного дієслова. Перлокуції ж є неконвенціональними, адже вони не підлягають експлікації, можуть «задовольнятися будь-яким висловлюванням» і бути «випадковими, некласифікованими» [9, с. 93].

Отже, з огляду на наявні в лінгвістиці лакуни, **метою статті** є визначення ілокутивних цілей і перлокутивного ефекту мовленнєвого акту схвалення в англомовному літературному дискурсі.

Матеріалом дослідження слугували 950 контекстів вираження схвалення в англомовному літературному художньому дискурсі, вилучених методом суцільної вибірки із 70 англомовних художніх творів. Літературний художній дискурс обрано з огляду на наявність у його структурі внутрішнього мовлення персонажів-адресантів схвалення та авторського коментаря, які уможливлюють аналіз інтенцій, ілокутивних цілей комунікантів і дають змогу виявити перлокутивний ефект висловлювань схвалення, а також судити про успішність мовленнєвого акту.

Виклад основного матеріалу. Стаття є продовженням і подальшим розвитком нового лінгвістичного напряму, а саме когнітивно-комунікативної аксіології зображеного дискурсу, яка має на меті ґрунтовне вивчення когнітивних процесів, що відбуваються у свідомості учасників спілкування під час породження та сприйняття оцінного мовлення, на підставі вивчення зображеного автором художнього твору внутрішнього мовлення комунікантів і їхньої невербальної поведінки [2].

Контекстуально-інтерпретаційний аналіз позитивно-оцінного мовлення персонажів художніх творів уможливив складання таксономії позитивно-оцінних мовленнєвих актів, до яких поряд із похвалою, компліментом і лестощами зараховуємо й МА схвалення.

У нашій концепції ***схвалення*** є позитивно-оцінним МА, об'єктами якого є предмети, ідеї та явища, які *не входять* у сферу особистих інтересів співрозмовника. Непричетність до особистих інтересів співрозмовника кардинально відрізняє схвалення від суміжних МА позитивної оцінки: похвали, компліменту й лестощів. Предметом оцінки МА схвалення є ознаки об'єктів, на які він спрямований. Ці ознаки відповідають оцінним стереотипам і пресупозиціям адресанта схвалення.

У таксономії мовленнєвих актів, запропонованій Дж. Остіном, такі суміжні позитивно-оцінні висловлювання, як похвала, комплімент, лестощі, уналежнені до бехабітивів – актів суспільної поведінки [9], але МА схвалення відсутній. На нашу думку, в цій таксономії схвалення теж варто зарахувати до бехабітивів.

У таксономії Дж. Сьорля інтерес для дослідження становлять експресиви, ілокутивна мета яких – вираження психологічного стану мовця [19]. Сам Дж. Сьорль уналежнює до експресивів такі МА, як вибачення, подяка, співчуття, привітання, докір, здивування, обурення. Усі вони орієнтовані на соціальні ритуали.

О.М. Вольф слушно пропонує зарахувати акти позитивної оцінки до експресивів [3, с. 170]. О.М. Вольф клас експресивів трактує значно ширше, ніж Дж. Сьорль, зараховуючи до

них: а) зумовлені соціальними конвенціями вибачення, подяки, поздоровлення тощо та б) (ті, що привернули нашу увагу) оцінні висловлювання, які належать індивідуальним суб'єктам і мають ілокутивною метою висловити емоційний стан мовця й/або здійснити емоційний уплив на слухача, оснований на схваленні в широкому сенсі слова. Такі оцінки, на думку О.М. Вольф, слабко пов'язані із соціальними нормами і стереотипами [3, с. 170].

Виокремлені Д. Вундерліхом сатисфактиви певною мірою відповідають експресивам, отже, мовленнєві акти позитивної оцінки в цій таксономії будуть відповідати сатисфактивам [7, с. 44].

Г.Г. Почепцов указує на існування фатичних (метакомунікативних) МА, що реалізують контактовстановлювальну функцію мови, до яких у цій типології, мабуть, варто уналежнити й МА позитивної оцінки, включно зі схваленням [5].

Міркування про природу позитивно-оцінних висловлювань загалом і про природу висловлювань схвалення зокрема свідчать про правомочність уналежнення мовленнєвих актів позитивної оцінки до експресивів (у таксономії Дж. Сьорля, Д. Вундерліха та О.М. Вольф) і бехабітивів (у таксономії Дж. Остіна). Фатична функція, згадувана Г.Г. Почепцовим, Н.Д. Арутюновою, на нашу думку, притаманна позитивно-оцінним мовленнєвим актам у різному ступені та визначається контекстом.

Аналіз інтенцій і прагматичних міркувань персонажів літературного дискурсу доводить, що схвалення, як й інші мовленнєві акти позитивної оцінки, є ілокутивно синкретичним актом, оскільки в ньому одночасно реалізуються дві або більше ілокуції, серед яких варто розрізняти першорядні й другорядні.

Передусім МА схвалення, як і похвала, комплімент і лестощі, відбувається насамперед з метою ***вираження позитивної оцінки***. Оскільки оцінка є декларацією мовця про його судження щодо людей, об'єктів, подій, станів справ, то ілокутивна мета будь-якого оцінного висловлювання полягає в тому, щоб схилити адресата погодитися із судженням мовця. Іншою ілокутивною метою МА схвалення, як і МА похвали, компліменту й лестощів, є ***вираження суб'єктом позитивної оцінки*** властивостей об'єкта оцінювання. Ще одною спільною метою позитивно-оцінних актів, пов'язаною з їх експресивною природою, є прагнення ***здійснити позитивний уплив на емоції адресата***, створити сприятливу атмосферу спілкування.

У літературному дискурсі висловлювання схвалення є виявом увічливості, люб'язності, вони часом мають ритуальний характер, тобто їх ілокутивна мета полягає також у ***вираженні мовленнєвого етикету***. За їх допомогою реалізуються стратегії як позитивної ввічливості, що передбачає вияв уваги до співрозмовника, так і негативної ввічливості, що вимагає, зокрема, «формулювати висловлювання в пом'якшувальній модальній упаковці» [11, с. 131]. Висловлювання схвалення можуть уводитися для пом'якшення докору, невдоволення, вони допомагають увічливо змінити тему тощо.

Виокремлені ілокутивні цілі суміжних позитивно-оцінних актів розташовано за ступенем важливості для МА схвалення. До основних ***ілокутивних цілей*** МА схвалення зараховуємо:

1) намір висловити свій емоційний стан через визнання рис об'єкта оцінювання позитивними,

2) прагнення встановити контакт зі співрозмовником, уплинути на його емоційний стан;

3) намір пом'якшити відмову або критику й у такий спосіб захистити «обличчя» співрозмовника;

4) прагнення змінити небажану для себе тему розмови, захистивши так власне «обличчя».

Кінцевою метою реалізації будь-якого мовленнєвого акту є його перлокутивна мета – вплив на адресата. Людина, що знаходиться в соціумі, неминуче прагне впливати на обставини. Мовленнєвий вплив відіграє в комунікації основну роль і як посередник, і як самоціль. За виразом П. фон Поленца, «хоча інтерпретація впливу значною мірою залежить від контексту, є суб'єктивною й суперечливою, вона становить невід'ємну частину глибокого розуміння всіх дій мовленнєвої комунікації» [18, с. 212].

Перлокутивний акт, на переконання Л.Р. Безуглої, є частиною МА мовця. Перлокуція є інтендованим вдалим впливом мовця на думки, почуття й дії адресата або третьої особи через локутивний та ілокутивний акти [1, с. 122].

Адресат висловлювання, що містить оцінку деякого об'єкта, сприймаючи оцінку, тестує її, співвідносить її з власними уявленнями про ознаки цього об'єкта. Правильна адекватна оцінка адресанта не спотворює мовну картину світу. Якщо пресупозиції співрозмовників входять у протиріччя, співрозмовник може висловити свою незгоду з висловленою оцінкою.

У комунікативних ситуаціях, коли перлокутивний ефект не досягнутий мовцем, розкрити причину невдачі допомагають знання про дискурс, невдача може бути пов'язана з установленням адресантом фокусу на неправильному об'єкті, ігноруванням ним контексту, недостатніми фоновими знаннями, вибором адресантом неправильних характеристик або критеріїв оцінювання. Однією з причин невдачі може стати неправильна дескрипція: занадто поверхова й загальна або занадто детальна, конкретизована.

Перлокутивний ефект відбиває та або інша дієва чи емоційна реакція адресата. Стосовно експресивів Е. Гоффман слушно зауважує, що їх формульний характер вираження зумовлює вкрай прогнозований характер реакцій на них [15, с. 63]. Як підкреслює Емі Б.М. Цуі, експресиви й типові реакції на них визначаються соціальними нормами встановлення та підтримки соціальних взаємовідносин і збереження «власного обличчя». Передбачувані реакції на оцінні висловлювання умовлені головним чином скромністю, ввічливістю і «збереженням обличчя». Згода або ескалація оцінки з боку адресата мотивовані ввічливістю і «збереженням обличчя»: мовець прагне уникати загроз «обличчям» співрозмовників і допомагати співбесідникові «зберігати своє обличчя» [20, с. 154].

За справедливим твердженням Г.І. Приходько, ритуальні мовленнєві акти завжди розраховані на позитивну реакцію, тоді як індивідуальні оцінки передбачають як позитивний, так і негативний перлокутивний ефект [6, с. 94].

Аналіз мовленнєвих епізодів літературного дискурсу свідчить про те, що експлікація перлокутивного ефекту схвалення залежить від того, формулюється схвалення як ініціювальний чи реагувальний комунікативний хід. Якщо схвалення починає мовленнєвий обмін, типовою реакцією співрозмовника на нього є вираження згоди або незгоди з висловленою оцінкою:

• Through a lull in the traffic there had come a sudden burst of noise from one of the platforms: a brown whistle, followed by the letting out of steam. She opened her eyes, "***I like that sound***". "So do I", said Helen [27, с. 227] (реакція – згода).

• My mom claps her hands. "***Mrs. Kelly says Natalie is really improving.*** She's going to write her a flying-color recommendation. That's what she said. Flying colors!" My mom hugs me. She's so happy, she would hug the saltshaker if it were only taller. "***Your sister is going to be okay! She's going to be fine!***" "But, Mom", I say, "it says no kids are accepted after the age of twelve!" My mother freezes [23, с. 155] (реакція – незгода).

Причиною незгоди в другому з наведених прикладів є неповне знання адресанта оцінки про ситуацію, тобто розбіжність фонових знань комунікантів. Отримавши відмову в багатьох навчальних закладах для дітей з відхиленнями в розвитку, мати дівчинки, що страждає аутизмом, рада тому, що в лікарні доньці дають рекомендацію для чергової школи. Мати не помічає або підсвідомо ігнорує обмеження у віці для цієї школи. Коли вона виражає схвалення поліпшенню здоров'я дочки і схвалення її стану в майбутньому (*She's going to be fine*), син зупиняє її захоплений потік незгодою і «проясню» ситуацію.

Варто зазначити, що в більшості досліджених контекстів літературного дискурсу схвалення виступає як згода з раніше висловленою думкою, з ідеєю, з пропозицією, тобто воно є реагувальним ходом і завершує мовленнєвий епізод:

• "I'm going to throw my bouquet now, OK?"

*"OK!" Tarquin calls back cheerfully. "**Good idea**"* [25, с. 56].

• "How about if you get on my shoulders?"

*Freya thought about it. "**That's a good idea**", she agreed* [21, с. 329].

Перлокутивним ефектом у такому разі є встановлення контакту зі співрозмовником, дотримання ритуального обміну, хоча перлокутивний акт вербально не експлікується.

Крім того, схвалення може формулюватися як післяслівний хід (*follow-up*). Післяслівний хід як завершувальний елемент трьохчленного мовленнєвого обміну запропонований Емі Б.М. Цуї, яка вважає базовим саме трьохчленний обмін із наступними структурними елементами: ініціація, реакція й післяслів'я [20, с. 25]. Функція післямови визначається дослідниками як виключно оцінна, що становить особливий інтерес для дослідження [10; 12; 13]. На думку Е. Цуї, хід-післяслів'я є важливим елементом мовленнєвого епізоду, оскільки він виконує загальну функцію підтвердження результату спілкування [20, с. 34].

Як післяслівний хід схвалення є третьою реплікою мовленнєвого епізоду: запит – відповідь –схвалення – і також не передбачає ніякої реакції, наприклад:

"You really love her, don't you?"

"Yes".

*"**That's good"**, she said dreamily, wistfully, looking away* [26, с. 500].

У зображеному літературному дискурсі перлокутивний ефект у подібних мовленнєвих обмінах не експлікується, адже в цьому немає потреби, персонаж задоволений отриманою відповіддю й позитивно оцінює ситуацію загалом.

Вимовлене вголос схвалення не завжди відображає реальне судження адресанта. Він може бути байдужий до об'єкта оцінювання або навіть ставитися до нього негативно. Проте повага і співчуття до співрозмовника, а також правила ввічливості вимагають від комуніканта позитивної оцінки. Так відбувається з Бекі, яка не наважується псувати настрій своєї матері, що захоплюється вмінням сусідки робити макіяж:

"It would give me great pleasure to do your wedding make-up. You and the whole bridal party".

"Janice!" exclaims my mother in delight. "What a kind thought! Think of that, Becky. Professional make-up!"

*"**Er… fantastic!... Great!**" I say feebly. "Perhaps I'll have a look nearer the time…" There is no way in a million years I'm letting Janice near my face* [24, с. 66].

Про нещирість адресанта схвалення дізнаємося з її внутрішнього мовлення (*There is no way in a million years I'm letting Janice near my face*) кваліфікатора мовленнєвої дії (*I say feebly*), проте перлокутивний ефект реагувального акту схвалення досягнуто (хоча він і не експлікується) – комунікація гармонійна, безконфліктна.

Незгода зі схвальним висловлюванням може бути викликана, по-перше, невідповідністю оцінки дійсності, по-друге, недоречністю схвального висловлювання в конкретній мовленнєвій ситуації, по-третє, антипатією реципієнта схвалення до адресанта.

Сім'я підлітка Муза живе на острові Алкатраз, де знаходиться в'язниця для найнебезпечніших злочинців. Батько Муза працює в тюремній охороні. У розмові з начальником батька, який раптово навідався за відсутності батьків, Муз намагається приховати реальний стан своєї розумово відсталої сестри та оцінює його позитивно. Він розуміє, що їй не місце в такому небезпечному місці і що її «викриття» призведе до того, що батько втратить роботу і їм доведеться залишити острів. Хибність схвалення стану сестри очевидна – поведінка Наталі не є нормальною – й офіцер не погоджується зі схваленням. Перлокутивним ефектом МА схвалення в наведеній ситуації є незгода адресата:

"How's she doin'?" He eyes Natalie, who is still curled up on the floor.

*"**Fine**, sir", I whisper.*

"She ain't fine, Moose. She ain't no reflection on you" [23, с. 78].

Невербально виражену незгоду зі схвальним висловлюванням унаслідок його недоречності ілюструє наступний МА схвалення, в якому Ребека в церкві поводиться зі статуеткою діви Марії як з дрібницею, чим шокує черницю:

*I pick up a little statue of Mary which has caught my eye. "**This is nice.** Where did you get it?" The nun stares at me, her eyes narrowing* [24, с. 72].

Експлікацією перлокутивного ефекту є описана автором невербальна реакція адресата: *stares at me, her eyes narrowing*.

У наступному контексті перлокутивний ефект не досягнуто: незгода зі схваленням викликана антипатією реципієнта схвалення до адресанта. Після розлуки одна із сестер намагається налагодити контакт з іншою, а та її не підтримує та сприймає з ворожістю кожну фразу:

*I slid the key into the slot and let us both in. "**This is nice**", Lee said, putting her bag on one of the beds, the one where I hadn't pulled back the bedclothes, and going to the window. "**It must be such fun to stay in London**".*

"It's only London. You make it sound like it's an exotic thing to do. You've done it plenty of times" [23, с. 40].

У наступному прикладі невиправдано високу самооцінку Патрисії, авторки роману, який збираються видати, її вимогливість, прискіпливість і непоступливість відбито в епізоді, в якому схвалення пропонованій обкладинці книги, висловлене видавцем, зустрічає різку незгоду й протиріччя:

"Hi, Patricia!" said Sue in that awful nasal accent of hers which always made Patricia shudder.

*"I have just received the book jackets", began Patricia. "**Great**, aren't they?"*

Patricia took a deep breath. "They are disgusting. I am shocked. They must be changed immediately".

"What's up with them? I think they're ace".

"What has a naked actress to do with the character I created? And who is going to buy this? The covers make me look like some hack who has written up the book from the TV series" [22, с. 35].

Експлікація перлокутивного ефекту відбувається не лише шляхом уживання різко негативної лексики в репліці у відповідь (*disgusting, shocked*), а й за допомогою авторського опису невербальної поведінки персонажа: *took a deep breath*. Сью недовірливо перепитує, і з допомогою так званого побічного епізоду перлокутивний ефект набуває аргументованості: Патрисія висловлює невдоволення зображенням голої актриси на обкладинці її книги, а сама Патрисія, на її думку, з'являється в образі «найманого писаки» (*hack*), який написав книгу з мотивів телесеріалу. Ніхто, на думку Патрисії, таку книгу не купить.

Висновки. Отже, основними ілокутивними цілями МА схвалення вважаємо намір мовця висловити свій емоційний стан через визнання рис об'єкта оцінювання позитивними; прагнення встановити контакт зі співрозмовником, уплинути на його емоційний стан; намір пом'якшити відмову або критику й у такий спосіб захистити «обличчя» співрозмовника та прагнення змінити небажану для себе тему розмови, захистивши так власне «обличчя».

Перлокутивний ефект МА схвалення визначається направленістю репліки схвалення в мовленнєвому обміні. Якщо схвалення становить реагувальний або післяслівний хід, воно завершує мовленнєвий епізод і не передбачає експлікованого перлокутивного акту. Проте бажаний перлокутивний ефект досягнуто: ритуальний мовленнєвий обмін здійснено відповідно до етикетних правил. Якщо схвалення являє собою ініціювальний хід, перлокутивним ефектом є згода або незгода. Незгода може зумовлюватися невідповідністю оцінки дійсності або уявленнями адресата про об'єкт, недоречністю схвалення в конкретній мовленнєвій ситуації, а також антипатією реципієнта схвалення до адресанта. Експлікація перлокутивного ефекту відбувається не лише шляхом уживання певної лексики у відповіді співрозмовника, а й за допомогою авторського опису його внутрішнього мовлення та невербальної поведінки.

Перспективою проведеного дослідження вважаємо зіставний аналіз реалізацій схвалення в англійській та українській мовах. Безумовно, плідним буде залучення інших дискурсів як матеріалу для вивчення феномена схвалення в різних соціальних та етнокультурних спільнотах.

Література:

1. Безугла Л.Р. Перлокуція в дискурсі (на матеріалі німецького діалогічного дискурсу). *Дискурс як когнітивно-комунікативний феномен* / за ред. І.С. Шевченко. Харків: Константа, 2005. С. 118–144.
2. Бігунова Н.О. Позитивна оцінка: від когнітивного судження до комунікативного висловлювання: монографія. Одеса: ОМД, 2017. 580 с.
3. Вольф Е.М. Функциональная семантика оценки. Москва: КомКнига, 2006. 280 с.
4. Кабанкова Т.В. Функционирование синкретичных речевых актов одобрения/неодобрения в современном немецком диалогическом дискурсе: автореф. дисс. ... канд. филол. наук: спец. 10.02.04. Тамбов, 2011. 20 с.
5. Почепцов Г.Г. Слушатель и его роль в актах речевого общения. *Единицы и регулятивы*: межвуз. сб. научн. тр. Калинин: КГУ, 1987. С. 26–38.
6. Приходько Г.І. Категорія оцінки в контексті зміни лінгвістичних парадигм: монографія. Запоріжжя: Кругозор, 2016. 200 с.
7. Сусов И.П. Семантика и прагматика предложения. Калинин: КГУ, 1980. 51 с.
8. Ярошевич Е.В. Конструкции одобрения и поощрения в стилистико-синтаксическом аспекте (на материале современного английского языка): дисс. ... канд. филол. наук: спец. 10.02.04. Москва, 2003. 187 с.
9. Austin J.L. How to do things with words. Oxford: Oxford University Press. 1962. 329 p.
10. Berry M. Systemic linguistics and discourse analysis: a multi-layered approach to exchange structure. *Studies in discourse analysis* / ed. by M. Coulthard and M. Montgomery. London: Routledge, 1981. P. 26–49.
11. Brown P., Levinson S. Politeness: some universals in language usage. Cambridge: Cambridge University Press, 1987. 345 p.
12. Burton D. Analysing spoken discourse. *Studies in discourse analysis* / ed. by M. Coulthard and M. Montgomery. London: Routledge, 1981. P. 61–81.
13. Coulthard M., Brazil D. Exchange structure. *Studies in discourse analysis* / ed. by M. Coulthard and M. Montgomery. London: Routledge, 1981. P. 82–106.
14. Eyer P. Perlokutionen. *Reihe germanistische linguistik*. № 75 / ed. by Peter Eyer. Tübingen: Niemeyer, 1987. S. 41–58.
15. Goffman E. Forms of talk. Philadelphia: Univ. of Pennsylvania, 1981. 236 p.
16. Kurzon D. The speech act status of incitement: perlocutionary acts revisited. *Journal of Pragmatics*. 1998. № 29. P. 571–596.
17. Marku D. Perlocutions: The Achilles' heel of speech act theory. *Journal of Pragmatics*. 2000. № 32. P. 1719–1741.
18. Polenz P. von. Deutsche satzsemantik: grundegriffe des Zwischen-den-Zeilen-Lesens. Berlin – New York: de Gruyter, 1988. 389 s.
19. Searle J.R. Expression and meaning. Cambridge: Cambridge University Press, 1979. 187 p.
20. Tsui A. English conversation. Oxford: Oxford University Press, 1994. 298 p.

Ілюстративні джерела:

21. Barr E. Out of my depth: London: Headline Review, 2007. 408 p.
22. Beaton M.C. Death of a scriptwriter. London: C & R Crime, 2009. 304 p.
23. Choldenko G. Al Capone does my shirts. London: Puffin Books, 2006. 215 p.
24. Kinsella S. Shopaholic ties the knot. London : Black Swan, 2002. 394 p.
25. Kinsella S. The secret dreamworld of a shopaholic. London: Black Swan, 2000. 320 p.
26. Roberts G.D. Shantaram. London: Abacus, 2008. 933 p.
27. Waters S. The night watch. London: Virago, 2011. 506 p.

Бигунова Н. А. Иллокутивные цели и перлокутивный эффект речевого акта одобрения (на материале англоязычного литературного дискурса)

Аннотация. Статья посвящена определению иллокутивных целей и перлокутивного эффекта речевого акта одобрения. Материалом исследования послужили 950 контекстов выражения одобрения, полученные методом сплошной выборки из 70 англоязычных художественных произведений. Установлено, что одобрение является иллокутивно синкретическим актом, поскольку в нем одновременно реализуются две или более иллокуции, среди которых выделены первостепенные и второстепенные. Доказано, что перлокутивный эффект речевого акта одобрения определяется репликовой направленностью одобрения в речевом обмене.

Ключевые слова: оценка, одобрение, речевой акт, иллокутивная цель, перлокутивный эффект, коммуникативный ход.

Bigunova N. The illocutionary aims and perlocutionary effect of approval speech act (on the samples from English literary discourse)

Summary. The article focuses on the illocutionary aims and perlocutionary effect of approval speech act. The samples for the analysis have been taken from 70 modern English novels. The samples comprise 950 contexts of approval manifestation. It has been established that approval is an illocutionarily syncretic speech act, as it simultaneously realizes two or more illocutions, among which major and minor illocutions have been identified. It has been proved that the perlocutionary effect of approval speech act is determined by an approval cue direction in a particular speech exchange.

Key words: evaluation, approval, speech act, illocutionary aim, perlocutionary effect, communicative move.

УДК 811.111-115

Богайчук О. С.,
асистент кафедри перекладу та філології
Університету Короля Данила

АНАЛІЗ ЛЕКСЕМИ «JUSTICE» В ЇЇ ЛЕКСИКО-СЕМАНТИЧНОМУ АСПЕКТІ

Анотація. У статті проаналізовано розвиток дослідження семантики, зокрема лексем англійської мови в їх лексико-семантичну аспекті. Наведено визначення лексико-семантичного поля, його властивості, основні характеристики. Досліджено дефініції лексеми «justice» на основі англійських лексико-графічних джерел. Виокремлено компонентні складники лексеми «justice» в англійській мові. Наведено приклади вживання цієї лексеми в кожному її компоненті, а також їх синонімічні та антонімічні ряди. Визначено методи дослідження структури лексико-семантичного поля. Установлено домінантні й периферійні зв'язки її компонентів. Побудовано лексико-семантичне поле лексеми «justice».

Ключові слова: справедливість, компонентний аналіз, лексико-семантичне поле.

Постановка проблеми. Актуальність дослідження зумовлюється в необхідності досліджень англійської мови, зокрема її лексем у лексико-семантичному аспекті.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідження семантичного поля лексем виникали поступово. Вони беруть свій початок із кінця XIX – початку XX століть. Формулювання цих ідей і принципів ми знаходимо в працях В.В Левицького, М.М. Покровського, Н.Я. Ключки, В. Порціга, О. Духачека, Р. Хоберга, І.М. Кобозєва та ін.

У книзі «Семасиология» В.В. Левицького велика увага приділяється викладу методів дослідження лексичного складу мови – структурних, психолінгвістичних, квантитативних, порівняльно-історичного, а також методів, що використовуються в когнітивній лінгвістиці. Мікросистема лексико-семантичного поля має характерні ознаки так званої «польової структури», ця мікросистема включає слово-домінанту, ядерну й периферійну зони [1, с. 201].

У сучасній лінгвістиці лексико-семантичне поле – це семантико-парадигматичне утворення, що має певну автономність і специфічні ознаки організації: спільну нетривіальну частину в тлумаченні, ядерно-периферійну структуру, існування зон семантичного переходу [2, с. 78].

Головними властивостями лексико-семантичного поля (далі – ЛСП), на думку І. Кобозєвої, є: 1) наявність семантичних відношень між складниками; 2) системний характер цих відношень; 3) взаємна залежність і взаємна детермінованість лексичних одиниць; 4) відносна автономність поля; 5) безперервність позначення в смисловому просторі; 6) взаємозв'язок полів у лексичній системі. ЛСП має центр і периферію. До центру входять найуживаніші слова з яскравим інтегральним значенням, периферія характеризується значно меншою частотністю вживання, стилістичною забарвленістю значення [3, с. 99].

Мета статті – проаналізувати компонентний аналіз лексеми «justice» та побудувати її лексико-семантичне поле. Об'єкт дослідження – лексема «JUSTICE» й отримані з тлумачних словників дефініції. Предмет дослідження – семантика та функціонування компонентів лексико-семантичного поля «JUSTICE». Завдання дослідження полягає у визначенні моделі сполучуваності лексеми «JUSTICE»; моделюванні лексико-семантичного поля лексеми «JUSTICE», з'ясуванні його складників і структури; визначенні поняття лексико-семантичного поля як засобу актуалізації концепту; аналізі лексем, які входять до складу лексико-семантичного поля «JUCTICE» в англійській мові.

Виклад основного матеріалу. Отже, лексико-семантичні поля характеризуються зв'язком слів або їх окремих значень, системним характером цих зв'язків, що забезпечує безперервність смислового простору. Кожне поле – це своєрідна мозаїка слів, де кожне окреме слово має певне місце в лексико-семантичному просторі. Ця мозаїка не збігається в різних мовах, бо кожна мова по-своєму членує об'єктивний світ. Національна специфіка лексико-семантичних полів виявляється в кількості наявних у полі слів і в характері опозиції між компонентами поля [4, с. 109].

У структурі лексико-семантичного поля лінгвісти виділяють такі частини:

1) ядро поля, що представлене родовою семою – компонентом, навколо якого розгортається поле. Оскільки ядро є лексичним вираженням смислів, або семантичних ознак, воно може замінити кожен із членів парадигми, будучи представником усієї парадигми;

2) центр поля складається з одиниць, які мають інтегральне, загальне з ядром і між собою значення;

3) периферія поля складається з одиниць, що є найвіддаленішими за своїм значенням від ядра. Вони деталізують і конкретизують основне значення поля. Зазвичай периферійні елементи перебувають у зв'язку з іншими семантичними полями, утворюючи при цьому лексико-семантичну цільність мовної системи;

4) фрагменти поля є вертикальною ядерною й центро-периферійною структурою, яка за своєю семантикою утворює окрему гіпер-гіпонімічну структуру різнотипного складу [5, с. 59].

Отже, лексико-семантичне поле складається з ядра, ядерної та периферійної зони. Поле має певні властивості й розвивається в двох напрямах, може мати синонімію чи антонімію в межах своєї структури серед лексем на позначення лексико-семантичного поля.

Лексема, яка досліджується в статті, є багатозначною в англійській мові, використовується як у сфері стосунків між людьми, так і в юридичній галузі чи судовій структурі.

Термін «JUSTICE» походить від лат. слова «*iustus*», в англійській мові з'явився як «*justice*» (1100–1200) в значенні 'administration of the law' – *адміністрування закону*.

Розглянемо дефініції лексеми «JUSTICE» в лексикографічних джерелах.

The Longman Dictionary of Contemporary English фіксує такі значення слова «JUSTICE»:

1. SYSTEM OF JUDGEMENT – the system by which people are judged in courts of law and criminals are punished (в українській мові цьому значенню здебільшого відповідає лексема «*правосуддя*», або «*юстиція*», e.g. Ministry of Justice of Georgia – Міністерство юстиції Грузії). Examples:

• **the criminal justice system** – система кримінального правосуддя;

• **The killers will be brought to justice** (= caught and punished) – переклад цього речення може звучати так: Убивці будуть притягнуті до відповідальності (= схоплені та покарані).

• **Acts of terrorism must not escape justice** – Акти тероризму не повинні уникати правосуддя.

→ **miscarriage of justice** – подана фраза в юридичній літературі має значення «*помилка правосуддя*», хоча слово «miscarriage» в медичній термінології має зовсім інше значення – «*передчасні пологи*».

Синонімами до лексеми «justice» в значенні «system of judgment» подаються фрази – *judicial proceedings*, *administration of the law.*

2. FAIRNESS – fairness in the way people are treated (в українській мові цьому значенню відповідають слова «*справедливість, чесність*». Синонімами до лексеми «JUSTICE» в значені «fairness» подаються такі слова: *justness, fair play, fair-mindedness, equity, equitableness, even-handedness, egalitarianism, impartiality, impartialness, lack of bias, objectivity, neutrality, disinterestedness, lack of prejudice, open-mindedness, non-partisanship.*

Антонімом до цього значення є «*injustice*» (*несправедливість*).

Цікаво, що до першого значення лексеми «JUSTICE» (system of judgment) слово «injustice» як антонім перекладатиметься як «*відмова у правосудді*». Examples:

• Children have a strong sense of justice – *Діти мають сильне відчуття справедливості.*

• His people came to him demanding justice – *Його люди прийшли до нього, вимагаючи справедливості.*

→ **poetic justice –** *ідеальна справедливість*.

3. BEING RIGHT – the quality of being right and deserving fair treatment (еквівалентами цього значення в українській мові є слова «*законність, правильність*»).

Синонімам до поданого значення відповідають лексеми: ***validity****, justification, soundness, well-foundedness, legitimacy, legitimateness, reasonableness.*

No one doubts the justice of the cause – *Ніхто не сумнівається в законності цього судового процесу.*

You stand up for professional values, fair play and justice during a controversy – *Ви відстоюєте професійні цінності, справедливу гру та законність під час протистояння.*

This is not justice or fair criticism – it is hypocrisy and double standard – *Це неправильна й несправедлива критика – це лицемірство й подвійні стандарти.*

4. JUDGE (also Justice).

a) American English: *a judge in a law court* – в американській англійській – *суддя в суді;*

b) British English: *the title of a judge in the High Court* – в британській англійській – *титул судді в Високий суді правосуддя, який входить до Верховного суду;*

• *No one should deny the chief justice's right under any circumstances to ensure the independence of the judiciary.*

• *The justices refused to grant bail on the basis suggested, and Mr Stevens was remanded in custody.*

Examples from the Corpus: • *Many people no longer have confidence in the criminal justice system.* • *Some critics might favour the pragmatic solution of convicting both, to ensure that the guilty party does not escape justice.* • *Public protests demanding justice in the Gongadze case have mostly fizzled out, partly thanks to police harassment of demonstrators* [6; 7].

Структура лексико-семантичного поля досліджується методами компонентного аналізу й синтезу. Саме тому проведений компонентний аналіз значення лексеми «JUSTICE» шляхом використання тлумачень з 5 англомовних словників (The Collins Cobuild English Dictionary, Longman Dictionary of Contemporary English, The American Heritage Dictionary of the English Language, Macmillan Dictionary, Oxford Living Dictionary).

Таблиця

Компонентний аналіз значення лексеми «JUSTICE»

	The Collins Cobuild English Dictionary	Longman Dictionary of Contemporary English	The American Heritage Dictionary of the English Language	Macmillan Dictionary	Oxford Living Dictionary
system of judgement	+	+	+	+	+
fairness	+	+	+		+
validity		+	+	+	+
judge	+		+		

Очевидно, що компонентами лексеми «JUSTICE» є **system of judgement**, **fairness, validity, judge.** Компонентний аналіз лексеми «JUSTICE» показав, що домінантним у структурі лексичного значення можна вважати компонент «system of judgement», оскільки він зареєстрований у всіх п'яти дефініціях.

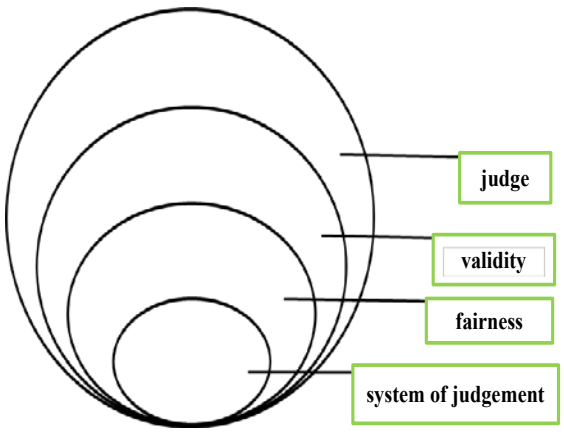

Рис. Структура лексико-семантичного поля лексеми «JUSTICE»

Висновки. Отже, у центрі ЛСП «JUSTICE» знаходиться компонент «system of judgement», на периферії 1 ряду – лексема «fairness», оскільки її знаходимо в 4 дефініціях на периферії другого ряду «validity», на основі збігу трьох словникових дефініцій, а периферію третього ряду становить лексема «judge», оскільки цей компонент збігається тільки у двох лексикографічних джерелах.

Перспективи подальшого дослідження. У статті показано основні аспекти побудови лексико-семантичного поля «JUSTICE». Проте аналіз порушеної тематики, вивчення спеціальної наукової літератури свідчать, що окремі питання дослідження ще ґрунтовно не висвітлені. До таких недостатньо розроблених тем можна зарахувати насамперед фразеологічне ЛСП «JUSTICE». Подальше розроблення цих питань дасть можливість для глибшого й усебічного лексико-семантичного аналізу лексичної одиниці.

Література:

1. Левицький В.В. Семасиология. В.: Нова книга, 2006. С. 512.
2. Багмут І.В. Лексико-семантичне поле звуконайменувань у сучасній українській літературній мові (склад, структура, парадигматика): дис. ... канд. філол. наук: спец. 10.02.01 / Національний педагогічний ун-т ім. М.П. Драгоманова. Київ, 2007. С. 231.
3. Кобозева И.М. Лингвистическая семантика: учебник. Москва: Эдиториал, 2000. С. 352.
4. Долгих Н.Г. Теория семантического поля на современном этапе развития семасиологии. *Научные доклады ВШ. Серия «Филологические науки».* 1973. № 1. С. 89–99.
5. Эденхофер Т.В. Принципы эргологической этимологии и теория поля в концепции Й. Трира: дисс. … канд. филол. наук. Москва, 2005. С. 205.
6. Longman Dictionary of Contemporary English. URL: www.ldoceonline.com/dictionary.
7. Oxford Living Dictionary. URL: https:/en.oxforddictionaries.com.

Богайчук О. С. Анализ лексемы «justice» в ее лексико-семантическим аспекте

Аннотация. В статье проанализировано развитие исследований семантики, в частности лексем английского языка в их лексико-семантическом аспекте. Приведены определения лексико-семантического поля, его свойства, основные характеристики. Исследована дефиниция лексемы «justice» на основе английских лексико-графических источников. Выделены компонентные составляющие лексемы «justice» в английском языке. Приведены примеры применения данной лексемы в каждом ее компоненте, а также их синонимичные и антонимические ряды. Определены методы исследования структуры лексико-семантического поля. Установлены доминантные и периферийные связи ее компонентов. Построено лексико-семантическое поле лексемы «justice».

Ключевые слова: справедливость, компонентный анализ, лексико-семантическое поле.

Bohaichuk O. Analysis of the lexeme “justice” in its lexico-semantic aspects

Summary. The article analyzes the development of semantic researches, particularly semantic researches of the lexemes of English language in their lexical-semantic aspect. It describes the methods of studying the lexical composition of the language-structural, psycholinguistic, quantitative, comparative-historical, as well as methods used in cognitive linguistics and focuses the attention on the structural method of researches. The definition of lexical-semantic field, its properties, main characteristics and its parts of structure was given. There was described the etymology of the lexeme “justice”. It was reseached the definitions of the lexeme “justice”, based on English lexical-graphic sources such as: Collins Cobuild English Dictionary, Longman Dictionary of Contemporary English, American Heritage Dictionary of English Language, Macmillan Dictionary, Oxford Living Dictionary. The article shows the component analysis of the lexeme “justice”. It was distinguished the components of the lexeme “justice” in English, such as: system of judgement, fairness, validity, judge. Examples of their usage in each of its components, as well as their synonyms and antonyms, were given. The methods of studying the structure of the lexical-semantic field were determined. Dominant and peripheral connections of its components were established. It was constructed a lexical-semantic field of lexeme “justice”.

Key words: justice, component analysis, lexical-semantic field.

УДК 81'26:177.1

Болотнікова А. П.,
кандидат філологічних наук,
доцент кафедри іноземної філології та перекладу
Полтавського національного технічного університету імені Юрія Кондратюка

КОМУНІКАТИВНО-ПРАГМАТИЧНА КАТЕГОРІЯ ВВІЧЛИВОСТІ Й ПОНЯТТЯ СОЦІАЛЬНОЇ ТА ПСИХОЛОГІЧНОЇ ДИСТАНЦІЇ

Анотація. У статті проаналізовано поняття соціальної та психологічної дистанції, їх вплив на комунікативно-прагматичну категорії ввічливості. Зосереджено увагу на категорії ввічливості з погляду лінгвопрагматики. З'ясовано, що в розрізненні позитивної й негативної ввічливості суттєву роль відіграє поняття дистанції. Описано комунікативно-прагматичний потенціал мовних засобів вираження категорії ввічливості й механізм вербалізації стратегій позитивної та негативної ввічливості на тлі порушення чи дотримання соціальної дистанції. Розкрито роль категорії ввічливості в процесі спілкування та її лінгвопрагматичні ознаки. Установлено, що ввічливість реалізується через складну систему стратегій і тактик, спрямованих на досягнення ефективного спілкування.

Ключові слова: категорія ввічливості, соціальна дистанція, психологічна дистанція, позитивна ввічливість, негативна ввічливість, мовні індикатори.

Постановка проблеми. Зацікавлення комунікативістикою наприкінці XX століття викликало прагнення до розуміння й пояснення механізмів вербальної інтеракції, яка перебуває під впливом установлених соціумом норм. У зв'язку із цим увагу дослідників привертає низка питань, пов'язаних із проблемами комунікації: виокремленням мінімальних одиниць спілкування – мовленнєвих актів, правил їх уживання, притаманних їм категорій, що забезпечують успішність контактування. До однієї з таких належить категорія ввічливості. У теорії мовленнєвих актів, започаткованій Дж. Остіном і Дж. Сьорлем, доведено, що конвенційні правила й сценарії мовленнєвої поведінки детермінують слововжиток і граматику вербальної інтеракції, яка вможливлює не тільки реалізацію намірів, а й з'ясування інтенцій співрозмовників. Цю граматику умовно можна назвати граматикою ввічливості та інтерпретувати в комунікативно-прагматичному контексті, виокремлюючи марковані нею морфологічні й синтаксичні категорії, що поряд із традиційними граматичними значеннями стають ще й індикаторами ввічливості.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Із кінця XX ст. категорію ввічливості аналізують досить різнобічно. Не оминули її представники комунікативної лінгвістики, насамперед у теорії мовленнєвих актів (А. Вежбицька, Є. Клюєв, Дж. Остін, Г. Почепцов, П. Стросон, Дж. Сьорль та ін.); теорії мовленнєвої діяльності (Х. Абельс, В. Гурєєв, О. Даниленко, О. Леонтьєв, Є. Тарасов та ін.) й особливо мовних стереотипів (Н. Баландіна, Ф. Бацевич, Т. Ларіна, М. Марцяник, К. Ожуґ, К. Сікора, І. Томан, Н. Формановська та ін.).

З погляду лінгвопрагматики увічливість розглядають як комунікативно-прагматичну стратегію, зорієнтовану на досягнення позитивного результату процесу спілкування (П. Браун, Г. Грайс, Дж. Лакофф, С. Левінсон, Дж. Ліч, Р. Сколлон, С. Сколлон, Т. Ларіна та ін.), яка має категорійний характер (В. Алпатов, Р. Гуща, О. Земська, Т. Ларіна, І. Піірайнен, Ю. Скрипник, Й. Стернін та ін.). Функційна граматика акцентує увагу на проблемі адекватного й однозначного окреслення комунікативного наміру вербальними засобами (А. Акішина, О. Бондарко, М. Колтунова, С. Шабат-Савка, Н. Формановська та ін.). Крім того, доведено, що ввічливість має глибоке психологічне коріння й репрезентує лінгвокультурні народні традиції (Н. Бабич, М. Білоус, С. Богдан, Т. Ларіна, О. Миронюк, Я. Радевич-Винницький, М. Скаб, М. Телеки, В. Шинкарук, І. Шкіцька та ін.).

Дослідження граматики різних мов у працях Н. Баландіної, О. Бондарка, О. Земської, М. Марцяник, Г. Почепцова, М. Скаба, Н. Формановської, Р. Гущі, В. Шинкарука вможливили її сприйняття як комунікативного явища, що в реальному мовленні має специфіку й типологічно відрізняється від традиційного. Це вплинуло на переорієнтацію вчених із розгляду граматичних категорій як іманетного набору індикаторів мовної форми на виявлення в них глибинного комунікативного змісту й здатності ставати маркерами символічної поведінки, правила якої чітко регламентовані набором конкретних максим чи постулатів.

Категорійний характер увічливості на рівні вербальної інтеракції пояснюють реалізацією стратегій позитивної й негативної ввічливості, які об'єктивовані лінгвальними засобами, обраними комунікативними партнерами для регулювання міжособистісних взаємин, що варіюються залежно від дистантності/контактності, симетричності/асиметричності в системі координат «далі – ближче», «вище – нижче» [1, с. 18–19; 2].

Мета статті – з'ясувати, яку роль відіграє поняття дистанції в розрізненні позитивної та негативної ввічливості.

Виклад основного матеріалу. Актуальною для цього дослідження є теорія позитивної й негативної ввічливості П. Браун та С. Левінсона [7]. Соціолінгвісти розглядають увічливість із позиції реалізації стратегій мовців – у дотриманні конвенційних норм з метою шанування власного «лику» й «лику» партнера [7]. П. Браун та С. Левінсон описали механізми збереження «лику», пояснюючи його як універсальне поняття, що репрезентує своєрідний соціальний імідж, у збереженні якого зацікавлений кожен співрозмовник [7, p. 61]. Важливо, що збереження «лику» – це не мета комунікації, а умова й без її виконання неможлива подальша інтеракція. Позитивний «лик» *(Positive Face)* – це «бажання бути сприйнятим, шанованим», а негативний «лик» *(Negative Face)* – це «бажання бути незалежним, не відчувати перешкод». Саме це дало поштовх до виокремлення *позитивної* й *негативної ввічливості* [7, p. 129].

У розрізненні позитивної й негативної ввічливості суттєву роль відіграє поняття *дистанції*, прототипове значення

якого – «фізична відстань між двома пунктами (у просторі, часі)» [5, с. 286]. Дистанція репрезентує модус мислення й поведінки людини. Це своєрідний структурувальний культурно-специфічний принцип комунікації. Дистанція в її метафоричному розумінні пояснює стосунки людей із погляду кохання, дружби, поваги (чи її відсутність), стриманості, зарозумілості тощо. Інтимне коло спілкування пояснюють фізичною дистанцією між комунікантами. Емоційно близьку відстань оцінюють позитивно (*близький друг, бути разом, разом і назавжди*), а далеку, відповідно, – негативно (*далекий знайомий, далекий родич*). Можна говорити й про певну межу інтимності, перетинання якої свідчить про порушення дистанції (*сунути носа не у свої справи, причепився як реп'ях*). В офіційних взаємостосунках, навпаки, близьку фізичну відстань оцінюють негативно (*безпосередність, брак поваги*), а далеку – позитивно (*зберігати дистанцію*).

Соціальна дистанція, концептуалізована завдяки поняттю горизонталі й вертикалі, маркує статусну різницю. Ця ознака є відносно стабільною: адресант оцінює її на основі перцепції соціального статусу комунікативного партнера, обираючи власну позицію як вихідний пункт. Психологічна дистанція – це горизонтальна відстань, яка вказує на рівень близькості, знайомства, інтимності. Вона динамічна, оскільки має тенденцію до змінюваності внутрішніх станів мовця. Ці два поняття взаємопов'язані, але демонструють різні аспекти інтеракції. Способи оцінювання дотримання соціальної й психологічної дистанції ментально зумовлені. Кожна національна культура має загальні для конкретної спільноти інтелектуально-емоційні складники (норми та правила поведінки, цінності, звичаї і традиції тощо). Отже, дистанція – це двовекторне поняття, яке носії конкретної лінгвокультури можуть оцінити негативно через брак інтимності, приязні, щирості між співрозмовниками («свої») і позитивно, якщо воно означає повагу до комунікантів («чужі»). Мовні засоби можуть позначати дистанцію. Так, граматичні засоби маркують відстань між співрозмовниками безпосередньо (дейксис особи) й опосередковано (епістемічна дистанція та атмосфера спілкування). Під епістемічною дистанцією розуміють оцінку мовцем імовірності певної ситуації, яка ґрунтується на його метафоричній віддаленості [9, p. 371–395].

Теорію П. Браун та С. Левінсона міжкультурним аспектом увічливості доповнили Р. Сколлон та С. Сколлон [15]. Дослідники звернули увагу на парадокс концепції позитивної й негативної ввічливості (з одного боку, мовці демонструють взаємозацікавлення й повагу, а з іншого – дотримуються дистанції). На вербальному рівні зацікавлення реалізоване висловленнями компліментів, підкресленням згоди й оптимізму, уживанням імен, афектонімів – *увічливість солідарності* [15, p. 37]. І, навпаки, дотримуючись дистанції, комунікативні партнери вдаються до гонораторів, вибачень, уникають тиску на адресата, дбають про збереження його «лику» – *увічливість дистанції* [15, p. 38]. Автори теорії акцентують на важливості балансу двох аспектів увічливості, тобто мовці одночасно дбають про незалежність *(independence)* і зацікавленість *(involvement)*.

Лінгвісти зауважують, що будь-яка комунікація відбувається в межах трьох систем увічливості:

1) респекту (deference politeness system);
2) солідарності (solidarity politeness system);
3) ієрархії (hierarchical politeness system) [15].

Перша система є симетричною (рівний соціальний статус співрозмовників), але дистанція між ними виникає через офіційність спілкування (наприклад, уживання гонораторів *пане/пані*, *Sir/Madam*, звертання на *Ви, You*). Друга – передбачає симетричність, але дистанція завдяки неофіційній інтеракції зменшується, звідси високий рівень зацікавленості (наприклад, уживання вокатива *власне ім'я*, звертання на *ти*). Третя система є асиметричною – мовець із нижчим статусом удається до стратегій дистанціювання, а з вищим – може керуватися засадою зацікавленості [15, p. 41–46].

З погляду соціального статусу протиставлення *позитивна – негативна ввічливість* відображає протиставлення *персональна – соціальна дистанція* [3, с. 60–87]. Комунікація на персональній дистанції вимагає щирості, а на соціальній – формального дотримання правил пристойності й стриманості. Повагу на персональній дистанції сприймають як симпатію, позитивне емоційне ставлення до адресата, а на соціальній дистанції – як визнання переваги, дотримання субординації.

Польська дослідниця етикету М. Марцяник, розглядаючи ввічливість як набір стратегій тактовної гри, сформулювала такі засади: солідарність, добродушність, применшення власної значущості й заслуг і, відповідно, перебільшення заслуг партнера тощо [11, s. 24–36]. Мовознавець виокремила дві суспільно апробовані норми, які регулюють увічливу поведінку в польській комунікативній культурі:

1) повага до комунікативного партнера за умови одночасного применшення власної позиції (увічливість підлеглого);

2) зацікавлення справами, важливими для співрозмовника [12, s. 85]. Лінгвістка наголошує на значенні прагматичних чинників, які впливають на ввічливу поведінку, з-поміж них – ситуація спілкування, комунікативна інтенція, характеристика інтерактантів (вік, соціальний статус, рівень знайомства) [12, s. 32].

Більшість мовознавчих студій, що продовжують традицію, започатковану П. Браун та С. Левінсоном, уможливлюють установлення правил і норм увічливої поведінки на рівні комунікативних стратегій, які стосуються насамперед поведінкових і психологічних характеристик.

Сьогодні до поняття ввічливості виокремився дискурсивний підхід, який пов'язаний із контекстами, урахуванням ролі адресата. Його прихильники С. Блум-Кулка [6], С. Міллз [13], Р. Уоттс [16] підкреслюють необхідність аналізу комунікації як процесу й пропонують вивчати стратегії, функції та мовне вираження ввічливості через суб'єктивне сприйняття інтерактантами [14; 16]. На думку Р. Уотсса, співрозмовники з метою оптимізації спілкування використовують усі можливості вербальної й невербальної поведінки (від прямої, грубої, агресивної, до ввічливої) [16]. Крім того, виокремлюють два поняття ввічливості: $Politeness_1$ (розуміння ввічливості/неввічливості носіями мови на побутовому рівні) й $Politeness_2$ (інтерпретація ввічливості як наукового терміна в теоретичних міркуваннях) [8, p. 163–164].

Критика ввічливості як універсальної категорії полягає в тому, що вона переважно демонструє західноєвропейську дійсність [6; 13; 16], із чим важко не погодитися. Поняття *ввічливість* має неоднакову реалізацію в різних національних культурах [4; 15; 16]. Так, британська лінгвістка С. Міллз, визнаючи важливість універсальної теорії ввічливості для подальшого розвитку лінгвопрагматики, указує на її обмежений харак-

тер. На думку дослідниці, увічливість репрезентує складніший феномен, ніж це запропоновано в універсальній теорії [13, p. 57–58].

Вибудовуючи власну теорію ввічливості, Р. Уоттс [16] пропонує тріаду (три зразки поведінки): *увічлива поведінка – неввічлива поведінка – соціально доречна* (*немаркована*) *поведінка* (*politic behavior*). За його вченням, кожен учасник комунікації може визначити, яка поведінка в тій чи тій ситуації спілкування є оптимальною, відтворити її у відповідному контексті. Запропоновано розрізняти поняття *розсудлива поведінка (politic behavior)* і поняття *ввічливість (politeness),* а також акцентовано на важливості прагматичного підходу до аналізу ввічливості, а саме необхідності врахування прагматичного контексту (комунікативної мети, часу й місця, інтенцій інтерактантів, їхніх статусів, соціобіологічних характеристик, правил і конвенцій мовленнєвої поведінки, прийнятих у тому чи тому суспільстві тощо). Теорія Р. Уоттса є важливою щодо класифікаційних ознак поведінки й пояснює способи вираження ввічливості на національному лінгвальному матеріалі.

Висновки. Увічливість – це комунікативно-прагматична категорія, яка покликана регулювати процес спілкування й сприяти створенню гармонійних і доброзичливих взаємин засобами мови. Крім того, увічливість як необхідний складник ефективного спілкування впливає на процес комунікації, а також репрезентує залежність уживання мовних засобів і категорій від ситуативного контексту. На тлі гречності найсуттєвішим прагматичним параметром є соціальний статус, який зі свого боку пов'язаний із поняттям соціальної та психологічної дистанції. Реалізація стратегій позитивної й негативної ввічливості передбачає дотримання чи зменшення дистанції, що впливає на вживання відповідних мовних індикаторів вираження категорії ввічливості. Успішність спілкування залежить від правильного й доречного вибору мовних засобів, доцільне використання яких викликає потрібний ефект. Для його пояснення застосовувалася низка прагматичних параметрів, таких як комунікативна ситуація, комунікативно-прагматичні компетенції співрозмовників, соціобіологічний паспорт інтерактантів тощо. Перспективним видається виокремлення й аналіз мовних засобів вираження категорії ввічливості з погляду протиставлення персональна – соціальна дистанція.

Література:

1. Баландіна Н.Ф. Функції і значення чеських прагматичних кліше в комунікативному контексті: монографія. Київ: АСМІ, 2002. 332 с.
2. Болотнікова А.П. Граматичні індикатори вираження категорії ввічливості в українській мові: дис. … канд. філол. наук: спец. 10.02.01. Запоріжжя 2018. 257 с.
3. Карасик В.И. Язык социального статуса. Москва: Ин-т языкознания РАН; Волгоградский государственный педагогический институт, 1992. 330 с.
4. Ларина Т.В. Категория вежливости и стиль коммуникации. Сопоставление английских и русских лингвокультурных традиций. Москва: Рукописные памятники Древ. Руси, 2009. 512 с.
5. Словник української мови: в 11 т. / за ред. І.К. Білодіда. Київ: Наукова думка, 1970–1980. URL: http://sum.in.ua/.
6. Blum-Kulka S. Pragmatyka dyskursu. *Dyskurs jako struktura i proces* / pod. red. Teun A. van Dijk. Warszawa: Wydawnictwo naukowe PWN, 2001. S. 214–241.
7. Brown P., Levingson S. Politeness: Some Universals in Language. Cambridge: Cambridge Univ. Press, 1987. 345 p.
8. Eelen G. Politeness and Ideology. *Pragmatics*. 1999. Vol. 9. № 1. P. 163–173.
9. Evans V., Melanie G. Cognitive Linguistics. Introduction. Edinburgh: Edinburgh University Press, 2006. 830 p.
10. Hogan K. The Psychology of Persuassion. How to Persuad Others to Your Way of Thinking. Gretna: Pelican Publishing Company, 2004. 288 p.
11. Marcjanik M. Polska grzeczność językowa. Kielce: Wyższa Szkoła Pedagogiczna im. Jana Kochanowskiego, 1997. 285 s.
12. Marcjanik M. W kręgu grzeczności. Wybór prac zza zakresu polskiej etykiety językowej. Kielce: Wydawnictwo Akademii Świętokrzyskiej, 2001. 205 s.
13. Mills S. Gender and Politeness. Cambridge: Cambridge University Press, 2003. 266 p.
14. Mills S. Discursive approaches to politeness and impoliteness. *Discursive approaches to politeness* / ed. Linguistic Politeness Research Group. Mouton series in pragmatics. Berlin; Boston: de Gruyter Mouton, 2011. P. 19–56.
15. Scollon R., Scollon S. Intercultural communication: A discourse approach. Oxford: Basil Blackwell, 1995. 336 s.
16. Watts R.J. Politeness. Cambridge, 2003. 318 p.

Болотникова А. П. Коммуникативно-прагматическая категория вежливости и понятие социальной и психологической дистанции

Аннотация. В статье проанализированы понятия социальной и психологической дистанции, их влияние на коммуникативно-прагматическую категорию вежливости. Внимание сосредоточено на категории вежливости с точки зрения лингвопрагматики. Установлено, что в различении позитивной и негативной вежливости существенную роль играет понятие дистанции. Описан коммуникативно-прагматический потенциал языковых средств выражения категории вежливости и механизм вербализации стратегий позитивной и негативной вежливости в плане нарушения или соблюдения социальной дистанции. Раскрыты роль категории вежливости в процессе общения и ее лингвопрагматические признаки. Установлено, что вежливость реализуется через сложную систему стратегий и тактик, направленных на достижение эффективного общения.

Ключевые слова: категория вежливости, социальная дистанция, психологическая дистанция, позитивная вежливость, негативная вежливость, языковые индикаторы.

Bolotnikova A. Communicative-pragmatic category of politeness and concept of social and psychological distance

Summary. The article analyzes the concept of social and psychological distance, their influence on the communicative-pragmatic categories of politeness. The focus is on the category of politeness in terms of lingual pragmatics. It has been found out that in distinguishing between positive and negative politeness the notion of distance plays a significant role. The communicative-pragmatic potential of language means of expressing the category of politeness and the mechanism of verbalization of strategies of positive and negative politeness against the background of violation or observance of social distance are described. The role of politeness category in the communication process and its linguistic and pragmatic features has been revealed. It has been found out that politeness is realized through a complex system of strategies and tactics aimed at achieving effective communication.

Key words: category of politeness, social distance, psychological distance, positive politeness, negative politeness, language indicators.

УДК 811.112.2'367.2'42:61

Бухінська Т. В.,
кандидат філологічних наук, доцент,
доцент кафедри іноземних мов для гуманітарних факультетів
Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича

ЧАСТОТНІСТЬ УЖИВАННЯ РІЗНИХ ТИПІВ РЕЧЕНЬ ЯК ОДИН ЗІ СКЛАДНИКІВ СКЛАДНОСТІ СПРИЙНЯТТЯ МЕДИЧНИХ НІМЕЦЬКОМОВНИХ ТЕКСТІВ

Анотація. Статтю присвячено вивченню частоти вживання різних типів речень і їх впливу на розуміння адресатами медичних фахових текстів і необхідності врахування вживання певних синтаксичних структур під час написання статей. Дослідження проведено з використанням статистичних методів.

Ключові слова: фахові тексти, адресати, частота вживання, типи речень, складність розуміння.

Постановка проблеми. Вербальна комунікація є провідним чинником будь-якої людської діяльності, оскільки саме вона може впливати на сприймання та розуміння повідомлення. Найбільш розповсюдженою формою передачі інформації через комунікацію є текстова форма, яка дає змогу впорядкувати інформацію, вибудувати повідомлення так, щоб досягнути завдань, які ставив перед собою його автор, насамперед ефективне розуміння змісту повідомлення. Пріоритетним у дослідженні обрано комунікативно-прагматичний аспект дискурсу. Такий підхід базується на аналізі комунікативних параметрів синтаксичної організації речення як основи висловлення в медичному текстовому мовленні й на мовних засобах, що впливають на підсвідомість пацієнта.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Вивченню цього питання присвячена низка праць сучасних лінгвістів. Складність розуміння тексту в німецькій мові досліджували Міхаєль Гевусзт, Анке Ферінг, Марк Шелоске, Філіп Альварес де Соуза Соарес.

Дослідження спирається на наявний досвід наукового аналізу медичного дискурсу. Вивченню медичних фахових текстів присвячено роботи А. Боцмана, який на матеріалі англомовних інструкцій дослідив структурно-семантичні та прагматичні особливості фармацевтичних текстів, Т. Горпініч розглядала інструкцію до лікарського препарату й рецепт як основні жанри фармацевтичного дискурсу, К. Макеєв описав на матеріалі німецьких фармацевтичних текстів жанрові особливості українського перекладу, вивченню фармацевтичного дискурсу на сучасному етапі присвятили свої праці О. Бурдіна й Г. Бурова [9]. Однак недостатньо вивченим залишається питання впливу синтаксичних структур на складність розуміння фахового медичного тексту.

Тема дослідження виникла із загального інтересу до проблематики розуміння медичного тексту, а саме його пізнавального аспекту. З іншого боку, існує низка «прогалин» у вивченні та сприйнятті фахових текстів.

Метою статті є вивчення й аналіз уживання певних типів речення у різних сферах медичного дискурсу, а також їх вплив на складність розуміння тексту.

Актуальність дослідження зумовлена не лише зростанням наукового інтересу до вивчення різних типів дискурсу, а й необхідністю системного підходу до лінгвістичної реконструкції медичного дискурсу як активного специфічного складника сугесто-дискурсивного простору.

Виклад основного матеріалу. Фахову мову багато читачів характеризують як щось незрозуміле й невиправдано складне; і не лише ті, хто рідко читає фахові тексти, а й студенти також скаржаться на незрозумілість багатьох конструкцій. Створити текст так, щоб його можна було сприймати без труднощів великій групі адресатів, видається заледве можливим через незнання потенційної читацької аудиторії.

Щоб повною мірою та доступно ***розкрити*** поняття розуміння чи незрозумілості тексту, необхідно насамперед пояснити значення цих понять.

Важливо ***усвідомлювати,*** що розуміння тексту є не абсолютною, а відносною величиною, тобто текст видається зрозумілим чи незрозумілим для кожного окремого читача. Отже, критерій розбірливості тексту завжди застосовується лише до конкретного адресата або групи адресатів з його/їхніми конкретними попередніми знаннями.

Розпізнати, для якого кола адресатів призначений науковий текст, допомагає огляд типу тексту. Фаховий текст, опублікований у медичному науковому журналі, спрямований, наприклад, не тільки на фахівців, а й на непрофесіоналів чи студентів-першокурсників. Це означає, що непрофесіонал не повинен дивуватися або дратуватися від незрозумілості такого тексту, через те що текст написаний узагалі не для нього. Мова йде радше про фаховий текст у більш вузькому розумінні.

Причиною труднощів у сприйнятті тексту для неспеціаліста є те, що текст передбачає фактичні попередні знання й оволодіння типовими мовними структурами. Це одразу випливає з класичного визначення терміна «фахова мова»: фахова мова – це набір усіх мовних засобів, які використовуються у фахово-обмеженому колі спілкування, щоб сприяти розумінню цієї теми між особами, задіяними в цій сфері [10].

На перший погляд труднощі виникають переважно на рівні слова. Термінологія спрямована передусім на осіб, які є частиною обмеженої сфери спілкування. Тому, очевидно, незадіяний у цій сфері читач не є адресатом текстів у цьому професійному мовленні.

Виникає запитання: наскільки широкою може бути така галузь фахового спілкування? Складність полягає в тому, що розуміється під фахом. Практично неможливо отримати визначення «фах як більш-менш спеціалізована сфера людської діяльності», оскільки в принципі всю діяльність людини –

навіть повсякденну – певною мірою можна описати як спеціалізовану: для приготування їжі, випікання, прибирання, для кожного виду спорту, кожного хобі є фахівці та, як наслідок, фахова або спеціальна мова. Звичайно, різні професії також розробили «власні мови».

В основному ступінь зрозумілості фахових термінів залежить від усвідомлення явища в повсякденному житті й поширення знань у суспільстві. Оскільки кожен хворіє, можна припустити, що деякі медичні терміни – але часто в перекладі рідною мовою – більш відомі, ніж ті, з якими пересічна людина ніколи не була в контакті.

У разі детального аналізу тексту можна стверджувати, що, крім лексичних одиниць, у написаних фахових текстах беруть участь також синтаксичні структури, тому використання різних типів речень може ускладнити розуміння змісту.

Отже, не тільки фахові терміни та іноземні слова, а й особливості структури речень інколи перешкоджають розумінню наукових текстів.

Речення в письмових текстах порівняно з повсякденною мовою довгі. Прості речення, речення з лише одним дієсловом можуть подовжуватись та ускладнюватись, розширюючи окремі фрази за рахунок означень.

Як відомо, дослідження із застосуванням апарату статистики проводяться на всіх рівнях мови: фонологічному, морфологічному та синтаксичному. Однак якщо для перших двох об'єкт статистичних підрахунків очевидний – це частота появи в тексті фонем чи морфем, то для синтаксису не існує аналогічних одиниць, які лежать на «поверхні». Цікавим об'єктом статистичних підрахунків можуть слугувати типи синтаксичних структур і їх розмір у фахових текстах.

Із причин економії німецькі фахові тексти сьогодення прагнуть уникати складних речень, тобто речень із кількома кінцевими дієсловами.

Наше дослідження із застосуванням статистичних методів спрямоване на підтвердження чи спростування цієї гіпотези шляхом вивчення вживання різних типів речень у медичних фахових текстах.

Отже, для вивчення статистичних характеристик синтаксичних конструкцій сумарна вибірка з фахових медичних текстів становила 4899 одиниць, серед них – 3618 речень у текстах для фахівців і 1281 речення – у текстах для пацієнтів. Цей обсяг вибірки достатній для отримання вірогідних результатів. Щоб визначити ступінь надійності отриманих у результаті обчислення величин, у статистиці користуються поняттям «довірлива вірогідність» і «рівень значущості» [5].

Звичайно, надійною вважається вірогідність 95%. У цьому випадку ймовірність того, що допущена помилка, дорівнює 5%. Величину, що доповнює коефіцієнт надійності до 1, називають рівнем значущості. Отже, за довірливої вірогідності P = 0,95 рівень значущості P = 0,05. У лінгвістиці результати вважають досить надійними, якщо вони отримані з рівнем значущості P = 0,05 і менше [8]. Ураховуючи загальний обсяг вибірки (4899 одиниць), відносна похибка в дослідженні дорівнює 1,5%, тоді як у статистиці основна вимога – щоб величина цієї похибки не перевищувала 10–30%.

Досліджуючи особливості мови в текстах із різних галузей медицини: кардіології, онкології, судинної медицини, психосоматики, акушерства, журналів для пацієнтів, ми поділили всі речення на прості (далі – ПР), складносурядні (далі – ССР), складнопідрядні (далі – СПР) і складні речення ускладненого типу (далі – РУТ). Виникає запитання: чи існує відмінність у виборі синтаксичних структур у досліджуваних текстах різних галузей і розділів медицини, що може ускладнити розуміння фахового тексту?

Отримані дані наведені в таблиці 1.

У таблиці 1 наведені абсолютні величини. Тому розрахунки щодо відповідності (чи відмінності) вживання синтаксичних структур у різних текстах проведено за допомогою критерію χ^2 (див. таблицю 2).

Для інтерпретації отриманих даних необхідно визначити значущість суми χ^2. У дослідженні df = 15, значення $\Sigma\chi^2 = 124{,}74$. Критичне значення χ^2 при рівні значимості P = 0,01 становить 30,578, тобто є зв'язок при P – 0,01. Отримана сума χ^2 є статистично значущою й показує наявність відмінностей у вживанні синтаксичних структур у різних фахових медичних текстах.

Кількісно силу кореляційного зв'язку оцінюють за допомогою коефіцієнта кореляції (К). Особливий зв'язок за коефіцієнтом кореляції (К) виявили ознаки [ПР] і [Кардіологія] та [Онкологія], а також [ССР] і [Кардіологія (К = 0,1)] та [Акушерство К = 0,04]. Позитивну кореляцію виявили складнопі-

Таблиця 1

Розподіл різних типів речень у досліджуваних текстах

	Кардіологія	Онкологія	Судинна медицина	Психо-соматика	Акушерство	Журнали для пацієнтів	Усього
ПР	948	513	150	615	150	759	3135
ССР	168	21	15	60	33	81	378
СПР	243	135	39	219	87	342	1065
РУТ	66	57	18	72	9	99	321
Усього	1425	726	222	966	279	1281	4899

Таблиця 2

Значення χ^2 та коефіцієнта К (для таблиці 1)

	Кардіологія χ^2 К	Онкологія χ^2 К	Судинна медицина χ^2 К	Психо-соматика χ^2 К	Акушерство χ^2 К	Журнали для пацієнтів χ^2 К
ПР	7,74/0,04	15,84/0,06				
ССР	48,87/0,1				6,96/0,04	
СПР					15,34/0,06	24,6/0,07
РУТ						5,45/0,03
Усього						

Таблиця 3

Значення χ^2 та коефіцієнта К під час порівняння фахових текстів для медиків і пацієнтів

	Тексти для спеціалістів χ^2 К	Тексти для пацієнтів χ^2 К
ПР	16,93/0,06	
ССР	4,72/0,03	
СПР		25,07/0,07
РУТ		3,92/0,03

Таблиця 4

Значення χ^2 та коефіцієнта К дослідження різних типів підрядних речень

СПР	Кардіологія	Онкологія	Судинна медицина	Психо-соматика	Акушерство	Журнал для пацієнтів
- підметові						
- присудкові				91,13/0,29		
- додаткові						
- означальні						
- допустові	7,68/0,08					
- наслідкові		3,96/0,06				
- умовні						24,66/0,15
- способу дії	12,72/0,11		25,11/0,15			
- причини			8,04/0,09		7,43/0,08	6,43/0,08
- мети						6,67/0,08
- місця				22,02/0,14		
- часу		4,68/0,07				
- порівняльні					7,66/0,08	

дрядні речення з ознаками [Акушерство (К=0,06)] і [Журнали для пацієнтів (К = 0,07)]. Найслабший зв'язок виявлено між ознаками [РУТ] і [Журнали для пацієнтів (К = 0,03)], однак цей зв'язок виявився несуттєвим.

Порівняння текстів, які написані для спеціалістів, із текстами, в яких адресатами є пацієнти, виявило такі результати (див. таблицю 3)

Отримана сума χ^2 ($\Sigma \chi^2 = 50,64$) виявилась більшою від його критичного значення й тому є статистично значущою та показує наявність відмінностей у вживанні синтаксичних структур у різних текстах. Суттєвим виявився зв'язок між ознаками [ПР] і [Тексти для спеціалістів] (К = 0,06), а також [СПР] і [Тексти для пацієнтів] (К = 0,07). Решта зв'язків виявились несуттєвими. Отримані результати є наслідком того, що в текстах для пацієнтів автори намагаються пояснити адресатам причину певного стану та змін в організмі, умов, за яких можливий їх перебіг, а також те, як саме можна уникнути таких явищ.

Для підтвердження нашого припущення ми дослідили, які типи складнопідрядних речень виявили найтісніші зв'язки з певними ознаками (див. таблицю 4).

Сума χ^2 ($\Sigma \chi^2 = 228,19$) значно перевищує критичне значення й виявляє відмінності в частоті вживання різних типів підрядних речень у досліджуваних текстах. Дуже сильний зв'язок за коефіцієнтом кореляції (К) виявили ознаки [СПР присудкові (К = 0,29)] і [Психосоматика], а також [СПР способу дії та місця (К = 0,15 та 0,14)] і [Судинна медицина] та [Кардіологія (К = 0,11)]. Досить сильну позитивну кореляцію мають також ознаки [СПР умовні] й [Журнали для пацієнтів (К = 0,15)]. Дещо слабший зв'язок виявлений між ознаками [Кардіологія] і [СПР допустові] (К = 0,08), [Судинна медицина] і [СПР причини] (К = 0,09), [Акушерство] і [СПР порівняльні] (К = 0,08), [Журнал для пацієнтів] і [СПР причини та мети] (К = 0,08). Решта зв'язків є несуттєвими.

Висновки. Проведене нами дослідження виявило наявність у фахових медичних статтях більшої кількості простих і складнопідрядних речень, що спрощує розуміння цих текстів усіма зацікавленими. У текстах із кардіології переважали складнопідрядні речення способу дії, у судинній медицині – СПР способу дії та причини, у психосоматиці – СПР присудкові та місця, у журналах для пацієнтів переважали СПР умовні, причини й мети.

Отримані нами дані підтверджують здогадки, що під час написання медичних фахових текстів необхідно враховувати вживання різних типів синтаксичних структур для доступнішого сприйняття їх усіма зацікавленими.

На перспективу ми вважаємо цікавим і доречним вивчити довжину та розмір речень, які найчастіше зустрічаються в медичних фахових текстах. Варто дослідити також інші технічні тексти і провести порівняльний аналіз складності сприйняття різних видів фахових текстів.

Література:

1. Боцман А.В. Структурно-семантичні та прагматичні особливості фармацевтичних текстів (на матеріалі англомовних інструкцій до вживання лікарських препаратів): автореф. дис. … канд. філол. наук. Київ, 2006. 20 с.
2. Бурдина О.Б. Моделирование терминологической вариативности в фармацевтическом дискурсе: автореф. дис. … канд. филол. наук: спец. 10.02.19. Пермь, 2013. 20 с.
3. Бурова Г.П. Фармацевтический дискурс как культурный код: семиотические, прагматические и концептуальные основания: автореф. дисс. … докт. филол. наук. Ставрополь, 2008. 49 с.

4. Горпініч Т.І. Рецепт та інструкція лікарського препарату як основні жанри фармацевтичного дискурсу. *Проблеми сучасної педагогічної освіти. Серія «Педагогіка і психологія».* 2013. Вип. 40 (1). С. 74–83.
5. Левицкий В.В. Квантитативные методы в лингвистике. Черновцы: Рута, 2004. 190 с.
6. Литвиненко Н. Дослідження медичного дискурсу у вітчизняному та зарубіжному мовознавстві. *Гуманітарна освіта в технічних вищих навчальних закладах:* збірник наукових праць до 10-річчю кафедри українознавства присвячується. Київ: Нац. авіаційний ун-т, 2009. Вип. 17. С. 143–152.
7. Макеєв К.С. Жанрові особливості українського перекладу німецьких фармацевтичних текстів: автореф. дис. … канд. філол. наук: 10.02.16 «Перекладознавство» / Київ. нац. ун-т ім. Т.Г. Шевченка. Київ, 2010. 19 с.
8. Перебийніс В.І. Статистичні методи для лінгвістів. Вінниця: Нова Книга, 2001. 168 с.
9. Перхач Р.-Ю.Т. Термінологія в інструкціях до медичних препаратів: лінгвокогнітивний та лінгвокультурний аспекти (на матеріалі української, польської та німецької мов): дис. ... канд. філол. наук: спец. 10.02.15 / Національний університет «Львівська політехніка». Львів, 2017. 272 с.
10. Anke Fehring. Textverständlichkeit. vom 12/2017. URL: https://www.uni-due.de/imperia/md/images/schreibwerkstatt/sprachtipp_4__textversta%CC%88ndlichkeit_endversion.pdf.
11. Michael Hewuszt. Textverständlichkeit messen. Vom 27.02.2019. URL: https://www.socialmediacontent.guru/textverstaendlichkeit-messen/.
12. Marc Scheloske. Wissenschaftssprache: Zwischen Verständlichkeit und Fachterminologie. URL: https://www.wissenswerkstatt.net/2012/wissenschaftssprache-zwischen-verstaendlichkeit-und-fachterminologie/.
13. Philipp Alvares de Souza Soares: Wissenschaftssprache – Unverständlich schreiben, FAZ, 02.11.2012. URL: https://www.faz.net/aktuell/beruf-chance/campus/wissenschaftssprache-unverstaendlich-schreiben-11938775.html.

Бухинская Т. В. Частота употребления разных типов предложений как одна из составляющих восприятия медицинских немецкоязычных текстов

Аннотация. Статья посвящена изучению частоты употребления разных типов предложений и их влияния на сложность восприятия медицинских текстов адресатами, а также необходимости учитывать употребление определенных синтаксических структур при написании профессиональных статей. Исследование проводилось с использованием статистических методов.

Ключевые слова: профессиональные тексты, адресаты, частота употребления, типы предложений, сложность понимания.

Bukhinska T. The Frequency of Usage of Various Types of Sentences as One of the Constituents of Perceiving German Professional Texts

Summary. The article under discussion presents an investigation and analysis of the frequency of usage of different types of simple, compound, subordinate and complex sentences in various fields of medical discourse. It also reveals their effect on medical text recipients' understanding of certain syntactic structures when writing a professional article. The statistic methods have been used in the article.

Key words: professional texts, recipients, frequency of usage, types of sentences, complexity of understanding.

УДК 811.111'373.43

Ведь Т. М.,
викладач кафедри педагогіки, іноземної філології та перекладу
Харківського національного економічного університету імені Семена Кузнеця

СФЕРИ ВЖИВАННЯ ЛЕКСИЧНИХ ІННОВАЦІЙ XXI СТОЛІТТЯ В МЕЖАХ МЕДІЙНОГО ДИСКУРСУ

Анотація. Стаття присвячена дослідженню особливостей сфер уживання сучасних лексичних інновацій у медійних текстах. Під час аналізу виявлено 14 сфер уживання лексичних інновацій, серед яких найбільшою визначена політична. Така велика і змістовна класифікація вказує на стрімкий і різнобічний розвиток мови.

Ключові слова: лексична інновація, неологія, сфера вживання, медійний дискурс.

Постановка проблеми. Тема роботи пов'язана з вивченням сфер уживання лексичних інновацій у медійному дискурсі.

Характерною ознакою осучаснення та розвитку словникового складу мови є його поповнення новими словами. Словниковий склад – це найбільш мінлива та схильна до змін частина мови, в якій відображаються людські реалії. Вивчення сфер уживання лексичних інновацій дає змогу прослідкувати та виявити зміни в концептуальній картині мовців. Тексти сучасних англійських медіа визначають динаміку розвитку мови на семантичному, прагматичному й когнітивному рівнях, що створюють загальну картину мови. Отже, виникає необхідність вивчення лексичних інновацій як засобів відображення змін, що відбуваються в сучасних англомовних лінгвістичних культурах.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Лексичні інновації завжди перебували в центрі лінгвістичної уваги. Специфіку лексичних інновацій у газетному дискурсі розглядають Г. Довбня [3], О. Стишов [8] та Н. Колеснікова [5]; юкстапозитиви як продуктивні лексичні інновації англійської мови є предметом дослідження А. Ляшук [6]; лексичні інновації військової сфери є одними із зацікавлень В. Поталуй [7]; лексичним інноваціям сфери бізнесу та економіки присвячені дослідження Н. Блинової [1], а сферу політики розглядає В. Громовенко [2]. Проте досліджень, пов'язаних із загальним сучасним розподілом лексичних інновацій медійного дискурсу, майже не існує, що й становить актуальність дослідження.

Метою статті є виявлення сфер уживання лексичних інновацій XXI століття в межах медійного дискурсу.

Виклад основного матеріалу. Сучасні лінгвісти особливу увагу приділяють вивченню проблем зв'язку мови та культури, мови й мислення, ролі людини, національно-культурної специфіки створення мови та впливу мови на створення мовної картини світу.

Мова віддзеркалює дійсність, а культура є невід'ємним компонентом цієї дійсності. Змінюється дійсність, а отже, змінюються культурно-національні цінності та стереотипи, власне, й сама мова. Зміни в мові найшвидше відбуваються на рівні лексики. Кожного дня з'являються нові слова та додаткові значення серед уже наявних загальновживаних лексем, виходять з ужитку і стають «застарілими» слова, які ще вчора були популярними й широковживаними.

Саме неологія розглядає такі лінгвістичні питання, як аналіз появи нових слів і значень; вивчення моделей, за якими створюються нові лексичні одиниці, й визначення причини їх появи.

Більшість дослідників по-різному визначає термін «лексична інновація», але всі вони погоджуються, що головною їх ознакою є новизна. За основу тлумачення терміна «лексична інновація» ми беремо визначення Ю. Зацного. Лексичні інновації – це слова чи словосполучення або нові значення чи відтінки значень слів, що з'являються в мові [4, с. 5].

Незважаючи на те що головним фактором утвердження лексичної інновації багато лінгвістів уважає те, наскільки відповідає нове похідне слово поставленим цілям номінації, соціальні фактори іноді не менш значущі в цьому стосунку [2, с. 359].

Лексичні інновації слугують відображенням актуальних подій, явищ і трендів, що з'являються в житті людини. Джерелом такої інформації є засоби масової інформації. Саме з медійних текстів ми дізнаємося про все те нове, що трапляється у світі. Фундаментом для дослідження став інтернет-ресурс About words. A blog from Cambridge University [10].

Зважаючи на проаналізовані лексичні одиниці, можна виділити такі сфери вживання лексичних інновацій в англомовному медійному дискурсі: 1) політику; 2) економіку; 3) екологію (погоду, тваринний світ, природні явища); 4) торгівлю; 5) архітектуру; 6) нові технології та явища; 7) соціальні явища; 8) соціальні мережі; 9) сім'ю і стосунки; 10) працевлаштування та професії; 11) правопорушення; 12) побут (моду й одяг, їжу); 13) активний відпочинок і вправи; 14) медицину та здоров'я (медитацію).

Останніми роками значний сплеск політичної активності призвів до появи значної кількості пов'язаних із цим лексичних інновацій, наприклад:

Bremoaner – людина, яка скаржиться про вихід Британії зі складу Європейського Союзу.

Calexit – вихід штату Каліфорнія зі складу Сполучених Штатів Америки.

Особливо багато політичних лексичних інновацій з'являється в американському політичному дискурсі під час передвиборчої кампанії. Лексичні інновації відображають не тільки прагнення політиків здобути підтримку певних соціальних верств виборців, а й ставлення виборців до політиків [18, с. 358].

З обранням у президенти Сполучених Штатів Америки Дональда Трампа з'явилася велика кількість лексичних інновацій, пов'язаних як із його прихильниками та однодумцями, так і з його противниками та ворогами. Також багато нових слів, пов'язаних із критикою в бік 45-ого президента Сполучених Штатів Америки Дональда Трампа, мають глузливий характер [9]. Наприклад:

Trumpaholic – людина, що надмірно захоплюється Дональдом Трампом і є його затятим прихильником.

Trumpamania – відчуття патріотизму, яке наповнює вас, коли Дональд Трамп оголошує промову.

Trumpoganda – специфічні вирази, що включають «альтернативні факти», які містять дезінформацію та пробуджують страх і терор; часто неграмотно написані й неправильно побудовані за своєю структурою.

Сферою економіки цікавляться всі прошарки населення. Ділова преса дає людям змогу дізнатися не тільки про актуальні питання, а й про інноваційні явища, що стають причиною створення лексичних інновацій:

Attention economy – економічна система, у якій кількість інформації доступної в інтернеті означає, що компанії повинні боротися за уваги потенційних клієнтів.

Lattelevy – податок, що виплачується за одноразові кавові стаканчики, щоб заохотити покупців приносити власні чашки й, отже, зменшувати кількість відходів.

Stoozing – практика, коли людина бере кредит у банку під 0% та інвестує цю суму в банківський депозитний рахунок, щоб після виплати кредиту мати прибуток від відсотків з депозиту.

Zebra – нова компанія, націлена як на покращення суспільства, так і на фінансовий прибуток.

Сферу «Екологія» можна розподілити на три групи. Перша – це погода. Сучасному клімату притаманна велика кількість катаклізмів і стихійних лих, яка змушує мовців давати їм назву й, отже, створювати нові лексичні інновації. Наприклад:

Hotumn – осінь, у період якої температура повітря вища за притаманну цій порі року, спричинена зміною клімату.

Thundersnow – буря зі снігом, а не притаманним їй сильним дощем.

Bombogenesis – процес, за якого шторм швидко погіршується через раптове зниження атмосферного тиску.

До другої групи належить тваринний світ. Хоча вчені майже не виявляють нові досі невідомі види тварин, що живуть у сучасному світі, науковці спостерігають за поведінкою наявних тварин. Так, утворилися нові лексичні інновації, пов'язані з поведінкою тварин:

Kleptopredation – поїдання добичі, що тільки з'їла свою впольовану здобич, так хижак з'їдає здобич свою та впольовану до неї.

Monkey dumpling – група мавп виду макаки, які для того, щоб зігрітися, коли їм холодно, знаходяться дуже близько один від одного.

Третя група становить природні явища, до яких належать такі інновації:

Living bridge – міст, що утворився з коренів рослин, зазвичай із каучукового дерева.

WoodWideNet – підземна коренева система, що об'єднує інші дерева та рослини.

Сфера торгівлі також поповнилася новими лексичними інноваціями:

Amazon effect – явище, спричинене поширенням інтернет-торгівлі, через яку велика кількість традиційних крамниць припиняє працювати. Назване на честь компанії, що займається роздрібною торгівлею в Інтернеті Amazon, популярність якої значно впливає на шопінг звички.

Golden quarter – тримісячний період із жовтня по грудень, коли компанії роздрібної торгівлі отримують найбільший прибуток.

Guideshop – крамниця, де покупці можуть подивитися та спробувати товари й потім замовити їх із доставкою до себе додому. Головна відмінність від звичайної крамниці в тому, що вони не можуть забрати товар саме з крамниці.

Industry 4.0 – процес, що включає виробництво товарів для продажу, до якого залучають штучний інтелект.

Створення нових лексичних інновацій у сфері архітектури не тільки вказує на збагачення словникового складу англомовного населення, а й може вказувати на рівень життя та уподобання мовців. Так, наприклад:

Coffin cubicle – дуже маленьке місце для проживання однієї людини, збудоване з колишньої квартири, розділеної на блоки.

Dogmanor – розкішна будка для собак, щоб спати надворі.

Gigamansion – величезний розкішний будинок.

Нові технології та явища – це сфера, що апріорі включає тільки лексичні інновації, тому що вона охоплює раніше невідомі речі, які не мають назви:

Cobot – робот, що працює разом із людьми й виконує те саме завдання.

Holoportation – технологія, що дає змогу створювати 3Д зображення людини й відправляти її в Інтернеті.

Droneway – довга відокремлена поверхня землі зі спеціально підготовленою гладкою, твердою поверхнею, на якій дрони відлітають і приземляються.

Категорія «соціальні явища» не тільки охоплює розподіл людей на групи за певними ознаками, а й включає поведінку та дії людей, що не лише стосуються окремої особи, а стають характерними для багатьох. Наприклад:

Generational nomad – людина, яка народилася в період розмежування двох поколінь.

Sologamy – одруження на самому собі в неофіційній церемонії.

Binge racing – діяльність, за якої людина переглядає всі серії телепрограми за 24 години.

Хоча для сучасної людини такі слова, як «лайк», «твітнути» й «репост», і стали звичними, мовна картина світу все більше поповнюється лексичними інноваціями, пов'язаними із соціальними мережами:

Cyberloafing – робочий час, який людина проводить за інтернет-діяльністю, не пов'язаною з її роботою (перегляд соціальних мереж і пошук інформації в інтернеті).

Finsta – друга приватна сторінка в соціальній мережі, на яку може підписатися обмежена кількість людей.

Kittenfishing – перебільшення позитивних якостей людини в онлайн профайлі.

Сім'я і стосунки на перший погляд можуть здатися сферою, у якій нічого нового бути не може, але це не так. До лексичних інновацій англомовного медіа-дискурсу в цій сфері можна зарахувати такі приклади:

Monster parent – хтось із батьків, хто занадто авторитарний і дуже опікає дитину, втручається в її освіту.

Perrenial – батьки дитини, що належать до покоління двохтисячних, тобто тих, хто народився в період з 1980-тих по 2000-ні роки.

Stashing – стосунки, коли один із партнерів вирішує не розповідати про іншого.

Характерною рисою лексичних інновацій є їх новизна, яка безпосередньо наявна в назвах нових професій і словах, пов'язаних із працевлаштуванням:

Neo-generalist – працівник, що має загальні та спеціальні навички.

Procrastination nanny – людина, яку наймають для того, щоб він або вона заохочували вас виконувати роботу, яку ви залишали на потім, упродовж довгого часу.

Roamer – хтось, хто переїжджає з однієї країни в іншу, щоб там жити і працювати.

Сфера правопорушень також поповнилася новими лексичними інноваціями, пов'язаними з раніше неіснуючими злочинами:

Cryptojacking – незаконна діяльність, коли людина таємно користується чужим комп'ютером, щоб отримати нову криптовалюту (цифрову валюту, впроваджену публічною мережею, а не урядом).

Distracted walking – незначний злочин, коли людина переходить дорогу, водночас відволікається на мобільний телефон або подібний девайс, так наражаючи на небезпеку водіїв та інших пішоходів.

Jackpotting – злочин, що базується на проникненні в касовий апарат, щоб викрасти гроші.

Лексичні інновації в категорії «побут» можна розподілити на дві підгрупи. Перша пов'язана зі створенням нового одягу та модних течій, а друга виникла у зв'язку із запозиченням страв з інших країн або власне нових кулінарних відкриттів, що набувають значної популярності. Отже, до моди й одягу можна зарахувати такі приклади:

Dopamine dressing – манера носити яскравий, зручний одяг, щоб бути щасливішим.

Drouser – одяг, що складається із сукні, пришитої до штанів.

Workleisure – стильний одяг, зручний як домашній, але формальний для робочого етикету.

У свою чергу, страви та їжа включають:

Ambient tea – чай кімнатної температури, що подається з їжею.

Cloud eggs – солона страва, яку готують з окремо збитих яєчних білків, додаючи цілий жовток на середину білкової маси.

Crossushi – круасан із начинкою із суші.

Сфера активного відпочинку та вправ поповнилася такими лексичними інноваціями:

Riverbugging – вид активного відпочинку, коли людина сидить у маленькому надувному човні (річному крабі), що за своєю формою виглядає як крісло, і пливе уздовж місця, де в річки сильна течія.

Volcanoboarding – спуск вниз по вулкану на дошці, схожій на сноуборд, при цьому людина може стояти, сидіти чи лежати на ній.

Runch – пробіжка, яку ви виконуєте під час обідньої перерви.

Медицина і здоров'я відрізняються від інших сфер тим, що наукові відкриття в цій галузі трапляються досить часто, що і сприяє утворенню лексичних інновацій:

Avocado hand – пошкодження, яке можна отримати, коли ви намагаєтеся ножем відокремити кісточку від авокадо, але натомість ви ріжете руку.

Broken heart syndrome – тимчасовий медичний стан, який впливає на роботу серця, що часто спричинений стресовими й негативними подіями.

Потреба в розслабленні після тяжкого робочого дня або після стресової ситуації сприяє створенню лексичних інновацій у підгрупі медитації:

Ecotherapy – метод покращення самопочуття людини, що полягає в пропонуванні зайнятися чимось надворі, наприклад, садівництвом або реставраціями.

Forestbath – діяльність, схожа на медитацію, яка виконується, коли людина знаходиться в лісі, сидить і фокусується на своєму оточенні.

Висновки. Під час аналізу виявлено 14 сфер уживання лексичних інновацій XXI століття в англомовних медійних текстах, що вказує на стрімкий і різнобічний розвиток мови.

Отже, у процесі вивчення лексичних інновацій можна простежити, як за допомогою лексичних одиниць мови той чи інший народ членує відповідну галузь, виділяє в ній окремі сегменти, створюючи мовну картину світу, й дає змогу виявити зміни в концептуальній і мовній картинах світу.

Перспектива дослідження полягає у визначенні впливу сфер уживання лексичних інновацій на їх україномовний переклад.

Література:

1. Блинова Н.М. Лексичні інновації у мові Інтернет-ЗМІ (на прикладі сфери бізнесу та економіки). *Вісник Дніпропетровського університету. Серія «Мовознавство»*. 2015. № 11. С. 3–10.
2. Громовенко В.В. Особливості словотворення неологізмів в англійському політичному дискурсі. *Молодий вчений*. 2016. № 4. С. 358–361.
3. Довбня Г.О. Специфіка лексичних інновацій в газетному дискурсі англійської мови. *Єдність навчання і наукових досліджень – головний принцип університету:* збірник наукових праць звітно-наукової конференції викладачів університету за 2012 рік, 9–10 лютого 2013 року / укл. Г.І. Волинка, О.В. Уваркіна, О.П. Ємельянова. Київ: Вид-во НПУ імені М.П. Драгоманова, 2013. С. 38–39.
4. Зацний Ю.А. Інновації у словниковому складі англійської мови початку XXI століття: англо-український словник. Вінниця, 2008. 360 с.
5. Колесникова Н.В. Лексичні неологізми в рекламі. Запоріжжя, 2002. С. 77–78.
6. Ляшук А. Юкстапозитиви як продуктивні лексичні інновації в англійській мові. *Наукові записки. Серія «Філологічні науки»*. Випуск 129. С. 62–66.
7. Поталуй В.В., Ширшикова Е.А. Факторы, влияющие на появление неологизмов в военной терминологии (на материале английского языка). *Международный научно-исследовательский журнал.* 2016. № 12 (54). Часть 2. С. 66–68.
8. Стишов О.А. Динамічні процеси в лексико-семантичній системі та в словотворі української мови кінця XX ст. (на матеріалі мови засобів масової інформації). Київ, 2003. С. 74–87.
9. Ткач П.Б., Ведь Т.М. Лексичні інновації в сучасному англомовному воєнно-політичному дискурсі та фактори, які впливають на їх створення. *Науковий вісник Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка. Серія «Філологічні науки (мовознавство)»*. 2018. № 10. С. 23–30.
10. About words. A blog from Cambridge Dictionary. URL: http://dictionaryblog.cambridge.org/tag/neologisms/.

Ведь Т. Н. Сферы употребления лексических инноваций XXI века в рамках медийного дискурса

Аннотация. Статья посвящена исследованию особенностей сфер употребления современных лексических инноваций в медиатекстах. Во время анализа определено 14 сфер употребления лексических инноваций, среди которых самой большой выявлена политическая сфера. Такая большая и содержательная квалификация указывает на стремительное и разностороннее развитие речи.

Ключевые слова: лексическая инновация, неология, сфера употребления, медиадискурс.

Ved T. Spheres of usage of the lexical innovations of the XXI century in the framework of media discourse

Summary. The article has been devoted to the research of the sphere of usage of modern lexical innovations peculiarities in media texts. During the analysis 14 spheres were identified among which the political sphere was the largest one. Such large and substantial qualification points out on dynamic and fast-pased development of the speech.

Key words: lexical innovation, neology, sphere of usage, media discourse.

УДК 371.31

Гончаров Г. В.,
кандидат історичних наук, доцент кафедри іноземних мов
Харківського національного університету Повітряних Сил імені Івана Кожедуба

ДО ПРОБЛЕМИ ПОВТОРЕННЯ ПРИ КОМУНІКАТИВНОМУ ПІДХОДІ ДО НАВЧАННЯ ІНШОМОВНОГО ГОВОРІННЯ

Анотація. У статті аналізуються результати сучасних емпіричних досліджень методів навчання вільного іншомовного усного мовлення. Особливу увагу приділено аналізу різних прийомів багаторазового повторення мовного матеріалу і їх ролі в розвитку навичок вільного говоріння іноземною мовою. Визначено основні принципи інтеграції практики цілеспрямованого повторення в комунікативну методику мовної підготовки.

Ключові слова: повторення, запам'ятовування, вільне говоріння, комунікативний підхід, іншомовне усне мовлення, швидкість мовлення, іншомовна комунікативна компетенція.

Постановка проблеми. Домінування комунікативного підходу в методиці викладання мов на сучасному етапі визначило розуміння комунікативної компетенції як головної складової мети навчання іноземної мови. Переважно увагу до розвитку навичок спонтанного, непідготовленого мовлення у межах комунікативної методики зумовило в цілому негативне ставлення методистів до різних прийомів багаторазового механічного повторення і запам'ятовування мовного матеріалу. Разом з тим, за даними низки дослідників останніх років, саме в такій методологічній однобічності криється причина того, що комунікативний підхід виявляється малоефективним у формуванні та розвитку в учнів швидкості й вільності усного мовлення (oral fluency). Це особливо позначається на якості підготовки студентів до складання міжнародних мовних тестів, наприклад IELTS, TOEFL, FCE тощо, у рамках яких швидкість мовлення розглядається як один з найважливіших критеріїв оцінювання рівня володіння іноземною мовою. Більше того, країни з великим напливом іммігрантів, як, наприклад, Канада, стикаються з величезними труднощами в навчанні швидкості усного мовлення, необхідної приїжджим для повноцінної участі в академічній, професійній та соціальній сферах життя, і це всупереч значним фінансовим вкладенням у мовну підготовку і цілеспрямоване навчання іноземної мови [1, с. 584]. Багато дослідників пов'язує такий стан справ із тим, що переважна більшість сучасних програм мовної підготовки, заснованих на комунікативній методиці, ігнорує або не приділяє достатньої уваги швидкості як окремому аспекту усного мовлення, який вимагає спеціальної методики та прийомів для його ефективного розвитку [1, с. 599].

Мета статті. На сьогодні у лінгводидактиці накопичений чималий масив емпіричних даних, пов'язаних із застосуванням різних прийомів багаторазового повторення і цілеспрямованого запам'ятовування у межах комунікативного підходу до навчання говоріння, включаючи дані про якісний вплив таких прийомів на розвиток в учнів швидкості іноземного мовлення. У цій статті ми спробуємо узагальнити наявні результати емпіричних досліджень з вищевказаної проблеми, щоб виявити найбільш ефективні підходи до повторення мовного матеріалу з метою формування навичок швидкого усного мовлення, а також визначити шляхи успішної інтеграції таких підходів у комунікативну методику навчання іноземної мови.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Хоча в сучасному мовознавстві відсутнє єдине тлумачення поняття «вільності мовлення», аналіз різних точок зору з цього питання дає підставу стверджувати, що ми маємо справу зі складним лінгвометодичним феноменом, що поєднує в собі як кількісні характеристики (темп і швидкість мовлення, кількість складів за хвилину, довжину і частоту пауз тощо), так і якісні властивості (діапазон використовуваних мовних засобів, точність висловлювань, різноманітність використовуваних морфологічних форм і синтаксичних конструкцій, лексичну економію, метафоричність) [2]. Багатокомпонентний характер цього явища істотно ускладнює процес оволодіння вільністю і швидкістю іноземного мовлення і вимагає настільки ж багатогранного підходу до навчання говоріння, принципи якого часто виходять за межі існуючої комунікативної методики. Велику роль тут, як показують останні дослідження, відіграють різні прийоми запам'ятовування і багаторазового повторення. Водночас практика цілеспрямованого запам'ятовування та багаторазового повторення дисонує з фундаментальними принципами комунікативного підходу. Гатбонтон і Сегаловіц припускають, що хоча чимало програм мовної підготовки за комунікативною методикою дійсно сприяють загальному вільному володінню мовою, вони тим не менш не забезпечують повторення мовного матеріалу, необхідного для досягнення автоматичного використання мови: «Незважаючи на те, що одним з компонентів вільного мовлення є автоматичне, легке, невимушене та швидке користування мовою, сучасна комунікативна методологія не створює умов, спрямованих на розвиток володіння мовою на високому рівні майстерності через практику повторення. Насправді цілеспрямований тренаж продовжує розглядатися негативно з точки зору відкритої та непередбачуваної природи комунікативної діяльності» [3, с. 327].

Рей і Фіцпатрік дотримуються думки про те, що «планомірне запам'ятовування у вивченні мови не є ані нормою, ані модним трендом», і таке ставлення коріниться у «довготривалій критиці аудіолінгвального методу [4, с. 41]. Водночас Деві вважає, що упередження проти практики повторення поступово здає свої позиції і відзначає серію вправ з багатократного повторення, що розробляється дослідниками та викладачами іноземних мов з метою їхньої успішної інтеграції у реалістичні комунікативні контексти.

З іншого боку Декейсер [5] висловлюється на підтримку широкого поняття системної практики з точки зору теорії набуття навичок, адже саме така практика полегшує процес трансформації декларативних знань у процедурні (тобто про-

цес «процедуралізації»), що проявляється у вдосконалених навичках використання мовленнєвих засобів. Окрім того, така практика може сприяти процедуралізації менш значимих для студентів мовленнєвих одиниць. Декейсер наголошує на існуванні багатьох різноманітних видів практики, тому при виборі або адаптації тих чи інших практичних прийомів слід враховувати індивідуальні потреби учнів.

На противагу розкритикованій у межах комунікативного підходу практиці механічного «тренажу, що вбиває» (drill and kill), низка сучасних учених розробляє більш творчі методи повторення. На думку Байгейта [6], повторення є базовою особливістю мови, відображенням повторюваних ситуацій і прагматичних функцій, що виконуються мовою. Повторення також допомагає у вивченні мови. Байгейт проводить важливу різницю між дослівним повторенням і повторенням з імпровізацією, що будується на поширених структурах і фразах. Він використовує термін «конструктивне повторення» для опису повторення, яке не є дослівним, але «забезпечує конструктивне пристосування та адаптацію відповідно до конкретних потреб мовців» [6, с. 166]. У контексті запропонованої Левелтом моделі мовоутворення Байгейт рішуче виступає за необхідність використання студентами прийомів цілеспрямованого повторення.

Як вже зазначалося, на переконання Гатбонтона і Сегаловіца, нездатність сучасної комунікативної методики забезпечити вільне, автоматичне володіння іноземною мовою пов'язане, насамперед, з відмовою від системної практики повторення [3, с. 237]. Вони запропонували власну методику розвитку вільного володіння іноземною мовою – ACCESS (Automatization in Communicative Contexts of Essential Speech Segments), «розроблену з метою сприяння автоматизації без загрози комунікативній природі навчання» [3, с. 328]. Мета полягає в тому, щоб учні досягли компетентності у використанні цільового набору висловлювань у контексті комунікативного навчання. Перед виконанням завдання викладач виявляє наявні у студентів мовні ресурси або за потреби надає відповідні лексичні одиниці, фразові структури, правила вимови тощо, необхідні для вирішення комунікативного завдання. Такий підхід до виконання завдань передбачає кілька етапів. Наприклад, за темою «сім'я» учні після отримання необхідних мовних ресурсів працюють у групах для створення власної «родини» за правилами рольової гри, потім проводять опитування інших груп, щоб дізнатися про їхні «родини» і, нарешті, резюмують і представляють отриману інформацію перед класом, створюючи умови для корекції і зворотного зв'язку з іншими групами. Усі завдання, що розробляються за програмою ACCESS, мають відповідати трьом критеріям. По-перше, це справжня комунікативність, що передбачає як інформаційний пробіл, що заповнюється творчим внеском членів груп, так і завдання, що потребують комунікації (інтерв'ю, опитування тощо). Окрім спонукання інтересу та мотивації учнів, такий підхід має також когнітивну користь. Через комунікативну взаємодію в учнів активізується епізодична пам'ять про висловлювальні структури. Автори стверджують, що закріплення висловів в епізодичній пам'яті означає створення «шляхів пошуку» для подальшого доступу до структур висловлювань під час мовленнєвої діяльності [3, с. 332]. По-друге, це забезпечення повторюваності. Завдання за своїм змістом та структурою надає можливість для повторення на кожному окремому етапі. Причому повторення свідомо прописується: «висока узгодженість відповідностей між ситуаціями та висловлюваннями у межах повторних дій призведе до автоматизації як у сприйнятті, так і в породженні мовлення» [3, с. 333]. Повторювана активація шляхів пошуку полегшує автоматизацію структур, що повторюються. По-третє, це функціональність сталих мовленнєвих формул, які розуміються, насамперед, з точки зору прагматичної функції і потенціалу повторного використання. Від студентів очікують повних висловлювань за відповідною структурою, на відміну від відповідей, що складаються з одного або двох слів [3, с. 338].

ACCESS надає можливості для творчого використання цільових висловлювань у відкритому діалозі за темою завдання на фінальному етапі зняття, але автори цієї методики, на жаль, не пропонують ґрунтовного визначення методології такої роботи. Відкрита дискусія може викликати певні труднощі у деяких студентів і, можливо, має бути напівструктурована, щоб сприяти продуктивній взаємодії. Загалом використання авторами терміну «творча автоматизація», скоріше за все, спричинене бажанням заспокоїти адептів комунікативної традиції, оскільки його зміст залишається недостатньо розкритим. Зокрема, Бемфорд висловив з цього приводу свої критичні зауваження: «На мою думку, ми маємо справу з чимось дуже творчим тоді, коли будь-яка мова, чи то на рівні слова, чи то на рівні стійких структур або управління тією чи іншою функцією… стає автоматичною. Автоматизм означає, що учні не мало не багато автоматично і миттєво виражають певний аспект свого досвіду на іноземній мові так само, як і на рідній [7, с. 364].

Серед емпіричних досліджень впливу усного повторення на розвиток вільного іноземного мовлення слід відзначити роботу Яшимури і МакВінні. Їхній аналіз індивідуальних відмінностей у вивченні мови показав важливість зберігати і повторювати фонологічну інформацію в короткочасній пам'яті. Зв'язок короткочасної фонологічної пам'яті з довгостроковою пам'яттю у вивченні мови має вирішальне значення для запуску процесу «чанкінга» (chunking) – тобто об'єднання лексичних і синтаксичних одиниць у мовленнєві блоки з метою їх подальшого запам'ятовування для сприяння вільному користуванню мовою [8]. Учасники цього дослідження тричі прослуховували речення, які з'являлися на екрані комп'ютера, потім читали кожне речення шість разів, нарешті речення зникало і учасників просили повторити його. Дані аналізували за часом мовоутворення. Скорочення часу мовоутворення ясно вказувало на переваги усного повторення перед одним лише багаторазовим прослуховуванням звукового матеріалу, а також на помітне покращення швидкості та правильності мовлення як при читанні вголос, так і при виконанні завдань з утворення речень. Окрім того, введення нових слів, особливо великої їх кількості, негативно впливало на швидкість мовлення. За висновком авторів, «для підвищення автоматизації нової інформації потрібно більше практики» [8].

Доповненням вищезгаданої роботи є масштабне емпіричне дослідження Деві та МакВінні з розвитку вільного мовлення шляхом усного повторення. Воно складається з кількох дослідницьких проектів,і повні звіти за їх результатами, на жаль, поки не оприлюднені. В одному з проектів порівнюється вплив на вільність і правильність мовлення, по-перше, практики повторення фраз і, по-друге, практики повторення речень. Тестування передбачало перевірку здатності учасників усно утворювати цілеспрямовані висловлювання. Висновки цікаві тим, що вони вказують на протиріччя між вільністю і точністю воло-

діння мовою, причому багатократне повторення на рівні фраз призводить до більш правильного, але менш вільного говоріння на відміну від повторення на рівні речень, яке призводить до прямо протилежних результатів. Комбінуючи ці два види повторення, авторам вдалося суттєво подолати це протиріччя. За їх висновком, обидва види повторення необхідні для поліпшення мовоутворення [9].

Нарешті, неможливо оминути увагою емпіричне дослідження де Йонг [10], яке також складається з низки дослідницьких проектів. Дослідниця піддала перевірці два види навчання – метод «шедоуінг» і методику «4/3/2», про які докладніше йтиметься далі. На жаль, результати дослідження методики «шедоуінг» поки не опубліковані, оскільки ця робота все ще триває. Водночас дані стосовно методики «4/3/2» вже оприлюднені [11], і вони свідчать про те, що приріст рівня вільного володіння іноземною мовою у період між попереднім і заключним тестами достатньо ґрунтовно підтверджує факт процедуралізації.

Виклад основного матеріалу. З огляду останніх досліджень методології навчання вільного говоріння на основі практики повторення випливають два основні прийоми такого навчання: інтенсивне повторення автентичного звукового матеріалу за носієм мови (з метою розвитку короткочасної фонологічної пам'яті, вдосконалення артикуляційного апарату, засвоєння ритміки мовлення, автоматизації вимови тощо) і багатократне усне повторення студентами власного мовленнєвого матеріалу із зосередженням головної уваги на цільових структурах (як на рівні фраз, так і на рівні речень) для розвитку швидкого та вільного усного мовлення. Найпоширенішим прикладом реалізації першого прийому у сучасній лінгводидактиці є методика «шедоуінг» [1, 10, 11, 12], а ілюстрацією другого підходу можна вважати метод «4/3/2». Нижче буде представлений наш власний досвід інтеграції цих двох прийомів навчання у комунікативну методику мовної підготовки курсантів середнього рівня (intermediate) у Харківському національному університеті Повітряних Сил (ХНУПС) з метою подальшого відбору найуспішніших з них для складання іспиту IELTS.

Спираючись на передовий сучасний досвід, було вирішено поєднати прийоми «шедоуінг» і «4/3/2» в одній програмі навчання вільного говоріння, оскільки вони ефективно доповнюють один одного за умови їх застосування у відповідній послідовності. Зокрема на підготовчому етапі до проведення «шедоуінг» курсанти отримували роздрукований текст аудіозапису, який вони мали прослуховувати. У роздрукованому тексті були пронумеровані пропуски цільових виразів і структур, які необхідно було заповнити, прослуховуючи аудіозапис. Слід зазначити, що вибір того чи іншого аудіозапису здійснювався за кількома критеріями, основними з яких були автентичність, наявність мовленнєвих формул, маркерів дискурсу і сталих виразів, а також тематичність, тобто відповідність певній темі навчального курсу, у межах якої носій мови висловлює свої думки, обговорює дискусійні питання, формулює власне ставлення до різних проблем тощо. Після заповнення пропусків курсанти обговорювали зміст аудіозапису, знаходили та виділяли усі лексичні одиниці за темою заняття, відповідали на запитання. Важливим аспектом на цьому етапі було пояснення викладачем змісту, ролі та дискурсивних функцій мовленнєвих формул і маркерів дискурсу, що містилися у тексті аудіозапису.

Наступним завданням було закріплення і повторення цільових виразів за допомогою перефразування. Зокрема курсанти отримували 10–15 речень і мали перефразувати підкреслену частину кожного речення за допомогою відповідного цільового висловлювання, спираючись на ключове слово у дужках. Приклад: *No one can deny that the Internet has had a dramatic impact on the way we communicate. (denying)*. Відповідь: *There is no denying that the Internet has had a dramatic impact on the way we communicate.*

Після описаної підготовчої роботи куранти переходили до методики «шедоуінг», яка передбачає усне повторення за носієм мови тексту звукозапису лише з незначним відставанням у долі секунди. Це досягається читанням роздрукованого тексту аудіозапису вголос кілька разів при одночасному прослуховуванні записаного зразка. За програмою ХНУПС, «шедоуінг» була покликана сприяти цілеспрямованому запам'ятовуванню цільових виразів і структур. Після ознайомлення з методикою виконання «шедоуінг» курсанти отримували завдання для самостійної підготовки у мовній лабораторії: повторювати звукозапис вказаним вище чином п'ять-шість разів із використанням роздрукованого тексту, а потім робити це без роздрукованого тексту.

«Шедоуінг» передбачає більше, ніж механічне повторення слів мовця, оскільки курсанти мали максимально близько відтворювати усі особливості вимови, ритму, темпу та інтонації носія мови. Дійсно, цей прийом за своєю суттю вимагає найточнішого відтворення просодії мовлення. «Шедоуінг» активізує функціонування короткочасної фонологічної пам'яті зокрема шляхом багатократного повторення артикуляції. Ця вправа також полегшує процес «чанкінга» для слухачів у міру того, як вони слідують за просодичними контурами висловлювань носія мови, виділяючи готові мовленнєві блоки [1, 12].

Після самостійної роботи у лінгафонній лабораторії курсанти були готові до наступного етапу – багатократного усного повторення власного мовленнєвого матеріалу із застосуванням цільових висловлювань і структур. Першим кроком була участь у спеціальній рольовій грі. Курсанти навчальної групи вибирали від п'яти до десяти нарізаних шматочків паперу з написаними на них цільовими виразами і починали обговорення запропонованого викладачем дискусійного питання, близького за змістом до тематики аудіозапису попереднього заняття. Учасники гри повинні були по черзі протягом 20–30 секунд висловлювати свої думки за темою дискусії, використовуючи вибрані ними цільові вирази і слова. Головна мета гри – швидше за інших позбутися усіх обраних слів і виразів, вживаючи їх у власному мовленні. Найскладнішим аспектом цієї роботи була вимога говорити змістовно, природно, а також граматично і лексично правильно, водночас слухаючи інших учасників гри, щоб строго дотримуватися теми. Учасник, що першим позбавлявся усіх обраних цільових виразів і слів, ставав переможцем, але для цього він повинен був граматично і семантично правильно вжити їх у своїх власних висловлюваннях з урахуванням контексту дискусії. У разі помилки учасники мали знову спробувати використати цільові слова, дочекавшись наступної черги. Головним арбітром при цьому виступав викладач.

Повторюючи таким чином раніше засвоєні вирази і слова у власному мовленні, курсанти закріплювали їх правильне вживання саме у комунікативному контексті. Ця рольова

гра була своєрідним переходом до методу «4/3/2», націленого передусім на повторення з метою розвитку вільності та швидкості усного мовлення. Ця методика пов'язана з іменем Пола Нейшена [13], який досліджував вплив зазначеного прийому на швидкість і правильність усного мовлення і виявив його суттєві переваги для вільного володіння іноземною мовою та засвоєння великої кількості складних конструкцій. Слухачам надається до 10 хвилин для складання власної розповіді за певною темою шляхом створення коротких нотаток. Після цього вони переказують свою розповідь тричі. Нейшен виділяє три аспекти такої розповіді [13, с. 379]: 1) кожного разу розповідь переказується іншому слухачеві для створення реального комунікативного контексту; 2) кожного разу розповідач повторює одну й ту саму розповідь, що сприяє підвищенню його впевненості у власній здатності говорити іноземною мовою; 3) першого разу на розповідь відводиться 4 хвилини, а наступні два рази – відповідно 3 і 2 хвилини. Таке жорстке обмеження часу спонукає до більш прискореного мовлення, заохочує розповідача уникати введення нового матеріалу під час переказу і, нарешті, сприяє вільному володінню іноземною мовою.

Для посилення цього ефекту курсанти ХНУПС перед виконанням завдання «4/3/2» отримували роздатковий матеріал для нагадуванням їм цільових виразів і структур, які вони мали якнайбільше використати у своїй розповіді, тема якої була завжди тісно пов'язана зі змістом аудіозапису для «шедоуінг» з попереднього заняття. Ті, хто слухав переказ розповіді, повинні були кожного разу відмічати у спеціальному контрольному списку всі цільові вирази, вжиті розповідачем.

Кульмінацією такого заняття було завдання з розвитку навичок спонтанного мовлення курсантів за однією з тем, споріднених з тематикою «шедоуінг» і «4/3/2», які попередньо допомогли створити модель структурованої відповіді на схожі запитання, а також надали низку корисних лексичних блоків на базі цільових виразів. Переваги такого підходу полягають саме в ефективному поєднанні сучасних методів багатократного повторення і принципів комунікативної методики.

Висновки. Сучасні емпіричні дослідження в галузі навчання швидкості усного мовлення дають підстави переглянути традиційно негативне ставлення до практики багаторазового повторення мовного матеріалу, що склалося в межах комунікативного підходу до викладання іноземної мови. Більше того, накопичений за останні роки практичний досвід реалізації різних прийомів цілеспрямованого повторення і приклади їх успішної інтеграції в комунікативні програми мовної підготовки, зокрема в ХНУПС, свідчать про помітне поліпшення у слухачів навичок автоматичного використання мовних моделей носіїв мови, що як наслідок призводить до розвитку швидкості іншомовного говоріння. При цьому мова йде не про відмову від основоположних принципів комунікативного підходу, а лише про подолання певного методологічного догматизму та упередженості щодо цілеспрямованого тренажу в навчанні іноземної мови.

Як показує практичний досвід викладання, такі методики повторення і автоматизації використання мовного матеріалу як «шедоуінг» і «4/3/2» дають найбільш високі результати за умови їх спільного використання в процесі навчання. Крім того, дуже важливо, щоб практика повторення розглядалася в методичному плані саме як підготовчий етап до формування навичок самостійного, непідготовленого усного мовлення і завжди завершувалася завданнями, спрямованими на розвиток спонтанного говоріння. Саме в цьому ми вбачаємо запоруку ефективної інтеграції практики повторення в комунікативний контекст. У зв'язку з цим перспективними виглядають подальші емпіричні дослідження впливу й ефективності різних методів цілеспрямованого повторення стосовно формування навичок швидкого іноземного мовлення, зокрема із залученням контрольних груп і більшого числа учасників.

Література:

1. Rossiter, M.J., Derwing, T.M., Manimtin, L.G. and Thomson, R.I. (2010). Oral fluency: the neglected component in the communicative language classroom. The Canadian Modern Language Review 66 (4), pp 583–606. DOI: 10.1353/cml.2010.0010
2. Поляков О.Г., Тормышова Т.Ю. Беглость говорения на иностранном языке как лингвометодическая проблема // Язык и культура. 2014. № 4 (28). С. 166–174.
3. Gatbonton, E., & Segalowitz, N. (2005). Rethinking communicative language teaching: a focus on access to fluency. Canadian Modern Language Review, 61, C. 325–353. DOI: 10.1353/cml.2005.0016
4. Wray, A., & Fitzpatrick, T. (2010). Pushing learners to the extreme: the artificial use of prefabricated material in conversation. Innovation in Language Learning and Teaching, 4 (1), C. 37–51. DOI: 10.1080/17501220802596413
5. DeKeyser, R. (2010). Practice for Second Language Learning: Don't Throw out the Baby with the Bathwater. International Journal of English Studies; 10, (1), C. 15–165 URL: https://revistas.um.es/ijes/article/view/114021/108011
6. Bygate, M. (2006). Areas of research that influence L2 speaking instruction. In Uso-Juan, E. & Martínez-Flor, A. (Eds.) Current Trends in the Development and Teaching of the Four Language Skills. Berlin: Mouton de Gruyter, pp 159–186.
7. Bamford, J. (1989). Comments on Elizabeth Gatbonton and Norman Segalowitz's "Creative automatization: Principles for promoting fluency within a communicative framework". TESOL Quarterly, 23 (2), C. 363–366. DOI: 10.2307/3587360
8. Yoshimura, Y., & MacWhinney, B. (2007). The effect of oral repetition on L2 speech fluency: an experimental tool and language tutor. URL: https://www.researchgate.net/publication/267998795_The_Effect_of_Oral_Repetition_on_L2_Speech_Fluency_An_Experimental_Tool_and_Language_Tutor
9. Davy, C. and MacWhinney, B. (2009–2011). The development of speaking fluency through an oral repetition task. URL: http://www.learnlab.org/research/wiki/index.php/Davy_%26_MacWhinney_-_Spanish_Sentence_Production
10. de Jong, N. (2012) Fostering Fluency in Second Language Learning. URL: https: //learnlab.org/research/wiki/index.php/Fostering_fluency_in_second_language_learning
11. de Jong, N., & Perfetti, C. (2011). Fluency Training in the ESL Classroom: An Experimental Study of Fluency Development and Proceduralization. Language Learning, 61(2), C. 533–568.
12. Wood, D. (2009). Effects of focused instruction of formulaic sequences on fluent expression in second language narratives: A case study. Canadian Journal of Applied Linguistics, 12 (1), C. 39–57. URL: http://journals.hil.unb.ca/index.php/CJAL/article/view/19898
13. Nation, I.S. P. (1989). Improving speaking fluency. System, 17 (3), C. 377–384. DOI: 10.1016/0346-251X(89)90010-9

Гончаров Г. В. К проблеме повторения при коммуникативном подходе к обучению иноязычному говорению

Аннотация. В статье анализируются результаты современных эмпирических исследований методов обучения беглости иноязычной устной речи. Особое внимание уделено анализу различных приёмов многократного повторения языкового материала и их роли в развитии навыков беглого говорения на иностранном языке. Определены основные принципы интеграции практики целенаправленного повторения в коммуникативную методику языковой подготовки.

Ключевые слова: повторение, запоминание, беглость говорения, коммуникативный подход, иноязычная устная речь, скорость речи, иноязычная коммуникативная компетенция.

Goncharov G. On the issue of repetition within a communicative approach to the teaching of second language speaking

Summary. The article analyses the results of recent empirical studies on teaching methods for the development of second language oral fluency. Particular attention is paid to the analysis of various techniques for focused repetition of language material and the role thereof in the development of second language fluency. The author defines the key principles for integrating the practice of purposeful repetition into communicative language teaching methodology.

Key words: repetition, memorisation, oral fluency, communicative approach, second language speaking, speech rate, second language communicative competence.

УДК 81'36:81'366,581

Жаборюк О. А., *(1949–2019),*
доктор філологічних наук, професор

Жаборюк І. А.,
кандидат філологічних наук,
доцент кафедри германської філології та методики викладання іноземних мов
Південноукраїнського національного педагогічного університету
імені К. Д. Ушинського

ГРАМАТИЧНА СУТНІСТЬ ТЕПЕРІШНЬОГО ПЕРФЕКТНОГО ЧАСУ У СВІТЛІ ТЕОРІЇ ВИДО-ЧАСОВИХ ФОРМ ПРОФ. А. К. КОРСАКОВА (ЛІНГВОДИДАКТИЧНИЙ АСПЕКТ)

Анотація. Стаття присвячується методичній інтерпретації системи минулих видо-часових форм сучасної англійської мови, представленої у посібнику А.К. Корсакова "The Use of Tenses" (1978) з позиції багаторічного досвіду викладання граматики на спеціальному факультеті. Мета статті відродити інтерес як теоретиків-лінгвістів, так і практиків до видо-часових форм англійської мови А.К. Корсакова, яка за своєю значущістю та експланаторною силою до цього часу залишається неперевершеною, що зумовлює актуальність статті.

Ключові слова: видо-часова форма, минулий неозначений час, теперішній перфектний час, перед-теперішній статичний час, передминулий час, минулий статичний, передування, обставина.

Постановка проблеми. Як свідчить практика викладання видо-часових форм у вищій школі, де германські мови, англійська зокрема, вивчаються фахово, викладання граматики, зокрема такої граматичної теми, як видо-часові форми англійського дієслова, за останнє півстоліття майже не змінилося. Ми не маємо на увазі збірники статей суто комунікативного характеру, які зараз заполонили школи та гуманітарні факультети, таких дійсно більше ніж потрібно. Але є сутнісні, мовні аспекти граматики, при вивченні яких викладачі і студенти послуговуються зазвичай перевиданнями таких підручників з граматики, як граматика В.Л. Каушанської [4], граматика Качалової та Ізраілевич [5] тощо, випущених ще у середині минулого століття. На жаль, і в тих нечисленних нових підручниках з граматики, які подекуди з'являються зараз, граматичні теми, зокрема тема видо-часових форм, подаються з традиційних позицій, без врахування нових наукових досягнень у царині граматики. Інакше кажучи, така наука як лінгводидактика до цього часу повною мірою не актуалізована, вона існує лише формально як окрема дисципліна і, наскільки ми це можемо простежити, не ставить собі за мету взагалі щось впроваджувати у практику.

Виклад основного матеріалу. Насправді ж досягнень у сучасній лінгвістиці, граматиці зокрема, більш ніж достатньо. Проблема видо-граматичних форм у сучасній англійській мові, яка, до речі, до цього часу викладається за старими, далекими від науки, схемами і яка для більшості студентів, як показує опитування, так і залишається не до кінця зрозумілою,

Друга складність у трактуванні теперішнього перфекту полягає у тому, що, як не дивно, лінгвісти до цього часу продовжують сперечатися щодо того, до якого саме часу належить теперішній перфект. Одні з них, сліпо йдучи за традиційною назвою, вважають цю форму приналежною до сфери теперішнього часу, інші ж – приналежною до сфери минулого часу, оскільки при перекладі її на мови, у яких перфект відсутній, як, наприклад, на східнослов'янські, застосовуються форми минулого часу. Прихильником трактування теперішнього перфекту як приналежного до сфери теперішнього часу є, зокрема, В.Н. Жигадло. Пояснює він це наступним чином: «Не кожна завершена дія, - вказує граматист, - належить до минулого часу. Вказуючи на завершений період часу, дія належить до минулого та використовується форма невизначеного розряду минулого часу. Але завершена дія може бути пов'язана з теперішнім, незважаючи на свою завершеність. У цьому випадку вказівки на завершений період часу немає, отже дія входить до сфери теперішнього часу та передається за допомогою перфекта» [3, 100]. Аналогічної точки зору дотримується й англійський граматист Р. Деклерк, на думку якого основним розмежувальним моментом цих видо-часових форм є так звана «часова схема»: «простий минулий відносить ситуацію до сфери минулого, тоді ж як теперішній перфект – до сфери теперішнього часу» ("...the basic difference between the two tenses lies in their temporal schemata. The crucial distinction is that the past tense locates a situation in the past time-sphere, whereas the present perfect locates it in the present time-sphere") [8, 320]. Прихильниками трактування теперішнього перфекту як форми, приналежної до сфери минулого часу, є О.І. Смирницький. Він відносить перфект до сфери минулого на підставі того, що теперішній перфектний (так само, як і минулий неозначений) «…позначають минуле (передуюче) по відношеню до теперішнього» [6, с. 300–301].

Окремої точки зору дотримується Г.Н. Воронцова [2], яка вбачає у формі теперішнього перфектного часу форму, яка передає «спадковість» (спадковий зв'язок … між минулим та теперішнім.

Невизначеність щодо сфери приналежності теперішнього перфекту до сфери теперішнього чи то до сфери минулого часу породжує ще одну нову складність, адже в обох випадках незалежно від точки зору як у сфері теперішнього, так і у сфері минулого з'являються по дві форми: простий теперішній час / теперішній перфект та минулий простий час / теперішній перфект відповідно. Виникає проблема розмежування цих форм одну від одної: якщо існують дві теперішні та дві минулі граматичні форми, то виникає питання, чим, власне, вони відрізняються одна від одної.

Відповідь на це питання граматисти намагаються знайти, вдаючись до категорії аспекту або виду. Інакше кажучи, одна з форм, скажімо, простий теперішній, є суто часовою формою, тоді, як її проти-член – теперішній перфект – є категорією, що виражає не самі часові відношення, а дещо інше – такі значення, як «завершеність» чи «результативність». «Основним видовим значенням перфекту теперішнього часу є завершеність дії до моменту мовлення. Основним часовим значенням перфекту є протікання дії в період, межею якого є момент мовлення» [100]. Щодо поняття результативності , то ця точка зору є чи не найпоширенішою. Її дотримуються такі граматисти, як Е.Я. Мороховська [11], Т. Камянова [7], К.Н. Качалова та багато інших. «Теперішній перфектний, – вказує, зокрема, К.Н. Качалова, – виражає дію, яка була здійснена до теперішнього моменту, та результат якого ми можемо спостерігати у теперішньому часі» [5, с. 129].

Власне значення результативності і є тим досить приблизним, неточним орієнтиром, який застосовується у практиці викладання англійської мови на заняттях з практичної граматики. «Перфект – це форма, яка виражає результат раніше виконаної дії» можна почути як «заклинання» від студентів, які намагаються вирізнити її з поміж інших часових форм, не задумуючись над тим, що поняття **результативності** зазвичай передбачає різноманітні та не визначені точно випадки зв'язку завершеної дії з теперішнім моментом. До того ж поняття **результативності** притаманне й простому минулому часу, який є «результативним у більш ніж 50% випадків і який зазвичай протиставляється теперішньому перфекту. У чому ж тоді власне полягає різниця між цими часовими формами? На жаль, далеко не всі викладачі і студенти над цим задумуються. Порівняємо, для прикладу, хоча б два такі відрізки мовлення: "*By the way, **I brought** you a box of cigars" Anixter stared as Presley laid the box on the washstand. // "**I've brought** you a box of chocolates. Get through them as quickly as you can and put some weight on".* Як бачимо, обидва випадки – випадок з простим минулим та теперішнім перфектом – абсолютно ідентичні: у обох «результат» раніше скоєної дії – пачка сигарет та коробка цукерок наявні можна сказати в руках у адресата. Ще декілька випадків результативності простого минулого, якого граматисти з цим видовим значенням взагалі не пов'язують. … "*Hullo, darling, said Margot with enthusiasm. – "Hullo. Had a good day? – "Not bad. I **brought** an evening paper. There's a paragraph about Edna".* Вечірня газета принесена («результат» раніше скоєної дії), вона наявна, в домі, її можна прочитати. *"Here's your knife. I **found** it in the path*". Подібних прикладів можна навести безліч. У чому ж тоді різниця між теперішнім перфектом та простим минулим? Напевне, що не в результативності. До того ж, слід також звернути увагу на випадки (вони, щоправда, малочисельні), коли теперішній перфект взагалі не є результативним, «закреслює» так би мовити «результат» попереднього стану, у якому перебував мовець. Наприклад: *"You see, I'm happy , darling. I **haven't been happy** before.* Ще два аналогічні приклади з відсутністю у теперішнього перфекту значення результативності. *The train **has come** and gone.* (***has come* – -R; *has gone* – +R**) *As for you, John Silver, you **'ve been** a mate of mine, but you're a mate of mine no more.*

У чому тоді полягає граматична сутність теперішнього перфектного часу, його граматичне значення. Відповідь на це дає проф. А.К. Корсаков у своєму посібнику "The Use of Tenses in English" [10]. Відповідь він надає досить переконливу. Маючи окрім філологічної ще й технічну освіту інженера-електрика, він підійшов до поняття часу не з позицій його побутового розуміння, як це ми можемо спостерігати у більшості граматистів, а з позицій філософії та фундаментальних наук. Дозвольте коротко зупинитися на основних принципах, на які спирається А.К. Корсаков у розумінні часу.

Згідно з його концепцією, існує два типи часових відношень: абсолютні та відносні. До перших належать теперішній, минулий та майбутній часи, до других – одночасність, слідування та передування (попередність). Перші графічно можна представити на лінії часу, яка «рухається» по горизонталі зліва направо, тобто з минулого в майбутнє. Напрямок руху вказаний відповідною стрілкою. Зупинити «плин» часу об'єктивно неможливо. Призупинити його можна лише ментально, умовно перерізавши лінію часу вертикальною прямою на минуле (зліва від точки перетину) та майбутнє (справа від точки перетину). Сама ж точка перетину горизонтальної та вертикальної прямих і буде «правити» за теперішній момент, під яким у фундаментальних науках розуміють «незмірно малу величину». Теперішній момент зазвичай позначається нулем.

Існують також такі поняття, як «біологічне теперішнє» та «лінгвістичне теперішнє». Під першим розуміють найкоротший момент часу, протягом якого жива істота сприймає сигнал із довколишнього середовища, тобто усвідомлює себе, своє існування. Під другим теперішнім, лінгвістичним, – момент мовлення, якій довільно може розтягатися в залежності від того, що саме для певної особи у певний момент часу є теперішнім. Інакше кажучи, сприйняття теперішнього, а раз так, то і минулого та майбутнього, є суто суб'єктивним. Величина моменту мовлення може тривати секунди та сягати тисячоліть. Представимо цей тип відношень графічно на схемі 1:

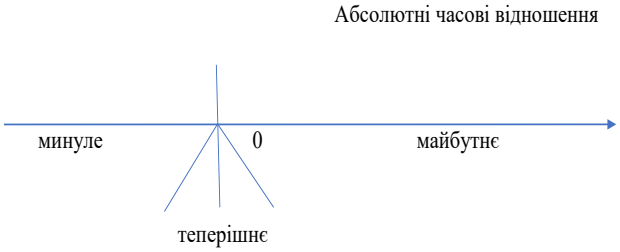

Схема 1

Відносні часові відношення – це абсолютно інший тип відношень, який не прив'язаний до лінії часу, а вільно «ковзає» по ній. Одночасні події можуть бути як у минулому, теперішньому та майбутньому. Це саме стосується таких відношень, як передування та слідування. Зобразимо цей тип відношень на Схемі 2.

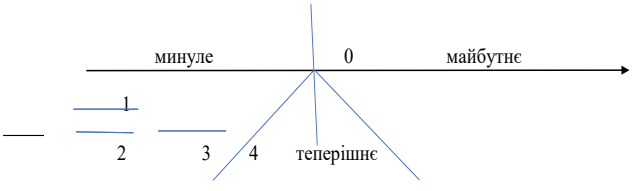

Схема 2

На Схемі 2 зображені відносні часові відношення у сфері минулого. Відносно базового процесу1 процес 2 слід розглядати як передування (перед-минуле), процес 3 – як одночасність у минулому, а процес 4 – як слідування. Такі самі відношення можуть існувати і в сфері теперішнього та майбутнього: передування (перед-теперішнє), одночасність та слідування (поза-теперішнє); передування (перед-майбутнє), одночасність та слідування (поза-майбутнє).

У більшості мов індоєвропейської сім'ї абсолютні часові відношення оформлюються граматично, набуваючи статусу граматичного часу (tense). Для англійської мови це простий теперішній, простий минулий (неозначений) та простий майбутній час. Англійська мова належить також до мов, у яких, окрім абсолютних відношень, у граматичну форму «одягаються» ще й деякі відносні часові відношення, зокрема такі, як «передування» стосовно теперішнього, минулого та майбутнього (present perfect, past perfect та future perfect) відповідно та слідування у сфері минулого. Остання часова форма відома як "future in the past". Досить невдала назва – назва-«оксюморон», оскільки поєднує у собі два несумісних, взаємовиключних поняття: майбутнє та минуле. Вважаємо більш доцільно було б замість неї ввести назву "past posterior".

На думку проф. А.К. Корсакова саме «передування» («попередність») слід вважати граматичним значенням перфекта, а теперішнього перфекта – передування до ментального (суб'єктивного) теперішнього.

Такий підхід дає можливості чіткого розмежування між простим минулим та теперішнім перфектом. Проблема, яка, як ми неодноразово вказували вище, до цього часу залишається для багатьох непроясненою. На складність розмежування теперішнього перфекту та простого «звичайного (неперфектного) минулого» вказував ще в середині минулого століття О.І. Смирницький, яку він вважав чи не найскладнішою проблемою теперішнього перфекта. При цьому основною причиною, яка заважає розмежуванню цих часових форм, він вважав те, що «значенням перфектності є значення передування теперішньому моменту, яке насправді і є звичайне минуле. Тому, якщо різниця між теперішнім перфектом та простим минулим і є, - продовжує розмірковувати цей лінгвіст, - то встановити її важко» [6, 294]. Як бачимо, для О.І. Смирницького «значення передування теперішньому моменту, … і є звичайне минуле», тобто він фактично ототожнює ці поняття. У цьому, власне, і є його помилка: вірно вловивши спільність між поняттям «передування до теперішнього» та «минулим», він абсолютно не помічає різниці між цими поняттями, яка є досить значущою.

Існує декілька критеріїв розмежування між теперішнім перфектом та простим минулим (на них ми зупинялись у своїх попередніх публікаціях, присвячених видо-часовим формам), однак основним ми все ж вважаємо граматичне значення цих форм.

Зупинимося на цьому аспекті детальніше. Так, основним граматичним значенням простого минулого часу («минулого статичного» ("past static") за термінологією проф. А.К. Корсакова) є **ментальне (суб'єктивне) минуле** мовця перфектного ж часу загалом… – "present perfect", "past perfect" та "future perfect" («перед-теперішнього статичного», «перед-минулого статичного» та «перед-майбутнього статичного» ("before present static", "before-past static", "before-future static") – **передування** по відношенню до ментального теперішнього, ментального минулого та ментального майбутнього мовця. Ключовими словами в обох визначеннях є відповідно «минуле» та «передування». Отже для того, щоб зрозуміти різницю між простим минулим граматичним часом та формою теперішнього перфектного часу, необхідно, передусім, момент … і є звичайне минуле». У всіх інших випадках це усвідомити різницю між поняттями «минуле» та «передування», які є основоположними для цих граматичних форм.

За схемою кіл Ейлера ці поняття є такими , що мають спільний сегмент перетину. Графічно це можна представити Схемою 3.

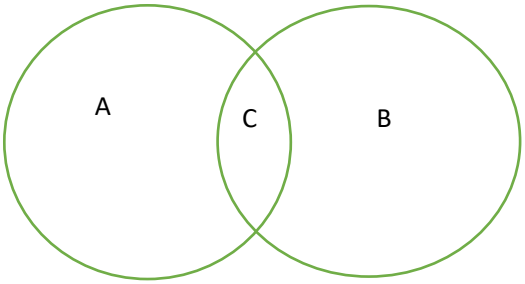

A – минуле; B – передування; C – сегмент перетину передування та минулого.

Схема 3

Отже, між поняттями «минуле» та «передування» є спільне, де вони дійсно співпадають між собою та відмінне – власне минуле (past proper, pure past) та власне передування (anteriority proper, pure anteriority). Спільні та відмінні риси і зумовлюють вживання розглядуваних часових форм.

У сегменті С, який визначає спільність між минулим та попередністю, можливе паралельне вживання обох форм або простого минулого, або теперішнього перфектного. Воно зумовлене в основному суб'єктивним вибором мовця. Це ті випадки, коли теперішній перфект зближується з простим минулим. На лінії часу цей сегмент розташований зліва від моменту мовлення, де, за слушним висловом О.І. Смирницького, «значення передування теперішньому чисте минуле або ж чисте передування. У останніх випадках паралельне вживання простого минулого та теперішнього перфектного часу є неможливим у принципі.

Проілюструємо прикладами випадки паралельного вживання простого минулого та теперішнього перфекта, які до цього часу залишаються для багатьох граматистів непроясненими, хоча насправді вони є цілком природними, оскільки зумовлені спільністю понять «минуле» та «попередність». Приклади: 1. *"I'**ve seen** your letter. It **wasn't** more than ten lines"; 2. I **have had** such a dreadful experience with a taximan; he **was** most sinister. I **couldn't get** him to stop; 3. Forget what I'**ve said**. I **didn't mean** most of it.; 4. I'**ve lain** awake for two nights turning it all over in my mind. I **thought** I should go mad.*

Наведемо декілька прикладів так званого «чистого передування» та «чистого минулого», де взаємозаміна теперішнього перфекта на простий минулий і навпаки виключається.

До «чистого передування належать, передусім, а) випадки невизначеного минулого, б) словарні статті, в) загальні істини та г) інструкції до приладів , ґ) передування у сфері майбутнього. Приклади: а) *"What's the time? My watch **has stopped**; He looked at her hard. "Say, you haven't **been** sick, have you?; Suddenly he started snuffing vigorously. "You'**ve been drinking**?"; б) **Age, n.** The length of time during which a being **has existed**;*

Abridgement, n. *A thing (e.g. a book) that* ***has been abridged****; в) No fox likes to eat an animal which he himself* ***has not killed****; "After all, I suppose there is a point in it – I might be the person who murdered her! And when you'****ve murdered*** *one person, they say, you usually murder a lot more…; "If you learn how to tackle one subject- any subject – you'****ve learned*** *how to tackle all subjects."; "You know it is the custom now to interview any man who* ***has become notorious****. г) When the present time* ***has elapsed*** *you will hear an audible signal.; The indicator shows when the signal* ***has been recorded****; т) Will talk about that when we****'ve had*** *a cup of tea; Will not rest till I****'ve made*** *it up for you. Wait till I've finished.*

«Чисте минуле». Приклади: а) I **remember** Edgar said he **played** football; l remember I **laughed** just as big as you please; I remember that the curtains of one house weren't fully drawn; It was cold in the street. There was a wind like ice. People went flitting by, very fast.

Висновки. Завершуючи наше дослідження, ще раз наголошуємо на тому, що основна відмінність між теперішнім перфектним часом та простим минулим зумовлена поняттями «передування» та «минуле». Ці поняття є для цих часових форм основоположними. Слід мати на увазі, що ці поняття мають точки перетину, що зумовлює паралельне використання обох часових форм. Відмінними рисами передування та минулого є такі риси, як розмитість, невизначеність передування (мовець не пам'ятає, як саме і коли певна подія сталася) та навпаки чітка визначеність минулого. (мовець добре пам'ятає, як і коли це сталося, обставини, при яких це відбувалося). Передування «ковзає» по лінії часу, тоді як минуле «закрілене на ній певною точкою зліва від моменту мовлення (загальні істини, словникові статті, інструкції тощо).

Окрім цього досить важливу роль у розумінні цих часових форм відіграють такі критерії, як статистичний та точка відштовхування мовця від ситуації теперішнього чи то минулого часу. Ці критерії були висвітлені нами у наших попередніх публікаціях. Найбільш ненадійним критерієм при розмежуванні теперішнього перфекта та простого минулого є критерій обставини часу. Цей аспект теж детально розбирався нами раніше.

Література:

1. Воронцова Г.Н. Значение перфекта (Present Perfect) в современном английском языке. Докт. дисс. М., 1950–1952. 1361 с.
2. Воронцова Г.Н. Очерки по грамматике английского язика. М., 1960. 399 с.
3. Жигадло В.Н., Иванова И.П., Иофик Л.Л. Современный английский язик. М.,1956. 350 с.
4. Каушанская В.Л. Грамматика английского языка. Пособие для студентов педагогических институтов / В.Л. Каушанская и др. 5-е изд., испр. и доп. М.:Айрис-пресс, 2008. 384 с.
5. Качалова К.Н. Израилевич Е.Е. Практическая грамматика английского языка. Внешторгиздат. М. 1957. 720 с.
6. Смирницкий А.И. Синтаксис английского языка / А.И. Смирницкий - [2-е изд., испр.]. – М. : УРСС, 2007. 296 с.
7. Камянова Т.Г. English Grammar. Грамматика английского язика: теорія и практика. изд. «Дом славянской книги», 2015. 1024 с.
8. Declerck R. Tense. N.Y., L.: Routledge, 2015. 416 p.
9. Ganshina M.A. English Grammar / M.A. Ganshina, N.M. Vasilevskaya. – [9-th ed., rev.]. Moscow: Higher School Publishing House, 1964. 548 p.
10. Korsakov A.K. The Use of Tenses in English. K.: Вища школа. 1978. 223 p.
11. Morokhovskaya E.J. Theoretical Grammar through Practice. L., 1972. 183 p.
12. Morokhovskaya E.J. Fumdamentals of Theoretical Grammar. K.: Vysca skola, 1984. 279 p.
13. Zhaboruke O.A., Zhaboruke I.A. Theoretical Heritage by A.K. Korsakov / Linguodidactic Interpretation (On the Material of the System of Past Tenses in English) / Записки з романо-германської філології. Вип. 25-й ювілейний, присвячений 145- річчю ОНУ ім. І.І. Мечникова та 50-річчю РГФ. Одеса: Фенікс, 2010. С. 259–273.

Жаборюк Е. А., Жаборюк И. А. Грамматическая сущность настоящего перфектного времени в свете теории видо-временных форм проф. А. К. Корсакова (лингводидактический аспект)

Аннотация. Статья посвящается методической интерпретации системы прошедших видовременных форм современного английского языка, представленной в пособии А.К. Корсакова "The Use of Tenses" (1978) с позиции многолетней практики преподавания грамматики на специальном факультете. Наша цель состоит в возрождении интереса как лингвистов-теоретиков, так и практиков к теории времен английского языка А.К. Корсакова, которая по своей научной значимости и экспланаторной силе до сих пор остается непревзойденной, что обусловливает актуальность статьи.

Ключевые слова: видо-временная форма, прошедшее неопределенное время, настоящее перфектное время, прошедшее перфектное время, преднастоящее статичное время, предпрошедшее статичное время, прошедшее статичное время, предшествование, обстоятельство.

Zhaboruke O., Zhaboruke I. Grammatical nature of the present perfect tense in the light of the theory of tenses of prof. A. K. Korsakov (linguodidactic aspect)

Summary. The article is dedicated to the interpretation of the system of "past tenses" in modern English as it is viewed in the manuel by A.K.Korsakov "The Use of Tenses in English" (1978), from the viewpoint of the methods of teaching. It is based on our more than 20 years` personal classroom experience and presents A.K. Korsakov`s theory of tenses in a consise and comprehensible way without in the least distorting its basic ideas. Our aim is to restore the interest of linguists – theoreticians as well as practitioners – to the theory of tenses by A.K. Korsakov which is until now second to none as far as its scientific validity and explanatory force is concerned, which conditions the topicality of this article.

Key words: tense, past indefinite, present perfect, before-present static, past static, anteriority, past, adverbial.

УДК 811.112.2 (07)

Застровська С. О.,
кандидат філологічних наук, професор,
завідувач кафедри німецької філології
Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки

Найдюк О. В.,
кандидат філологічних наук, доцент,
доцент кафедри сучасних європейських мов
Університету державної фіскальної служби України

НЕВЕРБАЛЬНІ ПРЕЦЕДЕНТНІ ФЕНОМЕНИ У НІМЕЦЬКОМОВНОМУ ДИСКУРСІ

Анотація. У статті розглянуто поняття прецедентних феноменів та дискурсу, їх види та класифікації. Основна увага зосереджена на невербальних прецедентних феноменах, які у тексті як результаті дискурсивного процесу (омовлюються) вербалізуються. Виявлено основні характеристики реального, віртуального та інтеріорізованого дискурсу. На фактичному матеріалі демонструється вживання невербальних прецедентних феноменів у реальному та віртуальному дискурсах, зазначаються їхні функції. Інтеріорізований дискурс винесено в перспективу подальших наукових розвідок.

Ключові слова: прецедентні феномени, реальний дискурс, віртуальний дискурс, інтеріорізований дискурс, хештег, лігатура, смайл.

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок з важливими науковими чи практичними завданнями. Розвиток науки і техніки рухається вперед семимильними кроками, проте антропоцентризм залишається в центрі уваги наукових досліджень. Людина і все, що з нею пов'язане, знаходить своє відображення в мові. У лінгвістику переносяться і стають лінгвістичними поняття, які раніше належали до інших сфер. Наприклад поняття прецеденту раніше використовувалось в юриспруденції, де відповідно існує прецедентне право. З часом прецедентні феномени досліджуються у різних видах дискурсу, в різних аспектах [9; 10; 13; 14; 15]. Активно досліджується і сам дискурс, виявляються його нові типи, жанри тощо [1; 5; 7; 8; 11; 12; 16; 17]. Незважаючи на велику кількість робіт, присвячених дослідженню прецедентних феноменів і дискурсу, на сьогоднішній день недостатньо досліджено функціонування невербальних прецедентних феноменів у різних видах дискурсу, що й зумовило вибір теми нашої статті.

Аналіз останніх досліджень і публікацій з цієї теми, виділення невирішених раніше частин загальної проблеми, котрим присвячується означена стаття. Дискурс як лінгвістичне поняття не є новим, проте на даному етапі актуальною є деталізація самого дискурсу, виокремлення різних його типів залежно від різних критеріїв типологізації.

Існує багато визначень реального дискурсу [1; 7; 12]. Якщо врахувати всі аспекти та звести їх в одне визначення, то найбільш оптимальним варіантом визначення поняття дискурсу є «інтегральний феномен як мисленнєво-комунікативна діяльність, яка протікає у широкому соціокультурному контексті. Вона є сукупністю процесу й результату, характеризується континуальністю та діалогічністю» [1, с. 28].

Т.А. Ван Дейк [8] зазначає, що дискурс включає в себе невербальні засоби спілкування (міміку, жести).

Активно сьогодні досліджується віртуальний дискурс [5; 11; 16], виявляються його диференційні ознаки. Віртуальний дискурс – це текст, занурений у ситуацію спілкування у віртуальній реальності, значною мірою відрізняється від інших видів дискурсу, оскільки при його визначенні слід брати до уваги не лише текст в ситуації спілкування, який відрізняється від безпосереднього контакту специфічним каналом зв'язку, але і враховувати характеристики, закладені в поняття віртуальної реальності [16, с. 27].

Останнім часом переосмислюється поняття внутрішнього мовлення (нім. "erlebte Rede") і з'являються терміни «мисленневий дискурс» (рос.: «мысленный дискурс» [11, с. 148]) та інтеріорізований дискурс [17].

Різні види дискурсу характеризуються вживанням прецедентних феноменів: вербальних, невербальних, які у тексті як результаті дискурсивного процесу омовлюються (вербалізуються). Найменш дослідженими на сьогоднішній день є невербальні прецедентні феномени.

Формування мети статті. Метою цієї статті є виявлення та характеризація невербальних прецедентних феноменів у дискурсі, які у тексті вербалізуються автором.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів.

Невід'ємною складовою дискурсу є прецедентні феномени [2, с. 492–493].

До прецедентних феноменів (ПФ) ми відносимо прецедентні імена (ПІ), прецедентні висловлювання (ПВ), прецедентні ситуації (ПС), прецедентні тексти (ПТ), прецедентні жанри (ПЖ). ПФ можна розділити на: 1) вербальні; 2) вербалізовані; 3) невербальні (авторські та реінтерпретовані).

До вербальних відносимо ПТ та ПВ, які позначаються мовними знаками.

До вербалізованих належать ПС та ПЖ. Вони актуалізуються ПВ, ПІ, атрибутами ПС та типовими жанроспецифічними структурами.

До невербальних ПФ відносимо архітектурні споруди, твори живопису, скульптури, музичні твори тощо. Вони самі виступають або символами ПТ, ПС (при реінтерпретації), або символізують власне авторське сприйняття навколишньої дійсності.

У віртуальному дискурсі до невербальних прецедентних феноменів ми відносимо різні графічні знаки. У когнітивній

базі соціуму / індивіда. зберігаються ціннісні, значимі для життя суспільства уявлення, образи, поняття, елементи знань тощо, які акумулюють пізнавальну діяльність людського розуму. Як тільки такі ментальні утворення неодноразово активізуються за нових умов, матеріалізуються у нових текстах, вони стають прецедентними. Особливістю ПФ є те, що вони завдяки своїй семантиці можуть виступати у якості готових блоків-номінантів концептуальних ознак різних концептів: політичних, економічних, соціальних, культурних і таке інше та при своїй актуалізації виконують різні функції у дискурсі.

Одна з перших спроб використання типографічних конструкцій для вираження емоцій була зроблена ще у 1881 році редакцією американського гумористичного журналу "Puck" У 1953 році смайлики з'являються на шпальтах газети "Нью-Йорк Геральд Трибюн" (англ. "New York Herald Tribune"), де їх використали у рекламі художнього фільму "Lili". Масштабна експансія смайликів у друкованому тексті почалася з виникненням інтернету. За короткий проміжок часу інтернет-спільнота успішно адаптувала певні символи через їхню простоту та легкість написання, адже їх можна зобразити типографічними знаками, що розміщені на клавіатурі. Смайлики увійшли до графічно-стилістичного атрибуту нетикету [4].

Перший емотікон – двокрапка, яка супроводжується дефісом і круглою дужкою, був відісланий 19 вересня 1982 року професором психології Університету Карнегі-Меллон (Carnegie Mellon University) Скоттом Фалманом у повідомленні на онлайн-форумі під час обговорення теми про обмеження онлайн-гумору.

Ще в 1972 році користувачі системи PLATO могли використовувати спеціальні символи для позначення емоцій у вигляді маленьких квадратних облич [4].

Різні графічні знаки (смайли, хештеги, лігатура @ тощо [3, 6]) належать, на нашу думку, до невербальних прецедентих феноменів.

До невербальних засобів комунікації належать міміка, жести, сльози, кашель тощо. В авторському тексті вони зазвичай вербалізуються. Продемонструємо зазначене на конкретних прикладах.

1. "Verzeihung«, hörte sie eine Stimme hinter sich. Catherine blickte in ein lächelndes Gesicht". Scheint nicht viel loszusein ... "sagte der junge Mann und deutete auf den Bildschirm". Wenn Sie nichts dagegen haben, würde ich gerne die Software ausprobieren. Sie können mir ja dabei zusehen. Ich zeige Ihnen, wie…"

Catherine bekam einen ***eindrucksvollen Hustenanfall****. Der junge Mann wich zurück und verschwand in der Menge. Aber der Verkäufer würde sie nicht mehr lange in Ruhe lassen. Wacht endlich auf! "sagte sie etwas lauter. Der Verkäufer hatte sie erreicht". Guten Tag "begrüßte er sie höflich. <...> Er griff nach der Tastatur und wollte etwas eingeben". Was soll ich Ihnen zeigen? Haben Sie vielleicht Probleme mit* ***UNIX****? Ich werde Ihnen zeigen, wie es geht. Mit diesem verblüffenden neuen…"****Catherine bekam wieder einen Hustenanfall****. Er war lauter als der erste, und Garibaldi hörte sie. Er drängte sich durch die Umstehenden, faßte den Verkäufer am Arm und sagte". Entschuldigung, könnten Sie mir etwas über die nahtlose Integration von FTP in die WorkPlace-Shell von OS/2 sagen? "Catherine senkte den Kopf und hustete in ihren Schal". Ja natürlich "sagte der Verkäufer und war froh, die erkältete Kundin verlassen zu können". Selbstverständlich. Bitte kommen Sie mit". (B. Wood, S. 483–484).*

Кашель – це умовний знак, який означає, що Катеріні потрібна допомога – відвести від неї турботливого продавця. Кашель – це звичайне явище, яким нікого не здивуєш, але лише за певних умов він відіграє функцію пароля як немовний знак, який передає певну інформацію, яку можуть декодувати лише окремі представники. Цей автопрецедентний немовний знак виконує парольну функцію: Катеріна подає Гарібальді сигнал, що вона потребує допомоги. Цей знак базується на фонових знаннях: Гарібальді знає, що у Катеріни немає застуди і кашель тут не є симптомом хвороби.

Кашель може бути:

а) знаком-індексом (або симптомом) (за R.S. Pierce) [18, с. 41–42]. Виконує індексальну функцію. Це універсальний прецедентний феномен.

б) знаком з парольною функцією як автопрецедент (відомий тільки 2 особам). Базується на спільних фонових знаннях 2-х комунікантів.

Як знак-індекс (симптом) означає, що у людини застуда. Це змусило молодого чоловіка залишити Катеріну, оскільки усім добре відомо (як і молодому чоловіку), що застудні хвороби легко передаються повітряно-крапельним шляхом.

Цей факт змусив продавця інтернет-послуг із задоволенням залишити Катеріну і перейти до іншого користувача (Гарібальді) на прохання останнього.

2. Dr. Portz sah das Problem ernster, als es nach außen hin den Anschein hatte. Er ***kratzte sich*** *den Kopf. Männer, die sich beim Nachdenken den Kopf kratzen, brüten große Probleme aus. Als sich Caesar nachdenklich den Kopf gekratzt hatte, so sagt man, entschloß er sich, bei Cleopatra zu bleiben. Vielleicht wäre ein ganzer Teil Weltgeschichte anders verlaufen, wenn sich Caesar nicht gekratzt hätte.*

"Gut "sagte Dr. Portz nach einer Weile Kratzen, bei der ihn Peter Sacher nicht störte". Ich werde Hubert Bornemeyer auf die Fährte deiner Frau setzen. Für gutes Essen wandert er bis Feuerland".

(H. Konsalik S. 28).

Невербальні мовні знаки передають не менше інформації, ніж вербальні. В дискурсі дуже часто саме жести, міміка, рухи демонструють те, що важко висловити словами. У наведеному прикладі 2. свою стурбованість ситуацією, що склалась в його друга дитинства Петера, демонструє адвокат з питань розлучень Ернст Портц: *Er kratzte sich den Kopf*. Чухання потилиці є невербальним універсально-прецедентним знаком, який розшифровується як велика стурбованість ситуацією, що склалась, і складністю прийняття рішення. Вживання ПІ *Caesar* і *Cleopatra* асоціативно нагадує схожу ситуацію, коли Цезар (римський імператор) під час прийняття важливого рішення чухав потилицю (*den Kopf gekratzt hatte*). Автор з гумором обігрує цю ситуацію, де невербальна дія (*den Kopf kratzen*) у даному дискурсивному фрагменті виконує, на нашу думку, розважальну функцію.

Без цього невербального прецедентного знаку, який чоловіки використовують у виключно важливих ситуаціях (*Männer, die sich beim Nachdenken den Kopf kratzen, brüten große Probleme aus*.) прийняття рішення, мабуть, було б неможливе.

3. "Ich weiß, das sind nicht viele ", sagte Catherine, doch wenn ich das, was ich sagen will, anonym in einem BBS hinterlasse, wo es hundert Leute lesen, dann habe ich keine Garantie, daß sie die Nachricht verbreiten. Aber auf die Loyalität der Mitglieder von Dannos Gruppe kann ich setzen. "Auf dem Monitor erschien die Meldung:

MOTD: PAKE USER @HOST IS NOT ALLOWED ON THIS SERVER.

PERSISTENT ABUSERS OF THIS RULE WILL HAVE THEIR HOST BANNED FROM THIS SERVER. BOTS ARE ALLOWED ON THIS SERVER ONLY WITH SERVER OP APPRQ-VAL. ABSOLUTELY

NO CLONE BOTS ALLOWED. END OP/MOTD COMMAND

"Hoffen wir, daß der Kanal noch da ist", murmelte Catherine und tippte:

›/list -min 4.‹

Auf der rechten Seite des geteilten Bildschirms begannen Namen und Nummern zu erscheinen: ***#altair 4*** *<...>*

Da ist er!« rief Garibaldi. »›Hawksbill‹!«

Sie markierte ***#hawksbill*** *und klickte zweimal. Sofort erschien die Meldung:*

YOU HAVE JOINED HAWKSBILL

(B. Wood, S. 361–362)

Невербальний прецедентний феномен (графічний знак хештег #) виконує функцію маркування певної тематичної групи (пошукова функція). У наведеному фрагменті Катеріне намагається вийти на контакт з членами групи однодумців її колеги.

4. *In einem Kasten wurden die ›handles‹, die Spitznamen der im Augenblick im Netz befindlichen Teilnehmer angezeigt:*

BENHUR, oocbert, spaCeman. Der vierte, Jean-Luc, hatte das ***@-*** *Zeichen vor dem Namen, ein Hinweis darauf, daß er oder sie der Kanal-Operator war.*

(B. Wood, S. 362)

Коротко до змісту твору. Катеріне, археолог, яка переховується разом із цінною археологічною знахідкою від мисливців за цим папірусом, шукає допомоги і підтримки серед однодумців через Інтернет. Для полегшення і пришвидшення пошуку в віртуальному дискурсі використовують хештег #. Як засвідчує приклад 3, Катеріне вдалося знайти групу однодумців з восьмої спроби і приєнатись до неї: *Sie markierte* ***#hawksbill*** *und klickte zweimal. Sofort erschien die Meldung: YOU HAVE JOINED HAWKSBILL.* Кожен із членів групи з'являвся під своїм ніком, вигаданим іменем, і лише у четвертого учасника віртуального дискурсу (приклад 4) перед ніком стояла лігатура (@), яка вказувала, що це був оператор вибраного каналу зв'язку, лігатура виконує позиціонуючу функцію. Графічні немовні знаки є універсально-прецедентними феноменами віртуального дискурсу, оскільки їх розуміють користувачі Інтернету на усіх континентах, незалежно від статі, віку, роду зайнятості, тощо і безпомилково їх декодують. Стрімкий темп життя вимагає цінувати час і невербальність у спілкуванні набуває неабиякої популярності, інформація передається дуже швидко, варіант кодування лише один. Віртуальному дискурсу з використанням графічних невербальних прецедентних феноменів притаманні економність часу, зосередженість на інфомації, без урахування деталей.

Емотикони (смайли) виконують емотивну функцію.

5. *[@Jean-Luc] Hallo, Hasenfuß! Du bist wirklich ein Hase. Lange nichts von Dir gehört:****-))*** *<...>*

*[BENHUR] Barrett ist tot:****-(***

(B. Wood, S. 362–365)

З допомогою смайлів колеги висловлюють радість з приводу спілкування (*:****-))***) і сум та співчуття через погану новину (*:****-))***).

Висновки з дослідження і перспективи подальших пошуків у даному науковому напрямку. В межах даної статті продемонстровано та охарактеризовано на конкретних прикладах їхнє вживання у реальному та віртуальному дискурсах. Зазначено функції, які виконують невербальні прецедентні феномени у даних типах дискурсу: індексальна, парольна, пошукова, позиціонуюча, розважальна, емотивна.

Перспективу подальших розвідок вбачаємо у дослідженні невербальних прецедентних феноменів та їхніх диференційних ознак у інтеріорізованому дискурсі.

Література:

1. Дискурс як когнітивно-комунікативний феномен: (Монографія). Л.Р. Безугла., Є.В. Бондаренко., П.М. Донець та ін. Х.: Константа, 2005. 356 с.
2. Селіванова О.О. Сучасна лінгвістика: термінологічна енциклопедія. Полтава: Довкілля, 2006. 716 с.
3. Лігатура. Інтернет-ресурс. Режим доступу: https://uk.wikipedia.org/wiki/@
4. Смайл. Інтернет-ресурс. Режим доступу: https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%A1%D0%BC%D0%B0%D0%B9%D0%BB
5. Ульянченко О.В. Лінгвокомунікативні особливості компютерного дискурсу. Інтернет-ресурс. Режим доступу: https://essuir.sumdu.edu.ua/bitstream/123456789/26558/1/Ulyanenko_dyskurs.pdf
6. Хештег. Інтернет-ресурс. Режим доступу: https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%A5%D0%B5%D1%88%D1%82%D0%B5%D0%B3
7. Арутюнова Н.Д. Дискурс. Языкознание: Большой энциклопедический словарь. Гл. ред. В.Н. Ярцева. 2-е изд. М.: Больш. Рос. Энциклопедия, 1998. С. 136–137.
8. Ван Дейк Т.А. К определению дискурса. Интернет-ресурс. Режим доступа: http://www.psyberlink.flogiston.ru/internet
9. Гудков Д.Б. Теория и практика межкультурной коммуникации. М.: ИТДГК „Гнозис", 2003. 288 с.
10. Дымарский, М.Я. Прецедентность и художественность: монография. под общ. ред. Л. И. Гришаевой, М. К Поповой, В. Т. Титова. Феномен прецедентности и преемственность культур. Воронеж: Воронежский государственный университет, 2004. С. 51–62.
11. Иноземцева Н. В. Интертекстуальность и прецедентность как основные признаки англоязычного компютерного дискурса. Вестник ОГУ № 11 (172), 2014. С. 147–151.
12. Карасик В.И. О типах дискурса. Языковая личность: институциональный и персональный дискур: Сб. науч. тр. Волгоград: Перемена, 2000. С. 5–20.
13. Караулов Ю.Н. Русский язык и языковая личность. М.: Издательство ЛКИ, 2007. 264 с.
14. Костомаров В.Г., Бурвикова Н.Д. Как тексты становятся прецедентными. Русский язык за рубежом, 1994. №1. С. 73–76.
15. Красных В.В. «Свой» среди «чужих»: миф или реальность? М.: ИТДГК «Гнозис», 2003. 375 с.
16. Лутовинова О.В. Виртуальный дискурс как одно из направлений в исследовании киберпространства. Вестник Московского государственного областного университета. Серия: Лингвистика. № 1. 2009. С. 26–32.
17. Погребняк Н.В. Художественно-композиционные формы интериоризованного дискурса. Вестник ВГУ. Серия: Филология. Журналистика, 2011. № 2. С. 87–89.
18. Graefen G., Liedke M. Germanistische Sprachwissenschaft. Tübingen und Basel: A. Francke. 2008. 313 S.
19. Konsalik H. "Bittersüßes 7. Jahres" . München, Heyne, 1979. 190 s.
20. Wood Barbara. "Die Prophetin". Verlag: Wolfgang Krüger Verlag Erscheinungsjahr: 1995. 689 s.

Застровская С. О., Найдюк О. В. Невербальные прецедентные феномены в немецкоязычном дискурсе

Аннотация. В статье рассмотрено понятие прецедентных феноменов и дискурса, их виды и классификации. Основное внимание сосредоточено на невербальных прецедентных феноменах, которые в тексте, как результате дискурсивного процесса вербализируются. Выявлены основные характеристики реального, виртуального и интериоризованного дискурса. На фактическом материале демонстрируется употребление невербальных прецедентных феноменов в реальном и виртуальном дискурсах, указываются их функции. Интериоризованный дискурс вынесено в перспективу дальнейших научных исследований.

Ключевые слова: прецедентные феномены, реальный дискурс, виртуальный дискурс, интериоризованный дискурс, хэштег, лигатура, смайл.

Zastrovska S., Naidiuk O. Nonverbal precedent phenomena in German discourse

Summary. The article deals with the notions of precedent phenomena and discourse, their types and classification. The principal focus is on nonverbal precedent phenomena, which can be found in the text, with the latter being the result of the discourse process, are verbalized. The basic characteristics of real, virtual and interiorized discourse are defined.

The factual material is used to demonstrate nonverbal precedent phenomena in real and virtual discourses, stating that their functions include those of index, password, search, position, entertaining and emotive. Further scientific research is seen in the investigation of nonverbal precedent phenomena and their differentiated features in the interiorized discourse.

Key words: precedent phenomena, real discourse, interiorized discourse, hashtag, ligature, smile.

УДК 81'42:821.111

Іщенко М. П.,
кандидат філологічних наук,
старший викладач кафедри англійської мови в судноводінні
Херсонської державної морської академії

ВЕРБАЛЬНІ ЗАСОБИ ВИРАЖЕННЯ ЕМОЦІЙ У РОМАНІ ДЖЕЙН ОСТІН «ГОРДІСТЬ І УПЕРЕДЖЕННЯ»

Анотація. У статті виділені лексико-семантичні засоби вербалізації емоцій у романі Джейн Остін «Гордість та упередження», які представлені лексикою, що називає, та лексикою, що виражає. Лексика, що називає, репрезентована субстантивними, ад'єктивними, адвербіальними і дієслівними засобами прямої лексико-семантичної номінації. Лексика, що виражає, вербалізована вигуками та емотивно-оцінною лексикою.

Ключові слова: емоції, вербалізація, номінація, лексика.

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок з важливими науковими чи практичними завданнями. Здатність передавати емоції та почуття людини притаманна мові. В останнє десятиліття з боку лінгвістів спостерігається посилена увага до емоційного стану людини, мовна реалізація якого ще не повністю досліджена як в теорії комунікації, так і в теорії тексту.

Аналіз останніх досліджень і публікацій з цієї теми, виділення невирішених раніше частин загальної проблеми, котрим присвячується означена стаття. Проте сьогодні в лінгвістиці є актуальним вивчення текстів, які виражають емоції, зокрема тих мовних засобів, за допомогою яких мовець (письменник) виражає своє ставлення до тих чи інших людей, передає свої почуття, емоції.

На сучасному етапі лінгвістика емоцій є сферою наукових інтересів відомих вітчизняних і зарубіжних учених-лінгвістів, серед яких Е.С. Азнаурова [1], І.В. Арнольд [2], Н.Д. Арутюнова [3] та інші.

Формування мети статті. Метою нашого дослідження є визначення лексико-семантичних засобів вербалізації емоцій у романі Джейн Ості «Гордість і упередження».

Досягнення визначеної мети передбачає розв'язання таких завдань:

– виділити лексико-семантичні засоби репрезентації емоцій;

– проаналізувати чотири групи вербалізаторів емоційного стану художнього персонажа: субстантивні, ад'єктивні, адвербіальні і дієслівні засоби прямої лексико-семантичної номінації;

– визначити лексичні засоби, які виражають емоції, та надати приклади з роману Джейн Остін «Гордість та упередження».

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обгрунтуванням отриманих наукових результатів. Згідно з підходом до емотивності В.І. Шаховського, існує три групи лексики для мовної репрезентації емоцій, це специфічна експресивна лексика; лексика, що називає емоції; лексика, що виражає емоції [6, с. 101].

Лексика, що називає (описує) емоції, не є емотивною. Слова *fright «*страх», *anger «*гнів», *surprise* «здивування» містять лише поняття про певні емоції. На відміну від їх спонтанного прориву у мовленні опис є свідомим вираженням емоційного стану мовними засобами. Опису підлягає, як правило, не емоція в цілому, а її зовнішня експресія: міміка обличчя, очей, губ, пантоміміка, тембр голосу, інтонація тощо. Лексичний опис емоційних кінем і просодем відтворює атмосферу емоційних переживань, викликаючи в реципієнта почуття, адекватні наміру автора.

Семантика лексики, що виражає емоції, – емотивів – виражає внутрішній емоційний стан людини, її свідомості та психіки. Серед емотивів особливе місце займають вигуки. Деякі лінгвісти (наприклад, О.О. Реформатський) вважали, що вигуки взагалі не мають предметно-логічного значення, тобто не означають поняття. Емотиви виражають і емоцію, і поняття, пов'язане з цією емоцією. У реченні вигуки виконують комунікативну й емотивну функції, що свідчить про їх важливу роль у мовленнєвому акті.

Емотивність специфічних експресивних лексичних одиниць – лайливих слів, вульгарних слів, жаргонізмів тощо – є складовою їхнього конотативного компонента як носія екстралінгвальної інформації. О.С. Ахманова [4, с. 203] визначала конотацію як додатковий зміст слова (або виразу), його супровідні семантичні або стилістичні забарвлення, які накладаються на його основне значення, слугують для вираження різноманітних експресивних, емотивних та оцінних обертонів.

За ознакою **частиномовної належності** лексико-семантичних засобів, що називають емоції, тобто за тією частиною мови, до якої належить певний засіб: до іменників, прикметників, прислівників чи дієслів, проаналізовано чотири групи вербалізаторів емоційного стану художнього персонажа: субстантивні, ад'єктивні, адвербіальні і дієслівні засоби прямої лексико-семантичної номінації [5].

Субстантивні вербалізатори емоційного стану складають **іменники** (наприклад, *happiness* «щастя», *anger «*злість»*, pride «*гордість», *confidence «*впевненість», *pity* «жаль» та інші).

У романі Джейн Остін «Гордість та упередження» емоції «щастя», «гордість», репрезентовано іменниками *happiness* «щастя», *pride* «гордість». Наведемо приклади:

"Take care, Lizzy; that speech savours strongly of disappointment". Before they were separated by the conclusion of the play, she had the unexpected ***happiness*** *of an invitation to accompany her uncle and aunt in a tour of pleasure which they proposed taking in the summer. 'We have not determined how far it shall carry us,' said Mrs. Gardiner, 'but, perhaps, to the Lakes"* [7]; *'You, who so well know my feeling towards Mr. Darcy, will readily comprehend how sincerely I must rejoice that he is wise enough to assume even the APPEARANCE of what is right. His* ***pride,*** *in that direction, may be of service, if not to himself, to many others, for it must only deter him from such foul misconduct as I have suffered by. I only fear that the sort of cautiousness to which you…"* [7].

Актуалізація саме цих емоцій у прямих значеннях зазначених іменників підтверджується їхніми словниковими дефініціями: **"happiness",** *n* – the state of being happy [8]; the feeling of being happy [9]; **"pride",** *n* – a feeling that you are proud of something that you or someone connected with you has achieved [8]; a feeling of pleasure and satisfaction that you get when you, or someone connected with you, have achieved something special [9];

Адвербіальний тип прямої лексико-семантичної номінації виражено прислівниками, наприклад, *proudly* «гордо», *happily / unhappily* «щасливо» / «нещасливо», *gladly* «радісно», *angrily* «сердито», *nervously* «нервово» та інші. Наприклад: *"His guilt and his descent appear by your account to be the same,' said Elizabeth* ***angrily****; 'for I have heard you accuse him of nothing worse than of being the son of Mr.Darcy's steward, and of THAT, I can assure you, he informed me himself.' 'I beg your pardon,' replied Miss Bingley, turning away with a sneer. 'Excuse my interference – it was kindly meant"*. Прислівник *angrily* «сердито» описує емоцію «злість», під впливом якої висловлена ця репліка. Семантична структура зазначеного прислівника демонструє наявність відповідних сем: **"angrily"**, *adv* – in a way that shows you are very annoyed [9].

Ад'єктивну пряму номінацію здійснюють прикметники, наприклад, *glad* «радісний», *angry* «сердитий», *happy* «щасливий», *nervous* «знервований» та інші. У наведеному нижче прикладі вербалізована емоція «нещастя»: *'Lizzy, when you first read that letter, I am sure you could not treat the matter as you do now'. 'Indeed, I could not. I was uncomfortable enough, I may say* ***unhappy.*** *And with no one to speak to about what I felt, no Jane to comfort me and say that I had not been so very weak and vain and nonsensical as I knew I had! Oh! how I wanted you!'* [7] і «знервованість»: *"I do not blame Jane,' she continued, 'for Jane would have got Mr. Bingley if she could. But Lizzy! Oh, sister! It is very hard to think that she might have been Mr. Collins's wife by this time, had it not been for her own perverseness. He made her an offer in this very room, and she refused him. The consequence of it is, that Lady Lucas will have a daughter married before I have, and that the Longbourn estate is just as much entailed as ever. The Lucases are very artful people indeed, sister. They are all for what they can get. I am sorry to say it of them, but so it is. It makes me very* ***nervous*** *and poorly, to be thwarted so in my own family, and to have neighbours who think of themselves before anybody else* [7].

Словникові тлумачення наведених прикметників *unhappy* «нещасливий» і *nervous* «знервований» підтверджують правомірність застосування саме цих слів для вираження відповідних емоцій: **"unhappy"**, *adj* – feeling worried or annoyed because you don't like what is happening in a particular situation [8]; feeling sad or upset [9]; ***"nervous",*** *adj* – worried or frightened about something, and unable to relax [8]; feeling excited and worried, or slightly afraid [9].

Дієслівна пряма номінація, яка здійснюється за допомогою дієслів, наприклад, *cry* «кричати», *laugh* «сміятись», *smile* «посміхатись», *to be glad* «бути задоволеним» та інші, наприклад: *"Well,'* ***cried*** *Elizabeth, 'have it as you choose. HE shall be mercenary, and SHE shall be foolish'. 'No, Lizzy, that is what I do NOT choose. I should be sorry, you know, to think ill of a young man who has lived so long in Derbyshire'.* Дієслово *cry* «кричати» слугує засобом опосередковано прямої номінації емоційного стану «злість».

Лексичні засоби, що виражають емоції, представлені у романі вигуками та емотивно-оцінною лексикою, які тільки виражають ступінь напруженості емоційного стану художнього персонажа, але не називають тип емоції. Так, **вигуки** *'oh'* «ох», *ah* «ах», *fie* «тьху», *wow* «вау», *ay* «ой», *yeah* «да», *ha* «ха», *oho* «ого» та інші можуть інтенсифікувати прояв різних емоцій як негативних, так і позитивних, визначення яких без контексту стає неможливим. Поодинокими є випадки, коли сам вигук сигналізує про тон емоції – позитивний чи негативний.

Щоб визначити тон емоції слід розглянути зміст усього контексту або ситуації в цілому, щоб зрозуміти причини емоційної напруги, а звідси – і тип емоції. Наприклад, *"****Oh****! No – it is not for ME to be driven away by Mr. Darcy. If HE wishes to avoid seeing ME, he must go. We are not on friendly terms, and it always gives me pain to meet him, but I have no reason for avoiding HIM but what I might proclaim before all the world, a sense of very great ill-usage, and most painful regrets at his being what he is. His father, Miss Bennet, the late Mr. Darcy, was one of the best men that ever breathed, and the truest friend I ever had; and I can never be in company with this Mr. Darcy without being grieved to the soul by a thousand tender recollections"* [7]. З контексту стає зрозуміло, що містер Уікхем дуже сердитий на містера Дарсі, та не хоче з ним бачитись тому, що пам'ятає всі образи, які спричинив він батьку Уікхема.

Позитивні емоції – «жаль», «співчуття» тощо – виражаються за допомогою таких виразів, як *it's a pity «*на жаль», *poor girl* «бідна дівчина» та інші., наприклад: "*Oh, yes! – of that kind of love which I suppose him to have felt.* ***Poor*** *Jane! I* ***am sorry*** *for her, because, with her disposition, she may not get over it immediately. It had better have happened to YOU, Lizzy; you would have laughed yourself out of it sooner. But do you think she would be prevailed upon to go back with us?"* [7] Місіс Гардинер жаліє Джейн (*Poor Jane*), співчуває їй (*I am sorry for her*), хвилюється, що вона досить тяжко та болісно переносить любовні страждання.

Негативні емоції – «гнів», «роздратованість», «обурення» тощо – репрезентовано лайливою лексикою: *Fool!* «дурень!», *Stupid!* «дурний!» та інші. Наприклад: "*And Mary King is safe!' added Elizabeth; 'safe from a connection imprudent as to fortune'. 'She is a great* ***fool*** *for going away, if she liked him'. 'But I hope there is no strong attachment on either side', said Jane"* [7].

Висновки з дослідження і перспективи подальших пошуків у цьому науковому напрямку. Отже, аналіз лексико-семантичних засобів репрезентації емоцій у Джейн Остін «Гордість і упередження» показав, що емоції вербалізовані лексикою, що називає, та лексикою, що виражає. Лексичні засоби, які називають емоції, представлені іменниками, прикметниками, прислівниками і дієсловами. Лексика, що виражає, представлена вигуками та емотивно- оцінною лексикою.

У перспективі нашого дослідження є визначення графічних засобів вираження емоцій у романі Джейн Остін «Гордість та упередження».

***Література*:**

1. Азнаурова Э.С. Очерки по стилистике слова. Т. : Фан, 1973. 405 с.
2. Арнольд И.В. Лексикология современного английского языка (на англ. яз.). Учебник для ин-тов и фак. иностр. яз. 3-е изд., перераб. и доп. М. : Высш. шк., 1986. 295 с.
3. Арутюнова Н.Д. Образ (опыт концептуального анализа). Референция и проблемы текстообразования : сб. науч. трудов. М. : Наука, 1988. С. 117–129.

4. Ахманова О.С. Лингвостилистика. Теория и метод. (Linguostylistics. Theory and method). М. : Изд-во МГУ, 1972. 196 с.
5. Степанюк М.П. Репрезентація емоційного стану художнього персонажа у жіночому романі: лінгвокогнітивний і гендерний аспекти (на матеріалі романів Ш. Бронте та Е. Бронте) : дис. канд. філ. наук. Херсон, 2016. 244 с.
6. Шаховский В.И. Категоризация эмоций в лексико-семантической системе языка. Воронеж: Изд-во Воронежского ун-та, 1987. 190 с.
7. Jane Austin Pride and Prejudice. Retrieved from : http://www.literaturepage.com/read/prideandprejudice.html
8. Longman Dictionary of Contemporary English. Retrieved from: http://www.ldoceonline.com/
9. Macmillan English Dictionary. Retrieved from : http://www.macmillandictionaries.com/

Іщенко М. П. Вербальные способы выражения эмоций в романе Джейн Остин «Гордость и предубеждение»

Аннотация. В статье выделены лексико-семантические средства вербализации эмоций в романе Джейн Остин «Гордость и предубеждение», которые представлены лексикой, которая называет, и лексикой, которая выражает. Лексика называющая представлена субстантивными, адъективными, адвербиальными и глагольными средствами прямой лексико-семантической номинации. Лексика выражающая вербализована возгласами и эмотивно-оценочной лексикой.

Ключевые слова: эмоции, вербализация, номинация, лексика.

Ishchenko M. Verbal means of emotions verbalization in novel “Pride and prejudice” by Jane Austin

Summary. The article highlights lexical-semantic means of verbalizing emotions in the novel Jane Austen’s “Pride and Prejudice”, which are represented by the vocabulary that nominates, and the vocabulary that expresses it. The vocabulary, that nominates refers to the substantive, adjective, adverbial and verbal means of direct lexical-semantic nomination. Expressive vocabulary is verbalized with exclamations and emotionally evaluated words. Vocabulary that expresses conveys internal emotional state of a human.

Key words: emotions, verbalization, nomination, vocabulary.

УДК 811.111:81'42:316.454.5

Кириченко Т. С.,
старший викладач кафедри фонетики і практики англійської мови
Київського національного лінгвістичного університету

ДИСКУРСИВНІ МАРКЕРИ ЗГОДИ В СИТУАЦІЇ ПЕРЕБИВАННЯ МОВЛЕННЯ

Анотація. У статті представлено дослідження дискурсивних маркерів згоди в ситуації перебивання в сучасному англомовному діалогічному дискурсі. Дискурсивні маркери згоди віддзеркалюють розуміння або нерозуміння адресата мовлення, слугують засобом передачі реагування на висловлення, є сигналом сприйняття і схвалення інформації. У статті дискурсивні маркери в межах ситуації перебивання представлені в більшості випадків як десемантизовані маркери і виступають в якості фатичного сигналу в процесі комунікації.

Ключові слова: перебивання, взаємодія, згода, дискурсивний маркер, діалогічний дискурс.

Постановка проблеми. На сьогоднішній день дискурсивні маркери потрапили в поле зору багатьох дослідників [3; 10; 11]. Як учасник комунікативного процесу адресант мовлення завжди чекає на певні вказівки взаєморозуміння, у той час як адресат мовлення забезпечує зворотній зв'язок, який є свідченням розуміння та зацікавленості у розмові. Роль дискурсивних маркерів у комунікативній взаємодії полягає у вказівці на наміри учасників інтеракції, а також особливості їхнього реагування. Однак роль дискурсивних маркерів в репліці-перебиванні, що вказують на розуміння та згоду, не отримала висвітлення в сучасних наукових розвідках.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дискурсивні маркери є запорукою розуміння соціального устрою [6, с. 251–269]. Вони відіграють важливу роль у розумінні дискурсу і розвитку інформації [11]. На думку ван Дейка, дискурсивні маркери є макроконекторами, адже вони сповіщають про нові макропропозиції та надають зв'язності дискурсу [1, с. 66]. Різноманітні дискурсивні маркери співвідносяться з численними функціями, які вони виконують, відповідно до контексту, позиції маркеру та інтонації. Маркери можуть виконувати найрізноманітніші функції, однак нас цікавить функція прояву згоди за допомогою дискурсивних маркерів у ситуації перебивання мовленнєвої взаємодії, що до сьогодні мало описано в лінгвістиці.

Формулювання мети і завдань статті. ***Матеріалом*** нашого дослідження було обрано прозові тексти художніх творів британських та американських письменників, а також англомовні художні фільми XX – початку XXI століть, у яких зафіксовано явище перебивання. ***Об'єктом*** дослідження є ситуація перебивання мовлення. ***Предметом*** є дискурсивні маркери згоди в ситуації перебивання в сучасному англомовному діалогічному дискурсі. Саме тому ***метою*** статті є дослідження дискурсивних маркерів згоди в ситуації перебивання в мовленнєвій взаємодії. Поставлена мета вимагає виконання таких ***завдань***: 1) виокремити фрагменти дискурсу, в яких зафіксовано явище перебивання; 2) виокремити фрагменти, які містять дискурсивні маркери згоди; 3) виявити та проаналізувати особливості перебивань у мовленнєвій взаємодії; 4) зробити висновки та окреслити перспективи подальших досліджень у цьому напрямку.

Виклад основного матеріалу.

Найпоширенішими маркерами згоди в ситуації перебивання мовлення у репліці-перебиванні зокрема є *good, correct, yeah, yes, okay, right, well, sure, absolutely, I know*. Вищезазначені маркери слугують проявом солідарності та згоди з комунікативним партнером як у такому прикладі:

"This is Ron Jones. I just wanted to let you know that I received your paperwork and the change was made, just as you requested".

Diane was puzzled. "Paperwork – ?"

"Yes. The courier brought it yesterday, with your letter" [13, с. 42].

Функція маркерів згоди в ситуації перебивання полягає у створенні ментального уявлення про ввічливий обмін інформацією, а також в пом'якшенні категоричності при необхідності зміни теми або повному чи частковому переході до іншої теми, що демонструє приклад діалогічного дискурсу:

"This is important," Kate told him. "Charlie Wyatt and Count Hoffman are going to be there and they're – ".

"I know who they are," he interrupted. "I t-talked to Brad Rogers. We haven't got a p-prayer of acquiring either one of those companies" [14, с. 121].

Дискурсивний маркер *good*, так само як *okay*, *yeah* та *correct*, досить часто може позбуватись свого позитивного оціночного значення та пересуватись на сам мовний контакт, трансформуючись у фатичний сигнал сприйняття інформації, що демонструє фрагмент:

00:19:43 Carrie: You know, I've been ... I keep meaning –

00:19:44 Mr. Big: How've you –

00:19:45 Carrie: Good. Good. Oh, sorry ... this is –

00:19:48 Carrie: Mr. Big: (laughing) Yeah, I know who he is – [12].

Дискурсивний маркер *good* є фактичним сигналом сприйняття і схвалення інформації. У деяких випадках *good* вживається після викладу сумної чи трагічної інформації, на що ніяк не можна прореагувати з допомогою *good*. Це свідчить про його дифузність, десемантизацію і перетворення в фатичний сигнал зворотного зв'язку без оцінного компонента (*Good. Good. Oh, sorry ... this is –*), виконуючи регулятивно-оціночну функцію. *Good* є універсальним показником згоди, позитивної відповіді, вираження готовності мовця зробити певне припущення та може використовуватись як сигнал переходу до іншої теми. Тобто у вживанні дискурсивного маркеру *good* спостерігається певне зміщення вектора оцінки у зв'язку зі зміною об'єкта оцінки.

Дискурсивний маркер *yeah* застосовується задля демонстрації залучення в комунікативну взаємодію, підтримки точки зору мовця, що демонструє наступний приклад перебивання мовлення:

"Yeah ... but can you get this over with quickly. Please". He nodded, and then weaved the needle into my skin again. "So where was I?"

"You were talking about the fallen sta – "

"Oh yeah, the fallen star ... all of what has happened has to do with that".

"How?" [15, с. 269].

Задля привернення уваги комунікативного партнера до певного фрагменту дискурсу та підсилення функції інформаційного фокусу висловлення у вищезазначеному прикладі застосовується маркер *oh*, що виконує функцію зворотного зв'язку адресанта з адресатом. Цей дискурсивний маркер свідчить про успішність сприйняття інформації, вдалу інтерпретацію інформації комунікативним партнером на стадії формування оцінки. Цей маркер можемо віднести до фокусних маркерів у межах ситуації перебивання. Ще одним фокусним маркером у ситуації перебивання є рестриктивна частка *just*, яка є частиною висловлюваної пропозиції і вживається для забезпечення усвідомлення адресатом значущості сформульованого висловлення, що унаочнює фрагмент діалогічної взаємодії, яка містить перебивання мовлення:

"Hard. She's trying, though. She just got a job with an industrial cleaning company. But it's night shift work, so – ".

"Yeah, well, just remember, Maureen, you're not her fairy godmother. You can't wave your magic wand and fix her fucked-up life. And if you think you can, you better put a check on your ego before she body-checks it the way she did mine".

"That was terrible, the way she treated you", she said. "But she's reaching out to me, Cae. I can't just write her off. The last thing that kid needs is more rejection" [8, с. 53].

Дискурсивний маркер *okay* так само як і *good* поєднує в собі організаційні та регулятивні ознаки. *Okay* – це в більшості випадків десемантизований маркер, який виступає в якості фатичного сигналу залученості слухача в процес комунікації, а також служить для слухача відправною точкою для його наступного висловлення, що демонструє наведений нижче приклад:

"I don't want an out. I want to get married. I just – I don't know – I just panic sometimes that this is it.That I will never be with anyone else ever again. And so I just had this little fling. It was nothing". "Hi," he says. "I'm so sorry I haven't called you today. It's been a nightmare of a day. Roger had me – "

"It's okay," I say, interrupting him.

"Can I come over? I wanna see you" [5, с. 189–190].

Дискурсивні маркери *right* та *well* є сигналом активного і кооперативного слухання, пов'язують частини висловлювання, заповнюють паузи хезитації, служать засобом плавного вступу в комунікацію, висловлюють невпевненість або сумнів, а також знижують авторитарність і категоричність, мітигують (пом'якшують) висловлення.

Мітигація пов'язана з мінімізацією гіпотетично можливих небажаних умов у спілкуванні в комунікативній взаємодії, пов'язаних з численними комунікативними ризиками, наприклад, критикою адресата, негативною оцінкою, відмовою у відповідь на прохання тощо [4, с. 341–350].

Мітигацію варто розуміти як спосіб зниження уразливості адресанта й адресата мовлення, зниження очікуваного негативного ефекту, уникнення комунікативної загрози і запобігання конфлікту [9, с. 273–274]. Приклад мітигації висловлення демонструє такий фрагмент діалогічної взаємодії:

Gilpin smirked. "Imagine our confusion: A missing persons case, and here we find an envelope marked first clue".

"It's for a treasure hunt that my wife – "

"Right. For your anniversary. Your father-in-law mentioned it" [2, с. 54].

Дискурсивні маркери згоди є сигналом наявності комунікативного контакту. Використовуючи запропоновані дискурсивні маркери мовець проявляє увагу до співрозмовника, а також показує свою підтримку. Крім того, дискурсивний маркер *sure* надає категоричності висловленню як у такому прикладі:

00:18:18 George Tucker: Well, I should ...

00:18:21 Zoe: Sure [7].

Дискурсивні маркери у формі питальної конструкції є засобами адресації, а також запитом зворотного зв'язку, що демонструє фрагмент англомовного діалогічного дискурсу:

"No, Kelly. You changed your life. All I did was give you a little push. And Kelly – ".

"Yes?"

"Thanks to you I've become a fashion plate" [13, с. 71].

У ситуації, коли мовець прагне утримати увагу співрозмовника, поділяючи його точку зору, використовується дискурсивний маркер *I know* як у наступного прикладі:

Kelly decided to relent and let Mark know what was happening. She leaned toward him. "That's their goalie," Kelly explained". He s – "

"I know," Mark said [13, с. 95].

Цей дискурсивний маркер забезпечує зв'язність комунікативної взаємодії, створює свого роду єдність думок як у прикладі діалогічного дискурсу, що містить явище перебивання мовлення:

The stream of visitors seemed endless. Paul Deacon, the owner of the art gallery that displayed Diane's work, came to the apartment. He put his arms around Diane and said, "I've been trying to reach you, but – "

"I know".

"I'm so sad about Richard. He was a rare gentleman. But, Diane, you can't shut yourself away like this. People are waiting to see more of your beautiful work" [13, с. 29–30].

У більшості випадків дискурсивний маркер *I know* використовується з конкретною метою, а саме створити споріднену по духу атмосферу, аніж просто продемонструвати висловлювану ідею, що спостерігаємо у такому прикладі:

And how can I be so thrilled to be near Dex, so deeply moved by his e-mail, and still want, on some level, for him to marry Darcy?

"Rach – "

"Ethan, I know what you're going to say".

"Okay. Just be careful. Don't get busted. Shit" [5, с. 75].

Дискурсивним маркером згоди, який функціонує одночасно як маркер-інтенсифікатор, є *absolutely*, використання якого націлене на самовираження та створення зворотного зв'язку як у наступному прикладі діалогічної взаємодії:

"Next year – ?"

Tanner smiled. "Absolutely" [13, с. 194].

Досить часто у ситуації перебивання, у репліці-перебиванні зокрема разом з дискурсивними маркерами згоди використовуються маркери протиставлення інформації. Для прикладу таким маркером є *but*, функцією якого є вираження готовності мовця перейти до критики чи дискусії як це відбувається в наступному фрагменті діалогу:

"Oh, really? I'm surprised, Senator. I thought I mad myself perfectly clear. I feel – "

"I know how you feel. But your company, Kingsley International Group, has contracts for many projects with our government, and yet you're challenging the government on the environment issue. Isn't that bad for business?" [13, с. 85].

Дискурсивний маркер *but* допомагає актуалізувати ментальні процеси у свідомості адресата мовлення задля підготовки до майбутньої дискусії в новому тематичному ключі з використанням лексем, що виражають протиставлення *згода-заперечення* в межах одного висловлення як у такому прикладі:

"I'm sorry, Carolyn, but I just can't – "

Carolyn took Diane in her arms. "I know. But there are a lot of friends who want to see you." [13, с. 29].

Маркер *but* здатний проявляти імпліцитну інформацію у висловленні та може містити в собі несумісні пропозиції, наприклад згода разом з готовністю мовця перейти до критики, дискусії, введення протилежної точки зору в діалогічній взаємодії, що спостерігаємо в наступному прикладі діалогічного дискурсу, що містить явище перебивання.

Kelly said dryly. "We're the same height".

"I meant – "

"I know what you meant. But I could put on whiteface and – " [13, с. 207].

Наведений приклад характеризується введенням уточнюючої, пояснюючої пропозиції в контекст дискурсу. Метою другого речення є забезпечення першого додатковим поясненням, уточненням та конкретизацією інформації.

Вищезазначені дискурсивні маркери віддзеркалюють розуміння або нерозуміння адресата мовлення, слугують засобом передачі реагування на висловлення. Наприклад:

"You should dump him. Now. Do something while you still have a choice. The longer this goes on, the worse you are going to feel when you're standing in front of that church, watching them seal their vows with a kiss that Darcy will drag on for longer than is tasteful … Then watching them cut the cake and feed one another while she smears icing on his face. Then watching them dance the night away and then – ".

"I know. I know" [5, с. 199].

Для підсиленого ефекту згоди та підтримки мовець може залучати в своє висловлення декілька дискурсивних маркерів згоди одночасно як у такому фрагменті:

Tanner rose as the two detectives walked in.

"Good morning, gentlemen".

Earl Greenburg said, "Good morning. We're – ".

"Yes, I know who you are. Detectives Earl Greenburg and Robert Praegitzer". They shook hands [13, с. 108].

Виділяють прямі і непрямі мовленнєві акти. У ситуації перебивання використовуються також дискурсивні маркери згоди, які функціонують як прямий акт згоди. Згода в наступному прикладі виражена фразою *"I know, Dex"*:

"Well, it's just that … I'm really sorry about this bachelorette party and everything – ".

I interrupt him. "I know, Dex" [5, с. 166].

Висновки та перспективи подальших досліджень у цьому напрямі.

Отже, дискурсивні маркери є ключем до розуміння соціальної устрою, відіграючи важливу роль у розумінні діалогічного. Дискурсивні маркери згоди *good, correct, yeah, yes, okay, right, well, sure, absolutely, I know* у ситуації перебивання мовлення слугують проявом солідарності та згоди з комунікативним партнером. Функція дискурсивних маркерів згоди в межах ситуації перебивання полягає в створенні ментального уявлення про ввічливий обмін інформацією, пом'якшенні категоричності. Перспективою подальшого дослідження є вивчення вікових характеристик перебивання, а також стратегій і тактик, які застосовуються при реагуванні на перебивання мовлення, що дозволить зосередити увагу на факторі адресата.

Література:

1. Дейк, Т.А. ван. Язык. Познание. Коммуникация. Москва: Прогресс, 1989. 312 с.
2. Flynn G. Gone girl. New York: Crown Publishing Group, 2012. 293 p.
3. Fraser B. An approach to discourse markers. Journal Pragmatics. 1990. № 31. P. 931–952.
4. Fraser B. Conversational mitigation. Journal of Pragmatics. 1980. Vol. 4, No. 4. P. 341–350.
5. Giffin, E. Something borrowed. New York: St. Martin's Press, 2004. 272 p.
6. Goffman E. Frame analysis: an essay on the organization of experience. Cambridge, MA: Harvard University Press, 1974. 586 p.
7. Hart of Dixie, 2010. URL: https://www.dailymotion.com/video/x6ko6r0 (Last accessed: 29.03.2019).
8. Lamb W. The hour I first believed. New York: Harper Collins Publishers, 2008. 755 p.
9. Martinovski B. Mitigation. *The Pragmatics encyclopedia* / Ed.: L. Cummings. New York, NY: Routledge, 2009. P. 273–274.
10. Matras Y. Fusion and the cognitive basis for bilingual discourse markers. The international Journal of Bilingualism. 2000. № 4. P. 429–561.
11. Schiffrin D. Discourse markers. Cambridge: Cambridge University Press, 1987. 364 p.
12. Sex and the city 2, 2010. URL: http://lelang.ru/english/films/seks-v-bolshom-gorode-film-na-anglijskom-yazyke-s-subtitrami/ (Last accessed: 29.03.2019).
13. Sheldon S. Are you afraid of dark. New York: William Morrow, 2004.
14. Sheldon S. Master of the game. New York : Warner Books, 1982. 212 p.
15. Sorensen J. The Fallen star. New York: Create Space Independent Publishing Platform, 2011. 695 p.

Кириченко Т. С. Дискурсивные маркеры согласия в ситуации перебивания речи

Аннотация. В статье представлено исследование дискурсивных маркеров согласия в ситуации перебивания в современном англоязычном диалогическом дискурсе. Дискурсивные маркеры согласия отражают понимание или непонимание адресата речи, служат средством передачи реагирования на высказывания, является сигналом восприятия и одобрения информации. В статье дискурсивные маркеры в пределах ситуации перебивания представлены в большинстве случаев как десемантизированные маркеры и выступают в качестве фатического сигнала в процессе коммуникации.

Ключевые слова: перебивание, взаимодействие, согласие, дискурсивный маркер, диалогический дискурс.

Kyrychenko T. Agreement discourse markers in the situation of speech interruption

Summary. The article presents the study of agreement discourse markers in the situation of interruption in Modern English dialogical discourse. Agreement discourse markers reflect the comprehension or incomprehension of the addressee of speech, serve as a means of transmitting responses to statements, are a signal of perception and approval of information. In the article, discourse markers within the interruption situation are presented in most cases as desemantic markers and as a phatic signal in the communicative process.

Key words: interruption, interaction, agreement, discourse markers, dialogical discourse.

УДК 81'373(=133.1=161.2)

Ковальчук О. П.,
старший викладач кафедри романської філології та компаративістики
Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка

ФУНКЦІОНАЛЬНІ ОСОБЛИВОСТІ ЛЕКСИЧНИХ ОДИНИЦЬ У ФРАНЦУЗЬКІЙ ТА УКРАЇНСЬКІЙ МОВАХ

Анотація. У статті висвітлено і проаналізовано погляди відомих вітчизняних та зарубіжних лінгвістів щодо проблеми вживання активних лексичних одиниць у французькій мові, а також розглянуто особливості застосування активної лексики в українській мові. Значна увага фокусується на семантиці іноземних слів та її значенні в процесі викладання французької мови. На основі узагальнення досліджень розкрито основні способи семантизації іноземних слів, якими повинен керуватись учитель в процесі навчання вживанню активної лексики французької мови.

Ключові слова: лексичні одиниці, семантика, вживання, навчання, французька та українська мови.

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок з важливими науковими чи практичними завданнями. Важливість вивчення іноземної мови в загальноосвітніх закладах є однозначною і незаперечною. На цьому етапі розвитку державотворчих процесів в Україні, яка перебуває на шляху інтеграції в Європу, вивченню іноземних мов приділяється особливо велика увага. В сучасних умовах освіта не може перебувати на низькому рівні. Навчальні програми удосконалюються, зростають вимоги як щодо учнів, студентів, так і щодо вчителів та викладачів. Саме тому методика викладання іноземної мови, зокрема французької, не може стояти осторонь цього процесу, але потребує коректив. Досягнення відповідного рівня володіння студентами всіма аспектами мови, а особливо вміння та навички вживання лексичних одиниць іноземної мови потребують продуманої організації навчання вживанню активної лексики з метою опанування нею студентами на комунікативно достатньому рівні, що і зумовлює **актуальність** вищевказаного питання.

Аналіз останніх досліджень і публікацій з цієї теми, виділення невирішених раніше частин загальної проблеми, яким присвячується означена стаття. Ця роблема розглядалася багатьма вітчизняними та зарубіжними вченими-методистами, зокрема над нею працювали М.О. Бурлаков, Б.В. Беляєв, Л.С. Андреєвська-Левенстерн, П.О. Бех, Г.А. Гринюк, Н.Н. Карпенко та інші, які достатньо досконало висвітлюють питання співвідношення лексичних одиниць французької та української мов, але перш за все відсутнє порівняння застосування цих одиниць у двох мовах.

Проблематика статті полягає у співвідношенні лексики французької та української мов і його значенні для навчання іноземної мови. Лексика – це найбільш інформативний аспект мови. Її одиниці є дуже індивідуальними. Це означає, що в галузі лексики немає загальних правил, як у граматиці. Для учнів, які вивчають іноземну мову, найбільше труднощів викликає саме засвоєння семантики іноземних слів. Це пов'язано з багатозначністю і незбіганням окремих значень лексичних одиниць іноземної та рідної мов. У практичних посібниках, підручниках для шкіл та вищих навчальних закладів, відсутні методичні поради щодо використання активних лексичних одиниць у двох мовах. Тому постає питання про розробку практичних рекомендацій, які були б окремо сформульовані для середньої школи і вищих навчальних закладів щодо цієї проблеми.

Формулювання мети статті. Метою статті є вивчення досвіду порівняльного лексичного аналізу, шо дасть можливість виявити типові семантичні співвідношення між словами французької та української мов. Звідси випливають основні завдання: 1) класифікація лексичних одиниць іноземної мови залежно від їх семантичного співвідношення зі словами рідної мови; 2) визначення способів семантизації іншомовної лексики відповідно до цієї класифікації лексичних одиниць; 3) виявлення позитивних та негативних якостей системи подачі та закріплення активних лексичних одиниць під час навчання іноземної мови.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів. Поширеною є думка, що відповідні слова іноземної та рідної мов виражають одні і ті ж поняття. Різниця між такими словами існує ніби лише в різній кількості понять, що ними виражаються, і в різному лексичному поєднанні. Відповідно до цієї точки зору в процесі вивчення лексики учням потрібно повідомляти поняття, висловлені іноземними словами (для цього можна використовувати переклад, бо поняття іноземної та материнської мов ідентичні) та їх лексичне поєднання, оскільки воно не збігається з лексичним поєднанням відповідних слів рідної мови. Але відмінність мовних реалізацій слів рідної та іноземної мов свідчить про нееквівалентність їх значень [1, с. 68].

Те, як ми використовуємо слово в мовленнєвому потоці, безпосередньо залежить від його семантики. Семантична нееквівалентність слів виражається найчастіше в різниці лексичного поєднання. Тому в процесі навчання необхідно створювати правильні уявлення про семантичний зміст іноземних слів, уявлення, які відсутні у свідомості учнів. Формувати нові знання можна на основі наочного навчання, поєднуючи введення нових лексичних одиниць з наочними предметами і діями, які позначаються цим словом, або ж на основі словесних описів, якщо за словами стоять реальні образи предметів [2, с. 17].

Проте реальним матеріалом для створення специфічних уявлень, виражених словами іноземної мови, слід вважати мовленнєвий досвід на рідній мові (маючи на увазі лексичні значення слів). Для раціонального використання мовного досвіду учнів потрібне точне врахування спільних та відмінних рис щодо значення відповідних слів іноземної та рідної мов. Таке врахування потрібне, адже розкриваючи значення іноземного слова, ми опираємось на існуючі в свідомості учнів реальності – значення слів рідної мови. Формуючи уявлення, виражені іноземним словом, ми використовуємо той семантичний зміст

рідного слова, який притаманний і іноземному, нейтралізуємо ті його семантичні риси, яких немає в іноземному слові, і вводимо ті, які йому притаманні [3, с. 5].

Досвід порівняльного лексичного аналізу свідчить про можливість виявлення типових семантичних відношень між словами французької та української мов. Виходячи з положення, що семантика іноземного слова розкривається з допомогою лексичної семантики рідної мови, порівняльний семантичний аналіз повинен проводитися так, щоб його результати відображали особливості використання рідної мови як засобу семантизації іноземного слова.

Слово як основна одиниця мови фіксує у своєму значенні складний інформативний комплекс, який відображає різні ознаки цих об'єктів (предметно-логічне значення слова), відношення до нових членів колективу, що спілкується (конотативне значення слова) та семантичні зв'язки слова з іншими одиницями словникового складу мови, його місце в семантичному полі [4, с. 53]. Інформація, яка складає семантику слова, неоднорідна і в ній можуть виокремлюватися якісно різні компоненти. Взятий сам собою будь-який з таких компонентів може бути відтворений засобами іншої мови, та нерідко одночасна передача в перекладі всієї інформації, закладеної в слові, виявляється неможливою, тому що збереження у перекладі деяких частин семантики слова може бути досягнуте лише за рахунок втрати інших її частин.

Певна втрата інформації відчувається у кожному з трьох основних аспектів семантики слова: предметно-логічному (денотативному), конотативному та внутрішньо лінгвістичному. Нерідко виявляється, що в значеннях еквівалентних слів іноземної та материнської мов є різне число елементарних смислів (сем), оскільки в них відображені відмінні ознаки певного класу об'єктів. Наприклад, французькі слова *"tuer","assassiner", "massacrer"* еквівалентні українському «*вбити*», але "*tuer"* означає «припинити існування» як живих, так і неживих об'єктів *("la gelée a tué les pommiers"), "assassiner"* припускає заплановане заздалегідь навмисне зрадницьке вбивство офіційної особи, "*massacre"* – навмисне насильницьке криваве маніакальне вбивство. Окремі значення слів, які зіставляються у двох мовах, далеко не завжди еквівалентні на рівні понять (згідно з точкою зору методистів щодо цієї проблеми, поняття, виражені словами, є ідентичні в обох мовах) [5, с. 129]. Так, пряме значення французького дієслова "*verser"* не має точного словникового і понятійного еквіваленту в українській. *"Verser"* – не просто «лити» *(«наливати», «виливати»),* але й виконувати цю дію, переливаючи рідину через край посудини. Подібного поняття у мовній свідомості носіїв української мови немає. Іншим прикладом можуть служити дієслова французької мови "*poser"* і "*mettre".* Їх значення зовсім не збігаються з поняттями, вираженими українськими перекладами «*ставити*» і «*класти*», а різниця між ними не відображає межуючої ознаки останніх: вертикального чи горизонтального положення предмета в результаті здійсненої дії. Основна диференціальна ознака цих французьких дієслів не може бути зрозуміла для учнів без спеціального пояснення, позаяк ця ознака відсутня в їх мовній свідомості.

З точки зору українського учня ці дієслова часто означають ідентичні дії, і навпаки, різні за характером дії можуть передаватися і дієсловом "*poser"*, і дієсловом "*mettre".*

Робота над іноземним словом визначається особливостями відношення цього слова і його корелята в материнській мові учнів. Тому важливо встановити семантичну відповідність слова, що семантизується, і слова рідної мови, близького йому за значенням.

Порівняльне вивчення лексики французької та української мов свідчить, що в цих мовах є слова, наділені однаковим концептуальним змістом. Наприклад, "*la lune"* – місяць, "*lundi"* – понеділок. Семантика цих слів стає зрозумілою на лексемному рівні (рівень зіставлення слів двох мов для знаходження у них спільних семантичних одиниць). Подібні слова є повними семантичними еквівалентами. Існують слова, які різняться кількістю значень («понять»). Нерідко у них збігаються лише окремі значення: "*un arbre"* – «*дерево-рослина*», але не «*дерево-матеріал*». Окремі аналогічні значення цих слів повністю еквівалентні.

Наступну групу складають слова, окремі значення яких можна співвіднести зі значеннями цих слів материнської мови, використовуючи компонентний аналіз (визначення спільних та відмінних семантичних ознак значення). Такі слова-значення можуть бути рівними за умови додавання до них однієї чи двох семантичних ознак, притаманних відповідному слову в материнській мові або відкидання ознак, які в ньому відсутні. Наприклад, французьке слово "*bêcher"* може дорівнювати українському «*копати*» за допомогою введення у його значення додаткової семантичної ознаки, яка уточнює характер дії: «копати, не заглиблюючись, перекопувати землю». Значна кількість іноземних слів може бути співвіднесена зі значеннями слів материнської мови лише на рівні вживання слова, тобто на рівні виражених ним смислів, яких воно набуває у конкретних висловлюваннях, реченнях. Прикладами таких семантичних відношень можуть служити дієслова "*poser"*, "*mettre" – ставити, класти*, іменники "*le bois"*, "*la forêt" – ліс* та інші.

Беручи до уваги семантичні співвідношення іноземних слів з відповідними словами рідної мови, лексику розподіляють таким чином [6, с. 43]: 1) слова, співвідносні з їх еквівалентами в українській мові на лексемному, словниковому рівнях. Значення таких іноземних слів або повністю збігаються зі значеннями відповідних слів рідної мови, або вважаються такими, що збігаються. До цієї групи варто віднести такі іноземні слова, окремі значення яких є еквівалентами моно-семантичних слів рідної мови. Так, французький іменник "*un parterre"* означає «*партер*». Те ж слово означає і «*квітник*». Ці значення можуть бути засвоєні як окремі слова-значення; 2) слова-значення, які збігаються з окремими значеннями багатозначних слів рідної мови, наприклад: "*un arbre"* – «*дерево-рослина*»; "*un rosier"* – «*троянда-кущ*». 3) слова, значення яких збігаються зі значеннями слів материнської мови на компонентному рівні. Таким значенням притаманний ряд спільних семантичних ознак, і відрізняються вони однією чи двома семами: "*verser"* – «*лити, переливати вміст через край посудини*»; "*un fleuve"* – «*ріка, що впадає в море*». 4) слова, значення яких збігаються з відповідними значеннями слів материнської мови на смисловому рівні. У подібних випадках не збігаються основні семантичні ознаки зіставлених значень. Крім того, у мовній свідомості учнів немає еквівалентів семантичних ознак, притаманних таким іноземним словам. Тому слова материнської мови, які часто приймаються за їх еквіваленти, в дійсності є ними лише в окремих висловлюваннях, сенс яких визначається мовною ситуацією. Наприклад: "*Poser vos stylos"* – «*Покладіть ваші ручки!»* (*Писати більше не будемо*), але "*Mettez les stylos dans*

vos serviettes" – «*Покладіть ручки в портфель!*» (*Нехай ручки лежать у портфелі*).

Відповідно до вищевказаної методичної класифікації лексичних одиниць необхідно обрати способи їх семантизації. Способи семантизації іноземної лексики, як відомо, поділяються на дві основні групи: 1) неперекладні (наочність, контекст, словотвірний аналіз, використання синонімів, антонімів, дефініція іноземною мовою); 2) перекладні (однослівний переклад, тлумачення).

Однак обидві групи мають свої позитивні та негативні сторони, про які потрібно пам'ятати в навчальному процесі. Недолік неперекладних способів розкриття значення полягає у тому, що вони не завжди забезпечують точність розуміння іноземного слова. З точки зору багатьох методистів основний спосіб неперекладної семантизації – наочність – не є в повному розумінні неперекладним. Тому проти його використання висловився Б.В. Бєляєв: «Так как учащиеся давно уже привыкли к мышлению с помощью понятий, выражаемых словами родного языка, то наглядность может привести к ассоциированию с иноязычным словом совсем не того понятия, которое им в действительности выражается» [7, с. 138].

Далеко не завжди забезпечує правильне розуміння іноземного слова й інший поширений спосіб неперекладної семантизації – контекст. Найчастіше контекст також приводить до приховано-перекладного розуміння, яке можна допустити лише в разі еквівалентності слів іноземної та материнської мов. Здогад щодо семантики іноземного слова буде здійснюватися на основі його перекладу на рідну мову. В кращому випадку слово можна зрозуміти у його вузькому контекстуальному смислі. В загальному основний недолік способів неперекладної семантизації полягає в тому, що вони ведуть до неточного розуміння іноземного слова в тих випадках, коли його значення не має повного відповідника в материнській мові учнів.

Водночас треба зазначити дві їх позитивні сторони: 1) вони розвивають мовний здогад, практику, посилюють асоціативні зв'язки; 2) створюють опори для запам'ятовування. Та точніше розуміння іноземного слова забезпечується таким засобом як тлумачення лексичного значення. Залежно від мови, на якій тлумачиться значення іноземного слова, методисти вважають цей засіб або неперекладним, або відносять до перекладних. Б.В. Бєляєв протиставляє його і перекладу, і здогадці. Він вважає, що цей засіб є найбільш ефективним при семантизації слів іноземної мови, значення яких не має еквівалента в рідній мові учнів [7, с. 45].

Залежно від приналежності іноземних слів до названих вище різних типологічних груп рекомендують використовувати способи розкриття значень наступним чином. До першої типологічної групи належать такі іноземні слова, значення яких збігаються зі значеннями відповідних слів рідної мови. Сюди належать окремі значення багатозначних слів, еквівалентних моно-семантичним словам материнської мови. В обох випадках семантика рідного слова може бути повністю перенесена на семантизуюче іноземне слово і адекватним способом семантизації буде служити однослівний переклад**:** "*la lune"* – «*місяць*», "*le parterre"* – «*квітник*». Замість такого перекладу можна використовувати і неперекладні засоби семантизації: наочність, ілюстрація, контекст. При їхньому використанні відбувається «внутрішній» прихований переклад. Однак великої небезпеки він собою не становить, якщо значення слів іноземної та материнської мов цілком збігаються. Головне при використанні неперекладних засобів семантизації – досягти правильного розуміння іноземної лексичної одиниці. Для перевірки її розуміння можна використати «відкритий» переклад. Друга типологічна група складається зі слів однозначних чи багатозначних, семантизуючому значенню яких відповідає окреме значення багатозначного слова рідної мови. Адекватним засобом семантизації для цієї типологічної групи служить переклад-пояснення, тобто переклад, який супроводжується вказівкою на те, в якому саме значенні багатозначне слово материнської мови виступає еквівалентом іноземного слова: "*une rose"* – «*троянда-квітка*», але не «*троянда-кущ*»; "*une sale d'études"* – «*аудиторія-приміщення*», але не «*люди, присутні в ній*» і так далі.

Переклад-пояснення може супроводжуватися наочною демонстрацією предметів. Тут показ предметів (груші-дерева, груші-плода), які в рідній мові називаються одним і тим же словом, надає поясненню більшої конкретності і сприяє кращому його запам'ятовуванню. До третьої типологічної групи належать слова, значення яких уподібнюється значенню слів рідної мови на семному рівні. Для їх семантизації доводиться використовувати засоби, різноманітні за своєю формою. Основне їх завдання – створення уявлень, відсутніх у мовній свідомості учнів. У цьому полягає їх суттєва відмінність від перекладу-пояснення, яке вказує з якими із уявлень, наявних у свідомості учнів, повинно бути пов'язане іноземне слово. Для слів з конкретним значенням і порівняно вузькою сферою вживання використовується багатослівне тлумачення. Зміст багатослівного тлумачення відображає відмінність в компонентному складі слів рідної та іноземної мов. Наприклад: "*un fleuve"* – «*ріка, яка впадає в море*» (на відміну від "*une rivière"* – «*ріка, яка впадає в іншу ріку*»), "*bêcher"* – «*копати землю, перекопувати, не заглиблюючись*» (на відміну від "*creuser"* – «*викопувати заглиблення в землі*»). Четверта типологічна група складається зі слів, які співвідносяться в межах семантизуючого значення з відповідними словами рідної мови на смисловому рівні. В таких випадках іноземне слово частіше за все перекладається різними словами рідної мови. Це являє собою значні труднощі при створенні його семантичного образу. Основою оволодіння семантикою слів цієї групи є засвоєння їх ситуативних значень. Послідовне засвоєння ситуативних вживань слова веде до створення його адекватного семантичного образу [2, с. 30].

Висновки з дослідження і перспективи подальших пошуків у вищевказаному науковому напрямку. У цих випадках на основі багатослівного тлумачення вдається створити загальне уявлення про предмет. Щодо слів абстрактних, то зрозуміти і засвоїти їх значення на основі загального дедуктивного визначення досить важко. Тому говорячи про їх семантизацію, слід виходити з того, що реальним денотативом слова є ситуація (її частина, елемент). Ось чому ефективніше буде розкривати значення слів за допомогою опису ситуації чи ситуацій, в яких будуть виділені постійні семантичні ознаки цього слова.

Таким чином, аналіз свідчить про те, що простий переклад іноземних слів на рідну мову або навіть словосполучень чи речень без аналітичних пояснень, які необхідні через розбіжності їх значень, не може вважатися адекватним способом семантизації іншомовного слова. У свідомості учнів

переклад залишить механічні зв'язки, які не будуть співпадати з їх мисленням або з реальністю. Отже, можна зробити висновок, що необхідно докласти зусиль педагогам, лінгвістам і методистам, щоб розробити методичні поради та рекомендації для навчання правильного вживання активної лексики. У зв'язку з актуальністю та важливістю усного мовлення у школі необхідно провести ряд змін у програмі навчання іноземної мови і звернути значну увагу на семантизацію лексичних одиниць іноземної мови як у школі, так і у вищих навчальних закладах.

Література:

1. Гринюк Г.А., Середа Н.А., Спіцин Є.С. З досвіду білінгвального навчання іноземних мов в країнах Європи. Іноземні мови. 1998. № 1. С. 66–70.
2. Бурлаков М.О. Обучение активному владению иноязычной лексикой в вузе. Л., 1988. 172 с.
3. Бех П.О., Биркуч Л.В. Концепція викладання іноземних мов в Україні. Іноземні мови. 1996. № 2. С. 3–8.
4. Карпенко Н.Н. Когнитивное, семантическое и символическое в содержании понятия и их роль в обучении языкам. Іноземні мови. 1997. № 6. С. 53–54.
5. Андреевская-Левенстерн Л.С. Методика преподавания французского языка в средней школе. М.: Просвещение, 1983. 222 с.
6. Бурлаков М.О. Методика обучения лексике иностранного языка. К.: Вища школа, 1997. 93 с.
7. Беляев Б.В. Психологические основы усвоения лексики иностранного языка. М.: Просвещение, 1964. 136 с.

Ковальчук О. П. Функциональные особенности лексических единиц во французском и украинском языках

Аннотация. В статье проанализированы взгляды известных отечественных и зарубежных лингвистов, касающиеся проблемы употребления активных лексических единиц во французском языке, а также рассмотрены главные особенности употребления активной лексики в украинском языке. Значительное внимание акцентируется на семантике иностранных слов и её значении в процессе преподавания французского языка. Во время обобщения исследований раскрыто основные способы семантизации иностранных слов, которыми должен руководствоваться учитель в процессе обучения употребления активной лексики французского языка.

Ключевые слова: лексические единицы, семантика, употребление, обучение, французский и украинский языки.

Kovalchuk O. Functional peculiarities of lexical units in French and Ukrainian

Summary. The article highlights and analyzes well-known domestic and foreign linguists' views on the problem of the usage of active lexical units in French and Ukrainian. Much attention is devoted to the semantics of foreign words and its significance in the teaching of the French language. By virtue of generalizing the existing research findings, the key methods of semanticizing foreign words, which educators should apply in the process of teaching the usage of active French vocabulary, are revealed.

Key words: lexical units, semantics, usage, teaching, French language, Ukrainian language.

УДК 811.111

Корнєлаєва Є. В.,
кандидат філологічних наук,
доцент кафедри «Філологія»
Одеського національного морського університету

ЛІНГВАЛЬНІ ЗАСОБИ УТВОРЕННЯ ЕВФЕМІЗМІВ

Анотація. Представлена стаття присвячена дослідженню явища евфемії. Спочатку виявлено та окреслено необхідні умови, що забезпечують процес евфемізації. Далі проаналізовано та ретельно описано когнітивні процеси та міжконцептуальні зв'язки, що лежать в основі формування евфемізмів та уможливлюють їхнє розуміння в сучасній англійській мові. Після цього окреслено лінгвальні засоби, а саме морфологічні та синтаксичні, що слугують для утворення евфемізмів.

Ключові слова: генералізація, евфемізація, евфемізм, інференція, метафора, метафтонімія, метонімія, перспективізація.

Постановка проблеми у загальному вигляді. В лінгвістичній літературі приділялася увага утворенню евфемізмів та їхнім функціям, способам утворення евфемізмів, факторам, що впливають на евфемістичні здатності слів, сферам вживання евфемізмів (О.В. Олександров, В.Д. Девкін, В.І. Жельвіс, Л.П. Крисін, О.В. Голубкова, інші). Лінгвісти неодноразово підкреслюють соціально-психологічну та екстралінгвістичну обумовленість евфемії, що детермінує нормативно-оцінну спрямованість евфемістичних засобів (Л.В. Артюшкіна, Н.М. Бердова, Н.Ц. Босчаєва, О.М. Кацев, Г.О. Макарова, інші).

Однак, незважаючи на велику кількість робіт, присвячених евфемії, багато питань, що пов'язані з нею, залишаються невирішеними. Зокрема, питання про зв'язок евфемії з ментальними процесами, а також лінгвальні засоби їхньої реалізації зумовлюють ***актуальність*** нашого дослідження.

Аналіз останніх досліджень і публікацій з цієї теми. Явище евфемії є невід'ємною частиною мовної поведінки людини, що тісно пов'язане з поняттями норми та оцінки. В.І. Карасик вважає евфемію одним із головних прийомів етикетизації наряду з підвищенням статусу партнера та вибором непрямих способів оформлення мовлення [4, с. 112]. Соціальний характер евфемії, взаємовплив мовленнєвої та соціальної поведінки визнається багатьма лінгвістами (Л.О. Баркова, Н.М. Бердова, Л.П. Крисін, інші). Дослідники підкреслюють наявність розбіжностей в інтерпретації поняття «евфемізм». Відсутність найбільш релевантних лінгвістичних критеріїв ідентифікації евфемізмів призводить до змішання евфемізсів з іншими видами перефразування. Відсутність загальноприйнятої дефініції евфемізму зумовлено різними підходами до вивчення та дослідження явища евфемії. Тим не менш, вважаємо первинним лінгвістичним критерієм виділення евфемізму саме негативну оцінку чи стигматичність денотату. Евфемізації зазнають явища, що містять стигму. Термін «стигма» був вперше представлений у роботі Е. Готам [3]. Він позначає негативну якість чи властивість предмету, що знаходить своє відображення у власне найменуванні предмету.

Формування мети статті. ***Об'єктом*** представленого дослідження послугувала евфемістична лексика, ***предметом*** – лінгвальний інструментарій, що вживається для її утворення. ***Мета*** нашого дослідження полягає у детальному вивченні, виявлені та описі когнітивних процесів та міжконцептуальних зв'язків, які лежать в основі формування евфемізмів в сучасній англійській мові.

Для досягнення поставленої мети необхідно виконати ряд ***завдань***:

1) виявити фактори, що зумовлюють процес евфемізації;

2) визначити міжконцептуальні зв'язки, що забезпечують можливість евфемістичних замін

3) окреслити лінгвальні засоби утворення евфемізмів.

Матеріалом дослідження послугували евфемістичні вирази сучасної англійської мови, отримані методом суцільної вибірки із різних джерел (сучасні англомовні тлумачні словники, лінгвокраїнознавчі словники, тексти творів художньої літератури тощо).

Виклад основного матеріалу дослідження. На ряду з поширеним розумінням евфемізмів як слів чи виразів, що слугують за певних обставин для заміни таких позначень, які мовець вважає небажаними, не досить ввічливими, занадто різкими, нетактовими чи непристойними, існує й більш вузьке розуміння евфемізмів, відповідно до якого вони є словами / виразами, що заміщують табуйовані одиниці. Процес евфемізації тісно переплітається з процесом номінації – одним з трьох фундаментальних процесів, що формують мовленнєву діяльність людини (інші два процеси – предикація та оцінка), оскільки предмети за будь-яких причин (етичних, культуно-історичних, психологічних) не можуть бути названі прямо, вони потребують евфемістичного позначення [2, с. 19].

Для процесу евфемізації, на думку Л.П. Крисіна, існують наступні три моменти: 1) оцінка мовцем предмету мовлення як такого, пряме позначення якого може бути кваліфіковано у цьому соціальному середовищі чи певним адресатом / адресантом як грубість, різкість, непристойність; 2) підбір мовцем таких позначень, які не просто пом'якшують різкі вирази, але й маскують, вуалюють суть явища; 3) залежність вживання евфемізму від контексту та умов мовлення: чим жорсткіше соціальний контроль мовленнєвої ситуації та самоконтроль мовцем власного мовлення, тим більшою є ймовірність появи евфемізмів [5, с. 267–268].

Н.В. Тішина стверджує, що «… з семантичної точки зору процес евфемізації базується на різниці між позитивною чи нейтральною конотацією вторинного найменування та негативною конотацією вихідного поняття» [8, с. 6].

Окрім того, схильність до евфемізації чи навпаки її неприйняття залежить від загальної ідеологічної установки. Б.О. Ларін називає евфемізацію улесливим пом'якшенням мовлення, лицемірним та брехливим за своєю суттю та пов'язує її поширення із сутністю буржуазного способу життя. Тоді як для соціалістичної епохи, як вказує вчений, характерними вва-

жалося «розкриття евфемізмів, перевага прямих, іноді різких та грубих виразів» [7, с. 110].

Усе різноманіття виявлених в результаті аналізу мовного матеріалу міжконцептуальних зв'язків, що забезпечують розуміння евфемістичних замін, можна звести до наступних основних типів: зв'язки на основі схожості, контрасту, суміжності, а також ієрархічні та градуальні зв'язки [1, с. 8].

Перший міжконцептуальний зв'язок евфемістичних замін базується на ***схожості концептів,*** тобто він передбачає наявність схожих характеристик у змісті. Під час процесу евфемізації цей зв'язок слугує основою вживання лінгвального механізму синонімічної заміни, а також когнітивного механізму, такого як концептуальна метафора. У випадку синонімічної заміни в якості евфемізму може виступати ідеографічний чи стилістичний синонім вихідної номінації: *Women get the pensions of their deceased husbands unless they re-marry* [13].

Теорія концептуальної метафори розроблена та представлена Дж. Лакофф та М. Джонсоном. Аналіз нашого експериментального матеріалу показує, що всі три види метафор, виділені Дж. Лакофф та М. Джонсон, вживаються в якості засобів формування евфемізмів.

Онтологічна метафора, на думку вчених, категоризує абстрактні сутності шляхом окреслення їхніх меж у просторі. Другий вид метафор, виділений Дж. Лакофф та М. Джонсон, – ***орієнтаційна*** метафора. Вона відображає певні просторові опозиції у світі [6].

У структурній метафорі когнітивна типологія сфери-джерела є моделлю для осмислення сфери-мішені. Цей вид метафоричного переносу притаманний для багатокомпонентних структурованих компонентів: *She checked out before they reached the hospital* [цит. за 1, с. 9].

В основі формування евфемістичних перейменувань може також бути й контраст, чи простиставлення вихідного концепту тому концепту, який представлений одиницею вторинної номінації: *I'm feeling* ***unwell*** *today*. Цей вид міжконцептуального зв'язку слугує основою вживання такого лінгвального механізму як ***літота***, під якою розуміється стилістична фігура навмисного пом'якшення вираження шляхом заміни слова протилежним, але негативним за значенням [там само].

Зв'язок за суміжністю представляє собою тип зв'язку між різними компонентами однієї концептуальної області, за якої один концепт може бути вживаним для репрезентації всієї області в цілому та для вираження іншого компоненту в межах тієї ж області. Цей тип зв'язку може виступати в якості основи при формуванні евфемістичних найменувань шляхом метонімічної проекції, а також зміни перспективи представлення описаної події.

Метонімічний перенос може базуватися на позначенні об'єкту шляхом вказівки на місце його розташування тобто на реалізації метонімічної моделі «місце замість об'єкту»: *In preparation I phone my friend Zoe Margolis whose sex blog, Girl with a One Track Mind, and subsequent book of the same name, contained many sage thoughts on men and their* ***nether regions*** [11]. Певні метонімічні зв'язки представляють собою види міжконцептуальних зв'язків, що базуються на суміжності.

Перспективізація полягає у представленні однієї події з позицій різних спостерігачів тобто за рахунок профілювання різних компонентів концептуальної структури, що дозволяє у матеріалі евфемізмів уникнути прямої вказівки на негативні якості вихідного концепту: *His son was left an orphan* (He died) [1, с. 9].

У деяких випадках евфемістична заміна може спиратися на декілька різних видів міжконцептуального зв'язку. Зокрема, це можливо за дії механізму ***метафтонімії***. Сутність цього механізму полягає у виділенні в змісті вихідного концепту певної характеристики (зв'язок за суміжністю), на основі якого відбувається його метафоричне уявлення (зв'язок за схожістю): A new drug known as "Snow" is expected to hit the streets within the next few days. The drug can make one feel incredibly cold and unable to get to work.

Ієрархічний зв'язок базується на збільшенні чи зменшенні ступеню узагальненості в описі того чи іншого явища. Цей зв'язок слугує основою для вживання таких когнітивних механізмів як генералізація та специфікація концептуального змісту [1, с. 10].

Сутність механізму ***генералізації*** полягає в репрезентації концепту та базового рівня за рахунок засобів репрезентації концепту суперординатного рівня. Меліоративний ефект такого перейменування базується на тому, що для концептів суперординатного рівня не є характерним виділення окремих, в тому числі й оцінних, характеристик.

Особливим різновидом генералізації концептуального змісту виступає механізм ***депрофілювання***, який передбачає використання безпосереднього гіпероніму вихідної номінації в якості евфемізму: *I quit school and my relationship with my family fell apart. I started smoking grass and drinking heavily* [10]. Концепт, репрезентований гіперонімом GRASS, з одного боку має більшим рівнем узагальненості у порівнянні з вихідним *MARIJUANA*, але з іншого боку частково повторює зміст вихідного концепту. Наявність саме цих двох факторів зумовлює формування евфемістичного ефекту в результаті подібного роду заміни [1, с. 10].

Протилежною генералізації концептуального змісту є його ***специфікація***. Сутність цього механізму полягає в звуженні змісту вихідного концепту, виділенні якихось його специфічних рис, що дозволяє відволікти увагу від негативних змістовних характеристик вихідного концепту.

Градуальний зв'язок проявляється в описі різного ступеню вираженості ознаки явища, що описується. Ця градація може бути закладена безпосередньо в семантиці лексичних одиниць.

Інколи розуміння евфемістичного перейменування спирається на певні фонові знання: *She was not like other girls, so tall and skinny. She was a real woman of* ***classic proportions***. Тоді значення евфемізму виводиться на основі інферентного знання про те, що аж до самого початку XX століття повнота вважалася однією з важливих складників жіночної привабливості. При цьому до номінації classic сприяє створенню позитивної оцінки виразу в цілому [1, с. 11].

Серед ***граматичних*** засобів евфемізації доцільно виділити дві основні групи: морфологічні та синтаксичні засоби, оскільки особливості формування та специфіка їх вживання відмінні.

Основними морфологічними засобами формування евфемізмів слугують артиклі, модальні дієслова, форми умовного способу та пасивний стан. Наприклад: *You're talking about your boss, boy. It wasn't his mistake; it was just* ***a*** *mistake*. У наведеному прикладі евфемістичний ефект досягнуто шляхом вживання неозначеного артиклю, який у контексті дозволяє не асоціювати явище з певною людиною.

Вживання модальних дієслів дозволяє досягти меліоративного ефекту за рахунок невизначеності, розпливчатості виразу: *A nuclear explosion* ***may*** *cause heavy casualties among your leaders* [9].

У наведеному прикладі евфемістичний ефект досягається шляхом зниження ступеню ймовірності описуваних подій. Йдеться про ядерний вибух, який неминуче призведе до серйозних наслідків, в тому числі й до людських жертв. Вживання модального дієслова в даному випадку дозволяє знизити ймовірність цих наслідків та внести деяку невизначеність у висловлювання [1, с. 19].

Незважаючи на те, що форма дієслова-присудка відображається на значенні всієї синтаксичної структури, спосіб та стан є морфологічними категоріями дієслова. З цієї причини в нашому дослідженні вони розглядаються як морфологічні засоби евфемізації.

Форми ***пасивного стану***, як правило, вживаються в тому випадку, якщо виконавець дії, описаного в реченні, не є важливим. Ця властивість і забезпечує евфемістичний ефект: вживання пасивних форм дозволяє зосередити увагу на результаті дії, а не на її виконавці чи на причині, що сприяє експлікації лише частини інформації: ***Israel was attacked*** *twice during last week* [12].

Умовний спосіб, як відомо, є модальністю недійсності, та дієслово в умовному способі виражає гіпотетичну дію, що представляється чимось зумовленим або бажаним. Іншими словами, вживання форм умовного способу дозволяє висловити свою точку зору в якості побажання чи поради, що сприяє пом'якшенню висловлювання.

Серед синтаксичних засобів зниження ступеню вираження негативної ознаки вихідного концепту можна виділити використання речень з формальними підметами, а також перифрастичні звороти.

Безособові речення вживаються для зниження категоричності констатації факту: *It seems a foolish decision.* Меліоративний ефект висловлювання при вживанні речень з формальним підметом досягається за рахунок непрямої вказівки на діяча. В результаті такого перейменування відбувається зниження категоричності висловлювання, що сприяє пом'якшенню висловлювання [1, с. 19].

Слід зазначити, що найбільшим стилістичним потенціалом володіють евфемізми, в основі формування яких лежать стилістичні механізми: 1) метафоризації, основаної на більш-менш явній схожості між табуйованим предметом чи поняттям та денотатом-замінником; 2) метонімізації, що базується на різного роду асоціативних зв'язках між денотатом у сфері табу та денотатом, що його замінює; 3) енантіосемії, що індукує в евфемізмі семи протилежного сенсу; 4) антономастичного переносу, основаного на вживанні власного імені в значенні евфемізму; 5) мейозису, що передбачає заміну словом, що виражає неповноту дії.

Висновки і перспективи подальшого дослідження. Проведене дослідження дозволяє стверджувати, що евфемізація представляє собою ментальний процес, спосіб мовної інтерпретації концептуального змісту, що можливо розглядати як окремий випадок концептуальної деривації. Засобами його реалізації слугують такі когнітивні механізми, як концептуальна метафора, метонімія, метафтонімія, перспективізація, інференція, генералізація та звуження концептуального змісту.

Перспективою нашого дослідження вбачаємо вивчення проблеми еквівалентності евфемізмів, а також методів перекладу евфемізмів.

Література:

1. Алексикова Ю.В. Когнитивные основы формирования эвфемизмов в современном английском языке: автореф. дисс… канд. фил. наук: 10.02.04 / Тамбов, 2010. 23 с.
2. Беляева И.В., Куликова Э.Г. Манипулятивное искажение: лингвистический смысл эвфемизмов. Вестник Челябинского государственного университета. Филология. Искусствоведение. 2009. № 22 (160). С. 15–20.
3. Глиос Е.С. Лингвокультурная специфика формирования и функционирования эвфемизмов в современном английском языке : на материале англоязычных Интернет-сайтов: дисс. … канд. филол. наук: 10.02.04 / Белгородский государственный университет, 2007. 187 с.
4. Карасик В.И. Языковой круг: личность, концепты, дискурс. Волгоград: Перемена, 2002. 477 с.
5. Крысин Л.П. Эвфемизмы в современной русской речи. Русское слово, своё и чужое. Исследования по современному русскому языку и социолингвистике. М. : Языки славян. культуры, 2004. С. 267–268.
6. Лакофф Дж., Джонсон М. Метафоры, которыми мы живём. М.: УРСС Эдиториал, 2004. 256 с.
7. Ларин Б.А. Об эвфемизмах. Учен. зап. ЛГУ. Сер. Филологические науки. Вып. 60. № 301. 1961.
8. Тишина Н.В. Национально-культурные особенности эвфемии в современном английском и русском языке: автореф. дисс. …. канд. фил. наук: 10.02.20 / Москва, 2006. 22 с.
9. Chaika E. Language: The Social Mirror. New York: Newbury House, 1989.

Електронні джерела:

10. Check yourself. URL: http//:ww.checkyourself.org (last accessed: 21.03.2019)
11. Girl with a One-Track Mind. URL: https://www.facebook.com/girlwithaonetrackmind (last accessed: 25.03.2019)
12. Haaretz. URL: https://www.haaretz.com (last accessed: 19.02.2019)
13. Reverso Context. https://context.reverso.net/перевод/английский-русский/deceased (last accessed: 19.02.2019)

Корнелаева Е. В. Языковые средства образования эвфемизмов

Аннотация. Представленная статья посвящена исследованию явления эвфемии. Сначала выявлено и определены необходимые условия, которые обеспечивают процесс эвфемизации. Далее проанализированы и детально описаны когнитивные процессы и межконцептуальные связи, лежащие в основе образования эвфемизмов и позволяющие их понимать в современном английском языке. После этого детерминированы языковые средства, а именно морфологические и синтаксические, которые служат для образования эвфемизмов.

Ключевые слова: генерализация, инференция, метафора, метафтонимия, метонимия, перспективизация, эвфемизация, эвфемизм.

Kornielaieva Y. Language Means of Euphemisms Formation

Summary. The present article is devoted to the investigation of euphemy phenomenon. Firstly, the necessary conditions that provide the process of euphemisation are singled out and determined. Secondly, the cognitive processes and interconceptual links are properly analysed and described in detail as they form the base for euphemisms formation and allow their understanding in modern English. Finally, language means, both morphological and syntactic, that serve to form euphemisms are determined.

Key words: euphemisation, euphemism, generalization, inference, metaphor, metaphtonomy, metonymy, perspectivization.

УДК 811.133.1:81'373.611

Косович О. В.,
доктор філологічних наук,
завідувач (професор) кафедри романо-германської філології
Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка

МОВА В ПРОЦЕСІ СОЦІОКУЛЬТУРНОЇ ІДЕНТИФІКАЦІЇ

Анотація. Стаття присвячена розгляду символічної функції мови, зумовленої соціокультурними уявленнями й оцінками мовців. Ця функція виступає як провідна в процесі соціокультурної ідентифікації мовця і все частіше стає рушійною силою перебудови статусних відносин всередині національних мовних систем і законодавчих документів в галузі мови, що розроблюються.

Ключові слова: соціальні і мовні уявлення, мовний стандарт, периферійні форми французької мови, квебекський варіант французької мови, усна / письмова мова.

У теорії культурного розвитку психічних функцій, розробленої Л.С. Виготським, зазначається, що мова як вища і складна форма поведінки людини виступає як засіб соціального зв'язку, соціального співробітництва, як «засіб вростання» людини в культуру і цивілізацію [1]. З цього випливає, що як мова, так і мовлення можуть розглядатися в досить широкій перспективі – в соціо-антропокультурній.

У рамках цього підходу мова постає як один з видів повсякденної практичної діяльності людини поряд з іншими типами соціальних дій – від найпростіших, елементарних (манерою харчуватися, одягатися), до найскладніших – соціально-орієнтованих дій людини з такими самими членами суспільства. Всі ці типи повсякденних практик, надаючи людині досить велику свободу для прояву власної індивідуальності, разом з тим вписують її у вже розроблені і сформовані в межах певної соціокультурної групи схеми дій і правила поведінки.

Отже, **метою** нашої статті є розгляд символічної функції мови, зумовленої соціокультурними уявленнями й оцінками мовців. Оскільки ця функція виступає як центральна в процесі соціокультурної ідентифікації мовця і все частіше стає рушійною силою перебудови статусних відносин всередині національних мовних систем і законодавчих документів у галузі мови.

Таким чином, в рамках будь-якої культури поведінкові реакції індивіда, в тому числі і мовні, не є ні абсолютно спонтанними, ні абсолютно вільними, а визначаються соціальними нормами, виробленими упродовж суспільної практики і які виступають щодо поведінки конкретного індивіда як регулятивні. Репрезентація цих соціальних норм і знань у психіці конкретної людини позначається в психології термінами «уява» [4], «уявлення», «уявні образи», «внутрішня картина» [5]. Питання репрезентації знань зачіпає складну проблему уявлення та зберігання інформації в пам'яті людини. Відповідно до сучасних досліджень [5, с. 256–257] зберігання інформації в пам'яті супроводжується подвійним кодуванням: образним і вербальним. Зазначимо, що хоча в сучасній психології ця проблема не знайшла до сьогоднішнього дня однозначного трактування, безперечним є факт оперування людиною при побудові своєї власної мови і сприйняття чужої уявленнями мовного порядку.

У французькій лінгвістиці цей тип уявлень отримав назву «мовних уявлень» (linguistique imaginaire) [10]. Мовні уявлення як один з окремих випадків уявлень в цілому є оціночними і відображають ставлення мовця до своєї власної, а також чужої мови. Зауважимо, що ця індивідуальна оцінка і індивідуальні мовні уявлення обумовлені соціальними оцінками і уявленнями, які існують у суспільстві щодо певної мовної форми. Крім цього, соціальна оцінка формує уявлення про мовну норму і мовну правильність, генерує вироблення прескриптивних норм, формуючи і закріплюючи в суспільній свідомості уявлення про ієрархію мовних форм.

Разом з тим, психолінгвістичні експерименти, проведені групою квебекських вчених в 60-ті роки [11], показали, що соціально-економічна інтеграція впливає на оцінку мовцями не тільки естетичних якостей власної мови, а й формує соціальну оцінку цієї мови. Затребуваність на ринку праці, соціально-економічне благополуччя мовців стають провідними критеріями соціальної оцінки мови. Таке ставлення до мови сучасний французький філософ П. Бурдьє назвав «ринковим» [7].

Таким чином, в оцінці соціумом і індивідуумом певної мови (мовної форми) тісно переплітаються як уявлення про естетичні якості мови, так і уявлення соціо-економічного порядку. Так, соціально-політичне та економічне домінування англофонів у Канаді з середини 18-го століття призвело не тільки до соціального знецінення французької мови в канадському суспільстві, її функціональної деградації, образно позначеної Ж.-Л. Корбейем «анемією квебекського варіанту французької мови» [8], а й до засвоєння цієї негативної соціальної оцінки французької мови самими канадськими франкофонами. У зв'язку з цим у лінгвістиці з'явилося поняття «комплексу мовної невпевності» (insécurité linguistique), що стало одним з окремих випадків мовного уявлення в цілому і яке добре ілюструє цей вплив уявлень, що існують у суспільстві, на індивідуальні уявлення.

Як зазначалося вище, проблема мовного уявлення певним чином зачіпає питання ієрархії мовних форм, які використовуються в конкретному суспільстві, їх співвідношення з мовним стандартом, питання, які нижче будуть розглянуті на прикладі квебекського варіанту французької мови.

На епілінгвістичному рівні, питання ієрархії мовних форм у Квебеку тісно пов'язано з соціокультурною специфікою функціонування французької мови на північноамериканському континенті. Ця специфіка визначається, перш за все, умовами міноритарного положення французької мови в Канаді, а також необхідністю її виживання в умовах постійної конкуренції з англійською мовою.

З іншого боку, і саме ставлення колишньої метрополії (Франції) до дочірніх форм французької мови (бельгійської, канадської, швейцарської та інших) не відрізнялося до недав-

нього часу «ніжними почуттями». Не секрет, що упродовж багатьох десятиліть опис форм французької мови за межами Франції спирався на їх порівняння з мовною нормою, розробленою на основі паризької. Специфічні умови існування і функціонування, а також різний час поширення французької мови на численних територіях поза метрополією не могли не призвести до її просторового варіювання. Незважаючи на цю здавалося б очевидність, всі названі вище варіанти, в тому числі і квебекський, визнавалися такими, що не відповідають французькій мовній нормі, «периферійними», в кінцевому підсумку – збитковими. Іншими словами, рання концептуалізація поняття мовної норми (мовного стандарту) у французькій, та й в цілому, європейській лінгвістиці призвела до поступового визнання дослідницької абстракції «стандартна мова» як такої, що єдино, вірно і повно відображає мову в цілому, а значить, єдино гідної серйозних наукових досліджень.

Внаслідок цього, форми мови, що не відповідають загальновизнаній нормі, стандарту, відносилися до субстандартних і витіснялися з числа об'єктів, гідних для серйозного лінгвістичного аналізу і постійного спостереження вчених, а французька мова стала поступово асоціюватися виключно лише з її стандартною (паризькою) формою. «Ідеологія мовного стандарту» [13] в результаті сприяла тому, що до початку XX століття французька мова стала розглядатися виключно як однорідне, монолітне явище. Зазначимо, що більшість теорій мови, розроблених до 60-х років XX століття (серед яких, в першу чергу, слід назвати структуралізм) «виросло» саме на ідеї монолітності і однорідності мови. Лише з 60-х років соціологічний напрям в описі мови, що розвивався, сприяв поступовому перегляду сформованої концепції мови: з якоїсь уніфікованої абстракції, «мови в собі», вона все частіше стала розглядатися в тісному взаємозв'язку з конкретними мовними практиками різних груп її носіїв, а значить як явище різнорідне. Однак, як зазначає П. Бурдьє, французька мова і сьогодні стійко асоціюється в суспільній свідомості з ієрархічно організованою системою узусів, наслідком якої виступає визнання нерівнозначності, підпорядкованості периферійних варіантів французької мови паризькій нормі, що обезцінює ці варіанти на світовому «мовному ринку» символічних цінностей [7].

У силу епілінгвістичних особливостей існування, зазначених вище, в цій ієрархічній системі узусу квебекського варіанту французької мови упродовж тривалого часу відводився нижчий щабель. Подібна негативна оцінка поряд з подвійним комплексом мовної неповноцінності, сформованим у квебекців (як стосовно англофонів, так і стосовно франкофонів Франції), сприяли в 70-х роках виробленню в квебекському суспільстві ізоляціоністських настроїв. Одним із наслідків цієї ситуації стала дискусія про необхідність ретельного вивчення й уважного ставлення до регіональних варіантів французької мови, яка розгорнулася у квебекському суспільстві.

Розпочаті в цей час соціолінгвістичні дослідження регіональних варіантів французької мови за межами Франції дозволили відійти від вузько нормативного підходу і розвинути новий, дескриптивний підхід. Він сприяв відмежуванню власне мовних характеристик конкретного варіанту французької мови від психосоціальних уявлень. Зрештою, це дозволило переосмислити цінність периферійних варіантів французької мови як самими мовцями регіональних форм, так і міжнародній франкофоній спільноті загалом.

Усе частіше лінгвісти стали висловлювати думку про необхідність не тільки опису, але і нормалізації варіантів французької мови за межами Франції. Бельгійська дослідниця М.-Л. Моро [14], яка констатувала становище в галузі нормалізації варіантних форм французької мови, що склалося до теперішнього часу, зазначає, що в низці франкомовних країн вже імпліцитно існують власні мовні норми французької мови. У цей час таким чином мова йде не про їх розробку, а радше про визнання факту їх існування, навіть якщо до цього згадані норми не були експліцитно описаними.

В якому відношенні до мовного стандарту французької мови Франції знаходяться ці недавно усвідомлені як окремі національно-територіальні стандарти французької мови?

Квебекський варіант французької мови виявляє складну і неоднозначну ситуацію подвійного мовного стандарту на рівні аналізу письмова / усна мова. Відомо, що в історичній перспективі усне мовлення передує і поступово зумовлює появу письмової мови. Остання з'являється як фіксація усної тобто як знакова система другого порядку. Разом з тим, подальша еволюція писемного мовлення показує, що воно все більше тяжіє до самостійності і відокремлення від усного, іншими словами до становлення знакової системи першого порядку, яка зумовлює усне мовлення [1]. Підкреслюючи саме це нове положення писемного мовлення в сучасному суспільстві, французька дослідниця М. Ягелло зазначає, що сучасна людина все більше прагне говорити так, ніби подумки пише [19, с. 48].

Дійсно, в сучасному суспільстві письмова мова, характеризуючись істотною самостійністю, розвиває свої власні мовні жанри і все більше впливає на усне мовлення. Зауважимо, що у французькій мові як і в більшості європейських мов, поняття мовної норми, стандарту розроблялося на основі письмової форми мови, зважаючи на її більшу стабільність, меншу проникність і варіативність, а також кращу делімітацію. У зв'язку з цим усне мовлення у всіх його швидко мінливих проявах виявляється в позиції такого, що підпорядковується писемному мовленню і концептуалізується в більшості випадків як субстандартне.

Зазначимо, що письмова форма французької мови у Квебеку була орієнтована завжди на мовний стандарт писемного мовлення у Франції. Усна ж мова, заснована на ряді діалектів центральної і західної частини Франції і яка увібрала кілька локальних рис в умовах контактування з англійською і індіанською мовами, починає розвивати власне койне, загальну усну форму, відмінну від паризької, тільки в 20-му столітті. Як відомо, лінгвістичний аналіз будь-якої усної форми ускладнений у зв'язку з її постійною мінливістю. До того ж норма усного квебекського мовлення знаходиться в стадії становлення, що більшою мірою ускладнює його опис. Проте, спробуємо визначити ряд його рис, якими воно характеризується в соціоісторичній перспективі.

Історичні корені сучасної норми усного квебекського мовлення беруть початок у діалектах, ввезених з Франції на північноамериканський континент королівськими і церковними службовцями, торговим людом. Французька мова Франції у цей період знаходилася лише на початковій стадії вироблення єдиної мовної норми. У зв'язку з цим, «експортована» французька мова постає скоріше як якась мозаїка регіолектних форм, серед яких на першому етапі колонізації (на початку 16-го століття) провідним комунікативним засобом виступає нормандський

діалект, а на другому (17–18 століття) – діалекти центральної і західної частин Франції (діалекти регіонів Ile-de-France, Poitou, Saintonge, Aunis).

Видається справедливою думка Ж. Перро, який зазначає, що пристосування до нових природних умов і тісний контакт з індіанським населенням у процесі освоєння нових просторів, цілком ймовірно, досить швидко сприяли становленню єдиного койне, зазначеного присутністю індіанізмів. Останні стали досить рано специфічними рисами французької мови на американському континенті [15]. Нечасті контакти з Францією, необхідність самостійного виживання в абсолютно нових умовах, новий життєвий досвід вже на цьому етапі сприяють формуванню у перших переселенців іншої, амбівалентної самосвідомості, що поєднує гаряче бажання збереження рідної культури і мови зі зміцненням почуття своєї інакшості, відмінності по відношенню до Франції.

Середина XVIII-го століття відзначена у зв'язку з переходом французьких земель Англії, повним розривом з французькою культурою і мовою-основою. Це проявляється у все більшій архаїзації французької мови, яка використовується на північноамериканському континенті [2]. Соціополітичне домінування англійців, визнання англійської мови як офіційної, вилучення французької мови з раніше численних офіційних контекстів її вживання, переважне вживання в діловій сфері і засобах масової інформації англійської мови сприяють позиціонуванню усної форми мови квебекців як маркера французької ідентичності на початок процесу протистояння французької та англійської культур у Квебеку.

Індустріалізація і відтік сільських жителів (представлених в основному франкофонами – 80% від загального числа населення) в міста, де з метою виживання перед ними постає необхідність освоєння англійської мови, породжують психологічну реакцію мовної невпевненості і, як наслідок, провокують ще більшу соціальну і мовну поляризацію квебекського суспільства. Французька мова розглядається франкофонами як мова тривалої традиції, високої культури, яка є носієм релігійних католицьких цінностей. На противагу французькій мові англійська постає як мова міст, позбавлена основ і традицій, зіпсована англіканським матеріалізмом.

Цей період ознаменований численними кампаніями на захист французької мови. Зауважимо, що словосполучення *la langue française, le français,* використовувані до цього для позначення французької мови Квебека, все частіше замінюються англійцями поєднанням *français canadien* (канадська французька), що завдяки англофонам отримує негативну конотацію поряд з поєднанням *nationalité canadienne-française* (канадсько-французька національність).

У 1839 році лорд Дюргейм так описує франко-канадців: «Навіть якби ми могли, чи зобов'язані ми займатися цією франко-канадською нацією? Я не знаю більш неповноцінного народу. Мова, закони і характер північноамериканського континенту повинні бути англійськими. Будь-яка нація, крім англійської, є неповноцінною...» [16, с. 107]. Переважне використання французької мови в середовищі сільських жителів у ситуаціях усного, неформального спілкування закріплює її соціальне і стилістичне маркування як народної форми мови – *français populaire*. Зазначимо, що поєднання *français populaire* включає як кількісний, так і якісний, аксіологічний критерії. У кількісному плані *français populaire* позначає те, що відноситься до мови більшості мовців. Аксілогічна складова *français populaire* може бути розкритою, на думку Ф. Гаде [9], в її зіставленні з поняттям «стандарту», «норми» за допомогою дихотомічних стилістичних ознак високий / низький, вишуканий / простий, тонкий / грубий, рідкісний/ загальноприйнятий.

Таким чином, стосовно квебекської форми усного мовлення, *le français, le français canadien* позначає в цей період мовну форму, марковану стилістично (загальноприйнята, проста, розмовна, часом груба мова більшості населення) і соціально (її носіями виступають селяни). Ці риси *français canadien* практично повністю зближують її з *français populaire* (просторіччям в його традиційному розумінні у вітчизняній лінгвістичній традиції), зберігаються до середини XX-го століття. У суспільній свідомості спочатку англійців, а згодом і франкофонів *français canadien* поступово набуває негативного конотативного значення «низький, неповноцінний».

Серйозні зміни, які відбулися в 60-ті роки XX століття в соціально-політичному житті Квебеку, сприяли радикальному перегляду статусу французької мови в квебекському суспільстві [2; 3]. Визнання французької мови офіційною, визначення основних напрямків мовної політики, що проводиться урядом Квебека, дозволили виробити ряд конкретних заходів щодо зміцнення нового соціального становища французької мови. Якими мовними засобами повинна виражати себе нова квебекська ідентичність? Це питання стало одним із найбільш обговорюваних в цей період. Розпочаті ще на початку XX століття дискусії в літературному середовищі підготували квебекське суспільство до визнання квебекського варіанту французької мови (le français québécois) як основного засобу самоідентифікації франкофонів Квебека.

Які основні риси квебекського варіанту французької мови в цей період? Як випливає з попереднього розгляду, його літературно-письмова форма, заснована на літературно-писемній нормі Франції, не могла стати виразником квебекської ідентичності. Усне мовлення було представлене двома різновидами: сільським просторіччям (français populaire) і міськими формами мови, що позначаються словом *joual* (жуаль від фр. cheval), зазнали суттєвої англійської асиміляції на всіх рівнях мови: фонетичному, лексичному, морфологічному. Найвідомішим, мабуть, у цей час стає *жуаль*, мова міста Монреаля, стилізований у п'єсі М. Трамбле «Невістки» (Michel Tremblay "Les belles-Soeurs", 1965). Гучний успіх п'єси в 1968 році виводить *жуаль* на авансцену всіх дискусій про квебекський варіант французької мови. Спроби оголосити його маркером квебекської ідентичності не зустріли схвалення у франкофонії суспільства Квебека, виявивши з усією очевидністю різні напрямки по облаштуванню (aménagement) французької мови у Квебеку.

Як першочерговими були висунуті такі завдання: поліпшення якості квебекського варіанту французької мови – *français québécois*, його звільнення від англійських запозичень, розробка стандартних форм писемного та усного мовлення. Як зазначає ряд дослідників [6; 12; 17; 18], визначення конкретних параметрів квебекської норми викликає складності в методологічному, науковому, а також ідеологічному планах. Питання визначення мовної норми пов'язані з уподобаннями етичними і політичними, а також з відповідальністю за зроблений вибір, яку несуть як дослідники, так і державні інститути.

Висновки з дослідження і перспективи подальших пошуків у цьому науковому напрямку.

Зазначимо, що духовне і матеріальне життя носіїв будь-якої мови об'єктивується і осмислюється в одиницях мови. Вони стають своєрідними свідченнями буття народу на конкретних відрізках *простору-часу* і утворюють прожите, пережите, те, що переживається, а значить живу тканину його історії. Час, що минув, показує, що варіант французької мови, який розробляється сьогодні в Квебеку, спрямований на відображення соціокультурної специфіки квебекського суспільства в його поєднанні з солідними традиціями мовної норми Франції. Наступні дослідження стосуватимуться аналізу специфіки функціонування французької мови в білінгвальному просторі, особливостей та перспектив розвитку.

Література:

1. Выготский Л.С. Психология. М: Апрель Пресс / Эксмо-Пресс, 2000. 1008 с.
2. Клоков В.Т. Французский язык в Северной Америке. Саратов: Издательство Саратовского университета, 2005. 400 с.
3. Разумова Л.В. Вопросы статуса и качества языка в языковой политике Квебека / Проблемы канадоведения в российских исследованиях. Сб. тр., вып. 2 / отв. редактор В.Т. Клоков. Саратов, 2008. С. 132–138.
4. Рубинштейн С.Л. Основы общей психологии. СПб: Питер, 2001. 720 с.
5. Солсо Р. Когнитивная психология. СПб: Питер, 2002. 592 с.
6. Bal W. Unité et diversité de la langue française/Rebouillet, André et Tetu, Michel. Guide culturel: civilisations et littératures d'expression française. P.: Hachette. 1977. P. 5–28.
7. Bourdieu P. Ce que parler veut dire. P. : PUF, 1982. 451 p.
8. Corbeil J.-C. L'aménagement linguistique du Québec. Montréal, 1980.
9. Gadet F. Le français populaire. P.: Presses universitaires de France. Col. Que sais-je?. 128 p.
10. Houdebine A.-M. Imaginaire linguistique/Moreau L. Sociolinguistique. Concepts de base, 1997. P. 165–167.
11. Klinkenberg J.-M. La crise des langues en Belgique / http://www.cslf.gouv.qc.ca/publications/PubF102/F102ch4.html, 2008.
12. Lafage S. De la particularité lexicale à la variante géographique? Une notion évolutive en contexte exolingue/Inventaire des usages de la francophonie : nomenclature et méthodologie. 1995. P. 89–99.
13. Milroy L., Milroy J. Social network end social class: Toward end integrated sociolinguistique model/Language in siciety, 1992, n 21. P. 1–26.
14. Moreau, M.-L. Le bon français de Belgique. D'un divorce entre norme et discours sur la norme / Blampain, D. et al. Le français en Belgique. Une langue, une communauté. Louvain-la-Neuve: Duculot. 1997. P. 391–399.
15. Perrot J. Les langues dans le monde ancien et moderne, 2-e parie: Pidgins et créoles. Editions du C.N.R.S. 691 p.
16. Ploudre M. Le français au Québec, 400 ans d histoire et de vie. Québec: Les éditions Fides et les publications de Québec. 2000. 516 p.
17. Valdman A. Normes locales et francophonie / La norme linguistique. Québec-Paris : Gouvernement de Québec et le Robert. 1983. P. 221–257.
18. Vezina, R. La norme du français québécois: l'affirmation d'un libre arbitre normatif / Ploudre, M. et al. Le français au Québec: 400 ans d'histoire et de vie. Québec: Les éditions Fides et les publications de Québec2000. P. 395–411.
19. Yaguello M. Petits faits de langue. Paris: PUF, 1998. 248 p.

Косович О. В. Язык в процессе социокультурной идентификации

Аннотация. Статья посвящена рассмотрению символической функции языка, обусловленной социокультурными представлениями и оценками говорящих. Эта функция выступает как ведущая в процессе социокультурной идентификации говорящего и все чаще становится движущей силой перестройки статусных отношений внутри национальных языковых систем и законодательных документов в области языка, которые разрабатываются.

Ключевые слова: социальные и языковые представления, языковой стандарт, периферийные формы французского языка, квебекский вариант французского языка, устная / письменная речь.

Kosovych O. Language in the process of socio-cultural identification

Summary. The article is devoted to the symbolic function of language, conditioned by socio-cultural representations and assessments of speaking. This function acts as the leading one in the process of socio-cultural identification of the speaker and it is increasingly becoming a driving force adjustment of status relations within a national language systems and legislative documents in the area of language that are being developed.

Key words: social and language representations, language standard, peripheral forms of the French language, Quebec French, oral / written speech.

УДК 811.11'374.3

Лемещенко-Лагода В. В.,
викладач-стажист кафедри іноземних мов
Таврійського державного агротехнологічного університету імені Дмитра Моторного

ДО ПРОБЛЕМИ ПЕРІОДИЗАЦІЇ ТА СИСТЕМАТИЗАЦІЇ ШОТЛАНДСЬКОГО ЛЕКСИКОГРАФІЧНОГО ПРОЦЕСУ

Анотація. Статтю присвячено проблемі періодизації шотландського лексикографічного процесу та класифікації словників шотландської мови Скотс. У статті окреслено основні періоди становлення шотландської національної лексикографії, визначено характерні риси кожного етапу, класифіковано словники шотландської мови, а також виділено їх основні класифікаційні ознаки та параметри.

Ключові слова: лексикографія, періодизація лексикографічного процесу, шотландська мова Скотс, параметри класифікації словників.

Постановка проблеми. На сьогоднішньому етапі розвитку лексикографічної науки історія становлення різноманітних національних лексикографій є предметом активного вивчення багатьох науковців. У дослідженнях зарубіжних та вітчизняних вчених неодноразово були визначені та охарактеризовані основні особливості розвитку лексикографічної науки багатьох країн. Проте вивчення особливостей шотландського лексикографічного процесу століттями залишалось поза увагою науковців і тільки у другій половині XX ст. почали виходити друком перші статті та дослідження. Саме вони дали поштовх активному вивченню історії лексикографічної фіксації шотландської мови Скотс на сучасному етапі її розвитку.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Незважаючи на свій тривалий розвиток, питання періодизації та стандартизації шотландської національної лексикографії залишалось поза пильною увагою як зарубіжних, так і вітчизняних дослідників. У роботах британських та інших зарубіжних авторів були спроби надати історичний огляд шотландського лексикографічного процесу (О. Карпова, I. Macleod, J.D. McClure, C. Robinson, L. Pike), проте більшість словників опрацьовувалися лише частково (S. Rennie, C. Macafee). Вважаємо за потрібне зазначити, що наразі немає досліджень, у яких було системно класифіковано та описано принципи побудови словників шотландської мови Скотс.

Мета статті полягає у вивченні особливостей лексикографічного процесу Шотландії шляхом аналізу словників та виявленні специфічних рис словників з огляду на їх різновид та спосіб подачі матеріалу.

Основний виклад матеріалу. Вважаємо за потрібне зазначити, що шотландська лексикографія розвивалась незалежно від англійської, проте частково повторюючи принципи побудови англійських словників на ранньому етапі свого розвитку. Аналізуючи історію шотландської лексикографії, можна умовно окреслити декілька періодів її розвитку:

– Період глосарізації (XII – XVIII ст.);
– Донауково-діалектологічний період (XIX – поч. XX ст.);
– Історичний період (поч. XX ст. – кін. XX ст.);
– Науковий період (XXI ст.).

Період глосарізації характеризується, перш за все, великою кількістю списків або переліків окремих, довільно обраних авторами слів, тлумачення яких мало поверховий та описовий характер, переважно без зазначення граматичних чи фонетичних особливостей лексичних одиниць. Перші шотландські глосарії, які почали складати у Шотландії з 1150 р., можна поділити на дві групи:

– internalglosses (супроводжували латинські тексти, пропонуючи пояснення шотландською мовою);

– interlinearglosses (алфавітні списки важких слів, найчастіше у формі прикнижних глосаріїв) [13, с. 15].

Проте найвизначнішим досягненням періоду «глосарізації» є видання глосаріїв юридичних термінів. Існує дуже багато прикладів коротких списків найуживаніших або найбільш складних термінів шотландською мовою Скотс, представлених у алфавітному порядку, які наводились наприкінці збірок судових протоколів справ ("digest practicks"), розглянутих у порядку цивільного судочинства. Однією з таких колекцій, про яку до останнього часу було мало відомо, є збірка, авторство якої приписують Девіду Челмерзу (David Chalmers), видана у 1566 р.

Варто зазначити, що переважна більшість шотландських юридичних глосаріїв укладалась окремими освіченими шотландцями, які працювали у сфері юриспруденції [2, с. 49]. Першим дійсно завершеним та логічно побудованим словником юридичних термінів шотландською мовою Скотс слід вважати словник-глосарій Джона Скіна (John Skene) "De verborum significatione – The Exposition of the terms and difficill words, conteined in the foure Buiks of Regiam Maiestatem, and uthers, in the Acts of Parliament, infeltments, and used in practicque of this Realme, and with divers rules, and common places, or principals of the Lawes". У цьому словнику представлені латинські та шотландські юридичні терміни цивільного права з перекладом, поясненням та прикладами. Словникові статті носять переважно описовий характер, ніж нормативний. Зазвичай автор вказує походження слова та може зазначати, у яких відомих документах та законах або у яких саме справах судочинства був використаний певний термін.

Після праці Дж. Скіна найбільш визначною презентацією шотландської юридичної термінології є "Some Doubts & Questions in the Law, Especially of Scotland" сера Джона Нісбета, Лорда Дірлетона (Sir John Nisbet, Lord Dirleton), яка була видана після смерті автора у 1698 р. У свою чергу, ця книга дала поштовх до написання глосарію "Dirleton's Doubts and Questions in the Law of Scotland, Resolved and Answered" сером Джеймсом Стюартом, Лорд-адвокатом, генеральним прокурором у справах Шотландії (Sir James Steuart of Goodtrees, then Lord Advocate), який також був виданий після смерті автора у 1715 р. Обидві праці вважаються найвизначнішими здобутками шотландської лексикографічної термінологічної практики.

Головною тенденцією донауково-діалектологічного періоду розвитку шотландської лексикографії слід вважати спро-

бу укладачів словників визначити певну форму написання, вимови та вживання лексичних одиниць. Таким чином лексикографи намагались надати вичерпну інформацію до кожного слова, як наслідок – тлумачення слів у словниках мають більш розгорнуту структуру, проте переважно зберігається описовий характер розкриття значення, значна увага приділяється розкриттю етимології, а вживання слів ілюструється прикладами з літератури.

Офіційно початок цього періоду пов'язують з виданням у 1808 р. першого повноцінного словника шотландської мови "An Etymological dictionary of the Scottish Language" Джоном Джеймісоном (J. Jamieson) [8]. Единбурзький мовознавець та лексикограф доктор С'юзан Ренні (Susan Rennie) вказує на надзвичайну важливість його праці: «Джеймісон зберіг Скотс тоді, коли вона була на межі повного занепаду. Його словник для шотландців є настільки ж цінним, як словник Семюеля Джонсона для англійців. Це одна з найважливіших праць європейської лексикографії» [12, с. 32].

Власне оригінальна назва словника "An Etymological dictionary of the Scottish Language: illustrating the words in their different significations, by examples from ancient and modern writers; shewing their affinity to those of other languages, and especially the northern; explaining many terms, which, though now obsolete in England, were formerly common to both countries; and elucidating national rites, customs and institutions, in their analogy to those of other nations; to which is prefixed, a dissertation on the origin of the Scottish language" досить красномовно свідчить про завдання та зміст словника. Автор перелічує можливі значення слів, супроводжуючи їх прикладами з літератури, прослідковує їх походження, дає вичерпне пояснення національно маркованої лексики.

Наступним кроком розвитку шотландської лексикографії стала поява у 1826 р. "Pocket dictionary of the Scottish Idiom" Роберта Монхербі (Robert Monherby). Він став першим кишеньковим та єдиним на сьогоднішній день перекладним словником з мови Скотс на англійську та німецьку мову. Головне призначення словника, як вказує сам автор, це пояснення значень слів для кращого розуміння робіт Вальтера Скотта, Роберта Бернса, Алана Рамсея та інших видатних шотландських письменників.

Окрім вищезазначених словників, слід наголосити на виданні першого шотландсько-англійського термінологічного глосарію для добувної промисловості у 1886 р. Джеймсом Барроуменом. Необхідність укладання такого словника пояснюється значним зростом вугледобувної промисловості у Шотландії та Англії того часу.

Паралельно до нормативної лексикографії у XIX ст. значний розвиток отримала також діалектна лексикографія шотландських мовних варіантів. До найважливіших словників цього етапу можна віднести: "A Glossary of North Country words" Джона Брокетта (John Brockett) , "The dialect of Banffshire: with a glossary of words not in Jamieson's Scottish dictionary" Волтера Грегора (Walter Gregor) (1866), "Observations on the Scottish Dialect" Джона Сінклера (John Sinclair) (1876) та інші. Головною метою укладання цих словників було зберігання поступово зникаючих діалектних слів у різних частинах Шотландії та їх закріплення у мові. Історичний період розвитку шотландської лексикографії характеризується, головним чином, заміною нормативного принципу складання словників відносно системним дескриптивним підходом.

У грудні 1907 р. шотландський науковець сер Вільям Крейг (William Craige) провів серію лекцій про заходи, необхідні для залучення населення в зборі існуючих шотландських слів, балад, легенд і традицій. Незабаром після цього був створений комітет з вивчення шотландських діалектів (Scottish Dialects Committee) на чолі з Вільямом Грантом (William Grant). В. Грант запропонував знайти кореспондентів у різних районах Шотландії, які повинні були складати списки слів з письмових та усних джерел, вказуючи нові слова та значення. Ця діяльність призвела до появи чотирьох томів праць комітету (1913, 1916, 1919, 1921).

У 1929 р. була заснована "The Scottish National Dictionary Association" (SNDA), яка мала на меті популяризацію мови Скотс шляхом створення словників сучасної шотландської мови. Ця мета була остаточно втілена у 1976 р. у зв'язку із завершенням 10-томного "Scottish National Dictionary" (SND) [11, с. 153]. SND був підготовлений і виданий під керівництвом Вільяма Гранта (з 1929 по 1946) і Девіда Мурісона (David Murison) (з 1946 по 1976).

Першим редактором "Scottish national dictionary" був Вільям Грант. Саме завдяки його старанням та копіткій праці у 1931 р. з великим успіхом було опубліковано перший том SND. Матеріал для нього відбирався з різноманітних письмових та усних джерел, які датуються від 1700 до 1976 р. У 1946 році, після смерті Вільяма Гранта, Девід Мурісон став головним редактором словника.

Порядок відомостей про слово у словнику простий і логічний. Слово, виділене великим жирним шрифтом, надається у його основній формі. Далі вказуються варіанти орфографії, якщо такі є. Після цього пропонуються граматичні характеристики (частина мови, основні форми дієслів, ступені порівняння прикметників, множина іменників тощо). За цим надаються вказівки щодо правильної вимови слова, фразеологічні сполучення для кожного зі значень слова. Завершується словникова стаття цитатами, що ілюструють вживання слова в різних його значеннях із зазначенням автора і дати.

Також у цей період було розпочато роботу над складанням "The Dictionary of the Older Scottish Tongue" (DOST), який був остаточно завершений у 2002 р. Цей словник складається з 12-ти томів та охоплює період розвитку лексичного складу Скотс від 12 ст., першої письмової пам'ятки, написаної на Скотс, до 1700 р. Робота над укладанням словника тривала протягом 80 років [7, с. 119].

Сучасний науковий етап розвитку шотландської лексикографії має на меті прагнення подолати традиційну відірваність словникового опису мови від її граматичного опису та перейти від винятково філологічного опису слова до цілісного філологічного та культурологічного опису слова-поняття із залученням елементів етнолінгвістичного знання. Таким чином, однією з особливостей цього етапу є тенденція відображати мовні явища у безпосередньому зв'язку з елементами культури, описуючи тим самим вплив культури на формування мови. Загалом, у період з 1998 р. до 2008 р. вийшло друком понад 20 словників та тезаурусів, головним завданням яких є розкриття лексичного та граматичного значення слова, опис варіантів вимови, етимології слова, ідіом та фразеологізмів. Серед них "Concise English-Scots dictionary", "The Scots Thesaurus", "The Pocket Scots Dictionary", "The Essential Scots Dictionary" та інші.

"Concise English-Scots dictionary" був виданий у 1999 р. в Единбурзі й нараховує 15 000 слів. Цей двомовний словник призначений для тих, хто цікавиться шотландською мовою Скотс та прагне навчитись не тільки розуміти її, а й говорити нею.

"The Scots Thesaurus" (1999) – це словник-тезаурус, що містить більше 20 000 шотландських слів різноманітної тематики (тварини та рослини, фермерство та риболовля, їжа та напої, емоції та характер тощо). Кожне слово супроводжується перекладом та поясненням англійською мовою.

"The Collins Scots Gem Dictionary", виданий у 2006 р., пропагувався його укладачами як словник живої шотландської мови ("… a dictionary of living Scots"). Тобто, автори-укладачі відбирали для свого словника тільки ті шотландські слова та вирази, які є у активному вжитку більшості шотландців на цей момент. У словникових статтях надається тлумачення слова англійською мовою, його етимологія, а також інформація культурознавчого характеру.

Окрім навчальних словників широкого розповсюдження отримала серія книжок "Say it in Scots!" («Говори шотландською!»), автором переважної більшості яких є Кріс Робінсон (Chris Robinson), яка вийшла друком у 2008 р. й була перевидана у 2014 р. Усі частини серії містять походження слова, пояснення англійською, а також приклади з літератури шотландською мовою Скотс.

У 2013 р. вийшов друком ілюстрований словник шотландських назв птахів "A guide to Scots bird names" автора Робіна Джексона (Robin Jackson), у якому надається повний перелік шотландських назв до кожного різновиду птахів з прикладами з літератури та англійським перекладом.

2014 р. ознаменувався виходом першого і поки що єдиного шотландсько-польського словника "Scots-Polish lexicon", автором-укладачем якого є польська дослідниця Кася Міхальська (Kasia Michalska). Словник представлений у вигляді шотландсько-англо-польського глосарію без тлумачення значень та граматичної характеристики слів.

Останнім на цей момент є словник Джеймса Стівенсона (James A.C. Stevenson) та Ізебайль МакЛеод (Iseabail Macleod) "Scoor-out – A dictionary of Scots Words and Phrases in current use", у якому пропонуються найбільш вживані на сучасному етапі розвитку шотландської мови Скотс слова та вирази з поясненням та перекладом англійською мовою, ілюстровані прикладами з шотландської літератури.

Багатоплановість та різноманітність представлених словників передбачають розгалуженість та велику кількість передумов для диференціації словникових видань. Таким чином, класифікуючи наявні видання, перш за все звертаємо увагу на їх розподіл ***за обсягом представленої лексики***. Так, словники шотландської мови Скотс поділяються на чотири види:

1) Дуже малі словники: "A Dictionary of the Scottish language" (1818), "Pocket dictionary of the Scottish Idiom" (1826), "The Pocket Scots Dictionary" (1999), "Collins Gem Scots Dictionary" (2006), серію книг "Say it in Scots" (2008).

2) Малі словники: "Desultory notes on Jamieson's Scottish Dictionary" (1899), "A Dictionary of Lowland Scotch" (1915), "The Scots Thesaurus" (1999), "Concise English-Scots dictionary" (1999).

3) Середні словники: "An Etymological dictionary of the Scottish Language" (1808), "Jamieson's dictionary of the Scottish language" (1867), "The Concise Scots Dictionary" (2005), "The essential Scots dictionary – Scots-English, English-Scots" (2004).

4) Великі словники: "Scottish National Dictionary" (1976), "The Dictionary of the Older Scottish Tongue" (DOST) (2002), "The Dictionary of the Scots Language" (DSL) (2004).

Ще одним із важливих підходів до класифікації сучасних словників є поділ, запропонований В. Дубичинським у його загальній типології словників, а саме – ***за критерієм оформлення та деталізації інформації*** [1, с. 70]. Згідно цього критерія словники поділяються на дві групи: комп'ютерні та друковані.

Серед комп'ютерних словників шотландської мови Скотс особливе місце займає перший онлайн-словник "The Dictionary of the Scots Language" (DSL), який на цей момент є найбільшим та найповнішим словником шотландської мови за усю її лексикографічну практику. Окрім нього шотландська комп'ютерна лексикографія представлена такими словниками, як "The Complete Ulster-Scots Dictionary", "A Glossary of Words and Phrases used in Antrim and Down", "The Shetland dictionary", "The Orkney Dictionary", "The Doric Dictionary" тощо.

Друковані словники, у свою чергу, науковець В. Дубичинський пропонує поділяти на:

– багатотомні: "Scottish National Dictionary" (1976), "The Dictionary of the Older Scottish Tongue" (DOST) (2002).

– однотомні словники: "A Glossary of North Country words" (1846), "A Dictionary of the Scottish language" (1945), "The Pocket Scots Dictionary" (1999) , "Collins Gem Scots Dictionary" (2006) тощо.

– кишенькові: "Pocket dictionary of the Scottish Idiom" (1826), "The Pocket Scots Dictionary" (1999).

За особливостями сфер вживання шотландські словники можна розділити на:

– **словники мови письменників та поетів;**

Варто зазначити, що перший глосарій до творів шотландського письменника Роберта Бернса був надрукований ще у 1710 р. Цей словник неодноразово перевидавався, доповнюючись новим мовним матеріалом. Проте найбільш визначними словниками вищевказаного типу треба вважати такі словники, як "A Dictionary of the Scottish language" (1818), "Pocket dictionary of the Scottish idiom" (1826), "A Dictionary of the Scottish language" (1946).

– **територіальні словники (діалектологічні);**

Виокремлюючи шотландські словники територіального типу, треба брати до уваги той факт, що вони у свою чергу поділяються на два типи:

– словники, у яких шотландська мова Скотс представлена як діалект:

"A glossary of North Country Words" (1846), "Observations on the Scottish dialect" (1876), "A Scots dialect dictionary" (1911).

– словники, які пропонують лексику діалектів та мовних варіантів шотландської мови Скотс:

"An etymological glossary of the Shetland and Orkney dialect" (1866), "The dialect of Banffshire" (1866), "A Glossary of the Shetland dialect" (1914), "The Shetland dictionary" (1979).

– **професійні та термінологічні словники:**

Професійні та термінологічні словники загалом представлені у двох напрямках:

– словники юридичних термінів:

"A dictionary of the Law of Scotland" (1826), "A dictionary and the digest of the Law of Scotland" (1861).

– словники гірничодобувної та кораблебудівельної промисловості:

"A Glossary of scotch mining terms" (1886), "Dictionary of Scottish Building" (1996).

Висновки. Підсумовуючи усе вищезазначене, варто наголосити, що незважаючи на велике розмаїття представлених словникових жанрів, більшість словників є лінгвістичними або лінгвокраїнознавчими. Окрім цього, для шотландського лексикографічного процесу характерним є превалювання змішаних або комплексних словників, а саме тлумачно-перекладних та тлумачно-перекладо-сполучуваних. Значною мірою це пояснюється тим, що шотландська мова Скотс, не зважаючи на свій статус регіональної мови, все ж таки й на сьогоднішній день не використовується в усіх сферах суспільного життя шотландців як англійська.

Більш того, можна зробити висновок, що майже усі словникові видання Шотландії розраховані не на власне шотландського читача, а на читачів з інших країн, тобто тих, хто цікавиться Шотландією або збирається її відвідати й не володіє достатнім культурознавчим матеріалом для розуміння традицій та звичаїв повсякденного життя шотландців, а також головних цінностей нації.

Література:

1. Дубичинский В.В. Лексикография русского языка: учеб. пособие / Дубичинский В.В. – М. : Наука: Флинта, 2008. – 432 с.
2. Карпова О.М. Английская и шотландская лексикографии : истоки, развитие, современное состояние / О.М. Карпова // Вестник ИвГУ. – 2013. – Вып. 1. – С. 47–54.
3. Collins Gem Scots Dictionary. – Edinburgh: HarperCollins UK; 2006. – 271 p.
4. Concise Dictionary of Scottish Words and Phrases / [Edited by Betty Kirkpatrick]. – E.: Crombie Jardine Publishing, 2006. – 162 p.
5. Concise English-Scots Dictionary. – Edinburgh: Polygon, 1999. – 325 p.
6. Concise Scots dictionary / [Edited by M. Robinson]. – E.: Edinburgh University Press Ltd, 2005. – 483 p.
7. Dareaue M. Dictionary of the Older Scottish Tongue // Scotland in Definition : a History of Scottish Dictionaries / ed. by I. Macleod, J.D. McClure. – Edinburgh: Birlinn Ltd., 2012. – P. 116–143.
8. Jamieson J. An Etymological Dictionary of the Scottish Language. – Vol. 1-2. / J. Jamieson. – London: W. Creech, Constable, and Blackwood, 1808.
9. John Jamieson: The man who saved Scots' tongue – with help from his landlady [Електронний ресурс]. – 2013. – Режим доступу до ресурсу: http://www.scotsman.com/news/arts/john-jamieson-the-man-who-saved-scots-tongue-with-help-from-his-landlady-1-2426855
10. MacLeod I. Scottish National Dictionary // Scotland in Definition: a History of Scottish Dictionaries / ed. by I. Macleod, J.D. McClure. – Edinburgh: Birlinn Ltd., 2012. – P. 144–171.
11. Rennie S. Jamieson's Dictionary of: the Story of the First Historical Dictionary of the Scots Language. – Oxford: Oxford University Press, 2012. – 282 p.
12. The Dictionary of the Scots language [Електронний ресурс]. – 2000. – Режим доступу до ресурсу: http://www.dsl.ac.uk/
13. Williamson K. Lexicography of Scots before 1700 // Scotland in Definition: a History of Scottish Dictionaries / ed. by I. Macleod, J.D. McClure. Edinburgh: Birlinn Ltd., 2012. – P. 13–35.

Лемещенко-Лагода В. В. К проблеме периодизации и систематизации шотландского лексикографического процесса

Аннотация. Статья посвящена проблеме периодизации шотландского лексикографического процесса и классификации словарей шотландского языка Скотс. В статье выделено основные периоды становления шотландской национальной лексикографии, определено характерные черты каждого этапа, классифицировано словари шотландского языка Скотс, а также описано их основные классификационные признаки и параметры.

Ключевые слова: лексикография, периодизация лексикографического процесса, шотландский язык Скотс, параметры классификации словарей.

Lemeshchenko-Lagoda V. To the problem of periodization and systematization of Scottish lexicographic process

Summary. The article has been devoted to the problem of periodization of Scottish lexicographic process and classification of dictionaries of Scots. The main periods of the establishment of Scottish national lexicography have been exposed, the characteristic features of each period have been defined, Scots dictionaries have been classified, the main classific features and characteristics have been described.

Key words: lexicography, periodization of the lexicographic process, Scottish language (Scots), features of classification of dictionaries.

УДК 811.111'373

Лесневська К. В.,
старший викладач кафедри іноземних мов № 2
Національного університету «Одеська юридична академія»

ЛЕКСИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ КОМПОЗИЦІЙНО-МОВЛЕННЄВОЇ ФОРМИ «МІРКУВАННЯ» У РОМАНІ Е. ГІЛБЕРТ "*EAT. PRAY. LOVE*"

Анотація. Стаття присвячена дослідженню лексичних особливостей сучасної американської прози та виконана у руслі лінгвістики тексту. Мета роботи – виявити лексичні особливості композиційно-мовленнєвої форми «міркування» у романі Елізабет Гілберт "*Eat. Pray. Love*". Матеріал дослідження представлений 120 контекстами, в яких зафіксовано вживання аналізованої композиційно-мовленнєвої форми. Проведений аналіз функціонування автосемантичної лексики у композиційно-мовленнєвій формі «міркування» у досліджуваному романі показав високу частотність вживання абстрактних іменників, модальних дієслів та дієслів ментальної активності у теперішньому та майбутньому часі. Синсемантична лексика у досліджуваному романі представлена займенниками, артиклями та сполучниками. Тематика роздумів зосереджена в основному на таких темах, як стосунки між чоловіком та жінкою та духовні пошуки людини.

Ключові слова: композиційно-мовленнєва форма, міркування, автосемантична та синсемантична лексика.

Постановка проблеми. Завдяки естетичній природі, ідейно-художній спрямованості, орієнтації на морально-естетичне виховання та емотивно-психологічний вплив художній твір розглядають як найвищу форму репрезентації тексту [3, с. 28]. Одна із головних особливостей художнього тексту полягає в тому, що його структура складається із різнорівневих одиниць, системна взаємодія яких направляється автором, чия позиція є визначальною у творі. За рахунок використання різних типів оповіді та композиційно-мовленнєвих форм досягається багатосторонність точок зору, яка робить текст поліфонічним та багатогранним [2, с. 155], що підкреслює значимість дослідження вказаних компонентів твору.

Зв'язок проблеми із попередніми дослідженнями. Інтерес до вивчення тексту обумовлений намаганням пояснити мову як цільний засіб комунікації, краще вивчити зв'язки мови з різними сторонами людської діяльності, реалізованими через текст. Завдяки цьому була створена нова галузь мовознавства, котра отримала назву лінгвістика тексту. На цей час лінгвістика тексту привертає увагу вчених різних напрямків, тому що текст як єдність, об'єднана комунікативною цілісністю, смисловою завершеністю, логічними, граматичними і семантичними зв'язками, являє собою найбільш перспективний напрямок дослідження [5]. Серед пріоритетних завдань лінгвістики тексту як галузі мовознавства є вивчення семіотичної, семантико-змістовної, комунікативно-прагматичної організації різноманітних текстів [4, с. 283].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Художній текст визначаємо як «об'єкт мовленнєвотворчого процесу, що характеризується завершеністю, літературно оброблений у відповідності до типу цього документа, твір, що складається з назви та ряду особливих одиниць (надфразових єдностей), об'єднаних різними типами лексичного, граматичного, логічного, стилістичного зв'язку, що має певну спрямованість та прагматичну установку» [1, с. 18]. Текст є не хаотичним нагромадженням одиниць різних мовних рівнів, а упорядкованою системою, в якій все взаємопов'язане та взаємообумовлене [2, с. 74]. Під терміном композиційно-мовленнєва форма розуміємо єдність, спрямовану на передачу інформації про референтний простір і об'єкти, які його складають – живі і неживі (опис), події, які відбуваються в цьому референтному просторі (оповідь), закони, згідно з якими цей референтний простір зображується, як цей простір побудований і як функціонує (міркування) [2].

Постановка завдання. *Метою* нашого дослідження є аналіз лексичних особливостей композиційно-мовленнєвої форми «міркування» у романі Елізабет Гілберт "*Eat. Pray. Love*". Для досягнення поставленої мети застосовано такі *методи* дослідження, як контекстуально-інтерпретаційний, сутність якого полягає в дослідженні тексту у різних типах контексту на основі інтерпретації дослідником текстових категорій та компонентів, та кількісний метод, що дозволяє кількісно описати поведінку різних мовних одиниць у тексті.

Виклад основного матеріалу дослідження. Досліджуваний автобіографічний роман популярної американської письменниці Елізабет Гілберт опублікований у 2006 році. Повна назва твору: *"Eat. Pray. Love: One Woman's Search for Everything across Italy, India and Indonesia" (Їж. Молись. Люби: Один рік із життя жінки у подорожах по Італії, Індії та Індонезії у пошуках всього).*

У головної героїні роману – Елізабет – в її 32 роки є все, про що тільки може мріяти жінка: чудова освіта, успішна кар'єра, чоловік, дім. Але вона нещаслива у шлюбі і не хоче мати від свого чоловіка дітей. Безсонні ночі вона часто проводить, зачинившись у ванній кімнаті і ридаючи на підлозі. Все ж таки зважившись на довготривале та виснажливе розлучення, Елізабет заводить стосунки з іншим чоловіком, проте невдовзі розлучається і з ним також через свою постійну депресію та страх відповідальності. Це розставання принесло героїні ще більшу спустошеність. За щасливим збігом обставин її відправляють на Балі для написання статті про йогу. Там вона зустрічає знахаря у дев'ятому поколінні, який напророчив їй повернення на Балі та щасливий шлюб із дітьми через деякий час. Отримавши довгоочікуване розлучення, Елізабет проводить наступний рік, подорожуючи на кошти видавця взамін на книжку про подорожі. Чотири місяці героїня проводить в Італії, насолоджуючись місцевою

їжею та розвагами (ці події відображені у частині *Eat*). Далі вона проводить чотири місяці в Індії у пошуках духовної рівноваги (*Pray*). І наступні чотири місяці – знову на Балі, де й знайомиться із новим коханим – бразилійцем Феліпе (*Love*). Композиція роману зумовлена саме таким поділом описуваного року із життя героїні, що знаходить своє відображення не лише у заголовку роману, а й у композиційному членуванні твору на частини та розділи.

Кожна із композиційно-мовленнєвих форм має свою специфіку – набір формальних рис та ознак, що проявляються на різних мовних рівнях. У досліджуваній нами композиційно-мовленнєвій формі «міркування» автор відволікається від конкретних подій та фактів сюжету твору і виводить читача на рівень абстрагування та філософського узагальнення явищ [2], що й передбачає вибір певних мовних засобів, які будуть розглянуті нижче.

Матеріал дослідження представлений 120 контекстами, в яких зафіксовано вживання аналізованої композиційно-мовленнєвої форми. Тематика роздумів зосереджена в основному на таких темах, як стосунки між чоловіком та жінкою, наприклад: "*In desperate love, it's always like this, isn't it? In desperate love, we always invent the characters of our partners, demanding that they be what we need of them, and then feeling devastated when they refuse to perform the role we created in the first place*" та духовні пошуки людини, наприклад: "*Saving for later the argument about whether God exists at all (no-here's a better idea: let's skip that argument completely), let me first explain why I use the word God, when I could just as easily use the words Jehovah, Allah, Shiva, Brahma, Vishnu or Zeus*"(6).

Перейдемо до більш детального розгляду особливостей функціонування автосемантичної та синсемантичної лексики у романі. Під автосемантичною лексикою розуміємо повнозначні лексичні одиниці, представлені самостійними частинами мови [2].

Проведений аналіз функціонування автосемантичної лексики у композиційно-мовленнєвій формі «міркування» у досліджуваному романі показав, що у цій лексичній групі повнозначних одиниць переважають іменники переважно з абстрактним значенням:

*"**Happiness** is the consequence of personal **effort**. You fight for it, strive for it, insist upon it, and sometimes even travel around the world looking for it. You have to participate relentlessly in the **manifestations** of your own **blessings**. And once you have achieved a **state of happiness**, you must never become lax about maintaining it. You must make a mighty **effort** to keep swimming upward into that **happiness** forever, to stay afloat on top of it"* (6).

Авторка посилює апелятивність своїх міркувань за допомогою різноманітних стилістичних прийомів (паралельні конструкції, метафори, хіазм, порівняння, антитеза).

Що ж стосується дієслів у аналізованій композиційно-мовленнєвій формі, то у цьому випадку дієслова ментальної діяльності кількісно переважають над дієсловами фізичної активності, наприклад:

*"One thing I do **know** about intimacy is that there are certain natural laws which govern the sexual experience of two people, and that these laws cannot be budged any more than gravity can be negotiated with*" (6).

*"I've come to **believe** that there exists in the universe something I call "The Physics of The Quest"- a force of nature governed by laws as real as the laws gravity or momentum*" (6).

Досить поширеними є також і дієслова з емоційним та оцінним значенням, завдяки яким передається емоційне переосмислення певного акту чи події. Наприклад:

"Venice is beautiful, but like a Bergman movie is beautiful; you can admire it, but you don't really want to live in it" (6).

Що ж стосується часової форми дієслів у досліджуваних контекстах, то найбільш представленою є група *Indefinite* теперішнього та майбутнього часу. Наприклад:

*"This **is** a good sign, having a broken heart. It **means** we have tried for something*" (6).

*"In desperate love, we always **invent** the characters of our partners, demanding they be what we need of them, and then feeling devastated when they **refuse** to perform the role we created in the first place"* (6).

*"There**'s** a crack (or cracks) in everyone…that's how the light of God **gets** in"* (6).

Найвища частотність саме теперішнього часу у досліджуваній композиційно-мовленнєвій формі зумовлена функціональною спрямованістю міркування. Як вже зазначалося вище, у роздумі автор відволікається від конкретних подій та фактів сюжету твору і виводить читача на рівень абстрагування та філософського узагальнення явищ, вираження яких і передбачає використання саме теперішнього часу основного дієслова.

Оскільки досліджувана композиційно-мовленнєва форма має на меті дати оцінку певним фактам та подіям, не випадковим є досить активне вживання модальних дієслів у проаналізованих контекстах, наприклад:

*"In the end, though, maybe we **must** all give up trying to pay back the people in this world who sustain our lives. In the end, maybe it's wiser to surrender before the miraculous scope of human generosity and to just keep saying thank you, forever and sincerely, for as long as we have voices"* (6).

*"It's still two human beings trying to get along, so it's going to be complicated. And love is always complicated. But humans **must** try to love each other, darling. We **must** get our hearts broken sometimes. This is a good sign, having a broken heart. It means we have tried for something"* (6).

У кожній мові поряд із номінативними чи повнозначними словесними знаками існують і перформативні знаки, які обслуговують сферу реального функціонування мови та сферу організації конкретного мовленнєвого простору. Таку систему прийнято об'єднувати під спільною назвою синсемантичної лексики [2]. Виходячи зі специфіки аналізованої композиційно-мовленнєвої форми, нас насамперед зацікавили особливості функціонування займенників та артикля у міркуванні.

Проведене дослідження показало, що найчисельнішими за вживанням типами займенників є неозначено-особові. Наприклад:

*"People think a soul mate is your perfect fit, and that's what **everyone** wants. But a true soul mate is a mirror, the person who shows you everything that is holding you back, the person who brings you to your own attention so you can change your life"* (6).

Іноді подібного узагальненого значення набувають особові займенники *we, you*, наприклад:

*"Deep grief sometimes is almost like a specific location, a coordinate on a map of time. When **you** are standing in that forest of sorrow, **you** cannot imagine that you could ever find your way to a better place. But if **someone** can assure you that they themselves have*

stood in that same place, and now have moved on, sometimes this will bring hope" (6).

Таким чином, основна семантична функція неозначено-особових займенників – вказання на певний предмет чи особу без ідентифікації – цілком відповідає функціональній спрямованості міркування та слугує маркером його присутності у тексті.

Що ж стосується вживання артикля у досліджуваній композиційно-мовленнєвій формі, то зазначимо насамперед високу частотність вжитку неозначеного артикля, наприклад:

"Having a baby is like getting a tattoo on your face. You really need to be certain it's what you want before you commit" (6).

"There is a theory that if you yearn sincerely enough for a Guru, you will find one" (6).

Як бачимо, вживання неозначеного артикля також слугує реалізації авторського задуму у міркуванні. У цьому випадку неозначений артикль і іменник мають значення одного із класу предметів, представника цього класу, тобто допомагають автору вийти на рівень узагальнення. Зазначимо також високу частотність різноманітних сполучників:

*"**Because** God never slams a door in your face without opening a box of Girl Scout cookies (**or however** the old adage goes), some wonderful things did happen to me in the shadow of all that sorrow. **For one thing**, I finally started learning Italian. **Also**, I found an Indian Guru"* (6).

Така розвинута система зв'язок допомагає у послідовному логічному викладенні певної точки зору та є характерною для міркування.

Висновки. Аналіз автосемантичної лексики у композиційно-мовленнєвій формі «міркування» у досліджуваному романі показав високу частотність вживання абстрактних іменників, модальних дієслів та дієслів ментальної активності у теперішньому та майбутньому часі. Синсемантична лексика представлена у досліджуваному романі займенниками, артиклями та сполучниками. Перспективою подальших досліджень вбачаємо в аналізові лексичних особливостей композиційно-мовленнєвої форми «опис» у цьому романі.

Література:

1. Гальперин И.Р. Текст как объект лингвистического исследования. М.: Наука, 1981. 138 с.
2. Кухаренко В.А. Интерпретация текста. Одесса: Латстар, 2002. 292 с.
3. Селиванова Е.А. Основы лингвистической теории текста и коммуникации. К.: Брама, 2004. 336 с.
4. Селіванова О.О. Сучасна лінгвістика: термінологічна енциклопедія. Полтава: Довкілля-К, 2006. 716 с.
5. Halliday M. Cohesion in English. London: Longman, 1985. 147 p.
6. Gilbert E. Eat. Pray. Love. New York: Penguin, 2010. 352 p.

Лесневская Е. В. Лексические особенности композиционно-речевой формы «рассуждение» в романе Э. Гилберт "*Eat. Pray. Love*"

Аннотация. Статья посвящена исследованию лексических особенностей современной американской прозы и выполнена в русле лингвистики текста. Цель работы – выявить лексические особенности композиционно-речевой формы «рассуждение» в романе Элизабет Гилберт "*Eat. Pray. Love*". Материал исследования представлен 120 контекстами, в которых зафиксировано употребление рассматриваемой композиционно-речевой формы. Проведённый анализ функционирования автосемантической лексики в композиционно-речевой форме «рассуждение» в исследуемом романе показал высокую частотность употребления абстрактных существительных, модальных глаголов и глаголов ментальной активности в настоящем и будущем времени. Синсемантическая лексика в исследуемом романе представлена местоимениями, артиклями и союзами. Тематика размышлений сосредоточена в основном на таких темах, как отношения между мужчиной и женщиной и духовные поиски человека.

Ключевые слова: композиционно-речевая форма, рассуждение, автосемантическая и синсемантическая лексика.

Lesnevskaya E. Lexical features of the narrative compositional form "argumentation" in the novel "*Eat. Pray. Love*" by E. Gilbert

Summary. The article is devoted to the study of lexical peculiarities of contemporary American prose and is done in the context of text linguistics. The purpose of the work is to identify lexical peculiarities of the narrative-compositional form "argumentation" in the novel "*Eat. Pray. Love*" by Elizabeth Gilbert. The research material is represented by 120 contexts in which the usage of the narrative-compositional form "argumentation" was analyzed. The analysis of the functioning of the autosemantic vocabulary in the narrative-compositional form "argumentation" in the investigated novel has shown a high frequency of usage of abstract nouns, modal verbs and verbs of mental activity in the present and future time. Synsemantic vocabulary is represented in the investigated novel by pronouns, articles and conjunctions. The subject of reflection focuses mainly on topics such as the relationship between men and women and the spiritual search of a person.

Key words: narrative-compositional form, argumentation, autosemantic and synsemantic vocabulary.

УДК 811.133.1'373

Мартинюк О. М.,
кандидат філологічних наук,
доцент кафедри романських мов та інтерлінгвістики
Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки

ОСОБЛИВОСТІ ДИПЛОМАТИЧНОГО ЛИСТУВАННЯ (НА МАТЕРІАЛІ ФРАНЦУЗЬКОЇ МОВИ)

Анотація. Статтю присвячено основним характеристикам дипломатичного листування. Досліджено різні види дипломатичних документів, їхня мовна специфіка та особливості застосування. Доведено, що вибір необхідного документа, а також правильність його оформлення та своєчасність надсилання до адресата є важливим у дипломатичній практиці.

Ключові слова: Міністерство закордонних справ, дипломат, дипломатичне листування, дипломатична нота, меморандум, пам'ятна записка, комюніке, адресат.

Постановка проблеми. Термін «дипломатична мова» використовується для позначення трьох різних понять: фактична мова (французька або англійська), якою послуговуються дипломати в листуванні чи перемовинах; сукупність слів і виразів, які становлять дипломатичний словник; мова, яка дає змогу дипломатам висловлювати складні і суперечливі ідеї у ввічливій формі.

Дипломатія служить державам для збереження мирних відносин. Одним з її основних завдань є забезпечення національних інтересів. Крім того, від дипломатії залежать політичні, економічні, культурні чи наукові зв'язки, а також колективні зусилля для захисту прав людини або мирного вирішення спорів.

Аналіз останніх досліджень. Окремі аспекти дипломатичного листування розглядалися у працях Е. Сатоу, Х. Вільднера, Дж. Вуда та Ж. Серре. Науковці В.Т. Адмоні, Т.І. Сільман, В.Д. Левіна та інші розглядали питання функціональних стилів, і зокрема, особливості мови та стилю дипломатичних документів. Структура та специфіка дипломатичних документів досліджувалися у дисертаціях Н.М. Поліщук, О.М. Мацько, О.М. Пазинич та у працях французьких дослідників К. Бассі, А. Шапсаль, Ж. Баю, П. Палетьє. Слід зазначити, що тексти дипломатичного листування, як правило, розглядалися без урахування того, що вирізняє їх із загальної сукупності дипломатичних документів, а всі характеристики цих документів поширювалися й на тексти дипломатичного листування.

Однак мовно-структурні особливості французьких дипломатичних документів ще не досить вивчені, зокрема їхні загальні і специфічні риси, а також прагматичні та комунікативні особливості, що і становить **мету** нашого дослідження.

Виклад основного матеріалу. Дипломатична французька мова як культурний мовний феномен слугує моделлю навіть нині для інших мов. Найважливіші стилістичні риси дипломатичної французької мови полягають у такому: переважне використання юридичних та адміністративних термінів; (і тому) використання довгих, досить складних, але добре організованих речень; пошук ясності; багатство нюансів.

Дипломатична діяльність має різні види: візити, встановлення контактів, проведення переговорів тощо. Найбільш відповідальним етапом є підготовка документів. Дипломатичне листування передбачає дотримання низки традиційних правил дипломатичного протоколу (форми ввічливості, структура, певна лексика).

Дипломатичне листування (офіційне або особисте) може відбуватися з представниками іноземних держав, а також між Міністерством закордонних справ (МЗС) та іншими державними та громадськими організаціями своєї країни.

Під час підготовки документів варто пам'ятати, що йдеться про спілкування держав та урядів, рівних суб'єктів міжнародного права, тому будь-яке приниження прав, престижу іншої суверенної держави абсолютно неприпустиме.

Дипломатичні документи призначені не лише для вітчизняного, а й зарубіжного адресата, який може мати інші погляди на міжнародні справи, ознайомлений з іншою політичною термінологією. Якщо цього не врахувати у формулюванні кожного виразу, логічній побудові доказів, то документ буде малоефективний [2, с. 49].

Надзвичайно суттєвим компонентом дипломатичного листування є мова, якою укладаються документи. Формально МЗС і посольство мають право вести дипломатичне листування мовою своєї країни, але щоб уникнути труднощів з перекладом, можна використовувати будь-яку третю мову або додавати до кожного документа його неофіційний переклад.

Дипломатична мова є інструментом переконливої комунікації. Кожне повідомлення визначається як поєднання ознак, які несуть смислове навантаження відповідно до певного коду. Все це має на меті також змінити пізнавальний або емоційний стан одержувача або ж саму дію (мовленнєві акти).

На семантичному рівні мовець мусить висловлюватися досить закодовано, щоб передати повідомлення безпечно, не маючи небажаних побічних ефектів для самого себе (не завдаючи шкоди своїм власним інтересам) або стосовно адресата (щоб його не образити), а також відповідно до третіх осіб (щоб не завдати шкоди іншим виконавцям, не розголошувати секретну інформацію). Спочатку мовець формулює своє висловлення, потім адресат намагається його декодувати.

Дипломатична мова є фаховою мовою. З одного боку, вона черпає свої мовні ресурси зі звичайної природної мови, з іншого боку, вона розвиває особливості в певній спільноті мовців, орієнтованих навколо професійного, функціонального, соціально-економічного чи ідеологічного поля. Дипломатичне листування – це всі документи, якими обмінюються держави через їхні дипломатичні представництва. Підготовка такої документації вимагає особливої уваги. Необхідно ретельно зважувати кожне слово чи речення. Основними документами дипломатичного листування є ноти (особисті, вербальні), меморандуми, заяви, листи, комюніке тощо.

Найбільш поширеною формою кореспонденції як для рутинних адміністративних, так і для основних політичних питань є дипломатична нота (лат. *nota* – зауваження; офіційне дипломатичне письмове звернення однієї держави до іншої). Нота є також складовою частиною міжнародної угоди, здатної породжувати права та обов'язки відповідно до міжнародного права. В обох випадках форма зазвичай однакова. Як правило, нота надсилається від дипломатичного представництва, від МЗС приймаючої держави або, рідше, від технічного міністерства, уповноваженого безпосередньо обговорювати з дипломатичними місіями певні питання, які підпадають під його компетенцію. Нота починається зі вступної ввічливої протокольної формули (комплімент із зазначенням повної назви відправника і адресата), наприклад: *"Le Département fédéral des affaires étrangères présente ses compliments à l'Ambassade de ..... et a l'honneur de ....."*. У наступних абзацах і в останньому пункті (привітання) формула скорочується: *"Le Département" et "L'Ambassade"*.

Однак, коли нота довга, в останньому абзаці потрібно знову написати повну назву: *"Département fédéral des affaires étrangères" et "Ambassade de……"*. Нота парафована, але не підписана. Ініціали ставляться наприкінці останнього пункту, одразу після такого висловлювання: *"Le Département saisit cette occasion pour renouveler à l'Ambassade l'assurance de sa haute considération"*. Під текстом ноти зазначається місце й дата відправлення.

Якщо в ноті міститься протест у зв'язку з незаконною діяльністю або грубим порушенням норм поведінки працівниками посольства, або ж у нотах про оголошення трауру в країні, з висловлюванням співчуття, тоді комплімент не використовується.

Необхідно чітко дотримуватися протокольних формул ввічливості, за допомогою яких можна підкреслити суворий або позитивний тон офіційного документа. Різні вирази, риторичні звертання, двозначні подяки, знаки наголосу, скорочення типу "*etc.*" у нотній практиці неприпустимі.

У вербальних нотах зазначають політичні, економічні, науково-технічні та інші проблеми. За допомогою нот подають запити на візи, доводиться до посольства інформація представницького характеру (організація поїздок дипломатичного корпусу по країні, запрошення дипломатів на заходи з нагоди національного свята країни, екскурсії на підприємства та в наукові заклади) та інше.

Іншим документом дипломатичної кореспонденції є лист, який має більш особистий характер, ніж ноти. Зазвичай, щоб підкреслити інтерес до справи, глави держав або урядів, міністри чи високопоставлені особи обмінюються дипломатичними листами. Ранг підписувача має бути рівним або еквівалентним рангу одержувача.

До дипломатичних листів відносять: відзивні грамоти (les lettres de rappel), вірчі грамоти (les lettres de créance), повноваження (les pleins pouvoirs), циркулярні листи (les lettres de circulaire), листи-привітання (lettres de félicitation) тощо.

Вірчі грамоти – це документ, який засвідчує офіційну місію дипломата. Вірчі грамоти підписуються головою держави, що направляє, і надсилаються голові держави, що приймає. Вірча грамота містить: ім'я і звання відправника, одержувача та дипломатичного представника. Інколи у вірчій грамоті викладаються в короткій формі мотиви і цілі дипломатичної місії, а також стан дипломатичних стосунків між двома країнами в цей час. Для новопризначених послів церемонія подання вірчих грамот є моментом, який усі чекають з нетерпінням, але також з певним побоюванням. Адже від нього залежить не тільки якість стосунків між його двома країнами, але і враження, яке залишає дипломат про себе, свою країну та керівника.

У листі-привітанні, наприклад, президент Франції Е. Макрон звертається до прем'єр-міністра Вірменії Ніколи Пашиняна та вітає реформи, що проводяться у Вірменії, висловлює підтримку Франції у цій справі та пошуку мирного вирішення тривалого конфлікту в Карабасі: *Monsieur le Premier Ministre, Je tiens à vous féliciter au nom de la France et en nom personnel pour le succès de votre formation politique aux élections législatives ...<.....>. Soyez par ailleurs assuré de la détermination de la France pour les reformes <...>* [6].

На відміну від вербальної ноти та листа, меморандум (*un* mémorandum) є засобом комунікації, який використовується урядом для викладу фактів або правової ситуації. Він містить стислий виклад стану питання та обґрунтування офіційної позиції держави, але ніколи не стосується офіційного запиту. Ця форма кореспонденції призначена для обмеженого використання. Меморандум може бути додатком до особистої чи вербальної ноти або самостійним документом, що передається особисто чи надсилається кур'єром. Меморандум дає можливість скоротити текст ноти, а також дає змогу ґрунтовніше викласти проблему, яка є предметом нотного листування.

Меморандум друкується на нотному папері без герба, номер, печатка, місце і дата відправлення не проставляються. Меморандум, що вручається особисто, друкується на нотному бланку, але звернення і компліменту не має. Печатка і номер на ньому не проставляються, але зазначаються місце і дата відправлення, наприклад: *Remis le... par M. X à M. Y (avec titre et fonction).*

Окрім меморандуму, є ще один тип дипломатичного документа, в якому розглядається фактична сторона того чи іншого питання, – пам'ятна записка (l'aide-mémoire). Мета її функціонування – звернути увагу адресата на важливість зроблених під час бесіди заяв або прохань, полегшити подальше вирішення справи, запобігти можливому неправильному тлумаченню.

Структура пам'ятної записки подібна до структури меморандуму, тому спостерігається й ідентичність комунікативних моделей. Текст пам'ятної записки укладається без звертання та фінального компліменту і являє собою виклад усної заяви або саму заяву без будь-яких вступних фраз. Отже, відмінність між пам'ятною запискою та меморандумом є функціональною і полягає в тому, що пам'ятна записка виконує супровідну функцію на підтвердження усної заяви [1].

Особливе місце серед дипломатичних документів належить комюніке (*un* communiqué). Це офіційне повідомлення про результати переговорів, яке може бути коротким або ширшого формату з викладенням змісту переговорів чи досягнутих угод та їх публікацією. Комюніке відрізняється від усіх інших дипломатичних документів перш за все тим, що це документ двосторонніх або багатосторонніх переговорів і він також в обов'язковому порядку узгоджується сторонами і за своїм характером належить до міжнародно-правових документів. Наприклад, у комюніке міністрів закордонних

справ країн Великої сімки розглядаються проблеми безпеки, прав людини, рівність між чоловіками та жінками та програма сталого економічного розвитку: *Nous, ministres des affaires étrangères de l'Allemagne, du Canada, des États-Unis d'Amérique, de la France, de l'Italie, du Japon et du Royaume-Uni, ainsi que la haute représentante de l'Union européenne, nous sommes réunis à Dinard et Saint-Malo les 5 et 6 avril 2019 pour échanger nos points de vue et coordonner notre action afin de bâtir un monde plus pacifique, plus solidaire et plus sûr et d'atteindre les objectifs énoncés dans le Programme de développement durable à l'horizon 2030. <…>. Tout au long de nos discussions, nous avons souligné combien il est important pour la paix et la sécurité durables de protéger et promouvoir les droits de l'Homme, l'égalité entre les femmes et les hommes et l'autonomisation des femmes* [5].

Не завжди тон дипломатичних документів є нейтральним. Інколи висловлюється невдоволення якимись подіями чи фактами. Так, наприклад, під час дипломатичної кризи між Францією та Італією Франція вирішила відкликати свого посла в Італії, Крістіана Массе. У комюніке Міністерство закордонних справ Франції пояснює причину своїх дій: "... la France a fait, depuis plusieurs mois, l'objet d'accusations répétées, d'attaques sans fondement, de déclarations outrancières"[4].

Крім традиційних документів дипломатичного листування, використовують і нові документи: *декларації, послання, заяви* глав держав, міністрів закордонних справ, а також *телеграми.* Приводом для надсилання телеграм можуть бути національні свята і ювілейні дати, роковини знаменних подій, вступ на посаду глави держави і т. ін. Надсилання телеграми у зв'язку із вступом на посаду глави держави – це не тільки знак ввічливості, прийнятий у міжнародній практиці, але й показник рівня та характеру відносин між державами, привід для того, щоб ще раз продемонструвати бажання й надалі поглиблювати і розширювати співробітництво. Це ж стосується і листів – запрошень або подяк.

Заява уряду або дипломатичних органів може бути також у вигляді *демаршу* (фр. *démarche)*. У ньому викладається запит, протест або попередження. Наприклад, на засіданні Ради Безпеки ООН демарш використовують делегації, щоб покинути залу суду, коли виступає одна з учасників конфлікту. Демарш використовується в крайньому разі, коли стандартні дипломатичні документи не допомагають вирішити проблемну ситуацію, і питання треба вирішувати за короткий час. Причини використання такого роду листування можуть бути різними: порушення територіальної цілісності держави, порушення прав і свобод людини тощо. Форма, в якій виражається демарш: офіційна заява глави держави, міністрів закордонних справ; дипломатична нота; відкликання дипломатичних представників. Відповідно до принципів міжнародного права не уявляється можливим використовувати демарш, щоб висловити загрозу застосування сили, але тільки для підтримки міжнародного миру і безпеки.

Отже, для кожного окремого випадку дипломатичної практики важливо правильно підібрати вид документа, насамперед ураховуючи його зміст, певні обставини, політичні, економічні та соціальні умови. Слід також завжди пам'ятати, що на особисту ноту прийнято відповідати особистою нотою, на пам'ятну записку направляють пам'ятну записку і т. д. Складання документів є важливим фактором у дипломатичній сфері та вимагає професійних знань і досвіду. Адже у дипломатичній документації окреслюються актуальні проблеми війни і миру, обговорюються глобальні проблеми, виражається ставлення держави до подій, що відбуваються у світі. Текст мусить мати конструктивний характер, повністю виключаючи двозначність. Історичний досвід ясно демонструє, що у дипломатичному листуванні важливу роль відіграє не тільки кожне слово, але і знак пунктуації.

Для підготовки документації на належному рівні залучені особи, компетентні в галузі зовнішньої політики, що володіють тонкощами дипломатичного етикету та навичками управління. Вони зобов'язані розуміти не тільки сутність обговорюваних питань, але й знати їхню передісторію, стан на момент написання.

Дипломатичний етикет зобов'язує чітко дотримуватися правил правильного написання імені, прізвища, титула або звання адресата. Будь-які скорочення у кореспонденції є неприйнятними і здатні образити честь адресата.

Необхідно проявити точність, ввічливість і повагу до національних традицій в кожній фразі тексту. Ігнорування правил дипломатичного протоколу або етикету в такому разі може серйозно зашкодити престижу всієї країни. Тому за дотриманням норм дипломатичного листування, як правило, слідкують протокольні служби. Навіть якщо вміст дипломатичної документації є неприємним для адресата, форма має бути дотримана без винятку.

Соціальна комунікація включає вербальні і невербальні елементи. Нерідко невербальні послання мають більше змісту, ніж вербальні. Дипломатична невербальна мова включає широкий спектр елементів: від жестів до маніпулювання військовими силами. Для прикладу, особливості потискання руки під час привітання є метафорою, що допомагає визначити рівень міждержавної зустрічі, виносячи мову особистих стосунків на міжнародну арену. Місце і формат зустрічі, навіть форма і дизайн столу для перемовин демонструють престиж, а склад і рівень делегації може значною мірою впливати на результат домовленостей. Ніщо не є витонченішим і детальніше продуманим, аніж мова дипломатії, вербальна чи невербальна. Таким чином, перспективним ми вбачаємо дослідження невербальних засобів вираження дипломатичного дискурсу.

Література:

1. Пазинич О.М. Функціонально-структурні особливості текстів дипломатичного листування : автореф. дис... канд. філол. наук : 10.02.15. НАН України. Ін-т мовознав. ім. О.О. Потебні. Київ, 2001. 20 с.
2. Пазинич О.М. Фактори адресата у дипломатичному листуванні. *Мовознавство*. 2001. № 2. С. 48–55.
3. Серре Ж. Дипломатический церемониал и протокол. Москва : Международные отношения, 2011. 416 с.
4. Courrier international. URL: https://www.Courrierinternational.com/article/diplomatie-la-france-rappelle-son-ambassadeur-en-italie. (дата звернення: 08.04.2019).
5. Declarations-du-G7. URL: https://nz.ambafrance.org/Declarations-du-G7-Dinard-communique-des-ministres-des-affaires-etrangeres). (дата звернення: 14.04.2019).
6. Lettre de félicitation. URL: am.ambafrance.org.lettre de felicitation (дата звернення: 15.04.2019).

Мартынюк О. Н. Особенности дипломатической переписки (на материале французского языка)

Аннотация. Статья посвящена основным характеристикам дипломатической корреспонденции. Исследованы различные виды дипломатических документов, их лингвистическая специфика и особенности применения. Доказано, что выбор необходимого документа, а также правильность его оформления и своевременность отправки адресату имеет важное значение в дипломатической практике.

Ключевые слова: Министерство иностранных дел, дипломат, дипломатическая корреспонденция, дипломатическая нота, меморандум, памятная записка, коммюнике, адресат.

Martyniuk O. Peculiarities of diplomatic correspondence (based on the French language)

Summary. The article is devoted to the main characteristics of diplomatic correspondence. Various types of diplomatic documents, their linguistic specifics and peculiarities of the application are investigated. It is proved that the choice of the necessary document, as well as the correctness of its design and timeliness of submission to the addressee is important in diplomatic practice.

Key words: Ministry of Foreign Affairs, diplomat, diplomatic correspondence, diplomatic notes, memorandum, memorable note, communiqué, addressee.

УДК 811.124'373.46:61]-13

Милик О. В.,
кандидат філологічних наук,
викладач кафедри латинської та іноземних мов
Львівського національного медичного університету
імені Данила Галицького

ПАРАДИГМАТИЧНІ ЗВ'ЯЗКИ ЛЕКСЕМ-ВЕРБАЛІЗАТОРІВ СУБКОНЦЕПТУ *VALETUDO* У ЛАТИНСЬКІЙ МОВІ

Анотація. У статті висвітлюються результати аналізу парадигматичних зв'язків лексем-вербалізаторів субконцепту VALETUDO у латинській мові. Подано детальний аналіз гіперо-гіпонімічного ряду імені субконцепту, лексико-семантичних груп абсолютних і стилістичних синонімів, узуальних та оказіональних антонімів, які вербалізують досліджуваний субконцепт за інтегрованими семами та виділено слоти і субслоти його структури. Завдяки визначенню синонімічних, антонімічних та гіперо-гіпонімічних відносин виявлено додаткові когнітивні ознаки для більш детального аналізу концепту ЗДОРОВ'Я в латинській мові.

Ключові слова: латинська мова, субконцепт VALETUDO, парадигматика, гіперо-гіпонімія, абсолютні синоніми, стилістичні синоніми, узуальні антоніми, оказіональні антоніми, слот, субслот.

Сучасний вектор лінгвістичних досліджень спрямований на вивчення питань співвідношення мови й культури, мови й національного менталітету, мови й національної свідомості, національної специфіки й самобутності; мова є одним із засобів акумуляції знань культури, виразником особливої національної ментальності, фізичної та духовної активності нації. Образ світу через призму мовної свідомості представлений у мовній картині світу, одиницями якої є омовлені концепти, носії певної колективної етнофілософії, які утворюють основу етнічної ментальності, а саме концентрують значний обсяг ментально-когнітивної та культурологічної інформації, зокрема світоглядно-філософської, аксіологічної, історичної, міфологічної.

Здоров'я належить до глибинних основ системи цінностей, є найвищою людською аксіологемою, яка визначає фізичне існування людини та є основою її душевного стану. У культурі Стародавнього Риму досліджуваний концепт становив одну з найважливіших особистісних та суспільних цінностей. Саме тому дослідження концепту ЗДОРОВ'Я дає змогу не лише експлікувати фрейм «здоровий/нездоровий стан людини», а й виявити уявлення давніх римлян про фізіологію людини, її спосіб здорового життя, цінність людини в античному світі, ставлення людини до самої себе, ставлення держави до людини, загалом систему вищих аксіологем людського буття.

Категорія «здоров'я» як значуща складова частина наївної та наукової картин світу була предметом дослідження багатьох фундаментальних дисциплін природничого циклу, а також низки порівняно нових наук гуманітарного профілю (деонтології, біоетики, біопсихології). Категорія «здоров'я» характеризується тісним зв'язком із категоріями екзистенціального порядку (такими як життя і смерть), що зумовлює зв'язок концепту ЗДОРОВ'Я не тільки зі сферою власне наукових знань, але і з широким колом етичних, моральних і світоглядних уявлень, які вирізняються лінгвокультурологічною специфікою. Здоров'я належить до глибинних основ системи цінностей, є найвищою людською аксіологемою, яка визначає фізичне існування людини та є основою її душевного стану. Тісний зв'язок із категоріями ментального, світоглядного, аксіологічного порядку дає змогу віднести концепт ЗДОРОВ'Я до ключових концептів культури, знання яких потребують усі, хто вивчає мову й культуру.

Античні філософи розглядали переважно внутрішньоособистісний аспект «здоров'я» як злагоду тілесних і душевних проявів людини, як гармонію й пропорційність, оптимальне співвідношення тілесних і душевних складників; основними душевними якостями здорової людини є розсудливість і самовладання; життя згідно з природою, що веде людину до доброчесності; щасливе життя полягає у володінні людиною здоровим глуздом, розсудливістю. Отже, античну систему цінностей увінчувало тілесне здоров'я і здоровий стан душі, які вважали найвищими благами.

Серед актуальних проблем сучасного мовознавства особливо варто відзначити дослідження національної специфіки мовних і мовленнєвих явищ, що дає можливість проникнути в глибини ментальності, у свідомість, пізнати особливості мислення носіїв мови.

Дослідження мовної маніфестації екзистенціальних феноменів, до яких належить здоров'я, уможливлює розкриття особливостей етнічної й індивідуальної мовної свідомості, ментального світу представників певного мовного колективу.

Багато уваги вчені приділяють проблемі мовної картини світу, яку «розглядають у неперервному зв'язку з концептуальною картиною світу й позамовною дійсністю» [10, с. 1].

Вивченню концептосфери античних греків і римлян присвячено низку праць науковців М.Ф. Алефіренко, Л.Л. Звонської, В.Л. Іващенко, О.С. Кубрякової, М.Н. Лазарева, Д.С. Лихачова, В.А. Маслової, А.С. Поліщука, З.Д. Попової, Й.А. Стерніна, А.Е. Сенцова, Ю.С. Степанова, М.А. Таривердієва, Г.В. Токарева, В.М. Шовкового та ін.

У нашому дослідженні для виявлення не досить висвітлених досі аспектів аналізу концепту ЗДОРОВ'Я в латинській мові, а саме визначення додаткових когнітивних ознак, вдаватимемось до більш глибокого аналізу субконцепту VALETUDO крізь призму його синтагматичних та парадигматичних зв'язків лексем-вербалізаторів, що експлікують його значення, та визначення синонімічних, антонімічних та гіперо-гіпонімічних відносин, пов'язаних з іменем концепту.

Аналіз філософських поглядів, присвячених концепції ЗДОРОВ'Я в античності, дав можливість встановити, що здо-

ров'я в античному світі було однією з найвищих аксіологем у системі цінностей античного світу, найвищим людським благом, стояло на найвищому щаблі в ієрархії буття, було станом й умовою досконалості буття, людським щастям. Зважаючи на це, визначаємо лексему BONUM гіперонімічною. BONUM – добро, благо, добробут (summum bonum (Cic.) – найвище благо, bonum publicum (Liv.) – суспільне благо; bonum – протилежне malum – зло, лихо: una cum aliquo bona mala tolerare (Ter.) – ділити з кимось щастя і біди. Відповідно, гіпонімами будуть назви різних благ, серед яких визначаємо такі: SALUS, VALETUDO, SANITAS – «здоров'я», UTILITAS – «користь», RATIO – «розум», VITA – «життя», DECUS – «краса», GLORIA – «слава», HONOR – «честь», HONESTAS – «доброчинність», VIRTUS – «хоробрість» та інші. У латинській мові є кілька ключових лексем для номінації «ЗДОРОВ'Я», які певною мірою відрізняються за значенням, а саме називають різні стани «ЗДОРОВ'Я»: SALUS, SANITAS, VALETUDO, що відображає особливість уявлень давніх римлян про феномен «ЗДОРОВ'Я». Саме тому вважаємо за доцільне розглядати концепт «ЗДОРОВ'Я» у форматі трьох субконцептів: "SALUS", "SANITAS", "VALETUDO". Відповідно, BONUM є суперконцептом, а SALUS, SANITAS, VALETUDO – субконцептами.

До головних характеристик концепту науковці відносять семантичний опис синтагматичних та парадигматичних зв'язків слова-імені концепту, побудову синонімічного, антонімічного та гіперо-гіпонімічного рядів імені концепту [4; 5]. Парадигматика – тип зв'язків у мовній системі, які встановлюються на підставі варіативності, подібності, протилежності, похідності, включення, субкатегоризації мовних одиниць. На лексичному рівні парадигматика представлена синонімією, антонімією, гіперо-гіпонімією [1; 6, с. 442–443].

Важливу роль у тлумаченні інформації, акумульованої в концепті, відіграє визначення гіперо-гіпонімічних зв'язків, що дає змогу вивчити в досить широкому діапазоні представлені відомості культурно-історичного характеру [3, с. 181–182]. Гіпероніми й гіпоніми – слова, які мають родо-видові відношення. Гіперо-гіпонімічні відношення ґрунтуються на принципі «ціле-частина». При цьому відбувається особливого виду активація концепту – уточнення референтного характерування [9, с. 6].

Концепт об'єктивується через широку мережу синонімів до його імені, які розподіляють на три групи: абсолютні, семантичні, стилістичні, та антонімів, серед яких за ступенем залежності від контексту виділяють узуальні та оказіональні [7; 8]. Узуальними антонімами є слова, протилежне значення яких можливе в ізольованому вигляді. Оказіональні антоніми – слова, протилежне значення яких визначається лише в контексті [6].

Основну **мету** цієї статті вбачаємо в деталізації парадигматичних зв'язків імен субконцепту VALETUDO. У цьому контексті необхідно розглянути групи синонімів та антонімів, які об'єктивують досліджуваний субконцепт VALETUDO за семами, що складають ядро й приядерну зону семантичного поля імені субконцепту.

Лексема-назва субконцепту VALETUDO «здоров'я, наявність фізичної міці, фізичної сили» полісемантична. У латинській мові так само не вдалося відшукати лексеми, що б інтегрувала всі названі семи. Лексеми salus, sanitas називають дещо інші стани людського організму, отже, абсолютних синонімів немає.

Семантичними синонімами до лексеми VALETUDO вважатимемо слова, які передають хоча б одну із сем імені субконцепту VALETUDO у прямому значенні. Семантичні синоніми можна класифікувати на такі лексико-семантичні групи:

– «наявність/набуття фізичної сили»: **pollentia, ae, f** – сила, могутність; **potentia, ae, f** – сила, могутність; **potestas, atis, f** – сила, могутність; **vis, f** – мужність, відвага, міць, енергія; **valentia, ae, f** – сила, міць; **praevalentia, ae, f** – перевага, перевершеність, **nervositas, atis, f** – сила, міць; **artus, us, m** – суглоб, член, тіло, сила, міць; **flatura, ae, f** – дихання, віяння, виплавка, загартованість, сила; **fortitudo, inis, f** – міцність, сила, *fortitudo corporis* (Macr. 7, 9, 5) – *хоробрість, відвага*; **manus, us, f** – рука, сила, міць, хоробрість;

– «сила духу»: **vis animi** – душевна сила; **ferocitas, atis, f** – мужність, хоробрість, відважність; **confidentia, ae, f** – довіра, упевненість у собі, відвага; **fiducia, ae, f** – упевненість у собі, самовпевненість, надійність; **fidentia, ae, f** – упевненість у собі, сміливість, мужність; **pectus, oris, n** – груди, мужність, сміливість, **vir, viri, m** – чоловік, мужня людина, мужність, сила; **virtus, utis, f** – мужність, хоробрість, стійкість, енергія, сила: *virtus animi* (Sal. Cat. 2, 3, 3) – *сила духу*; **cor, cordis, n** – серце; душа, дух; мужність; **animositas, atis, f** – мужність, твердість; **spiritus, us, m** – віяння, дихання, вдихання, зітхання, життєва сила, життя, душа, дух;

– «життєва енергія, енергійність»: **vigor, oris, m** – життєдайне начало, життєва сила, міць, енергія; **alacritas, atis, f** – бадьорість: *alacritas animi* (Cic. Q. fr. 3, 5, 4) – *душевний підйом*; **energia, ae, f** – енергія, активність; **virtus, utis, f** – мужність, відвага: *virtus corporis* (Cic. Fin. 5, 13, 38) – *фізична сила*; **vivacitas, atis, f** – живучість, життєвість; **vitalitas, atis, f** – життєва сила, життєве начало, життя; **vegetamen, inis, n** – життєдайне начало, життєва сила; **juventa, ae, f** – молодість, юність, юнацька сила, розквіт молодої сили.

Антоніми до імені субконцепту VALETUDO об'єднано в такі лексико-семантичні групи:

– «наявність/набуття фізичної сили // брак/втрата фізичної сили»: **debilitas, atis, f** – розслабленість, слабкість, безсилля, дряхлість; **defectio, onis, f** – відпадіння, зменшення, зникнення, нестача; **dissolutio, onis, f** – розкладання, розпад, знищення, недбальство: *dissolutio stomachi* (Plin. Nat. 27, 130) – *слабкість шлунка*; **gelu, us, n** – мороз, холоднеча, лід; стареча слабкість, спад життєвих сил; **hebetatio, onis, f** – притупленість, слабкість: *hebetatio oculorum* (Plin. Nat. 28, 58) – *слабкість зору*; **impotentia, ae, f** – слабкість, безсилля; **infirmitas, atis, f** – безсилля, слабкість, немічність, безпомічність; **invalentia, ae, f** – слабкість, безсилля; *pigritia stomachi* (Sen. Prov. 3, 6) – *слабкість шлунка*; **resolutio, onis, f** – розслабленість, анулювання, слабкість: *resolutio oculorum* (Cels. 4, 2)/*nervorum* (Cels. 2, 1)/*alvi* (Cels. 2, 7) – *слабкість очей/нервів/живота*; **vitium, i, n** – фізична вада, нестача, дефект, недолік: *vitium corporis* (Cic. De or. 2, 266) – *тілесна вада*: *appellant* <...> *vitium, cum partes corporis se dissident* <...> *integra valetudine* (Cic. Tusc. 4, 13, 28) – «*вадою» <...> називають порушення відповідностей між частинами тіла <...> при непорушеному здоров'ї*; **malum, i, n** – зло, вада, недосконалість: *malum corporis* (Cels. 3, 12) – *вада тіла*;

– «сила духу/слабодухість»: *defectio animae* (Cels. 7, 33) – *знепритомнення, смуток, слабодухість*; *gravitas mentis* (Sen. Ep. 28, 1) – *душевна пригніченість*; **imbecillitas, atis, f** – слабкість, безсилля, немічність, в'ялість: imbecillitas mentis, imbecillitas animi; **impotentia, ae, f** – слабкість, безсил-

ля: *impotentia animi* (Cic. Tusc. 4, 15, 34) – *душевна слабість*; **ignavia, ae, f** – в'ялість, нестача енергії, боягузливість, слабкість; **infirmitas, atis, f** – безсилля, слабкість, немічність, безпомічність: *infirmitas animi* (Ps.-Quint. Decl. min. 260, 2) – *душевне безсилля*; **vitium, i, n** – вада, недуга, хвороба: *vitium memoriae* (Curt. 7, 1, 9) – *слабкість пам'яті*, *vitium mentis* (Quint. Inst. 12, 1, 32) – *душевна вада*; **robigo, inis, f** – іржа, бездіяльність, вада: *robigo animorum* (Sen. Ep. 95, 36) – *душевна вада*;

– «життєва енергія / кволість, спад сили»: **defectio, onis, f** – зменшення, нестача, брак: *defectio virium* (Cic. Cato 29) – *брак сили*; **gravitas, atis, f** – важкість, труднощі, турботи, небезпека, нездоров'я, слабкість, кволість; gravitas corporis (Cic. Tusc. 3, 1, 1) – *кволість тіла*, *gravitas senilis* (Ov. Met. 7, 475) – *стареча слабкість*; **imbecillitas, atis, f** – слабкість, безсилля, немічність, в'ялість: *imbecillitas corporis* (Cic. Att. 11, 6, 4) – *фізична слабкість*, *imbecillitas virium* (Cic. Brut. 202) – *втрата сили*; **languor, oris, m** – утома, розслабленість, слабкість, втрата сили: *languor corporis* (Cic. Div. 2, 128) – *тілесна слабкість*; *mori languore* (Ps.-Quin. Decl. maj. 8, 18) – *померти від втрати сили*; **pigritia, ae, f** – в'ялість, лінь, слабкість; **tenuitas, atis, f** – тонкість, ніжність, вишуканість, худорлявість, бідність, кволість, слабкість.

Отже, субконцепт VALETUDO має такі **слоти** та субслоти.

Слот «наявність певного стану здоров'я (соматичного/психічного)» представлений такими субслотами:

– «фізична сила» відображає знання: наявність сили, могутності, переваги, міці, загартованості, хоробрості, відваги; хороша робота органів та частин тіла; брак слабкості, безсилля, дряхлості, старезності, хворобливості органів тіла, фізичних вад, дефектів, хиб;

– «сила духу» інтегрує такі знання: наявність душевних сил, хоробрості, відважності, упевненості в собі, самовпевненості, стійкості, незламності, твердості, енергії, брак слабодухості, смутку, пригніченості, в'ялості, безсилля, безпомічності, бездіяльності, інтелектуальної слабкості, душевних вад, неприборканості пристрастей;

– «життєва енергія, енергійність» відображає знання: наявність фізичної сили, міці, енергії, бадьорості, душевного підйому, активності, відваги, мужності, молодості; брак слабкості, важкості, труднощів, турбот, кволості, немічності, в'ялості, безсилля, утоми, розслабленості, байдужості, бездіяльності, ледачості, розманіженості.

Для давніх римлян свідченням фізичної сили були такі: ***testiculus*** – чоловіча статева залоза, ***medulla*** – кістковий мозок, ***artus*** – суглоб, член, ***manus*** – рука; душевної сили: ***sanguis*** – кров, ***pectus*** – груди, ***cor*** – серце, ***anima*** – душа, ***mens*** – думка, душа. Три останні іменники у певному контексті також набувають значення «сила духу».

Культурними символами фізичної сили є ***juventus*** – молодість, ***pubertas*** – змужнілість, статева зрілість, чоловіча сила, ***vir*** – чоловік, ***robur*** – дуб, ***gelu*** – мороз, холод, стареча слабкість.

Таким чином, визначення синонімічних, антонімічних та гіперо-гіпонімічних відносин, пов'язаних з іменем концепту, а саме аналіз лексико-семантичних груп семантичних і стилістичних синонімів, а також узуальних та оказіональних антонімів субконцепту VALETUDO дав змогу визначити інтегровані семи, що складають семантичне поле досліджуваного субконцепту, виділити слоти та субслоти структури субконцепту VALETUDO в латинській мові.

Література:

1. Вотякова И.А. Изучение синонимических связей в словообразовательной репрезентации концептов (на примере концепта печаль). *Вестник Удмуртского университета*, 2012. Вып. 4. С. 136–139.
2. Дворецкий И.Х. Латинско-русский словарь. Москва : Русский язик, 1976. 1088 с.
3. Кузьмина Е.А. Паремии как лингвокультурная репрезентация языковой личности : на материале немецкого языка : автореф. дисс. ... канд. филол. наук : 10.02.04. Тамб. гос. ун-т им. Г.Р. Державина. Тамбов, 2002. 23 с.
4. Мартинюк А.П. Концепт у дискурсивній парадигмі. *Вісник Харківського національного університету. Серія «Романо-германська філологія».* 2006. № 725. С. 9–12.
5. Попова З.Д., Стернин И.А. Понятие «концепт» в лингвистических исследованиях. Воронеж : Изд-во ВГУ, 2000. 30 с.
6. Селіванова О.О. Сучасна лінгвістика: Термінологічна енциклопедія. Полтава : Довкілля-К., 2006. 716 с.
7. Соболєва Я.Ю. Концепт ТАЄМНИЦЯ та його вербалізація в українській лінгвокультурі : дис. ... канд. філол. наук : 10.02.01. Київ. нац. ун-т ім. Тараса Шевченка, Ін-т філології. Київ, 2013. 267 с.
8. Шовковий В.М. Концепти інтелектуальної сфери людини у давньогрецькій мові. *Studia Linguistica.* 2012. Вип. 6 (1). С. 332–337.
9. Юсупова Р.Р. Концептуальная карта ядра семантических полей английских и русских терминов уголовного права : автореф. дис. ... канд. филол. наук : 10.02.19. Башкир. гос. ун-т. Уфа, 2010. 26 с.
10. Яковлєва В.Б. Вербалізація концепту СІМ'Я в українській мовній картині світу : автореф. дис. … канд. філол. наук : спец. 10. 02. 01 «Українська мова». Харків, 2008. 20 с.

Мылык О. В. Парадигматические связи лексем-вербализаторов субконцепта *VALETUDO* в латинском языке

Аннотация. В статье освещаются результаты анализа парадигматических связей слов-репрезентантов субконцепта VALETUDO в латинском языке. Подан детальный анализ гиперо-гипонимического ряда имени субконцепта, лексико-семантических групп абсолютных і стилистических синонимов, узуальных и окказиональных антонимов, которые вербализуют исследуемый субконцепт по интегрированным семам, а также выделены слоты и субслоты его структуры. Благодаря определению синонимических, антонимических и гипер-гипонимичних отношений выявлены дополнительные когнитивные признаки для более детального анализа концепта ЗДОРОВЬЕ в латинском языке.

Ключевые слова: латинский язык, субконцепт VALETUDO, парадигматика, гипер-гипонимия, абсолютные синонимы, стилистические синонимы, узуальные антонимы, окказиональные антонимы, слот, субслот.

Mylyk O. Paradigmatic relations of words representing the subconcept *VALETUDO* in the Latin language

Summary. The article focuses on the analysis of paradigmatic relations of words representing the subconcept VALETUDO in the Latin language. It gives a deeper insight and more accurate defining of hyper hyponymic row of the subconcept name as well as lexical and semantic groups of absolute and stylistic synonyms, conventional and occasional antonyms that verbalize the subconcept under research in the way of semes integrating. It also outlines the slots and subslots of the subconcept structure. Due to the revealing of synonymic, antonymic and hyper-hyponymic relations, additional cognitive features for a more detailed analysis of the concept HEALTH in the Latin language have been identified.

Key words: Latin language, subconcept VALETUDO, paradigmatics, hyper hyponymy, absolute synonyms, stylistic synonyms, conventional antonyms, occasional antonyms, slot, subslot.

УДК 81'367. 335'581.11

Руда Н. В.,
кандидат філологічних наук,
завідувач кафедри східних мов
Харківського національного педагогічного університету імені Г. С. Сковороди

Жукова К. Є.,
кандидат філологічних наук, доцент,
доцент кафедри східних мов
Харківського національного педагогічного університету імені Г. С. Сковороди

ОСОБЛИВОСТІ ПРЕДИКАТИВНОГО УСКЛАДНЕННЯ БАГАТОКОМПОНЕНТНОГО СКЛАДНОГО РЕЧЕННЯ СУЧАСНОЇ КИТАЙСЬКОЇ МОВИ

Анотація. Статтю присвячено вивченню особливостей предикативного ускладнення багатокомпонентного складного речення у сучасній китайській мові, визначенню середньої довжини речень та засобів компактності, зокрема блокуванню предикативних одиниць у складі речення, що допомагає запобігти громіздкості багатокомпонентних складних речень та робить їх зручними для сприйняття читачем.

Ключові слова: багатокомпонентне складне речення, предикативна одиниця, предикативне ускладнення, компактність, довжина речення, блокування.

Постановка проблеми. За своєю природою багатокомпонентні складні речення (БСР) здатні передавати найтонші відтінки думки, а саме ця семантична властивість пояснює їхню широку вживаність у художній прозі. Через те, що БСР становлять конструкції переважно писемного мовлення, то можна було б припустити, що у текстах сучасної китайської прози, мова яких байхуа, що первинно була розмовною, їхня кількість невелика, оскільки розмовне мовлення прагне до стислості й лаконічності, з одного боку, і до максимального спрощення сприймання мовлення співрозмовником – з іншого. Проте БСР досить часто представлені в художніх прозаїчних творах китайських письменників, що пояснюється особливостями їхньої семантики, яка формує типове значення і виражає різнобічні зв'язки об'єктивної дійсності й властивості пізнаваного об'єкта в їхній єдності. Тож проблема дослідження полягає у визначенні ускладнення БСР сучасної китайської мови, встановленні їхньої довжини та структурно-семантичних ознак.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Складному реченню присвячені роботи китайських учених Ма Цзянчжуна, Ван Лі, Лі Цзіньсі, Гао Мінкая, Люй Шусяна, Юань Хуэй, Сюй Янчуня, Сін Фунаня, Сін Фуї, Ян Байцзюня, Чжао Юнпіна, а також східнослов'янських синологів В.І. Горєлова, О.І. Шутової, О.О. Драгунова, С.Є. Яхонтова, В.М. Солнцева, В.О. Курдюмова тощо. Однак дотепер немає окремих праць, присвячених аналізу БСР. Здебільшого цей тип речень аналізується у складі складного речення як один із його різновидів, який не має специфічних, властивих лише йому особливостей. Китайськими вченими не розглядались питання структурно-семантичних особливостей БСР у китайській мові, їх місця серед інших комунікативних одиниць, потенціальних можливостей та рамок предикативного ускладнення різних моделей БСР.

Метою статті є визначення особливостей предикативного ускладнення багатокомпонентного складного речення сучасної китайської мови.

Виклад основного матеріалу дослідження. Досліджуючи БСР сучасної китайської мови, необхідно враховувати потенційні можливості їхнього предикативного ускладнення, оскільки внутрішні закони розвитку мови поширюються і на довжину (розмір) речення. Відомо, що довжина БСР залежить від того, в яких умовах здійснюється акт комунікації, від запасу знань мовця, від обсягу оперативної пам'яті людини та інших умов [3]. У результаті досліджень було встановлено довжину багатокомпонентних складних речень російської мови, в яких N сер. становить 4,8 компонента [2], а в українській мові – 4,4 компонента [5], тобто предикативне ускладнення не перевищує обсяг оперативної пам'яті людини й регулюється міллерівським числом 7+- 2 [4].

Аналіз синтаксичних моделей БСР з погляду їх предикативного ускладнення, виконаний за методикою Г.Ф. Калашникової, що застосовується до російських БСР, дав змогу вирахувати середню кількість компонентів (N сер.) стосовно китайської мови, яка визначається за формулою:

$$Nсер.= \frac{\Sigma n_i P_i}{100},$$

де n_i – кількість компонентів (3, 4, 5 тощо), а P_i – частка речень із 3, 4, 5 тощо компонентами.

За допомогою статистичної обробки зібраного матеріалу було визначено, що у китайській мові предикативне ускладнення багатокомпонентних складних речень не перевищує обсягу оперативної пам'яті людини й регулюється міллерівським числом 7+-2. При цьому слід відзначити, що в китайській мові БСР містить у середньому 3,7 предикативні одиниці (ПО).

Згідно з результатами дослідження, найбільш частотними є БСР, що складаються з трьох або чотирьох ПО (41% та 28% відповідно). Наприклад:

祥子在前边走，高妈在后边叨唠，一同就进了书房 [4, с. 77]. «Рикша йшов попереду, Гао Ма гримала позаду, і вони разом зайшли до кабінету».

河里没有多少水，可是长着不少的绿藻，象一条油腻的长绿的带子 [7, с. 37]. «У річці було мало води, але водорості були дуже довгими, неначе це були довгі, жирні зелені стрічки».

Перше речення являє собою багатокомпонентну сурядність. Друге БСР є моделлю сурядності з підрядністю.

Дослідження показало, що досить частотними є БСР, що складаються з п'яти ПО (28%). Наведемо приклади:

这里必是有很多的钱，但是为什么单到这里来鼓逗钱，他不明白，他自己反正不容易与它们发生关系，那么也就不便操心去想了 [8, с. 67]. «Тут має бути багато грошей, однак чому саме тут здійснюються грошові операції, він не розумів, йому все одно непросто з цим розібратися, тоді нема чого й марно турбуватися».

Це БСР є п'ятикомпонентною конструкцією з сурядністю й підрядністю.

祥子遇见过的主人也不算少了，十个倒有九个是能晚给一天工钱，就晚给一天，表示出顶好是白用人，而且仆人根本是猫狗，或者还不如猫狗 [7, с. 34]. «Рикша зустрічав багатьох господарів, дев'ять із десяти могли затримати денну зарплатню, і, затримуючи виплати, вони вказували на твою непотрібність, крім того, слуги для них були як собаки, або вони були гірші за собак».

Наведене п'ятикомпонентне БСР становить конструкцію з багатокомпонентною сурядністю.

Слід відзначити, що шестикомпонентні БСР не так широко представлені у китайських художніх текстах (5%). Зазвичай вони використовуються авторами для опису послідовності подій або вчинків героїв творів. Наведемо приклади шестикомпонентних БСР:

他的算法很不高明，可是心中和嘴上常常念着“六六三十六”，这并与他的钱数没多少关系，不过是这么念道，心中好象是充实一些，真象有一本账似的 [7, с. 82]. «Його спосіб підрахунків був дуже простий, проте в його голові повсякчас миготять цифри, він не дуже вмів вести підрахунки, але він бубонів щось під ніс, його роздуми стали насичені, він став схожий на справжнього бухгалтера».

Приклад БСР становить конструкцію з багатокомпонентною сурядністю.

出了狱，恰巧入了民国，巡警的势力越来越大，刘四就爷看出地面上的英雄已成了过去的事儿，即使黄天霸也不会有多少机会了 [9, с. 33]. «Він вийшов із в'язниці, як раз (коли) проголосили республіку, сила й уплив поліції росли, і Лю Сі зрозумів, (що) герої залишились у минулому, (що) навіть у Хуан Тяньба не було б шансів».

Цей приклад є шестикомпонентним БСР із сурядністю та однорідною супідрядністю.

Ще рідше вживаються БСР, що складаються з семи предикативних одиниць (0,2 %). Наприклад:

自己掏钱吃饭，他却不会吃得这么样好，现在既有现成的菜饭，而且吃了不会由脊梁骨下去，他为什么不往饱里吃呢，饭也是钱买来的，这笔账他也算得很清楚 [7, с. 46]. «Треба самостійно сплачувати харчування, але він ніколи не зможе так гарно їсти, а зараз є все готове, але він не може продовжувати набивати шлунок, щоб наїстися від пуза, їжу купують за гроші, а він дуже добре знав про свої борги».

昨晚因时差的关系，她没有服药使昏沉沉的睡去，于是她又作了那个会今她害怕的梦，醒来时，免不了一阵自嘲及痛哭，一个活到三十岁的女人，还会因梦而痛哭流涕，真是幼稚 [9, с. 17]. «Учора ввечері через різницю в часі вона не прийняла ліки, тому заснула, тоді їй знову наснився той жахливий сон, коли вона прокинулась, не могла не поплакати гірко, жінка, що дожила до тридцяти років, плаче через сон, це так по-дитячому».

Обидва наведені вище приклади є БСР із сурядністю та підрядністю.

Максимальна кількість ПО у БСР становить 8 одиниць. Частотність цих конструкцій у китайській мові дорівнює 0,05 %. Наприклад:

他一到里面，很吃了惊，只见假洋鬼子正站在院子的中央，一身乌黑的大约是洋衣，身上也挂着一块银桃子，手里是阿Q曾经领教过的棍子，已经留到一尺多长的辫子都拆开了披在肩背上，蓬头散发的像一个刘海仙 [10, с. 45]. «Коли він зайшов усередину, дуже злякався, посеред двору побачив «підробних заморських чортів», усі були одягнені в однаковий чорний заморський одяг, на шиї висіли срібні персики, у руках у них були вже відомі AQ кийки, такі, що досягли в довжину більше за один чи, коси були розплетені і перекинуті за спину, з непричесаними головами вони були схожі на даоського монаха Лю».

Досягнувши цієї межі, БСР у китайській мові регулярно не вживаються, тобто китайці уникають надзвичайно довгих конструкцій, які надають додаткове навантаження на оперативну пам'ять і погіршують їх сприйняття.

Через особливості граматичної будови китайська мова не здатна відтворювати складні громіздкі багатокомпонентні речення з різними типами зв'язку. Речення з кількістю ПО понад 8 можна створити експериментально, але такі речення не використовуються в мовленні носіїв мови, або ж це будуть безсполучникові конструкції найчастіше відкритої структури, які легко можна перетворити на окремі прості речення. Це пояснюється приналежністю китайської мови до мов ізолюючого типу. Для таких мов характерний фіксований порядок слів та предикативних одиниць у реченні. Як зазначав В.М. Солнцев, синтаксис ізолюючих мов характеризується номінативною будовою, граматично значущим порядком слів, препозицією означення. Китайська мова має розвинену систему складних речень, що утворюються сполучниковою та безсполучниковою сурядністю та підрядністю [6, с. 225–226].

Порівняння синтаксичних рядів різних моделей БСР у китайській мові дало змогу встановити, що можливості їх предикативного ускладнення залежать, передусім, від засобів зв'язку. Так, найменша середня кількість компонентів спостерігається в БСР, в основі будови яких лежить один засіб зв'язку, наприклад, у конструкціях з однорідною супідрядністю або сурядністю й підрядністю.

Водночас у моделях БСР, заснованих на контамінації різних засобів зв'язку, спостерігаються великі можливості предикативного ускладнення. Однак у китайській мові трапляються спеціальні засоби, що допомагають запобігти громіздкості БСР, сприяють їх компактності, роблять їх зручними для сприйняття. До засобів компактності БСР у китайській мові належать такі: блокування або групування компонентів, організація БСР у багатовимірну структуру шляхом сполучуваності різнорідних зв'язків у структурі БСР, використання для зв'язку предикативних одиниць синонімічних сполучників і сполучних слів тощо. Так, у китайській мові для дотримання компактності БСР здійснюється структурно-семантичне групування компонентів у блоки, що призводить до створення його чіткої двочленності. Наприклад:

假若他的环境好一些，或多受着点教育，他一定不会落在“胶皮团”里 [7, с. 22]. «Якщо його оточення було б трохи кращим, або він отримав би кращу освіту, то точно не став би рикшею».

因为已经是自己的车了，也已经有了过夜的地方，所以都可以原谅 [7, с. 16]. «Якщо вже є власний віз, і вже є місце для сну, то все інше вже нормально».

Наведені приклади ілюструють модель БСР з однорідною супідрядністю. Блоки утворюють перше і друге підрядні речення.

У контексті можливостей предикативного ускладнення китайських БСР є проблема багатовимірності структури, яка у східноєвропейському мовознавстві порушувалася у роботах Г.Ф. Калашникової, Г.П. Уханова, Н.С. Ганцовської, К.Ф. Шульжука, які стосовно багатокомпонентних складних речень справедливо, на наш погляд, розрізняють поняття «компонент» (предикативна одиниця) і блоки предикативних одиниць (дві або більше предикативних одиниць).

Стосовно питання про рівні членування багатокомпонентних складних речень, то Н.С. Валгіна вважає, що рівні членування мають тільки конструкції з різнотипними синтаксичними зв'язками та контаміновані конструкції [1, с. 376], а Г.Ф. Калашникова й Г.П. Уханов виділяють рівні членування в усіх БСР. Цього погляду дотримуємось і ми, бо вважаємо, що на кожному з рівнів членування відбувається блокування предикативних одиниць, у результаті якого утворюються складні головні чи складні підрядні комплекси, що сприяють укрупненню оперативних одиниць пам'яті та збільшенню кількості інформації, яку людина може усвідомити.

Блокуванню піддаються й багатокомпонентні складні речення у китайській мові. До структури БСР входять не тільки окремі предикативні одиниці, але й їх комплекси, тобто форманти у складнопідрядних БСР можуть бути простими й складними. Так, наприклад, у БСР з однорідною супідрядністю блокуються однорідні підрядні, які утворюють єдине ціле:

阿Q，你以后有什么东西，有什么可卖的时候，你尽先送来给我们看 [10, с. 47]. «AQ, у подальшому, коли в тебе будуть якісь речі, коли буде щось для продажу, спочатку принось нам подивитись».

У цьому БСР, що становить трикомпонентну модель однорідної супідрядності, на першому рівні членування окреслюється головна частина, яка є простим реченням «你尽先送来给我们看», а на другому рівні членування – підрядна частина, що складається з двох підрядних речень, об'єднаних у комплекс, який функціонує як єдине ціле.

У реченнях з однорідною супідрядністю, у яких підрядні не пов'язані між собою, розрізняються за призначенням, розташовані дистантно одне до одного й тому не можуть утворювати складну підрядну частину, комплекс складається з головного речення й одного з супідрядних речень. Наприклад:

你来展览会堂以前，我以为你永远不来 [8, с. 34]. «Перед тим як ти прийшла на виставку, я думав, ти ніколи не прийдеш».

У цьому БСР комплекс утворюють головне речення «我以为» і підрядне «你永远不来».

У конструкціях із послідовною підрядністю підрядна частина завжди є складнопідрядним реченням, тому у таких конструкціях на першому рівні членування окреслюється головна частина, а на другому – комплекс, що складається з двох предикативних одиниць. Наприклад:

他早就明白，要是没有湛清，就没有他 [10, с. 19]. «Він давно вже зрозумів, якщо не буде Чжан Цін, то не буде і його».

У цьому реченні комплекс із двох підрядних утворюють предикативні одиниці 要是没有湛清，就没有他.

Відомо, що ступень злитності-розчленованості структури БСР зі складнопідрядною структурною основою залежить від одностороннього-двостороннього характеру підрядних зв'язків. Можна виділити два види прямих синтаксичних зв'язків між ПО, що утворюють різний ступінь злитності частин, – сильні й слабкі. Сильний зв'язок між ними зазначений не тільки в підрядному реченні, а й у головному. У китайській мові сильний зв'язок полягає у тому, що головне речення містить стройові елементи, що вказують на його зв'язок з підрядним реченням: розчленовані складні сполучники (因为...所以 yīnwèi…suǒyǐ, 由于...因而yóuyú…yīn'ér, 尽管...但是jǐnguǎn…dànshì, 既然...那么jìrán…nàme, 因为...所以yīnwèi…suǒyǐ) та синсемантичні опорні слова, до яких належать семантично неповноцінні дієслова 听 tīng, 说 shuō, 觉得 juédé, 想 xiǎng, 希望 xīwàng та інші.

Таким чином, сильний зв'язок має двосторонній, структурно обов'язковий характер. Слабкий зв'язок є одностороннім, оскільки виражається тільки в сполучнику, який вводить підрядне речення. Він структурно необов'язковий, тому підрядне речення факультативне, воно може бути замінене іншими підрядними реченнями. Наприклад:

要是下雨，我们不能去玩儿，儿子就很不高兴 。 «Якщо піде дощ, то ми не зможемо вирушити на прогулянку, і син дуже засмутиться».

下雨的时候，我们不能去玩儿，儿子就很不高兴。 «Коли піде дощ, то ми не зможемо вирушити на прогулянку, і син дуже засмутиться».

Висновки та перспективи дослідження. Отже, нами була встановлена довжина багатокомпонентних складних речень сучасної китайської мови, яка максимально дорівнює 8 ПО. Відмінною рисою БСР у китайських прозових творах є порівняно невелика кількість предикативних одиниць (n ср=3,7), їх небагатослівність. Було виявлено, що в результаті перекодування оперативних одиниць пам'яті в багатокомпонентних складних реченнях у китайській мові зв'язки встановлюються не тільки між предикативними одиницями, але й між предикативною одиницею і комплексом (блоком), що складається з декількох предикативних одиниць. Здійснений аналіз є першим кроком до вивчення особливостей семантичних зв'язків між предикативними одиницями у складі китайських БСР, їх стилістичних можливостей та функцій у художньому тексті. Все зазначене вище визначає подальшу перспективу дослідження у рамках всебічного вивчення особливостей БСР у сучасній китайській мові.

Література:

1. Валгина Н.С. Синтаксис современного русского языка. Москва : Высш. школа, 1991. 432 с.
2. Калашникова Г.Ф. Многокомпонентные сложные предложения с союзной связью в современном русском языке : дисс. … докт. филол. наук : 10.02.01. Харьков, 1981. 457 с.
3. Калашникова Г.Ф. Синтаксис многокомпонентного сложного предложения в системе филологического образования в вузе и в школе : учебно-методическое пособие. Харьков : ХГПУ, 1998. 298 с.
4. Миллер Дж. Магическое число семь плюс или минус два. *Инженерная психология*. Москва : Прогресс, 1964. С. 192–225.
5. Стаканкова Т.П. Сложные предложения с контактирующими средствами связи в современном русском языке (в сопоставлении с современным украинским языком) : дис. … канд. филол. наук : 10.02.01. Харьков, 1988. 230 с.

6. Солнцев В.М., Солнцева Н.В. Теоретическая грамматика китайского языка : курс лекций. Москва : ВКИ, 1978. 360 с.
7. 老舍. 骆驼祥子.北京: 北京人民文学出版社, 1998. 224 p.
8. 余华. 第七天.北京: 新星出版社, 2013. 218 p.
9. 妻妾成群. 苏童著中篇小说.北京: 北京出版社, 1991. 160 p.
10. 魯迅. 阿Q正传.经典大全集.南海出版公司, 2003. 418 p.
11. 白婷婷. 摹拟爱情.西安太白文艺出版社出版, 2000. 240 p.

Рудая Н. В., Жукова Е. Е. Особенности предикативного усложнения многокомпонентного сложного предложения современного китайского языка

Аннотация. Статья посвящена изучению особенностей предикативного усложнения многокомпонентного сложного предложения в современном китайском языке, определению средней длины предложений и средств создания компактности, в частности блокированию предикативных единиц в составе предложения, что помогает предотвратить громоздкость многокомпонентных сложных предложений и делает их удобными для восприятия читателем.

Ключевые слова: многокомпонентное сложное предложение, предикативная единица, предикативное усложнение, компактность, длина предложения, блокирование.

Ruda N., Zhukova K. Features of the predicative complication of a multicomponent complex sentence of the modern Chinese language

Summary. The article is devoted to studying the features of the predicative complication of a multicomponent complex sentence in modern Chinese, determining the average length of the sentences and compactness tools, in particular, blocking predicative units as parts of a sentence, which helps prevent the bulkiness of multicomponent complex sentences and makes them convenient for the reader to understand.

Key words: multicomponent complex sentence, predicative unit, predicative complication, compactness, sentence length, blocking.

УДК 811.111:81'42:316.276:133.522.1

Сабадаш Д. В.,
кандидат філологічних наук, доцент кафедри англійської філології
Прикарпатського національного університету
імені Василя Стефаника

Кабаль Х. Ю.,
магістрант кафедри англійської філології
Прикарпатського національного університету
імені Василя Стефаника

ОСОБЛИВОСТІ АКТУАЛІЗАЦІЇ КОНЦЕПТУ *MEDICINE* У РОМАНІ ЛУЇС ЕЛДРІЧ "LOVE MEDICINE"

Анотація. У статті проаналізовано визначення терміна «концепт», зроблені різними науковцями. На основі польової структури концепту досліджено субполя, які актуалізують концепт MEDICINE у романі Л. Елдріч "Love Medicine". Проведено кількісний аналіз лексем-актуалізаторів концепту MEDICINE, які використовуються у романі. Це дало змогу визначити основні субполя, які актуалізуються у романі Л. Елдріч "Love Medicine".

Ключові слова: концепт, польова структура, субполе, мікрополе, кількісний аналіз.

Постановка проблеми. Починаючи з кінця XX ст., дослідники почали приділяти все більше уваги вивченню мовлення не лише як засобу передання інформації та спілкування, а і як складного психологічного процесу. Це пов'язано з розвитком когнітивної лінгвістики, яка вважалася однією з провідних сфер у вивченні мови. Вона досліджує сприйняття людиною картини світу та відтворення цього сприйняття за допомогою мови, що вміщує складний психологічний процес. О. Селіванова характеризує когнітивну лінгвістику як «галузь мовознавства, яка вивчає мову як засіб отримання, зберігання, обробки, переробки й використання знань, спрямована на дослідження способів концептуалізації й категоризації певною мовою світу дійсності та внутрішнього рефлексивного досвіду» [14, с. 365]. Ключовими постатями у сфері дослідження когнітивної лінгвістики вважаються Дж. Лакофф, Р. Лангакер, Л. Талмі, Ч. Філлмор та В. Чейф, оскільки вони запровадили новий підхід у вивченні мови та лінгвістичних теорій.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Роман Луїс Елдріч *"Love Medicine"* досліджували Л. Варчук, О. Шостак, які досліджували структурні та тематичні особливості роману. Д.В. Сабадаш досліджувала особливості вживання медичних терміноконцептів у художньому творі, зокрема у романі Л. Елдріч *"Love Medicine"* [9; 10; 12].

Метою статті є дослідження особливостей актуалізації концепту MEDICINE у романі Луїс Елдріч *"Love Medicine"*.

Поставлена мета передбачає розв'язання таких **завдань**: 1) проаналізувати представлені різними науковцями визначення терміна «концепт»; 2) визначити на основі польової структури основні субполя концепту MEDICINE, які актуалізуються у романі Л. Елдріч *"Love Medicine"*; 3) зробити кількісний аналіз лексем-актуалізаторів концепту MEDICINE у досліджуваному романі.

Об'єктом дослідження є концепт MEDICINE.

Предметом – особливості актуалізації концепту MEDICINE у романі Луїс Елдріч *"Love Medicine"*.

Новизна дослідження полягає в тому, що вперше проаналізовано акуалізацію концепту MEDICINEу романі Луїс Елдріч *"Love Medicine"* на основі польової структури.

Виклад основного матеріалу. Основним терміном когнітивної лінгвістики є «концепт». Його все частіше вживають мовознавці, які вивчають проблеми мовного вираження когніцій [4, с. 26]. Однак у мовознавстві немає єдиного трактування цього терміна, оскільки він вивчається як у мовній, так і у психологічній галузях. У своєму «Короткому словнику когнітивних термінів» О. Кубрякова визначає «концепт» як «оперативну змістовну одиницю пам'яті, ментального лексикону, концептуальної системи і мови мозку всієї картини світу, яка відображається у людській психіці» [7, с. 90].

Н. Арутюнова зазначає, що «концепт утворює так званий культурний прошарок, розміщений між людиною та світом», тобто саме поняття є результатом взаємодії таких декількох важливих чинників, як фольклор, релігія, традиції, життєвий досвід, цінності тощо [2, с. 37].

А. Вежбицька трактує «концепт» як «об'єкт зі світу «Ідеальне», який має ім'я і який відображає культурне уявлення людини про світ «Дійсність» [3, с. 23].

На думку М. Шварц, «концепт» – це елементарна одиниця, яка «виконує функцію зберігання знань про світ в абстрактному форматі» [16, с. 55].

В. Маслова концептами називає «культурнозумовлені одиниці картини світу, які є ціннісними як для мовної особистості, так і для лінгвокультурного суспільства» [8, с. 51].

Таким чином, сприйняття людиною картини світу відбувається через осмислення тих, чи інших подій і явищ, після чого отримані знання трансформуються і передаються за допомогою мови. Причому люди можуть трактувати різні події та явища абсолютно по-різному, перебуваючи в межах однієї суспільної групи, а люди з різних прошарків суспільства можуть мати цілком схожі уявлення про світ. Вербалізовані концепти у художньому тексті чи мовленні дають змогу реконструювати мовну картину світу.

Структура концепту (за В.І. Карасиком) вміщує понятійний, образний та ціннісний складники. Понятійний складник відображає значення концепту, його ознаки та характеристики; образний – базується на метафоричному осмисленні концепту; ціннісний – позитивна чи негативна оцінка об'єкта, надання йому значущості для людини чи суспільства [5, с. 6].

Базовою схемою структурування концепту вважається **польова структура,** дослідниками якої є З. Попова та Й. Стер-

нін. Вони виділяють два основні компоненти, зокрема ядро (центральна ядерна зона, близько ядерна зона) і периферію (ближня, дальня, крайня). Ядерна зона вміщує лексеми, які усвідомлюються на суспільному рівні, тоді як периферія експозиціонує лексеми, які використовуються для осмислення того чи іншого концепту від менш до більш абстрактного рівня [11, с. 81].

Узявши за основу польову модель терміноконцепту MEDICINE, описану Д.В. Сабадаш [13], проаналізовано основні субполя концепту MEDICINE, які актуалізуються у романі Луїс Елдріч *"Love Medicine"*. Д.В. Сабадаш виділяє 11 субполів терміноконцепту MEDICINE: субполя MEDICATION, MEDICAL SCIENCE, BRANCH OF MEDICAL SCIENCE (nonsurgical), MEDICAL PROFESSION утворюють ядро концепту; субполе PROCESS OF MEDICATION належить до ближньої периферії; субполе SMTH WITH SUPERNATURAL POWERS – дальній периферії; субполя REMEDY (переносне значення), RITUAL PRACTICES, DESERVED PUNISHMENT (переносне значення), REVENGE (переносне значення), A WAY TO MAKE YOU HAPPY (переносне значення) утворюють крайню периферію [13, с. 130]. Для виокремлення субполів, які актуалізуються у романі Л. Елдріч *"Love Medicine"*, проведено кількісний аналіз лексем із термінологічним та нетермінологічним значенням, які є вербалізаторами концепту MEDICINEу романі.

Першими значеннями лексеми *"medicine"*, які надаються у лексикографічних джерелах, є такі: "any drug or remedy" [17]; "An agent, such as a drug, used to treat disease or injury" [20]; "A compound used to treat disease, injury or pain" [18]. На основі словникових визначень лексеми *"medicine"* Д.В. Сабадаш виокремила мікрополя ***medical procedures, medical problem*** і ***medicamental means of treatment***, які належать субполю MEDICATION [13, с. 130]. У романі Л. Елдріч *"Love Medicine"* це субполе актуалізується за допомогою лексем *"sick", "scar", "sickness", "cough", "drug", "disease"*. Так, лексема *"drug"* належить до мікрополя ***medicamental means of treatment*** і вживається у мікроконтексті *"they just give them* ***drugs****"* [15, с. 187]. Лексеми *"sick", "scar", "sickness", "cough"* і *"disease"* актуалізують мікрополе ***medical problem*** і вживаються у мікроконтекстах: *"Well, she's* ***sick*** *now, too"* [15, с. 150]; *"Anyone could see Zelda wasn't* ***sick*** *or mean…"* [15, с. 153]; *"I'm too* ***sick****. His hands would not stay still"* [15, с. 213]; *"At first he was so relieved to escape that he forgot how* ***sick*** *he was"* [15, с. 218]; *"He was* ***sick****,* ***sick*** *again, blindly* ***sick****, knocking into shelves and pulling down the flour bin…"* [15, с. 264]; *"The* ***scar*** *in my hand began to itch"* [15, с. 154]; *"A knot of* ***sickness*** *formed in my stomach and uncurled, rising in her throat, burning"* [15, с. 226]; *"… when the* ***coughing sickness*** *swept through, he left us all for good…"* [15, с. 75]; *"…this was some kind of* ***disease*** *old people got eating too much sugar"* [15, с. 232].

Субполе MEDICAL SCIENCE виокремлено Д.В. Сабадаш у визначенні лексеми *medicine* "the art and science of the diagnosis and treatment of disease and the maintenance of health" [17]. Також Д.В. Сабадаш виділяє мікрополя ***science, medical problem, objects of medicine, patient, medical procedures, aims of medicine***, які належать до цього субполя [13, с. 130]. У романі цьому субполю належать лексеми *"hepatitis", "labor", "smallpox", "arthritis joints", "hospital", "operation"*. Лексеми *"hepatitis", "smallpox", "arthritis joints"* актуалізують мікрополе ***medical problem*** і вживаються у мікроконтекстах: *"…the abuse was slow and tedious <…> living in the blood like* ***hepatitis****"* [15, с. 7]; *"But the hat itself carried* ***smallpox*** *and was killing them with belief"* [15, с. 45]; *"… Mary MacDonald had paid me fot putting the touch on her* ***arthritis joints****"* [15, с. 245]. Лексеми *"labor"* та *"operation"* актуалізують мікрополе ***medical procedure*** і вживаються у мікроконтекстах *"The cramps began, then, the* ***labor*** *<…> I thought it would come"* [15, с. 100]; *"It wasn't like that before she had the* ***operation*** *on her eyes"* [15, с. 334]. Лексема *"hospital"* актуалізує мікрополе ***science*** і вживається у мікроконтексті: *"We were afraid that if we bought Henry to a regular* ***hospital*** *they would keep him"* [15, с. 187].

Наступним субполем, яке актуалізується у романі, є MEDICAL PROFESSION, до якого належать лексеми *"doctor", "nurse", "psychiatrist"*. Д. В. Сабадаш виділяє мікрополя ***profession, medical problem, patient, medical education, medical procedures***, які належать до цього субполя [13, с. 131]. Субполе актуалізується у таких мікроконтекстах: *"I remembered the* ***doctor's*** *advice to keep still"* [15, с. 296]; *"****Nurses*** *passed, settling like field gulls…"* [15, с. 208]; *"He had been fouled up in red tape, routinely questioned by a military* ***psychiatrist****, dismissed"* [15, с. 171]. Лексеми *"doctor", "nurses", "psychiatrist"* актуалізують мікрополе ***profession***, до якого належать всі професії медичної галузі.

Визначення лексеми *"medicine"* "treat medicinally, treat with medicine" [21] актуалізує субполе PROCESS OF MEDICATION [13, с. 131]. У романі до цього субполя належать лексеми *"cure", "bandage"*. Д.В. Сабадаш виділяє мікрополя ***medical procedures*** і ***means of treatment***, які належать до цього субполя [13, с. 131]. Лексема *"cure"* належить мікрополю ***medical procedures*** і вживається у мікроконтексті *"I was like those bush Indians who <…> swallowed little scraps of it to* ***cure*** *their fevers"* [15, с. 45]. Лексема *"bandage"* належить до мікрополя ***means of treatment*** і вживається у мікроконтексті *"I have to wonder what is under the* ***bandage****"* [15, с. 66].

На основі дефініції лексеми *"medicine"* "Among North American Indians: a) any object, spell, rite, etc. supposed to have natural or supernatural powers as a remedy, preventive, protection, etc; b) magical power" [22] Д.В. Сабадаш виокремлює мікрополя ***object, supernatural features*** та ***means of treatment (у донауковому розумінні)***, які належать субполю SMTH WITH SUPERNATURAL POWERS [13, с. 131]. У мікроконтексті "*Moses touched the* ***medicine bag*** *at his waist… I crossed my breast at the sight of it, then pressed my hands to his cats. Annoyed, I stroked and petted them. I lightly pinched behind their ears, moved one finger up their throats, rubbed the base of their spines until I claimed their hearts, cold balls of silk…* " [15, с. 78] вербалізатор *"bag"* указує на мікрополя ***object*** та ***supernatural features***, оскільки лексема "medicine" вживається для позначення предмета, до якого можна торкнутися, взяти в руки, використати і який наділений магічними властивостями.

Субполе RITUAL PRACTICES актуалізується у визначенні лексеми *"medicine"* "Shamanistic practices or beliefs, especially among Native Americans" [19]. Субполе RITUAL PRACTICES актуалізується у мікроконтекстах "*…the keepers of the birch bark scroll and practitioners of* ***medicines*** *so dark and helpful that the more devout Catholic Indians crossed their breasts when a Pillager happened to look straight at them*" [15, с. 312]; "*What's your* ***love medicine****… she hates you but you drive her crazy*" [15, с. 70-71]; "*… she always had to admit Fleur knew the* ***medicines***" [15, с. 101]; "*I told myself* ***love medicine*** *was simple. I told*

Таблиця 1

Кількісний аналіз лексем-актуалізаторів концепту *MEDICINE* у романі Л. Елдріч "Love Medicine"

	MEDICATION	MEDICAL SCIENCE	MEDICAL PROFESSION	PROCESS OF MEDICATION	SMTH WITH SUPER.POW	RITUAL PRACTICES
Sick	9					
Scar	2					
Sickness	7					
Cough	4					
Drugs	1					
Disease	1					
Hospital		7				
Hepatitis		1				
Labor		1				
Smallpox		1				
Arthritis joints		1				
Operation		1				
Nurse			5			
Psychiatrist			1			
Doctor			7			
Cure				1		
Bandage				3		
Medicine					1	6
Love medicine						5
Total	**24**	**12**	**13**	**4**	**1**	11

myself the old superstitions was just that – strange beliefs. I told myself to take the ten dollars Mary MacDonald had paid me for putting the touch on her arthritis joints…" [15, с. 245]; "*…you don't need any* ***medicine****. I'm sure any girl would like you exactly the way you are.*" [15, с. 247]; "*These* ***love medicines*** *is something of an old Chippewa specialty…Before you get one, even, you should go through one hell of a lot of mental condensation. You got to think it over. Choose the right one.*" [15, с. 241]; "*And here is what I did that made the* ***medicine*** *backfire. I took an evil shortcut. I looked at birds that was dead and froze.*" [15, с. 245]; "***Love medicine*** *ain't what brings him back to you, Grandma. No, it's something else… It's true feeling, not no magic. No supermarket heart could have brung him back.*" [15, с. 257]; "*Now Grandma knew the jig was up. She knew that he knew she was working* ***medicine***" [15, с. 249]; "*The two sat beneath the arbor, talking only in the old language, arguing the* ***medicine ways****, throwing painted bones and muttering over what they had lost or gained*" [15, с. 73]; "*I told her what I used as* ***love medicine*** *was purely a fake, and then I said to her what my understanding brought me*" [15, с. 257]. У наведених мікроконтекстах лексема *"medicine"* та словосполучення *"love medicine"* позначають ***заклинання,*** за допомогою якого можна вилікувати чоловіка/жінку від нещасливого кохання, а також ***ритуал***, під час якого людина може вилікуватися, позбутися хвороби чи негативних емоцій. Ці мікроконтексти стосуються шаманства, нетрадиційних методів боротьби з хворобами, лікування чи просто профілактики захворювань.

Кількісний аналіз лексем-актуалізаторів концепту MEDICINE у романі Л. Елдріч "*Love Medicine*" відображено у Таблиці 1. Він показує, що найбільш вербалізованими є субполя MEDICATION, MEDICAL PROFESSION та MEDICAL SCIENCE, які належить до ядра концепту MEDICINE. Субполе SMTH WITH SUPERNATURAL POWERS, яке належить ближній периферії досліджуваного концепту, вербалізується лише в одному мікроконтексті.

Висновки. Аналіз особливостей актуалізації концепту MEDICINE у романі Л. Елдріч "*Love Medicine*" вказує на те, що актуалізуються у романі ядерні та периферійні субполя, а саме: MEDICATION, MEDICAL SCIENCE, MEDICAL PROFESSION, PROCESS OF MEDICATION, SMTH WITH SUPERATURAL POWERS та RITUAL PRACTICES. На основі кількісного аналізу визначено, що у романі найбільш вербалізованим є субполе MEDICATION, яке належить до ядра концепту MEDICINE, а субполе SMTH WITH SUPERNATURAL POWERS вербалізується лише в одному мікроконтексті. Результат дослідження зумовлений тематикою, сюжетом та прагматичними цілями автора.

У подальших дослідженнях буде проаналізовано особливості метафоричного осмислення концепту MEDICINE у романі Л. Елдріч *"Love Medicie"*.

Література:

1. Арнольд И.В. Стилистика. Современный английский язык: учебник для вузов. Москва: Флинта: Наука, 2002. 384 с.
2. Арутюнова Н.Д. Язык и мир человека. Москва: Языки русской культуры, 1999. 896 с.
3. Вежбицкая А. Лексикография и концептуальный анализ. Москва: Языки русской культуры, 2001. 200 с.
4. Карасик В., Слышкин Г. Базовые характеристики концептов. Антология концептов. Волгоград: Парадигма, 2005. 243 с.
5. Карасик В. Языковые концепты как измерения культуры. Архангельск: Гнозис, 1997. 475 с.
6. Ковалюк М.В. Актуалізація концепту language в сучасному англійськомовному публіцистичному дискурсі: автореф. … канд. філол. наук. Запоріжжя. 23 с.
7. Кубрякова Е.С., Демьянков В. и др. Концепт. Краткий словарь когнитивных терминов. Москва: Изд-во МГУ, 1996. С. 90-94.
8. Маслова В.А. Лингвокультурология. Москва: Академия, 2001. 208 с.
9. Плисак Д.В. Асоціативний потенціал англійських медичних термінів у художньому дискурсі: лінгвокогнітивний вимір. *Наукові записки. Серія: Філологічна.* Острог: Вид-во Націон. ун-ту «Острозька академія», 2012. Вип. 29. С. 167–170.

10. Плисак Д.В. Вербалізація медичного терміна в художньому дискурсі: співвідношення когнітивного і прагматичного параметрів (на матеріалі англійської мови). *Науковий вісник Волинського національного університету імені Лесі Українки. Серія : Філологічні науки*. № 23 (248). Луцьк: Волин. націон. ун-т ім. Л. Українки, 2012. С. 112–116.
11. Попова З.Д., Стернин И. А. Когнитивная лингвистика. Москва: АСТ: Восток-Запад, 2010. 314 с.
12. Сабадаш Д.В. Метафоричне осмислення медичних термінокопцептів у художній комунікації (на матеріалі англійської мови). *Наукові записки. Серія «Філологічна»: збірник наукових праць*. Острог: Вид-во Націон. ун-ту «Острозька академія», 2015. Вип. 56. С. 266–269.
13. Сабадаш Д.В. Структура терміноконцепту *MEDICINE* у світлі лінгвокогнітивних досліджень. *Одеський лінгвістичний вісник*. №5. 2015. С. 129–133.
14. Селіванова О.О. Сучасна лінгвістика: напрями та проблеми: [Підручник]. Полтава: Довкілля-К, 2008. 712 с.
15. Eldrich L. Love Medicine (New and Expanded Version). N.Y.: Harper Perennial [Modern Classics], 2005. 394 p.
16. Schwarz M. Einführung in die kognitive Linguistik. Tübingen. Basel: Francke, 1996. 238 S.

Словники та довідкова література:

17. Dorland's Medical Dictionary / Editor Douglas Anderson . 31 edition. Saunders, 2007. 220 p.
18. Mondofacto: The On-line Medical Dictionary, 2008–2009 [Electronic resource]. Mode of access: http://www.mondofacto.com/facts/dictionary?medicine.
19. The American Heritage Dictionary of the English Language [Electronic resource]. Fourth Edition copyright by Houghton Mifflin Company, 2000. Mode of access: http://www.thefreedictionary.com/medicine.
20. The American Heritage Stedman's Medical Dictionary. Second Edition. Published by Houghton Mifflin Company, 2004. 944 p.
21. Thesaurus Based on WordNet 3.0 [Electronic resource]. Farlex clipart collection. Princeton University, Farlex Inc, 2003–2011. Mode of access: http://www.thefreedictionary.com/medicine.
22. Webster's New World Dictionary. Second college Edition. U.S.: Hungry Minds Inc, 1980. 1692 p.

Сабадаш Д. В., Кабаль Х. Ю. Особенности актуализации концепта *MEDICINE* в романе Луис Элдрич "Love Medicine"

Аннотация. В статье проанализированы определения термина «концепт», сделанные различными учеными. На основе полевой структуры концепта исследовано субполя, которые актуализируют концепт MEDICINE в романе Л. Элдрич "Love Medicine". Проведен количественный анализ лексем-актуализаторов концепта MEDICINE, что позволило определить основные субполя, которые актуализируются в романе Л. Элдрич "Love Medicine".

Ключевые слова: концепт, полевая структура, субполе, микрополе, количественный анализ.

Sabadash D., Kabal K. The specifics of actualization of the concept *MEDICINE* in the novel Louise Eldrich "Love Medicine"

Summary. In the article were analyzed the definitions of the term "concept", made by various scholars. Based on the field structure of the concept, the subfields of the concept MEDICINE that are actualized in the novel L. Eldrich "Love Medicine" were investigated. A quantitative analysis of the lexemes, which verbalize the concept MEDICINE in the novel was performed. It provided the opportunity to identify the main subfields that were actualized in the novel L. Erdrich "Love Medicine".

Key words: concept, field structure, subfield, microfield, quantitative analysis.

УДК 811.133.1'42:82-3(045)

Савчук Р. І.,
доктор філологічних наук, доцент,
завідувач кафедри іспанської та французької філології
Київського національного лінгвістичного університету

СЕМІОЗИС АВТОРСЬКИХ НАРАТИВНИХ ТЕХНІК І ТАКТИК У ФРАНЦУЗЬКОМУ ХУДОЖНЬОМУ ТЕКСТОТВОРЕННІ XIX СТ.

Анотація. У статті розкрито особливості образно-стилістичної фігуративності французьких прозових творів XIX ст., зважаючи на семіозис тих наративних стратегій, якими керувалися письменники вказаної історико-літературної доби для творення романтичної і веристичної оповідних реальностей. Із позицій лінгвонаратології, оповідь XIX ст. вирізняється синестезійністю, візуалізацією, об'єктивною деталізацією та стилістичною виразністю.

Ключові слова: художній наратив, оповідна реальність, наративна техніка, наративна тактика, художнє текстотворення.

Постановка проблеми. Виокремлення найбільш прикметних особливостей французького художнього дискурсу XIX ст. (з погляду лінгвонаратології) ґрунтується на методиці комплексного інтерпарадигмального підходу, за яким художній текст постає реалізацією *індивідуально-авторської наративної програми* конструювання певного типу оповідної реальності, що характеризується власними просторово-часовою континуальністю та образно-стилістичною фігуративністю залежно від приналежності автора до певної історико-літературної доби, а також індивідуальних жанрово-дискурсивних преференцій письменника.

Актуальність пропонованої статті зумовлена тим, що в сучасних романських текстозорієнтованих студіях художній текст позиціонований як утілення певної історичної епохи, що й зумовлює звернення до художнього дискурсу не лише з метою розкриття художньо-естетичних і філософсько-світоглядних позицій його творця, але й із наміром глибше та ґрунтовніше з'ясувати логіку наративного мислення письменника з виходом у площину розуміння тексту як наративно організованої системи знань.

Метою статті є розкриття наративної та образно-стилістичної фігуративності французьких прозових творів XIX ст. щодо семіозису авторських наративних технік і тактик, властивих французькому художньому текстотворенню.

Предмет дослідження становлять композиційні, семантико-синтаксичні й образно-стилістичні наративні конфігурації французького художнього текстотворення XIX ст.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. *Лінгвонаратологія* як самостійна інтерпретативна теорія позиціонує дослідження художнього тексту не з точки зору того, що в ньому представлено (як у сюжетології, за В. Шмідом [8, с. 9–11]), а з погляду того, яким чином автор конструює і семіотизує навколишній світ або власний досвід у категоріях художнього наративу. У цьому сенсі *наративно-інтерпретаційний підхід* програмує з'ясування і представлення жанрово-композиційних, семантико-синтаксичних і образно-стилістичних наративних конфігурацій прозових текстів певної історико-літературної і культурної епохи.

Концептуально значущим постає й положення про те, що діяльність автора тексту як суб'єкта текстотворення скерована на розв'язання певних суперечностей, а зусилля в цьому напрямі складають невід'ємну частину його текстотвірної діяльності [6, с. 245], що реалізується у художньому наративі шляхом свідомого вибору і застосуванням письменником окремих наративних засобів і прийомів, технік і тактик для побудови певної оповідної реальності.

Виклад основного матеріалу. Французький художній дискурс XIX ст. є *ментальним конструктом авторської ідентичності*, створеним у наративному просторі художніх творів шляхом наративної організації прийомів, технік і тактик, а також засобів образно-стилістичної фігуративності, що вербалізують індивідуально-авторське світосприйняття та світовідчування у певному типі оповідної реальності.

У межах французького наративного дискурсу XIX ст. узагальнюються цілком закономірно ті *текстотвірні когнітивні механізми* й *наративні принципи*, за допомогою яких у французькій літературі формуються та функціонують відмінні за своєю сутністю різновиди естетичної комунікації в тріаді «автор – текст – читач». Усі наративні типології так чи інакше апелюють до категорії оповідної інстанції, зокрема до взаємозв'язку між прямими авторськими інтенціями й суб'єктністю/несуб'єктністю викладу, до зумовленості «ілюзії самовикладу» [3, с. 135] екстрадієгетичністю оповідача та експліцитної / імпліцитної граматичної актуалізації «я» оповідної інстанції або персонажа у наративному просторі твору.

Трактуючи процес текстотворення як деяку соціальну гру, за допомогою якої абстрактний і уявний мікрокосм послідовно трансформується за певним наративним сценарієм у реалістичний і конкретний світ [5, с. 394], ми дотримуємось переконання стосовно того, що естетичні та філософсько-світоглядні засади і характеристики певної історико-літературної доби відбиваються на мовотворчих індивідуальних пошуках письменників і позначаються на виборі тих чи інших *наративних технік і тактик* у формуванні певного типу оповідної реальності.

Наративну техніку позиціонуємо як сукупність прийомів або засобів, які застосовуються авторами у текстотвірній діяльності. У цьому сенсі виокремлюємо такі основні *наративні техніки*, як експресія, змінна фокалізація, показ, віддзеркалення/відбиття, пригадування/згадування, виписування власного «я», монтажне кадрування.

Наративна тактика вирізняється інтенційністю письменника як творця певної оповідної реальності, тому охоплює прийоми, способи та механізми досягнення авторської мети. У широкому розумінні наведеного вище термінопоняття вона суголосна концепції стратегічно продуманої та майстерно вті-

леної лінії поведінки письменника для реалізації поставлених цілей і формування деякого своєрідного ефекту на читача. Французькому художньому дискурсу притаманні загалом такі *наративні тактики*, як скомплікованість, хронологічний зсув та гра.

За визначенням французького текстолога Ж.-І. Тадьє, XIX століття є епохою, в якій найповніше ствердилась і розкрилась тенденція прозового тексту до суб'єктивізації висловлення [12, с. 11]. Саме «культ особистості» [там само] й пильну увагу до психології авторського «я» вбачаємо в основі розвитку і становлення французького особистого роману (*le roman personnel*) й інтимного щоденника (*le journal intime*) у контексті формування романтичної естетики текстотворення.

Століття, що проголошувало «нову чуттєвість» [10, с. 232], яка отримувала вираження в художньому наративі XIX ст. через техніки *синестезійності*, *поетизації* та *імпресіоністичності словесного малюнка*, асоціюється з такими письменниками, як Франсуа-Рене де Шатобріан, Альфред де Мюссе, Жерар де Нерваль, Віктор Гюго, Теофіль Готьє, Шарль Нодьє, Анрі-Бенжамен Констант де Ребек.

Водночас XIX ст. є розквітом «веристичної репрезентативності» [2, с. 14], тому основними способами форматування оповіді є *об'єктивність викладової манери*, *домінування візуальних елементів* і *стилістична виразність* [там само]. Об'єктивізм і вірогідність у відтворенні подій та/чи дій уможливились через використання авторами прийому *наративного всезнання* (*l'omniprésence*, термін Ж. Женетта [11, с. 252]). Останній є невід'ємним елементом у конструюванні реалістичної (у нашому разі веристичної) оповідної реальності такими письменниками, як Гюстав Флобер, Стендаль, Оноре де Бальзак, Гі де Мопассан.

У наративній манері французького письменника XIX ст. Франсуа-Рене де Шатобріана оповідь характеризується особливою «багатоярусністю» внутрішньої семантичної структури словесного малюнка:

Hier au soir je me promenais seul, ***le ciel ressemblait à un ciel d'automne****;* ***un vent froid soufflait par intervalles****. À la percée d'un fourré, je m'arrêtai pour regarder le soleil:* ***il s'enfonçait dans les nuages au-dessus de la tour d'Alluye****, d'où Gabrielle, habitante de cette tour, avait vu comme moi* ***le soleil se coucher*** *il y a deux cents ans.* ***Que sont devenus Henri et Gabrielle****?* ***Ce que je serai devenu quand ces Mémoires seront publiés****.*

Je fus tiré de ***mes réflexions*** *par le* ***gazouillement d'une grive perchée su la plus haute branche d'un bouleau****. À l'instant,* ***ce son magique fit reparaître à mes yeux le domaine paternel****; j'oubliai les catastrophes dont je venais d'être le témoin, et,* ***transporté subitement dans le passé, je revis ces campagnes où j'entendis si souvent siffler la grive*** (Chataubriand, MOT, I, livre III).

Акцентуємо увагу на тому, що в (по)дієвому плані оповідь редукована, тому маємо добірку візуалізованих картинок: *la percée d'un fourré* (просіка в гущавині); *les nuages au-dessus de la tour d'Alluye* (хмарки над вежею Аллюе); *le soleil se coucher* (захід сонця); *le gazouillement d'une grive perchée sur la plus haute branche d'un bouleau* (спів дрозда, котрий умостився на найвіддаленішій березовій гілці).

Зорова і слухова подібність у формуванні оповідної реальності вибудовує особливий простір буття гомодієгетичного оповідача, що постає у цьому разі й головним персонажем. Ідеться про невизначеність життєвої ситуації героя, що вербалізується його ***риторичним питанням*** *Que sont devenus Henri et Gabrielle?* і ймовірною відповіддю-сумнівом *ce que je serai devenu quand ces Mémoires seront publiés*, концептуально значущий елемент яких представляє дієслово *devenir* v.intr. у денотативному значенні: "passer d'un état à un autre, commencer à être ce qu'on n'était pas ⇒ changer, évoluer, se transformer» [9], імплікуючи процеси становлення або трансформації. Спочатку гомодієгетичний оповідач ділиться власними враженнями від учорашнього заходу сонця, пориву холодного вітру й захмареного неба, що в тексті втілюється ***катахрезою*** *le soleil se coucher* і ***дієслівними метафорами*** *il s'enfonçait dans les nuages*; *un vent froid soufflait par intervalles*. Згодом спів птаха переносить його у світ батьківської домівки. Такий стан нового «видіння» вербалізується ***метафоричними конструкціями*** *ce son magique*; *fit reparaître à mes yeux* і *le domaine paternel*.

Через *метонімічну техніку* відтворення цілого через деталь [4, с. 83] і вибудовується своєрідний ритмомелодійний малюнок у художньому наративі XIX ст. У наведеному вище сегменті оповіді такою дрібничкою є спів птаха, що втілено такими текстовими одиницями, як *le gazouillement d'une grive* та *souvent siffler la grive*.

Уважаємо, що іменник *gazouillement* n.m., похідний від дієслова *gazouiller* v.intr., зважаючи на денотативне значення останнього: "produire un bruit modèlé, léger et doux ⇒ bruire, murmurer ⇒ babiller, chanter, jaser" [9] та дієслово *siffler* v.intr.: "émettre un son aigu, modèlé ou non, en faisant échapper l'air par une ouverture étroite (bouche, sifflet, instrument)" [ibid.], надають пташиній пісні дрозда особливого звучання, що асоціюється зі співом дуже делікатним, однак переривчастим, подібним до сумних свистів, які виникають під час гри на флейті.

Така своєрідна тональність голосу птаха іконічно підсилюється ***алітераціями*** *le* ***g****azouillement d'une* ***g****rive* та *j'entendis* ***s****i souvent* ***s****iffler la* ***g****rive*, котрими особливо акцентується дзвінкий звук *g* і свистячий *s*, що втілюють неритмічні, стрибкоподібні й подекуди різкі шуми зі свистячими призвуками.

Зазначимо, що у розглядуваному фрагменті тональність сумного й свистячого співу імплікується наскрізними ***алітераціями*** звуку *s* й ***асонансами*** голосного *é* (*ai, er*), які, разом із фонологічною фігурою ***гомеотелевту***: *à la percée d'un fourré, je m'arrêtai pour regarder le soleil*, незважаючи на семантичну фрагментарність оповіді, створюють відчуття синтаксичної рівноваги і цілісності: *hier au soir je me promenais seul, le ciel ressemblait à un ciel d'automne ; un vent froid soufflait par intervalles. À la percée d'un fourré, je m'arrêtai pour regarder le soleil: il s'enfonçait dans les nuages au-dessus de la tour d'Alluye, d'où Gabrielle, habitante de cette tour, avait vu comme moi le soleil se coucher il y a deux cents ans. Que sont devenus Henri et Gabrielle? Ce que je serai devenu quand ces Mémoires seront publiés.*

За посередництвом *звукових повторів* маємо внутрішньо єдиний звукообраз птаха, що співає не від щастя, а смутку. У концептуальному плані цей сум уводиться ***перифразом*** *reparaître à mes yeux*, замість дієслова *se rappeler* і ***метафорою*** *le domaine paternel* як все, що є батьківським універсумом, світом дитинства і безпеки, зважаючи на інваріантні значення складників, зокрема іменника *domaine* n.m.: "ce qui appartient à qqn, à qqch" [ibid.] та прикметника *paternel* adj.: "du père, dans la famille" [ibid.]. Зауважимо, що троп *le domaine paternel* ми позиціонуємо саме як метафору, незважаючи на те, що в ній простежуємо й техніку метонімії (частина від цілого: домівка як край, у якому живуть батьки).

Показовою *лінгвокогнітивною наративною стратегією* у французькому художньому текстотворенні XIX ст. є «спогад», що має у своїй основі наративну техніку *пригадування / згадування*, зважаючи на осмислення когнітивної операції *пригадування* як знань, засвоєних у минулому, що під час відтворення зв'язуються з новими знаннями та по-новому впорядковуються і глибше усвідомлюються [див. 7]. При цьому великий вплив на процес *пригадування* має впевненість у можливості згадати, що імплікує *спогад* як відновлення в пам'яті образів минулого, локалізованих у часі й просторі [там само].

У цьому разі гетеродієгетичний оповідач форматує об'єктивну площину персонажного буття під впливом «екранних технологій» [1, с. 7]. Просторовий вимір такої *скомпліковаої оповіді* конструюється шляхом номінації об'єктів або переміщень персонажа, подібно до руху кінокамери. Погляд гетеродієгетичного оповідача ковзає предметами й фіксує зміну пози або положення персонажа, реєструючи його почуття й асоціації, що виникають при цьому.

Висновки. Маючи на меті окреслити наративну та образно-стилістичну фігуративність французьких прозових творів XIX ст. щодо семіозису авторських наративних технік і тактик, властивих французькому художньому текстотворенню, зауважимо, що художній наратив указаної доби характеризується особливою образно-експресивною естетикою, що показово увиразнює пошуки письменників тих наративних засобів, які вможливили, з одного боку, відтворення всієї глибини особистісних переживань гомодієгетичного оповідача (через поетичність і синестезійність), а з іншого – суб'єктивізованих спостережень гетеродієгетичної оповідної інстанції (шляхом деталізованої веристичності та стилістичної виразності).

Література:

1. Бабич О.М. Поетика кінооповіді в іспанському романі 90-х рр. XX ст.: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня зики. філол. наук. К., 2009. 20 с.
2. Корвін-Пйотровська Д. Проблеми поетики прозового опису: [перекл. з польськ. З. Рибчинська]. Львів: Літопис, 2009. 208 с.
3. Мацевко-Бекерська Л.В. Наративні стратегії малої прози (на матеріалі української літератури кінця XIX–початку XX ст.: дис. … доктора філол. наук. Київ, 2009. 406 с.
4. Мироненко Л.А. Художественный мир «личного романа»: от Шатобриана до Фромантена: [монография]. Донецк: Донецк. гос. ун-т, 1999. 237 с.
5. Прието А. Нарративное произведение. Семиотика. Москва: Радуга, 1983. С. 370–399.
6. Радзієвська Т.В. Нариси з концептуального аналізу та лінгвістики тексту. Текст – соціум – культура – мовна особистість: [монографія]. Київ: ДП «Інформ.-аналіт. агентство», 2010. 491 с.
7. Савчук Р.І. Наративні стратегії художнього текстотворення: лінгвокогнітивний і семіотичний аспекти (на матеріалі французьких прозових творів XVIII–XXI ст.): дис. … доктора філол. наук. Київ, 2016. 474 с.
8. Шмид В. Нарратология. Москва: зики славянской культуры, 2003. 312 с.
9. Dictionnaire Le Petit Robert électronique / Version électronique du Nouveau Petit Robert, dictionnaire analogique et alphabetique de la langue française. P.: Bureau van Dijk, 1997. Електрон. опт. диск (CD-ROM). Назва з титул. екрану.
10. Doucey B. et autres. Littérature: textes et méthode: [sous la direction d'Hélène Sabbah]. P. : Hatier, 1993. 416 p.
11. Genette G. Figures III. P.: Seuil, Points, 1972. 282 p.
12. Tadié J.-Y. Introduction à la vie littéraire du XIX siècle. P.: Bordas, 1970. 146 p.

Джерело ілюстративного матеріалу:

Chateaubriand F.R. Mémoires d'outre-tombe. Tome 1. P.: Éditions Gallimard, 1997. 1848 p. URL: www.ebooksgratuits.com.

Савчук Р. И. Семиозис авторских нарративных техник и тактик во французском художественном текстообразовании XIX века

Аннотация. В настоящей статье представлены особенности образно-стилистической фигуративности французских художественных произведений XIX века с точки зрения семиозиса тех нарративных стратегий, которые использовались писателями этого периода для создания романтической и реалистической повествовательных реальностей. В контексте лингвонарратологии, художественный нарратив XIX века имеет такие характеристики, как синестезийность, визуализация, объективная детализация и стилистическая выразительность.

Ключевые слова: художественный нарратив, повествовательная реальность, нарративная техника, нарративная тактика, художественное текстообразование.

Savchuk R. Semiosis of the authors' narrative techniques and tactics in the 19th century French literary creation

Summary. The present research paper specifies the 19th century French literary texts expressive and stylistic figurativeness from the standpoint of semiosis of the authors' narrative strategies that have been used in order to create romantic and realistic narrative realities. From the point of view of linguistic narratology, the 19th century French narration can be defined by its synesthesia character, visualization, impartial detailing and stylistic expressiveness.

Key words: literary narration, narrative reality, narrative technique, narrative tactics, literary creation.

УДК 811.111'38'255.4=112.2

Семен Г. Я.,
кандидат філологічних наук, доцент,
доцент кафедри іноземних мов для гуманітарних факультетів
Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича

Черська Ж. Б.,
кандидат філологічних наук, доцент,
доцент кафедри іноземних мов для гуманітарних факультетів
Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича

ОСОБЛИВОСТІ ВИКОРИСТАННЯ ГРАФІЧНИХ СТИЛІСТИЧНИХ ЗАСОБІВ У ПЕРЕКЛАДІ РОМАНУ МАРКУСА ЗУЗАКА «КРАДІЙКА КНИЖОК»

Анотація. У статті проаналізовано особливості використання стилістичних прийомів у перекладі роману Маркуса Зузака «Крадійка книжок» німецькою мовою. Увагу зосереджено на способах передання атмосфери німецького суспільства часів нацизму за допомогою стилістичних засобів, із-поміж яких переважають графічні, що слугує підкресленню ключових характеристик персонажів роману.

Ключові слова: стиль, переклад, стилістична функція, значення слова, знижена лексика, графічні стилістичні засоби.

Постановка проблеми. Роман Маркуса Зузака «Крадійка книжок» належить до найпопулярніших творів молодіжної літератури 21 століття. Написаний австралійським автором єврейського походження англійською мовою і виданий 2005 року, роман містить значну кількість німецьких слів – стилістичних засобів передання німецького колориту. Твір перекладений більше ніж сорока мовами, з-поміж яких, звичайно, німецька. Авторкою перекладу 2008 року стала відома німецька перекладачка книжок для дітей та молоді Александра Ернст, яка 2009 року здобула літературну премію у сфері молодіжної літератури за блискучий переклад німецькою мовою роману Маркуса Зузака «Крадійка книжок» («Die Bücherdiebin»). Оскільки мова перекладу німецька, то постало питання про особливості передання стилістичних засобів у романі, зокрема графічних.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблема перекладу художніх творів була і залишається однією з ключових у лінгвістиці. Як відомо, переклад як процес «полягає у творчому відтворенні оригінального тексту засобами іншої мови, результатом чого стає паралельний перекладений текст» [3, с. 516]. Досить часто паралельний перекладений текст розглядається як самостійний художній твір, особливо тоді, коли переклад є повноцінним. Повноцінність перекладу, на думку лінгвістів, «означає вичерпну інформативно-комунікативну передання смислового змісту оригіналу (зміст) через повноцінний функціонально-стилістичний відповідник йому (форма) для виконання герменевтичного призначення тексту в контексті відповідного історико-літературного процесу (функція) [3, с. 552], яка притаманна, за оцінкою членів журі літературної премії у номінації німецької молодіжної літератури (2009), майстерному перекладу Александри Ернст роману Маркуса Зузака «Крадійка книжок».

Питанням перекладу і стилю художніх творів присвячено чимало наукових праць. Одними з основоположних досліджень питань перекладознавства і стилю у німецькій мові стали наукові праці М.П. Брандес. На думку вченої, стиль пов'язаний зі створенням програми оформлення ціннісноорієнтаційної діяльності, а переклад розробляє систему співвідношення іншомовних засобів, які реалізують цю програму [1, с. 5]. Тобто щодо оптимізації перекладацької діяльності завдання стилістики і перекладознавства взаємодоповнюють один одного, результатом цієї взаємодії має стати повноцінний переклад художнього твору, який ґрунтується на індивідуальній майстерності перекладача, його художній обдарованості, характеристиці, властивій, без сумніву, перекладачці Александрі Ернст.

Так, М.П. Брандес зазначає, що одним із найскладніших завдань перекладача є переклад тексту з однієї мови на іншу, що реалізується за допомогою точного передання смислу зі збереженням стилю оригіналу [1]. Передання стилю автора, безумовно, вміщує відображення стилістичних засобів у тексті твору, які неодноразово були об'єктом дослідження [2–4; 6].

Однак особливості передання стилістичних засобів у перекладі роману Маркуса Зузака «Крадійка книжок» німецькою мовою до цього часу не привертали увагу лінгвістів, що зумовлює актуальність цього дослідження.

Тому **мета статті** – проаналізувати графічні стилістичні засоби у перекладі роману Маркуса Зузака «Крадійка книжок», зважаючи на особливості передання історичної епохи та місцевого колориту німецькою мовою порівняно з текстом оригіналу.

Виклад основного матеріалу. Роман Маркуса Зузака «Крадійка книжок став бестселером літератури для молоді у всьому світі. У тексті оригіналу Маркус Зузак звертає увагу на відображення складного періоду в історії Німеччини – нацистського режиму, використовуючи значну кількість вкраплень німецькою мовою. Німецькі слова, знижена лексика, словосполучення і цілі речення в тексті англійською мовою акцентують увагу читача на реаліях тогочасного німецького суспільства, на трагізмі становища єврейського населення та нещастях німецької дівчинки Лізель [5]. Оскільки німецькі вкраплення виконують роль стилістичного прийому для передання атмосфери суспільства, то виникає питання про те, як зберігаються ці прийоми у тексті німецькою мовою, до яких технік удається перекладачка Александра Ернст, щоб привернути увагу читацької аудиторії і передати дух епохи з усіма її труднощами і протиріччями.

Проаналізувавши текст перекладу роману німецькою мовою, можна стверджувати, що у перекладі вкраплення не присутні. Однак Александра Ернст удається до великої кількості графічних стилістичних засобів. Під графічними стилістичними засобами у лінгвістиці, як правило, розуміють способи графічного маркування лексичних одиниць та цілого тексту [2, с. 84], які слугують для передання емоційного стану мовців (головних героїв твору), розкривають ставлення автора до написаного та активізують увагу читача на найважливіших проблемах.

Із метою активізації читацької аудиторії на ключових моментах твору, а саме – на переживаннях головної героїні Лізель у складні для дівчинки моменти, Александра Ернст застосовує виділення курсивом:

Für Liesel Meminger blieben nur die eingekerkerte Steifheit der Glieder und der beständige Angriff der Gedanken. *Es stimmt nicht. Es stimmt nicht. Es stimmt nicht* [8, с. 14].

Для порівняння проілюструємо текст оригіналу Маркуса Зузака, у якому курсивом виділено лише вкраплення німецькою мовою. У такий спосіб автор намагається підкреслити той факт, що дія роману відбувається саме у німецькому суспільстві і фраза *Es stimmt nicht* у межах англійського тексту, наголошує на критичності ситуації та емоційного стану головної героїні твору:

For Liesel Meminger, there was the imprisoned stiffness of movement and the staggered onslaught of thoughts. *Es stimmt nicht*. This isn't happening. This isn't happening [7, с. 9].

Наведені приклади засвідчують намагання автора роману Маркуса Зузака та перекладачки Александри Ернст сконцентрувати увагу читача на трагізмі ситуації, у якій опинилася німецька дівчинка Лізель. Автор роману використовує вкраплення німецькою мовою в англомовний текст, чим досягає високого ступеня акцентування на емоційному стані головної героїні. Александра Ернст майстерно зберігає і відтворює стилістичний прийом автора, вдаючись до виділення курсивом і повтору фрази саме курсивом, оскільки мова перекладу німецька. Перекладачка має завдання передати зміст та емоційне забарвлення висловлювання, що значно ускладнене порівняно з оригіналом.

Ключові фрази у розділах як оригіналу, так і перекладу наголошені шляхом капіталізації – написання всієї думки чи висловлювання з великої літери:

"HÖR MIT DIESEM KRACH AUF, SAUKERL!" [8, с. 23]

В оригінальному тексті роману висловлювання додатково підкреслене виділенням курсивом зниженої лексики, що додає цьому реченню ще більшої експресивності іq оптимально впливає на читача, тавруючи зневажливе ставлення оточення до Руді:

"STOP THAT NOISE, *SAUKERL!"* [7, с. 16]

Особливої уваги, на наш погляд, заслуговують графічні маркування у тексті перекладу Александри Ернст, виконані за допомогою лапок. Лапки не тільки вводять пряму мову, а й виділяють найвагоміші моменти висловлювань. Здебільшого авторка перекладу дотримується стилістичних функцій лапок, заявлених Маркусом Зузаком:

"Jesse Owens? "Herr Steiner war ein recht hölzerner Mann. Seine Stimme war kantig und verbindlich. Sein Körper war groß und schwer, wie Eiche. Seine Haare waren wie Splitter". Was soll mit ihm sein?"

"Du weißt doch, Papa, der mit dem schwarzen Wunder".

"Ich geb dir gleich schwarzes Wunder! "Er packte das Ohr seines Sohns zwischen Daumen und Zeigefinger".

Rudi wand sich. »Au, das tut weh!« [8 , с. 35]

Александра Ернст детально відображає особливу атмосферу суспільства та передання завуальованого змісту, притаманних Маркусу Зузаку, чітко дотримується структурних компонентів висловлювання героїв твору.

Da schlug ihr das Wort mitten ins Gesicht. Ein Grinsen, ohne nachzudenken. »SAUMENSCH!«, rief sie, und Papa brüllte vor Lachen – und hörte abrupt wieder auf. [8, с. 39]

That was when the word struck her face like a slap. A reflex grin. *"SAUMENSCH!"* she shouted, and Papa roared with laughter, then quieted [7, с. 29].

Однак автор роману, виділяючи вкраплення лапками і курсивом, створює максимально експресивний ефект, якого важко досягти під час перекладу в умовах одномовного контексту, не порушуючи структуру оповіді. Безперечно, оригінальний текст англійською мовою та графічні маркування німецьких вкраплень мають більш виграшну позицію у плані реалізації стилістичних засобів:

"Was ist los?" he said to his son when he showed up in all his charcoal glory. "What the hell is going on here?" The crowd vanished. A breeze sprang up. "I was asleep in my chair when Kurt noticed you were gone. Everyone's out looking for you." [7, с. 25].

»Was ist hier los?«, fragte er seinen Sohn, als der in seiner ganzen verkohlten Pracht die Ziellinie erreichte. »Was zum Teufel geht hier vor?« Die Menge verschwand. Eine Brise erhob sich. »Ich war in meinem Sessel eingeschlafen, als Kurt bemerkte, dass du nicht mehr da warst. Alle suchen nach dir.« [8, с. 34].

Відтворюючи структурну композицію роману, Александра Ернст точно передає смисл та зберігає стиль оригіналу Маркуса Зузака. Авторка перекладу залишає виділення жирним шрифтом для відображення найважливіших ідей та думок на початку розділів, особливо в негативній характеристиці персонажів роману:

EIN PAAR WORTE ÜBER ROSA HUBERMANN
Sie war 1,55 Meter groß und trug die braungrauen Strähnen ihres elastischen Haars zu einem Knoten am Hinterkopf zusammengefasst. Um die Haushaltskasse aufzubessern, wusch und bügelte sie die Wäsche für fünf der wohlhabenderen Familien in Molching.
Ihr Essen schmeckte scheußlich.
Sie besaß das unglaubliche Talent, fast jeden, den sie traf, vor den Kopf zu stoßen.
Aber sie liebte Liesel Meminger.
Sie hatte nur einfach eine merkwürdige Art, diese Liebe zu zeigen.
Ihre Art bestand darin, sie regelmäßig mit dem Kochlöffel und mit Beschimpfungen zu malträtieren [8, с. 22].

Така структура оповіді акцентує увагу читача на негативних рисах Рози Губерманн, на її зневажливому ставленні до дітей, моральних та фізичних стражданнях Лізель.

Висновки. Як показує аналіз перекладу роману Маркуса Зузака «Крадійка книжок» німецькою мовою, перекладачка Александра Ернст приділила значну увагу точній переданню графічних стилістичних засобів, наявних у мові оригіналу.

Із-поміж усіх засобів експресивної передання трагізму ситуації німецького суспільства переважають лапки. Інформа-

ція у лапках – це не тільки пряма мова, а й виділення найважливіших моментів у висловлюваннях головних героїв.

Перекладачка оптимально використовує графічний стилістичний засіб – капіталізацію. Особливо помітним цей спосіб виділення постав для відображення зниженої лексики, яку використовує пані Губерманн, звертаючись до Лізель та її товариша Руді.

Капіталізація слів «SAUKERL» та «SAUMENSCH», що характеризує мову окремих персонажів, свідчить, з одного боку, про найвищий ступінь приниження, якого часто зазнають діти, а з іншого – дружнього ставлення, оскільки ці звертання для них стали нормою.

Виділення жирним шрифтом передані аналогічно як в оригінальному тексті і є засобом привернення уваги читача до поведінки і життєвої позиції пані Губерманн та її чоловіка. Цим шрифтом виділені також найважливіші думки кожного розділу, подані на його початку.

Курсив як графічний стилістичний засіб маркування з метою залучення уваги читача не лише оптимально переданий у перекладі роману, а й виконує додаткову функцію – підкреслення через те, що Александра Ернст удається до повтору виділеної курсивом фрази, який відсутній в оригінальному тексті саме цим шрифтом. Ця особливість засвідчує безпосередній вплив перекладача на відтворення атмосфери у творі. Авторці перекладу, очевидно, ситуація видалася більш екстраординарною, ніж самому письменникові. У цьому разі повтор у виділенні курсивом став проявом ціннісно-орієнтованих характеристик особи перекладача, що посприяло підвищенню акцентів у тексті перекладу.

У перспективі доцільно, на наш погляд, проаналізувати лексичні та синтаксичні стилістичні засоби у романі Маркуса Зузака англійською та перекладі Александри Ернст німецькою з метою виявлення схожих та відмінних стилістичних особливостей в оригінальному та перекладеному текстах, щоб створити цілісну палітру передання стилістичних засобів у німецькому перекладі роману.

Література:

1. Брандес М.П. Стиль и перевод (на материале немецкого языка). Москва: ВШ, 1988. 127 с.
2. Волощук І.І. Графічні способи маркування іронії (на матеріалі англомовної художньої прози). Наукові записки Ніжинського державного університету імені Миколи Гоголя: зб. наук. праць. Ніжин, 2012. Філологічні науки. Мовознавство. Київ. С. 84–87.
3. Кияк Т.Р., Огуй О.Д., Науменко А.М. Теорія та практика перекладу (німецька мова): підручник для студентів вищих навчальних закладів. Вінниця: Нова книга, 2006. 592 с.
4. Новікова К.О. Використання стилістичних фігур та тропів в англомовних рекламних слоганах та проблеми їх перекладу. Записки з романо-германської філології. Одеса: КП ОМД, 2016. Вип. 1 (36). С. 123–130.
5. Семен Г.Я., Черська Ж.Б. Німецькі елементи у романі Маркуса Зузака «Крадійка книжок». *Науковий вісник Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка. Серія: Філологія: зб. наук. праць*. Дрогобич, 2018. № 9. С. 195–198.
6. Степанюк М. Графічні та граматичні засоби вираження емоцій у романах Ш. Бронте і Е. Бронте. *Науковий вісник Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки: наук. журн*. Луцьк: Вид-во СНУ ім. Лесі Українки, 2014. Філологічні науки. Мовознавство. № 5 (282), С. 57–60.

Джерела ілюстративного матеріалу:

7. Zusak M. The Book Thief. London: A Random House Group Company, 2005. 252 p.
8. Zusak M. Die Bücherdiebin – The Book Thief. Aus dem Englischen von Alexandra Ernst. CBJ. E-books. München: Blanvalet Verlag, 2008. 295 S.

Семен Г. Я., Черская Ж. Б. Особенности использования графических стилистических средств в переводе романа Маркуса Зузака «Воровка книг»

Аннотация. В статье проанализированы особенности использования стилистических приёмов в переводе романа Маркуса Зузака «Воровка книг». Внимание сосредоточенно на способах передачи атмосферы немецкого общества времён нацизма с помощью стилистических средств, среди которых преобладают графические, что служит для подчёркивания ключевых характеристик персонажей романа.

Ключевые слова: стиль, перевод, стилистическая функция, значение слова, сниженная лексика, графические стилистические средства.

Semen H., Cherska Zh. The Peculiarities of the Graphical Stylistic Devices' Usage in the Translation of the Marcus Zusak's Novel "The Book Thief"

Summary. The article is devoted to the analysis of the stylistic devices in the translated text of the novel by Marcus Zusak "The Book Thief". The novel contains a lot of graphical elements which are used for the creating of main speech characteristics of the protagonists and emphasizing the dramatic situation in the German society.

Key words: style, translation, stylistic function, word meaning, swear words, graphical stylistic elements.

УДК 811.133.1:659.1-028.16

Семенова О. В.,
кандидат філологічних наук, доцент,
доцент кафедри французької та іспанської мов
Горлівського інституту іноземних мов
ДВНЗ «Донбаський державний педагогічний університет»

ВЕРБАЛЬНА РЕПРЕЗЕНТАЦІЯ АРГУМЕНТАЦІЇ (НА МАТЕРІАЛІ РЕКЛАМНИХ ТУРИСТИЧНИХ ТЕКСТІВ)

Анотація. Статтю присвячено опису вербальних засобів вираження аргументативної функції на матеріалі французьких рекламних туристичних проспектів та буклетів. Визначено дискурсивну композицію, інвентар аргументативних засобів: уживання дієслів дійсного та умовного способів, імперативні форми дієслів, імпліцитні форми адресата, зміну кеглю та візуальних маркерів пояснювальних елементів тощо.

Ключові слова: аргументація, рекламний туристичний проспект, рекламний туристичний буклет, дискурсивна композиція, адресат, адресант.

Постановка проблеми. Дослідження аргументації та засобів її вираження у різноманітних видах дискурсу викликає зацікавленість із боку дослідників різних галузей науки, які прагнуть виділити та структурувати вербальні методи впливу на адресата, зокрема якщо йдеться про рекламні дискурси різних типів. Актуальність зумовлена необхідністю висвітлити французький туристичний дискурс у руслі лінгвістичних досліджень.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Вивченням структурних, семантичних, жанрових, стилістичних і комунікативних особливостей рекламних текстів, зокрема туристичних, займалися Д. Розенталь, Х. Кафтанджиев, О. Панченко, Дж. Кромптон, Ф. Броссон, Д. Менгено, А. Рене, Є. Медведєва, С. Бортник, Г. Абрамова, В. Прима, Н. Гурська, А. Годдард, Г. Грін, Г. Сухомудь, В. Артман, Г. Кук, О. Соловей-Змієвська та інші, але дослідження французьких туристичних проспектів та буклетів досі не були предметом комплексних спеціалізованих розвідок, що є важливим для розуміння функціонування аргументативного процесу в різних мовах.

Метою статті є виявлення інвентарю можливих лексико-граматичних засобів вираження аргументативної функції туристичних текстів.

Виклад основного матеріалу. Аналіз туристичних проспектів на предмет вербальних засобів вираження аргументативної функції розпочато з класифікації туристичних проспектів, яку подають французькі експерти. Фредерік Броссон (Frédéric Brosson), автор робіт із французького ділового мовлення для тих, хто вивчає французьку як другу іноземну, у своєму посібнику «Французька мова у сфері туризму» (Le français du tourisme) класифікує туристичні проспекти за двома видами: рекламні та нерекламні [1]. До перших він зараховує власне рекламу, буклети та каталоги туристичних агентств, а до других – репортажі друкованих ЗМІ та путівники. Для аналізу вербальних засобів вираження аргументативної функції обрано рекламні туристичні тексти, зокрема рекламні проспекти та буклети.

Перед тим, як розпочати лінгвістичний аналіз текстів туристичних проспектів, важливо з'ясувати принципові ознаки текстів рекламних проспектів та буклетів, мету створення, адресата та адресанта кожного з підвидів. По-перше, адресантом (представники туристичних палаців, парків розваг, музеїв, туристичні агентства) рекламних туристичних проспектів є спеціальні команди, групи професіоналів, головна мета яких – уплинути на потенціального покупця та змусити його схилитися до вибору туристичного продукту, що рекламується. По-друге, порівнюючи адресатів рекламних туристичних проспектів та буклетів, можна говорити про помилкову схожість, бо між ними є принципова відмінність, що впливає на вибір засобів аргументації. Вона полягає в тому, що адресат рекламних туристичних проспектів – будь-яка людина, незалежно від того, є чи немає в неї бажання купувати туристичний продукт. Автори ж туристичних буклетів звертаються до аудиторії, яка зацікавлена в придбанні туристичної продукції і яка має уявлення про бажаний напрямок своєї подорожі. По-третє, познайомившись з особою адресата та адресанта, не можна не сказати про цілі, що переслідують автори рекламних туристичних проспектів та буклетів. Автори туристичних буклетів мають на меті ознайомити аудиторію з визначними пам'ятками природи та культури, заохотивши тим самим аудиторію до особистого знайомства з ними, та підкреслити необхідність відвідання. По-четверте, важливою характерною особливістю туристичних проспектів будь-якого типу є місце її розташування, що може дати додаткову характеристику туристичним проспектам [2; 3]. Із метою порівняння важливо сказати, що рекламні туристичні проспекти найчастіше розташовують на плакатах, афішах чи в пресі, а туристичні буклети є у вільному доступі в будь-яких точках туристичної інформації, зокрема туристичні агенції, готелі, аеропорти чи вокзали.

Аналізуючи дискурсивні особливості текстів туристичних проспектів, варто зазначити, що розподіл дискурсивних типів, що використовуються в туристичних буклетах та рекламних туристичних проспектах, відбувається згідно з чіткою структурою, яка є спільною для кількох одночасно. Наприклад, тексти туристичних буклетів мають таку структуру, як описовий, розповідний та аргументативний дискурс. Проте не в усіх туристичних буклетах ця структура має відображення в організації тексту, не завжди новий дискурс характеризується новим підпунктом тексту. У тексті проспекту Circuit touristique: Tinténiac-Montmurant перший розділ буклету є переважно описовим типом дискурсу, в другому відбувається чергування описових та розповідних елементів, є вставки аргументативних елементів, а третій є суто аргументативним. Отже, структура двох головних розділів може бути представлена так: *Lors de son édification*

en 1723, le château de Caradeuc a déjà tiré un trait sur ce passé mouvementé: il fut le berceau de La Chalotais, procureur du Roi au Parlement de Bretagne et défenseur des libertés bretonnes [1].

У дискурсивній структурі туристичного буклету Circuit touristique: La Vallée de la Rance переважають описові елементи, розповідний дискурс вводиться один раз, у вигляді підрозділу, що представляє історію «La Maison de l'Egorgenie». Оскільки туристичний об'єкт не має цікавої та насиченої історії існування, автори вирішили сконцентруватися на описі усіх визначних пам'яток сьогодення. Варто порівняти тональність описового дискурсу, що превалює у більшій частині тексту та розповідного елемента: *La Rance achève son parcours aux pieds de Dinard et Saint-Malo, en une ria somptueuse. Ici se mêlent eaux douce et salée pour inventer un univers où se succèdent criques boisées et amples baies [2].*

В іншому туристичному буклеті – Circuit touristique: Madame de Sévigné – стандартна структура дискурсивної організації тексту змінюється завдяки пояснювальним елементам, які винесені окремими підрозділами, виділені за допомогою зміни кеглю та візуальних маркерів, що мають привернути увагу адресата [3].

Майже всі тексти туристичних буклетів демонструють аргументативний дискурс в останньому розділі тексту, наказові форми дієслів, конструкції «il faut» («необхідно», «потрібно», «варто»), безпосереднє звернення до адресата за допомогою займенника «vous» («ви»). Винятком можна вважати туристичний буклет Circuit touristique: Brocéliande, останній розділ якого є прикладом описового дискурсу, проте переконання адресату все одно здійснюється, зокрема завдяки різноманітному використанню стилістичних фігур, наприклад: *Quittez votre véhicule pour profiter des nombreux loisirs proposés tout au long du circuit du Pays de Madame de Sévigné. Choisissez une halte originale: base nautique de Haute Vilaine, plan d'eau de la Valière, [...] [4].*

Дискурсивна композиція текстів рекламних туристичних буклетів значно відрізняється, адже є обмеження обсягу тексту, тому добираються найбільш ефективні засоби вираження аргументативної функції. У більшості випадків головну аргументативну роль виконують фотографії туристичних продуктів, а текст завжди є яскравим прикладом поєднання аргументативного, наказового та описового дискурсу. Автори рекламних туристичних проспектів впливають на адресатів за допомогою безпосереднього звернення, використовуючи особовий займенник «*vous*», умовний спосіб (*Subjonctif*), майбутній граматичний час (*Futur Simple)*. Описовий дискурс застосовується для додаткового акценту на особливостях туристичного продукту і часто представляється не в чистому вигляді, а разом з аргументативними елементами, наприклад: *En tant que patrimoine mondial de l'UNESCO, le sanctuaire de Jongmyo vous accueillera au printemps avec des cérémonies rituelles [5].*

Підбір морфологічних вербальних засобів, що дозволили б переконати адресата як туристичного продукту та необхідності його придбання, відбувається дуже ретельно, зважаючи на аудиторію, до якої звертається автор та особливостей продукту, що рекламується. Саме тому, незважаючи на основні принципи морфологічної побудови текстів, можна знайти деякі принципові відмінності у різних прикладах туристичних буклетів.

Найпоширенішим часом, що використовується у текстах, є теперішній (Présent de l'Indicatif). Якщо звернутися до дискурсивно-типологічного аналізу текстів, варто зазначити, що він застосовується у фрагментах текстів туристичних буклетів, що належать до пояснювального, описового чи аргументативного типу, причому у фрагментах пояснювального та описового типу він відіграє одну з головних ролей, позначаючи актуальність інформації, що представляється, демонструючи її достовірність та правдивість, наприклад: *La Rance achève son parcours [...]. Ici se mêlent eaux douce et salée [...][2].*

Наступна важлива ознака текстів туристичних буклетів пов'язана з використанням минулих часів (Passé Simple та Passé Composé), що маркують завершену дію, застосовуються з однаковою частотністю, тому, на перший погляд, зрозуміти логіку їх використання досить складно. Проаналізувавши декілька прикладів, можна припустити, що Passé Simple застосовується для опису історичних подій, легенд, історій, а Passé Composé – для формального віднесення тієї чи іншої події до минулого. Використання обох часів нерідко зустрічається в одному і тому ж туристичному буклеті, наприклад: *Un soir d'hiver, le passeur vit deux hommes balancer à l'eau un sac [...]. Il interpella les malfaiteurs qui disparurent dans l'obscurité. Le lendemain, on retrouva le passeur, son épouse et six de ses sept filles égorgés dans leur foyer. La force des flots envahissant l'estuaire a longtemps permis l'exploitation de moulins à marées tels ceux du Quinard (Saint-Jouan-des-Guérêts) ou de Beauchet (Saint-Père-Marc-en-Poulet) [2].*

Минулий незавершений граматичний час (Imparfait) трапляється в текстах туристичних буклетів досить рідко, коли його застосування є логічним та доречним, наприклад, в описах історії туристичних продуктів, він гармонійно замінюється часом Passé Simple, можливо, для додавання тексту відтінку літературного твору.

Не меншої уваги потребує аналіз застосування майбутнього граматичного часу (Futur Simple), який адресанти використовують не тільки з метою віднесення дії, що описується, до майбутнього, зокрема для активного переконання адресата, його спонукання до дії, наприклад, *[...] c'est la quête du Graal, mise à l'honneur par l'abbé Gillard, qui ravira les amateurs d'art insolite à travers vitrail et mosaïque richement ornés [4].*

Досить цікавим прийомом є застосування кількох граматичних часів в одному фрагменті тексту, наприклад, у буклеті Madame de Sévigné: *Indépendante et cultivée, la marquise de Sévigné (1626-1696) a durablement marqué la littérature française. Parce qu'elle doit régulièrement s'éloigner de ses enfants résidant au château des Rochers-Sévigné, elle entame avec eux un intense échange épistolaire. Il durera un quart de siècle! Parmi les plus belles lettres figurent celles écrites à son aînée, la comtesse de Grignan, qu'elle considérait comme «la plus jolie fille de France». Madame de la Fayette ou encore ses cousins seront des correspondants réguliers. Sa correspondance ne sera publiée qu'après sa mort; il faudra attendre 1818 pour en lire une édition complète, provoquant un véritable engouement qui ne s'est jamais démenti [3].*

Одночасне використання часів Présent de l'Indicatif, Passé Simple, Passé Composé, Futur Simple, Imparfait дозволяє представити історію динамічно, викликати у адресата відчуття «присутності» та причетності до події, що описується.

Наступна низка морфологічних особливостей текстів туристичних буклетів пов'язана з репрезентацією адресата та адресанта. У жодному з проаналізованих буклетів не виявлено експліцитних засобів представлення особи адресата, зокрема відсутні займенники «*nous*» («ми»), «*je*» («я»), не часто вживається займенник «*on*» («безособовий займенник»). Автори

буклетів, рекламодавці ховають свою особу за назвами туристичних напрямків, цікавих, історично важливих місць. Аналіз способів представлення адресата виявився не зовсім можливим без одночасного пошуку способів звернення до нього, бо будь-яке речення, в якому яскраво виражена особа адресата, експліцитно, рідше імпліцитно, представляє адресата. Основні засоби досягнення поставленої мети – звернення до аудиторії: займенник «*vous*», нейтральні іменники, що виражають особу адресата – «*le voyageur*» («мандрівник»), «*l'amateur*» («аматор»). Зв'язок між автором та читачами формується за допомогою дієслів *«convier» («запросити»), «conter» («розповідати»), «offrir», «proposer» («пропонувати»)*, за якими перераховуються всі можливі розваги, що пропонує туристичний продукт. Приклади, що демонструють засоби вираження особи адресата та адресанта та взаємозв'язку між ними, наприклад, *L'industrie a laissé en Brocéliande de suprenants témoignages: une visite aux Forges de Paimpont, à Plélan-le-Grand, vous contera l'aventure industrielle d'un pays qui, du milieu du XVII*^{e} *siècle à la fin du XIX*^{e}*, se tournait tout entier vers la production de fer; Terre de légendes, Brocéliande l'est assurément. La geste arthurienne y convie sans cesse le voyageur à s'arrêter, à la découverte de sites baignés de mystère; Que l'on soit amateur de randonnée ou de découverte, les activités ne manquent pas le long du circuit. Le Canal d'Ille-et-Rance offre ainsi de naviguer à la rencontre des villages; canoë-kayak à Saint-Domineuc ou péniche, à vous de choisir! [4]*

Незважаючи на той факт, що туристичні буклети не є засобом активного переконання адресатів, агресивного впливу на їхню думку, на відсутність частотної та яскраво вираженої аргументації, в текстах буклетів можна знайти приклади безпосереднього звернення до адресата та його агітації до придбання туристичного продукту. Схожа аргументація досягається кількома засобами. По-перше, застосуванням теперішнього часу і звернення до адресата за допомогою займенника «*vous*», наприклад, *Aujourd'hui vous pouvez séjourner dans les chambres d'hôtes de ce magnifique édifice classé aux Monuments Historiques.*

По-друге, досить часто трапляється використання Futur Simple у реченнях як стверджувального, так і заперечного типу, причому заперечні речення мають більш агрументативну силу, наприклад, *Le patrimoine religieux ne s'en laisse pas conter et vous ne manquerez pas les nombreuses églises et chapelles qui rythment la campagne de leurs clochers aux formes variées; Vous pourrez visiter le jardin français, la tour, la chapelle qu'elle fit édifier entre 1671 et 1675 et le Parc dont elle nomma les allées.*

Найбільш прозорим та очевидним засобом впливу на думку адресата та переконання його у необхідності придбати туристичний продукт є використання Impératif (наказовий спосіб) дієслів та наказових конструкцій типу «*il faut*», наприклад, *Visitez le musée pour en savoir plus!; Il faut visiter le vaste parc de cette résidence d'agrément.*

Синтаксис (як засіб аргументації) відіграє не досить значну роль у туристичних буклетах. Тексти туристичних буклетів є низкою логічно та семантично пов'язаних одне з одним розповідних речень. У деяких випадках трапляються складні речення, перенавантажені перерахуваннями, великою кількістю однорідних членів речення, проте більшість текстів мають просту структуру, що легко сприймається та розуміється. Інтерес до перерахувань пояснюється аргументативною силою, адже вони мають на меті продемонструвати широкий спектр послуг, що пропонує той чи інший туристичний продукт, його історичне значення, наприклад: *Choisissez une halte originale: base nautique de Haute Vilaine, plan d'eau de la Valière, étang de Châtillon-en-Vendelais, plans d'eaux de la Cantache (Champeaux, Montreuil-sous-Pérouse) et du Pertre proposent promenades le long de sentiers aménagés, pêche à la ligne (à condition d'être détenteur d'une carte de l'APPMA), observations ornithologiques… et même de la voile!*

Знак три крапки в таких реченнях має важливу синтаксичну роль, який указує на можливість продовження списку позитивних якостей та цікавої інформації стосовно продукту, що пропонується.

Проте це не єдиний випадок вживання знаку трьох крапок у туристичних буклетах, адже частим є їх використання у підзаголовках до структурних елементів текстів, наприклад: *De malouinières en fortifications…; À voir, à faire…; Et l'eau pour miroir…* У такому разі три крапки привертають увагу адресата, інтригуючи його, спонукаючи прочитати інформацію, що слідує далі.

Окличні речення, як відомо, є дуже ефективним засобом впливу на адресата, виражаючи активне спонукання до дії. Саме тому їх використання у текстах туристичних буклетів не є доречним, адже дискурс туристичних проспектів унеможливлює агресивний вид аргументації.

Найпоширенішим граматичним часом у проаналізованих рекламних туристичних проспектах виявився Futur Simple, наприклад: *L'histoire de quelques milliers d'années réapparaîtra...; Le sanctuaire [...] vous acceuillera; Vous ne serez pas étonné; Personne ne vous croira; La première chose que vous verrez.*

Його вживання пояснюється необхідністю викликати позитивні емоції адресата, які він отримає за умови вибору саме цього туристичного продукту. Présent de l'Indicatif також має широке застосування, зокрема коли йдеться про опис природи чи стану туристичного об'єкта, що рекламується, наприклад: *Il donne vie avec majesté aux pyramides; Joue de tous ses reflets; Les fleuves sont la voie royale.*

Passé Composé використовується досить рідко, коли необхідно сказати про минулий досвід адресата або, як у разі туристичного проспекту Нової Гвінеї, продемонструвати можливі відгуки про подорож, наприклад: *J'ai navigué sur l'océan de verdure.*

Важливою відмінністю аргументативного дискурсу туристичних проспектів є використання наказового способу дієслів (Impératif), який має на меті запросити адресата, переконати його обрати туристичний продукт, що рекламується, наприклад: *[…] visitez la Corée; Soyez les bienvenus au pays […].*

У більшості текстів рекламних туристичних проспектів, на відміну від буклетів, чітко виражається адресат, за допомогою особового займенника «*vous*», що може виступати як підмет чи як додаток, наприклад: *Si vous pensez [...]; Vous ne serez pas étonné; La première chose que vous verrez; Le sanctuaire [...] vous acceuillera; Personne ne vous croira.*

Адресант найчастіше представлений імпліцитно, за допомогою використання назви туристичного агентства, або інтернет-сайту туристичного продукту, наприклад, *Office National du tourisme Coréen, www.tour2korea.com; www.egypt.travel; Amazonie francaise Guyane, www.tourisme-guyane.com.*

Синтаксис текстів рекламних туристичних проспектів характеризується відсутністю окличних речень, що має особливий вплив на підсвідомість споживачів. Використовуючи розповідні речення, автори реклами демонструють ненав'язливість своєї думки, показують переваги продукту, проте не застосовують активних засобів переконання адресата, адже цей процес відбувається завдяки ретельному підбору мовних засобів, а занадто виражена аргументація в таких випадках може відлякувати споживачів. Текст туристичних проспектів представляє собою в середньому від трьох до шести речень, одним із яких обов'язково є слоган. Так, наприклад, у туристичному проспекті Кореї – це *Si vous pensez que l'histoire est seulement dans les livres, visitez la Corée*; Єгипту – *Les égyptiens vous offrent ce qu'ils ont de plus précieux: le soleil*; Нової Гвінеї – *Personne ne vous croira*.

У кожному з проаналізованих рекламних туристичних проспектів використовується свій особливий тип речень, зумовлений стилістично. Наприклад, проспект Кореї є трьома реченнями, перше з яких – слоган, два інші – прості поширені речення. Туристичний проспект Єгипту – трохи більший за обсягом текст, у якому переважають прості речення, ускладнені численними перерахуваннями, а також виділеннями, наприклад: *[…] ce soleil, vous ne serez pas étonné de le retrouver […]*. Що стосується проспекту Нової Гвінеї, то це приклад тексту, в якому складні речення чергуються з простими.

Така структура сприяє підсиленню впливу на адресата, адже прості речення виражають констатацію незаперечного факту. Порівняно з поширеними реченнями опису природи вони допомагають адресатові ухвалити рішення на користь саме цього туристичного продукту. Особливу силу має фінальна фраза тексту, наприклад: *Une aventure inoubliable à ne manquer sous aucun prétexte*, яка завдяки своїй стислості та використанню заперечення створює враження неспростовного факту, спонукання до дії.

Висновки. Туристичний дискурс є окремим підвидом інституційного дискурсу, який має власну предметну галузь. Вивчення туристичного дискурсу – основа для розроблення методів і способів популяризації культурної інформації. Зважаючи на те, що сфера туризму динамічно розвивається, вивчення туристичного дискурсу вбачається перспективним напрямом лінгвістики, а зважаючи на брак робіт порівняльного характеру туристичного дискурсу, актуальними є дослідження на матеріалі різних підтипів дискурсу та мов.

Література:

1. Brosson F. Le français du tourisme. P.: Presses Universitaires de France, 1997. P. 14–35.
2. Maingueneau D. Communaute discursive // Dictionnaire d'analyse du discours. P.: Edition de Seuil, 2002. P. 104–106.
3. Renner H., Renner U., Tempesta G. Le français du tourisme. P.: Clé International, 1993. 128 p.
4. Джерела:
5. URL: https:/www.calomeo.com/books/00121709130b55862b704
6. URL: https:/cdt5.media.tourinsoft.eu/upload/ Circuit-touristique-de-la-vallee-de-la-Rance-2004.pdf
7. URL: https://cdt35.media.tourinsoft.eu/upload/Circuit-Madame-de-Sevigne.pdf
8. URL: https://ru.calameo.com/read/000011370907d790c066d
9. URL: https://www.letstravel.ch/wp-content/uploads/brochures/LETSTRAVEL_Brochure_Japon_2018_CHF_pano.pdf

Семенова Е. В. Вербальная репрезентация аргументации (на материале рекламных туристических текстов)

Аннотация. Статья посвящена описанию вербальных средств выражения функции аргументации на материале французских рекламных туристических проспектов и буклетов. В результате анализа были выявлены дискурсивная композиция текстов, инвентарь средств аргументации: употребление глаголов изъявительного и условного наклонения, повелительные формы глаголов, имплицитные формы адресата, изменение кегля и визуальных маркеров и т.д.

Ключевые слова: аргументация, рекламный туристический проспект, рекламный туристический буклет, дискурсивная композиция, адресат, адресант.

Semenova O. Verbal representation of argumentation (on material of tourist advertising texts)

Summary. The article deals with the description of verbal means of expressing argumentative function on material of French tourist discourse, a distinct subtype of institutional discourse. The discourse composition of the noted texts is defined, the inventory of argumentative means: the use of verbs (indicative and imperative mood), imperative verb forms, implicit verb forms and nouns denoting addressee person, change of print and visual markers of explanatory elements.

Key words: argumentation, tourist advertising brochures, tourist advertising booklet, discourse composition, addressee, addresser.

УДК 811.111:378.147

Соколова К. В.,
кандидат філологічних наук, доцент кафедри іноземних мов
Придніпровської державної академії будівництва та архітектури

Щетинникова О. О.,
викладач кафедри іноземних мов
Придніпровської державної академії будівництва та архітектури

Сонник Н. С.,
викладач кафедри іноземних мов
Придніпровської державної академії будівництва та архітектури

УДОСКОНАЛЕННЯ НАВИЧОК З ОПИСУ СТАТИСТИЧНИХ ДАНИХ АНГЛІЙСЬКОЮ МОВОЮ В МЕЖАХ ПРОФЕСІЙНО-ОРІЄНТОВАНОГО НАВЧАННЯ

Анотація. У навчально-методичній статті розглянуто особливості навчання роботи зі статистичною інформацією на іноземній мові в межах професійно орієнтованого навчання студентів. У статті розглядається якісний підхід щодо активізації та розширення відповідного лексичного запасу студентів для аналізу статистичної інформації, зокрема графічної, англійською мовою та представлена система лексичних вправ для ефективного засвоєння та практичного використання матеріалу. Подані принципи роботи з інфографіками можуть бути використані в різних курсах з іноземної мови (англійської) для студентів, магістрів, аспірантів різного профілю.

Ключові слова: професійна комунікація, лексичні навички, інфографік, професійно орієнтоване навчання, статистичні дані.

Сучасне інформаційне суспільство з кожним кроком потребує все більш високого рівня володіння іноземною мовою як засобом міжнародного спілкування з метою вирішення проблем міжкультурної комунікації та взаєморозуміння учасників спілкування.

Постановка проблеми. Нові соціальні та економічні умови під впливом глобалізації, що прогресує, вимагають пошуку більш ефективних методів навчання майбутніх спеціалістів, для яких володіння іноземною мовою є необхідним складником професіоналізму, бо дозволяє працювати з інформацією, яка поширена у всьому світі. Зміст та технології процесу навчання іноземної мови (англійської) у закладах вищої освіти немовного (технічного) профілю повинні безумовно відображати цілі та завдання підготовки фахівця, ураховуючи специфіку його майбутньої професійної діяльності [2].

Незважаючи на достатньо активну увагу деяких немовних вищих навчальних закладів до вивчення іноземної мови, в контексті професійно орієнтованого навчання проблема є достатньо актуальною й не повністю вирішеною через те, що методи навчання і сам матеріал не завжди вчасно віддзеркалюють потреби сучасного суспільства.

Аналітична робота з такими видами статистичної інформації, як таблиці, інфографіки є невід'ємною частиною міжкультурної ділової, наукової комунікації, яка ведеться англійською мовою. Візуальний графічний контент є складником наукових досліджень, презентацій, проектів тощо. Навички аналітичного читання та опису статистичних даних англійською мовою є одним із ключових факторів під час здобуття професії та кар'єрного росту в будь-якій галузі та країні, тому доречно наголосити, що аналітична та описова робота з інфографіками має буди внесена до програми не лише таких курсів, як «Ділова іноземна мова», але й «Мова за професійним спрямуванням», або «Наукова іноземна мова» для магістрів, аспірантів закладів вищої освіти різних немовних спеціальностей.

Формування необхідних навичок для навчання презентації статистичних даних англійською мовою в контексті професійної підготовки майбутніх фахівців повинно бути невід'ємною часткою в опануванні іншомовного ділового та професійного спілкування та впроваджуватися ефективними методами із залученням автентичних матеріалів.

Проблема формування англомовної компетенції майбутніх фахівців має багато різних аспектів та постійно потребує вдосконалення. Необхідно відокремити такі специфічні риси:

– перше протиріччя полягає між теоретичним і практичним ставленнням до проблеми з боку всіх, кого ця проблема стосується;

– друге – між розумінням необхідності знання англійської мови сучасним студентом і його фактичним рівнем знань мови;

– третє – між розумінням необхідності використання суто спеціальних аспектів із застосуванням статистичних розробок у викладанні англійської мови (що підвищить професійну освіченість студентів і дасть можливість користування необхідними даними як для вивчення предметів за спеціальністю на англійської мові, так і для презентації теми за обраною тематикою дослідження англійською).

Аналіз останніх досліджень і публікацій. ***Огляд*** сучасних підручників із ділової англійської мови показав, що матеріали для навчання опису графіків та презентації статистичних даних присутні тією або іншою мірою в сучасних підручниках зарубіжних авторів, але лише як окремий фрагмент ділової комунікації, переважно у вигляді завдань для підготовки до міжнародних іспитів IELTS, BEC або рубрик, присвячених презентаціям [3; 4; 5]. Деякі викладачі-методисти та науковці (Ковальова Ю.Ю., Є.А. Успенська, М.В. Шмаль) у своїх дослідженнях приділяють увагу процесу навчання та формування

необхідних навичок з опису статистичних даних із точки зору письма та говоріння. Так, Ю.Ю. Ковальова у своєму дослідженні розглядає розроблену експериментальну технологію, яка була використана для навчання навичкам опису та інтерпретації графічної інформації англійською мовою студентів технічних спеціальностей [5, с. 31]. Результати досліджень автора свідчать про позитивну динаміку формування цих навичок, але перевірка ефективності технології ще вимагає часу.

Мета статті – довести доцільність навчання навичкам опису графічної інформації студентів, магістрів, аспірантів у межах професійно орієнтованого навчання. Продемонструвати відповідну систему вправ іноземною мовою (англійською) у межах різних курсів англійської мови на базі посібника «Подаємо статистичні матеріали англійською» [1], яка сприяє формуванню необхідних навичок під час роботи зі статистичною інформацією в процесі навчання. Питання пошуку шляхів підвищення ефективності суто професійної підготовки студентів немовних спеціальностей, постановка нових завдань, створення нових, більш сучасних методів навчання зумовили створення цього посібника.

Запропонована система вправ дозволяє ефективно оволодіти необхідним лексичним запасом (тематичним вокабуляром) та принципами демонстрації статистичних даних англійською мовою. Світова практика доводить, що саме таблиці, графіки та діаграми допомагають чітко та лаконічно презентувати думки та ідеї.

Виклад основного матеріалу. Ураховуючи вищесказане, було поставлене завдання розробити курс, орієнтований на розвиток та формування базових навичок побудови й опису різних видів графіків та активізацію й розширення відповідного лексичного запасу студентів для аналізу статистичної інформації, зокрема графічної, англійською мовою. Цей посібник зорієнтований на специфіку економічної галузі, але може бути використаний для навчання ділової та професійної комунікації різної спрямованості.

Під час виконання науково-дослідницької роботи, під час проходження практики студенти старших курсів та аспіранти постійно зіштовхуються з необхідністю аналізувати та коментувати різні показники тенденцій будь-яких змін (зростання, спаду тощо), виникає потреба продемонструвати свої дослідження в презентаціях за професіональною тематикою. Навички читання графічної інформації необхідні також для успішного складання міжнародних мовних іспитів, зокрема IELTS.

Оскільки посібник «Подаємо статистичні матеріали англійською"» апробовано серед студентів економічних спеціальностей та доведено його практичне значення, було ухвалено рішення щодо залучення матеріалів посібника до програми магістрів та аспірантів немовних спеціальностей у межах відповідних курсів з англійської мови. Ефективність застосування зумовлена цілісно представленим та систематизованим матеріалом для навчання усному та письмовому опису графічної, статистичної інформації, а також відповідній системі вправ. Значна увага приділяється формуванню лексичних навичок. Лексичні навички презентують лексичну частину мови, є компонентами мовних умінь та створюють фундамент для забезпечення використання мови як засобу спілкування.

Посібник містить теоретичні матеріали та практичні завдання як для аудиторної, так і самостійної роботи студентів. Він складається з трьох розділів, кожний із яких містить сучасні теоретичні відомості та практичні завдання, що сприяють розвитку презентаційних навичок англійською мовою. Результативність формування навичок презентації статистичної інформації англійською мовою підвищується завдяки цілісному, поетапному підходу до навчання.

Із метою практичної реалізації було розроблено комплекс вправ для формування професійної англомовної компетенції з опорою на лексичний аспект.

Успішне навчання лексики може бути гарантовано тільки завдяки раціональній системі вправ, побудова яких пов'язана з вирішенням таких питань: 1) визначення типів і видів вправ, які повинні увійти до системи навчання лексики; 2) встановлення послідовності використання типів і видів вправ, ураховуючи стадії формування і розвитку вмінь; 3) урахування позитивного взаємовпливу різних видів мовної діяльності в навчальному процесі [5].

Одним зі шляхів оволодіння терміносистемою професійної сфери є читання та аналіз автентичних текстів. Саме з урахуванням цього аспекту створювалися вправи для опанування термінологічною лексикою під час роботи з автентичними текстами.

На основі добраних текстів створено комплекс вправ із метою вирішення професійних завдань під час роботи зі статистичними матеріалами.

Засвоєння термінологічної лексики навчального посібника починається з виконання некомунікативних вправ для набуття навичок оперування термінами (для опису графічної інформації) і закінчується виконанням умовно-комунікативних і комунікативних вправ у межах практики усного мовлення під час вирішення комунікативних і змістовних завдань.

Такі вправи охоплюють широкий спектр завдань, зокрема від ідентифікації і номінації термінів до активного використання під час продукування власних текстів на основі прочитаного. При цьому мають місце ті види мовленнєвої діяльності, які передбачають розуміння логічних зв'язків між елементами і частинами тексту, ієрархії і причинно-наслідкових відносин, визначення головного змісту тощо.

Тому традиційні вправи з читання тексту і відповіді на питання щодо прочитаного були трансформовані у творчі завдання комунікативного характеру.

Поділяючи думки В.Л. Скалкіна, вважаємо, що змодельовані вправи повинні мати комунікативне завдання, сприяти мотивації студентів, стимулювати мовну діяльність та впливати на операційну структуру тексту, прогнозуючи можливі труднощі [9].

До таких комплексів вправ у навчальний посібник увійшли три такі групи: *дотекстові, текстові і післятекстові.* Системне виконання таких вправ може забезпечити не тільки розуміння термінологічної лексики під час читання навчальної професійної літератури з метою отримання необхідної інформації, але й усвідомлене та грамотне використання лексичних одиниць сфери спілкування під час вирішення завдань.

Метою дотекстових вправ є семантизація, первинне закріплення термінологічної лексики, ідентифікація і розуміння значення термінів, збагачення запасом спеціальної лексики, зняття понятійних труднощів, передбачення труднощів за умов подальшого виконання комунікативних завдань. *За спрямованістю ці вправи на сприйняття і передання інформації є: а) рецептивними; б) рецептивно-репродуктивними невмотивованими; в) парними і фронтальними вправами зі штуч-*

ною опорою, а за критеріями комунікативності – це некомунікативні вправи (тут і далі використовується класифікація Н.К. Скляренко) [10].

Вправа 1

Мета: семантизація прочитаного, розпізнавання термінологічних одиниць.

Умова виконання: індивідуально, усно

Контроль: обговорення варіантів, виконання вправи в групі.

Приклад вправи: Match the paragraphs 1-5 to the pictures A-D.

Read paragraphs 1-5 below, which describe changes in company figures over six months from January to June. A quarter means three months.

1. UK SALES: When demand decreased at the start of the year, UK sales fell sharply. They remained steady until April, then rose again dramatically in the second quarter when the market improved.

2. OUTPUT: The decrease in overseas sales caused a dramatic drop in output at the Birmingham plant in the first quarter. There was a steady increase in the second when domestic sales improved.

3. STOCK LEVELS: There was a steady decrease in gas consumption at the Glasgow plant in the first quarter due to the introduction of a new inventory system. The slight increase in the second quarter was due to the rise in output.

4. PROFITS: The profits of the plastics division have fallen steadily over the last five months due to the fall in demand and increases in production costs. The slight rise in profits last month was due to the recent price increases.

5. PROFIT MARGIN: A sudden jump in the production costs of our ACME washing machine caused a drop in the profit margin in the first quarter. The margin remained the same in the second, due to a sharp fall in the costs of components.

На наступному етапі навчання лексики з опису тенденцій, який є етапом подальшого закріплення і автоматизації вживання ЛО сфери, вирішуються завдання відображення лексики в мові і формування автоматизмів оперування цими лексичними одиницями.

На цьому етапі виконуються проміжні текстові вправи на знаходження дефініцій ву тексті, на побудову асоціативних зв'язків, на вміння оперувати цією лексикою на рівні речення, надфразової єдності. Метою таких проміжних текстових вправ є орієнтація студентів на подальшу роботу з автентичними матеріалами, зокрема документами статистики, графіками тощо.

Вправа 2

Мета: Розширення висловлювань з даною лексикою, оперування термінами на рівні речення і надфразової єдності.

Умова виконання: у парах, усно.

Контроль: обговорення у складі групи.

Приклад вправи: Complete the sentences about the percentage of fatal injury rates in construction by occupation.

1. Occupations in construction that saw an increase in fatal worker injuries included the roofers with the highest rate of ____%.

2. The injury rate for electricians is not the highest and reached _____%.

3. The injury rate for painters has _____ over the years going from 9.4 to 10,8%.

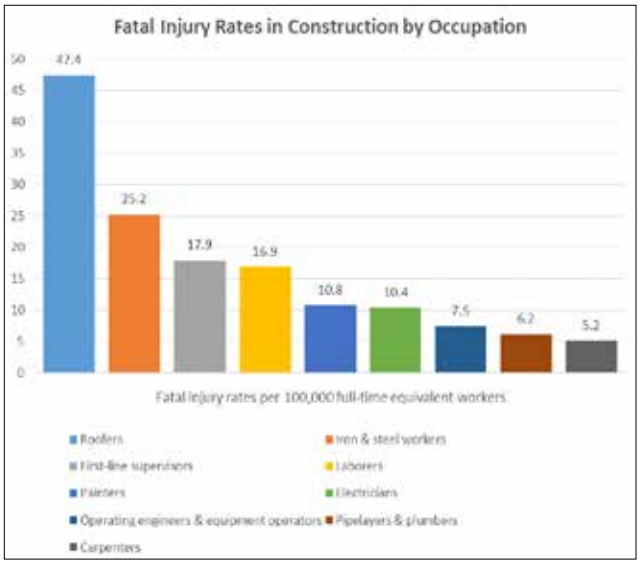

4. Operating engineers and construction equipment operators suffer from fatal injuries less than iron and steel workers whose rate is the _____ highest.

Вагоме значення має орієнтація студента на пошук і сприйняття певної інформації в тексті, а також на автоматизацію дій лексикою для опису статистики. Виконуючи ці завдання, студенти переходять до вживання лексики на рівні автоматизму. *Такі вправи за спрямованістю дій є: а) репродуктивними, б) рецептивно-репродуктивними мотивованими індивідуальними вправами з природною опорою; в) індивідуальними і фронтальними вправами з природною опорою, а за рівнем комунікативності – умовно-комунікативними.*

Вправа 3

Мета: активізація лексики в складних висловлюваннях на основі текстових опор.

Умова виконання: у складі групи, усно.

Контроль: обговорення завдання у складі групи.

Приклад ситуації: Based on the given graph, answer the following questions.

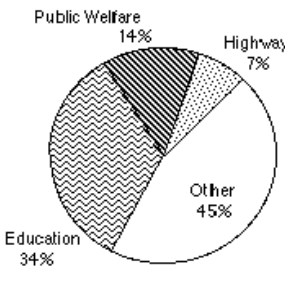

1. What type of information is being presented on this graph?
2. If the total spending is $50,000, how much money was spent on highways?
3. Approximately how many times the amount of spending on highways is higher than the amount of spending on education?
4. Approximately what fraction of the total expenditures is spent on highways and public welfare combined?

Останній етап визначається як етап активізації і контролю засвоєння лексики. На ньому проходить інтеграція сформованих автоматизмів і свідоме вживання лексики в мовній діяльності студентів на підґрунті прочитаного матеріалу. Студенти виконують післятекстові вправи на вміння осмисленого оперування лексикою в усній мові на рівні надфразової єдності тексту. Метою *післятекстових вправ* є перевірка рівня розуміння лексики і активізація її вживання в подальшій такій комунікативній діяльності, як дискусія, рольова гра, презентація.

Основними завданнями цих вправ є спонукання студентів до продукування власних монологічних і діалогічних висловлювань текстового рівня. Такі вправи стимулюють спілкування студентів із професійної проблематики тексту, що допомагає їм узагальнювати факти і критично аналізувати прочитане. Ці вправи можна охарактеризувати як рецептивно-репродуктивні, продуктивні низького і високого рівня, які передбачають наявність навчально-мовної ситуації і мотивувального комунікативного завдання як із вербально-зоровими опорами, так і без них. За критеріями комунікативності ними є: *а) умовно-комунікативні продуктивні мотивовані вправи зі штучною опорою, що виконуються в парах або малих групах, б) комунікативні продуктивні мотивовані вправи без опор, що виконуються в парах або малих групах, в) комунікативні продуктивні мотивовані фронтальні вправи з опорою на раніше сприйняту інформацію*:

Вправа 4

Мета: Оперування лексикою на рівні надфразової єдності і тексту.

Умова виконання: у складі групи, усно, письмово.

Контроль: обговорення виконання завдання у складі групи.

Приклад ситуації: Energy consumption (by the example of a pie chart)

What is consumed most of all? What appliances consume energy the least?

Write a short description of the chart.

Таким чином, для ефективного формування лексичних навичок цього аспекту визначилися три групи вправ: 1) підготовчі, в яких відбувається семантизація, первинне закріплення лексики й усування подальших труднощів у засвоєнні лексики сфери; 2) текстові проміжні, в яких проходить автоматизація вживання лексики для опису трендів; 3) післятекстові, в яких засвоєна лексика актуалізується в мові і логічно входить у зміст спілкування.

Це означає, що засвоєння лексики під час роботи з автентичними текстами відбувається за допомогою рецепції, проходить етап відображення і веде до створення свого власного тексту. Взаємодію цих процесів забезпечує сприйняття і адекватне розуміння прочитаного, переосмислення отриманої інформації для її вираження у власних висловлюваннях. Виконання вправ за такою схемою стимулює до критичного читання тексту, орієнтує на виконання завдань професійного проблемного характеру, а це призводить до усвідомленого і стійкого засвоєння необхідної лексики.

Висновки. Запропонований комплекс вправ у навчальному посібнику для розвитку лексичних навичок студентів немовних закладах вищої освіти під час опрацювання автентичних матеріалів разом із методичними прийомами і формами роботи на заняттях з іноземної мови здатний забезпечити якісну підготовку фахівців у різних професійних сферах, розвинути компетенцію студентів, допомогти їм у самостійній роботі під час оброблення суто графічних інформаційних джерел, вирішити проблему критичного осмислення і творчого використання отриманої інформації в межах спілкування англійською мовою.

Література:

1. Соколова К.В., Кожушко С.П., Свириденко О.Г., Брез К.О. Подаємо статистичні матеріали англійською : навчальний посібник. Вид-во ДУЕП імені А. Нобеля, 2011. 64 с.
2. Сальная Л.К. Обучение профессионально-ориентированному иноязычному общению: монография. Технологический институт Южного федерального университета. Таганрог, 2009. 176 с.
3. Terry O., Willson J. “Focus on Academic Skills for IELTS”. Longman, 2004.
4. McCarter S., Whitby N. Improve Your IELTS Writing Skills. Macmillan, 2007.
5. Brook-Hart, G. Business benchmark. Cambridge University Press, 2007.
6. Ковалева Ю.Ю. Формирование умения описывать и интерпретировать графическую информацию в рамках дисциплины «Иностранный язык». Педагогика. Вопросы теории и практики. Тамбов: Грамота, 2016. № 1 (01). С. 29–32.
7. Успенская Е.А., Шмаль М.В. Описание графика как способ профессионально-направленного обучения иностранному языку в нелингвистическом вузе. Альманах современной науки и образования. Тамбов: Грамота, 2011. № 3 (46). С. 171–181.
8. Семенчук Ю.О. Комплекс вправ для навчання студентів економічних спеціальностей англомовної термінологічної лексики. *Іноземні мови*, 2004. № 3. С. 24–32.
9. Скалкин Л.В. Коммуникативные упражнения на английском языке. Москва: Просвещение, 1983. 127 с.
10. Скляренко Н.К., Головончук Л.П. Формування соціокультурної компетенції учнів за навчально-методичними комплексами серії. English through Communication. *Іноземні мови*, 2003. № 2. С. 9–10.

Соколова К. В., Щетинникова О. О., Сонник Н. С. Усовершенствование навыков по описанию статистических данных на английском языке в пределах профессионально ориентированного обучения

Аннотация. В статье рассматриваются особенности обучения описанию графиков на английском языке в рамках профессионально-ориентированных курсов в технических вузах. Также уделяется внимание структуре и описанию различных видов графиков, которые являются неотъемлемой частью деловой и профессиональной коммуникации. Рассматривается система лексических упражнений, которая способствует активизации и расширению лексического запаса, эффективному усвоению и практическому применению материала в профессиональной сфере.

Ключевые слова: лексические навыки, график, статистические данные, профессионально-ориентированное обучение.

Sokolova K., Shchetynnykova O., Sonnyk N. Skills improvement of statistics description in English for professionally oriented students

Summary. The article deals with the methods concerning teaching peculiarities of graphs and trends description in professionally oriented course of English in non-language higher educational establishments. The focus is on the structure and types of graphs, which are integral part of business and professional communication. An effective approach to appropriate vocabulary acquisition and development is considered in the paper. An elaborated system of lexical exercises was presented and explained.

Key words: professional communication, lexical skills, infographics, professionally oriented teaching, statistics.

УДК 811.111

Стрілець В. В.,
кандидат педагогічних наук,
доцент кафедри іноземної філології та перекладу
Полтавського національного технічного університету імені Юрія Кондратюка

Андрієнко В. В.,
студентка 4 курсу гуманітарного факультету
Полтавського національного технічного університету імені Юрія Кондратюка

СТРУКТУРНІ МОДЕЛІ АНГЛІЙСЬКИХ БАГАТОКОМПОНЕНТНИХ ТЕРМІНІВ НАФТОГАЗОВОЇ ГАЛУЗІ

Анотація. У статті розкрито сутність багатокомпонентних термінів та охарактеризовано структурні моделі англійських багатокомпонентних термінів науково-технічного тексту нафтогазової галузі за кількісним та якісним критеріями. Виявлено найбільш продуктивні та широко вживані моделі: двокомпонентні терміни за кількісним складом та модель прикметник + іменник за якісною характеристикою. Обґрунтовано частотність та доцільність уживання проаналізованих структурних моделей у текстах нафтогазової галузі.

Ключові слова: нафтогазова галузь, багатокомпонентні терміни, структурні моделі.

Постановка проблеми. Науково-технічний прогрес, зростання потоку наукової й технічної інформації, інтеграційні процеси в різних галузях, зокрема нафтогазовій, відображаються у наповненні відповідних терміносистем, вивчення яких привертає увагу лінгвістів, які прагнуть проникнути в сутність утворення, описати, впорядкувати й стандартизувати. У сучасній терміносистемі нафтогазової галузі, яка демонструє стрімкий розвиток, простежується висока продуктивність багатокомпонентних номінативних одиниць, що пояснюється загальномовною тенденцією до використання словосполучень для позначення зростаючої кількості об'єктів номінації. Дослідження цього сегмента нафтогазової термінології стає актуальним теоретичним і практичним завданням лінгвістики.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. За останні десятиріччя термінознавство поповнилося роботами, присвяченими вивченню загальних питань термінології, серед яких посібники С.В. Гриньов-Гриневича [1] і В.М. Лейчика [2]. А.С. Д'яков, Т.Р. Кияк і З.Б. Куделько [3] дослідили семантичні та соціолінгвістичні аспекти термінотворення. В.І. Карабан [4, с. 383–407] зосередив увагу на класифікації складних науково-технічних термінів та способах перекладу англійської мови українською.

Спостерігається підвищений інтерес науковців до галузевих терміносистем, зокрема структурних особливостей. О.В. Чуєшкова [5] проаналізувала структурно-типологічні характеристики аналітичних номінацій в українській економічній терміносистемі, а Л.Б. Гаращенко [6] – у загальнотехнічній. В.Л. Іщенко [7] з'ясувала парадигматичний та синтагматичний аспекти англійських багатокомпонентних економічних термінів. І.М. Гумовська [8] дослідила генезис, деривaційні та семантико-функціональні аспекти англійської юридичної термінології в економічних текстах. О.І. Гутиряк [9] описала структуру та семантичні характеристики англійської термінології маркетингу. С.М. Кушнерук [10] проаналізувала синтаксичний спосіб творення англійських термінів екомаркетингу. О.І. Дуда [11] прослідкувала процеси термінологізації в сучасній англійській мові на матеріалі літератури з кредитно-банківської справи. О.М. Іващишин [12] звернула увагу на англійські термінологічні словосполучення в текстах із проблем техногенного впливу на довкілля. А.В. Абрегова і Р.Б. Кенетова [13] дослідили особливості формування англомовних термінів, зокрема багатокомпонентних, біомеханіки.

Проте ще не достатньо вивченими залишаються структурні характеристики багатокомпонентних термінів нафтогазової галузі, що зумовлює актуальність обраної теми дослідження.

Мета статті полягає у виявленні особливостей будови структурних моделей багатокомпонентних термінів нафтогазової галузі.

Виклад основного матеріалу. Під багатокомпонентним терміном ми, слідом за О.А. Худиншою, яка називає його термінологічним словосполученням, розуміємо словосполучення, яке є одиницею номінації в системі конкретної термінології, а також смисловим і граматичним поєднанням двох (або декількох) повнозначних слів, що слугує найменуванням спеціального професійного поняття [14, с. 2]. Уважаємо, що за умов дотримання всіх вимог, які висуваються до терміна (системність, наявність дефініції, моносемія в межах підмови, стилістична нейтральність), таку лексичну сполуку, безвідносно до її довжини, можна віднести до категорії термінів, а не концептуальних об'єднань, як її характеризують деякі лінгвісти.

Згідно із С.В. Гриньов-Гриневичем, у структурі термінологічного словосполучення прослідковується місце поняття, яке воно називає, у системі споріднених із ним понять. Родове слово, ядерний компонент термінологічного словосполучення вказує на групу, до якої належить номіноване словосполученням поняття. Це слово відзначається фіксованістю місця, а в процесі утворення термінологічного словосполучення саме до нього приєднуються нові слова [1, с. 144].

Як зазначає О.В. Чуєшкова, на відміну від однослівних термінів, терміносполучення виявляють більшу здатність до конкретизації значень завдяки залежним словам, їм властива можливість гнучкішої класифікації та систематизації за певними моделями [5, с. 32].

Для проведення дослідження нами було обрано уривок (обсягом 20 000 друкованих знаків) із книги Г. Деволда «*Oil and gas production handbook*» («Довідник з нафто- та газо-

видобування») [15, с. 21–32]. Виокремлено 104 галузеві терміни для здійснення аналізу за критеріями кількості компонентів та якісного складу.

Згідно з кількісним критерієм, до першого типу належать прості терміни (терміни-слова), які складаються з одного компонента. Наприклад*: bore, chalk, crest, driller, drive, reservoir* тощо. Кількість термінів цього типу в проаналізованому тексті становить 16 із 104 одиниць (15,4%).

Наступний тип охоплює складні терміни, які вміщують два слова, причому терміни у вигляді складених слів (наприклад, *seafloor*) теж уважаються багатокомпонентними і пишуться разом або через дефіс. Наведемо приклади: *associated gas, bottom drive, caustic soda, conductor casing, fossil water, liquid condensate, seafloor, sandstone, water vapor, blow-out* тощо. Термінів цього типу в досліджуваному тексті налічуємо найбільше – 71 одиниця із 104 (68,3%).

Провівши аналіз тексту нафтогазової галузі щодо наявності багатокомпонентних термінів, які складаються з трьох компонентів, ми виокремили такі приклади: *bitumen-soaked sands, conventional perforated completion, hydrostatic formation pressure, large horizontal offset, production drilling equipment* тощо. Зауважимо, що трикомпонентні терміни присутні у кількості 15 одиниць (14,4%), чотирикомпонентні – 2 одиниці (1,9%) (*advanced enhanced oil recovery, oil and gas bearing structure*).

Таким чином, із наведених вище даних кількісного аналізу термінів нафтогазової галузі можемо зробити висновок про перевагу двокомпонентних термінів над іншими типами. Це можна пояснити тим, що двокомпонентні терміни краще задовольняють вимогу в точності, яка є однією з основних вимог до терміна. Для більш точного дефінування наукових явищ та понять використовують терміни з меншою кількістю компонентів для уникнення розбіжностей у значенні. Однак досить часто створення повної характеристики предмета чи повного обсягу поняття вимагає залучення додаткових компонентів, що пояснює поширеність використання трикомпонентних термінів.

Аналіз структурних моделей утворення термінів дає можливість оцінити перспективи вивчення джерел поповнення терміносистем, а також зрозуміти значення складників терміна для здійснення належної систематизації та досягнення його адекватного перекладу на українську мову.

У науковій літературі наводять такі структурні моделі багатокомпонентних термінів, як іменник + іменник, прикметник (дієприкметник) + іменник, іменник + іменник + іменник, іменник + дієприкметник + іменник, прикметник (дієприкметник) + прикметник (дієприкметник) + іменник, числівник + дієприкметник + іменник тощо [4, с. 383–407].

Для аналізу виокремлено 88 термінів із 104, які складаються з двох та більше компонентів. У тексті нафтогазової галузі переважають двокомпонентні терміни, які утворено за двома структурними моделями: іменник + іменник (N+N) та прикметник + іменник (A+N) (до складу другої також належать такі структурні моделі, як дієприкметник теперішнього часу + іменник (Ving+N) та дієприкметник минулого часу + іменник (Ved+N)). Серед трикомпонентних термінів було виділено такі структурні моделі: прикметник + іменник + іменник (A+N+N), іменник + прикметник + іменник (N+A+N), прикметник + прикметник + іменник (A+A+N), а також іменник + іменник + іменник (N+N+N). Чотирикомпонентні терміни, згідно з аналізом виокремлених термінів, побудовано за такими структурними моделями: прикметник + прикметник + іменник + іменник (A+A+N+N) та іменник + іменник + прикметник + іменник (N+N+A+N).

Провівши аналіз якісного складу, ми отримали такі результати:

1) структурна модель двокомпонентних термінів «прикметник + іменник» (A+N) є найпродуктивнішою, за нею утворено 38 терміноодиниць із 71 двокомпонентних (53,5%), що становить 43,1% від загальної кількості багатокомпонентних термінів. Цю модель будують так: до іменника, що означає родове поняття, додають прикметник, який конкретизує його значення. Наприклад: *caustic soda (каустична сода), artificial lift (механізований видобуток), conventional well (звичайна свердловина), finer filter (дрібнопористий фільтр), natural gas (природний газ), volatile compound (летка сполука)* тощо. Різновидами цієї структурної моделі є такі: дієприкметник минулого часу + іменник (Ved+N) та дієприкметник теперішнього часу + іменник (Ving+N). Коли першим елементом термінологічного словосполучення є дієприкметник минулого часу (Ved), то він утрачає характеристики часу, набуває якісних і в таких термінологічних об'єднаннях є прикметником. Моделей такого типу було виокремлено 2, зокрема *associated gas (попутний нафтовий газ), associated hydrocarbons (асоційовані вуглеводні)*. Структуру дієприкметник теперішнього часу + іменник (Ving+N) можна також розглядати як різновид моделі прикметник + іменник (A+N), адже дієприкметник у таких словосполученнях виконує роль прикметника, оскільки не позначає процесів та має постійний характер. Прикладів таких моделей було виокремлено 5: *closing force («рівнодіюча» сила), drilling rig (бурова установка), filtering system (система просіювання), lifting equipment (спуско-підіймальне обладнання), lubricating stock (мастильний матеріал)*;

2) за моделлю «іменник + іменник» (N+N) виокремлено 33 терміни із 71 двокомпонентної одиниці (46,5% від кількості двокомпонентних термінологічних одиниць; 37,5% від загальної кількості багатокомпонентних термінів). Така структура виявилася менш продуктивною, але також досить поширеною. Наведемо приклади: *drill motor (буровий двигун), hydrogen sulfide (сірководень), wellhead (гирло свердловини), sandstone (пісковик), well bore (стовбур свердловини), well completion (завершення свердловини)* тощо. Такі словосполучення можуть також містити прийменник*: rate of penetration (швидкість проникнення), fields of crude (нафтові поклади)*;

3) кількість словосполучень, що містять трикомпонентні терміни типу «прикметник + іменник + іменник» (A+N+N) становить 7 із 15 одиниць, що є найвищим показником у межах трикомпонентних термінів (8% від загальної кількості багатокомпонентних термінів). У цій моделі прикметник є конкретизатором двох наступних іменників, наприклад: *absorbent formation rock (порода, що поглинає промивну рідину), hydrostatic formation pressure (гідростатичний пластовий тиск), multiple zone completion (багатопластове завершення свердловини для одночасної спільної експлуатації кількох видобувних зон), open hole completion (завершення свердловин із відкритим забоєм*;

4) модель «іменник + прикметник + іменник» (N+A+N) присутня у кількості 3 одиниці (3,4%). Прикметник у цій моделі максимально конкретизує, уточнює терміни-іменники, які представляють основну семантичну цілісність поняття. За умови усунення прикметника, терміносполука втрачає свою абсо-

лютну точність або може перестати бути терміном. Наприклад: *bitumen-soaked sands (піски, просочені бітумом), production drilling equipment (видобувне бурове устаткування), wellhead static pressure (статичний тиск у гирлі)*;

5) трикомпонентних термінів, утворених за моделлю «прикметник + прикметник + іменник» (A+A+N) налічуємо також 3 одиниці (3,4%). Препозитивний прикметник додатково уточнює науково-технічне поняття, яке може існувати окремо: *conical inside thread (внутрішня різьба конусоподібної форми), conventional perforated completion (звичайне перфороване завершення), large horizontal offset (амплітуда горизонтального зміщення);*

6) структурна модель «іменник + іменник + іменник» (N+N+N) є менш продуктивною. Кількість словосполучень цього типу становить 2 одиниці (2,2%). У такій моделі препозитивний іменник уточнює середній компонент, а постпозитивний – категорію об'єкта, на який спрямовано семантичний вплив попередніх одиниць. Під час аналізу науково-технічного тексту ми виокремили такі приклади: *sand exclusion completion (завершення свердловини, що передбачає затримку піску), subsurface safety valve (запобіжний клапан підземного покриття)*;

7) чотирикомпонентні терміни, побудовані за моделлю «іменник + іменник + прикметник + іменник» (N+N+A+N) виокремлено у кількості 1 одиниці (1,2%): *oil and gas bearing structure (нафто- та газоносна структура)*. Ця модель не є продуктивною, адже для точного передання термінологічного значення використовують менш громіздкі сполуки;

8) під час дослідження структурну модель «прикметник + прикметник + іменник + іменник» (A+A+N+N) також виявлено у кількості 1 одиниці (1,2%): *advanced enhanced oil recovery (методи збільшення нафтовіддачі)*. Наведена структурна модель утворюється внаслідок ускладнення трикомпонентної структурної моделі прикметником.

Висновки. За допомогою лінгвістичного аналізу охарактеризовано структурні моделі англійських багатокомпонентних термінів науково-технічного тексту нафтогазової галузі за кількісним та якісним критеріями. Нами виявлено найбільш продуктивні та широковживані моделі, а саме: двокомпонентні терміни за кількісним складом та модель «прикметник + іменник» за якісною характеристикою.

Перспективним уважаємо спрямування наукового пошуку на дослідження семантичних аспектів розглянутих у цій статті моделей багатокомпонентних термінів нафтогазової галузі.

Література:

1. Гринев-Гриневич С.В. Терминоведение : учебное пособие для студентов высших учебных заведений. Москва: Академия, 2008. 307 с.
2. Лейчик В.М. Терминоведение: предмет, методы, структура. Москва: Изд-во ЛКИ, 2007. 256 с.
3. Д'яков А.С., Кияк Т.Р., Куделько З.Б. Основи термінотворення: Семантичні та соціолінгвістичні аспекти. Київ: КМ Academia, 2000. 218 с.
4. Карабан В.І. Переклад англійської наукової і технічної літератури. Граматичні труднощі, лексичні, термінологічні та жанрово-стилістичні проблеми. Вінниця: Нова книга, 2004. 576 с.
5. Чуєшкова О.В. Аналітичні номінації в економічній терміносистемі (структурно-типологічний аспект): дис. … канд. філол. наук: 10.02.01. Харків, 2002. 200 с.
6. Гаращенко Л.Б. Аналітичні терміни загальнотехнічної галузі. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка»: Серія «Проблеми української термінології»*. 2012. № 733. С. 96–100.
7. Іщенко В.Л. Англійський багатокомпонентний економічний термін (парадигматичний та синтагматичний аспекти): автореф. дис. … канд. філол. наук: 10.00.04. Одеса, 2002. 18 с.
8. Гумовська І.М. Англійська юридична термінологія в економічних текстах: генезис, деривaційні та семантико-функціональні аспекти: автореф. дис. … канд. філол. наук: 10.00.04. Львів, 2000. 19 с.
9. Гутиряк О.І. Англійська термінологія маркетингу: структура та семантичні характеристики: автореф. дис. … канд. філол. наук: 10.00.04. Київ, 1999. 18 с.
10. Кушнерук С.М. Синтаксичний спосіб творення англійських термінів екомаркетингу. *Одеський лінгвістичний вісник*. 2017. № 10. Т. 1. С. 59–62.
11. Дуда О.І. Процеси термінологізації в сучасній англійській мові (на матеріалі літератури з кредитно-банківської справи): автореф. дис. … канд. філол. наук: 10.00.04. Київ, 2001. 19 с.
12. Іващишин О.М. Англійські термінологічні словосполучення в текстах із проблем техногенного впливу на довкілля: дис. … канд. філол. наук: 10.00.04. Львів, 2007. 263 с.
13. Абрегова А.В., Кенетова Р.Б. Особенности формирования терминов междисциплинарных наук в современном английском языке (на примере терминов биомеханики). *Филологические науки. Вопросы теории и практики*. Тамбов: Грамота, 2017. № 4 (70). Ч. 1. С. 47–51.
14. Худинша Е.А. Структурные особенности терминов в английском языке. *Концепт*. 2014. № 1. URL: http://e-concept.ru/2014/14514/htm (дата обращения: 15.04.2019).
15. Devold H. Oil and gas production handbook. Oslo: ABB Oil and gas, 2013. Ed. 3.0. 152 p.

Стрилец В. В., Андриенко В. В. Структурные модели английских многокомпонентных терминов нефтегазовой отрасли

Аннотация. В статье раскрыта сущность многокомпонентных терминов и охарактеризованы структурные модели английских многокомпонентных терминов научно-технического текста нефтегазовой отрасли по количественному и качественному критериям. Определены наиболее продуктивные и используемые модели: двухкомпонентные термины по количественному составу и модель «прилагательное + существительное» по качественной характеристике. Обоснованы частотность и целесообразность употребления проанализированных структурных моделей в текстах нефтегазовой отрасли.

Ключевые слова: нефтегазовая отрасль, многокомпонентные термины, структурные модели.

Strilets V., Andriyenko V. Structural models of English multicomponent oil and gas terms

Summary. The article reveals the essence of multicomponent terms and characterizes structural models of English multicomponent terms of the oil and gas text by quantitative and qualitative criteria. The most productive and commonly used models have been determined: two-component terms by the quantitative criterion and Adjective + Noun model by the qualitative one. The frequency and appropriateness of these structural models use in oil-and-gas texts have been substantiated.

Key words: oil and gas industry, multicomponent terms, structural models.

УДК 811.111'373

Строченко Л. В.,
кандидат філологічних наук,
доцент кафедри лексикології і стилістики англійської мови
Одеського національного університету імені І. І. Мечникова

СИНОНІМІЯ У НОМІНАТИВНОМУ ПОЛІ АНГЛОМОВНОГО КОНЦЕПТУ *GENIUS*

Анотація. Статтю присвячено дослідженню особливостей вербалізації концепту GENIUS в англійській мові, зокрема розгляду номінативного поля цього концепту в аспекті синонімічних відношень між лексемами-репрезентантами. У роботі проаналізовано дефініції лексичної одиниці genius в англомовних словниках, виокремлено понятійні концептуальні ознаки досліджуваного концепту в англійській мові. Було виокремлено такі поняттєві ознаки досліджуваного концепту в англійській мові: *intellectual power, creative power, uncommon, exceptional superiority, originality.* Такі лексичні одиниці входять до медіальної частини номінативного поля досліджуваного концепту: *brainiac, Einstein, mastermind, brain, intellect, thinker, whiz, wiz, wizard*, а також субконцепт PRODIGY. Вони є синонімами до лексем-номінантів концепту GENIUS. Указані синонімічні номінативні одиниці мають одну спільну ознаку – високий рівень інтелекту та, як правило, входять до розмовного прошарку англійської мови.

Ключові слова: концепт, номінативне поле, синонімія, genius.

Постановка проблеми. Беззаперечним фактом є те, що мова є одним з основних інструментів пізнання та концептуалізації навколишнього світу, оскільки аналіз мовних засобів дозволяє найбільш простим та ефективним способом виявити ознаки концепту та змоделювати його. Склад того чи іншого концепту виявляється через словникові тлумачення мовних одиниць, які репрезентують його та мовленнєві контексти, у яких уживаються відповідні мовні одиниці. Не є винятком і англомовний концепт GENIUS, який відображає уявлення англомовного соціуму про феномен геніальності. Останній визначається як найвищий ступінь прояву творчих сил людини і пов'язаний зі створенням якісно нових, унікальних творінь, відкриттям раніше незвіданих шляхів творчості та розумової активності людини. Сьогодні у вітчизняній лінгвістиці бракує комплексних розвідок лінгвістичного втілення досліджуваного концепту, що увиразнює актуальність цього дослідження.

Зв'язок проблеми із попередніми дослідженнями. У межах лінгвоконцептології номінативне поле концепту визначається як сукупність мовних засобів, які об'єктивують (вербалізують / репрезентують) концепт у певний період розвитку суспільства [3, с. 47]. Дослідники стверджують, що номінативне поле концепту не є однорідним, а поділяється за ядерно-периферійним принципом. Смислове наповнення ядра ототожнюється із семним набором базових слів-репрезентантів досліджуваного концепту [там само].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Розглядаючи різноманітні підходи до вивчення концептів, А.П. Мартинюк зазначає, що дослідження вербалізованого концепту відбувається на основі ономасіологічного підходу, який передбачає визначення мовних засобів, що його об'єктивують, максимально повний опис семантики цих одиниць та моделювання змісту концепту як глобальної ментальної одиниці через її національну своєрідність. Основними доцільними методами вчена вважає компонентний, етимологічний аналіз, виявлення синонімічного ряду лексеми-репрезентанта концепту, а також вивчення способів концептуалізації як вторинного переосмислення, зокрема в пареміях та афоризмах [2]. Спільним для всіх напрямів є визнання концепту базовою одиницею свідомості, відмінності ж пов'язані з фокусуванням на певному типові концептів, а також із різним трактуванням відношень між концептом як елементом етнокультурної картини світу та лексичним значенням [4, с. 192–193].

Мета статті полягає у вивченні синонімічних відношень номінативного поля англомовного концепту GENIUS. Матеріалом дослідження слугували електронні тлумачні словники англійської мови. У роботі використано такі методи дослідження, як компонентний і дефініційний аналізи.

Виклад основного матеріалу. Для виявлення структури номінативного поля досліджуваного концепту ми використовували алгоритм, запропонований І.М. Колегаєвою, яка виокремлює такі етапи конструювання номінативного поля будь-якого вербалізованого концепту: «1. Вилучення із репрезентативних лексикографічних джерел номінативних одиниць, що семантично споріднені із ключовою (зазвичай іменною) лексичною одиницею-назвою концепту. Під номінативними одиницями розуміємо семеми (разом із їхніми дефініціями), усталені і фразеологічні словосполучення і паремії. 2. Дефініційний аналіз номінативних одиниць із метою виокремлення ключових сем, які в різних словниках можуть бути виражені кількома неідентичними дефініційними ознаками <…> 3. Аранжування ключових сем за їхнім смисловим потенціалом: ЩО називається, ЯК характеризується, ЯКІ трансформації відбуваються в межах досліджуваного поля. 4. Структурування поля на ядро, медіальну зону і периферію. 5. Окремим етапом має бути етимологічні розвідки ядерних семем» [1].

Проведений компонентний та дефініційний аналізи вможливили виокремлення ядра концептуального поля GENIUS в англійській мові, що представлене лексемою-номінантом GENIUS. Ядерну зону поділяємо на два сегменти, а саме – GENIUS / ГЕНІЙ та GENIUS / ГЕНІАЛЬНІСТЬ.

Перший сегмент представлений семемою, що позначає людину, наділену надзвичайними творчими чи розумовими здібностями. Другий – семемою, яка позначає феномен надзвичайного інтелекту чи творчих здібностей, який спрямований на створення чогось нового.

Таким чином, за результатами компонентного аналізу, проведеного на матеріалі словникових тлумачень ключової номі-

нації *genius*, ядро досліджуваного номінативного поля концепту GENIUS представлено такими концептуальними ознаками, як інтелект (вербалізується такими лексичними одиницями: *intellectual faculties, intellectual power, intelligent, mental, vigor of mind),* творчі здібності (вербалізується такими лексичними одиницями: *creative power, talent, creativity),* видатний / найвищий / надзвичайний (вербалізується такими лексичними одиницями: *uncommon, superior, distinguished, highly, exceptional, extraordinary, marked superiority),* новизна / оригінальність винаходу / роботи тощо (вербалізується такими лексичними одиницями: *power of invention or origination of any kind, or of forming new combinations; original work).*

Що ж стосується медіальної зони досліджуваного номінативного поля, то воно репрезентовано номінативними одиницями, які є семантично спорідненими з ключовою одиницею *genius*, а саме: *brainiac, Einstein, mastermind, brain, intellect, thinker, whiz, wiz, wizard*, тобто є синонімами лексеми-номінанта. Синонімія є повним або частковим збігом значень мовних виразів і типом семантичних відносин у мові. Властивості синонімічних відносин визначаються видом значення, а також системою подібностей і відмінностей, що встановлюються між значеннями мовних виразів або одиниць мови. Розрізняють два види синонімії: за сигніфікатом і за денотатом. Перша полягає в збігу (частковому або повному) тих понять, які позначаються мовними виразами. Друга є збігом денотатів, тобто тих об'єктів, на які вказують мовні вирази. Ми фіксуємо саме другий тип синонімії.

Розглянемо словникові дефініції зазначених номінативних одиниць більш детально.

Перша із зафіксованих номінацій *brainiac* утворена складанням двох основ, які позначають мозок та компьютер відповідно:

"brainiac (n.)"very smart person," 1982, U.S. slang, from brain (n.) + ending from ENIAC, etc. Brainiac also was the name of a comic book villain in the Superman series and a do-it-yourself computer building kit, both from the late 1950s, and the word may bear traces of either or both of these";

"*ENIAC – acronym from "electronic numeral integrator and computer," device built 1946 at University of Pennsylvania by John W. Mauchly Jr., J. Presper Eckert Jr., and J.G. Brainerd. It cost $400,000, used 18,000 radio tubes, and was housed in a 30-foot-by-50-foot room*".

Водночас до 1982 року ця номінативна одиниця слугувала іменем певних персонажів, тому укладачі словників припускають, що деякі риси цих персонажів можуть зберігатися у значенні слова:

*"**Brainiac** Slang A person who is highly intelligent".*

Прикладом типового представника категорії «геній» є вчений Альберт Ейнштейн, прізвище якого є синонімом лексичної одиниці «геній». Цей випадок антономазії (*einstein*) закріплений словниками:

*"**Einstein** – someone who has exceptional intellectual ability and originality".*

Якщо у попередньому випадку актуалізувалась лише концептуальна ознака розуму, то тут у дефініції відображається ще й ознака оригінальності.

Наступна номінація містить у своїй дефініції позначення надзвичайно розумної людини та специфікацію того, чим людина займається – керує важливим і складним проектом:

*"**Mastermind** – a highly intelligent person, especially one who plans and directs a complex or difficult project".*

Ще одна номінація є прикладом метонімії та позначає у розмовному варіанті англійської мови дуже розумну людину:

*"**Brain** Informal A highly intelligent person".*

Слід зазначити, що вказані синонімічні номінативні одиниці мають одну спільну ознаку – високий рівень інтелекту та, як правило, входять до розмовного прошарку англійської мови.

Виняток складає лише номінативна одиниця *prodigy*, яка у своєму лексичному значенні має ще один відмінний компонент – зазначення молодого віку людини з надзвичайними інтелектуальними та творчими здібностями: *prodigy – an unusually gifted or intelligent young person; someone whose talents excite wo nder and admiration; "she is a chess prodigy».*

У нашому дослідженні ми розглядаємо PRODIGY як субконцепт, який уходить до медіальної частини аналізованого номінативного поля концепту GENIUS, що представлений такими лексичними одиницями: *wunderkind, child prodigy, infant prodigy, whiz kid*.

Дефініції всіх зазначених одиниць фіксують такі концептуальні ознаки, як молодий вік людини з надзвичайними інтелектуальними та творчими здібностями.

Висновки. Ядро концептуального поля GENIUS в англійській мові представлене лексемою-номінантом GENIUS. Ядерну зону поділяємо на два сегменти, а саме – GENIUS / ГЕНІЙ та GENIUS / ГЕНІАЛЬНІСТЬ. Перший сегмент представлений семемою, що позначає людину, наділену надзвичайними творчими чи розумовими здібностями. Другий – семемою, яка позначає феномен надзвичайного інтелекту чи творчих здібностей, який спрямований на створення чогось нового. Було виокремлено такі поняттєві ознаки досліджуваного концепту в англійській мові: *intellectual power; creative power; uncommon, exceptional superiority; originality.* Такі лексичні одиниці входять до медіальної частини номінативного поля досліджуваного концепту: *brainiac, Einstein, mastermind, brain, intellect, thinker, whiz, wiz, wizard*, а також субконцепт PRODIGY, представлений такими лексичними одиницями: *wunderkind, child prodigy, infant prodigy*, *whiz kid*. Вони є синонімами до лексем-номінантів концепту GENIUS. Указані синонімічні номінативні одиниці мають одну спільну ознаку – високий рівень інтелекту та, як правило, входять до розмовного прошарку англійської мови.

Перспективу подальшого дослідження вбачаємо у розгляді особливостей вербалізації концепту GENIUS в англомовному різножанровому дискурсі.

Література:

1. Колегаєва І.М. Конструювання номінативного поля концепту: етапи та одиниці. Записки з романо-германської філології. 2018. N 1 (40). С. 121–127. URL : DOI : 10.18524/2307-4604.2018.1(40).137068
2. Мартинюк А.П. Перспективи дискурсивного напрямку дослідження концептів. *Вісник Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна.* Харків: ХНУ імені В.Н. Каразіна, 2009. № 837. С. 14–18.
3. Попова З.Д., Стернин И.А. Когнитивная лингвистика. Монография [Текст]. Москва: АСТ: Восток-Запад, 2007. 314 с.
4. Шевченко И.С. Подходы к анализу концепта в современной когнитивной лингвистике. *Вісник ХНУ*. 2006. № 725. С. 192–195.
5. Croft W. Cognitive Linguistics. Cambridge: Cambridge University Press, 2004. 356 p.
6. Genius. URL: http://www.thefreedictionary.com/genius

Строченко Л. В. Синонимия в номинативном поле англоязычного концепта *GENIUS*

Аннотация. Статья посвящена исследованию особенностей вербализации концепта GENIUS в английском языке, в частности рассмотрению номинативного поля этого концепта в аспекте синонимических отношений между лексемами-репрезентантами. В работе проанализированы дефиниции лексической единицы genius в англоязычных словарях, выделены понятийные концептуальные признаки исследуемого концепта в английском языке. Было выделено такие понятийные признаки исследуемого концепта в английском языке: *intellectual power; creative power; uncommon, exceptional superiority; originality.* Следующие лексические единицы входят в медиальную часть номинативного поля исследуемого концепта: *brainiac, Einstein, mastermind, brain, intellect, thinker, whiz, wiz, wizard*, а также субконцепта PRODIGY. Они выступают синонимами к лексемам-номинантам концепта GENIUS. Указанные синонимичные номинативные единицы имеют один общий признак – высокий уровень интеллекта и, как правило, входят в разговорную прослойку английского языка.

Ключевые слова: концепт, номинативное поле, синонимия, genius.

Strochenko L. Synonymy in the nominative field in the English concept *GENIUS*

Summary. The article is devoted to the study of peculiarities of verbalization of the concept GENIUS in the English language, namely, the consideration of the nominative field of this concept in the aspect of synonymic relations between representative lexemes. The research analyzes definitions of the lexical unit “genius” in the English dictionaries; singles out notional conceptual features of the analyzed concept in the English language. The following notional conceptual features of GENIUS in the English language have been singled out: *intellectual power; creative power; uncommon, exceptional superiority; originality*. The following lexical units represent the medial part of the studied nominative field: *brainiac, Einstein, mastermind, brain, intellect, thinker, whiz, wiz, wizard*, as well as the subconcept PRODIGY. They are synonymous with the nominees of the concept GENIUS. The indicated synonymic nominative units have one common feature – a high level of intelligence and, as a rule, are part of the colloquial English language.

Key words: concept, nominative field, synonymy, genius.

УДК 811.111

Тоненчук Т. В.,
кандидат філологічних наук,
асистент кафедри іноземних мов для природничих факультетів
Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича

ТИПОЛОГІЯ ФРАЗЕОЛОГІЧНИХ ОДИНИЦЬ ІЗ КОМПОНЕНТОМ СОМАТИЗМОМ

Анотація. У статті проаналізовано типологію соматизмів-компонентів фразеологічних одиниць і самих СФО (фразеологічних одиниць із компонентом-соматизмом) з погляду відображення соціокультурних знань.

Соматизми поділяють на сомонімізми (позначають частини людського тіла), остеонімізми (номінації кісток людського тіла та їхніх з'єднань), спланхнонімізми (найменування внутрішніх органів), ангіонімізми (позначення кровоносної системи), сенсонімізми (назви органів чуття) та лексику на позначення хвороб і виявів людського організму. До соматичної фразеології відносимо ФО із лексичним компонентом на позначення частин тіла, органів та елементів інших систем людського організму (матерії, субстанції та інше), розрізняючи міжкультурні (натуральні) СФО і національно-культурні (конвенційні) соматичні фразеологізми.

Ключові слова: соматизм, фразеологічна одиниця із компонентом-соматизмом, національно-культурні СФО, міжкультурні СФО.

Постановка проблеми. У лінгвістиці останніх років відбулася зміна її базисної парадигми: перехід до лінгвістики антропоцентричної, що припускає вивчення мови в тісному зв'язку з людиною та її свідомістю, мисленням, психологією, духовно-практичною діяльністю, навколишньою дійсністю. Сьогодні розробки суміжних дисциплін активно залучають до вивчення фразеологічного фонду будь-якої мови та аналізу особливостей фразеологізмів із окремими компонентами, оскільки фразеологізми є не тільки оздобою мови, але й одним із невичерпних джерел відображення культурного досвіду народу, створення образності [1–7].

Серед широкого кола проблем, які охоплюють теоретичні дослідження з фразеології як розділу мовознавства, можна вирізнити кілька основних: вивчення фразеологізму як основної одиниці фразеології, визначення методів дослідження ФО, виявлення різновидів фразеологізмів, дослідження їх семантики та функціонування у мові тощо. Незважаючи на численні розвідки у сфері фразеології, є невизначеність і неоднакове розуміння об'єкта фразеологічних досліджень. Розвиток фразеології як лінгвістичної дисципліни передбачає систематизацію її корпуса, зокрема соматичних фразеологічних одиниць (далі – СФО), з метою інтерпретації отриманих результатів як у теоретичному, так і в практичному планах.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Реальна дійсність зазвичай виражається через мовну дійсність, чільне місце в якій посідають фразеологічні одиниці з компонентом-соматизмом. Соматична лексика є однією з найбільш давніх та універсальних лексичних груп і залишається актуальним об'єктом досліджень у працях вітчизняних і зарубіжних лінгвістів, що визначають цей пласт лексики як базовий у лексико-тематичній системі будь-якої мови [8–14].

Метою статті є виявити і проаналізувати як типологію соматизмів-компонентів ФО, так і самих СФО з поглядувідображення соціокультурних знань.

Виклад основного матеріалу. Під фразеологічною одиницею з компонентом-соматизмом, або СФО, розуміємо фразеологізм, провідним або залежним компонентом якого є слово, що позначає зовнішні форми організму людини (голова, рука, ніс тощо) та елементи серцево-судинної, нервової й інших систем (кров, мозок, печінка).

Принципи антропоцентричності фразеологічного фонду мови й аналогізації предметного світу у свідомості людини зумовлюють особливе значення у номінативних процесах соматизмів – частин людського тіла. Наприклад, Р. Ленекер вважає однією з базових концептосфер свідомості людське тіло, найменування частин якого використовують для позначення інших концептосфер [13, с. 60].

На думку Ю.Д. Апресяна [1; 2], мовна картина світу, яка створюється фразеологізмами, антропоцентрична, оскільки вона орієнтована на людину, яка виступає мірилом усіх речей. Значення цілого ряду описових слів, номінативних одиниць і фразеологізмів (серед них і СФО) утворилися на основі антропоцентричного розуміння світу: *clear head – світла голова, ясний розум, oil of palms – хабар, funny bone – ліктьова кістка, be up to the ears in smth – бути з головою, по вуха в чомусь (у боргах, роботі, закоханим), have one's fingers burnt – обпекти собі пальці, обпектися на чомусь, зазнати в чомусь невдачі* та інше. Такі одиниці формують культурно-національну картину світу, в якій відображаються побут, звичаї та поведінка людей, їхнє ставлення один до одного і до навколишнього світу.

Соматичні фразеологічні одиниці яскраво відображають спостереження людини за собою та навколишнім світом, що безпосередньо зумовлює особливості їх вживання у мовленні. Соматичні фразеологізми залучають традиційну символіку, пов'язану з частинами тіла, їх часто використовують або для описів характерних станів, або як наслідок повного переосмислення – для описів різних ситуацій, щоб виразити емоції людини та її ставлення до навколишнього середовища.

Тлумачення фразеологізмів із символічними компонентами передбачає залучення широкого культурного контексту, потребує ґрунтовних знань психології народу, його звичаїв і традицій. Символ має значний вплив на формування загальної фразеологічної семантики, а наявність символьного елемента у структурі сталого вислову значно збільшує культурну значущість останнього. Фразеологічні одиниці часто виконують роль культурних стереотипів.

Як стверджує Р.Ю. Мугу [14, с. 129], соматизми виступають єдиним семантичним полем із загальною родовою ознакою «частини тіла людини і вияви її організму». Залежно від харак-

теру об'єкта номінації, його функцій, соматизми поділяють на сомонімізми (слугують для позначення частин людського тіла), остеонімізми (номінації кісток людського тіла та їхніх з'єднань), спланхнонімізми (найменування внутрішніх органів), ангіонімізми (слугують для позначення кровоносної системи), сенсонімізми (назви органів чуття) та лексику на позначення хвороб і виявів людського організму.

Ядро соматичної лексики включає три розряди назв [12]:

1) загальні позначення тіла / частин людського тіла і назви, пов'язані зі специфікою чоловічого і жіночого тіла (наприклад: *arm, beard, body, chin, ear, elbow, eye, face, finger, hand, head, knee, lip, moustache, mouth, nose, shoulder, tongue, tooth/teeth, whiskers* та інші);

2) позначення внутрішніх органів, які забезпечують життєздатність і життєдіяльність людського організму (наприклад: *brain, heart, kidney, liver, lung, spleen, stomach*);

3) позначення матерії (субстанції) тіла людини та її органів (наприклад: *blood, flesh, marrow, skin*).

З погляду відображення соціокультурних знань в образній основі фразеологізмів виокремлюють дві групи СФО: національно-культурні СФО (власне англійські); міжкультурні СФО (запозичені з інших мов).

Національно-культурні фразеологізми із соматичним компонентом містять: 1) СФО, зумовлені соціально-історичними чинниками; 2) фольклорні СФО; 3) СФО, які походять від літературних джерел. До групи міжкультурних входять такі: 1) СФО, джерелом виникнення яких є антична міфологія; 2) СФО, в основі яких лежить біблійна міфологія; 3) СФО, запозичені з інших європейських мов.

Також вирізняють натуральні соматичні та конвенційні соматичні фразеологізми. Натуральні соматичні фразеологізми – вислови, що виникають у будь-якій мові стихійно, незалежно від інших мов. На їх формування впливають 3 чинники:

1) навколишня дійсність (явища природи, які спостерігає людина, особливості еволюції тваринного і рослинного світу);

2) загальні закономірності розвитку світу (глобальні історичні події загальносвітового значення);

3) індивідуальні ознаки людини (її фізичні, психологічні особливості, риси характеру).

Отже, натуральні фразеологізми є загальними для різних мов.

Конвенційні соматичні фразеологізми (від лат. *convencionalis – відповідний договору, умові*) – фразеологізми, відповідні сталим традиціям, пов'язані зі специфічними умовами розвитку певного народу: особливостями історичного розвитку певної спільноти, ростом матеріальної та духовної культури (умовами побуту, сімейного устрою, господарювання і тому подібне), релігійними віруваннями, специфікою традиційних уявлень про світ (народних звичаїв, обрядів).

Фразеологізми з особливою культурно-специфічною семантикою відображають і передають спосіб життя і спосіб світобачення, характерні для певної лінгвокультурної спільноти. Вони є, за А.Б. Вежбицькою та Р.М. Фрумкіною, понятійними знаряддями, що відображають минулий досвід суспільства щодо дій і роздумів про різні речі певними способами; і саме вони сприяють увічненню цих способів [7; 15].

Соматичні фразеологізми є мовною універсалією, і саме ці ФО становлять найбільшу частку у фразеології всіх мов, адже вони нерозривно пов'язані з розвитком культури та побуту народу. Вони є, з одного боку, потужним етнокультурним маркером у тій чи тій мовній картині світу, а з іншого – одним із найбільших джерел культурологічних фонових знань, які знайшли своє відображення в їхній семантиці. Фразеологічні одиниці традиційно кваліфікують [4; 5] як одиниці, що відображають національно-культурну специфіку світогляду.

Як справедливо зазначає Б.М. Ажнюк, «одиниці фразеологічної системи більшою мірою, ніж одиниці будь-якого іншого структурного рівня мови, наділені національним колоритом. Вони є носіями не тільки предметно-логічного значення, в їхній формі відображені, «сфотографовані» характерні риси етнокультурного обличчя певного народу» [16, с. 3].

Згідно з положенням В.М. Телії [5], фразеологізми є мікротекстами, в номінативній основі яких концентруються різні типи інформації – денотативної, емотивної, граматичної, стилістично маркованої, мотиваційної, оцінної, культурологічної. Культурно значуща інформація про світ зберігається у СФО в денотативному або в культурологічному блоках.

Фразеологізми, зберігаючи інтертекстуальний зв'язок із кодом етнокультури, містять переважно конотативний елемент. Цьому особливо сприяють національно марковані компоненти, етимологічно-образна основа ФО, оскільки образ найчастіше спирається на реалії, відомі тільки певному народові [17, с. 6–7].

Вибір мовної форми, який здійснюється в кожній конкретній ситуації для досягнення мети мовця, визначається цілою низкою чинників. Він є одночасно процесом свідомим і підсвідомим, адже спосіб вербалізації думки завжди має певне соціально-філософське і соціально-психологічне підґрунтя, в ньому втілюється як індивідуальний характер мовця, так і культурні традиції народу, до якого він належить [18]. Наприклад, для пересічного британця або американця важливою є активність людини у розбудові власної долі, ініціативність, які тісно пов'язані з такими рисами, як індивідуалізм, спрямованість на власне «я», а однією з головних рис британців та американців є працьовитість (наприклад: *blood, sweat and tears – (працювати) до кривавого поту (тут, докласти всіх зусиль).* Серед провідних характеристик британського лінгвокультурного простору треба зазначити також прямолінійність, незавуальованість висловлення думок (наприклад, *come hat in hand to – / від = come cap in hand to – смиренно, покірливо, принижено поводитися; виступати в ролі прохача).*

Багато соматизмів є символічними утвореннями, що передаються від покоління до покоління на підсвідомому рівні. Символіка має значний вплив на формування фразеологічної семантики. Наявність символьного елемента у структурі стійкого словосполучення значно збільшує його культурну значущість. Символічність соматизмів має релігійні витоки та зумовлена наївною анатомічною картиною світу давньої людини [17, с. 6–7].

Висновки. Отже, до соматичної фразеології відносимо ФО із лексичним компонентом на позначення частин тіла, органів та елементів інших систем людського організму (матерії, субстанції та інше), розрізняючи міжкультурні (натуральні) СФО і національно-культурні (конвенційні) соматичні фразеологізми.

Референція СФО з кодом культури є однією з найважливіших передумов для оцінки висловлювання, оскільки вони містять у своїй семантиці етимологічно-залишкове уявлення про ту чи ту життєву ситуацію. Природа значення фразеологізмів тісно пов'язана з фоновими знаннями носія мови, з життєвим досвідом особи, із символічним потенціалом компонентів-соматизмів, з культурно-історичними традиціями народу, що розмовляє цією мовою.

Література:

1. Апресян Ю.Д. Избранные труды. Т. 2. Интегральное описание языка и системная лексикография. Москва : Языки русской культуры, 1995. 767 с.
2. Апресян Ю.Д. Образ человека по данным языка: попытка системного описания. *Вопросы языкознания*. 1995. № 1. С. 37–67.
3. Арутюнова Н.Д. Метафора и дискурс. *Теория метафоры*: сб. статей / общ. ред. Н.Д. Арутюновой и М.А. Журинской. Москва : Прогресс, 1990. С. 5–32.
4. Маслова В.А. Лингвокультурология : учеб. пособие. Москва : Издательский центр «Академия», 2001. 208 с.
5. Телия В.Н. Русская фразеология. Москва : Школа «Языки русской культуры», 1996. 288 с.
6. Keesing R.M. Radical cultural difference: Antropology's myth? *Language contact and language conflict*. Amsterdam-Philadelphia, 1994. P. 3–23.
7. Wierzbicka A. Understanding Cultures Thought Their Key Words (English, Russian, Polish, German, and Japanese). New York; Oxford, 1997.
8. Вайнтрауб Р.М. О соматических фразеологизмах в русском языке. *Лексические единицы русского языка и их изучение*. Ташкент, 1980. С. 51–55.
9. Вакк Ф. О соматической фразеологии в современном эстонском литературном языке : автореф. дисс. … канд. филол. наук. Таллин, 1964. 26 с.
10. Долгополов Ю.А. Сопоставительный анализ соматической фразеологии (на материале русского, английского, немецкого языков) : автореф. дисс. … канд. филол. наук. Казань, 1973. 26 с.
11. Кунин А.В. Английская фразеология (теоретический курс). Москва : Высшая школа, 1970. 344 с.
12. Шанский Н.М. Фразеология современного русского языка. Москва : Высшая школа, 1985. 160 с.
13. Langacker R. Consciousness, Construal, and Subjectivity. *Advances in consciousness research.* Amsterdam-Philadelphia, 1997. Vol. 12. P. 49–75.
14. Мугу Р.Ю. Полисемантизм соматической лексики (на материале русского и немецкого языков) : дисс. … канд. филол. наук : 10.02.01. Майкоп, 2003. 166 с.
15. Фрумкина Р.М. Концептуальный анализ с точки зрения лингвиста и психолога. *Научно-техническая информация*. Серия 2: Информационные процессы и системы. № 3. Москва, 1992. С. 1–9.
16. Ажнюк Б.М. Англійська фразеологія у культурно-етнічному висвітленні. Київ : Наукова думка, 1989. 136 с.
17. Мельник Л.В. Культурно-національна конотація українських фразеологізмів : автореф. дис. … канд. філол. наук : спец. 10.02.01 «Українська мова». Донецьк, 2001. 18 с.
18. Антрушина Г.Б., Афанасьева О.В., Морозова Н.Н. Лексикология английского языка : учеб. пособие для студентов. Москва : Дрофа, 1999. 288 с.

Тоненчук Т. В. Типология фразеологических единиц с компонентами соматизмом

Аннотация. В статье проанализирована типология соматизмов-компонентов фразеологических единиц и самих СФЕ (фразеологических единиц с компонентом соматизмом) с точки зрения отражения социокультурных знаний.

Соматизмы разделяют на сомонимизмы (обозначают части человеческого тела), остеонимизмы (номинации костей человеческого тела и их соединений), спланхнонимизмы (наименования внутренних органов), ангионимизмы (обозначение кровеносной системы), сенсонимизмы (названия органов чувств) и лексику для обозначения болезней и проявлений человеческого организма. К соматической фразеологии относим ФЕ с лексическим компонентом для обозначения частей тела, органов и элементов других систем человеческого организма (материи, субстанции и другого), различая межкультурные (натуральные) СФЕ и национально-культурные (конвенционные) соматические фразеологизмы.

Ключевые слова: соматизм, фразеологическая единица с компонентом соматизмом, национально-культурные СФЕ, межкультурные СФЕ.

Tonenchuk T. Typology of phraseological units with component somatism

Summary. The article analyzes the typology of somatisms-components of phraseological units, as well as SPhU themselves (phraseological units with components-somatisms), from the point of view of the reflection of socio-cultural knowledge.

The following categories are distinguished among somatisms: somonimisms (denoting parts of the human body), osteonimisms (nominations of bones of the human body and their compounds), splanchnomisms (the names of the internal organs), angionisms (are used to refer to the circulatory system), sensoryisms (names of sensory organs), and vocabulary to denote diseases and manifestations of the human body.

Somatic phraseology includes phraseological units with a lexical component to denote parts of the body, organs and elements of other human body systems (matter, substances, etc.), distinguishing intercultural (natural) SPhU and national-cultural (conventional) somatic phraseologisms.

Key words: somatism, phraseological unit with a component somatism, national-cultural SPhU, intercultural SPhU.

UDC 811.111'38:[81'42:347.931]

Fedorchuk M. M.,
Candidate of Philology,
Associate Professor at the Department of English Philology
of Ivan Franko National University of Lviv

Horodylovska M. T.,
Assistant Professor at the Hryhoriy Kochur
Department of Applied Linguistics and Translation Studies
of Ivan Franko National University of Lviv

STYLISTIC DEVICES AS COMPONENTS OF ARGUMENTATION IMPLEMENTATION IN COURT DISCOURSE

Summary. The article deals with the analysis of law and language interaction as well as linguistic argumentation implementation by the participants of the U.S. Supreme Court proceedings. It discusses the crucial importance of logical and accurate argumentation as an irreplaceable component in this process. The article also outlines the law and language interaction as it appears in linguistic argumentation. Stylistic devices as remarkable components of argumentation are revealed and analyzed.

Key words: argumentation, court discourse, stylistic devices, linguistics, law.

Introduction. Investigation of the English language in the 20th–21st centuries, development of new paradigms and theories, discussion of modern tendencies and aspects in linguistics have led to the emergence of new terms, phenomena and new methods for analyzing various linguistic processes. One of the main tendencies in modern linguistics is the study of "discourse" as a notion and phenomenon and its functioning in different spheres of human interaction. In the study of language, some of the most interesting questions arise in connection with the way language is used, rather than what its components are. This research deals with the way the language is used in legal sphere, namely in the court.

Since the second half of the 20th century discourse and its various types have become the subject matter of scholarly studies of many linguists. In different spheres of human interaction they perform different functions, in the court they are supposed first and foremost to persuade and thus influence the court decision in whatever way. That is why argumentation is a crucial element in court discourse.

This research discusses the interaction between law and language as it appears in linguistic argumentation, which is realized on stylistic level. The court is a perfect place for arguments to be given from different sides that is why they must be convincing, effective, to the point, not devoid of eloquency. The court is a type of social environment, where legal, linguistic, psychological and social aspects are interconnected and can successfully interact together only. If one of them is excluded the effect, influence, power and the ultimate aim could not be achieved at all. Lawyers need to follow the rules of proper argumentation, which include the correct structural, rhetorical organization, relevant lexical, syntactic features and colourful stylistic means. Lawyers need to understand the importance of legal and linguistic interaction in the structure of argumentation to make their messages accurate, persuasive and powerful.

Modern linguistic studies include huge amount of works concerning **the wide range of problems** of language and law interaction within court discourse. Linguistically and logically correct argumentation is especially important nowadays not only for linguists, but for lawyers as well. An accurate set of arguments in this process is considered a powerful tool that can demonstrate the unique and at the same time complicated interaction between language and law. The analysis of language can help to outline the most efficient ways of arguments application as well as to investigate their linguistic structure on stylistic level. Legal language investigation can help to predict the future of its development and influence on the society it is used in.

The latest publications and researches. Argumentation, as a part and parcel of discourse, specifically court discourse was investigated by H. Fedorchenko [4], N. Koval [2], T. Skuratovska [3], I. Vasylianova[1], F.H. van Eemeren [6], D. Ehringer [7], M. Galdia [8], R. Grootendorst [6], F.-A. Haase [9] and others.

The topicality of the research is in its interdisciplinary approach. The investigation between language and law has become the subject matter of many linguists. Some scholars believe that logical and accurate set of arguments may play a crucial role in court's decision. The other claim that lawyers are responsible for their legal and linguistic accuracy while argumentation process to make their message persuasive and powerful.

The **purpose** of this interdisciplinary work is determined by the importance of linguistic argumentation analysis in court discourse on stylistic level. It is aimed to demonstrate how the variety of stylistic devices and their accurate use strongly enrich the speaker's utterance while argumentation and even help to change the final decision of the court. In our research, we set ourselves the main goal of thorough linguistic and stylistic argumentation techniques investigation presented in the studied corpus, which is the U. S. Supreme Court proceedings transcripts between 2015 and 2016. The analyzed cases deal mainly with criminal, constitutional and corporate law.

Research results. Argumentation is a specific form of communication in any sphere of human interaction. At first glance, it is nothing special, and it seems that any layman can quite normally operate it. To form an accurate and logical set of arguments for the simplest everyday situation can be a challenge without good linguistic background. The one need to understand its structure and the appropriate application.

The concept "argumentation" comes from Latin "argumentum", "arguo" and means "an explanation", "to explain". Oxford

Advanced Learner's Dictionary defines an argument as a reason or set of reasons that somebody uses to show that something is true or correct [13, p. 68]. An argument is one of the basic concepts in court discourse and in legal discourse globally. According to, I. Vasylianova states that argumentation is the activity aimed to reach the goal by both parties satisfaction or by dominance of one of them. The argumentation in court discourse is a process where two parties who did not resolve the dispute, engage the third one (the court) to rule the communicative situation and change it [1, p. 5]. It is a system of cognitive statements gained to accept or refute one's opinion [4, p. 278].

French linguists O. Ducrot and J. Anscombre, linguistic communication is closely connected with argumentative communication [5, p. 275]. They have assumed that in most cases, communication includes the components of argumentation and the one who is a competent speaker has abilities essential for argumentation [5, p. 276]. The ability to argue demonstrates a good command of discursive features of the speaker's language.

While conducting this research, we have studied some selected the U. S. Supreme Court proceedings transcripts in terms of argumentation and discourse analysis, which performs both as a theory and a method of reading legal texts. We discovered that on its nature and structure argumentation is a complex phenomenon. It is the activity of subject, whose main task is first and foremost to persuade an addressee or to make him/her change his/her personal position or standpoint [2; 4–6; 8].

Argumentation in court discourse appears on different linguistic levels. According to this research, the most visible argumentation techniques are on lexical, syntactic and stylistic. We mainly focus on the diversity of stylistic devices applied in court proceedings transcripts.

The court is a place for law and language to perform. Those both substances are interconnected and can successfully function while court proceedings, being implemented together only. The language applied within court discourse is followed by the variety of expressive means and stylistic devices, which are claimed to be an excellent supplement for both positive and negative rendering of argumentation. ***Epithets*** are one of those essential stylistic devices, which appear not specifically in legal texts, but the other include them as well. Based on the interaction of logical and nominal meanings, epithets are one of the most significant stylistic devices. Their function is to make their qualitative and quantitative characteristics more complicated and to some extend figurative. As K.Ya. Lototska states, structurally epithets are divided into ***simple e.g.*** *plain language, collateral case, significant relationship, unpreserved error, reasonable interpretation, open question, safe passage, categorical rule, etc*. [12], ***compound e.g.*** *deferred-action status, defendant-friendly State, public-trial right, contract-based distinction, bright-line rule, harmless-error context, backwards-looking liability, etc.* [12], ***hyphenated*** *belt-and-suspenders legal system; injury-in-fact requirements; zone-of-interest test; nice-and-comment procedure; case-by-case determination; to-be-formed-limited-liability company, etc.* [12], ***two-step, e.g.*** *voluntarily-accepted action; jointly-owned property; above-entitled matter; inherently-unfair proceeding; simple-minded way; long-forfeited argument; voluntarily-accepted action; simple-minded person, etc.* [12]. Sometimes, ***reversed*** or ***inverted*** epithets appear too. For instance: theory of the case = case theory; applied for debt = debt application, *a case of excessive punishment* = excessive punishment case; *mistake of law* = legal mistake; *course of a criminal trial* = criminal trial course; *exclusion of the public* = the public exclusion; *canon of construction* = construction canon; *the nature of the lawsuit* = lawsuit nature [12]. The conducted research and following statistics demonstrate that the most frequently applied are simple epithets. They include 38% of the final counting, than go two-step and compound epithets – about 21% and 18% respectfully. Hyphenated is not that common. They possess 7% only. The percentage of *inverted epithets* used by court participants is almost 23%.

Another stylistic devise, used in the court proceedings, is ***metaphor***. It is used to make the argumentative language powerful and persuasive. Legal texts contain metaphoric reconceptualization as well [11, p. 151]. The speeches of the court participants are more expressive than some ordinary ones. The language of lawyers is full of metaphors. ***E.g.*** *We know that Congress would have intended* ***to sweep these financial services companies*** *into the coverage under that because it did* [12, 16–349]. *That's assuming* ***I buy your argument*** [12, 16–466]. *And this was, in a sense,* ***heart of the dispute at trial*** [12, 16–309].

The phenomenon of ***conceptual metaphor*** appears mostly in constitutional and corporal law cases. ***E.g.*** *Commercial activity is a due process test* [12, 13–1067]. In this case, commercial activity is compared with a due process test because it verifies whether it is conducted strictly according to established principles and procedures, laid down to ensure that everything is done fairly, without breaking the rules and laws. ***E.g.*** *The guarantor is a requestor* [12, 14–520]. The guarantor in this case is compared with a requestor, because a guarantor is someone or something that provides a guaranty. The guarantor is responsible for a person or organization. In court discourse, the guarantor is a state that guarantees the rights and freedoms of its citizens, and could request the citizens about their compliance with these rules.

Simile is used to compare one thing with another of a different kind and to make a description more emphatic or vivid. ***E.g.*** *Within the aggravated felony statute, we have generic offences, very serious ones* ***like murder or burglary*** [12, 14–1096]. ***E.g.*** *Who wrote this statute?* ***Somebody who takes pleasure out of pulling the wings off flies?*** [12, 16–529]. In this example, somebody is compared to very fussy person, who pays attention to small details, irrelevant and useless details like picking wings off flies. ***E.g***. *The upshot of the Petitioner's position is that any time there's an interstate-commerce jurisdictional element in any of the Federal provisions that are referred to, only a violation of the Federal statute, only a Federal criminal prosecution and conviction will* ***count as an aggravated felony*** *because no State crime, no foreign crime is ever going to have* ***interstate commerce as an element*** [12, 14–361].

Antithesis is another stylistic device in court discourse. It is used to express the opposition of ideas demonstrated in parallel constructions [10, p. 146]. ***E.g***. ***Absence*** *of counsel is the very* ***essence*** *of the violation* [12, 16–240].

Metonymy is frequently used too. It is a stylistic device where "one object or idea is implied and the other, contiguous, associated one is named" [10, p. 80]. Almost each page of the studied case transcripts contains metonymy. ***E.g. Article III would not speak*** *to that particular bad idea by Congress* [12, 16–605]. ***E.g***. ***As this Court explained*** *in Goodyear, specific jurisdiction lets a State exercise authority over activity within its borders, which it has a strong interest in controlling. But* ***a State lacks*** *a comparable interest in exercising authority over out-of-State defendants for entirely out-of-*

State conduct [12, 16–466]. ***The Court said*** *in Omni that in order to assert personal jurisdiction, you have to have a statute or a rule making the defendant amenable to service of process* [12, 16–405]. ***E.g. Congress provided consequences****. If they decide not to sue, then they can only get a reasonable royalty* [12, 15–1039].

Allusion is another stylistic device used by lawyers. Y. Skrebnev argues that it is considered to be a special variety of metaphor. The speaker just mentions some details of what he analogues in fiction/history to the topic discussed, without having to expand on it. In order to recognize and decode the meaning of allusion the one should take into consideration his/her educational level and previous background from different fields [10, p. 110]. ***E.g.*** *In response to Justice Sotomayor's question, I have to say that the penal* ***versus*** *remedial dispute, there's a certain* ***"angels on the head of a pin"*** *quality of whether something is really penal or not* [12, 16–529]. This instance is the allusion to the philosophical question *"How many angels can stand on the point of a pin?"*. Thousands years ago, people used to study angels and would sit around discussing them for days at a time. Today, the phrase means to waste time debating things, which have very little practical value.

Hyperbola is a powerful stylistic device used in court discourse. It is "an intentional exaggeration for emphasis or comic effect" [10, p. 98]. ***E.g.*** *But we've said it. We've said it a* ***hundred times*** [12, 16–240].

Euphemisms should be taken into consideration as well. Their use is closely connected with norms of social behavior. In the court discourse, euphemism is actively used, because it demonstrates the speaker's desire to be courteous, tolerant, considerate. The key aim of euphemisms is to avoid direct offences to the audience. They replace scared words, which are not accepted to be spoken aloud [11, p. 335]. ***E.g.*** *I mean, do you – suppose that the structural error were excluding* ***African-Americans*** *from the jury, or women from the jury. Okay? That's the error. They select a different jury. All* ***white men****. Now, we have no way of knowing whether that made a real difference in that case. We don't know. So it's a structural error* [12, 16–240].

Legal interpretation differs in several ways from ordinary understanding. In ordinary language, what really matters is what a speaker means by an utterance (speaker's meaning), rather than what a word or utterance means (word or sentence meaning). **Irony** provides a good example. ***E.g.*** *Mr. Fletcher, the one thing about this case that seems perfectly clear to me is that nobody who is not a lawyer, and no ordinary lawyer could read these statutes and figure out what they are supposed to do* [12, 16–529].

The ***sarcasm*** of Justice Scalia made him the king of Supreme Court sarcasm. In the U.S. Supreme Court it is a combination of harsh language and irony. ***E.g. Today's tale****... is so transparently false that professing to believe it demands this institution. But reaching a patently incorrect conclusion on the facts is a relatively judicial mischief; it affects, after all, only the case at hand. In its vain attempt to make the incredible plausible, however – or perhaps as an intended second goal – to – day's opinion distorts our Confrontation Clause jurisprudence and leaves it in a shambles. Instead of clarifying the law, the Court makes itself the obfuscator of last resort* [12, 9–150]. *Oh, I see.* ***What sense*** *are we talking about here?* ***Poetic?*** [12, 15–1189].

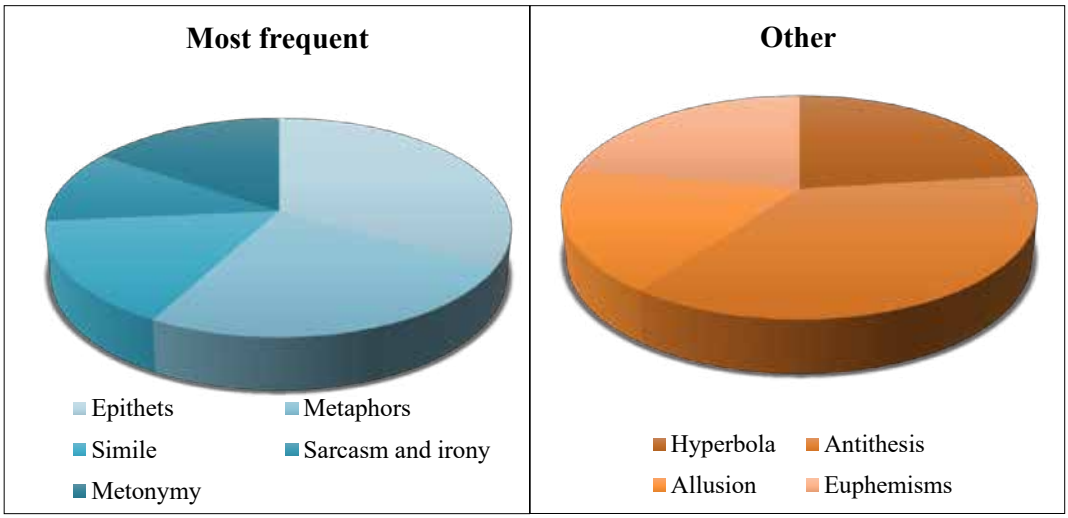

The percentage of stylistic devices in the studied court proceedings transcripts

Conclusion. The accurate argumentation is irreplaceable component in court discourse. It has formed its style and the language used while arguing in court is different from the others. The function of argumentation is to cause the effect of persuasion, complexity and frequently emotiveness. The task of lawyers is to know how to "impress" the audience and how to make their speech powerful. A good command of legal language demands accurate structures, relevant interpretation of legal concepts and facts, the ability of their application and clarification, professional as well as specific linguistic knowledge. According to this research, which examined the language of American lawyers, a successful argumentation is possible when the language and law are interconnected. Stylistic devices of implementation are excellent addition to argumentation process. They have been shown to be the effective means of fulfilling the persuasive function. The diversity of epithets and metaphors, metonymy, simile sarcasm and irony are the most frequently used. The other stylistic devices such as allusion, hyperbole and euphemism are common components in constitutional and corporate law cases argumentation.

References:

1. Васильянова И.М. Особенности аргументации в судебном дискурсе : автореф. дисс. … канд. филол. наук : 10.02.19 / Калужский пед. ун-т им. К.Э. Циолковского. Тверь, 2007. 15 с.
2. Коваль Н.Є. Мовні засоби аргументації в юридичному дискурсі : автореф. дис. … канд. філол. наук : 10.02.04 / Дрогобицький держ. пед. ун-т. Одеса, 2007. 17 с.
3. Скуратовська Т.А. Аргументація в американському судовому дискурсі : автореф. дис. … канд. філол. наук : 10.02.04 / Київський нац. ун-т ім. Т. Шевченка. Київ, 2002. 22 с.
4. Федорченко Г.М. Маркери аргументації в науковому дискурсі. *Психолінгвістика*. 2013. № 3. С. 274–283.
5. Bermejo-Luque L. Giving Reasons. A Linguistic-Pragmatic Approach to Argumentation Theory. *Spanish National Research Council (CSIC).* Madrid : Springer Nature, 2011. Vol. 20. P. 273–277.
6. Eemeren van F. H., Grootendorst R. & Jackson S. Argumentation. Discourse as Structure and Process. *Discourse Studies* : A Multidisciplinary Introduction. London, etc. : Sage Publications, 1997. Vol. 1. P. 208–229.
7. Ehninger D. Argumentation as method: its nature, limitations and its uses. In *Speech Monographs*. Ipswich : EBSCO Publishing, 1970. Vol. 37 (2). P. 101–112.
8. Galdia M. Legal Linguistics. Frankfurt am Main : PETER LANG, 2009. 438 p.
9. Haase F.-A. Implementation of Argumentation as Process in Theoretical Linguistics. A State of the Art-Review and a Model for Argumentation in Linguistics, 2010. URL: http://mondodomani.org/dialegesthai/fah03.htm.
10. Lototska K. English Stylistics : Textbook. Lviv : Ivan Franko National University of Lviv Publishing Centre, 2008. 254 p.
11. Potiatynyk U., Orshynska T. ALL ABOUT WORDS: An Introduction to modern English Lexicology : Textbook (посібник). Lviv : PAIS, 2014. 362 p.
12. Oxford Learner's Thesaurus : A dictionary of synonyms. 3rd edition / ed. D. Lea. Oxford : Oxford University Press, 2012. 1008 p.
13. The U.S. Supreme Court proceedings transcripts submitted in 2015 and 2016. URL: 09–105; 13–1067; 14–361; 14–520; 14–1096; 15–1039; 15–1189; 16–240; 16–309; 16–349; 16–405; 16–466; 16–529; 16–605.

Федорчук М. М., Городиловська М. Т. Стилістичні засоби як компоненти реалізації аргументації в судовому дискурсі

Анотація. Статтю присвячено аналізові взаємодії права та мови, а також реалізації лінгвістичної аргументації учасниками засідань Верховного суду США. Окреслено вагоме значення логічної та правильної аргументації як незамінного компонента в цьому процесі. Виокремлено та проаналізовано стилістичні засоби як важливі компоненти аргументації.

Ключові слова: аргументація, стилістичні засоби, судовий дискурс, лінгвістика, право.

Федорчук М. М., Городиловская М. Т. Стилистические средства как компоненты реализации аргументации в судовом дискурсе

Аннотация. Статья посвящена анализу взаимодействия права и языка, а также реализации лингвистической аргументации участниками заседаний Верховного суда США. Определено весомое значение логической и правильной аргументации как незаменимого компонента в этом процессе. Выделены и проанализированы стилистические средства как важные компоненты аргументации.

Ключевые слова: аргументация, стилистические средства, судебный дискурс, лингвистика, право.

УДК 811.111:378

Форостюк І. В.,
кандидат педагогічних наук,
доцент кафедри іноземних мов професійного спрямування
Національного університету харчових технологій

Шерстюк Н. В.,
викладач кафедри іноземних мов професійного спрямування
Національного університету харчових технологій

ДО ПИТАННЯ ПІДГОТОВКИ СТУДЕНТІВ І ЗДОБУВАЧІВ НАУКОВОГО СТУПЕНЯ ДО МІЖНАРОДНОГО ІСПИТУ ТА ЗНО З АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ

Анотація. Стаття висвітлює актуальне питання необхідності складання міжнародних іспитів для підтвердження рівня знання англійської мови майбутніми науковцями. Розглядаються також методичні аспекти підготовки на прикладі частини «Читання та використання мови» як такої, що є вагомою та може бути найбільш складною під час складання Кембриджського іспиту B2 First і водночас є основою для більшості завдань у тестах ЗНО для вступу до магістратури. У статті подаються теоретичні та практичні рекомендації, що враховують міжнародний досвід.

Ключові слова: іспит, формат завдання, тест, читання, використання англійської мови, метод, структура.

В умовах процесу інтеграції України у європейській простір володіння іноземними мовами залишається найбільш актуальним завданням для спеціалістів різних напрямів. Іноземні мови потрібні не тільки для повсякденної комунікації або для подорожей у закордонні країни. Вони є частиною потенціалу освіченої людини для навчання, наукової діяльності, бізнесової комунікації тощо. Необхідність підтвердження знання іноземної мови здобувачами вчених звань на рівні не нижче B2 було зазначено у наказі Міністерства освіти і науки України у 2016 році [1]. Відповідно, перед закладами вищої освіти поставлено завдання забезпечити процес викладання іноземної мови на високому сучасному рівні, який буде відповідати міжнародним стандартам.

Постановка проблеми. У зв'язку із зазначеними вимогами ця проблема привертає все більшу увагу дослідників як із наукового, так і з методичного поглядів. Вони вказують на актуальне завдання сучасної вищої школи, остаточною метою якої є підготовка студентів до успішного складання ЗНО для вступу до магістратури або міжнародних іспитів для підтвердження рівня знання іноземної мови. Остання мета сьогодні важлива для магістрів під час вступу до аспірантури і для науковців, які планують отримати звання доцента.

Це питання розглядається українськими та іноземними науковцями. У допроектному дослідженні, проведеному від імені Британської ради та Міністерства освіти і науки України у 2014–16 роках, щодо ролі та статусу англійської мови у вищих навчальних закладах України зазначається недостатність відповідності модулів навчальних програм до Болонських вимог, а також недостатнє застосування системи контролю якості результатів навчання іноземної мови [2, с. 92].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. З урахуванням досвіду Великої Британії Т. Модестова розглядає питання викладання англійської мови в сучасній ситуації інтернаціоналізації вищої освіти [3]. В. Зінченко досліджує питання освітнього моніторингу як важливої складової управління якістю освіти [4]. Т. Антонюк загострює увагу на якості освітніх послуг української системи вищої освіти [5].

Зі свого боку, закордонні вчені та методисти обговорюють питання впливу міжнародних іспитів на процес побудови навчальної програми, а також на зміни методичних підходів до викладання іноземної мови. Взаємовплив міжнародного екзамену як кінцевої мети навчального процесу викладання іноземної мови на методичну роботу викладача отримав назву «washback» і активно обговорюється. N. Sultana досліджує взаємовплив обов'язкового екзамену на навчальну програму [6]. U. Widiaty, F. Furaidah та A. Saukha висвітлюють тему впровадження міжнародних екзаменів у контексті національної системи освіти на прикладі Індонезії [7]. Спрямованість на підвищення якості освіти, що відображається на успішному складанні студентами міжнародних мовних екзаменів, змушує змінювати методичні підходи до проведення занять. Виділяють як негативний, так і позитивний аспекти впливу міжнародної екзаменаційної перспективи на навчальний процес. З одного боку, це відображається на динамічності навчання, на зменшенні використання творчих підходів під час планування занять. З іншого – може бути корисним із погляду практичних результатів. Отже, питання якості та результативності викладання іноземних мов на всіх рівнях освіти є особливо актуальним. Водночас залишаються не досить розкритими практичні та теоретичні питання роботи зі студентами немовних спеціальностей українських закладів вищої освіти на етапі безпосередньої підготовки до сучасних міжнародних іспитів або іспитів подібного рівня, а саме ЗНО. Екзамен з англійської мови у форматі ЗНО використовує типи завдань, подібні до тих, які є на міжнародних іспитах. Тому ми вважаємо, що методи підготовки до них можуть бути певною мірою ідентичними.

Метою статті є огляд деяких методичних підходів у підготовці до найбільш вагомої частини міжнародного екзамену або подібного екзамену, такого як ЗНО для вступу до магістратури, на прикладі Кембриджського іспиту B2 First на сертифікат із володіння англійською мовою.

Виклад основного матеріалу. Міжнародний іспит з англійської мови на рівень володіння мовою вище середнього B2 First (FCE) має чітку структуру, що містить чотири частини, обмежені певним часом.

Складові частини	*Кількість завдань*
Читання та використання мови. Reading and Use of English (1 год 15 хв)	7 частин/52 питання
Письмове завдання з розгорнутою відповіддю. Writing (1 год 20 хв)	2 частини
Розуміння мови на слух. Listening (близько 40 хв.)	4 частини/30 питань
Розмовна мова. Speaking (14 хв. для двох кандидатів)	4 частини

Джерело [8, с. 3]

Ми вважаємо доцільним розглянути першу частину іспиту ***«Читання та використання мови»*** (Reading and Use of English), тому що студенти мають певні труднощі під час виконання завдань саме цього етапу тесту, а якщо брати до уваги результативність, то кількість балів за цей етап становить 40% від загальної кількості балів. Це зумовлено тим, що, незважаючи на той факт, що на екзамені ця частина представлена як одна, розподіл балів відбувається так:

– сума балів за завдання 1, 5, 6, 7 становить кількість балів за частину «Читання» (Reading);

– сума балів за завдання 2, 3, 4 становить кількість балів за частину «Використання мови» (Use of English);

– у сертифікаті бали за частини «Читання» (Reading) та «Використання мови» (Use of English) зазначаються окремо, як і за інші частини тесту, кожна з яких становить 20% від загальної кількості балів [9].

Розділ ***«Читання та використання мови»*** складається із 7 частин, які завжди йдуть в одному порядку, із загальною кількістю запитань – 52. На виконання всіх завдань цієї частини іспиту відведено 1 годину 15 хвилин. Частини 1–4 містять тексти в супроводі граматичних і лексичних завдань. Частини 5–7 містять цілий ряд текстів із завданнями на розуміння прочитаного. У всіх типах завдань використовуються автентичні тексти з газет, журналів, книг, листівок, брошур та іншого.

У цьому розділі містяться такі типи завдань:

1. Завдання з вибором однієї правильної відповіді в тексті з пропусками. Формат: текст із 8 пропусками та 4 варіантами відповіді (a, b, c or d) до кожного пропуску, тільки один варіант є правильним. Перевіряється словниковий запас (vocabulary), розуміння тексту як на рівні словосполучень і речень, так і на рівні параграфів, тому що є випадки, коли слово підходить граматично, але суперечить контексту. Знання використання сталих виразів, ідіом, фразових дієслів, слів-зв'язок (linking words), різних відтінків значень слів можуть тестуватися в цьому завданні.

2. Завдання на заповнення пропусків у тексті. Формат: текст із 8 пропусками, кожен з яких має бути заповнений лише одним словом. Перевіряється знання використання граматичних і лексико-граматичних одиниць (артиклі, прийменники, форми дієслів, допоміжні дієслова (auxiliaries), сталі вирази та інше).

3. Завдання на утворення слів. Формат: текст із 8 пропусками, кожен з яких відповідає пропущеному слову. Подано ключові слова, які потрібно змінити, щоб утворити нове слово для правильного заповнення пропусків. Завдання переважно фокусується на тестуванні лексичного запасу, саме на формуванні слів різних частин мови, а також на розумінні тексту.

4. Завдання на трансформацію речення з використанням поданого ключового слова. Формат: 6 основних речень, 6 речень для трансформації, ключові слова до кожного речення для трансформації. Для виконання завдання потрібно використати від 2 до 5 слів, включно з ключовим. У цьому завданні перевіряється знання граматики, словниковий запас і здатність кандидата висловити думку різними способами.

5. Завдання з вибором однієї правильної відповіді. Формат: 1 текст, 6 питань із вибором однієї правильної відповіді. Відбувається тестування здатності розуміти погляди, настрій, манеру висловлювання автора разом із розумінням організації тексту.

6. Завдання на заповнення пропущених параграфів у тексті. Формат: 1 текст, 6 пропусків, 7 параграфів, які потрібно вставити в пропуски, при цьому один параграф залишається зайвим. Перевіряється розуміння побудови тексту, логіки його організації.

7. Завдання на встановлення відповідності. Формат: 1 текст, поділений на частини, або декілька текстів і 10 тверджень, між якими потрібно встановити відповідність. У завданні тестується здатність систематизувати інформацію, ґрунтуючись на відповідних поглядах, деталях, відношеннях.

Беручи до уваги, що кожна частина іспиту лімітована в часі, ми вважаємо, що під час підготовки треба приділяти досить уваги детальному ознайомленню студентів зі складовими частинами тесту, типами завдань і тому, які вміння та навички в них тестуються, загальній кількості часу та кількості часу, яку можна відвести на виконання кожного завдання, а також із правилами оформлення відповідей на бланку у разі складання паперової версії екзамену. Якщо студент проінформований і добре ознайомлений із побудовою іспиту, то це може допомогти суттєво зберегти час на самому тесті для безпосереднього виконання завдань або для перевірки вже виконаного.

Безперечно, знання тільки однієї структури тесту не дає змогу успішно підтвердити володіння мовою на відповідному рівні, останнє може бути реалізовано тільки в поєднанні з розвитком і використанням на практиці певних, специфічних для іспитів такого формату навичок і вмінь, не кажучи про те, що здобувач повинен усвідомлювати, що підготовка до складання тесту не спрямована на підвищення рівня володіння мовою і що його успішне складання є констатацією вже наявного рівня B2 або C1, а не здобутого завдяки екзаменаційним тренуванням.

Варто зазначити, що під час підготовки студентів до першого етапу рекомендовано застосовувати навчальні методи, спрямовані на вдосконалення не тільки загальних навичок читання та використання мови, але й на розвиток умінь застосовувати специфічні стратегії, необхідні для отримання «прохідного» балу. Sally Burgess та Katie Head пропонують градацію текстових завдань для читання, коли студентам на початку курсу подаються спрощені тексти або вправи до них, потім протягом курсу їх поступово ускладнюють, максимально або повністю наближаючи до екзаменаційних у кінці тренувань [10. с. 35]. Відповідно, студенти мають змогу покращити загальні навички читання, не втрачаючи мотивації через невдало виконані тренувальні тести навіть на початку курсу та пристосовуючись

результативно працювати в умовах екзамену. При цьому треба пам'ятати, що все ж таки суттєва частина часу повинна бути відведена на роботу з автентичними екзаменаційними текстами в умовах іспиту, а саме:

– в умовах ліміту часу;
– під час індивідуальної роботи студентів;
– за відсутності допомоги викладача;
– за відсутності словників або подібних допоміжних засобів;
– за необхідності перенесення відповідей на зразок бланку (паперова версія екзамену).

Через те, що багатьом кандидатам не вистачає часу на екзамені за достатнього рівня володіння мовою, обмеження в часі на виконання завдань може бути впроваджено викладачем навіть із самого початку підготовки, у свою чергу, це може суттєво вплинути на збільшення швидкості читання, що є важливим моментом у тренуванні екзаменаційних навичок для цього етапу іспиту.

При цьому вагомим фактором, який впливає на швидкість читання, вважається вміння здобувача впоратися з незнайомими словами в тексті, не зупиняючись на них. Отже, підготовка має бути спрямованою також на розвиток уміння кандидатів розрізняти ключові та несуттєві слова, вміння передбачати значення слова з контексту та з граматичної форми слова [10, с. 37–38].

Крім того, що студенти повинні керуватись загальними рекомендаціями для виконання завдань, вони повинні вміти ефективно застосовувати відповідні методи опрацювання залежно від типу завдань. Наприклад, під час роботи із завданнями на множинний вибір (№ 5) після ознайомлювального читання рекомендоване уважне читання уривку, після чого варто прочитати тільки питання незважаючи на подані варіанти відповідей і намагаючись знайти відповідь самостійно, і тільки тоді прочитати варіанти та обрати той, що найближче до власного. Під час опрацювання тексту з пропущеними параграфами (№ 6) також важливо уважно прочитати основний текст, для того щоб зрозуміти його структуру, організацію та логіку. Варто помічати побудову та наповнення речень після пропусків і намагатися спрогнозувати, чого саме може не вистачати. Стосовно завдання № 1, то теж додатково треба звертати особливу увагу на речення до та після пропусків, тому що у варіантах відповідей можуть подаватися синонімічні слова, і тоді вибір буде залежати від контексту та від слів, з якими вони граматично та лексично сполучаються. Пошукове читання (scanning) може бути досить ефективним методом під час роботи із завданнями на встановлення відповідності (№ 7).

Володіння загальними навичками читання також відіграє суттєву роль в успішному виконанні завдань на використання мови (Use of English), адже завдання № 2, 3 складаються також із текстів, які потрібно вміти правильно прочитати та зрозуміти, щоб заповнити пропуски граматично правильними формами слів.

Крім того, для виконання завдання на утворення слів (№ 3) здобувач повинен вміти працювати з різними групами етимологічно споріднених слів, організувати таку роботу можна шляхом ведення відповідного словника, як показано на прикладі нижче.

Noun	Verb	Adjective	Adverb
difference, indifference, differentiation	differ, differentiate	different, indifferent	differently
option	opt	optional	optionally

На підготовчому етапі також необхідно приділяти досить часу для тренування виконання завдань на трансформацію речення (№ 4), щоб відпрацювати вміння розпізнавати граматичні та лексичні конструкції, необхідні для перебудови речення за допомогою ключового слова. Найчастіше трапляються такі типи трансформацій: активний – пасивний стан, пряма – непряма мова, дієслово – фразове дієслово, ступені порівняння, інверсія, умовні речення, сталі вирази та інше. Наприклад:

I've received several letters recently from a financial company.
SENT
I've ……..of letters recently by a financial company [11, с. 25].

Як уже було зазначено вище, здобувачі є на тому рівні володіння мовою, що дає змогу виконати завдання такого типу, але при цьому у студентів можуть виникати труднощі з дотримуванням таких умов, як відповідність часів і змісту в обох реченнях, допустима кількість слів, факт виключення зміни ключового слова та інше.

Висновки. Отже, можемо зазначити, що для успішного складання екзамену студент повинен мати попередню підготовку на рівні вище середнього згідно до загальноєвропейських рекомендацій із мовної освіти. Підготовку студентів до виконання граматичних і лексичних завдань треба вести у напрямі навчання, активно використовувати вже здобуті знання та навички, виявлення та роботи з недоліками та прогалинами у знаннях, навчання різних методів виконання екзаменаційних завдань.

Під час підготовки студентів до складання екзамену у форматі ЗНО, а також підготовки здобувачів наукового ступеня до складання екзамену на міжнародний сертифікат із володіння англійською мовою викладач, зі свого боку, повинен опанувати певні методи, які допоможуть досягти потрібного результату.

Частина іспиту, яка включає в себе тести, що перевіряють читання та використання мови, є найбільш вагомою за кількістю балів і завдань і для декого – найбільш складною. Тому їй необхідно приділити особливу увагу під час підготовчої роботи. Водночас кожен іспит складається з кількох розділів, підготовка до кожного з яких потребує певних методів, що є темою наших подальших досліджень.

Література:

1. Про затвердження Порядку присвоєння вчених звань науковим і науково-педагогічним працівникам : наказ від 14.01.2016 р. № 13. *Законодавство України*. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0183-16 (дата звернення: 20.01.2019).
2. Болайто Р., Вест Р. Інтернаціоналізація українських університетів у розрізі англійської мови : проект «Англійська мова для університетів». Київ : Видавництво «Сталь», 2017. 154 с.
3. Модестова Т.В. Інтернаціоналізація вищої освіти в контексті викладання англійської мови професійного спрямування: досвід Великобританії. *Педагогічні науки.* 2018. Вип. 1 (92). С. 111–119.
4. Зінченко В.О. Освітній моніторинг як складова ефективного управління якістю освіти. *Проблеми інженерно-педагогічної освіти.* 2012. № 34–35. С. 134–140. URL: http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?I21DBN=LINK&P21DBN=UJRN&Z21ID=&S21REF=10&S21CNR=20&S21STN=1&S21FMT=ASP_meta&C21COM=S&2_S21P03=FILA=&2_S21STR=Pipo_2012_34-35_21 (дата звернення: 15.02.2019).
5. Антонюк Т.В. Якість освітніх послуг як головна умова конкурентоспроможності української системи вищої освіти. *Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка* : зб. наук. пр. 2010. № 14. С. 33–36.

6. Sultana N. Investigating the Relationship between Washback and Curriculum Alignment : A Literature Review. *Research Gate.* 2018. December. URL: https://www.researchgate.net/publication/329528644_Investigating_the_Relationship_between_Washback_and_Curriculum_Alignment_A_Literature_Review 2019 (дата звернення: 10.02.2019).
7. Widiaty U., Furaidah F. and Saukha A. Washback of English national examination in the Indonesian context. *Research Gate.* 2015. September. URL: https://www.researchgate.net/publication/283793764_Washback_of_English_national_examination_in_the_Indonesian_context (дата звернення: 10.02.2019).
8. Cambridge English Advanced. Handbook for Teachers for exams from 2016. Cambridge English, 2015. 90 p. URL: https://www.cambridgeenglish.org/exams-and-tests/first/preparation/ (дата звернення: 31.01.2019).
9. B2 First preparation. *Cambridge Assessment English* : веб-сайт. URL: https://www.cambridgeenglish.org/exams-and-tests/first/preparation/ (дата звернення: 31.01.2019).
10. Burgess S, Head K. How to Teach for Exams. Pearson Education Limited. 2005. 162 p.
11. May P. First Trainer 2. Six Practice Tests with Answers. Cambridge University Press, 2018. 252 p.

Форостюк И. В., Шерстюк Н. В. К вопросу подготовки студентов и соискателей ученой степени к международному экзамену и ВНО по английскому языку

Аннотация. Статья освещает актуальный вопрос необходимости сдачи международных экзаменов для подтверждения уровня знания английского языка будущими научными работниками. Рассматриваются также методические аспекты подготовки на примере части «Чтение и использование английского языка», являющейся важной и может быть наиболее сложной при сдаче Кембриджского экзамена B2 First, и в то же время служащей основой для большинства заданий в тестах ВНО для поступления в магистратуру. В статье даются теоретические и практические рекомендации, учитывающие международный опыт.

Ключевые слова: экзамен, формат задания, тест, чтение, использование английского языка, метод, структура.

Forostiuk I., Sherstiuk N. On the issue of preparing students and applicants for a scientific degree for an international exam and EIA in English

Summary. The article covers the urgent question of the importance to pass the international exams to confirm the level of knowledge of English by future researchers. It also considers the methodological aspects of training through the example of the part “Reading and Use of English”, which is very important and could be the most difficult when passing the Cambridge B2 First exam, and at the same time it services as the basis for most of the tasks in the External Independent Assessment tests for admission to the Master's program. The article provides theoretical and practical recommendations, taking into account the international experience.

Key words: exam, task format, test, reading, use of English, method, structure.

УДК 811.111+81'37+81'373

Чернега С. М.,
кандидат філологічних наук,
доцент кафедри англійської мови і літератури
Миколаївського національного університету імені В. О. Сухомлинського

ЛЕКСИКО-СЕМАНТИЧНИЙ АНАЛІЗ ГЕРМАНСЬКИХ ТЕОНІМІВ БОГА LOKI 'ЛОКІ' У ХУДОЖНЬОМУ ДИСКУРСІ ДАВНЬОГО ПЕРІОДУ

Анотація. У статті розглядаються лексико-семантичні та функціональні особливості германських теонімів бога Loki 'Локі' на матеріалі найдавніших міфів, засвідчених у писемних пам'ятках давньоісландською мовою у XII–XIII ст. («Старша Едда»). У роботі проведено комплексний етимологічний, структурний, семантичний і функціональний аналіз теонімів. У дослідженні показано, що германські теоніми мають досить широке асоціативне поле, що знаходить відображення у відповідному наборі ознак, які становлять семантичний портрет богів.

Ключові слова: германський теонім, «Старша Едда», етимологічний аналіз, семантичний портрет, функціональний аспект.

Постановка проблеми. Протягом тривалого часу прикута увага до досліджень у галузі діахронічної германістики, зокрема лексики та семантики. Сучасна лінгвістична наука характеризується поглибленою цікавістю до семантичної структури слів, зв'язку полісемії з контекстом. Більш глибоко вивчається лексична семантика слів, розглянута в межах одного лексико-граматичного класу, проводяться порівняльні й типологічні дослідження. Про це свідчить цілий ряд фундаментальних досліджень із цієї проблематики, що знайшли своє відображення в роботах Н.Д. Арутюнової, В.Г. Гака, Т.В. Гамкрелідзе, В.В. Іванова, В.Д. Каліущенка, Н.І. Козак, В.В. Левицького, В.Г. Таранця, О.Д. Огуя, А.А. Уфімцевої, Л.Н. Ягупової. Особливий інтерес становлять роботи, виконані в діахронічному аспекті, серед яких варто назвати дослідження Л.Р. Зіндера, Т.В. Гамкрелідзе, В.В. Іванова, В.Н. Топорова, Е. Косеріу.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблеми теоніміки розглядались у працях таких учених: В.І. Алексєєва, І.В. Арнольда, Н.І. Зубова, Е. Кассірера, В.В. Іванова, В.Н. Топорова, Н.Ф. Мокшина, К. Леві-Стросса, О.А. Потебні, Н.В. Подольської, В.П. Строгової, Н.Ф. Мокшина.

Дослідженням давньогерманських текстів присвячені роботи Ж. Дюмезіля, Є.М. Мелетинського, М.І. Стеблін-Каменського, С. Стурлусона, О.М. Фрейденберг.

Завдяки широкому аналізу текстів можна уявити картину сприйняття і уявлень про навколишній світ стародавньої людини, реалізацію мовних одиниць.

Метою статті є комплексний аналіз особливостей розвитку лексико-семантичної структури германських теонімів бога Локі, їх функціонування в текстах «Старшої Едди».

Виклад основного матеріалу. Локі в пантеоні германських богів належить до асів. З усіх божеств скандинавського пантеону Локі – єдиний, хто пов'язаний чи не з усіма міфологічними героями, він є родичем Одіна і постійним супутником Тора, але водночас родичами його були також інеїсті велетні. Тільки він може вільно циркулювати між усіма світами: в Асгарді – фортеці богів, Йотунгеймі – країні велетнів і в підземному світі карликів-цвергів. В його натурі є щось від усіх цих істот, щось одночасно комічне і демонічне.

Германський бог Локі має найбільш своєрідну подобу з усіх богів. Локі є противником, супутником і помічником Тора. Він виконує неоднозначні функції. Його ставлення до Одіна і Тора двояке. Локі має риси трикстера та досить дивну і мінливу поведінку.

Етимологія імені Локі (діскл. *Loki*) ще не зовсім вивчена. Є декілька варіантів тлумачення цього імені. Дехто з дослідників вважає, що теонім Локі виник від слова «вогонь» (*logi*), що він є богом або демоном вогню. Такої думки дотримуються Я. Грімм, Н.М. Петерсен, Т. Візен, В. Рюдберг, П. Харман, Г. Вільке, Е. Майер та інші вчені. Лінгвісти Ф. фон дер Ляєн і Е. Могк вважали Локі не тільки демоном вогню, але і його годувальником, культурним героєм, подібним до Прометея. О. Шоннінг, Х. Шюк і Ф. Шредер протиставляли «вогняній» теорії інтерпретацію Локі як хтонічного демона або як спеціального «есхатологічного» бога – винуватця кінця світу. Вони спирались на зближення слова *Loki* з дієсловом *luka* «замикати».

Згодом А. Ольрік звернув увагу на схожість імені Локі зі шведсько-норвезьким *Lokki*, що означає повітряна, блискуча істота, зі шведським народним позначенням «тенета павука» – *Loka nät*.

Ян де Фріс та А.Б. Рут інтерпретують Локі як шахрая – трикстера, також пов'язуючи походження його імені з тенетами павука (павутиння). А.Б. Рут вважає, що Локі як антропоморфний трикстер розвинувся з теріоморфного трикстера-павука. Павук у багатьох місцях Скандинавії позначається словом *locke*.

Стрьом наближував Локі до Одіна, доводячи його до повного ототожнення. Локі є двійником Одіна у космологічних та етіологічних міфах та його антиподом – в есхатологічних.

Роль Локі як супутника Тора, мабуть, вторинна. Припускається, що *Loptr* «Лофт» та *Loðurr* «Лодур» також є іменами Локі.

Отже, є декілька теорій етимології теоніма *Loki*: «вогняна», есхатологічна й архнідна (павукова). Найбільш переконливою, на нашу думку, є версія, за якою етимологія імені *Loki* пов'язана з концептом «вогонь»: діскл. *logi* «полум'я»; *luža* (<**lougiā*, літ. *liñga* – 'болото'), *lúka* «закривати, замикати, закінчувати; безодня пороку»; *lok* «руйнівник», норв. *Lokki* «повітряна, блискуча істота» [8].

На думку Сноррі Стурлусона, саме Локі придумав павутинну сітку. У «Старшій Едді» Локі отримує сітку від богині Ран для того, щоб зловити Андварі. У двох випадках сітку підносить саме Локі, що дає підтвердження про зв'язок із павутинною сіткою [4].

У пізньому скандинавському фольклорі Локі (за аналогією зі словом *lokke* – павук) є творцем павуків.

Ім'я *Loki* траплялося 56 разів. Завдяки аналізу текстів пісень «Старшої Едди» було виділено п'ять головних ознак германського бога Локі (див. табл. 1). Семантичний портрет Локі складається переважно з негативних рис, хоч іноді виконує функції позитивного героя (друга, супутника). Цей факт пояснюється етимологією лексеми *Loki* «вогонь», яка поєднує в собі як позитивні, так і негативні характеристики. Локі має додаткові імена: *Loptr*, *Lóðurr*.

Завдяки аналізу окремих ситуацій «Старшої Едди» було виділено такі характеристики германського бога Локі (див. табл. 1). Найбільш частотною семантичною ознакою є «призвідник чвар» – 44,6%, за допомогою якої доповнюється портрет Локі.

Таблиця 1

Семантичні ознаки теоніма *Loki* 'Локі' та частотність їх вербалізаторів у текстах «Старшої Едди»

№	Семантичні ознаки	Частотність (%)
1.	Призвідник чвар	44,6
2.	Викрадач	19,6
3.	Супутник Одіна і Тора	16,07
4.	Руйнівник світу	12,5
5.	Спокусник	7,2
	Всього:	**100,00**

В Едді «Lokasenna» Локі виступає негативним і злісним богом, розкриває себе як злодій і наголошує, що інші боги теж не є кращими за нього, звинувачує їх у боягузтві, розпусті, зрадах.

1) п. 24. *"Loki kvað: En þik síða kóðu Sámseyu í, ok draptu á vétt sem völur, vitka líki fórtu verþjóð yfir,* ***ok hugða ek þat args aðal****"* (Elder Edda, Lokasenna)

"They say that with spells in Samsey once like witches with charms didst thou work; and in witch's guise among men didst thou go; unmanly thy soul must seem" [7].

Ситуація 1 свідчить про характеристику *Loki* як «призвідника чвар», що передається за допомогою інвективних слів, адресованих Одіну, та безпосередньо порівняння з відьмами.

Стверджувати, що саме Локі є призвідником чвар і зловісним наклепником, який ганьбить честь і гідність богинь, не можна. Швидше за все, він «козел відпущення», на якого хочуть повісити всі гріхи.

Досить показова в цьому випадку історія споруди Асгарда. «Аси тримали раду і домовилися з майстром про те, що він отримає все, чого просить, якщо зможе побудувати стіни за одну зиму. Коли вони поставили ці умови, він став просити у них дозволу взяти собі в допомогу коня Свадільфарі. І за порадою Локі йому дозволили це». Тобто радилися, говорили і погоджувалися всі. Але коли з'ясувалося, що рішення виявилося не цілком розумним, то в усьому звинуватили Локі й під страхом смерті змусили його терміново виправляти становище: «Сіли тоді боги на свої престоли і тримали раду, і питали один одного, хто порадив видати Фрейю заміж у країну велетнів і спотворити небо, знявши з нього сонце і зірки, віддавши їх велетням. І всі зійшлися на тому, що таку пораду дав не хто інший, як Локі, син Лаувейї, винуватець усіляких бід. І сказали, що буде йому люта смерть, якщо він не знайде спосіб, як перешкодити майстру виконати умови угоди, і вони насіли на Локі».

Ось інший приклад несправедливого ставлення до Локі: після того як Локі відрізав волосся у Сів, але повернув їй золоте волосся від цвергів, Тор його все одно ловить і хоче відрізати голову. Локі погоджується за умови, що при цьому не будуть торкатися щік. Тоді Тор відпускає Локі.

Навіть в історії зі смертю Бальдра майже ніде не натрапляємо на пряме ствердження, що саме Локі був тією жінкою, яка вивідала секрет смерті Бальдра у Фрігг, або що саме він подав прутик омели сліпому Хьоду, або що саме він був велеткою Тьокк, яка відмовилася оплакувати Бальдра. Все це вже мається на увазі постфактум, коли Локі сам під час «Lokasenna» бере на себе провину за все.

Наступною за частотністю виступає семантична ознака «супутник Одіна і Тора» – 16,07% (див. табл. 1).

2) п. 20 *"Þá kvað Loki Laufeyjar sonr:m "****Mun ek ok með þér ambótt vera****, vit Þá skulum aka tvær í Jötunheima"* (Elder Edda, Þrymskviða)

"Then Loki spake, the son of Laufey: "As thy maid-servant thither I go with thee; we two shall haste to the giants' home" [7].

У ситуації 2 ключовими словами, які характеризують Локі як «супутника Тора», є лексеми *ambótt* – «служниця», *verr* – «чоловік», тобто помічник у мандрівках.

В Едді «Lokasenna» згадується про кровне побратимство Локі та Одіна.

3) п. 9. *"Mantu þat, Óðinn,* ***er vit í árdaga blendum blóði saman****? Ölvi bergja lézktu eigi mundu, nema okkr væri báðum borit"* (Elder Edda, Lokasenna).

"Remember, Othin, in olden days that we both our blood have mixed; Then didst thou promise no ale to pour, unless it were brought for us both" [7].

У наведеній ситуації вислів *er vit í árdaga blendum blóði saman* дає підтвердження того, що Локі має кровну спорідненість із Одіном, – недаремно їх вважали братами.

Наступною за частотою виступає семантична характеристика «руйнівник світу». Вона становить 12,5% випадків вербалізації цієї характеристики (див. табл. 1).

4) п. 14. *"Heim ríð þú, Óðinn, ok ver hróðigr, svá komir manna meir aftr á vit,* ***er lauss Loki líðr ór böndum ok ragna rök rjúfendr koma****"* (Elder Edda, Vegtamskviða).

"Home ride, Othin, be ever proud; for no one of men shall seek me more till Loki wanders loose from his bonds, and to the last strife the destroyers come" [7].

У наведеній ситуації вислів *er lauss Loki líðr ór böndum ok ragna rök rjúfendr koma* ілюструє актуалізацію концепту «руйнівник світу».

Народжені богом Локі чудовиська мають безпосередній стосунок до Кінця Світу, вони вбивають найголовніших германських богів Одіна і Тора, після чого вмирають. До того ж військо мерців виходить із підземного царства його дочки Хель, яке повинно було битися з ейнхеріями з Вальгалли.

В Едді «Vegtamskviða» йдеться про те, що після поганих снів Бальдра верховний бог Одін був дуже стурбований долею свого сина, а тому вирішив поїхати до могили Вольви і дізнатися, хто стане його вбивцею і хто відповість за вбивство. Богиня йому передбачила, що сам Локі й стане його вбивцею.

5) *"****Loki mátti eigi heyra þat, ok drap hann Fimafeng****"* (Elder Edda, Lokasenna)

"Loki might not endure that, and he slew Fimafeng" [7].

У ситуації 5 вислів *Loki* виступає як «призвідник чвар», тобто «вбивця», про що свідчить дієслово *drap (drepa)* – «вбивати».

Локі причетний до смерті бога Бальдра, за яким сумував увесь світ. Коли Бальдру розпочали снитися злі сни про власну смерть, тоді Фрігг узяла клятву від природних явищ (води, рослин, вогню), крім омели, що ніхто не завдасть йому шкоди. Локі про це дізнався і використав омелу для загибелі Бальдра.

В Едді «Völuspá» Локі є ватажком корабля мерців, вони йдуть на війну з асами та ейнхеріями:

6) п. 51. *"Kjóll ferr austan, koma munu Múspells um lög lýðir,* ***en Loki stýrir****. Fara fíflmegir með freka allir, þeim er bróðir Býleists í för"* (Elder Edda, Völuspá)

"O'er the sea from the north there sails a ship with the people of Hel, at the helm stands Loki; after the wolf do wild men follow, and with them the brother of Byleist goes" [7].

У ситуації 6 вислів *en Loki stýrir* (*stýrr* – «шум, метушня, боротьба» [2, с. 509]) говорить про характеристику бога Локі як «руйнівника світу».

Після того як Бальдр помер, Локі з'явився на бенкет богів, розпочав сперечатися з ними, звинувачувати богів у всіх гріхах, образивши їх. Після цього намагався втекти від гніву богів, але йому не вдалося. Розлючені аси зловили Локі та його двох дітей. Нарі перетворили на вовка, який роздер свого брата. Його кишками прив'язали Локі до скелі і трьох камінів. Поведінка Локі не залишається безкарною. Зло повинно бути покараним. У цьому випадку наявний морально-етичний складник, хоча в теоретичній літературі часто підкреслюється відсутність у богів уявлення про мораль: «Він теж часто грає з людьми злі жарти, щоб потім, зі свого боку, стати жертвою тих, кому нашкодив» [5]. Зазвичай покарання Локі сприймається як закономірна відповідь асів на всі ті лиходійства, які вчинив Локі. Однак виявляється, що це – характерна особливість усіх істот-трикстерів у всьому світі. Як уже зазначалося раніше, незрозуміло, що стане з богами після ув'язнення Локі – хто буде їх виручати з різних критичних і сумнівних ситуацій? На кого вони будуть звалювати провину? Так, боги пішли на зміну свого світу, знаючи, що саме ця зміна послужить причиною Загибелі Світу. Є в цьому якийсь фатальний погляд скандинавів «століття саг»: незмінність трагічної долі й останнє геройство [6].

Цьому є підтвердження в таких рядках:

7) п. 49. *" Létt er þér, Loki; mun-at-tu lengi svá leika lausum hala,* ***því at þik á hjörvi skulu ins hrímkalda magar görnum binda goð****"* (Elder Edda, Lokasenna)

"Light art thou, Loki, but longer thou mayst notleika lausum hala; in freedom flourish thy tail; on the rocks the gods bind thee with bowels torn forth from thy frost-cold son" [7].

Скаді повісила над головою Локі отруйну змію, з якої постійно капала отрута на його обличчя. Зробила вона це через помсту, оскільки саме Локі винен у тому, що її батько постраждав. У Локі було дві дружини, але одна з них – Сігюн – була вірною, постійно була поруч і захищала його, а друга дружина – Ангрбода – «погана», яка народила йому чудовиськ. Сігюн тримала над ним чашу, в яку капала отрута, а коли вона вже була повна, виносила її виливати, тоді отрута капала на обличчя Локі, і він бився в муках, згідно з міфами це і було причиною землетрусів. Наявність двох різних дружин – хорошої та поганої – ще раз виділяє двоїсту натуру Локі.

Для Локі характерна оборотність метаморфози і травестування. Локі дуже часто подорожує між Асгардом і Утгардом, але при цьому змінює свою подобу. Він уміє як домовлятися з велетнями, асами, ванами, так і сіяти розбрат і конфлікти, які сам і залагоджує. Від цього він і страждає. Щоб уникнути помсти і врятувати своє життя, йому доводиться змінювати свою стать і перетворюватися на лосося, кобилу, сокола. У шаманизмі це – найбільший успіх для чоловіка, а в скандинавському суспільстві це називали пасивним мужоложством.

Наступною за частотністю семантичною ознакою є «спокусник», що становить 7,2% (див. табл. 1).

Локі, судячи зі списку спокушених ним богинь, яких він по черзі називає в «Lokasenna», був найголовнішим із звабників серед богів чужих дружин.

Ситуація 8 наочно ілюструє це значення.

8) п. 40. *"Loki kvað: Þegi þú, Týr, þat varð þinni konu, at hon átti mög við mér;* ***öln né penning hafðir þú þess aldregi vanréttis, vesall****"* (Elder Edda, Lokasenna).

"Be silent, Tyr! For a son with thy wife once chanced to win not a penny, methinks, wast thou paid for the wrong, nor wast righted an inch, poor wretch" [7].

Локі звинувачує Тора в тому, що він простив зраду своїй дружині, й повідомляє про те, що син, якого вона народила, є його сином. Справою Локі є звабления дружини Тора Сів.

Локі також виступає викрадачем цінностей. Зокрема, він відрізає волосся Сів, дружини Тора. Дізнавшись про це, Тор погрожує вбити Локі, якщо той не віддасть волосся Сів. Локі придумав звернутися до карликів, щоб вони викували золоте волосся. Після цього він закладається з карликами, що ті не зможуть зробити нічого кращого за золоте волосся. Карлики прийняли виклик і викували цілий скарб: молот Тора, спис Одіна, золотого кабана для Фрейра і корабель Скідбладнір. Потім Локі тікає від карликів із цими речами, використовуючи пір'я Фрейї. Саме ці предмети згодом стають скарбом асів.

Як викрадач, він бере участь у багатьох інших ситуаціях: у крадіжці молодильних яблук Ідунн, скарбів гномів. Деякі його викрадання мотивовані благою метою, коли викрадаються речі, які він повертає їх власнику. Це повернення молота Тора Мьйольніра, який викрали велетні, тощо.

Германський бог є посередником передачі цінностей між велетнями і богами. Але головними скарбами велетні користуються не довго, боги все одно їх забирають назад. Завдяки Локі боги виманюють вказані цінності у інших, більш мудрих істот.

Висновки. Беручи до уваги не розглянуті нині теорії та усвідомлюючи той факт, що вищевикладене не дає змоги охопити образу Локі у всій повноті, зазначимо, що найбільш імовірним нам здається погляд на Локі, відповідно до якого він є певною «скарбницею», яка зберігає таємні бажання і думки давніх скандинавів. Можливо, саме такими вони хотіли бути. І все ж первинна семантика вогню поєднує в собі як позитивні, так і негативні характеристики, а звідси, на нашу думку, і відбуваються інші суперечливі значення, що отримує згодом це божество. Наприклад, порівняно з іншими германськими богами Локі виступає в текстах як неоднозначний образ. Отримано такі семантичні характеристики бога *Loki*: «призвідник чвар» (44,6%), «викрадач» (19,6%), «супутник Одіна і Тора» (16,1%), «руйнівник світу» (12,5%), «спокусник» (7,2%). Найчастотнішою семантичною ознакою є «призвідник чвар».

У перспективі безперечний інтерес становлять семантика та функціональні особливості інших найменувань божеств, розглянутих на давніх текстах, включно зі «Старшою Еддою» та іншими германськими текстами.

Література:

1. Дюмезиль Ж. Верховные боги индоевропейцев / пер. с фр.; АН СССР, Ин-т востоковедения. Москва : Наука, 1986. 234 с.
2. Левицкий В.В. Этимологический словарь германских языков : в 2-х т. Винница : Нова книга, 2010. Т. 1. 616 с.
3. Свєточева С.М. Лексична репрезентація імені бога Локі в германському міфологічному дискурсі. *Сучасна германістика: теорія і практика* : матер. Всеукр. наук.-практ. конф. Дніпропетровськ : Біла К.О., 2012. С. 43–44.
4. Стурлусон С. Младшая Эдда. Ленинград : Наука, 1970. 253 с.
5. Стеблин-Каменский М.И. Старшая Эдда. Древнеисландские песни о богах и героях. 1963. 255 с.
6. Таранець В.Г. Трипільський субстрат: Походження давньоєвропейських мов : монографія. Одеса : ОРІДУ НАДУ, 2009. 276 с.
7. Edda. URL: http://norse.ulver.com/src/edd.
8. Vries J. de. Altnordisches etymologisches Wörterbuch. 2. Aufl. Brill; Leiden; Boston; Köln, 2000. 689 s.

Чернега С. Н. Лексико-семантический анализ теонимов бога Loki ‘Локи’ в художественном дискурсе древнего периода

Аннотация. В статье рассматриваются лексико-семантические и функциональные особенности германских теонимов бога Loki ‘Локи’ на материале древнейших мифов, заверенных в письменных памятниках древнеисландского языка в XII–XIII вв. («Старшая Эдда»). В работе проведен комплексный этимологический, структурный, семантический и функциональный анализ теонимов. В исследовании показано, что германские теонимы имеют достаточно широкое ассоциативное поле, что находит отражение в соответствующем наборе признаков, составляющих семантический портрет богов.

Ключевые слова: германский теоним, «Старшая Эдда», этимологический анализ, семантический портрет, функциональный аспект.

Chernega S. Lexico-semantic analyses of the theonyms of the god Loki in the artistic discourse of the ancient period

Summary. This article focuses on the lexico-semantic and functional peculiarities of the Germanic theonyms of the god Loki. The study was conducted on the material of ancient Edda. The comprehensive etymological, semantic and functional analysis of the Germanic and Scandinavian theonyms with the help of different methods and technologies was carried out, special attention being paid to the systematic approach to the investigation. The study shows that the ancient Germanic theonyms have a very broad associative-semantic field, which is reflected in the corresponding set of semantic features, which make up a specific semantic portrait of the gods, the indicators of social role predominating.

Key words: theonym, “Poetic Edda”, semantics, functional aspect, etymological analysis.

УДК 811.133.1'42

Швець Т. А.,
кандидат педагогічних наук,
доцент кафедри іноземної філології, перекладу та методики навчання
ДВНЗ «Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет
імені Григорія Сковороди»

ЛЕКСИЧНІ ЗАСОБИ ОБ'ЄКТИВАЦІЇ ПРОСТОРОВО-ЧАСОВОГО КОНТИНУУМУ НОВЕЛИ А. ГАВАЛЬДИ «PETITES PRATIQUES GERMANOPRATINES»

Анотація. У статті висвітлено результати дослідження, присвяченого виявленню лексичних засобів об'єктивації просторово-часового континууму новели А. Гавальди «Petites pratiques germanopratines». Встановлено, що для створення просторово-часового континууму аналізованого твору автор найчастіше використовує іменники, дієслова, прислівники та прийменники з просторово-часовою семантикою. Звернення до цих засобів сприяло вербалізації просторово-часового континууму характерного для жанру новели.

Ключові слова: новела, просторово-часовий континуум, простір, час, лексичні засоби, об'єктивація, художня дійсність.

Постановка проблеми. Просторово-часовий континуум є невіддільним компонентом художнього твору будь-якого жанру, адже простір і час – основні категорії, через які відображають форми існування матерії. У зв'язку з цим аналіз феноменів простору та часу – центральних констант моделі об'єктивної реальності – дає можливість визначити особливості індивідуально-авторського світогляду, що впливає на побудову та розгортання художньої дійсності.

Простір і час, як дві важливі характеристики будь-якого літературного тексту, відповідають за архітектоніку художнього твору, конструюють відображену в ньому об'єктивну реальність чи мистецьку вигадку, допомагають тим самим реалізувати авторську інтенцію та диктують формально-змістові ознаки певного літературного жанру.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблема вивчення просторово-часового континууму художніх творів продовжує перебувати у центрі уваги сучасних лінгвістів завдяки оновленню та зміні наукових парадигм, у межах яких один і той же дослідницький об'єкт можна трактувати по-різному.

Виявленню специфічних рис категорії континууму в різних типах текстів присвячена низка праць вітчизняних і зарубіжних науковців, які вивчають її в усьому розмаїтті наявних підходів і напрямів. Характеристика просторово-часового континууму та його специфічних ознак у творах літератури досі ґрунтується на різних судженнях і викликає дискусії.

Досліджуючи простір і час художнього твору, М.М. Бахтін визначає їх як дві взаємопов'язані категорії, що розкриваються одна в одній, наголошуючи на домінуючій ролі часу у канві художнього цілого [1, с. 235]. На думку І.Р. Гальперіна, континуум художнього твору є певною послідовністю фактів та подій, тлом для якої виступає художній час та простір [2, с. 86]. Н.А. Ніколіна зазначає суттєву значимість просторово-часового континууму для проведення філологічного аналізу художнього тексту, оскільки час та простір належать до конструктивних принципів організації літературного твору [3, с. 85]. Ю.М. Лотман уважає, що художній час та простір літературного твору є континуумом, в якому розміщені його персонажі та відбувається дія. Він розглядає художній простір як модель світу певного автора, виражену мовою його просторових уявлень, виділяє кілька підтипів художнього простору, зазначаючи, що «поведінка персонажів значним чином пов'язана з простором, у якому вони перебувають, а переходячи з одного простору до іншого, людина деформується за його законами» [4, с. 253–264].

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми. Попри значну кількість наукових розвідок, присвячених дослідженню специфіки вираження просторово-часового континууму художнього тексту, сьогодні відсутні спеціальні праці, присвячені аналізу засобів вербалізації просторово-часового континууму новел сучасної французької письменниці А. Гавальди, що й обґрунтовує актуальність дослідження.

Метою статті є системний опис та аналіз лексичних засобів об'єктивації просторово-часового континууму новели сучасної французької письменниці А. Гавальди «Petites pratiques germanopratines».

Окреслена мета конкретизується в таких **завданнях**: уточнити дефініцію категорії «просторово-часовий континуум» та виявити специфіку її об'єктивації в тексті аналізованої новели.

Виклад основного матеріалу. Категорія континууму безпосередньо пов'язана з категоріями часу та простору. Термін «континуум» позначає якесь безперервне утворення, нерозчленований потік руху у часі та просторі. В аспекті художнього твору, континуум можна уявити як певну послідовність подій та фактів, що розгортаються у часі та просторі [2, с. 86]. Проведений аналіз теоретичних джерел із досліджуваної проблеми демонструє, що у різних типах текстів розгортання подій відбувається по-різному.

Простір і час, як важливі категорії буття й універсалії людського досвіду, слугують підґрунтям для моделювання сюжетної та смислової структури художнього тексту як однієї з найбільш досконалих словесно-мовленнєвих форм систематизації уявлень індивіда про оточуючу реальність, що виражає індивідуально-естетичний характер художнього сприйняття дійсності.

Твори художньої літератури характеризуються існуванням специфічного уявного світу, в межах якого події розгортаються в уявному просторі та часі. Як уже зазначалося, різним типам художніх текстів притаманне характерологічне відображення просторово-часового континууму, пов'язане з їх обсягом та композицією.

У межах сучасної лінгвістичної парадигми особливого значення набуває аналіз коротких за обсягом літературних текстів, у яких відображена своєрідність світосприйняття представниками певної лінгвокультурної спільноти, що сприяє встановленню культурної специфіки окремих мовних явищ, зокрема виявленню мовних засобів об'єктивації просторово-часового континууму.

Одним із видів коротких літературних текстів є новела. Новелу визначають як коротку історію, призначену для дорослого читача та зосереджену на викладі однієї події, сконцентрованої навколо моменту оповіді, з неочікуваною і досить часто дивною кінцівкою, кількість дійових осіб якої та просторово-часовий відрізок тривалості незначні [5].

У наведеній вище дефініції наголошується на обмеженості просторово-часової тривалості дії у жанрі новели, що, звичайно, впливає на організацію її просторово-часового континууму. Саме аналіз просторово-часового континууму створює передумови щодо визначення жанрової специфіки досліджуваного твору, його художньо-креативної моделі, специфіки світосприйняття автором та неповторності мовно-стилістичних засобів змалювання подій.

Основними лексичними засобами об'єктивації просторового континууму в художніх творах вважають просторові прийменники та прислівники, в семантиці яких наявна вказівка на розташування предмета відносно деякого орієнтира (статична локалізація) або вказівка на пересування (наближення чи віддалення) відносно певної точки відліку (динамічна локалізація):

Je vais vous emmener ***dans*** *un endroit que j'aime bien* [8, p. 12].

У цьому реченні розташування об'єкта у просторі відбувається завдяки використанню прийменника *dans* (у), що слугує засобом вираження статичної локалізації.

Просторовий континуум художнього твору може також бути відтворений завдяки використанню іменників, дієслів, прикметників та інших частин мови:

Je vais ***rue Saint- Benoît*** [8, p. 11].

Вказівка на просторове розміщення об'єкта розповіді в наведеному вище реченні відбувається завдяки використанню автором іменника *la rue* (вулиця).

На думку дослідників, особливе місце в об'єктивації просторового континууму належить лексичним одиницям на позначення процесуальності:

Mais en vous regardant ***vous éloigner****, je me suis dit: c'est trop bête, voilà une femme que je croise dans la rue, je lui souris, elle me sourit, nous nous frôlons et nous allons nous perdre...* [8, p. 9].

Використання автором у цьому фрагменті дієслова руху *s'éloigner* (віддалятися) є засобом представлення процесу дистанціювання об'єкта від оповідача та акцентування уваги читача на динамічній локалізації об'єкта.

Просторово-часовий континуум аналізованої новели є лімітованим як це й властиво творам цього літературного жанру. Автор описує події, що відбуваються в паризькому кварталі Сен-Жермен-де-Пре, частині міста, в якій живе найбагатша частина населення французької столиці. Як очевидно з назви аналізованого твору, просторовість як внутрішньо текстова категорія реалізується вже на рівні першого перцептивного знаку текстової системи новели – на рівні заголовку – «Petites pratiques germanopratines». Лексема *germanopratines* позначає жителів кварталу Сен-Жермен-де-Пре, слугуючи тим самим дефініцією конкретного місця, де відбуваються зображувані автором події.

У ході оповіді А. Гавальда дещо конкретизує простір своєї новели, обмежуючи його бульваром із назвою Сен-Жермен:

Donc, ce matin, j'ai croisé un homme ***sur le boulevard Saint-Germain*** [8, p. 7].

Локалізація описуваних подій у цьому реченні відбувається завдяки використанню прийменника *sur* (на) та іменника *le boulevard* (бульвар) включно з його назвою *Saint-Germain.*

Простір широкого охвату, доступний та відомий усім із початкових речень новели, надалі локалізується в менших номінаціях, просторово зорієнтованих і контекстуально та суб'єктивно зумовлених об'єктів, серед яких: *le bord du trottoir* (край тротуару), *la rue des Saints-Pères* (вулиця святих Отців), *la rue Saint- Benoît* (вулиця святого Бенедикта), що розташовані у кварталі Сен-Жермен-де-Пре:

J'étais arrêtée au ***bord du trottoir*** *à guetter le flot des voitures pour traverser à la hauteur de* ***la rue des Saints-Pères*** [8, p. 8].

Je vais ***rue Saint- Benoît*** [8, p. 11].

Наведені фрагменти засвідчують, що лексичними засобами об'єктивації просторового континууму цього відрізка тексту є іменники *le bord* (край), *le trottoir* (тротуар), *la rue* (вулиця) у сполученні з прийменником *de*, який встановлює відносини підпорядкування між членами речень.

Змальований у аналізованій новелі простір є відкритим і простягається перед читачем як у горизонтальній, так і вертикальній площині:

Je ***remontais*** *le boulevard et lui le* ***descendait*** [8, p. 7].

J'étais arrêtée au bord du trottoir à guetter le flot des voitures pour ***traverser*** *à la hauteur de la rue des Saints-Pères* [8, p. 8].

Звернення автора до дієслів *remonter* (підніматися вгору), *descendre* (спускатися вниз) та *traverser* (переходити на іншу сторону), підкреслює напрям руху дійових осіб новели один відносно одного, а також відносно локативного орієнтира, вираженого лексемою *le boulevard* (бульвар).

Як демонструє наведений вище уривок із новели, встановлення будь-якого фрагмента простору – місця, напряму чи шляху руху, переміщення відбувається завдяки зверненню до локативних орієнтирів, що позначають простір або об'єкти, відносно яких сприймається локативно-динамічна чи локативно-статична локалізація конкретної події, стану, руху, переміщення предмета по горизонталі / вертикалі, всередину / зовні, за рухомим орієнтиром тощо [6, с. 26–43].

Окрім відкритого простору, автор аналізованої новели зображує простір закритий. До закритого простору новели відносимо приміщення, в якому працює героїня, заклад харчування, до якого вона заходить перед зустріччю з новим знайомим та винний погрібець, в якому вони вечеряли. Змальовуючи замкнений простір своєї новели, автор використовує назви закладів харчування *Deux-Magots* (ресторан у кварталі Сен-Жермен-де-Пре), *Le Chiquito* (кав'ярня у тому ж кварталі) та *le petit bistrot à vins* (маленький винний погрібець)*:*

Je vais donc prendre un petit remontant pour me remettre du sang dans les doigts. Pas aux ***Deux-Magots****, c'est légèrement plouc le soir, il n'y a que des grosses Américaines qui guettent l'esprit de Simone de Beauvoir. Je vais rue Saint- Benoît. Le* ***Chiquito*** *fera très bien l'affaire* [8, p. 11].

У цьому фрагменті автор змальовує намір героїні відволіктися від буденних турбот перед побаченням із незнайомцем. Попри те, що у новелі просторовий континуум об'єктивовано переважно лексемами на позначення відкритого

простору, місцем відпочинку героїні автор обирає закритий простір. Вирішуючи куди піти, героїня віддає перевагу більш закритому простору – кав'ярні, де вона почуватиметься комфортніше.

Об'єктивація, тобто змалювання просторового континууму засобами мови значною мірою залежить від семантики локативних орієнтирів – елементів, які уточнюють характеристику відношення між об'єктом локалізації та місцем. Спеціалізованими засобами мовного вираження просторового континууму є просторові маркери, що можуть позначати означену та неозначену локалізацію об'єкта у просторі.

Неозначеною вважаємо локалізацію об'єкта, місце розташування якого не визначено і не позначено локативом, що може бути зумовлене різними комунікативними чинниками, серед яких незнання мовцем місця реальної чи потенційної локалізації зображуваного об'єкта:

Je l'ai vu arriver ***de loin*** [8, p. 8].

У наведеному вище реченні невизначеним є розташування об'єкта локалізації відносно самого мовця, оскільки важлива для нього складова просторового відношення – відстань – не вказана точно *de loin* (здалеку).

Невідомим може бути також напрямок динамічної локалізації, тобто просторовий орієнтир:

Cette fois c'est moi qui le regarde partir ***dans l'autre sens*** … [8, p. 10].

Вираз *dans l'autre sens* (в іншому напрямку) не позначає конкретного напрямку руху об'єкта, про який йде мова, а лише наголошує на факті віддалення об'єкта від оповідача, оскільки місце, до якого спрямований рух, не називається.

У разі, коли мовець вважає за надлишкове називати місце локалізації, він вдається до вживання лексем типу *en haut* (вгорі), *un endroit* (якесь місце) тощо:

Je vais vous emmener dans ***un endroit*** *que j'aime bien* [8, p. 12].

Je demande au chauffeur de me déposer ***en haut du boulevard****, j'ai besoin de marcher* [8, p. 17].

У цих реченнях локалізація є неозначеною, вона далеко, там, де немає дійових осіб новели, її уточнення мовець вважає надлишковим.

Аналізована новела характеризується як означеною, так і неозначеною локалізацією зображуваних подій. Просторовий континуум вважатимемо означеним, якщо використані автором мовні засоби позначають точне місцезнаходження об'єкта завдяки вказівці на його розташування у просторі відносно конкретного просторового орієнтира:

Donc, ce matin, j'ai croisé un homme ***sur le boulevard Saint-Germain*** [8, p. 7].

У цьому фрагменті означена локалізація об'єкта виражається шляхом використання урбаноніма *le boulevard Saint-Germain*, який конкретизує простір змальовуваних подій.

Одним із засобів позначення точного місцезнаходження об'єкта є вказівка на точну відстань його перебування від мовця:

Bref, j'étais ***à vingt mètres de lui*** *et je savais déjà que je ne le raterai pas* [8, p. 8].

Вживання виразу *à vingt mètres de lui* (за двадцять метрів від нього) позначає фактичну відстань від оповідача до зображуваного об'єкта.

Означеність просторового континууму уможливлюється також завдяки використанню автором локативних орієнтирів зі значенням конкретного місцеперебування об'єкта:

J'étais arrêtée ***au bord du trottoir*** *à guetter le flot des voitures pour traverser à la hauteur de la rue des Saints-Pères* [8, p. 8].

Словосполучення *au bord du trottoir* (на краю тротуару) увиразнює місце локалізації особи, від імені якої ведеться розповідь.

Використані автором у ході оповіді лексеми та словосполуки на кшталт *ici* (тут), *là* (там), *à cet endroit* (у цьому місці), *à l'angle de la rue* (на розі вулиці) також слугують засобом вираження означеної локалізації об'єкта у просторі:

Il est ***là, à l'angle de la rue des Saint-Pères****, il m'attend, il me voit, il vient vers moi* [8, p. 12].

У цьому фрагменті характеристика місця локалізації об'єкта є розгорнутою, представленою відносно кількох просторових орієнтирів: *là* (там), *à l'angle de la rue des Saint-Pères* (на розі вулиці святих Отців), щодо яких зображуваний об'єкт локалізується одночасно.

Отже, в об'єктивації просторових координат аналізованої новели значну роль відіграють урбаноніми (назви кварталу, бульвару, вулиць, видавництва, ресторанів), іменники, дієслова, прислівники та прийменники із просторовою семантикою, використання яких уможливило відтворення реальності описуваних подій.

Важливою складовою просторово-часового континууму новели є часовий континуум та лексичні засоби його вербалізації. У зв'язку з тим, що обсяг новели як літературного жанру невеликий, час новели чітко окреслений, простір досить деталізований, а оповідач виступає одночасно й автором, і дійовою особою. Специфічною особливістю аналізованої новели є те, що в ній виділяється відправна точка, відносно якої йде автономний відлік часу. Цей відлік часового континууму розпочинається вранці того дня, коли героїня зустрічає незнайомця:

Donc, ***ce matin****, j'ai croisé un homme sur le boulevard Saint-Germain* [8, p. 7].

Часовий континуум новели замкнутий у межах її тексту, характеризується рухом в одному напрямку, збереженням послідовності зображуваних подій, відсутністю різких відступів назад або забіганнями наперед, що досягається завдяки використанню лексем на позначення протяжності часу:

Et ***pendant ce temps-là****, divine candeur, je sens le regard de mon saint Sébastien (rapport à la flèche, eh ! il faut suivre hein!?)* ***toujours*** *dans mon dos* [8, p. 8].

Звернення автора до часових маркерів *pendant ce temps-là* (впродовж цього часу) та *toujours* (весь час) увиразнює тривалість описуваних подій.

Відтворюючи зображувані події, оповідач широко послуговується одиницями з семантикою миттєвої дії, що є маркерами її тривалості у часі: *tout à l'heure* (тільки що), *maintenant* (зараз, у цей час), *tout de suite* (відразу):

Oh, mais qui est là ?... ma jolie proie ***de tout à l'heure*** [8, p. 9].

Traversons ensemble, je vous prie, je ne voudrais pas vous perdre ***maintenant*** [8, p. 10].

Je pousse la porte et ***tout de suite*** *c'est: l'odeur de la bière mélangée à celle du tabac froid* [8, p. 11].

Образно-естетична функція виокремлених словосполучень полягає у прагненні автора передати неперервність часу та створити динамічний ефект. Орієнтація на співвіднесеність із часовим маркером *maintenant* (зараз, у цей час) дає змогу констатувати вагому смислову та естетичну-образну ємність дієслів зі значенням швидкої зміни подій, миттєвості, несподіваності у створенні часових смислів новели.

Значну роль у вербалізації часового континууму аналізованого твору відіграють дієслова на позначення дії, що сприяють змалюванню послідовності подій:

Je ***travaille****, je* ***réponds au téléphone****, j'****envoie des fax****, je* ***termine une maquette*** *pour l'iconographe* (*attendez, forcément... Une fille mignonne et vive qui envoie des fax du côté de Saint-Germain-des-Prés travaille dans l'édition, forcément...*) [8, p. 10].

Змальовуючи психічний стані героїні, спричинений майбутнім побаченням із зовсім незнайомим чоловіком, автор використовує дієслова *travailler* (працювати), *répondre* (відповідати), *envoyer* (відправляти), *terminer* (закінчувати), які не лише передають динамічну картину трудового дня, а й у поєднанні з прислівником *forcément* (мимовільно, у разі необхідності), ще більш увиразнюють її душевний стан.

Одним із засобів об'єктивації часового континууму новели є іменники на позначення різних добових відрізків часу: *le matin* (ранок), *l'après-midi* (друга половина дня), *entre chien et loup* (сутінки), *le soir* (вечір), що підпорядковує його зображуваним подіям:

Donc, ***ce matin****, j'ai croisé un homme sur le boulevard Saint-Germain* [8, p. 7].

Fin d'après-midi un petit peu nerveuse, il faut l'avouer [8, p. 10].

Entre chien et loup, le boulevard s'est apaisé et les voitures sont en veilleuse [8, p. 10].

Je me demandais si vous accepteriez de dîner avec moi ***ce soir****...* [8, p. 9].

Як бачимо, розвиток сюжету в межах часового континууму подається в новелі як послідовність ситуацій, кожна з яких фіксована певними часовими рамками.

Відтворюючи швидкоплинність подій фінальної частини новели, автор використовує ряд іменників, що називають послідовність дій людини, яка закінчує вечерю в закладі громадського харчування:

Les cafés*,* ***l'addition****,* ***le pourboire****,* ***nos manteaux****, tout cela n'est plus que détails, détails, détails* [8, p. 15].

Виділені лексичні одиниці відтворюють хронологічний порядок описаних у цьому реченні подій.

Тривалість часу в аналізованій новелі обмежена початком і кінцем одного дня, тобто за визначенням Д.С. Лихачова, її «темпоральний розмір» невеликий, поданий у чітких хронометричних маркерах [7, с. 209–337], починаючи з *ce matin* (ранку) [8, p. 9], коли героїня, йдучи на роботу, зустріла незнайомця. Потім автор використовує темпоральний маркер *à neuf heures* [8, p. 9] (о дев'ятій годині) – час, коли мало відбутися побачення героїні, далі вказує на *fin d'après-midi* (кінець дня) [8, p. 10], часові відрізки *entre chien et loup* [8, p. 10] (пора сутінок, коли починає смеркатися), *le soir* [8, p. 11] (вечір) і, нарешті настає *la nuit* [8, p. 16] (ніч) як фінал часового континууму новели.

Отже, час аналізованої новели носить лінеарний, синхронно-розповідний характер. Часовий континуум аналізованого тексту насичений деталями побуту та подробицями трудової діяльності героїні.

Як відомо, у художньому тексті просторово-часовий континуум є осмисленим і конкретним цілим, в якому прикмети часу розкриваються у просторі, а простір осмислюється та вимірюється часом [1, с. 235]. Зазначене стосується також тексту аналізованої новели, в якій просторові координати перебувають у тісному взаємозв'язку з часовими. Так, початок розповіді у новелі визначає місце та час описуваних подій:

Donc, ***ce matin****, j'ai croisé un homme* ***sur le boulevard Saint-Germain*** [8, p. 7].

Використання словосполук *ce matin* (сьогодні вранці) та *sur le boulevard Saint-Germain* (на бульварі Сен-Жермен) є засобом акцентування уваги читача одночасно на часі та місці зображуваних подій. Наведений вище фрагмент, конкретизує часові параметри описуваних подій, що слугують тлом для об'єктивації просторового континууму.

Подібно до реальності, текст новели А. Гавальди «Petites pratiques germanopratines» передає нерозривну єдність простору та часу, що позначаються категоріями просторово-часового континууму:

Pas aux Deux-Magots*, c'est légèrement plouc* ***le soir****, il n'y a que des grosses Américaines qui guettent l'esprit de Simone de Beauvoir* [8, p. 11].

На відміну від попереднього фрагменту, де часові параметри увиразнювали змальований простір, у цьому реченні просторовий континуум слугує фоном для часової локалізації подій, сприяючи відображенню специфіки авторського світосприйняття. Зазначене підтверджує думку І.Р. Гальперіна про те, що саме єдність просторово-часового континууму забезпечує достовірність та конкретність художнього опису [2, с. 87–93].

Отже, структурування часового континууму новели здійснюється на основі трьох параметрів, що фіксують величину часового інтервалу: квантитативному (відображає тривалість подій у часі), квантитативному (виражає ступінь насиченості аналізованого тексту подіями) та хронологічному (відтворює послідовність подій у часі).

Таким чином, проведене дослідження підтверджує думку про специфіку об'єктивації просторово-часового континууму художніх текстів різних жанрів.

Висновки. Підсумовуючи, зазначимо, що проведене дослідження підтвердило наявне положення про обмежену тривалість просторово-часового континууму новели як літературного жанру загалом та використання специфічних мовних засобів його об'єктивації зокрема.

Загалом просторовий континуум аналізованої новели є відкритим. Проте у новелі також зображено закритий простір, об'єктивація якого слугує засобом передачі настрою та почуттів героїні. Особливе місце у вербалізації просторового континууму в аналізованій новелі відведене просторовим прийменникам, прислівникам та лексичним одиницям на позначення процесуальності, що передають статичну / динамічну, а також означену / неозначену локалізацію зображених об'єктів, а також урбанонімам (назви кварталу, бульвару, вулиць, видавництва, ресторанів), що конкретизують його.

Часовий континуум новели має лінеарний, синхронно-розповідний характер, обмежений тривалістю одного дня. Засобами його об'єктивації є іменники на позначення добових відрізків часу, дієслова на позначення тривалості дії у часі та її неперервності, сполучники часу. Використані автором лексичні засоби сприяли створенню просторово-часового континууму, що відображає специфіку авторського світосприйняття та дає змогу осягнути відображену в новелі своєрідність мовної особистості автора.

Перспективи подальших досліджень полягають у можливості залучення до матеріалу дослідження інших творів А. Гавальди з метою виявлення граматичних маркерів об'єктивації просторово-часового континууму.

Література:

1. Бахтин М.М. Формы времени и хронотопа в романе. *Литературно-критические статьи.* Москва, 1986. С. 121–290.
2. Гальперин И.Р. Текст как объект лингвистического исследования. Москва, 2007. 144 с.
3. Николина Н.А. Филологический анализ текста. Москва, 2003. 256 с.
4. Лотман Ю.М. Текст в тексте. *Статьи по семиотике культуры и искусства* / сост. Р.Г. Григорьева; пред. С.М. Даниэля. Санкт-Петербург, 2002. 544 с.
5. Dictionnaire l'Internaute. URL: https://www.linternaute.fr.
6. Степаненко М.І. Просторові поширювачі у структурі простого речення. Полтава, 2004. 463 с.
7. Лихачёв Д.С. Поэтика древнерусской литературы. Москва, 1979. 358 с.
8. Gavalda A. Je voudrais que quelqu'un m'attende quelque part. Paris, 1999. P. 7–17.

Швец Т. А. Лексические средства объективации пространственно-временного континуума новеллы А. Гавальды «Petites pratiques germanopratines»

Аннотация. В статье представлены результаты исследования, посвященного выявлению лексических средств объективации пространственно-временного континуума новеллы А. Гавальды «Petites pratiques germanopratines». Установлено, что для создания пространственно-временного континуума анализированного произведения автор чаще всего использует имена существительные, глаголы, наречия и предлоги с пространственно-временной семантикой. Обращение к этим средствам способствовало вербализации пространственно-временного континуума характерного для жанра новеллы.

Ключевые слова: новелла, пространственно-временной континуум, пространство, время, лексические средства, объективация, художественная действительность.

Shvets T. Lexical means of space and time continuum objectivation in the short novel by A. Havalda "Petites pratiques germanopratines"

Summary. The article presents the results of a research on revealing the lexical means of space and time continuum objectivation in the short novel by A. Havalda "Petites pratiques germanopratines". The paper states that the author of the work under analysis uses mainly nouns, verbs, adverbs and prepositions with space and time semantics to create space and time continuum. The usage of mentioned means enabled the space and time continuum verbalization particular to a short novel as a genre.

Key words: short novel, space and time continuum, space, time, lexical means, objectivation, fictional reality.

УДК 378.147:811.111

Шевченко С. І.,
кандидат педагогічних наук, доцент,
доцент кафедри прикладної лінгвістики
Ніжинського державного університету імені Миколи Гоголя

Харицька С. В.,
кандидат педагогічних наук,
доцент кафедри іноземних мов і прикладної лінгвістики
Національного авіаційного університету

СТРАТЕГІЇ ПРОФЕСІЙНО ОРІЄНТОВАНОГО АНГЛОМОВНОГО ЧИТАННЯ СТУДЕНТІВ ФІЛОЛОГІЧНИХ СПЕЦІАЛЬНОСТЕЙ

Анотація. У статті доводиться ефективність застосування розробленого комплексу вправ для читання професійно орієнтованих текстів філологічного спрямування з використанням стратегій. За результатами пробного навчання виявлено значне зростання показників умінь читання у групі студентів, що підтверджує ефективність використання розробленого комплексу вправ та оптимальної взаємодії між формуванням компетентності в читанні та використанням стратегій читання професійно орієнтованих англомовних текстів.

Ключові слова: стратегії читання, професійно орієнтоване читання, іншомовне читання, професійно орієнтований текст.

Постановка проблеми. На цьому етапі розвитку державної політики в галузі освіти велика роль приділяється особистісній активності, самостійності та професійній орієнтації студентів, адже підвищуються вимоги до професіоналізму майбутніх фахівців. Зростає запит насамперед на студентів, які самостійно вміють визначати траєкторію самореалізації у навчальній програмі закладів вищої освіти. Університети намагаються створювати належні умови для цього, а саме: збільшується обсяг індивідуальної роботи, використовуються сучасні методики та технології навчання, відбувається індивідуалізація процесу навчання, створюється сприятливе освітнє середовище для саморозвитку та самовираження студента [7].

Тож природною є актуалізація досліджень стратегій навчання як «будь-якого набору дій, кроків, планів, рутин, застосовуваних студентом для отримання, зберігання, доступу і використання інформації» [5, с. 121]. Саме поняття стратегії є одним із ключових понять Загальноєвропейських Рекомендацій у прийнятому діяльнісно орієнтованому підході до вивчення мови, оскільки саме вона пов'язує завдання, які користувачеві мови слід виконати у специфічному контексті й конкретних умовах, з тим, яким чином він усвідомлює чи уявляє певну ситуацію, і тим, які свої компетенції і як він використає для виконання цього завдання [3, с. 1]. Інакше кажучи, стратегії виконують роль ланцюжка між вміннями та спрямованими на результат діями студента.

Питання професіоналізму майбутніх філологів зумовило підвищення інтересу дослідників до використання різноманітних стратегій у процесі читання професійно орієнтованої літератури, які сприяють кращому розумінню інформації, її аналізу, накопиченню, розширенню обсягу з метою вдосконалення свого професіоналізму відповідною іноземною мовою.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Стратегії навчання є актуальними як у вітчизняній (Н.Ф. Бориско, О.М. Вєтохов, О.Д. Кузьменко, О.Г. Квасова, С.Ю. Ніколаєва, В.В. Перлова, І.С. Полак, Т.В. Савицька, І.В. Самойлюкевич, Н.Н. Сметаннікова, А.М. Хомицька та інші), так і в зарубіжній методичній літературі (Р. Гарнер, К. Гріффітс, П. Гу, Ш. Деррі, Й. Мареш, Р. Меєр, А. Сімсек, К. Уейнштейн, Дж. Шаксміт та інші). Незважаючи на велику кількість досліджень у сфері навчальних стратегій, немає єдиного повноцінного визначення цього поняття. К. Гріффітс вважає, що всі визначення взаємодоповнюють одне одного, у його працях навчальні стратегії є діями, що їх свідомо обирає учасник навчального процесу для регулювання власного навчального процесу. А на думку Р. Меєра, навчальні стратегії – це комплекс поведінки й думок, який має на меті полегшити навчання [6]. Важливим у всіх визначеннях є те, що всі стратегії характеризуються наявністю мети та узгоджених дій задля досягнення результату [5, с. 120].

Особливе місце в дослідженні навчальних стратегій посідає проблема їх класифікації. А. Сімсек стверджує, що серед різних варіантів класифікація, здійснена К. Вейнштейн і Р. Меєр у 1986 році, є найбільш відомою й загальновизнаною. У ній виділено п'ять загальних груп: стратегії підготовки, стратегії елаборації, організаційні стратегії, метакогнітивні стратегії та афективні, або стратегії мотивації [6].

Аналізуючи роботи вищезазначених науковців, можна зробити висновок, що хоча питання стратегій навчання не є новим у методиці, зв'язок між формуванням компетентності в читанні та використанням стратегій професійно орієнтованого читання англійської мови є не досить висвітленим.

Мета статті – визначити стратегії, специфічні для професійно орієнтованого англомовного читання студентів-філологів; розробити комплекс вправ для читання професійно орієнтованих текстів із використанням стратегій і перевірити його ефективність під час пробного навчання.

Для досягнення поставленої мети використовувалися такі методи дослідження: аналіз і синтез педагогічної літератури, пробне навчання, опитування, кількісний аналіз, інтерпретація результатів пробного навчання.

Виклад основного матеріалу. Проведене нами в 1 семестрі 2018 р. анкетування студентів 4 курсу філологічного факультету засвідчило, що студенти не мають впливу на вибір текстів для читання, тому іноді зміст не є для них цікавим; на жаль, мало кому відоме поняття стратегій читання; не всі вправи до текстів

задовольняють інтереси студентів; філологи часто перечитують по декілька разів текст, щоб його зрозуміти, що забирає багато часу, майже не роблять записів під час читання, мало читають професійно орієнтовану літературу; із перелічених стратегій професійно орієнтованого англомовного читання учасники анкетування назвали тільки чотири, а саме «згори-вниз/знизу-вгору», «читання в парах» і «стратегію рефлексії», які вони використовували раніше на заняттях, хоча мають фонові знання про існування більшої кількості стратегій, таких як «спрямоване читання», «читання із позначками», «сенкан». Філологи хотіли б збільшити кількість професійно орієнтованих цікавих текстів, навчитись стратегій читання з метою покращення та пришвидшення розуміння змісту професійно орієнтованих текстів. Для задоволення потреб студентів нами було проаналізовано стратегії, характерні для іншомовного читання, та розроблено комплекс вправ для формування стратегій професійно орієнтованого читання студентів філологічних факультетів.

Професійно орієнтований підхід у розробленому комплексі вправ проявляється саме в комплексному поєднанні особистих інтересів студентів із майбутньою професією. Важливо зазначити, що стратегія повинна підпорядковувати собі комплекс вправ для навчання читання. Обираючи стратегію читання, ми повинні звернутися до очікуваних результатів читання професійно орієнтованого англомовного тексту і відповісти на запитання, чи зростає впевненість студента у своїх читацьких можливостях, коли він використовує цю стратегію читання, чи зникає страх перед великою кількістю незнайомих слів у тексті, чи покращує та прискорює ця стратегія навички читання та рівень розуміння тексту.

Доцільними стратегіями для формування вміння професійно орієнтованого англомовного читання студентів філологічних факультетів ми виділили такі: самоадаптації, рефлексії, сканування, прогнозування та верифікації, «згори-вниз», «знизу-вгору» (top-down, bottom-up), візуалізації, «щоденник читача», «читання із помітками» та інші. Розглянемо коротко кожну з них.

В умовах автономного навчання самоадаптація є одним із ключових понять. У навчальній ситуації читання діяльність студента повинна починатися з його готовності до активізації попереднього життєвого та мовленнєвого досвіду. Для цього він повинен адаптуватися до теми, тексту через власне сприйняття дійсності. Важливим є сприйняття теми тексту через власний професійний філологічний досвід. Завдяки тому, що стратегія самоадаптації прямо пов'язана із здатністю студента розуміти зміст професійно орієнтованого тексту за допомогою його аналізу через призму власного життєвого, мовного та професійного досвіду, ми вважаємо, що вона є однією із ключових для використання у професійно орієнтованому англомовному читанні студентів філологічних спеціальностей [7].

У випадку стратегії рефлексії рефлексійне мислення, яке є важливим аспектом у професійно орієнтованому навчанні, бере активну участь у роботі зі змістом тексту. Метою цієї стратегії є проведення паралелей між темою тексту та власним досвідом заради повноцінного розуміння тексту. Стратегія рефлексії задіює процеси пам'яті, активізації набутих знань і досвіду, планування та виконання дій, оцінювання досягнутого результату. Під час навчання читання стратегія рефлексії може бути використана в завданнях, де студентам пропонується підбити підсумки виконаної вправи та проаналізувати, чи досягли вони очікуваних результатів.

Щодо стратегії сканування, то вона допомагає студентам краще зрозуміти тему професійно орієнтованого тексту за допомогою особливих графічних і текстових показників, щоб декодувати найважливішу інформацію, потрібну для подальшого розуміння ідеї тексту [8].

Далі розглянемо стратегію прогнозування та верифікації. Студент аналізує взаємопов'язані елементи тексту, які він зрозумів із попереднього змістового елемента, які зміни відбулись у розумінні тексту. Ця стратегія має риси стратегічної когерентності та когнітивних стратегій, адже саме вони беруть участь у залученні життєвого та мовленнєвого досвіду, у плануванні стратегічних процесів задля успішного досягнення поставлених цілей читання. Ба більше, стратегія прогнозування та верифікації характеризується гнучкістю, оскільки на кожному кроці береться до уваги попередній зміст [7].

Необхідно розглянути стратегію візуалізації змісту професійно орієнтованого тексту, адже вона є не менш важливою для студентів, тому що вони, читаючи текст, візуалізують його в зображення, через яке покращують розуміння тексту. Візуалізація може допомогти студентам зосередитись, запам'ятати потрібну інформацію та застосувати цю стратегію навіть у ситуаціях, які потребують творчих і неординарних рішень.

Стратегії «щоденник читача» та «читання із помітками» мають спільні риси, адже записи під час читання професійно орієнтованого тексту допомагають читачам контролювати його розуміння та організувати подану інформацію, структурувати ідеї. Ці стратегії є потужним інструментом для підбиття підсумків інформації та ідей, створення зв'язків і бачення загальної картини тексту. Використовуючи ці стратегії, студенти будуть спроможні визначити важливу інформацію та деталі з тексту [4, с. 60].

Найбільш відомими є стратегії «згори-вниз», «знизу-вгору» (top-down, bottom-up), суть яких полягає у розумінні читачем тексту, дивлячись на індивідуальні значення або граматичні характеристики основних одиниць тексту (наприклад, окремі слова), відштовхуючись від них читач розуміє текст. Стратегія «знизу-вгору» вважається більш ефективною для студентів філологічних спеціальностей. Наприклад, читачі використовують свої знання про жанр, щоб передбачити, що буде в тексті (згори-вниз), а також їх розуміння афіксації, щоб вгадати значення слова (знизу-вгору).

Отже, вищезазначені стратегії є найбільш популярними для навчання професійно орієнтованого читання. Вони стали основою для розроблення комплексу вправ для читання професійно орієнтованих англомовних текстів із використанням стратегій у поєднанні з дотекстовим, текстовим і післятекстовим етапами [2].

Дотекстовий етап має на меті:

– активізувати наявні знання з теми (schemata) з метою передбачення змісту;

– створити мету слухання шляхом виявлення інформативної прогалини (an information gap or an opinion gap);

– зняти мовні і / або смислові труднощі.

На дотекстовому етапі можна запропонувати такі вправи:

1) Інструкція: Here are the words from the text we are going to read. Work in pairs and try to guess in what context they may be used. *Стратегія:* key-words.

2) Інструкція: Predict the contents of key-words. Try to visualize them. Describe them to us. *Стратегія:* visualization.

3) Інструкція: Read the title of the article. What do you expect to read about? Discuss it in pairs. *Стратегія:* top-down approach.

4) Інструкція: Make the chain of main facts in which reference words would be connected. *Стратегія:* chains of facts.

5) Інструкція: Have you ever read anything connected with this topic? Discuss it in pairs. *Стратегія:* reflection strategy.

6) Інструкція: Read the first 2 paragraphs of the text and find the sentence which contains the topical idea. *Стратегія:* down-top approach.

7) Інструкція: Try to answer the questions given before reading the text. *Стратегія:* reader's questionnaire.

8) Інструкція: Predict the content by key-words. *Стратегія:* down-top approach.

9) Інструкція: Look at the pictures and say how they are connected with our text. *Стратегія:* visualization.

10) Інструкція: Guess from the context the meaning of the words from the text. *Стратегія:* using context to find meaning.

11) Інструкція: Put down the most interesting information from the text. *Стратегія:* making notes/reader's diary.

Текстовий етап має на меті:

– надати читачу максимальну кількість інформації із самого тексту;

– розкрити студенту комунікативні установки читання;

– проконтролювати та продовжити формування мовних навичок і мовленнєвих умінь.

1) Інструкція: Order the paragraphs according to the importance of the topic. Work in pairs and remind us of the context. *Стратегія:* reading between the lines (inferences).

2) Інструкція: Find and read the description of the event/ action/process… *Стратегія:* analyzing the features of a text.

3) Інструкція: Replace the words from the text with synonyms, antonyms, and give their definitions. *Стратегія:* finding signal words.

4) Інструкція: Summarize the text with the help of the words from the list. *Стратегія:* extending vocabulary.

5) Інструкція: Find the answers to the questions / Check if you were right in the previous questionnaire; *Стратегія:* reader's questionnaire.

6) Інструкція: Choose the corresponding heading to each paragraph. *Стратегія:* sorting ideas using a concept map.

7) Інструкція: Find the corresponding sentence, missed in the text. *Стратегія:* making notes.

8) Інструкція: Find true / false statements. *Стратегія:* making notes.

Післятекстовий етап має на меті:

– перевірити розуміння прочитаного;

– проаналізувати, чи зможуть студенти застосувати отриману інформацію у професійній діяльності;

– розвивати критичне мислення.

1) Інструкція: Discussion. What is your opinion about the problems shown in the text? How may this experience be used in your future profession? Was it topical? Where and when can you use the given information? Is it helpful in your studying? *Стратегія:* drawing conclusions / making judgements.

2) Інструкція: Let's create your own project connected with the problem given in the text. *Стратегія:* responding to text (graffiti) / visualizing.

3) Інструкція: Write the annotation to the text. *Стратегія:* making judgements.

4) Інструкція: Answer the author's questions / Ask your fellow students these questions. *Стратегія:* reader's questionnaire.

5) Інструкція: Disprove or confirm the point of view given in the text. *Стратегія:* drawing conclusions.

6) Інструкція: Discuss which topical issues are represented in the text. *Стратегія:* making judgements.

7) Інструкція: Complete the sentence. *Стратегія:* extending vocabulary.

8) Інструкція: Retell the text to your partner. *Стратегія:* making judgements.

9) Інструкція: Think of what might have happened if ... Create a new ending of the text. *Стратегія:* visualizing.

10) Інструкція: Think over a new headline of the text. *Стратегія:* visualizing.

11)Інструкція: Think about the proverbs which convey the idea of the text. *Стратегія:* reading between the lines.

12) Інструкція: Make a plan of the text, highlighting its main ideas. *Стратегія:* drawing conclusions.

З метою дослідження ефективності формування вмінь читання професійно орієнтованих англомовних текстів із використанням стратегій у листопаді 2018 року було проведено пробне навчання на 4 курсі філологічного факультету Ніжинського державного університету імені Миколи Гоголя.

Перед початком пробного навчання було вирішено низку сформульованих завдань, серед яких – підготовка необхідних матеріалів для проведення пробного навчання; проведення перед- і післяекспериментального зрізів рівня сформованості вмінь читання професійно орієнтованих англомовних текстів; навчання з використанням різних видів стратегій для читання англомовних текстів; інтерпретація отриманих результатів пробного навчання, на основі яких було сформульовано висновки щодо ефективності розробленого комплексу вправ та оптимального способу використання стратегій читання у процесі формування вмінь читання професійно орієнтованих англомовних текстів студентів філологічних спеціальностей.

З метою визначення у студентів вихідного рівня сформованості іншомовної компетентності в читанні професійно орієнтованих текстів, який слугуватиме підґрунтям для проведення подальшого пробного навчання із використанням стратегій читання, було проведено передекспериментальний зріз, який полягав у читанні статті професійного спрямування та виконання завдань на розуміння змісту прочитаного. Результати тесту засвідчили рівень розуміння студентами тексту без використання стратегій англомовного читання. Після виконання вправ на дотекстовому етапі та прочитання тексту студенти мали обрати із стверджень правдиві або неправдиві та виконати тест множинного вибору й аргументувати відповідь, спираючись на розуміння прочитаного тексту та подану в ньому інформацію.

Рівень сформованості компетентності в читанні студентів експериментальної групи вираховувався за допомогою коефіцієнта навченості [1] за формулою: K=A/N, де A – кількість правильних відповідей (у нашому випадку середній груповий результат); N – максимально можлива кількість балів.

Дані передекспериментального зрізу показали, що коефіцієнт навченості становив 0,57, що є свідченням низького рівня сформованості вмінь професійного читання.

Під час пробного навчання студенти вчились працювати із професійно орієнтованими текстами із використанням стратегій англомовного читання. Важливим аспектом пробного навчання було навчити студентів комплексно використовувати вже відомі вправи для роботи із текстом в поєднанні із стратегіями

читання, адже вправи та стратегії не мали виконуватись ізольовано. Задля підвищення рівня розуміння тексту, компетентності в читанні та перевірки ефективності використання стратегій професійно орієнтованого читання вправи та стратегії повинні виконуватись у комплексі. До кожної вправи ми підбирали відповідну стратегію за критерієм мети та очікуваного результату.

Щодо післяекспериментального зрізу, то результати розуміння тексту покращились до показника – 0.85. Отже, за допомогою аналізу результатів експерименту виявлено значне зростання показників умінь читання у групі (приріст 0,28), що підтверджує ефективність використання розробленого комплексу вправ та оптимального способу використання стратегій читання у процесі формування вмінь читання професійно орієнтованих англомовних текстів.

Після закінчення пробного навчання ми організували опитування студентів, щоб дізнатись їх ставлення до роботи із стратегіями. Студенти засвідчили, що раніше не звертали уваги на стратегії читання, тож для них це був гарний досвід роботи з текстом. Вони стверджували, що будуть використовувати стратегії під час читання текстів не лише професійного спрямування. Усі студенти хотіли б продовжувати ознайомлення з новими стратегіями на заняттях з англійської мови, адже цей вид роботи є цікавим, а також він дає змогу краще і ненав'язливо зрозуміти зміст тексту та головну ідею. Студенти брали участь в обговоренні переваг і недоліків використання стратегій читання, при цьому більшість студентів наголосила на доцільності їх використання, вважаючи такий вид роботи корисним.

Щодо недоліків використання стратегій читання, то деякі студенти вважають, що залучення стратегій у роботу з текстом займає багато часу та іноді зосередженість на правильності виконання стратегії може відволікати від основної роботи з текстом.

Висновки. Результати поєднання стратегій читання професійно орієнтованих англомовних текстів на дотекстовому, текстовому та післятекстовому етапах роботи з текстом для студентів філологічних спеціальностей засвідчили позитивний вплив на процес формування компетентності в читанні студентів, які вивчають англійську мову як другу іноземну. Особливо важливим є фактор вдалого підбору стратегії до мети вправи на певному етапі читання тексту. Крім того, більшість студентів-філологів досить добре ставиться до цієї експериментальної роботи, що свідчить про перспективу подальших теоретичних та експериментальних досліджень у частині розроблення методики формування компетентності в читанні студентів із використанням стратегій англомовного читання на вищих рівнях вивчення англійської мови як другої іноземної.

Література:

1. Беспалько В.П. Опыт разработки и использования критериев качества усвоения знаний. *Советская педагогика*. 1968. № 4. С. 52–69.
2. Бориско Н.Ф. Формирование профессионально ориентированной коммуникативной компетенции на практических занятиях по иностранному языку, или сколько методики нужно будущему учителю. *Іноземні мови*. 2010. № 2. С. 3.
3. Загальноєвропейські Рекомендації з мовної освіти: вивчення, викладання, оцінювання / наук. ред. укр. вид. д-р пед. наук, проф. С.Ю. Ніколаєва. Київ : Ленвіт, 2003. 273 с.
4. Бігич О.Б., Бориско Н.Ф., Борецька Г. Е. та ін. Методика навчання іноземних мов і культур: теорія і практика : підручник / за заг. ред. С.Ю. Ніколаєвої. Київ : Ленвіт, 2013. 590 с.
5. Панова Л.С., Андрійко І.Ф., Тезікова С.В. та ін. Методика навчання іноземних мов у загальноосвітніх навчальних закладах : підручник. Київ : ВЦ «Академія», 2010. 327 с.
6. Основы методики преподавания иностранных языков / Под ред. В.В. Бухбиндера, В. Штрауса. Київ : Вища школа, 1986. С. 159–179.
7. Роман С.В. Професійно орієнтована іншомовна комунікативна компетентність майбутніх учителів іноземної мови як предмет формування в курсі практики усного та писемного мовлення. *Іноземні мови*. 2012. № 2. С. 39–45.
8. Сметанникова Н.Н. Стратегиальный подход к обучению чтению. *Междисциплинарные проблемы чтения и грамотности*. Москва : Шк. б-ка, 2005. С. 258–349.

Шевченко С. И., Харицкая С. В. Стратегии профессионально ориентированного англоязычного чтения студентов филологических специальностей

Аннотация. В статье доказывается эффективность применения разработанного комплекса упражнений для чтения профессионально ориентированных текстов филологического направления с использованием стратегий. По результатам пробного обучения выявлен значительный рост показателей умений чтения в группе студентов, что подтверждает эффективность использования разработанного комплекса упражнений и оптимального взаимодействия между формированием компетентности в чтении и использованием стратегий чтения профессионально ориентированных англоязычных текстов.

Ключевые слова: стратегии чтения, профессионально ориентированное чтение, иноязычное чтение, профессионально ориентированный текст.

Shevchenko S., Kharytska S. Strategies of professionally oriented reading by students of philological specialties

Summary. The article examines the effectiveness of the application of the developed sub-system of exercises for reading professionally oriented texts in the philological field with the use of strategies. According to the results of the trial instruction it was found that students' reading skills significantly improved, that confirms the effectiveness of the developed sub-system of exercises and the optimal interaction between the competence formation in reading and the usage of strategies of professionally oriented English reading. The results of the survey conducted to identify the attitude of students to work with strategies are also positive. Respondents consider the use of strategies when reading professionally oriented texts to be useful, since they help to understand the text better, motivate to operate the necessary information for professional exchange and improve their own professionalism. The most effective strategies of professionally oriented English reading are: self-adaptation, reflection, scanning, prediction and verification, "top-down", "bottom-up", visualization, "reader's diary", "reading with notes" and others.

Key words: reading strategies, professionally oriented reading, English reading, professionally oriented text.

УДК 81.115

Шишко А. В.,
кандидат педагогічних наук,
доцент кафедри перекладу
Кременчуцького національного університету імені Михайла Остроградського

Комар Л. В.,
старший викладач кафедри міжнародних економічних відносин,
адміністрування та мовної підготовки
філії «Кременчуцький інститут ВНЗ «Університет імені Альфреда Нобеля»

ІНШОМОВНІ ОЗНАКИ У ФОНЕТИЧНІЙ СТРУКТУРІ ЛЕКСИЧНИХ ЗАПОЗИЧЕНЬ

Анотація. У статті розглянуто особливості фонетичної структури лексичних запозичень у британській та американській вимовних нормах. Основними ознаками іншомовності фонемних та акцентних структур запозиченої лексики є наявність іншомовних фонем, фонотактичні особливості, вільне фонемне й акцентне варіювання, генетична характеристика таких лексичних одиниць.

Ключові слова: фонемна структура, акцентна структура, вільне фонемне та акцентне варіювання, лексичні запозичення.

Постановка проблеми. Ступінь освоєння лексичних запозичень у мові характеризується наявністю формальних ознак, які маркують їхнє іншомовне походження. Сучасна англійська мова належить до такого типу мов, у яких певна частина запозиченої лексики виявляє ознаки іншомовності, а в іншій її частині такі ознаки відсутні [5, с. 126].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблема освоєння іншомовних слів у мові висвітлюється в роботах багатьох мовознавців [2; 4; 5; 8]. Однак багато питань асиміляції запозичень на різних рівнях мовної системи залишаються нерозв'язаними. Зокрема, потребує окремого розгляду питання про особливості процесу освоєння запозичених лексичних одиниць на фонологічному рівні.

Мета статті полягає в систематизації специфічних іншомовних ознак фонемних та акцентних структур у складі лексичних запозичень в аспекті британської та американської вимовних норм.

Виклад основного матеріалу. За ступенем асиміляції іншомовна лексика поділяється на [1, с. 213]: а) *повністю асимільовані слова,* що відповідають усім морфологічним, фонетичним та орфографічним нормам мови-реципієнта і сприймаються мовцями як питомі слова, а їхнє іншомовне походження можна дослідити за допомогою спеціального етимологічного аналізу, наприклад: *operate, travel, wall*, та б) *частково асимільовані слова,* що зберігають ознаки іншомовності у своїй вимові, написанні та граматичній формі, а також які передають поняття, пов'язані з іноземною національною культурою, наприклад: *ikebana, karaoke, croissant.*

Неповністю асимільовані слова іншомовного походження, як правило, представлені двома видами вимови у найбільш авторитетних лексикографічних джерелах вимови [9; 10]. До першого належать головний та альтернативний варіанти вимови запозичень, які вказують на ступінь фонетичного освоєння в англійській мові, наприклад: *bhagwan* (хінді) /ˈbæg wɑːn bʌ ˈgwɑːn/. Другий вид вимови запозичень презентує вимову мови-джерела, наприклад: *papillote* (фр.) /ˈpæp ɪ ləʊt -ə-, -lɒt/ || /ˌpæp ɪ ˈjoʊt ˌpɑːp-/ – *Fr* [pa pi jɔt].

У межах нашого дослідження фонемні та акцентні структури запозичених слів англійської мови, які були відібрані шляхом суцільного обстеження зі словників вимови [9; 10], виявляють певні ознаки іншомовного походження, а саме:

1. Наявність іншомовних фонем /ɒ̃/, /ɜ̃ː/, /ɑ̃ː/, /æ̃/, /ɔ̃ː/, /x/, що відбиваються, як правило, у словах французького та німецького походження, наприклад: *bien-pensant* (фр.) /ˌbjæ̃ pɑ̃ː ˈsɑ̃ː/, *garcon* (фр.) /gɑːr ˈsoʊn -ˈsɜ̃ː/, *sprachgefühl* (нім.) /ˈʃprɑːx gə ˌfjuːl/. vingt-et-un (фр.) /ˌvænt eɪ ˈɜ̃ː/, *virement* (фр.) /ˈviə mɒ̃/. Такі фонеми вживаються в 4,5% запозичених слів у британській вимові/БВ й 1,81% лексичних одиниць в американському вимовному варіанті/АВ від загальної кількості досліджуваного корпусу іншомовних слів – 1047.

2. Фонотактичні особливості, а саме не властиві фонологічній системі англійської мови розміщення/сполучення голосних і приголосних фонем, наприклад: *joie de vivre* (фр.) /ˌʒwɑː də ˈviːv rə/, *soigné* (фр.) /ˈswɑːn jeɪ/ містять сполучення приголосних -v r-, -n j-, які не притаманні фонотактичній організації питомих англійських слів; у запозиченні *jujitsu* (яп.) /dʒu ˈdʒɪts uː/ довгий голосний вживається в ненаголошеній позиції в кінці слова, що не є характерним для власне англійської лексики. У британській вимові такі особливості зафіксовані в запозиченнях, які складають 4,58% від загальної кількості досліджуваного масиву запозичених слів, а в АВ – 4,3%.

3. Фонемній структурі 425 досліджуваних запозичень, або 40,6% іншомовних слів, притаманна *фонемна субституція,* тобто заміна одного звука іншим, коли в мові, що запозичує, немає звука, що відповідав би звукові мови-джерела запозичення [7, с. 432]. Наприклад: *alla breve* (іт.) /æl ə ˈbreɪv i/ – It /ˌal la ˈbreː ve/; *astrakhan* (рос.) /æs trə ˈkæn/ – Russ /ˈas trə xənj/; *schadenfreude* (нім.) /ˈʃɑːd ᵊn ˌfrɔɪd ə/ – Ger /ˈʃɑːd ᵊn ˌfʁɔʏd ə/.

4. Співіснування у межах норми фонемних та акцентних варіантів слів, які утворюються засобами так званого «вільного» фонемного варіювання (ВФВ), або варіювання місця та ступеня словесного наголосу, коли внаслідок зміни однієї фонеми на іншу (-і) в одній і тій же позиції або зміни місця наголосу утворюється не нове слово, а модифікація (-ї) фонетичної структури одного і того ж слова (його вимовні варіанти) [6, с. 98]. За даними авторитетних лексикографічних джерел [9; 10], запозичені слова займають найбільший варіантний ряд, тобто найбільшу кількість вимовних варіантів у тому ж самому слові. Як правило, особливість кодифікованих варіантів

іншомовної лексики зумовлюється двома різноспрямованими тенденціями: а) наближення звучання іншомовного слова до оригіналу; б) наближення звучання запозичень до споконвічних англійських слів [4, с. 13]. Необхідно зазначити, що альтернативний варіант вимови запозичень може по-різному впливати на основний варіант, наприклад: а) повністю витісняти його з нормативного вжитку; б) витісняти лише на певний час; в) змінювати його фонетичну структуру [6, с. 171].

У нашому дослідженні лексичні запозичення з варіюванням фонемних і акцентних структур становлять 618 лексичних одиниць, або 59,03% запозичень у британській вимові, наприклад: *dulcet* (іт.) /ˈdʌls ɪ̲t -ə̲t/, *frottage* (фр.) /ˈfɒt rɑːʒ frɒ ˈtɑːʒ/, *bouquet* (фр.) /bu̲ ˈkeɪ bə̲ʊ-, ˈbu̲ːk eɪ/. В американському вимовному варіанті такі слова нараховують 388 запозичень, або 37,06% іншомовних слів, наприклад: *champignon* (фр.) /ʃæm ˈpɪn jən tʃəm-/, *aikido* (яп.) /aɪ ˈkiːdoʊ ˌaɪkɪ̲ ˈdoʊ/, *rondeau* (фр.) /ˈrɑːnd oʊ rɑːn ˈdoʊ/.

5. Особливості фонетичної структури та графічна форма запозичень можуть вказувати на їхню генетичну належність. Етимологічний аналіз досліджуваних лексичних запозичень свідчить про найбільшу частотність запозичень із французької, італійської, німецької, азійських і класичних мов, що поповнили словниковий склад англійської мови в XX – на початку XXI століття.

Франкомовні слова, які є стабільним джерелом запозиченої лексики в англійській мові, становлять найбільший відсоток у нашому експериментальному матеріалі – 38,11% лексичних одиниць. Велика кількість французьких запозичень вміщують фонеми, які не властиві англійській мові: голосні назалізовані фонеми, сполучення двох губних фонем, вживання довгого голосного у кінцевій ненаголошеній позиції, наприклад, у вимові слів: bombe /bɒmb/, chichi /ˈʃiː ʃiː/, croissant /ˈkwæs ɒ̃/, dada /ˈdɑːd ɑː/. На часі освоєння франкомовних одиниць вимовними нормами основних варіантів англійської мови має незавершений характер, вони зазвичай містять елементи, які не властиві мові-джерелу. Такий вид запозичень традиційно називається *галліцизмами* [8, с. 78]. Іноді галліцизми асоціюються зі словами місцевого колориту, а також вони позначають характерні особливості, звичаї, спосіб мислення, притаманні французькій нації [там само]. Інтенсивність процесу пізніх запозичень з французької мови зумовлюється розвитком економічних, політичних, культурних відносин між двома країнами. Франкомовні слова часто вживаються британцями заради престижу, як прояв «мовного снобізму» (термін Т.Н. Черемісіної) [8, с. 86]. Пізні французькі запозичення мають особливості у своїй акцентній структурі, зокрема збереження наголосу на останньому складі, що властиво акцентним закономірностям мови-джерела, наприклад: *c'est la'vie* /ˌseɪ lɑː ˈviː/, *crème bru'lee* /ˌkrem bruː ˈleɪ /. Такі запозичення мають варіанти акцентної структури, які утворені вільним варіюванням місця наголосу, наприклад: *chauffeur* /ˈʃəʊf ə ʃəʊ ˈfɜː/, *frottage* /ˈfrɒt ɑːʒ -ɪdʒ frɒ ˈtɑːʒ/. Характерним для французьких запозичень є те, що вони підлягають частковій, а не повній фонологічній асиміляції, і відображають особливості вимови мови-джерела.

На сучасному етапі в англійській мові має місце «переорієнтація» щодо джерел запозичень. На перше місце все більше виходять іншомовні слова з азійських мов, особливо з японської, причому запозичуються не лише екзотизми, але й одиниці, необхідні для внутрішніх потреб носіїв англійської мови [2, с. 15]. Іншомовні слова з неєвропейських мов, як правило, відбиваються в таких сферах: 1) кулінарія: avgolemono (грец.); *sushi* (яп.), *tempura* (яп.); 2) спорт: *aikido* (яп.), *judo* (яп.), *kung-fu* (кит.); 3) наука і техніка; у цій сфері, як правило, запозичуються назви торгових марок: *Fuji* (яп.), *Fujitsu* (яп.), Nissan (яп.). Таким запозиченням властиве збереження графічної та фонетичної форми мови-джерела. Це викликано їхнім низьким функціональним навантаженням та обмеженою сферою вживання.

Висновки. Отже, іншомовне походження фонетичної структури запозиченої лексики, окрім спеціальних етимологічних досліджень, може бути встановлено за сукупністю певних ознак, які визначають ступінь освоєння фонемних та акцентних структур іншомовного слова в мові-реципієнті, та зумовлює подальші наукові розвідки щодо шляхів його повної нормативної адаптації.

Література:

1. Арнольд И.В. Лексикология современного английского языка. Москва : Изд-во лит-ры на иностр. языке, 1986. 317 с.
2. Зацний Ю.А. Розвиток словникового складу англійської мови в 80-90-ті роки XX століття: автореф. дис. … д-ра філол. наук : 10.02.04. Київ, 1999. 32 с.
3. Мальковский Г.Е. Свободное варьирование английскими фонемами. *Вопросы фонетики и фонологии.* Иркутск, 1972. Вып. 1. С. 98–120.
4. Мошнина Т.В. Развитие орфоэпической нормы английского языка, обусловленной социально-лингвистическими факторами: автореф. дисс. … канд. филол. наук : 10.02.04. Москва, 1989. 16 с.
5. Мусорин А.Ю. О характеристике лексической специфики при описании языка : матер. Третьей научной конференции. Новосибирск, 2002. С. 126–129.
6. Паращук В.Ю. Зміни в кодифікованих вимовних нормах сучасної англійської мови. *Наукові записки КДПУ ім. В.Винниченка. Серія: «Філологічні науки (мовознавство)».* Кіровоград, 2000. Вип. 26. С. 165–175.
7. Справочник лингвистических терминов / за ред. Д.Э. Розенталя, М.А. Теленкова. Москва, 1972. 495 с.
8. Черемисина Т.И. Заимствование и закрепление галлицизмов в современном английском языке. *Вопросы лексикологии.* Новосибирск, 1977. С. 77–88.
9. Cambridge English Pronouncing Dictionary / Originally compiled by D. Jones. – 17th ed. / Edited by P.Roach, J.Hartman and J.Setter. – Cambridge, 2006. 599 p.
10. Longman Pronunciation Dictionary / Compiled by J.C.Wells.– Harlow, 2000. 870 p.

Шишко А. В., Комар Л. В. Иноязычные признаки в фонетической структуре лексических заимствований

Аннотация. В статье рассмотрены особенности фонетической структуры лексических заимствований в британской и американской произносительных нормах. Основными признаками иноязычия фонемных и акцентных структур заимствованной лексики являются наличие иноязычных фонем, фонотактические особенности, свободное фонемное и акцентное варьирование, генетическая характеристика таких лексических единиц.

Ключевые слова: фонемная структура, акцентная структура, свободное фонемное и акцентное варьирование, лексические заимствования.

Shyshko A., Komar L. Foreign language features in the phonetic structure of lexical borrowings

Summary. The paper highlights the peculiarities of the phonetic structure of loanwords in British and American pronouncing norms. The main features of alien status of phonemic and accentual structures of borrowings are the availability of loan phonemes, phonotactic peculiarities, free phonemic and accentual variation, and genetic characteristics of such lexical units.

Key words: phonemic structure, accentual structure, free phonemic and accentual variation, lexical borrowings.

УДК 811.111.811.134(73)

Шовкопляс Ю. О.,
аспірант кафедри теорії та практики перекладу з англійської мови
Запорізького національного університету

ОСОБЛИВОСТІ РЕАЛІЗАЦІЇ ЕТНІЧНИХ СТЕРЕОТИПІВ ЩОДО ЛАТИНОАМЕРИКАНЦІВ У СУЧАСНИХ ЗМІ США

Анотація. У статті висвітлено процес формування та тиражування образів і стереотипів латиноамериканців засобами масової інформації США. Виявлено і досліджено етнічні стереотипи з позитивною та негативною номінацією, пов'язані з особами латиноамериканського походження, з погляду мовних особливостей їх вираження в сучасних засобах масової інформації США. Доведено, що, оскільки ставлення до стереотипізованого образу може набувати емоційного забарвлення, реалізація стереотипізованих уявлень на лінгвальному рівні в медійному просторі передбачає використання низки маркованих одиниць і стилістично забарвлених компонентів.

Ключові слова: латиноамериканці, стереотип, ЗМІ, мем, соціальні мережі, етнономінація.

Постановка проблеми. Безмежна комунікація між державами, народами та окремими індивідами, наростання міграційних потоків є типовими рисами сучасного світу. Внаслідок проявів глобалізації активно й безперервно відбуваються процеси взаємопроникнення цінностей, а культурні кордони стають нечіткими. При цьому у процесі інтеграції актуалізуються дві суперечливі тенденції: прагнення до міжнародної єдності та намагання зберегти національну ідентичність. У такій ситуації у реципієнта часом виникає когнітивний дисонанс, причиною якого є невідповідність між минулим досвідом та актуальною ситуацією. У процесі інтеграції для регуляції комунікації використовуються своєрідні регулятори, які називають стереотипами.

На нашу думку, вивчення етнічних стереотипів щодо латиноамериканців, які мешкають у США, заслуговує на увагу, оскільки ця група є найчисленнішою національною меншиною (вони складають понад 18% населення країни). Отже, образ латиноамериканця та пов'язані з ним стереотипи набувають значного соціального резонансу, що надає **актуальності** цьому дослідженню. Оскільки ставлення до стереотипізованого образу часто може набувати емоційного забарвлення, то реалізація стереотипічних уявлень на лінгвальному рівні в медійному просторі передбачає використання низки маркованих одиниць та стилістично забарвлених компонентів. Саме тому дослідження цих особливостей є досить актуальним для сучасної лінгвістики.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У науковій літературі існує низка тлумачень стереотипу, але в нашому дослідженні ми будемо послуговуватись дефініцією Т. Стефаненко, яка лаконічно й точно визначає стереотипи як «спрощені, схематизовані образи соціальних об'єктів» [1, с. 11], засвоєні в дитинстві не з досвіду, а з вторинних джерел.

Одним із найпоширеніших видів стереотипів є етностереотипи, що описують членів етнічних груп, маркують їх та асоціюються з ними. У свідомості пересічної людини та в засобах масової комунікації щодо етнічних стереотипів поширена думка, що це винятково негативний феномен. Аналіз уявлень про етнічні групи в літературі, мистецтві та ЗМІ є важливою лінією дослідження стереотипів, бо лінгвістичні явища, що супроводжують процес комунікації, тісно взаємодіють з явищами соціальної психології та знаходять своє відображення в різних дискурсах, зокрема й у медійному [1, с. 14].

Таке коло проблем є об'єктом вивчення багатьох дослідників, зокрема як українських і російських (В. Павленко, П. Гнатенко, Л. Аза [2], А. Юнацької [3]), так і зарубіжних (Р. У. Браун, Дж Беррі, А. Пуртінга, М. Сігалл, П. Дасен [4]).

Під час дослідження явищ у сфері сучасної масової комунікації необхідно не забувати також про Інтернет, що став важливою складовою ЗМІ. Завдяки йому з'явилися нові комунікативні області, яким властива повна відсутність бар'єрів щодо взаєморозуміння, вільний доступ та безцензурність; сформувався новий користувач – вільний та індивідуальний. Через усі вищезазначені зміни сфера інтернет-комунікації є цікавою для дослідження формування і поширення стеореотипів.

Мета статті полягає у виявленні етнічних стереотипів, пов'язаних із особами латиноамериканського походження, що проявляються на лінгвальному рівні в сучасних ЗМІ США. **Об'єктом** дослідження стали етнічні стереотипи відносно латиноамериканців, поширені в США. **Предметом** дослідження є мовні особливості вираження цих стереотипів в американських ЗМІ.

Матеріал для вивчення склали цитати з газет Houston Chronicle, The Dallas Morning News, Boston Herald, Journal Sentinel та Washington Post (преса зі штатів, що територіально по-різному віддалені від регіонів, де більшою мірою сконцентровано латиноамериканське населення); телевізійний корпус COCA; американські фільми 2003–2017 рр.; пости та меми із соціальних мереж (СМ).

Виклад основного матеріалу. ЗМІ відіграють неабияку роль у поширенні та закріпленні певних стереотипів. Необхідно зазначити, що латиноамериканці є об'єктами систематичної стереотипізації з боку американських засобів масової інформації.

Найпоширенішими стереотипами в цій сфері є: нелегальний іммігрант; працівник з низьким рівнем кваліфікації, який працює виключно фізично; сексуальність та легкодоступність латиноамериканських жінок; злочинець (у сферах наркоторгівлі, сексуального та фізичного насильства) [5, с. 59]. Останній стереотип є найбільш деструктивним для латиноамериканського населення, бо знижує шанс на успішне працевлаштування та підриває довіру до цієї нації в галузі економічного співробітництва.

Як зазначає американський дослідник Losh Carol Susan, латиноамериканці в уявленні американців «скоріше бідні, ніж забезпечені, більше ледачі, ніж працьовиті, більше непатріотичні, ніж патріотичні, але більш розумні, ніж нерозумні. Вони є прихильниками родинних цінностей, але їм не вистачає здатності до стосунків, що ґрунтуються на чесності та рівності»

[6]. Загалом переважають негативні стереотипи щодо латиноамериканського населення, проте спостерігаються також і деякі позитивні (наприклад, сім'янин та релігійний).

Розглянемо більш детально мовні особливості реалізації негативно та позитивно маркованих стереотипних образів латиноамериканців в американських ЗМІ.

Негативні стереотипи:

1. Нелегальний іммігрант. Сфера імміграційної політики та міграції завжди є актуальною в США. Стурбованість у населення викликає переважно нелегальна міграція. Американці переконані, що країна приймає занадто багато переселенців із Латинської Америки, та схильні думати, що значна частина латиноамериканських іммігрантів (насамперед, мексиканців) проживає у країні нелегально. Статистичні дані значною мірою підтверджують цю інформацію. За даними Pew Research Center, у 2015 р. мексиканці склали понад 75% нелегальних іммігрантів у 5 штатах: Нью-Мексико (91%), Айдахо (79%), Аризоні (78%), Оклахомі (78%) та Вайомінгу (77%) [7]. У 2016 р. було зареєстровано 245 306 випадків депортації мексиканців [7].

Згідно з даними опитування National Hispanic Media Coalition, 17% американців вважають, що більша половина латиноамериканців незаконно перебувають у США, а 13,3% відповіли, що половина латиноамериканських іммігрантів є нереєстрованими [8, с. 17]. Загалом понад 30% респондентів вказали, що 50 і навіть більше відсотків латиноамериканців перебувають у країні нелегально.

Американські ЗМІ віддзеркалюють цю проблему по-різному. Так, *Rolling Stone* характеризує масову імміграцію мексиканців до США як *«invasion»*: *«And at town-hall meetings he [Hostettler] holds, he shows a PowerPoint presentation that depicts the invasion of America by illegal Mexican immigrants».* У матеріалі газети *Boston Herald* порушується сумне питання про смерть окремих мексиканців під час нелегального перетину кордону: *«Before the Mass, Francis paused at the border for a silent prayer in memory of migrants who died trying to reach the United States. He also blessed several hundred migrants sitting on the other side of the fence».* Згідно з даними U.S. Customs and Border Protection, 7216 людей загинули на кордоні між Мексикою та США протягом 1998–2017 рр. [9].

Стереотипи стосовно латиноамериканців пропагують і політичні лідери. Зокрема, на сторінках *The Washington Post* наявна інформація про діяльність Д. Трампа: *«Trump's call for deporting undocumented immigrants and building a massive wall along the length of the Mexican border is a central pillar of his campaign».*

Стереотипною є думка про те, що всі латиноамериканці підтримують нелегальних іммігрантів. Таке, зокрема, спостерігаємо в матеріалі газети *Boston Herald*, де опубліковано відгук колишнього губернатора Нью-Мексико про сенатора Теда Круза: *«Last week, Richardson, the former Democratic governor of New Mexico, had the audacity to say that U.S. Sen. Ted Cruz (R-Texas) should not be «defined» as Hispanic because of his views on immigration. (Cruz does not support a path to citizenship for illegals)».*

Надзвичайного поширення стереотип про нелегальне перебування латиноамериканських мігрантів набув у постах та мемах СМ, зокрема у Facebook. Paul Gil визначає сучасний мем як «культурний символ або соціальну ідею з високою швидкістю поширення» [10].

Наведемо окремі приклади мемів, що відбивають стереотипне ставлення до латиноамериканців-іммігрантів:

мем № 1 *«Why do spics love hopping our fences»* актуалізує стереотип про нелегальне перебування латиноамериканців на території США та підкреслює обурення американців з цього приводу;

мем № 2 є жартівливою юридичною порадою *«Know your rights»*, що адресується латиноамериканцям (зокрема, мексиканцям). Про це свідчить запозичений сленгізм *la migra,* що позначає «Immigration Service». Як і в попередньому мемі, актуалізується стереотип про нелегальний статус перебування латиноамериканських мігрантів на території США.

Одним із важливих факторів, що впливають на ставлення до іммігрантів, є стан макроекономіки, що помітно погіршується зі зниженням перспектив працевлаштування. Міграційні процеси досить тісно пов'язані з проблемами працевлаштування, про що свідчить наступна цитата із *The Environmental Magazine:* «*Arizona (where one in 10 workers is a Hispanic immigrant) passed a tough new law that went into effect January 1, slapping businesses that knowingly employ the undocumented with business license suspensions of up to 10 days. Second-time offenders lose their licenses entirely. The law is considered so draconian by illegal Mexican immigrants in Arizona that many are reportedly "self deporting" back to Mexico»*. Неологізм «*to self deport*» позначає нову реалію, коли в умовах оновленої легальної системи мексиканці, що перебувають у США незаконно, повертаються на батьківщину, аби уникнути покарання.

Дещо інший погляд на цю проблему бачимо у 3-й серії 1-го сезону серіалу *Sleeper Cell*: «*You built this wall to keep the Mexicans from coming over to do all the work you Americans refuse to do for yourselves. You pay them shit to do all your shit work; treat them like shit, too. But, millions come anyway: Algerians to France, Mexicans to the USA <...>. You know, there are probably thousands of illegal Mexican fish trying to swim across right now, man».* Використані експлетиви, що мають корінь *shit,* досить експресивно передають ставлення героя до американців, які не надають латиноамериканцям, що іммігрували до США, повноцінних умов для професійного розвитку та кар'єрного зростання. Він засуджує американців за їх небажання виконувати не дуже престижну роботу. Відтак, бачимо зв'язок розглянутого стереотипу з іншими: виконання латиноамериканцями переважно непрестижної низькооплачуваної роботи; недостатній рівень освіти, професійної компетентності та знання англійської мови тощо.

2. Лінивий та/або низькокваліфікований працівник. Стереотипний образ непрестижного працівника-латиноамериканця є частково правдивим та пов'язаний із соціально-економічними умовами, в яких опиняються іммігранти. Середній дохід латиноамериканців нижчий, ніж в американців, тому багато з них не можуть дозволити собі мати престижну освіту. Частина латиноамериканців, які іммігрували нелегально, не мають іншого вибору, як найматися на роботу без офіційного працевлаштування. Дехто з американців упереджено ставиться до іспанського акценту та може асоціювати його з низьким рівнем мовної компетентності та невисокими академічними здібностями. Відтак, відсоток латиноамериканців, зайнятих фізичною працею та у сфері обслуговування, невпинно зростає.

Образ низькокваліфікованого працівника-латиноамериканця також превалює в американських фільмах, де ця етнічна

група часто працює у сфері обслуговування (прибиральниками, садівниками, працівниками ресторанно-готельного комплексу тощо). Так, наприклад, у фільмі *Fools Rush in* (1997) одна з головних героїнь, роль якої зіграла мексикано-американська акторка Сальма Гаєк, є служницею-прибиральницею.

У сфері працевлаштування функціонує також стереотип латиноамериканця, який відбирає в американців роботу та інші ресурси. Багато з останніх помилково вважають, що збиток, який латиноамериканці наносять економіці США, перевищує їх господарський внесок. Таке ставлення ілюструють, зокрема, результати дослідження, проведеного National Hispanic Media Coalition у 2012 р. [8, с. 18]. Учасники мали переглянути певний матеріал ЗМІ з позитивною або негативною настановою щодо латиноамериканців, а потім дати відповідь на запитання: «Do Latinos take jobs away from Americans?». Близько 47% відсотків респондентів дали ствердну відповідь після сприйняття негативної інформації, що на 14% більше, ніж серед респондентів, які переглянули позитивний матеріал. Це підтверджує вагому роль ЗМІ у створенні образу працівника-латиноамериканця.

3. Наркодилер. Проблема наркотиків є нагальною в США, тому добре висвітлена у пресі та інших ЗМІ. Найбільше стереотип про зв'язок латиноамериканців з наркотиками побутує в техаській пресі, зокрема в газеті *Houston Chronicle.* На своїх шпальтах остання презентує інформацію про вихідців із Латинської Америки (переважно Мексики, Чилі та Куби). Багато статей тематично пов'язані з кримінальною діяльністю, особливо з торгівлею наркотиками.

Це, з одного боку, пояснюється тим, що для США мексиканська торгівля наркотиками є серйозною проблемою через їх незаконне ввезення через мексиканський кордон, а з іншого – досить тісним смисловим зв'язком: Мексика апріорі асоціюється з торгівлею наркотиками, тому читачі газети очікують, що саме про це буде безліч матеріалів.

Статті насичені лексикою з негативною конотацією, що підкреслює небезпечність наркотиків, а також жорстокість наркоторговців. Зокрема, в такому контексті описується кримінальна активність на вулицях Чикаго: *«Chicago has one of the country's largest Latino populations, and cartels do have organizations in the city that «supply mainly Latino gangs largely through kinship connections», John Hagedorn, a criminology professor at the University of Illinois at Chicago, told PolitiFact»*.

Більшість латиноамериканців болюче сприймають цей стереотип, адже криміналізований образ інколи заважає їм влаштуватися на престижну роботу. Одним із прикладів обурення є протест латиноамериканської спільноти в 2012 р. проти жартів у гумористичному серіалі «Досягнути мети» (Work it). В одному з діалогів між персонажами цього серіалу пуерториканців прирівняли до наркоторговців:

– *I am not sure you'd be whatever this job requires.*
– *I am Puerto-Rican, I will be great at selling drugs.*

4. Злочинець. Згідно з результатами опитування National Hispanic Media Coalition, 35% американців вважають латиноамериканців схильними до правопорушень. Цей стереотип досить яскраво проявляється у ЗМІ в злочинних і насильницьких образах. Латиноамериканців і чорношкірих набагато частіше, ніж білих, показують як правопорушників у новинах. Але, на відміну від американців, латиноамериканці мало представлені у ЗМІ як жертви насильства та правоохоронці.

Як стверджують Gilliam та Iyengar, така ситуація створює «сценарій злочину», який посилює негативні расові стереотипи [11, с. 564]. Kang порівнює це явище з троянським вірусом: негативна інформація поширюється без усвідомлення глядачами та виробниками новин і створює та посилює асоціації між латиноамериканцями і насильством у свідомості громадян [12, с. 1489].

Яскравим прикладом поширення цього стереотипу в ЗМІ є стаття під назвою *«Study: Hispanic Criminal Offenders Outnumber Others»,* розміщена в *Longview News-Journal*, яка порівнює співвідношення правопорушників у різних етнічних групах: *«The Pew Hispanic Center which analyzed federal sentencing data, found that in 2007, 40% of the offenders were Hispanic compared with 27% white, 23% black and 10% from other groups».*

5. Гіперсексуальність і доступність латиноамериканок. Поширеним стереотипом, що стосується латиноамериканських жінок, є підкреслена сексуальність та легкодоступність. Найчастіше такі образи зображуються в американських кінострічках на кшталт «Від заходу до світанку» (From Dusk Till Dawn), «Секс і Каліфорнія» (Californication), «Форсаж 4» (Fast & Furious) тощо [8, с. 206].

Проілюструємо цей стереотип цитатами з фільмів. У фільмі *Harold & Kumar Go to White Castle* один із головних героїв актуалізує образ сексуальної латиноамериканки: *«We're an hour away from home, and who do we see but your dream girl standing across the street? Just pretend you're a nerdy Asian version of Tom Hanks and she's a hot Latina Meg Ryan with bigger tits».* Часто в подібному контексті використовуються відповідні соматизми (назви частин тіла): *legs, hips, breasts* тощо.

Частково стереотип щодо сексуальності та легкодоступності латиноамериканок підкріплюється їх власною поведінкою. На шпальтах газети *The Desert Sun* знаходимо таку цитату: *«She [Garcia] has also been spotlighted by the governor, who called her a «very hot» Latina – she even called herself a «hot-blooded Latina» – for remarking to a school class that she wouldn't kick the governor out of bed, and for discussing her own body in Assembly debate».*

Образ гіперсексуальної латиноамериканської жінки також міцно вкоренився в інтернет-культурі. Так, наприклад, газета *The Atlanta Constitution* зазначає*: «Often, Rush is arbiter. He examines the next e-mail caught in the filter: a pitch for dates with hot Hispanic women that is headed to 5,000 in boxes»*. Як бачимо, в описі жінок-латиноамериканок часто вживаються прикметники *hot, hot-blooded, sexy,* що підкреслюють цей стереотип.

Позитивні стереотипи:

1. Сім'янин. Згідно з дослідженням, проведеним National Hispanic Media Coalition у 2012 р., 90% американців вважають, що латиноамериканці мають міцні родинні цінності [8, с. 21]. ЗМІ активно пропагують цей позитивний стереотип. Наприклад, у The Billings Gazette знаходимо таку думку: *«This is supposed to be an era of crisis for the American family with divorce rates sky high, children shuttling between broken homes, pre-marital pregnancy and abortion rampant. Yet throughout the West, and in any American city with a sizable proportion of Latino or ethnic Asian residents, a different drama is unfolding, with consequences for the future of family life nationwide».* При цьому позитивний образ латиноамериканців та азіатів-сім'янинів протиставлений негативному образу американців, які мають хиткі та ненадійні сім'ї.

Окрім того, при формулюванні окремих рекламних повідомлень, лозунгів, цільовою аудиторією яких є іспаномовні

американці, прагматичну настанову тексту змінюють на більш сімейно спрямовану: *«An immunization campaign implemented through La Raza was modified for the more family-oriented Hispanic population. Instead of «do this for your protection», the message was changed to «do this for your own children»* (із газети *The Times Leader*). У подібних текстах часто вживаються слова на кшталт *family-oriented* та *family-friendly*.

2. Релігійність. Дослідження National Hispanic Media Coalition довело, що 73% американців вважають латиноамериканців релігійними [8, с. 22]. Цей стереотип часто зустрічається в американській пресі. Зокрема, звертають увагу на те, що у сфері релігії іспаномовне населення переважно зберігає свою національну ідентичність: *«The majority of Hispanic churchgoers attend predominantly Hispanic congregations that have Hispanic faith leaders and offer services in Spanish. Spanish services appeal to Hispanics who also speak English well, which Suro said shows «ethnic clustering» is not exclusive to recent immigrants»* (*The Daily Oklahoman*).

Інколи релігійність іспаномовного населення асоціюється з деякими рисами національного характеру: *«Hispanic brand of worship is highly emotional, very intense and extremely personal, Lugo said»* (*The Paducah Sun*).

Окрім того, релігійність латиноамериканців тісно пов'язана з іншими аспектами їх життя, а саме з культурною та політичною сферою. Так, описуючи культуру міста Таос у Нью-Мексико, автор звертає увагу на символи віри його іспаномовного населення: *«The other chief cultural influence are religious Hispanic icons. Most beloved here-abouts, or at least most well-known, are Saint Francis of Assisi and Our Lady of Guadalupe. These Hispano icons inspire the exchange of crosses, plainted plaques or retabolos, straw inlay and devotional garments»* (*The Taos News*). Також відзначається зв'язок віри латиноамериканців із політичним життям, зокрема з популярністю демократичної партії серед католиків: *«U.S. Hispanics view religious and political life as intertwined, often worship in ethnic congregations and embrace a spirit-filled, charismatic style of Christianity, a new survey says <...>. When it comes to political loyalties, religion trumps ethnicity: Hispanic Catholics, who make up to two-thirds of the Hispanic population, are solidly Democratic» (The News Leader).*

Стереотип релігійності іспаномовного населення також притаманний американським фільмам. Так, наприклад, стрічка *The Daughter of God* (*Exposed*) змальовує Ізабель та її іспаномовну родину. В діалогах головних героїв досить часто прослідковуються релігійні теми: *«Something very unexpected has happened. It's a miracle. I'm pregnant. Remember what I told you I saw that night in the subway? I believe that night, God and the blessed mother did something special for me».* Релігійність героїні підкреслена багаторазовим уживанням теїстичних номінацій на кшталт *God, the blessed mother, the Holy mother, Our Saviour* тощо.

Тереза Пак стверджує, що ЗМІ «закріплюють стигматизацію етнічних меншин та їх мови, зміцнюючи мовну та етнічну нерівність» [13, с. 198]. Проте різні канали передають неоднакову кількість стереотипів стосовно латиноамериканців та містять різне співвідношення нейтральних та дерогативних етнономіна-цій. За даними нашого дослідження, найбільшу частку стилістично маркованих етнічних номінацій містять меми в СМ.

Ставлення до латиноамериканців безпосередньо проявляється в етнономіна-ціях, які позначають різних представників цієї значної групи. Вживаються як нейтральні, так і дерогативні етнічні номінації, причому останні були зафіксовані нами переважно в СМ. Наприклад, такі номінації, як *Pocho, Spic, Gringo, Latingo, Latinaboo, Tejaro, Pacho* та *Mexicant,* несуть негативну конотацію та є дерогативними. Поряд з ними зустрічаються й нейтральні: *Spaniard, Chicano, Choyero.* Низка нейтральних етнономіна-цій позначає «змішаних» представників різних етносів: *Hispasian, Blacktino, Cubxican, Craxican.*

Існування нейтральної (а подекуди й позитивної) конотації великої частини стереотипів щодо латиноамериканців дає змогу оптимістично розцінювати розвиток стосунків між американським та іспаномовним населенням.

Як бачимо, в американських ЗМІ переважають негативні стереотипи стосовно латиноамериканців. Проте за останні десять років завдяки тиску з боку латиноамериканської громадськості ситуація почала змінюватися, зокрема стали виходити фільми, в яких саме латиноамериканці є головними героями і позитивними персонажами: «Поганенька Бетті» (Ugly Betty), «Діти шпигунів» (Spykids), «Чарівники з Вейверлі Плейс» (Wizards of Waverly Place), «Анатомія пристрасті» (Grey's Anatomy) тощо [3, с. 206]. Позитивним зрушенням серед латиноамериканських образів у серіалах є Jane the Virgin. Серіал змальовує багатогранний нестереотипізований образ жінки-латиноамериканки та пропагує ідею рівності латиноамериканців та американців. Необхідно відзначити, що створення фільмів та серіалів, у яких латиноамериканці грають позитивних героїв, має не лише ідеологічний, але й комерційний підтекст. Латиноамериканське населення є перспективною цільовою аудиторією, на яку орієнтуються ЗМІ упродовж останнього десятиліття [14, с. 208].

Багато матеріалів ЗМІ засуджують стереотипи щодо латиноамериканців. У 1911 р газета La Crónica de Laredo першою закликала боротися проти стереотипів, що зображують латиноамериканців негідниками і боягузами в популярних ковбойських фільмах, відзначаючи, що «мексиканці та інші латиноамериканці спаплюжені в гучних американських фільмах» [5, с. 59].

Сьогодні все більше поширюється ідея щодо спростування стереотипів. Зокрема, в статті «*L.A.'s «race war» that isn't»* у газеті *The Los Angeles Times* заперечується стереотип, пов'язаний з кримінальною діяльністю латиноамериканців, та пояснюється роль ЗМІ в його формуванні: *«Yes, there have been high-profile incidents of Latino-black violence, but, as the new study's authors suggest, those stories tend to be sensationized in the media to make those crimes seem like the rule rather than exception».* Слова *high-profile* та *sensationized* описують тенденцію ЗМІ до гіперболізації та нагнітання «бурі в стакані» стосовно досить поодиноких випадків.

Висновки. Отже, ЗМІ є одним з головних засобів формування та тиражування образів і стереотипів щодо латиноамериканців у свідомості носіїв англійської мови. Так, існування пейоративних стереотипів щодо латиноамериканців як нелегальний іммігрант, низькокваліфікований працівник, наркодилер, злочинець, які є історично відносно сталими, зумовлене перш за все політичними й історичними контактами США та Латинської Америки і свідчить про упереджене ставлення американців щодо латиноамериканців. Водночас з плином часу актуалізуються стереотипи з протилежним змістом (сім'янин, релігійний), які реалізуються через позитивні конотації та мають меліоративну оцінку, а також вказують на позитивну динаміку інтеграції латиноамериканців в американське суспільство та формування позитивного образу латиноамериканця в сучасних ЗМІ США.

Література:

1. Стефаненко Т.Г. Социальные стереотипы и межэтнические отношения. *Общение и оптимизация совместной деятельности*. Москва, 1987, 11 с.
2. Гнатенко П.И., Павленко В.Н. Этнические установки и этнические стереотипы. Днепропетровск, 1995. 200 с.
3. Юнацкая А.Б. Этнические стереотипы и изменения в денотации и коннотации испанских заимствований в английском языке США. *Вісник Запорізького національного університету. Серія: «Філологічні науки»*. 2004. № 4. С. 204–208.
4. Берри Д.В., Пуртинга А.Х., Сигалл М.Х. Кросс-культурная психология. Исследования и применение. Харьков : Гуманитарный центр, 2007. 560 с.
5. Бестолкова Г.В. Средства массовой информации США как способ формирования и тиражирования образов и стереотипов латиноамериканцев. *Вестник Новосибирского государственного университета. История, филология.* 2018. № 17 (6). С. 54–67.
6. Losh C.S. NORC General Social Surveys Representative Samples of the Continental U.S. Florida State University, Department of Educational Psychology and Learning Systems. 2002.
7. Gonzalez-Barrera A., Krogstad J.M. What we know about illegal immigration from Mexico. *Latino Times.* URL: http://latinotimes.org/2019/01/10/what-we-know-about-illegal-immigration-from-mexico-2/ (дата звернення: 20.03.2019).
8. Barreto M., Manzano S., Segura G. The impact of media stereotypes on opinions and attitudes towards Latinos. Pasadena, CA : National Hispanic Media Coalition and Latino Decisions. 2012. 82 p.
9. U.S. Customs and Border Protection. URL: http://www.colibricenter.org/testimonials/u-s-border-patrol-2014/ (дата звернення: 11.03.2019).
10. Gil P. What Is a 'Meme'? What Are Examples of Modern Internet Memes? *About tech.* URL: http://netforbeginners.about.com/od/weirdwebculture/f/What-Is-an-Internet-Meme.html (дата звернення: 21.03.2019).
11. Gilliam Jr., Iyengar S. Prime suspects: The influence of local television news on the viewing public. *American Journal of Political Science.* 2000. № 1. P. 560–573.
12. Kang J. Trojan horses of race. *Harvard Law Review.* 2005. Vol. 118. No. 5. P. 1489–1593.
13. Pac T. The English-only movement in the US and the world in the 21st century. *Perspectives on Global Development and Technology.* 2012. № 11. P. 192–210.
14. Reny T., Manzano S. The negative effects of mass media stereotypes of Latinos and immigrants. *Media and Minorities.* 2016. № 4. P. 195–212.
15. The TV corpus. 2019. URL: https://www.english-corpora.org/tv/ (дата звернення: 21.03.2019).

Шовкопляс Ю. А. Особенности реализации этнических стереотипов относительно латиноамериканцев в современных СМИ США

Аннотация. В статье освещен процесс формирования и тиражирования образов и стереотипов латиноамериканцев СМИ США. Выявлено и исследовано этнические стереотипы с позитивной и негативной номинацией, связанные с лицами латиноамериканского происхождения, с точки зрения языковых особенностей их выражениях в современных СМИ США. Доказано, что, поскольку отношение к стереотипизированному образу может приобретать эмоциональную окраску, реализация стереотипических представлений на лингвальном уровне в медийном пространстве предполагает использование ряда маркированных единиц и стилистически окрашенных компонентов.

Ключевые слова: латиноамериканцы, стереотип, СМИ, мем, этнономинация.

Shovkoplyas Yu. Peculiarities of formation of the ethnic Hispanic stereotypes in contemporary mass media of the USA

Summary. The article attempts to highlight the process of formation, as well as replication of images and stereotypes of Latin Americans in the US media. The ethnic stereotypes with positive and negative nomination associated with persons of Latin American origin have been identified and investigated in terms of linguistic peculiarities of their expression in contemporary mass media of the USA. In the article it is proved that since the attitude towards a stereotyped image can acquire an emotional colour, formation of stereotyped representations at the linguistic level involves the use of a number of marked units and stylistically coloured components.

Key words: Latin Americans, stereotype, mass media, mem, ethnonomination.

UDC 811.111'37'367.623'42

Shumenko O. A.,
PhD in Philology,
Associate Professor at the Germanic Philology Department
of the Sumy State University

Kostriukova V. O.,
Student at the Germanic Philology Department
of the Sumy State University

LEXICAL-SEMANTIC AND STRUCTURAL-FUNCTIONAL PECULIARITIES OF LEXICAL REDUPLICATES IN ENGLISH

Summary. The article considers to the study of lexical reduplication in the English language as an important component of the linguistic picture of the world. In the field of our study is their semantic load and functional characteristics. The article focuses on the peculiarities of the semantic content of the revisions influencing the translation of data of linguistic units, as well as on the models of the formation of lexical reduplicates of the English.

Key words: lexical reduplicates markers, model, and semantic load, reduplicative.

Introduction. The study of this topic is associated with the emergence of a large number of different word-building models. The article focuses on the coverage of certain similarities and differences in these models, paying attention to the structure of the word, the lexical and semantic load of models in English.

An important condition for the existence of any language is its continuous development, which is expressed in the emergence of new words. Knowledge of the world, the emergence of new terms and concepts in the language, constant changes in the social life of man, progress in science occurs permanently and continuously. Consequently, the language has the ability to be replenished with non-interrupted new formation, that is, new lexical units, grammatical forms and stylistic variants. That is why the field of our study is word formation.

The urgency of the topic is determined by the tendency of modern linguistics to in-depth systemic study of various types of word-formation, system-functional parameters of language units; little research of lexical reduplication.

The object of the study is the English lexical reduplication, **the subject** of the study – their functional, structural and semantic characteristics.

The purpose of the article is to identify the groups of lexical reduplicates, as well as to identify and emphasize the surface and depth structures, and to study their semantic role. In accordance with this goal, the following **main tasks** are fulfilled:

to consider and identify the structure of the lexical system of contemporary English;

to select groups of reduplicates that are available in modern English and describe them.

Research methods. Execution of the tasks envisaged in the work necessitated the complex application of various methods. *Component and contextual analysis methods* are used to inventory the lexical-semantic group and to clarify the semantic structure of the studied reduplicates.

The material of the study served as text examples from the works of English literature. The total volume of the studied units is about 150 words.

Every language is in daily progress, and many factors are affected by this. There are so-called intra-linguistic and external extra-linguistic factors [1]. The essence of the development of any language is twofold: on the one hand, the language changes in accordance with its internal principles, which are laid down in it, which make it possible to change in one direction or another, and on the other, not all possible changes can be realized. Extra-linguistic social factors, that is, the extra-linguistic context, tend to affect the language not directly, but indirectly, through the carrier of the given language.

In linguistics, as a rule, distinguish the following most important ways of creating new words in a grammatical way: fixation, conversion and word formation, and one of the most effective form of word formation in almost all languages of the world is the reduplication, which consists in the combination of components [2]. At present, in linguistics there is a discussion issue on the development of reduplication, as a separate method of word formation.

Reduplication (from lat. *Re-duplicatio – doubling*) is a phonomorphological phenomenon consisting of doubling the initial syllable (partial reduplication: eng. – *cocoa*) or the whole root (complete reduplication: eng. – *gru-gru, hiwi-hiwi*). Reduplication as a linguistic phenomenon is a repeat, doubling of units of different language levels through a complete or (more often) partial repetition of the root, of the basis, or of the whole word, sometimes with the help of the affixing method (affix reduplication), without change or with some change in their sound [3], and it is also a model for creating new words, phraseological units, lexical constructions that can carry a combination of grammatical and semantic meaning. This type of word formation can express not only stylistic and lexical meanings [4], but also grammatical, which is reflected in personal pronouns and using the ablaut at the root of the word, which is an indicator of a perfect time form. Also, the use of reduplication is often used as a variation of lexical meaning, for the expression of caress, intensity. An example can be such a phenomenon as ideophonism – the use of words whose meaning is reproduced in the simulation of environmental sounds, onomatopoeia [4], for example: eng. – *bow-bow, ding-ding*; ukr. – *гав-гав, дзинь-дзинь.* And also the doubling of the foundation, without its phonetic changes, for example: eng. – *bye-bye*, or with the change of only the root vowel [4], for example: eng. – *ping-pong, chit-chat*. The linguistic term of the previous model is *gradational reduplication.*

The next differentiation of the term *reduplication* is the phenomenon of the speech game [5], which has its manifestation in traditional children's poems, taking certain national-cultural specifics in specific languages, influenced by the peculiarities of a particular language as a whole [5], as well as of each language level.

Lexical reduplicates of the English can be divided into two large groups – complete and partial/incomplete reduplication.

List 1

Complete reduplication:	eng. – *All right, i'll call you back – bye-bye* (Holly Seddon, p. 123); ukr. – *Добре, я передзвоню тобі, бувай.*
– onomatopoeia	eng. – *The teenagers usually have got really devoted parents who push-push 'em* (Kate Tompson, p. 178); ukr. – *У підлітків зазвичай дуже турботливі батьки, які завжди підштовхують їх.* eng. – *He burst in laugh: "Haw, haw, haw"* (Holly Seddon, p. 98); ukr. – *Він вибухнув сміхом: «Ха, ха, ха».* eng. – *Chug-chug! Chug-chug!* (Kate Tompson, p. 34); ukr. – *Пий до дна! Пий до дна!*
Incomplete/partial reduplication:	eng. – *"Come on, Peggy, don't dilly-dally", he urged* (Kate Tompson, p. 18); ukr. – *«Давай, Пеггі, не витрачай час даремно», він закликав.*
divergent:	
– change of the vowel sound	eng. – *…her eyes magnified behind the lenses of the glasses, and then her face become a mish-mash of tiny squares* (Holly Seddon, p. 58); ukr. – *… її очі збільшувалися за лінзами окулярів, а потім її обличчя мало вигляд нечітких крихітних квадратів.* eng. *He'll be a namby-pamby like his father* (Holly Seddon, p. 22); ukr. – *Він буде «розмазнею» (слабовільним), як його батько.*
– change of the consonant sound	eng. – *What about jam roly-poly…* (Kate Tompson, p. 81); ukr. – *А як щодо рулету з варенням…* eng. – *I got a call from some crazy blankety-blank, claiming he found a live alien body* (Holly Seddon, p. 70); ukr. – *Зараз мені телефонував один божевільний недоумок, говорить, що знайшов тіло живого прибульця.*
complicated:	
– affixation	eng. – *My heart went bumpety-bump* (Kate Tompson, p. 290); ukr. – *Моє серце калаталося.* eng. – *The itsy-bitsy spider* (Holly Seddon, p. 301); ukr. – *А ось це крихітний павучок.*
– reduction	eng. – *He says, "Okey-dokey, we'll go now"* (Kate Tompson, p. 55); ukr. – *Він говорить: «Окі-докі, зараз поїдемо».*

This indention is based on such a phenomenon as doubling the stems, where in certain cases there are certain changes, and in other such changes does not occur. To describe the reduplication, two concepts are used in linguistics – *reduplicate and reduplicative* [5]. Reduplicate is the first component, and the reduplicative is the second one. In other words, the reduplicate is an element that needs to be repeated, and the reduplicative is an element that is repeated. Since reduplicate and reduplicative do not always coincide, there are several models of lexical reduplication [6]. The first lexical reduplication model is a complete reduplication, that is, the reduplicate completely repeats the reduplicative, in which such doubling acts, for example: eng. – *bye-bye, jaw-jaw;* ukr. – *великий-великий, далеко-далеко.* However, a special group consists of such reduplicates, created by the method of onomatopoeia [6], by a complete repetition of the basis, for example: eng. – *ha-ha, haw-haw*; ukr. – *кап-кап, дзинь-дзинь.* In the first case, it is possible to observe the doubling of the basic (variable) parts of the language and accurately follows the purpose of this word formation, which is to enhance the effect of the information produced on the addressee [7]. The logical conclusion is that from practically any word you can create a lexical reduplicate that relates to the notable (conjugated) parts of the languages. Speaking about a case with an onomatopoeia well, there is also a doubling function – to reproduce this or that sound [7].

The second model is a complete or partial reduplication, where the reduplicative changes its appearance [7]. In this regard, it can be stated that this is a more complicated process of classification than the classification of the complete reduplication. Incomplete or partial reduplication is a phonomorphological phenomenon that consists of doubling the word-forming stem with phonetic or morphemic changes. Thus, incomplete or partial reduplication is represented by a divergent and complicated system, which in turn has subtypes:

– divergent, with changes in the sound composition – the change of the vowel sound in the second structural component of the reduplication [8], for example: eng. – *shilly-shally*; ukr. – *тик-так*, – change of the consonant's sound in the second structural component of the reduplication, usually the alternation of a voiceless fricative sound with a flap sound, for example: eng. – *hurry-scurry*; ukr. – *тяп-ляп.* In addition, in lexical reduplicates of this model, a combination of two consonants may also be found, for example: eng. – *slipper-slopper* [8].

– complicated – an additional element (suffix and / or prefix) [8] is added to the reduplicative, that is, with additional changes already in either or in any structural component of the reduplication, using affixes, for example: eng. – *clinkety-clink*; ukr. – *цап-царап,* – with reduction of the stem of any component of the reduplicate, but more often in the second structural component of the reduplicate, for example: eng. – *dollo-dollar, handy-andy;* ukr. – *баю-бай, улю-лю.* For this type of lexical reduplication, the clusters inside the reduplicates, which consist of three consonant sounds, one of which is prone to doubling, is also characteristic of English, for example: eng. – *hoddley-poddley, higglety-pigglety.*

In English, rhyming combinations are also commonly used with reduplication [9], which is singled out in a separate form of word formation, so-called s (c) hm reduplication and a large number of examples, most often used as slang with negative connotative values, for example: eng. – *You should not start out all fancy-schmancy with the stuff you only see on TV;* ukr. – *Не варто тобі починати зі всіх цих наворочених штук, які роблять тільки по телевізору.*

The English language is more inclined to create reduplicates than Ukrainian [9]. As a result of comparing lexical reduplicates based on the parts of the modern English and Ukrainian languages, it was found that most of the English reduplicates are represented by nouns, while the Ukrainian language is exclamations. Also, it is a very important fact that verb stem are often found in the Ukrainian language [9], but they find their application mostly in native language [10], for example: ukr. – *дощик кап-кап, песик гав-гав*, whereas in English – in spoken adult languages, for example: eng. – *to grand-stand*; ukr. – *вихвалятися*, *пускати пил в очі*; eng. – *to flim-flam*; ukr. – *брехати, обманювати*. The number of adjectives in English is greater, because as a result of conversion, a large number of adjectives are used to achieve a communicative purpose [10]. As for the adverbs, it can be stated that the Ukrainian language is richer than English, but there is an exception to the adverbs created by reduplication, such adverbs are found in the vast majority of cases only in colloquial language, since they are formed by means of prefixes, having the corresponding connotate.

Also, you should pay attention to the translation of lexical reduplicates, namely the complexity that arises in this [10]. First, it should be highlighted that the translation of polysemantic lexical units depends on the competence of the translator. Secondly,

the context that gives a certain emotional color to the whole text is a very important fact. We can conclude that when translating from English into Ukrainian, parts of the language, which include reduplication, are changing [11]. Reduplicates-nouns occupy one of the most numerous groups in English. This is explained by the fact that during a communicative act we use nouns most often, since they themselves can point to objects of action on objects that are around us [11]. They are presented in all types of reduplication, inherent in the analytic structure of the English language, while the adherence to the part of the language, to the noun, translating into the Ukrainian language, with the scheme N → N, for example:

1. eng. – *You must get tired of all that horrible ribble-rabble* (Holly Seddon, p. 40); ukr. – *Ви, напевно, втомилися вже від цього жахливого натовпу.*

2. eng. – *Her disappearance is such a hugger-mugger* (Holly Seddon, p. 256); ukr. – *Її зникнення – це загадка.*

3. eng. – *This entire script is flim-flam!* (Alan Titchmarsh, p. 186); ukr. – *Весь цей сценарій – цілковитий обман.*

In terms of verbs, it can be said that they represent a smaller group, but despite this, they are also represented in all types of reduplication, and also retain their belonging to a part of the language, to the verb [14], according to the scheme V → V. The verbs help to express intensity action, more often an object's action, expressed by a noun, for example:

1. eng. – *Don't ding-ling please, she is sleeping* (Holly Seddon, p. 69); ukr. – *Не дзвони, будь-ласка, вона відпочиває.*

2. eng. – *Well, you should hurry-scurry, before we sink* (Kate Tompson, p. 13); ukr. – *Ну що ж, вам необхідно поспішати, поки ми не затонули.*

3. eng. – *Now, Katie, chop- chop* (Holly Seddon, p. 41); ukr. – *А зараз, Кеті, поспіши.*

An unconjugated part of the language, which makes our language brighter and more understandable to others, expressing the state, a sign of action [14]. Adjectives in English consist of a sufficiently large group of words that are used in different language styles and also belong to a part of the language, to the adjectives, according to the scheme. Adj. → Adj., for example:

1. eng. – *Wait a minute, this is all very airy-fairy* (Holly Seddon, p. 276); ukr. – *Зачекай хвилинку, це все так чарівно.*

2. eng. – *Na, seriously this work is ticky-tacky* (Kate Tompson, p. 134); ukr. – *Ну справді, це ж просто недоброякісна робота.*

The most numerous group among all the researched reduplicates is exclamation and onomatopoeia. There are certain functional differences between exclamation and onomatopoeia doubling [14]. Meanwhile, exclamations, as well as onomatopoeia doubling are morphologically amorphous, independent syntactically and, so called, are on the lexical-semantic periphery [14]. Among the onomatopoeia, there are some certain thematic-connotative groups where the words-reduplicates are found – such as sounds of birds, animals, imitation of sounds of various objects and mechanisms, for example:

1. eng. – *Tweet-tweet, I've heard going to the garden* (Holly Seddon, p. 308); ukr. – *Чік-чірік, я почула йдучи до саду.*

2. eng. – *I can hear my heartbeat like a thump- thump* (Holly Seddon, p. 45); ukr. – *Я чую, як б'ється моє серце тук-тук.*

Also, in separate thematic-connotative groups one can identify the exclamations – which express the variational emotions, the names of food products, the names of plants and animals, the names of dance styles, reduplication in the field of technology [14]. But it should be noted that the translation of the same part of the language in some cases is not preserved, due to the fact that the English and Ukrainian languages have different systems – analytical-synthetic, another reason is the context [14, c. 123]. Depending on the context, we can refer to such a phenomenon as transposition.

1. eng. – *I like this yoo-hoo* (Holly Seddon, p. 13); ukr. – *Мені це подобається ю-хуу.*

2. eng. – *There's also King - Kong, too, but he's not really a monster* (Kate Tompson, p. 55); ukr. – *Також є Кінг-Конг, але він не такий уже й монстр.*

3. eng. – *The certain species of hod-dod are in danger* (Alan Titchmarsh, p. 17); ukr. – *Певні види равликів є в небезпеці.*

4. eng. – *Now, why don't you go-go with this coach?* (Holly Seddon, p. 45); ukr. – *Чому ти не займаєшся гоу-гоу з цим тренером?*

Exploring the belonging of English and Ukrainian reduplicates to the parts of the languages, lexical reduplicates that belong to such parts of languages as the adverb, the adjectival, the pronoun were not revealed. Of course, this is not the fact that they do not exist at all, probably, are used quite rarely [14]. We can conclude that there are a number of lexical reduplicates belonging to the different parts of the language, drawing attention to the fact that the largest group of reduplicates, exclamations and onomatopoeia, has differences (change of belonging to parts of languages) in translation.

List 2

The belonging to the part of languages (reduplicate - reduplicative)	Number of reduplicate words (units)	Percentage (%)
Interjection/Onomatopoeia – noun/adjective/verb/interjection	75	50%
Noun – Noun	50	33,4%
Verb – Verb	17	11,4%
Adjective – Adjective	8	5,4%

It goes without saying that this sample is not complete, since the phenomenon of reduplication is sufficiently variable, which is not always fixed in the dictionaries. The analysis of the belonging to the parts of the language of lexical reduplicates showed that the first place of performance is exclamations / onomatopoeia (50%), the second place is occupied by nouns (33,4%), the third place is verbs (11,4%) and fourth is adjectives (5,4%), that is, the frequency of the use of exclamations / onomatopoeia is quite high, but this cannot be said about other parts of the table that are given in the list. The range of reduplication is wide enough. The researchers agree that the reduplication of the English and Ukrainian languages is a stylistically marked word-formation method, which is, in most cases, characteristic of the deflate style of the language [15], that is, the vocabulary that differs from the literary language and linguistic standards.

Due to the fact that the development of the language is permanent, this topic will increasingly pay attention to the development of the media and advertising. This allows further study of lexical reduplication in various discourses of English.

References:

1. Хлебникова И.Б. Основы английской морфологии : учеб. пособие. 2-е изд., стереотип. Москва : ЧеРо, 2001. 128 с.
2. Каращук П.М. Словообразование английского языка. Москва : Высшая школа, 1977. 303 с.
3. Григорьев В.А. Префиксально-суффиксальный способ словообразования в английском языке. *ИЯШ*. 1977. № 2. С. 24–30.
4. Кубрякова О.С. Прикметник. *Історико-типологічна морфологія германських мов.* Москва : Наука, 1997. С. 286–352.
5. Кобозева І.М. Лінгвістична семантика. Москва : Ліброком, 2009. 352 с.
6. Соболева П.А. Моделирование словообразования. *Проблемы структурной лингвистики.* Москва : Наука, 1972. С. 165–212.
7. Арнольд И.В. Стилистика современного английского языка (Стилистика декодирования). Ленинград : Просвещение, 1981. 295 с.
8. Беляева Т.М., Хомяков В.А. Нестандартная лексика английского языка. 2-е изд. 2010. 136 с.
9. Петрова Л.И. Редупликация в английской словообразовательной системе: дисс. … канд. филол. наук : 10.02.04. Ленинград, 1978. 214 с.
10. Рожанский Ф.И. Редупликация и названия животных в африканских странах. *Вопросы языкознания*. 2007. № 2. С. 57–59.
11. Сепир Э. Избранные труды по языкознанию и культурологии. Москва : Прогресс, 1993. 656 с.
12. Антрушина Г.Б., Афанасьева О.В., Морозова Н.Н. Лексикология английского языка. Москва : Дрофа, 2001. 288 с.
13. Ghomeshi J., Jackendoff R., Rosen N., Russell K. Contrastive focus reduplication in English (the Salad-Salad paper). *Natural Language & Linguistic Theory*. 2004. Vol. 22. P. 307–357.
14. Marchand H. Categories and Types of Present-Day English Word-Formation. Wiesbaden, 1969. 379 p.
15. Moravcshik E.A. Reduplicative constructions. *Universals of Human Language.* Vol. 3. Word Structure, ed. J.H. Greenberg, 1978. P. 297–334.

Illustrative references:

1. Titchmarsh A. “Only Dad” – Great Britain by Simon and Schuster UK Ltd, 200. 357 p.
2. Seddon H. “Try not to breathe” – Great Britain by Corvus, an imprint of Atlantic Books Ltd., 2016. 372 p.
3. Thompson K. “Secrets of the Sewing Bee” – London N1 9RR by Pan Books, an imprint of Pan Macmillan 20 NewWharf Road, 10th March 2016. 355 p.

Шуменко О. А., Кострюкова В. О. Лексико-семантичні та структурно-функціональні особливості лексичних редуплікатів в англійській мові

Анотація. Стаття присвячена вивченню лексичної редуплікації в англійській мові як важливого компонента мовної картини світу. У полі зору нашого дослідження – їх семантичне навантаження та функціональні характеристики. У статті фокусується увага на особливостях семантичного наповнення редуплікатів, що впливають на переклад цих мовних одиниць, а також на моделях утворення лексичних редуплікатів англійської мови.

Ключові слова: лексичні редуплікати, маркери, редуплікат.

Шуменко А. А., Кострюкова В. А. Лексико-семантические и структурно-функциональные особенности лексических редупликатов в английском языке

Аннотация. Статья посвящена изучению лексической редупликации в английском языке как важного компонента языковой картины мира. В поле зрения нашего исследования – их семантическая нагрузка и функциональные характеристики. В статье фокусируется внимание на особенностях семантического наполнения редупликатов, влияющих на перевод данных языковых единиц, а также на моделях образования лексических редупликатов английского языка.

Ключевые слова: лексические редупликаты, маркеры, редупликат.

УДК 81.373.611: 811.112.2

Щигло Л. В.,
кандидат філологічних наук, доцент кафедри германської філології
Сумського державного університету

РОЗВИТОК СЛОВОТВІРНОЇ СИСТЕМИ НІМЕЦЬКОЇ МОВИ ЯК СИНЕРГЕТИЧНИЙ ПРОЦЕС

Анотація. У статті з позицій еволюційної лінгвістичної синергетики проаналізовано словотворчі процеси як репрезентанти становлення та розвитку словотвірної системи німецької мови. Питання словотвірних змін в історії німецької мови висвітлено в когерентній взаємодії із зовнішніми, екстралінгвальними чинниками, оскільки словотвір як відкрита, динамічна система перебуває в постійному зв'язку з іншими системами реального світу.

Ключові слова: словотвірна система, словотворчий процес, префіксація, суфіксація, словоскладання, еволюційна лінгвосинергетика.

Постановка проблеми. Наука про мову сьогодення характеризується гетерогенністю дослідницьких парадигм, які представлені низкою методологічних напрямів і наукових шкіл. Українська мовознавець С.П. Денисова підкреслює: «… *сучасна лінгвістика визначається як поліпарадигмальна та полідисциплінарна наука*» (курсив – *Л. Щ.*) [4, с. 35].

Мова як складна, самоорганізаційна система є об'єктом трансдисциплінарного вивчення – лінгвосинергетики. Лінгвосинергетика є «трансдисциплінарною мережевою структурою науки, де лінгвістичне знання варіюється залежно від обраної наукової перспективи, а інше релевантне знання об'єднується на основі еволюційно-синергетичних принципів» [1, с. 9]. Еволюційна лінгвістична синергетика, або еволюційна лінгвосинергетика, вбачається нам особливим методологічним підходом до вивчення мовної системи та її підсистем на якісно новому рівні. Предмет еволюційної лінгвістичної синергетики становить феномен спонтанного виникнення – самоорганізації структур на різних діахронічних зрізах розвитку мовної системи. Основне завдання зазначеного підходу полягає у розкритті внутрішніх і зовнішніх закономірностей еволюції мови [10, с. 87].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Останнім часом основна увага в лінгвістичних розвідках сфокусована на синхронічному описі явищ і процесів, а тому діахронічний аспект залишається в ар'єргарді інтересів учених-лінгвістів. В.О. Плунгян підкреслює: «… залучення діахронічного аспекту дає можливість багато чого зрозуміти в природі мови, <...> але звернення до діахронії на практиці відбувається набагато рідше, ніж варто було б» [8, с. 8]. На думку І.Р. Буніятової, принципово важливими є встановлення кореляції внутрішніх і зовнішніх чинників і аналіз із цих позицій відповідних змін, які відбувалися в системі мови на різних етапах її розвитку. Розглядаючи сучасні теорії мовних змін, І.Р. Буніятова доходить висновку про перспективність звернення до теоретичних моделей і концепцій природознавства (зокрема, до синергетичної концепції Іллі Пригожина) для послідовного пояснення природи мовних явищ [3, с. 11; 2, с. 8]. Як тонко зауважує Т.І. Домброван, діахронію можна уявити у вигляді парадигми синхронічних різночасових зрізів, як своєрідне генеалогічне дерево станів системи, де його гілки виступають траєкторіями руху системи, а місця відгалуження – точками біфуркацій, у яких система була перед вирішальним для неї на той момент вибором подальшого розвитку» [5, с. 11].

Метою статті є висвітлення еволюційної траєкторії словотворчих процесів на різних історичних зрізах німецької мови.

Виклад основного матеріалу. Розвиток і становлення германських мов у дописемний період відбувається під значним впливом Великого переселення народів (IV–V ст. н.е.), завдяки якому із західногерманців виділяються німці зі своєю власною мовою – німецькою. У VIII–XI ст. починається становлення словотвірної системи німецької мови, що пов'язано з появою перших німецьких похідних. Утім, необхідно зазначити, що словотвірна система VIII–XI ст. майже не мала власних словотвірних моделей і словотворчих засобів, оскільки давньоверхньонімецька мова відчувала значний вплив грецької та латинської мов, з яких запозичувала словотворчі елементи. Унаслідок цього більшість словотвірних моделей і словотворчих засобів зазначеного періоду є кальками з латинської або грецької мов, що не давало змоги розвиватися власне німецьким словотворчим ресурсам. Наприклад, давньоверхньонімецький суфікс *-ârі*, що походить від лат. *–arius*, був запозичений із латинської мови разом зі словами, до складу яких він входив (порівняймо, наприклад, *molinarius* «мельник»). Очевидно, цей суфікс слугував здебільшого для утворення нових слів від основ іменників, що підтверджується матеріалами однієї з найдавніших германських мов – готської. Порівняймо: *bôkareis* (der Schriftgelehrte) «книжник, той, хто розуміється в писанні» від *bôka* літера; *wullareis* «спеціаліст із виготовлення виробів із бавовни» від *wulla* «бавовна». У давньоверхньонімецькій мові також трапляються слова, утворені від основ іменників за допомогою цього суфікса, наприклад: *ambahtâri* «служитель, слуга» від *ambaht* «служба»; *fâtâri* «спокусник» від *fâra* «спокуса, небезпека». Похідні іменники з агентивним значенням (nomina agentis) утворюються від основ дієслів, наприклад, порівняйте: *suonâri* «суддя» – *suona* «суд» – *suonen* «судити»; *lêrâri* «вчитель» – *lêra* «вчення» – *lêren* «вчити» тощо. Поява нових іменників, утворених від дієслівних основ, сприяє переосмисленню значення суфікса *-âri*; він став позначати виконавця дії, а не просто відношення до дії, наприклад, *fiskâri* «рибалка» від *fiskôn* «ловити рибу», *jagâri* «мисливець» від *jagôn* «полювати». Поширеним у всіх германських мовах був суфікс *-unga,* здебільшого у патронімічному значенні (позначення роду, племені): порівняйте: Amalungi (у готів), Carolingi (у франків). У давньоверхньонімецькій мові зазначений суфікс вживався саме для утворення абстрактних іменників жіночого роду від дієслівних основ (відіменні утворення трапляються рідко). Наприклад, у поезії у Отфріда (IX ст.) він уживається в декількох випадках у ролі віддієслівних іменників

із предметним значенням: *manunga* «нагадування», *samanunga* «зібрання». Розвиток абстрактних іменників на *-unga* прослідковується найбільш інтенсивно в клерикальній прозі VII–X ст. у перекладах із латини. Порівняймо, наприклад, *wirkunga* «дія» (лат. operatio), *zeigunga* «визначення» (лат. determination), *sceidunga* «ділення» (лат. division), *heilagunga* «освячення» (лат. sanctification). Утім, варто зазначити, що «живильним ґрунтом» для абстрактних утворень подібного роду була вчена проза: betunga «прохання» від *betôn* «прохати», *beitunga* «очікування» від *beitôn* «очікувати». Цей спосіб словотвору слугував для утворення іменників упродовж багатьох століть і зберіг свою продуктивність до сьогодні.

Поширеними в давньоверхньонімецькій мові були утворення із суфіксами *-nissa, -nissî* (жіночого роду) та *-nassi, -nessi, -nissi, -nussi* (середнього роду), порівняймо, наприклад, гот. *-nassus* в *gudjanassus* «священство». Нові похідні слова утворювалися за допомогою цього суфікса, здебільшого від основ прикметників, а також від основ іменників, наприклад: *finstarnissi* «темрява», *stilnissi* «тиша», *wârnissi* «правда». Висока частотність уживання похідних із цим суфіксом засвідчується в теологічній і філософській прозі. У сучасній німецькій мові цей словотворчий суфікс (нвн. *-nis*) зберіг свою продуктивність, порівняймо, наприклад, *das Betrübnis, das Verstädnis*.

У словотворі давньоверхньонімецького періоду вирізняється продуктивністю суфікс *-heit*, що належить до «молодих» суфіксів, утворених із самостійних слів. В усіх германських мовах ми знаходимо відповідне самостійне слово зі значенням «особа», «положення», «спосіб». Порівняймо, наприклад, гот. *haidus* «вид, спосіб»; дангл., *hád* «стан, рід, властивість, вид», дсканд. *heiðr* «честь»; двн. *heit* «особа, стать, чин, стан»; свн. heit *властивість*. Варто підкреслити, що, як засіб продукування абстрактних іменників, цей суфікс еволюціонує із самостійного слова лише в західнонімецьких мовах. Серед слів, утворених від основ іменників, переважають ті, в яких перша частина позначає будь-яку особу, наприклад: *deganheit* «доблесть», *diubheit* «злодійство», *kindheit* «дитинство», *narraheit* «дурість» тощо. Утім, найбільш поширеними в давньоверхньонімецькій мові були похідні іменники із суфіксом *-heit*, що утворилися від основ прикметників. У комбінації з основами прикметників суфікс *-heit* стає найпоширенішим засобом утворення абстрактних іменників і конкурує з більш давніми утвореннями із суфіксом *-î*, порівняймо, наприклад: *armheit* «бідність», *bitterheit* «гіркота», *bôsheit* «злість», *frîheit* «свобода», *kuonheit* «хоробрість», *tumbheit* «дурість», *wîsheit* «мудрість». Валентнісна специфіка суфікса *-heit* полягає в його потенції комбінуватися з похідними основами прикметників, зокрема з прикметниками, що мають у своєму складі суфікси *-ag*, *-îg*, завдяки цьому в середньоверхньонімецький період виокремлюється нова морфема – суфікс *-keit* [6, с. 271].

Як засвідчує аналіз, ще один «молодий» *суфікс -scaf* функціонує у всіх германських мовах не лише як самостійне слово, трапляються також похідні іменники від цієї основи, порівняймо, наприклад, гот. gaskafts «творення, створення», двн. giscaft «істота, форма, стан, фатум, доля»; двн. scaf, дангл. gesceaft «творення, створення, талант» вживається в текстах у значенні *образ*, *властивість*, а також дієслова scephen і scafan «творити, створювати», прикметники unscaf «незвичайний, ненормальний», scafalos «безформний, потворний». Первинним значенням суфікса *-scaf* було, очевидно, *образ*, *властивість* (порівняймо, наприклад, суч. *Beschaffenheit*). Стосовно форми цього суфікса необхідно зазначити, що аж до IX ст. він виступає у формі *-scaf*. З IX ст. із зазначеною формою починає конкурувати форма *-scaft*, що генетично походить від давнього абстрактного утворення із суфіксом *-ti* – двн. (gi)scaft *створення*, *істота*, яка з часом витіснила першу. Подібно *-heit*, *-scaft* приєднувалися до основ іменників і прикметників, утім, кількість похідних останнього типу є незначною. Порівняймо, наприклад: *fiantscaf* «ворожнеча», *friuntscaf* «дружба», *holdscaf* «прихильність, дружелюбність». Диференціальна ознака утворень від *-heit* у цьому випадку уявляється нам у тому, що похідні одиниці з *-heit* позначають зазвичай специфіку або властивість, а похідні одиниці з *-scaft* вказують на діяльність, стан, поведінку або відношення. Значна кількість іменників, утворених за допомогою суфікса *–scaf*, характеризується значенням збірності, наприклад: *bruoderscaf* «братство», *geselliscaf* «суспільство», *kunniscaf* «покоління», *heriscaf* «військо».

«Молодий» суфікс *-tuom* як відповідне слово було наявним у всіх германських мовах і траплялося в самостійному вживанні, наприклад: гот. dōms *смисл*, *судження*, *вирок*; дсканд. dómr *суд*, *рішення*; дангл. dōm; двн., свн. tuom *звичай*, *влада*, *панування*, порівняймо також дінд. dhāman *місце*, *батьківщина*, *влада*, *честь*, *суд* тощо. Набір словотвірних значень похідних із суфіксом *-tuom* відрізняється своєю різноманітністю. Похідні іменники з суфіксом *-tuom* можуть позначати звання, стан, звичай, часто вони близькі за значенням до похідних з *-heit* або *-scaft*. Зазвичай суфікс *-tuom* валентний до основ іменників, дуже рідко – до прикметників, порівняймо, наприклад: *arzetuom* «мистецтво медицини», *diornutuom* «невинність», *irrituom* «помилка».

Подібно до іменників, прикметники в давньоверхньонімецький період формують нову систему суфіксів з абстрактним значенням шляхом словоскладання з первинно самостійних слів. Наприклад, суфікс *-lîch* походить від гот. *leiks*, двн. *lîh* зі значенням *тіло* (Leib, Körper). Поряд з іменником *-lîh* були омонімічний прикметник зі значенням *схожий, рівний, підходящий* (gleih, glatt, passend), дієслова lîchên *подобатись*, lîchîson *порівнювати* та іменник з абстрактним значенням analîchî *схожість*. Порівняймо також гот. galeiks, двн. gilîch *рівний, однаковий*. Питання про те, якою частиною мови був другий компонент складних слів з *-lîch* – іменником чи прикметником – є спірним. Без сумніву лише можна сказати про те, що це були складні слова на кшталт Bahuvrihi, наприклад, гот. *waira-leiks* «мужній» тлумачиться як «той, що має вигляд, манери поведінки чоловіка» (die Gestalt, die Art des Mannes habend). З цього значення згодом випливає більш абстрактне значення схожості взагалі; порівняймо такі похідні, як gastlîch «гостинний», wiblîch – «жіночий» чи значення відношення до того, що названо основою, від якої утворюється прикметник, наприклад: *dinglîch* «судовий» від *ding* «суд, судові збори». Трапляються також похідні від основ прикметників, наприклад: *langlîh* «довгий», *suozlîh* «солодкий». Прості прикметники і похідні від них утворення із суфіксом *-lîh* співвідносилися один з одним, цілком ймовірно, як сучасне німецьке *gut*, з одного боку, та *von guter Art* або *gutartig* – з іншого, тобто відрізнялися стилістично. За своєю суттю їх значення було тотожним, утім, у прикметника із суфіксом *-lîh* спостерігається тенденція до вживання з абстрактними іменниками.

Утворення нових слів шляхом префіксації. Як відомо, префіксам властива не стільки класифікувальна, як уточнювальна

функція, чим пояснюється їх тяжіння до дієслова, семантичний об'єм якого ширший, ніж семантичний об'єм іменника. За своїм походженням дієслівні префікси двн. *bi-, gi-; int-, ant-; ir-, ar-. ur-; far-, fir-; zi(r)-, za(r)-, zur-* походять від препозитивних дієслівних прислівників, здебільшого локативної семантики. Префікси *bi-, ir-, ar-, ur-*, а також *far-, fir-* в давньоверхньонімецький період ще співвідносяться з прийменниками, що розвинулися також із відповідного прислівника, порівняймо: bî- *біля, при, навколо*; ur- з; furi і vora *перед*. Решта префіксів уже в давньоверхньонімецький період не мали відповідників у вигляді самостійних слів. У давньоверхньонімецький період названі префікси використовувалися здебільшого для модифікації значень дієслів, уже наявних у мові, порівняймо: *bintan (pintan)* «зв'язувати, сковувати» – *firbintan* «перев'язувати».

Словоскладання. Найдавнішим способом словоскладання вважається основоскладання, за якого як перший компонент складного слова використовується чиста основа без показників відмінка і числа. Подібний тип словоскладання сягає своїм корінням у далеке минуле, коли флексія ще не була розвинена і коли просте розташування основ слугувало засобом їх поєднання в реченні. Ці архаїчні поєднання остаточно перетворилися в складні слова з появою флексії, оскільки їх особливістю стала відсутність флексії в першого компонента. Цей тип словоскладання названо Я. Гріммом eigentliche Composita (повноскладні з'єднання) [9, с. 128], порівняймо, наприклад, *erdrîhhi* «царство на землі», *rouchvaz* «кадило». До того ж у давньоверхньонімецькій мові представлено також інший тип словоскладання, якому Я. Грімм дав назву uneigentliche Composita (неповноскладні з'єднання). Складні слова такого типу утворювалися спочатку завдяки комбінаториці слів, синтаксичні зв'язки між якими знаходили своє вираження у відмінкових закінченнях, порівняймо, наприклад: двн. donarestag *четвер*, Frankonofurt *Франкфурт*. Закріплення і розвиток цього типу словоскладання проходило поряд із перебудовою системи назовного відмінювання. До того ж колишня флексія переосмислювалась як з'єднувальний елемент (порівняймо суч. Sonnenstrahl), що сприяло безлічі утворень за аналогією [9, с. 128–129]. У сучасній німецькій мові переважає саме останній тип словоскладання (uneigentliche Composita), який у давньоверхньонімецькому періоді був у стадії становлення.

Розвиток словотворчих процесів у середньоверхньонімецький період. Поширення лицарства на німецьких землях сприяло значному впливу французької мови на різні підсистеми німецької мови. Унаслідок цього німецькою мовою запозичуються слова та словотворчі афікси французького походження. Саме з цим фактом пов'язано зниження словотвірних можливостей власне німецьких афіксів і збільшення словотвірної активності французьких, про що свідчить поява утворень за допомогою суфіксів французького походження. Наприклад, суфіксальна система поповнюється суфіксом *-ier,* що був запозичений із французької мови в кінці XII століття, наприклад: *hovieren, feitieren, turnieren.* У XII–XIII ст. слів із цим суфіксом порівняно небагато і частотність їх дуже невелика. Утім, ця модель набуває широкого поширення і стає найпродуктивнішою для дієслова, наприклад: *buchstabieren, halbieren*.

Префіксація. Префіксація в середньоверхньонімецькій мові має ознаки, схожі на ті, що вона мала в попередньому періоді. У структурі іменника ми, як і раніше, спостерігаємо лише два префікси *un-* та *ge-*. Високочастотними за ступенем вживання, як і в попередньому періоді, залишаються дієслівні префікси: *er-, be-, ver-,* до того ж *ver-* займає перше місце серед них. З числа префіксів зникає багатозначний антонімічний префікс *â-*.

Словоскладання. У сфері словоскладання відбувається подальше збільшення числа неповноскладних з'єднань (так званих uneigentliche Composita), що виникають унаслідок злиття синтаксично пов'язаних слів, наприклад: *boten-brot* «винагорода за виконане доручення», *drachen-bluot* «кров дракона», *wîbes-name* «жіноче ім'я».

Розвиток словотворчих процесів у нововерхньонімецькому періоді. Нововерхньонімецький період становлення літературної німецької мови, як відомо, є завершальним етапом нормалізації національної мови, що характеризується тенденцією до скасування більшості діалектних форм. Культурний, економічний та історичний розвиток суспільства, підвищення рівня грамотності населення й поява лінгвістичних товариств підвищують роль власне німецьких словотворчих засобів у поповненні лексичного складу, як літературної німецької мови, так і професійних мов.

Суфіксація. У новому періоді історії німецької мови продовжується випадіння ряду афіксів із словотвірної системи. У цьому періоді вже немає таких агентивних суфіксів, як *-ing, -ung* (двн. *ediling*), *-in* (двн. свн. Truhtin *Herr*), димінутивного суфікса *-în* (двн. свн. *magatîn*), суфіксів збірності *-ahi, -idi, -izzi* (двн. свн. Kindahi *Kinderschar*, jungidi *das Junge*, fisgizzi *Fischerei*, gestirnze *Gestirn*). Серед прикметникових суфіксів виходить із ужитку суфікс *-al*, що виражає схильність до чого-небудь (двн. ezzal *gefräßig*); навряд чи можна говорити також про збереження сьогодні в літературній мові старого суфікса *-oht* зі значенням «бути наділеним чим-небудь» (двн. hornoht *gehörnt*, свн. *felseht felsig* тощо), оскільки він уживається лише в одному слові *töricht* [7, с. 189].

Поповнення системи суфіксації відбувається через появу нових суфіксів завдяки перерозкладу морфем. Ілюстративним прикладом в цьому випадку можуть слугувати суфікси іменників *-igkeit, -erei, -aner* і прикметника *-ern*, які є ніби «нарощеними» зі старих *-keit,* -ei, *-ner* і *-en*. Суфікс *-ern* однозначний старому *-en*, який зберігається в небагатьох старих словах, порівняймо: *golden, wollen – stählern, gläsern*. Суфікс *-aner*, як відомо, має спеціалізоване вживання. Суфікси *-igkeit* і *-erei* виявляють під час порівняння з *-heit (-keit)* або *-ei* – інший семантичний відтінок, порівняймо *Reinheit* і *Reinigkeit*, *Kleinheit* і *Kleinigkeit*. У значенні суфікса *-erei* міститься суб'єктивно-оцінний зміст, відсутній у словах з *-ei*, наприклад: *Singerei* «докучливий спів», *Schreiberei* «писанина» тощо.

Запозичення суфіксів є іншою можливістю поповнення континууму словотворчих компонентів, що дуже широко представлена в нововерхньонімецькому періоді. Тут ми натрапляємо на багато суфіксів іменників і прикметників, запозичених із латинської та французької мов. Такі суфікси іменників зі значенням особи: *-ant, -at, -ent, -ist, -ier, -(i)eur, -ar, -or* (наприклад, *Aspirant, Diplomat, Konkurrent, Brigadier, Ingenieur, Notar, Organisator*), суфікси з абстрактним значенням: *-ismus, -tät, -tion, -ion, -ie, -age, -ur, -ik, -anz, -enz* (наприклад, *Funktion, Divergenz, Konsonanz, Subjektivität*) тощо.

Префіксація. У нововерхньонімецькому періоді в системі префіксації втрат не реєструється. Континуум префіксів, успадкованих німецькою мовою від минулого, не втрачає своєї продуктивності й донині (окрім префікса *ant-*, що слугував для тво-

рення іменників). Розширення складу префіксальної системи ми спостерігаємо на дієсловах із так званими відокремлюваними препозитивними компонентами. Ця модель виникає у нововерхньонімецькому періоді та збагачує словотвірну систему низкою нових префіксальних елементів, що виникли з позначуваних дієслово прислівників: *ab-, art-, auf-, aus-, bei-, dar-, durch-, ein-, her, hin-, mit-, nach-, über-, um-, un-, ter-, vor-, wider-, zu-*.

Конверсія. У нововерхньонімецькому періоді в лексичному складі німецької мови спостерігається значна кількість слів, утворених внаслідок конверсії. Різні моделі цього словотворчого процесу сприяють підвищенню продуктивності конверсії. Наприклад, дієслово schaufeln варто вважати утворенням за конверсією від іменника die Schaufel, оскільки словотворчу роль тут відіграє дієслівна парадигма, а будь-які спеціальні словотворчі афікси відсутні. Утворення дієслова від відповідного іменника відбувається шляхом «виключення» основи з іменникової парадигми та «включення» її в систему дієслівних форм. За конверсією утворено також, наприклад, іменник *das Blau* від основи прикметника *blau*, порівняймо, *blauer Himmel – das Blau des Himmels*, а також складне слово *das Himmelblau*. Конверсія спостерігається й у випадку утворення таких віддієслівних іменників, як: *der Besuch, der Lauf, der Schnitt*.

Словоскладання. Під впливом сприятливих екстра-та інтралінгвальних умов у XVIII–XX ст. з'являється велика кількість нових складних слів, що належать до різних лексико-семантичних груп і мають різну словотвірну будову. Основним чинником, що визначає утворення складних слів, є аналогія, незважаючи на те, що в нововерхньонімецькому періоді збільшується кількість словотвірних моделей та ускладнюється структура складних слів, а саме продуктивності набуває двочленна модель. Найбільшого поширення композити отримують у засобах масової інформації, спеціалізованій літературі.

Геополітичні зміни в європейському просторі сприяли появі великої кількості нових слів у німецькій мові новітнього періоду: інтеграційні процеси в Європі (*das Eurogeld*, *die Eurozone*), війна на Балканах (*der Blauhelmeinsatz*, *der Kollateralschaden*), підвищення активності терористичних організацій (der Anti-Terror-Krieg, die Milzbrandattacke). Події у внутрішньополітичному житті Німеччини також дали імпульс для утворення нових одиниць: номінацій для нових законопроектів, політичних програм, реформ тощо (*Job-Floater, Riester-Rente*), економічних реалій (*Ein-Euro-Job*, *das Sparpaket*). Інтенсивний розвиток науки й техніки переломлюється у відповідних мовних інноваціях, а саме у дво- та тричленних моделях словоскладання, наприклад: *die Organspende*, *die Datenautobahn*, *der Stammzellenimport* тощо.

Висновки. Діахронічне дослідження словотворчих процесів німецької мови VIII – поч. XXI ст. дало змогу встановити тенденції еволюції словотвірної системи німецької мови та визначити чинники, що сприяють її розвитку та самоорганізації. У давньоверхньонімецькому періоді спостерігається тенденція до утворення дериватів і композитів внаслідок афіксації та словоскладання. У середньоверхньонімецькому періоді знижується продуктивність суфіксації. Розширення корпусу словотворчих суфіксів відбувалося в цей період часу здебільшого через запозичення словотворчих ресурсів із французької мови, що відображало основні тенденції розвитку середньоверхньонімецької мови в XI–XIII ст. Словотвірна система нововерхньонімецького періоду характеризується підвищенням продуктивності словоскладання та ускладненням структури складних слів.

Вивчення механізмів змін у словотворі німецької мови у світлі еволюційної лінгвосинергетики потребує подальших наукових розвідок, оскільки, як нам уявляється, буде вагомим внеском як у теорію еволюційної лінгвістики загалом, так і для історичного словотвору німецької мови зокрема.

Література:

1. Бронник Л.В. Языковая динамика в дискурсе: когнитивно-синергетический поход : автореф. дисс. … докт. филол. наук : спец. 10.02.19 – «Теория языка». Москва, 2012. 42 с.
2. Буніятова І.Р. Еволюція гіпотаксису в германських мовах (IV–XIII ст.). Київ, 2003. 327 с.
3. Буніятова І.Р. Причини зрушень у складних відкритих системах: з досвіду історичного дослідження мов. *Studia Philologica (Філологічні студії).* 2012. Вип. 1. С. 1.
4. Денисова С.П. Лінгвістика на зламі наукових парадигм: від Фердинанда де Соссюра до Ноама Хомського. *Вісник Київського національного лінгвістичного університету. Серія: «Філологія».* 2013. Т. 16. № 1. С. 31–36.
5. Домброван Т.І. Синергетична модель розвитку англійської мови : автореф. дис. … докт. філол. наук : спец. 10.02.04 – «Германські мови». Одеса, 2013. 40 с.
6. Жирмунский В.М. История немецкого языка. Москва, 1948. С. 271.
7. Зиндер Л.Р., Т.В. Строева. Историческая морфология немецкого языка. Ленинград, 1968. 263 с.
8. Плунгян В.А. Общая морфология: Введение в проблематику. Москва, 2010. 384 с.
9. Филичева Н.И. История немецкого языка. Москва, 2003. 304 с.
10. Щигло Л.В. Мова як об'єкт синергетичного вивчення. *Наука и инновации в современном мире: философия, литература и лингвистика, культура и искусство, архитектура и строительство, история*. Одесса, 2017. С. 81–89.

Щигло Л. В. Развитие словообразовательной системы немецкого языка как синергетический процесс

Аннотация. В статье с позиций эволюционной лингвистической синергетики проанализированы словообразовательные процессы как репрезентанты становления и развития словообразовательной системы немецкого языка. Вопрос словообразовательных изменений в истории немецкого языка освещен в когерентном взаимодействии с внешними, екстралингвальними факторами, поскольку словообразование как открытая, динамическая система находится в постоянной связи с другими системами реального мира.

Ключевые слова: словообразовательная система, словообразовательный процесс, префиксация, суффиксация, словосложение, эволюционная лингвосинергетика.

Shchyhlo L. Development of the German word-formation system as a synergetic process

Summary. In the article from the standpoint of evolutionary linguistic synergetics the word- formation processes as representatives of the formation and development of the German word-formation system are analyzed. The question of derivational changes in the history of the German language is highlighted in coherent interaction with external, extralinguistic factors, as far as the word-formation is an open, dynamic system, which is in the constant connection with other systems of the real world.

Key words: word-formation system, word-formation process, prefixing, suffixing, word compounding, evolutionary linguosynergetics.

UDC 001.4=111:338.48

Yurko N. A.,
Senior Lecturer at the Department of Ukrainian and Foreign Languages of Lviv State University of Physical Culture named after Ivan Boberskyi

Styfanyshyn I. M.,
Senior Lecturer at the Department of Ukrainian and Foreign Languages of Lviv State University of Physical Culture named after Ivan Boberskyi

Protsenko U. M.,
PhD in Pedagogy,
Associate Professor at the Department of Ukrainian and Foreign Languages of Lviv State University of Physical Culture named after Ivan Boberskyi

Romanchuk O. V.,
PhD in Philology,
Associate Professor at the Department of Ukrainian and Foreign Languages of Lviv State University of Physical Culture named after Ivan Boberskyi

THE WORD-FORMATION FEATURES OF ENGLISH TERMINOLOGY IN TOURISM INDUSTRY

Summary. The article deals with word-formation features of the professional terminology in tourism industry. Due to its active development modern tourism became a vital handler in socio-economic progress. The universal contribution of tourism to social well-being has created various benefits in associated areas. Significant spread of English in the field of tourism has become a subject of sociolinguistic research. The development of international travel industry causes the necessity for study, description and systematization of tourism terminological system.

Key words: word-formation, professional terminology, terms systematization, English language, tourism industry.

Introduction. The social phenomenon of tourism, as one of the fastest growing industries in the world, is well established and long recognized. It has become one of the major players in international commerce and is closely linked to development. Being the main income sources for many developing countries, as well as most industrialized and developed states, the business volume of tourism equals or even surpasses that of oil exports, food products or automobiles [12]. Owing to its vigorous persistent development and the expanding branching out, modern tourism became a vital handler in socio-economic progress. The universal contribution of tourism to social well-being has resulted in the various economic and employment benefits for numerous associated areas.

The increasing importance of tourism in the contemporary era has increased the concerns of specialists to define it as precisely and completely as possible. Due to its functioning as a creator of tourism destination's many realities, English language became the embodiment of all the processes in tourism [5]. The multipurposeness of English in tourism has recently become a focus for the extensive sociolinguistic investigation.

Theoretical framework. English in tourism has been highlighted as a generally accepted lingua franca. It is spoken all over the world and indeed has become the language of international communication. English is an unlimited basis of terms for world languages. A great number of Anglicisms are increasingly used in modern communication, as considered to be more prestigious and sophisticated [9]. The apparent trend to derive terms from English terminological systems can be easily outlined in most developed languages of the world. Operating a universal language simplifies international communication and inspires information interchange.

Therefore, the effective enhancement of international travel industry causes the necessity for the study, description and systematization of tourism terminological system.

An overview of previous research testifies great attention being focused on the field of tourism [10; 12], as well as its terminology [2; 5; 8; 9; 11; 13]. The issue of word-formation in different systems of professional terms have also been studied [3; 4] currently. Much survey, though, remains to be done in terms of word-formation features of English terminology in tourism sphere.

The purpose of the study. Considering the actuality of studying the word-formation aspects of international travel terminology and its apparent gaps in English tourism terms, the research is **aimed** at exploring the word-formation features of English terminology in tourism industry.

Objectives of the research involve identifying and comparing the word-formation peculiarities of English terms in the field of tourism.

Subsequently, the **object** of research is the English terminology of tourism industry, and the **subject** concerns the word-formation characteristics of the English tourism terms.

Methods of research: literature analysis, comparative method and method of system analysis.

The **material** under research is represented by the sample of English tourism terms from the printed [1; 7] and internet resources [6].

Research findings. All terminological systems, as well as tourism terminology, are commonly recognized to comprise the lexical units of two main types: one-component terms and complex lexical units.

According to the word-building structure, one-component tourism terms appear to be divided as follows:

– simple units – 28.3% *(access, bar, bed, berth, bill, book, cabin, camp, cruise, coach, cost, dorm, draw, exit, event, fair, fare, fee, fest, ferry, flight, gate, gift, guest, guide, hall, hike, host, hotel, hostel, issue, lobby, lodge, loss, mail, map, meal, move, offer, order, pass, price, rent, rest, room, season, seat, serve, sight, staff, stay, tent, ticket, tour, trek, trip, value, view, visa, visit, walk, etc.);*

– derivatives – 72.7% *(accommodation, advertisement, allocation, attraction, available, booking, camper, camping, catering, compensation, congestion, consumer, costing, crossing, density, dining, discount, entrance, fixing, furnishing, grading, greeting, happening, hiker, hiking, inflow, influx, intake, landing, location, lodger, lodging, offering, organizer, outdoors, overnighter, overpriced, oversight, payment, permission, pollution, prearrange, pre-book, prepayment, rafting, railing, rating, reception, refund, safety, saving, seating, self-caterer, self-catering, self-guided, serving, setting, settlement, sighting, speciality, staffing, starter, stayer, surcharge, tasting, themed, ticketing, timing, touring, traveler, trekker, trekking, tripper, upmarket, visitant, waiter, yachting, etc.).*

The above percentage points out the obvious dominance of derivation process in word-formation of tourism lexical units.

Derivatives of tourism terminology are found to be formed by means of the patterns, peculiar to English language:

– suffixion *(attraction, available, booking, camper, catering, density, entrance, payment, permission, serving, speciality, staffing, themed, visitant, visitor, waiter, etc.);*

– prefixion *(discount, inflow, influx, intake, oversight, prearrange, pre-book, refund, etc.);*

– suffixion-prefixion *(overnight*er*, overpriced, prepayment, self-caterer, self-catering, self-guided, etc.).*

Particularly well represented have shown to be the suffixed derivatives (67.5%), while the prefixion (8.7%) and the suffixion-prefixion (23.8%) patterns proved to be less productive.

The prevailing pattern of suffixed one-word derivatives features the presence of 9 suffixes: *-able (e.g. available), -ance (e.g. entrance), -ant (e.g. visitant), -ed (e.g. themed), -er (*e.g. *waiter), -ing (*e.g. *booking), -ion (*e.g. *congestion), -ment (*e.g. *payment), -ty (*e.g. *safety).*

The following 3 of them are the most productive: *-ing* (51.7%), *-er* (19.2%), *-ion* (15.6%). These suffixes are present in the patterns illustrated below:

– V + -ing > N (booking, catering, costing, crossing, dining, fixing, furnishing, grading, hiking, landing, lodging, offering, rating, seating, serving, sighting, staffing, ticketing, touring, trekking, etc.);

– V + -er > N (consumer, hiker, lodger, organizer, stayer, traveler, trekker, tripper, waiter, etc.);

– V + -ion > N (attraction, compensation, congestion, location, permission, reception, etc.).

Due to the data above, verbal derivatives are the most abundant group among the one-component tourism terms. The evident explanation lies in the main verbal function to denote an action or its result. Thus, verb is the most widespread part of speech in professional terminology of tourism activity.

The word-formation analysis of multicomponent tourism terms revealed, similar to one-component lexical units, that derivatives rather than simple terms are the most frequent components of tourism terminology. The common word-formation patterns of multicomponent tourism terms are as follows:

– V-ing (bathing season, biking trip, board and lodging, booking agent, crossing point, entertaining program, fishing tour, going price, hiking trip, homecoming date, housekeeping department, jungle trekking, listed building, lowering of costs, meeting room, opening hours, parking lot, settling the bill, sightseeing tour, ski touring, tour operating, tourism spending, travel counseling, travelling expenses, trekking path, trip planning, valet parking, viewing platform, walking tour, etc.);

– V-ed (combined ticket, disabled access, established customer, fixed-priced menu, forced stop, fully-equipped, guarded car park, guided tour, high-priced tour, informed tour, listed building, nature-based tourism, occupied rooms, organized travel, packed lunch, planned stay, scheduled flight, protected area, range of supplied services, red-listed species, rented room, shared facilities, water-based activities, etc.);

– V-ion (computer reservation system, direction of tourism flow, hotel classification system, hotel promotion, information desk, letter of confirmation, maritime connection, market saturation, occupation density, paid admission, protection of cultural environment, provision of facilities and services, rate formation, etc.);

– V-ment (entertainment tour, equipment hire, extra payment, event management, price inducement, prior arrangement, safety equipment, scale of assessment, settlement system, spa treatment, tourist movement, etc.);

– V-er (consumer value, day tripper, holiday-maker, individual traveler, market leader, pleasure-seeker, private developer, sleeper seat, souvenir hunter, spa-goer, supplier country of tourists, tourism provider, watersports lover, etc.);

– V-Prep (check-in list, daily tidy-up, late check-out, layout design, lookout tower, sales slowdown, shakedown cruise, sit-down banquet, stand-up meal, stop-off point, turndown service, wake-up service, walk-in customer, etc.);

– Prep-V (hotel income, inflow of currency, influx of tourists, sales outlet, etc.);

– Prep-N (down-market hotel, in-flight catering, in-house communication, intercity bus, off-peak fare, off-season period, on-site facilities, outdoor activities, overland route, overnight cost, overseas travel, upmarket hotel, etc.);

– N's (children's facilities, guest's name, insurer's details, rules of tourist's behavior, tourist's call, traveler's check, visitor's experience, etc.);

– N-ing (camping site, client servicing, coaching inn, free-wheeling tourism, pricing strategy, seating plan, etc.).

The multicomponent terms study has shown the largest ratio of component derivatives formed by means of the 2 prevalent patterns: *V-ing (29.7%)* and *V-ed (24.9%)*, while the component derivatives of the patterns *V-ion (8.3%), V-ment (7.6%), V-er (6.5%), V-Prep (6.3%), Prep-V (3.6%), Prep-N (4.7%), N's (4.3%), N-ing (4.2%)* are far less common. The quantitative dominance of the verbal derivative patterns *V-ing* and *V-ed* is preconditioned by their features to clearly reflect the dynamics of any activity, particularly in the field of tourism.

Conclusions. On the grounds of the above research findings the following conclusions can be made:

– The efficient enhancement of international travel industry necessitates the study, description and systematization of tourism terminological system.

– Being an important aspect of any terminology, the word-formation aspects of international travel terminology have not been currently studied enough.

– The word-formation analysis of one- and multi-component tourism terms has revealed that derivation is one of the most powerful tools of tourism terminology development.

– The most productive means of word-formation in tourism terminology has proven to be the suffixion derivation presented by the most common patterns of *V + -ing, V + -er, V + -ion* (in one-component terms), and *V-ing*, *V-ed* (in multicomponent lexical units).

– The quantitative dominance of verbal derivatives in tourism terminology is preconditioned by the main verbal function to denote an action, its result and dynamics of any process or activity, particularly in the field of tourism.

The **perspectives** of further research are the terms systematization and compiling a tourism glossary considering the word-formation features of its terms.

References:

1. Мальська М., Микитенко Н., Котловський А. Англо-український словник термінів сфери туризму : навч. посібник. Київ : Центр учбової літератури, 2015. 448 с.
2. Матвіяс О., Романчук О., Базиляк Н. Комплексні фразеологічні одиниці у термінологічній системі галузі туризму. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Серія: «Філологічна».* 2016. Вип. 60. С. 184–187.
3. Романчук О., Матвіяс О., Юрко Н. Словотвірні характеристики термінів гандболу в англійській мові. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка». Серія: «Проблеми української термінології».* 2010. № 675. С. 175–177.
4. Словотвірні аспекти денумеральних утворень в англомовній спортивній лексиці / Н. Юрко, О. Романчук, О. Матвіяс, У. Проценко, І. Стифанишин. *Молода спортивна наука України*. 2012. Вип. 16. Т. 4. С. 176–179.
5. Fox R. English in tourism: a sociolinguistic perspective. *Tourism and Hospitality Management*. 2008. Vol. 14, No. 1. P. 13–22.
6. Beaver A. Oxford Dictionary of Travel and Tourism. Oxford : OUP, 2012. URL: http://www.oxfordreference.com/view/10.1093/acref/9780191733987.001.0001 (accessed: 11.04.2019).
7. Medlik S. Dictionary of travel, tourism and hospitality. Oxford : Butterworth-Heinemann, 2003. 283 p.
8. Skibitska O. The Language of Tourism: Translating Terms in Tourist Texts. *Translation Journal.* 2015. Vol. 18. No. 4. URL: https://translationjournal.net/October-2015/the-language-of-tourism-translating-terms-in-tourist-texts.html (accessed: 11.04.2019).
9. Stoyanova S. Terminological System of Tourism in the Aspect of Intercultural Communication Exemplified by the Russian Language. *Advances in Social Science, Education and Humanities Research* : Proceedings of the 5th International Conference on Education, Language, Art and Inter-cultural Communication. December, 2018. Atlantis Press. Vol. 289. P. 344–349. URL: https://doi.org/10.2991/icelaic-18.2018.77 (accessed: 11.04.2019).
10. Study a language abroad without a broad expenditure / A. Antonova, O. Voznyi, N. Yurko, I. Styfanyshyn. *День студентської науки* : зб. тез доп. за результатами щоріч. наук. конф. студентів ЛДУФК. 2017. С. 181–183. URL: http://repository.ldufk.edu.ua/handle/34606048/9347 (accessed: 11.04.2019).
11. The main features of English synonyms in tourism industry (based on the pre-intermediate coursebook English for International Tourism) / A. Antonova, A. Zadorozhnya, N. Yurko, U. Protsenko. *День студентської науки* : зб. тез доп. за результатами щоріч. наук. конф. студентів ЛДУФК. 2016. С. 103–104. URL: http://repository.ldufk.edu.ua/handle/34606048/6492 (accessed: 11.04.2019).
12. Why tourism? *The World Tourism Organization UNWTO* : website. URL: http://www2.unwto.org/content/why-tourism (accessed: 11.04.2019).
13. Yurko N. Abbreviations in tourism industry: the main peculiarities of structural components. *Актуальні питання наукових досліджень* : матер. XLIII Міжнар. наук.-практ. конф., Чернівці, 29–30 червня 2016 р. Т. 2. Київ : Лабораторія думки, 2016. С. 9–11.

Юрко Н. А., Стифанишин І. М., Проценко У. М., Романчук О. В. Словотвірні особливості термінів туризму в англійській мові

Анотація. У статті розглянуто словотвірні особливості фахової термінології туристичної галузі. Завдяки своєму активному розвитку сучасний туризм став надзвичайно важливим у соціально-економічному прогресі. Універсальний внесок туризму в соціальне благополуччя створив численні переваги у споріднених сферах. Значне поширення англійської мови в галузі туризму стало предметом соціолінгвістичних досліджень. Розвиток сфери міжнародного туризму зумовлює необхідність вивчення, опису та систематизації її термінологічної системи.

Ключові слова: словотвір, фахова термінологія, систематизація термінів, англійська мова, галузь туризму.

Юрко Н. А., Стыфанышин И. М., Проценко У. М., Романчук О. В. Словообразовательные особенности терминов туризма в английском языке

Аннотация. В статье рассмотрены словообразовательные особенности терминологии туристической отрасли. Благодаря активному развитию туризм стал чрезвычайно важным в социально-экономическом прогрессе. Универсальный вклад туризма в социальное благополучие создал много преимуществ в других сферах. Распространение английского языка в сфере туризма стало предметом социолингвистических исследований. Развитие сферы международного туризма вызывает необходимость изучения, описания и систематизации ее терминологической системы.

Ключевые слова: словообразование, профессиональная терминология, систематизация терминов, английский язык, отрасль туризма.

ТЕОРІЯ ЛІТЕРАТУРИ

УДК 82.09'42

Бондарук Л. В.,
кандидат педагогічних наук,
доцент кафедри романських мов та інтерлінгвістики
Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки

СИМВОЛ У СИСТЕМІ СУМІЖНИХ ТЕРМІНІВ: ТЕОРЕТИЧНЕ ПОТРАКТУВАННЯ

Анотація. У статті дається дефініційне трактування таких понять, як концепт, поняття, значення, слово, образ, символ, що розглядаються як універсальні основоположні категорії під час літературно-культурологічного аналізу тексту. Зауважується, що сучасна наука насичена спеціальними термінами й саме тому диктує необхідність узгодження щодо їх уживання, пошуку інструментарію для укладення методології дослідження. Особливо це стосується суміжних термінів, які є елементами структур у різних галузях науки. Акцентується увага на тому, що, маючи здатність мігрувати з однієї галузі в іншу, часто поняття вживаються неповною мірою, замінюються синонімічними варіантами. Вибудовуючись у певній структурі для дослідження того чи іншого явища, суміжні терміни як сегментні композити можуть змінювати свої домінантні місця, з основних, базових понять переходити на периферію й навпаки. Особливо важливо враховувати цю здатність термінів під час аналізу художнього твору.

Ключові слова: концепт, поняття, значення, слово, образ, символ, універсальний код, категорія, ментальні та психічні ресурси свідомості.

Постановка проблеми. Сучасна наука насичена спеціальними термінами й саме тому диктує необхідність узгодження щодо їх уживання, пошуку інструментарію для укладення методології дослідження. Особливо це стосується суміжних термінів, які є елементами структур у різних галузях науки. На перший погляд проблема не нова й достатньо вивчена. Однак у статті ми хочемо акцентувати увагу на тому, що, маючи здатність мігрувати з однієї галузі в іншу, часто поняття вживаються неповною мірою, замінюються синонімічними варіантами. Вибудовуючись у певній структурі для дослідження того чи іншого явища, суміжні терміни як сегментні композити можуть змінювати свої домінантні місця, з основних, базових понять переходити на периферію й навпаки. Особливо важливо враховувати цю здатність термінів під час аналізу художнього твору.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Аналізуючи наукові розвідки щодо використання фундаментальних термінів, таких як концепт і поняття, все ж таки спостерігаємо певну хаотичність. Так, одні науковці використовують їх як синоніми (А. Бабушкін), інші наполягають на чіткому розмежуванні (В. Карасик, М. Полюжин, Х. Януш). Однак останні дослідження свідчать про те, що більшість науковців наполягає на представленні чіткого й несуперечливого трактування терміноголічного корпусу. Так, О. Солецький указує, що «процес формування, інтерпретації та утвердження значень конкретних літературознавчих категорій рухомий і незмінний, часом демонструє потребу додаткового коректування та десигнації» [14, с. 15].

Щоб досліджувати роль символу в художньому творі, потрібно виробити методологічну основу, тобто чітко усвідомлювати, що є символом, класифікувати критерії дослідження й уміти диференціювати його від таких суміжних понять, як «концепт», «поняття», «значення», «слово», «образ», які, незважаючи на конкретні визначення завдяки численним розвідкам, усе ж таки переплітаються, оскільки стосуються різних галузей знань: літературознавства, культурології, когнітології, психолінгвістики, філософії, соціології. Наприклад, концепт, слово і символ (С. Аскольдов-Алєксєєв); символьна асоціативність концепту (М. Бахтін); художній концепт як образна комунікативна модель, що відображає особливості національної картини світу, описано німецьким філософом Г. Фреге, концепт і художня література (Ю. Степанов, Д. Татарська); концепт і жанр (В. Маслова), лінгвокультурний концепт і національна культура (І. Мерзлякова).

Складність номінації та функціональності термінів залежить ще й від інших чинників: нормативності/варіативності; раціональності/логічності/асоціативності; емоційності/експресивності/оцінки; суб'єктивності/об'єктивності; національного/загальнонаціонального.

З огляду на зазначене, метою статті є дефініційне розмежування символу в системі суміжних термінів. Тому завданнями поставлено таке: 1) розкрити насамперед багатозначність поняття «символ» крізь призму суміжних понять; 2) аргументувати дотичність і розмежування таких термінів, як «концепт», «поняття», «значення», «слово», «образ», «символ».

Виклад основного матеріалу. Окрім того, що концепт, поняття, значення, слово, образ і символ є термінами різних наук, вони мають різне хронологічне й історичне походження, як об'єкт дослідження виокремлювалися в різні часи й з різними намірами.

Концепт насамперед прийнято вважати базовим поняттям когнітивної лінгвістики. Однак як його визначення, так і смислове наповнення значно розходяться в наукових дослідженнях учених різних шкіл, що зумовлено можливістю самого концепту розглядатися в інтердисциплінарному аспекті, саме тому ми зустрічаємо термін «художній концепт» (Т. Васильєва) та «лінгвокультурний концепт» (О. Гундаренко).

Уперше концепт як науковий термін запропонував С. Аскольдов-Алєксєєв, назвавши його мисленнєвим утворенням, яке в процесі мислення замінює значну кількість предметів, мисленнєвих функцій одного q того самого роду [1, с. 4]. Так, із того часу під різними термінами: «лінгвокультурема» (В. Воробйов); «логоепістема» (Є. Верещагін, В. Костомаров); «міфологема» (В. Базилев), концепт розглядається у трьох основних напрямах: лінгвокогнітології (Н. Арутюнова, М. Болдирєв, А. Вержбицька, О. Воробйова, С. Жаботинська, О. Кубрякова, В. Маслова, З. Попова, Й. Стернін, О. Селіванова, ін.), лінгвокультурології (С. Воркачев, В. Карасик,

В. Красних, М. Піменова, Ю. Степанов, ін.), психолінгвістики (Л. Виготський, О. Залевська, І. Штерн, ін.), проте з єдиною метою – дослідити «концепт як одиницю знання в свідомості людини (свого роду синтез знань та уявлень людини про ту чи іншу галузь), яка володіє культурною значимістю і яка включає в себе компоненти національного (загального) й індивідуального (особистісного) сприйняття дійсності й закріплена в мові у формі слова» [9, с. 16]. Така мета дослідження концепту зумовлює необхідність його потрактування в указаних аспектах: лінгвокогнітивному – взаємозв'язок концепту й мислення, є концепт одиницею мислення чи пам'яті, оскільки він зберігає інформацію; взаємозв'язок концепту, поняття, слова, образу та символу; лінгвокультурології – наскільки концепт має етнокультурну, національну, ціннісну специфіку вираження; психолінгвістики – концепт як надбання індивідуального особистісного досвіду людини.

Так, Д. Лихачов уважає, що концепт існує не для самого слова, а, по-перше, для кожного основного (словникового) значення слова окремо, по-друге, пропонує вважати концепт свого роду «алгебраїчним» вираженням слова, яким ми оперуємо у своєму усному чи писемному мовленні, оскільки охопити значення в усій його складності людина просто не може. Концепт не виникає зі значення слів, а є результатом сутички засвоєного значення з особистим життєвим досвідом. Як мисленнєва одиниця, концепт відображає та інтерпретує явища реальності залежно від освіти, професійного й соціального досвіду того, хто говорить [10, с. 3–9].

За О. Кубряковою, концепт – одиниця ментальних і психічних ресурсів нашої свідомості; оперативна одиниця пам'яті, ментального лексикону, концептуальної системи й мови мозку, всієї картини світу, яка відображена в людській психіці. У процесі мислення людина оперує концептами, що відображають зміст результатів людської діяльності й пізнання світу у вигляді «квантів» знання. Концепти виникають у процесі структурування інформації про об'єктивний та уявний світи й дають змогу зберігати інформацію про них. Найкращий доступ до опису та визначення природи концептів забезпечує мова. Найпростіші концепти виражені одним словом, більш складні – словосполученням і реченням. Другим типом ментальної репрезентації концептів є образи, картинки, схеми. Здатність до утворення концептів є вродженою, а частиною цієї здатності є знання певних правил утворення концептуальних структур, розвиток яких залежить від людського досвіду, в тому числі й мовного [8, с. 90].

Проблему співвідношення концепту, поняття і слова аргументувала В. Маслова, яка вказала, що порівняно з концептами поняття мають простішу структуру; в структурі понять домінує змістовий компонент і наявні не всі компоненти, які входять у структуру концепту. Концепт оточений емоційним, експресивним, оціночним ореолом. Концепт – предмет емоцій, симпатій та антипатій, а іноді й зіткнення різних поглядів. Кількість лексичних одиниць, які є концептами, обмежена. Концептом можуть бути тільки ті явища реальності, які актуальні й цінні для цієї культури, мають велику кількість мовних одиниць для своєї фіксації. Вони є свого роду символами, емблемами, вказують на вихідний текст, ситуацію, знання. Концепти незалежні від мови, лише їх частина знаходить свою мовну об'єктивацію. Якщо поняття – це сукупність пізнаних суттєвих ознак об'єкта, то концепт – ментальне національно-специфічне утворення, планом змісту якого є вся сукупність знань про цей об'єкт, а планом вираження – сукупність мовних засобів. Отже, значення, концепт і поняття – це різні терміни й належать різним наукам: поняття – термін логіки та філософії, а концепт – математичної логіки, культурології, когнітивної лінгвістики. Концепт і значення також не знаходяться у взаємооднозначній відповідності. Концепт стабільніший і стійкіший зліпок з об'єкта дійсності, оскільки концепт пов'язаний зі світом більш безпосередньо, ніж значення. Слово своїм значенням завжди становить лише частину концепту [11, с. 26–30].

Думки, що концепт, значення й поняття – це терміни різних наук і не тотожні, дотримуються С. Аскольдов, З. Попова, Ю. Степанов, Й. Стернін, ін., що й зумовило потребу їх дослідження в інших аспектах, зокрема культурологічному, тобто врахування національно-культурного компонента. Так, Ю. Степанов пише, що поняття – це термін логіки й філософії, а концепт – математичної логіки, лінгвістики й культурології. Він уважає синонімічними терміни «поняття» – «значення» та «концепт» – «смисл» [15, с. 40–42].

В. Красних висловив думку, що концепт – це «ідея» предмета високого степеня абстракції та словесної асоціації, яка відмічена національно-культурною маркованістю [7, с. 268–272]. Цієї ж думки дотримується й С. Воркачев, назвавши концепт операційною одиницею думки та колективного знання, яка має мовне вираження й етнокультурну специфіку [2, с. 43].

В. Карасик називає концепт тривимірним культурним утворенням, який включає предметно-оцінний, поняттєвий і ціннісний складники, відмінність і специфіка яких у тій чи іншій культурі залежать від кількісних і комбінаторних переваг під час концептуалізації світу [5, с. 91–103].

За словами М. Піменової, концепт – це уявлення людини про фрагменти зовнішнього світу, які відображають категоріальні й ціннісні характеристики, відповідні певній культурі, репрезентантами яких є мовні одиниці [12, с. 8–10].

В. Колесов уважає, що концепт – сутність поняття, представлена у своїх змістових формах – в образі, понятті й символі [6, с. 19–20].

Представники психолінгвістичного напрямку, розглядаючи концепт як ментальну одиницю (І. Штерн), базову одиницю універсального предметного коду, який кодується у свідомості індивідуальним чуттєвим способом (Л. Виготський), пропонують розмежовувати психічний і мовний аспекти. Так, І. Штерн стверджує, що з погляду психічного аспекту концепт як прообраз, прототип, ідея в психіці індивіда є об'єктом ідеальної природи, відомості про яку зумовлені національно-культурними уявленнями, з погляду мовного аспекту концепт відображається у свідомості безпосередньо через мову. Тому в людській психіці одне й те саме слово може концептуалізувати по-різному не лише концепт, а й світ загалом [16, с. 191–194].

На думку О. Залевської, концепт – це перцептивно-когнітивно-афективне утворення, значно відрізняється від понять і значень, які належать до дескриптивних термінів лінгвістичної теорії, підпорядковується психічним закономірностям життя людини, тому його варто розглядати у двох аспектах: 1) як здобуток індивіда – результат таких психічних процесів, як пізнання і спілкування; 2) як здобуток соціуму чи певної культури – результат соціальних взаємодій [3, с. 9].

Формулюючи свій психолінгвістичний підхід до аналізу концепту, авторка базується на тому, що кожен індивід сприймає лише частину від цілої картини і сприймає її по-своєму.

Тому потрібно використовувати два способи інтерпретації вихідного матеріалу: 1) дослідити систему концептів і стратегії оперування ними, які сформувалися в індивідуальному процесі впорядкування і трансформування мовного досвіду; 2) систематизувати правила комбінування мовного матеріалу індивіда на основі метамовної діяльності дослідника з тим, щоби на основі функціональних орієнтирів, які вироблені в процесі психічної діяльності одного індивіда, забезпечити описову модель мови згідно з науковою теорією [4, с. 36–44].

З приводу зазначених ознак концепту, які пропонуються представниками різних шкіл, З. Попова та Й. Стернін висловили певні заперечення, як те, що концепт насамперед є одиницею мислення, а не пам'яті, не завжди має мовне вираження, оскільки існує багато концептів, які не мають сталих назв, концепт не завжди пов'язаний із духовними цінностями, а може мати емпіричний характер, не є обов'язковою для концепту й етнокультурна специфіка, як, наприклад, побутові концепти, у яких її або зовсім немає, або ж вона надзвичайно мала. Вони запропонували так званий «когнітивний підхід розуміння концепту», відповідно до якого концепт – це дискретне ментальне утворення, базова одиниця розумового коду людини, яка є результатом пізнавальної діяльності людини й суспільства, має впорядковану внутрішню структуру, елементами якої є:

1) чуттєвий образ: він кодує концепт як одиницю універсального предметного коду на основі нейролінгвістичних характеристик і складається з перцептивного образу, що формується в результаті відображення дійсності за допомогою органів чуття, і метафоричного образу, який, у свою чергу, формується в результаті переосмислення дійсності;

2) інформаційний зміст: він концептуалізує, класифікує основні ознаки предмета чи явища;

3) інтерпретаційне поле, за допомогою якого інтерпретується інформаційний зміст концепту й оцінне ставлення до нього [13, с. 30–35]

Виокремлення базових концептів і їх взаємопроникність у національні культури дають можливість проаналізувати когнітивну структуру мислення як форму кодування і зберігання інформації (термін В. Красних), а також зрозуміти індивідуальне сприйняття довкілля, сутності самої людини з її здатністю та прагненням до пізнання, переживання, самовдосконалення. Так моделюється структура індивідуально-авторської картини світу письменника, система художніх концептів і способів їх передачі читачеві.

Висновки. Отже, на основі досліджених нами теорій представників різних шкіл ми можемо резюмувати, що концепт – це ментальна одиниця універсального коду мислення людини, яка формується як продукт індивідуального й соціального досвіду. Концепт значно ширший за поняття і значення, це терміни різних наук і тому потребують різноаспектного дослідження та врахування їх результатів. Аналізуючи окремо взятий концепт, потрібно враховувати його здатність входження в структуру інших концептів, які моделюють когнітивну картину світу, упорядковують знання про довкілля, формують інтерпретаційне значення й оцінне ставлення до предметів чи явищ. Концепти, поняття і значення мають два способи репрезентації – мовний, вербальний і невербальний, чуттєвий, де слово, образ і символ є їх змістовими формами. Образ і символ можуть бути вербальними засобами репрезентації концепту, вираженими відповідними мовними одиницями: словами, словосполученнями чи реченнями, і невербальними, сформованими відповідними органами чуттів. Досліджуючи певну концептуальну систему, потрібно враховувати психічний і мовний досвід індивіда, на основі якого формується стратегія користування цим досвідом. Окрім того, важливо враховувати наявність чи відсутність етнокультурних, оцінних і високодуховних, культурологічних маркерів.

Література:

1. Аскольдов-Алексеев С.А. Концепт и слово. Русская словесность. *От теории к структуре текста: антология.* Москва: Academia, 1997. С. 267–279.
2. Воркачев С.Г. Счастье как лингвокультурный концепт. Москва: Гнозис, 2004. 192 с.
3. Залевская А.А. Психолингвистические исследования. Слово. Текст: Избранные труды. Москва: Гнозис, 2005. 543 с.
4. Залевская А.А. Психолингвистический подход к проблеме концепта. *Методологические проблемы когнитивной лингвистики.* Воронеж: Воронежский гос. ун-т, 2001. С. 36–44.
5. Карасик В.И. Языковой круг: личность, концепты, дискурс. Волгоград: Перемена, 2002. 477 с.
6. Колесов В.В. Язык и менталыюсть Текст. Санкт-Петербург: Петербургское востоковедение, 2004. 240 с.
7. Красных В.В. Этнопсихолингвистика. Лингвокультурология: курс лекций. Москва: Гнозис, 2002. 284 с.
8. Кубрякова Е.С. Краткий словарь когнитивных терминов. Москва: МГУ им. М.В. Ломоносова, 1997. 245 с.
9. Литвинова В.В. Индивидуально-авторские концепты в структуре художественного мира Рэя Брэдбери: автореф. дисс. ... канд. филол. наук: спец. 10.02.19. Волгоград, Волгогр. гос. пед. ун-т, 2009. 20 с.
10. Лихачев Д.С. Концептосфера русского языка. *Известия РАН. Серия литературы и языка.* 1993. Том 52. № 1. С. 3–9.
11. Маслова В.А. Когнитивная лингвистика: учебное пособие Минск: ТетраСистемс, 2004. 256 с.
12. Пименова М.В. Душа и дух: особенности концептуализации: монография. Кемерово: ИПК «Графика», 2004. 386 с.
13. Попова З.Д. Когнитивная лингвистика. Москва: АСТ: Восток – Запад, 2007. 314 с.
14. Солецький О. Емблематичні форми дискурсу: від міфу до постмодерну: монографія. Івано-Франківськ: Лілея-НВ, 2018. 400 с.
15. Степанов Ю.С. Константы. Словарь русской культуры. Опыт исследования. Москва: Школа «Языки русской культуры», 1997. 824 с.
16. Штерн І.Б. Вибрані топіки і лексикон сучасної лінгвістики: енцикл. словник для фахівців з теоретич. гуманіт. дисциплін та гуманіт. інф-ки. Київ: «АртЕк», 1998. 336 с.

Бондарук Л. В. Символ в системе смежных терминов: теоретическая интерпретация

Аннотация. В статье подана терминологическая интерпретация таких понятий, как концепт, понятие, значение, слово, образ, символ, которые рассматриваются как универсальные основоположные категории литературно-культурологического анализа текста. Указывается, что современная наука насыщена специальными терминами, поэтому диктует необходимость согласования в их использовании, поиске инструментария для составления методологии исследования. Особенно это касается смежных терминов, которые выступают элементами структур разных отраслей науки. Акцентируется внимание на том, что, имея способность мигрировать с одной отрасли в другую, часто понятие употребляется неполной мерой, заменяется синонимическими вариантами. Выстраиваясь

в той или иной структуре для анализа какого-либо явления, смежные термины как сегментные композиты могут изменять свои доминантные места, из основных, базовых понятий переходить на периферию и наоборот. Особенно важно учитывать эту способность терминов при анализе художественного текста.

Ключевые слова: концепт, понятие, значение, слово, образ, символ, универсальный код, категория, ментальные и психические ресурсы сознания.

Bondaruk L. Symbol in the related terms: theoretical interpretation

Summary. The article gives a definition of the interpretation of concepts such as concept, meaning, word, image, symbol, which are regarded as universal fundamental categories in literary and cultural analysis of the text. It is noted that modern science is full of special terms, and for this reason dictates the need for harmonization regarding their use, the search for a toolkit for the conclusion of the research methodology. This is especially true of related terms, which are elements of structures in various fields of science. It is emphasized that, it is having the ability to migrate from one industry to another, often the concepts are not used in full, are replaced by synonymous variants. Throughout in determining the structure to study one or another phenomenon, adjacent terms as segmental composites can change their dominant positions, from basic concepts to the periphery and vice versa. Especially it is important to consider this ability in the analysis of a work of art.

Key words: concept, meanings, values, word, image, symbol, universal code, category, mental and psychological resources of consciousness.

УДК 821.161.2.09«18/36»:1

Дроздовський Д. І.,
кандидат філологічних наук,
науковий співробітник
Інституту літератури імені Т. Г. Шевченка
Національної академії наук України

ДИСКУРС СУБ'ЄКТНОСТІ В АНГЛІЙСЬКОМУ ПОСТПОСТМОДЕРНІСТСЬКОМУ РОМАНІ

Анотація. У статті окреслено репрезентацію соціальних проблем в англійському постпостмодерністському романі. З'ясовано, що в постпостмодернізмі відбувається повернення суб'єкта, який оприявнює особисті історії, пов'язані з переживанням травм, болю, потраплянням у ситуації екзистенційного вибору. Проаналізовано, що персонажі відчувають потребу в екзистенційній правді, яка протистоїть дискурсу постправди. Виявлено, що акцентуація на особистісному компоненті в постпостмодерністському романі детермінує його особливу чуттєвість і осмислення соціальних конфліктів і криз із точки зору філософії, психології та медицини (біології людини). На матеріалі «Хмарного атласу» Д. Мітчелла досліджено специфіку антиутопії в постпостмодерністському романі. Антиутопія є жанровим різновидом соціальної фантастики, у якій наявна критика суспільного ладу, політичних інститутів, ідеологічної несвободи тощо. Досліджено, що англійському постпостмодерністському романі властива соціальна проблематика, якої не було представлено в постмодернізмі. Проаналізовано взаємодію реалістичного та вигаданого в сучасних романах Великої Британії. З'ясовано риси (пост) реалізму як однієї зі стильових особливостей постпостмодернізму. Виявлено комплекс соціальних проблем і мотивів, які знаходять критичне осмислення в англійському постпос англійськості тмодерністському романі.

Ключові слова: постпостмодернізм, сучасний англійський роман, соціальна фантастика, (пост)реалізм, постправда, антиутопія, містерія, карнавал.

Постановка наукової проблеми та її значення. У сучасній культурі оприявнено тенденцію до реактуалізації суб'єкта. Постпостмодерністська література, на відміну від постмодерністської, показує, як у «просторі літератури» (за М. Бланшо), представлено проблему зображення таких категорій, як «емоційне», «чуттєве» / «механізоване», «постгуманістичне». Осмислення цієї проблематики знаходить відображення у роботах вітчизняних і зарубіжних дослідників (Н. Висоцька, М. Шимчишин, А. Марков та ін.). Реактуалізація суб'єктності в літературі детермінує наявність смислової парадигми: персонажі постають носіями знання, досвіду, пам'яті. Вони не просто як у постмодерністських наративах піддають критиці й іронізації те, що відбувається навколо, а прагнуть визначити ціннісні орієнтири у світі навколо себе. Загалом в англійській літературі навіть за постмодернізму (твори Дж. Фаулза, Р. Гарвуда, Дж. Барнса, Д. Лессінґа та ін.). ця тенденція є доволі виразною порівняно з іншими літературами зазначеного періоду. Англійському роману постпостмодерністського періоду на відміну від постмодерністського властива критичність щодо зображення соціальних проблем. Критика репрезентована в різних жанрових різновидах постпостмодерністського роману: і в соціально-психологічному інтелектуальному романі на кшталт «Дитина в часі», «Амстердам», «Субота» І. Мак'юена, і в соціально-філософському романі «Дивний випадок із собакою вночі» М. Геддона, і в метажанровому романі, який в одному з наративів містить жанровий різновид антиутопії, «Хмарний атлас» Д. Мітчелла. Англійський роман поч. XXI ст. критично ставиться до результатів політики мультикультуралізму, яка потребує перегляду як у політичному, так і філософському планах («Субота»), прагне в ідеалізований спосіб зобразити життя людей із особливим потребами, які своїми інтелектуальними здібностями нічим не поступаються іншим («Дивний випадок із собакою вночі»), розкриває антилюдяну сутність капіталістичної ідеології, яка призводить до боротьби між людьми, які починають використовувати волю до влади як механізм знищення іншого («Хмарний атлас»). У такому разі є підстави припустити, що в сучасному англійському романі відбувається реактуалізація суспільної проблематики, яка відійшла на другий план в епоху постмодернізму. Постпостмодерністська парадигма англійського роману оприявнює зв'язки цього жанру з інтелектуальним первнем, який є однією з визначальних особливостей англійського роману XX ст. (ця теза знаходить своє підтвердження у роботах К.О. Шахової, Н.Ю. Жлуктенко, С.Д. Павличко та інших). Інтелектуалізм англійського постпостмодерністського роману спрямований на репрезентацію на перший погляд невидимих дискурсів, які водночас значною мірою впливають на суспільний лад, політичний вимір, здоров'я та добробут британського суспільства. Особливо гостро в романах звучить тема правди й симулякрів, послуговуючись якими різні інституції прагнуть сформувати викривлене ставлення про реальний стан речей у суспільстві та країні загалом. Виразною постає соціальна критика в романі «Хмарний атлас», один із наративів якого представлено в жанрі антиутопії. П'ятий наратив про імперію майбутнього Нео-Сеул репрезентує модель суспільства, у якому людина цілковито втратила основи гуманізму, де від колишніх гуманістичних цінностей, сформованих від античності і до Нового часу, не лишається нічого.

Поява в Нео-Сеулі Сонмі~451 є певним символічним жестом, який, спробую припустити, візуалізує одну з основних рис англійського постпостмодерністського роману: повернення або «воскресіння» суб'єкта. Ідеться про те, що в постпостмодернізмі важливе значення набуває особистісна інтерпретація персонажами реальності, фактів, Іншого. Персонажі постпостмодерністських творів розповідають особистісні історії, у яких обов'язковим є трагічний пафос, зустріч із обставинами, які перешкоджають у реалізації власних творчих планів, самос-

тановленні тощо. Персонажі «Хмарного атласу» (журналістка Луїза Рей, композитор Роберт Фробішер, коханець Фробішера Руфус Сіксміт) натрапляють у житті на байдужість, мають справу з людьми, для яких нічого не важить справжнє мистецтво тощо, проте саме момент пережитого болю, розчарування, втрати дає можливість персонажам акумулювати в собі потрібний ресурс людяності, щоб боротися. Суспільство Нео-Сеулу позначене браком антропоцентризму. Навпаки, йдеться про постцивілізацію, про епоху постгуманізму, у якій люди уже не є суб'єктами історії, натомість за законом збереження енергії суб'єктність переходить на категорію Мітчеллових роботів. Фактично письменник ставить питання антропософського ґатунку про те, що позбавлення людини статусу «мірила усіх речей» (Протагор) перетворює саму реальність навколо людини на імітат – дискурс, симулякровий простір штучних смислів, які спотворюють відчуття дійсності. Людина, зображена в романі як суб'єкт, здатний до помилок, подеколи кардинальних, що позначаються на розвитку цивілізації.

Аналіз досліджень проблеми. Якщо в постмодерністському романі попри розуміння того, що існують різні постмодернізми (Ж.-Ф. Ліотара, М. Фуко, Ф. Джемісона, Л. Гатчен та інших) й різні моделі постмодерністського роману відбувається критика розуму, актуалізація дискурсу гри й моделі карнавалу, то в постпостмодернізмі розуму знову повернуто статус інструмента, здатного сприймати правду як благо для спільноти й неправду як те, що унеможливлює здобуття справжнього блага. Постпостмодерністський англійський роман реактуалізує раціональні первні й інтенції, конструюючи ситуації, у яких персонажам доводиться переживати біль, дискомфорт, відчуження, боротьбу, тобто «зустрітись в ґерці» за В. Шекспіром, із «морем лиха», у результаті чого відбувається усвідомлення справжніх цінностей, потреб, благ, які допомагають спільноті здійснити крок уперед в аспекті розвитку моральних якостей, знання тощо.

Реалізм постає одним із елементів постмодерністської стильової поетики, водночас реалістична парадигма постпостмодернізму відрізняється від традиційного реалістичного стилю. Д. Наливайко слушно наголошує на двох можливих тлумаченнях реалізму як стилю певної культурно-історичної епохи і як світоглядно-поетологічної настанови, що виявляє себе у різні історичні періоди. Науковець зауважує: «Більшість із дослідників реалізму визнають його існування в двох іпостасях: як загальної поза історичної властивості чи типу художньої творчості і як конкретно-історичного напряму чи напрямів. Знаходячи реалізм у літературі різних епох і народів, відомий німецький вчений Е.Р. Курціус убачав його визначальні постійно повторювані риси «в ідеї відтворення повсякденної дійсності» й «у прагненні до відтворення правди натури». Відмовляючись від концепційного поняття реалізму, Курціус тлумачив його як якусь загальну властивість чи тенденцію мистецтва» [10, с. 263]. Реалізм «як творчий метод базується передусім на принципі спостереження, вивчення та достовірного відтворення дійсності, де твір постає як художнє дослідження життєвих феноменів. <…>. Р. Веллек пропонує розглядати реалізм як відтворення світу, влаштованого за законами науки. Але при цьому він вважає реалізм помилковою естетикою, бо кожен твір мистецтва є символічним. І все ж реалістичне світосприйняття ґрунтується на тому, що світ є реальністю із властивими їй законами, у систему яких включена людина. Ця реальність піддається науковому і художньому пізнанню.

Серед інших напрямів і типів художньої творчості реалізм виділяється тим, що в ньому на перше місце виходить пізнавальна функція мистецтва. Художні образи в реалістичному творі є вираженням повноти людської життєдіяльності і тому вони переконливі» [11, с. 112]. Д. Наливайко, визначаючи світоглядне й естетично ядро реалістичного письма, наголошує на тому, що «реалізм на передній план висуває пізнавальну функцію, однією з визначальних прикмет його поетики і стилю стає аналітичність. Як засадничі принципи творчості виступають у ньому спостереження, вивчення та аналіз реально існуючого і його неупереджено-об'єктивне (що мислилося як правдиве) зображення» [9, с. 49].

Англійському роману кін. XX – поч. XXI ст. не властива заангажованість у спектр соціальних проблем. Т. Красавченко в інтерв'ю «Англійська проза: нове дихання» слушно звертає увагу, що у «Великій Британії письменники з виразним соціальним темпераментом, як Доріс Лессінґ (Нобелівська премія, 2007), перейнята долями «цього безумного світу» («Граючись в ігри», 1995; «Мара й Ден», 1999; «Бен, у цьому світі», 2000), – не типове британське явище. У літературі останніх років немає романів про падіння імперії, про виснажливе викорінювання британцями імперського комплексу, як «Раджийський квартет» (1966–1975) Пола Скотта і його роман «Залишитися до кінця» (1977) або «Імперська трилогія» (1970 – 1978) Д.Г. Фаррела. <…>. Англійська література (маю на увазі літературу, створену англійською мовою, епітет «британська» – радше, політична) загалом дуже «непрямолінійна». До того ж потрібний був час звести дихання, «роздивитися» й осмислити «хоробре нове життя» – тут не лише розпад імперії, а й глобалізація, виникнення однополярного світу, що геть не викликало захвату у Великій Британії» [4, с. 3]. Т. Красавченко, багаторічна дослідниця англійського роману XX – поч. XXI ст., безперечно, має рацію, наголошуючи на темі падіння імперії та ревізіювання *англійськості* в романному дискурсі. Водночас поза увагою науковця залишається виразна тенденція сучасного (постпостмодерністського) британського (це поняття використовую в роботі не як політичний термін, а лише на позначення романів, написаних авторами / авторками, які народжені не лише в Англії, а й в інших регіонах Великої Британії), пов'язана з акцентуванням на фізіологічних аспектах персонажів, на репрезентації людини в єдності інтелектуального / раціонального (когнітивного) й тілесного (соматичного), оскільки поведінка персонажів, взаємостосунки з іншими героями, логіка розвитку сюжету, детермінована вчинками та інше пов'язані з психофізіологічними особливостями (розладами) протагоністів або інших героїв, які трапляються на їх шляху. Часто самі протагоністи виявляють особливі аналітичні здібності в оцінці інших, причому аналітичні настанови репрезентують посилену увагу до фізіологічно-медикалізованих аспектів.

Мета і завдання статті: схарактеризувати в сучасному англійському романі вияви соціального ангажементу, пов'язані із залученням наукового, медичного інструментарію до вивчення специфіки соціальної взаємодії між персонажами тощо.

Виклад основного матеріалу й обґрунтування отриманих результатів дослідження. Поняття еволюційної спадковості є доволі дискусійним у сучасній літературознавчій теорії, позаяк воно відображає геґелівське уявлення про розвиток

і зміну літературних епох. Проте сучасний британський роман постпостмодерністського періоду показує, у який спосіб у ньому представлені *стильові сліди* попередніх культурно-історичних періодів. Передусім ідеться про традиції реалістичного письма, представлені у творах, у яких ідеться про осмислення *реальної* дійсності, окремі аспекти якої переносяться у простір художньої літератури. Політичні проблеми британського суспільства, дискусії, пов'язані з політикою в царині охорони здоров'я та інклюзії, знаходять своє відображення в постпостмодерністському романі. Навіть у творах, які словесно візуалізують дистопійні або антиутопійні жанрові моделі, наявні елементи завуальованої критики сучасної британської політики, що призводить до страйків і протестів проти певних положень капіталістичного ладу.

Фізіологізація та медикалізація художнього наративу сприяє зануренню реципієнтів у художній простір, що загалом позначається на стиранні межі між світом художнім і дійсністю, у якій щодня перебувають читачі. Окремі інтенції авторів, спрямовані на максимально точне вивчення поведінки людей із синдромом Аспергера (М. Геддон) або з аутизмом, дослідження роботи нейрохірургічного відділення у Лондонському королівському шпиталі (І. Мак'юена) підтверджують припущення, що для сучасної літературі важливо репрезентувати те, що перетворює художній простір на світ, у якому в полемічний спосіб знаходять свій розвиток економічні та політичні тенденції, а персонажі художніх романів виявляють позиції, притаманні певним політичним колам британського суспільства.

Постреалістичні тенденції британського постпостмодерністського роману оприявнюють потребу відтворити в художньому наративні ситуації, які потребують не лише естетичного сприйняття, а й є поштовхом до активації критичних здібностей, що позначаються на формуванні ставлення до певних тенденцій сучасної британської політики. Авторські інтенції, орієнтовані на відтворення певних суспільно-політичних дискусій та економічних проблем, засвідчують, що реалістичність письма є певним стильовим і, загалом кажучи, світоглядним модусом письма, специфічним художнім світоглядом, який корелює з такими концептами, як «правда», «благо», «доцільність», «прогрес» та інші. Мотив зіткнення різних ідентичностей у сучасному романі набуває не просто розширеного представлення (йдеться не лише про конфлікт між англійцями та шотландцями або ірландцями), а про цивілізаційне зіткнення, центром якого є Лондон або ж Велика Британія загалом. Проте зміни у зображенні цього мотиву представлені не тільки в аспекті ширшого розкриття, а й також в аспекті залучення нового модусу оприявнення зазначених проблем і способі пояснення того, чому відбуваються такі зіткнення. Медикалізація в зображенні цього мотиву є спробою вийти на рівень універсалізації проблеми, її розуміння в аспекті генетичному, а отже, еволюційному.

Б. Шалагінов наголошує на експлікації двох метаформ, одна із яких стає провідною у ту чи іншу культурно-історичну епоху. Йдеться про карнавал і містерію. «В основі містеріального метажанру лежить ідея руху як якісного прирощення і безупинного оновлення.

<…> Перед нами розкривається внутрішня динаміка характеру, знаходження героєм нового, вищого змісту власного існування. Цьому відповідає ще одна обов'язкова частина – апофеоз» [14, с. 252]. У різних історіях роману «Хмарний атлас» Д. Мітчелла репрезентовано ту чи іншу метажанрову парадигму. Оповідь про сьогодення в «Хмарному атласі» нагадує карнавальний світ, у якому відбувається карнавалізована гра зі знаками. Водночас уже в п'ятій історій про Нео-Сеул має місце особлива взаємодія карнавального та містеріального дискурсів, представлених у жанровій моделі антиутопії й дистопії. Світ роботів нагадує карнавал, у якому машини стають людьми або ж принаймні проектують власну ідентичність на ідентичність людей, своїх клієнтів (про карнавальність роботів дає підстави говорити насамперед їх спосіб мислення, думки, сприйняття навколишнього світу). Така особливість самоідентифікації пов'язана зі специфікою побудови роботів, які постають синкретичним кіборгоподібним утворенням. Натомість фігура Сонмі~451 постає запуском і чинником активації містеріальних елементів. В останньому наративі, як і на початку роману простежуємо експлікацію містеріальних компонентів. «Хмарний атлас», написаний у постпостмодерністський період, є прикладом наративу, у якому поєднано містеріальну та карнавальну метажанрові парадигми.

Елементи карнавалу й містерії знаходять свою експлікацію в сучасних британських романах, у яких, на перший погляд, традиційна карнавальність і містеріальність відсутні. У романі «Дивний випадок із собакою вночі» зображено протагоніста, який сприймає зовнішню дійсність відповідно до постпросвітницької традиції, для якої визначальним чинником є здатність розкладати світ на базові причиново-наслідкові зв'язки, виявляючи у соціальній інтеракції, закони й закономірності, що випливають із фізіології людини.

З одного боку, Кристофер – приклад постпросвітницького розуму, якому властиві традиції філософії емпіризму. Водночас окремі записи у щоденнику, які здійснює головний герой твору, свідчать про те, що попри визначальність емпіричних настанов, недоцільно зводити мислення Кристофера лише до прикладу емпірично орієнтованої свідомості. Протагоніст розмірковує про феномени, які не можуть бути верифіковані за допомогою наукового інструментарію і є умоглядними феноменами, найбільшою абстракцією (як Бог), про що зазначав іще ранній просвітник Дж. Локк. З другого боку, саме це бажання Кристофера пізнавати світ в його понадфізичній природі, тобто на основі наявних знань із астрофізики про суперструнну реальність, природу часу і простору робити припущення про можливість існування у світі Бога, всесвітнього розуму тощо робить героя представником не лише філософії емпіризму.

Протидіяти карнавалу й стратегіям «постправди» можуть ті, хто в силу генетичних особливостей не здатні проектувати на себе поведінкові моделі інших. Персонажі, які мають аутизм або синдром Аспергера, в силу генетичної специфіки не здатні виявляти звичної емпатії або ж переживати те, що відчувають інші люди. Проте в такому разі Кристофер має можливість чинити опір карнавальній реальності (за допомогою різних аутотренінгових процедур, наприклад, машин, які трапляються йому на шляху тощо). Емпіричність світогляду протагоніста роману «Дивний випадок із собакою вночі» детермінована генетичними особливостями, які водночас набувають у творі певної ідеалізації. Про те, що образ протагоніста є ідеалістичним, зазначає С. Лофтіс [17], вказуючи на те, що в цьому творі дається взнаки бажання автора змінити суспільне ставлення в Британії до людей, які мають аутизм.

Реалістичний модус письма дає можливість зобразити художню дійсність максимально об'єктивовано та відсторонено, прозоро й предметно, занурюючи реципієнта у простір складних життєвих колізій. Водночас реалістична настанова, реалізована в сучасній британській літературі, дає можливість наблизити художній наратив до наукового. Протагоністи романів І. Мак'юена, М. Геддона, Д. Лоджа та інших мають стосунок до світу науки (в західному розумінні цього поняття, тобто як дослідницької царини, де результати досліджень можуть бути верифіковані за допомогою певних інструментів і практик). Читач опиняється свідком не лише складних соціальних непорозумінь, загострених за допомогою детективної моделі розгортання подій, а також він здобуває для себе нові знання про природу людського тіла. Від часів Платона й Аристотеля людина сприймається в дуалістичній єдності тіла й свідомості / нтелекту / розуму. Для Аристотеля критичний розум є важливою передумовою розуміння світу в його «метафізичності», якщо під метафізикою ми розуміємо розділ філософії про буття.

Висновки та перспективи подальшого дослідження. Специфіка репрезентації художньої дійсності в сучасному британському романі потверджує міркування Д. Наливайка про реалізм як світоглядну й стильову тенденцію, що виявляє себе в різні культурно-історичні епохи. Реалістичний модус письма, по суті, стає чинником художнього світу й випливає з особливостей наукового («Субота») або ж принаймні максимально раціоналізованого («Дивний випадок…», «Угамуйте мене») бачення дійсності персонажами, які за допомогою критичного «чистого» розуму (Кристофер, Джон, Сонмі~451) здійснюють ревізіювання навколишньої реальності, виявляючи форми політичних та медіаманіпуляцій, приховану політику колоніалізму та інше.

У британському постпостмодерністському романі реалістичні стратегії зображення дійсності мають медикалізований ухил, тобто йдеться про окреслення життєвих ситуацій, соціальних інтеракцій між персонажами тощо з урахуванням того, як фізіологічні особливості цих персонажів впливають на їх світобачення (почута неправда викликає нудоту й запаморочення у Джона). В сучасному англійському романі 2000-2010-х рр. категорію життєсвіту представлено як таку, що детермінована генетичними хворобами й психологічними відхиленнями, спричиненими пережитими травмами. У будь-якому разі доцільно говорити про те, що реалістичні (постреалістичні) тенденції постпостмодернізму спрямовані на зображення художнього простору як такого, у якому репрезентація біологічно-фізіологічних первнів дає можливість глибше розкрити природу соціальних конфліктів і навіть міжетнічних протистоянь.

Водночас реалістична манера зображення оприявнює представлення в сучасному британському романі одночасного карнавального та містеріального елементів, причому науково-зорієнтований розум персонажів розуміє дійсність одночасно як карнавал (властивий соціальному виміру зображуваного життя) й містерію (вихід за допомогою «чистого розуму» в царину метафізичного, тобто у простір світобудови в космологічному розумінні).

Англійський постпостмодерністський роман оприявнює проблему реалістичного в сучасній літературі. Водночас не йдеться про ідеалізацію реальності в постпостмодерністських романах, а її критичне зображення й репрезентацію складних комплексів соціальних, політичних, ідеологічних проблем, які знаходять потрактування в різних вимірах гуманітарного, технічного, медичного знання.

Література

1. Гайленд М.Дж. Угамуйте мене ; [пер. з англ. Віктор Дмитрук] / М.Дж. Гайленд. – Львів : Кальварія, 2008. 248 с.
2. Геддон М. Загадковий нічний інцидент із собакою [пер. з англ. Анастасія Рогоза] / М. Геддон. – Харків : КСД, 2016. 221 с.
3. Джонстон Дж. Далеко ли до Вавилона? Старая шутка ; пер. с англ. / Дж. Джонстон – Москва : Художественная литература, 1983. 303 с.
4. Красавченко Т. Английская проза: новое дыхание (записал А. Неверов) / Татьяна Красавченко // Литературная газета. – 2010. № 4 (55). 26 февраля–11 марта. С. 3.
5. Лебідь А. Парадигма реалізму та теорії істини / Андрій Лебідь. Людинознавчі студії. Людинознавчі студії (Дрогобич), 2014. – Випуск 30. Філософія. С. 129–143.
6. Макьюэн И. Амстердам / И. Макьюэн. – Москва: «ФТМ», «Эксмо», 1998. 140 с.
7. Мак'юен І. Спокута ; [пер. з англ. В. Дмитрук] / І. Мак'юен. – Львів : Кальварія, 2008. 344 с.
8. Мак'юен І. Субота ; [пер. з англ. В. Дмитрук] / І. Мак'юен. – Львів : Кальварія, 2007. 256 с.
9. Наливайко Д.С. Замітки щодо генези й типології соціалістичного реалізму / Дмитро Сергійович Наливайко // Слово і Час. – 2008. № 9. С. 46–52.
10. Наливайко Д.С. Теорія літератури й компаративістика / Дмитро Сергійович Наливайко. – К. : Вид. дім «Києво-Могилянська академія», 2006. 347 с.
11. Переломова О. С. Деякі особливості реалізму в українському художньо-літературному дискурсі / О.С. Переломова // Вісник Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна. Серія : Теорія культури і філософія науки. 2011. № 940. Випуск 42. С. 112–114.
12. Политика постправды в современном мире. Сборник материалов по итогам Всероссийской научной конференции с международным участием «Политика постправды и популизм в современном мире» 22–23 сентября 2017 года / под ред. О.В. Поповой. – СПб. : Скифия-принт, 2017. 282 с.
13. Хархун В. «Два соцреалізми», або Проблема інтерпретації «основного методу радянського мистецтва» / Валентина Хархун // Наукові записки [Кіровоградського державного педагогічного університету імені Володимира Винниченка]. Сер. : Філологічні науки. 2009. Вип. 85. С. 391–399.
14. Шалагінов Б.Б. Карнавал і містерія: роздуми про історичні долі двох метаформ європейського мистецтва / Борис Борисович Шалагінов // Всесвіт. 2011. № 3–4. С. 249–255.
15. Шалагінов Б.Б. Класики і романтики: Штудії з історії німецької літератури XVIII-XIX століть / Борис Борисович Шалагінов. – К. : Вид. дім «Києво-Могилянська академія», 2013. 440 с.
16. Haddon M. The Curious Incident of the Dog in the Night-Time / Mark Haddon. – London : Vintage, 2004. 226 p.
17. Loftis S.F. Imagining Autism: Fiction and Stereotypes on the Spectrum / Sonya Freeman Loftis. – Indiana University Press, 2015. 208 p.
18. McEwan I. Saturday / Ian McEwan. – London : Vintage, 2006.
19. Mitchell D. Cloud Atlas: a novel / David Mitchell. – London : Random House, 2004. 509 p.

Дроздовский Д. И. Дискурс субъектности в английском постпостмодернистском романе

Аннотация. В статье исследуется репрезентация социальных проблем в английском постпостмодернистском романе. Установлено, что в постпостмодернизме происходит возвращение субъекта, рассказывающего личные истории, связанные с переживанием травм, боли, попаданием в ситуации экзистенциального выбора. Проанализировано, что персонажи испытывают необходимость в экзистенциальной правде, противостоящей дискурсу постправды. Указывается, что акцентуация на личностном компоненте в постпостмодернистском романе детерминирует его особый сенсуализм и осмысление социальных конфликтов и кризисов с точки зрения философии, психологии и медицины (биологии человека). На материале «Облачного атласа» Д. Митчелла исследована специфика антиутопии в постпостмодернистском романе. Антиутопия является жанровой разновидностью социальной фантастики, в которой имеется критика общественного строя, политических институтов, идеологической несвободы и так далее. Доказано, что английскому постпостмодернистскому роману свойственна социальная проблематика, которой не было представлено в постмодернизме. Проанализировано взаимодействие реалистического и вымышленного в современных романах Великобритании. Исследованы черты (пост)реализма как одной из стилевых особенностей постпостмодернизма. Выявлен комплекс социальных проблем и мотивов, которые находят критическое осмысление в английском постпостмодернистском романе.

Ключевые слова: постпостмодернизм, современный английский роман, социальная фантастика, (пост)реализм, постправда, антиутопия, мистерия, карнавал.

Drozdovskyi D. Discourse of Subjectivity in English Post-postmodernistic novel

Summary. In the paper, the author has outlined the representation of social problems in English post-postmodernistic novel. It is found out that in post-postmodernism there is a return of the subject who retells personal stories related to the experience of injuries, pain, describing the situation of an existential choice. It has been analyzed that characters reveal the need for existential truth, which opposes the discourse of the post- truth. It is discovered that the accentuation on the personal component in the post-postmodernistic novel determines his particular sensuality and understanding of social conflicts and crises in terms of philosophy, psychology and medicine (human biology). On the material of D. Mitchell's "Cloud Atlas" the specificity of dystopia in post-postmodernistic novel has been investigated. Dystopia is a genre type of social science fiction, in which there is a criticism of social system, political institutions, ideological lack of freedom, etc. It was investigated that English post-postmodernistic novel is open to representing social issues that were not exploited in postmodernism. The interaction of realistic and fictional in contemporary British novels has been analyzed. The features of (post)realism as one of the stylistic parameters of post-postmodernism are found out. A complex of social problems and motives, which find a critical understanding in English post-postodernistic novel, has been spotlighted.

Key words: post-postmodernism, contemporary English novel, social science fiction, (post)realism, post-truth, dystopia, mystery, carnival.

УДК 811.119

Нижникова Л. В.,
кандидат филологических наук,
доцент кафедры иностранных языков № 1
Национального университета «Одесская юридическая академия»

СТРУКТУРНО-СЕМАНТИЧЕСКИЕ РАЗЛИЧИЯ В ХУДОЖЕСТВЕННЫХ И ЭПИСТОЛЯРНЫХ ТЕКСТАХ И ИХ ВЛИЯНИЕ НА КОММУНИКАТИВНЫЕ ОТНОШЕНИЯ «АВТОР–ЧИТАТЕЛЬ» В ДАННЫХ ТЕКСТАХ

Аннотация. Статья посвящена рассмотрению коммуникативных отношений «автор–читатель» в художественном произведении и эпистолярном наследии одного автора. Различие данных отношений обусловлено тем, что художественное произведение отражает типизированное событие и обращается к обобщённому адресату, тогда как письмо привязано к конкретной ситуации и адресовано конкретному реципиенту.

Ключевые слова: коммуникативные отношения, типизированные события, обобщённый адресат, конкретная ситуация, конкретный реципиент.

Постановка проблемы. Любой текст, к какому бы функциональному стилю он ни принадлежал, неизменно заключает в себе два процесса: процесс его создания автором и процесс восприятия читателем. Однако читатель художественного произведения заявлен имплицитно, т.е. является коллективным адресатом и примерно неизменен, тогда как в эпистолярных текстах эксплицитно заявлены конкретные адресаты. Они множественны по своему составу и характеру и требуют разных регистров коммуникации.

Анализ последних исследований и публикаций. Эксплицитная заявленность адресата заставляет автора эпистолярного текста учитывать экстралингвистическую ситуацию, в которой происходит общение, коммуникативную направленность и функции, характерные именно для письма, ролевые позиции коммуникантов в данном акте коммуникации, возможную направленность их взаимоотношения до него. Важность фактора речевой направленности или фактора адресата, который наряду с другими экстралингвистическими факторами обуславливает коммуникативную природу любого речевого произведения признаётся многими лингвистами [2; 3; 4; 5; 6; 7]. Однако только эксплицитная заявленность адресата в письмах делает фактор адресата определяющим фактором, под влиянием которого формируется эпистолярный текст и достигается эффективность общения между адресантом и адресатом.

Непосредственным предметом исследования в данной статье были выбраны два типа коммуникативных отношений, «автор–читатель» в художественном произведении и эпистолярном наследии одного автора.

Целью статьи является сопоставление и лингвистический анализ этих двух типов текста, выявление структурно-семантических особенностей письма и их влияния на коммуникативные отношения «автор–читатель» в художественных эпистолярных произведениях. Для достижения поставленной цели решается задача обнаружения различительных, дифференциальных признаков, которые являются постоянными, обязательными, существуют в каждом отдельном письме и служат для различения письма, отмежевания его от других текстов, в частности от художественной прозы.

Изложение основного материала. Эпистолярный текст не имеет однозначной функционально-стилевой прикреплённости и обнаруживается в рамках всех функциональных стилей и в каждом из них своей формально-содержательной структурой соответствует его основным параметрам. Поэтому наиболее целесообразно квалифицировать письмо как единицу эпистолярного жанра, единственного в своём роде, имеющего сквозной, проникающий характер, представленного во всех функциональных стилях. Дифференциальные признаки жанра письма маркируют его функционально-стилистическую принадлежность и соответствуют основным показателям каждого данного стиля. Интегральные признаки жанра обеспечивают его единство при всём стилевом многообразии конкретных эпистолярных текстов и его выделимость из прочих жанров письменной речи. Определение признака как интегрального или дифференциального зависит от уровня анализа объекта: интегральный на более низком уровне обобщения, он становится дифференциальным на более высоком. Это положение справедливо и в нашем случае; признаки, объединяющие все эпистолярные тексты в один жанр, являются интегральными в его пределах, на более высоком уровне, при сопоставлении с другими жанрами, т.е. при жанровой стратификации письменной речи они выступают в роли дифференциальных. К ним относятся: наличие контактной рамы в письме; ориентация на определённого получателя с предположением (материально) фиксированной обратной связи; эксплицитное выражение текстовых категорий субъективной модальности, антропоцентричности и концептуальности; удвоенность пространственно-временной ориентации (одна для рамы, другая для сюжета); отсутствие заголовка, определяющая роль фактора адресата в языковом оформлении письма и некоторые другие.

Импульсом к порождению письма является ситуация, в которой прямо или косвенно участвовали, или продолжают участвовать оба коммуниканта, т.е. в дополнение к фонду пресуппозиций, общему для данного социума, письмо исходит и из общего опыта коммуникантов относительно конкретной ситуации, отражаемой в письме, что находит своё выражение в специальных характерных для эпистолярного текста отсылках:

With regard to your letter; I don't think you've taken the best line; In reply to your inquiry, the cong "Men who march away" is intended to appear.

Контактная рама письма, реализующая в структурно-семантическом плане контактоустанавливающую функцию, идентифицирует обоих коммуникантов, их ролевые позиции в данном акте коммуникации, а также однозначно устанавливает пространственно-временные параметры порождения данного текста. Левая часть контактной рамы представляет собой обращение к адресату и состоит в корреляции с формулой подписания письма, находящейся в её правой части.

Каждый текст ориентирован на определённого получателя, но только письмо предполагает обратную связь в аналогичной форме, что зафиксировано в весьма развёрнутой системе лексико-грамматических средств. Так, заключительными фразами письма могут быть следующие:

Send us a line;

Go on – write me a letter;

Keep in touch

Write soon.

В связи с обязательной заявленностью обоих коммуникантов в письме всегда эксплицентно выражены текстовые категории субъективной модальности и антропоцентричности. Письмо является единственным типом текста, в котором всегда находят своё местоименно-номипативное обозначение оба антропоцентра – отправитель текста и его адресат.

Спецификой функционирования отличается в письме и категория информативности. Информация эпистолярного текста разворачивается в пределах ограниченного количества тем. Это связано со сравнительно малым объёмом письма, ограничивающим членимость текста элементарным архитектоническим уровнем – членением на абзац. Абзац служит основным показателем перехода от одной мысли (темы) к другой. Обладая средствами реализации всех текстовых категорий, письмо при этом представляет собой единственный тип письменного текста, которому вне зависимости от функционально-стилевой принадлежности, не свойственен заголовок.

Принадлежность каждого отдельного письма к определённому функциональному стилю и необходимость отражения в тексте именно данных стилевых черт, с одной стороны, а также обязательность репрезентации в нём характеристик эпистолярного жанра – с другой, приводит к сложному характеру выражения в письме ещё одной категории, а именно системности. Последняя осложняется ещё более, если анализу подвергается эпистолярное наследие одного автора: к функционально-стилевым и жанровым особенностям прибавляются индивидуально-авторские. Количественно-качественное своеобразие их взаимодействия и определяет специфику каждого конкретного письма. Так, в деловой корреспонденции жёсткая регламентированность официально-делового стиля оказывается ведущей в этой триаде, ограничивая жанровые показатели и практически полностью снимая индивидуально авторские. И наоборот, частная переписка в максимальной степени отражает именно последние.

Общая функционально-стилистическая специфика эпистолярного текста определяется ролевой принадлежностью адресанта – тем, выступает он в качестве должностного или частного лица. Если переписка является частной, принадлежит отдельным авторам – писателям и, следовательно, отражает мировосприятие и поведенческие реакции отдельных психофизических личностей, можно предположить, что все принадлежащие каждому автору тексты отличаются стилевой гомогенностью. Однако это не так. Оказывается, что письма одного адресанта разным адресатам существенно различаются по форме. Их стилистическая окраска не зависит от автора или развиваемой темы, но полностью определяется адресатом. Так, например, в письмах Э. Хемингуэя обсуждение литературных проблем осуществляется в академическом тоне в письмах к Гертруде Стайп или Алис Б. Токлас; в снижено-разговорном – к Эзре Паунду или Арчибальду Маклишу; в общеразговорном – к Максуэллу Перкинсу или Артуру Майзенеру.

Данное обстоятельство подтверждает, что формально-содержательная структура письма полностью зависит от ролевых отношений, в которых состоят коммуниканты. Изменение отношений влечёт за собой обязательное изменение эпистолярного текста. По-видимому, можно утверждать, что письмо является единственным типом текста, язык которого полностью определяется отношениями коммуникантов. Даже идентичное или соотносительное содержание разных писем, исходящих от одного адресанта, но направленных разным получателям, оформляются разным способом.

Таким образом, можно сказать, что языковое воплощение высказывания варьируется в зависимости от ситуации общения и характеристики коммуникантов: «при этом важно отметить, что адресат, как и говорящий вступает в коммуникацию не как глобальная личность, а в определённом своём аспекте, амплуа или функции, соответствующем аспекту говорящего» [1, с. 357].

Среди разных типов текстов, функционирующих в процессе коммуникации, эпистолярный текст заслуживает пристального рассмотрения, так как именно этот тип текста характеризуется наиболее ярко выраженной ориентацией на адресата. Эксплицитная заявленность адресата в письмах делает фактор адресата определяющим фактором, под влиянием которого формируется эпистолярный текст. Именно в этом типе текста удовлетворение прогноза реакции адресата составляет одно из важнейших условий его эффективности, так как каждый тип эпистолярного текста рассчитан на определённую модель адресата. В самом деле, содержание письма (тема текста) определяется отнесённостью к определённому адресату. Более того, по составу адресатов какого-либо корреспондента можно с большей долей вероятности прогнозировать тематическую структуру писем, лексическое наполнение контактной рамы, лексико-синтаксическое оформление письма. Иными словами, адресат определяет раму, тему, словарь, синтаксис – то есть структурно-семантические характеристики письма, а также реализацию всех основных категорий, таких как: модальность, информативность, прагматическая направленность, антропоцентричность, а также развёрнутость КРФ и их сменяемость.

Таким образом, активная роль адресата в эпистолярном тексте как письменной форме коммуникации проявляется в оказании определяющего влияния на языковую организацию этого типа текста.

В произведениях иной функционально-стилевой принадлежности наблюдается другая картина. Две диалектически связанные и взаимообусловленные стороны художественного текста – его создание и восприятие – находят также своё воплощение в виде соответственно образов автора и читателя. Поскольку текст – это элемент целой системы «действительность – сознание – модель мира – язык – автор – текст – читатель – проекция» [3, с. 10], ещё на начальных этапах порожде-

ния текста его создатель ориентируется на реципиента, на того, кто будет воспринимать этот текст.

Языковые единицы в контексте цельного художественного произведения приобретают эстетическую значимость. В художественной речи слово образно, оно многозначно, гиперсимантично. Каждое слово имеет поэтическое наращение смысла. По словам П.А. Пищальниковой, художественный текст – это «коммуникативно направленное вербальное произведение, обладающее эстетической ценностью, выявляемой в процессе его восприятия» [9, с. 6]. Е.В. Макеенко, исследуя тексты русской литературы начала XXI века, в которых действуют персонажи – писатели и персонажи – читатели, моделирующие в структуре художественного текста коммуникативную ситуацию реальных субъектов дискурса, отмечает, что явление креативной рецепции заключается в том, что читатель буквально становится автором нового текста, облекая собственную интерпретацию текстов предшественников в графически зафиксированный дискурс – он становится писателем [8]. Таким образом, читатель является активным субъектом коммуникации, которая осуществляется на основе индивидуального и социального опыта каждого из коммуникантов. Действительно, литературное общение посредством произведения искусства, будучи одной из форм духовной коммуникации людей, есть взаимодействие диалогичное, что проявляется в прагматической установке художественного текста, формирующей восприятие получателя сообщения в заданном авторской позицией направлении. В результате между литературным текстом и его реципиентом складываются отношения, постулирующие активность восприятия последнего. Так как художественное произведение характеризуется имплицитностью содержания, его недосказанность стимулирует сотворчество читателя. От чего же зависит, насколько адекватно авторскому замыслу понимание текста читателем? Можно предположить, что «чем больше степень совпадения, концептуальных систем автора и реципиента, тем адекватнее воспринимается авторское содержание текста» [8, с. 8]. Однако полностью совпадения концептуальных систем в силу их уникальности не может быть, а потому невозможно и понимание художественного текста, абсолютно тождественное авторскому содержанию. Но именно этим художественный текст привлекает читателя, стремлением проникнуть в его сущность, попытаться по-своему интерпретировать текст. Несомненно, каждый писатель использует свои индивидуальные приёмы, свой стиль, идиолект для максимально точной передачи своего замысла читателю. И всё же каждый читатель воспринимает литературное произведение по-своему в зависимости от «личного тезауруса получателя, его личной таблицы знаний» [6, с. 89], его способности и подготовленности воспринимать произведение искусства, его социального положения, культурного уровня. Таким образом, в литературной коммуникации разные прочтения одного и того же текста неизбежны и закономерны.

Относительная вариативность восприятия художественного текста не допускает произвольных толкований различными читателями. Напротив, она постулирует обязательное наличие инвариантного ядра, той основополагающей темы произведения, которая указывает читателю направление для работы его мысли, фантазии, воображения и, осмыслив которую, читатель дополняет и обогащает собственными вариациями.

Адресат-читатель вводится в текст имплицитными средствами, при помощи таких художественных элементов, которые смогут воздействовать наиболее сильно на реципиента, способны направить его внимание в нужное адресанту-автору русло, натолкнуть на определённые идеи, заставив сделать самостоятельные выводы. Образ читателя оказывается наименее выраженной содержательно-формальной характеристикой, абсолютной антропоцентричности в художественном произведении. Отсюда вывод о том, что образ читателя художественного текста – это прежде всего функциональный образ, а его основная роль в произведении заключается в подчинении всей художественной структуры единой цели – оказать эмоционально-образное воздействие на духовный мир потенциального читателя. Иначе говоря, образ читателя требует проявления выразительной и воздействующей сторон художественного произведения, актуализации текстовых категорий экспрессивности и прагматической направленности.

Выводы:

– создание и восприятие как художественного, так и эпистолярного текста возникает как результат речемыслительной деятельности двух коммуникантов в процессе их общения в условиях опосредованной коммуникации, что находит своё воплощение в тексте в виде образов автора и читателя;

– любое высказывание или текст всегда имеет адресата (разного характера, разных степеней близости, конкретности, особенности…), ответное понимание которого автор речевого общения ищет и предвосхищает. В художественном произведении он выражен имплицитно, предполагаемый читатель. В эпистолярном тексте – эксплицитно, конкретный человек;

– функциональная роль адресата художественного произведения – оказать эмоциональное воздействие на духовный мир потенциального читателя, что требует большой выразительности, образности, эмоциональной окрашенности высказываний, выражающейся в экспрессивно-эмоциональных средствах;

– являясь продуктом речевого общения и рассматриваемый в связи с параметрами акта коммуникации, эпистолярный текст в наибольшей степени испытывает воздействие фактора адресата, под давлением которого и происходит формирование языковых средств письма, направленных на эффективность общения;

– письмо представляет собой единицу эпистолярного жанра, проникающего во все функциональные стили и в каждом из них соответствующего их основным параметрам по своей формально-содержательной структуре. В художественной прозе, как правило, реализуется художественный стиль;

– письмо – это особый вид текста, имеющий определённые, только ему присущие структурно-семантические особенности, выделяющие его из всех остальных текстов и влияющие на коммуникативные отношения «автор–читатель» в художественных и эпистолярных произведениях;

– письмо всегда является результатом импульса, спровоцированного обстоятельствами, частичными или полностью известными коммуникантам. По сути дела, письмо – всегда ответ: либо на эксплицитный импульс (действие или письмо), либо на имплицитный импульс (просьба «не забывать»).

В дальнейшем следует признать интересным рассмотрение коммуникативных отношений «автор–читатель» в эпистолярных и научных текстах, выявить их различия и сходства.

Литература:

1. Арутюнова Н.Л. Фактор адресата. *Изв. АН СССР. Сер. лит. и яз.* 1981. Т. 40, № 4. С. 356–367.
2. Белунова Н.И. Роль адресата в организации текста дружественного письма. 2015. URL: https//Cyberleninka,ru/roladresata–v-organizatsii–teksta–druzheskogo–pisma.
3. Белянин В.П. Основы психолингвистической диагностики. Москва : Тривола, 2000. 248 с.
4. Джундубаева А.А. Концепция адресата и идеального реципиента в прозе А. Кима. *Вестник РУДН. Серия: Вопросы образования: языки и специальность.* 2018. Vol. 15. № 2. С. 303–319.
5. Коженко А.В. Эпистолярные жанры: традиционные и современные формы. *Современные проблемы науки и образования.* 2015. №№ 2–3.
6. Кухаренко В.А. Интерпретация текста. Ленинград. 1979.
7. Курьянович А.В. Эпистолярная языковая личность: к вопросу определения категориальных и типологических черт. *Сибирский филологический журнал.* 2014. № 4.
8. Макеенко Е.В. Автор и читатель в структуре художественного текста: автореф. дис. к. ф. н. 2013.
9. Пищальникова В.А., Сорокин Ю.А. Введение в психопоэтику. Барнаул. Изд. Алтайск. ун-та. 1993. 209 с.

Нижнікова Л. В. Структурно-семантичні відмінності в художніх і епістолярних текстах і їх вплив на комунікативні стосунки «автор–читач» у цих текстах

Анотація. Стаття присвячена розгляду комунікативних відносин «автор–читач» у художніх творах та епістолярних текстах одного автора.

Відмінність таких відносин зумовлена тим, що художні твори відображають типові події і звертаються до суспільного адресата, тоді як лист пов'язаний з конкретною ситуацією: адресований конкретному реципієнту.

Ключові слова: комунікативні відносини, типові події, загальний адресат, конкретний реципієнт, конкретна ситуація.

Nizhnikova L. Structural semantic differences in fiction and epistolary text and their influence on communicative relations "author–reader" in these texts

Summary. The article is denoted to the investigation of communicative relations "author–reader" in fictions and epistolary texts of one author. Differences of the given relations are caused by the fact that fictions reflect typical evens and refer to a general reader while letters are attached to a concrete situation and addressed to a concrete recipient.

Key words: communicative relations, typical evens, general reader, concrete recipient, concrete situation.

ЗМІСТ

ЛІТЕРАТУРА ЗАРУБІЖНИХ КРАЇН

Дуброва С. В.
ОСОБЛИВОСТІ ВИКОРИСТАННЯ ЛЕКСИЧНИХ ЗАСОБІВ ВИРАЖЕННЯ ЕМОЦІЙНОСТІ НА МАТЕРІАЛІ РОМАНУ С. МОЕМА «ТЕАТР» **4**

Лазірко Н. О.
ЕСТЕТИЧНА ПРОГРАМА СИМВОЛІЗМУ І ПОЕЗІЯ ПОЛЯ ВЕРЛЕНА У РЕЦЕПЦІЇ ВОЛОДИМИРА ДЕРЖАВИНА **11**

Lysanets Yu. V.
THE TOPOS OF PAIN IN "THE ANATOMY LESSON" BY PHILIP ROTH **15**

Мазоха Г. С.
ЖАНРОВО-СТИЛЬОВІ ОСОБЛИВОСТІ ПРИВАТНИХ КОРЕСПОНДЕНЦІЙ ОНОРЕ ДЕ БАЛЬЗАКА **17**

Морозова І. Б.
ЖІНОЧИЙ РОМАН І «ЧІК-ЛІТ»: ВЕРБАЛЬНІ ОСОБЛИВОСТІ **21**

Науменко Н. В.
«Я – НЕ ЛЮДИНА З ТИСЯЧЕЮ ЛИЦЬ»: ОБРАЗ ЛІРИЧНОГО ГЕРОЯ В ПІСЕННОМУ ДОРОБКУ СТІНГА **25**

Нестелєєв М. А.
СПЕЦИФІКА СНОВИДНОГО СЮЖЕТУ В РОМАНАХ ДЖОНА ГОУКСА «ЖУЧА ЛАПКА» І «ЛАЙМОВА ГІЛКА» **29**

Рустамова Т.
БАСНЯ В МЕЖКУЛЬТУРНОЙ ИНТЕГРАЦИИ **33**

РОМАНСЬКІ, ГЕРМАНСЬКІ ТА ІНШІ МОВИ

Авраменко Б. В.
АНАЛІЗ ПОМИЛОК, ЯКІ ДОПУСКАЮТЬ УКРАЇНОМОВНІ СТУДЕНТИ В ПРОЦЕСІ НАВЧАННЯ ФОНЕТИКИ КИТАЙСЬКОЇ МОВИ **38**

Арделян О. В.
ТОПОНІМИ У СКЛАДІ ФРАЗЕОЛОГІЧНИХ ОДИНИЦЬ ЯК ЗНАКИ АНГЛІЙСЬКОЇ ЕТНОКУЛЬТУРИ **41**

Артеменко А. І.
ЗНАЧУЩІСТЬ ПЕРЕПИТУВАНЬ У ПРАГМАТИЧНОМУ МОВЛЕННІ **45**

Бакуменко О. О.
АСПЕКТУАЛЬНЕ ЗНАЧЕННЯ ПЕРФЕКТА В СУЧАСНІЙ НІМЕЦЬКІЙ МОВІ **49**

Besarab O. M.
MAIN RULES OF WRITING A LITERATURE REVIEW FOR YOUR FUTURE THESIS **52**

Бігунова Н. О.
ІЛОКУТИВНІ ЦІЛІ ТА ПЕРЛОКУТИВНИЙ ЕФЕКТ МОВЛЕННЄВОГО АКТУ СХВАЛЕННЯ (НА МАТЕРІАЛІ АНГЛОМОВНОГО ЛІТЕРАТУРНОГО ДИСКУРСУ) **55**

Богайчук О. С.
АНАЛІЗ ЛЕКСЕМИ «*JUSTICE*» В ЇЇ ЛЕКСИКО-СЕМАНТИЧНОМУ АСПЕКТІ **60**

Болотнікова А. П.
КОМУНІКАТИВНО-ПРАГМАТИЧНА КАТЕГОРІЯ ВВІЧЛИВОСТІ Й ПОНЯТТЯ СОЦІАЛЬНОЇ ТА ПСИХОЛОГІЧНОЇ ДИСТАНЦІЇ **63**

Бухінська Т. В.
ЧАСТОТНІСТЬ УЖИВАННЯ РІЗНИХ ТИПІВ РЕЧЕНЬ ЯК ОДИН ЗІ СКЛАДНИКІВ СКЛАДНОСТІ СПРИЙНЯТТЯ МЕДИЧНИХ НІМЕЦЬКОМОВНИХ ТЕКСТІВ **66**

Ведь Т. М.
СФЕРИ ВЖИВАННЯ ЛЕКСИЧНИХ ІННОВАЦІЙ XXI СТОЛІТТЯ В МЕЖАХ МЕДІЙНОГО ДИСКУРСУ **70**

Гончаров Г. В.
ДО ПРОБЛЕМИ ПОВТОРЕННЯ ПРИ КОМУНІКАТИВНОМУ ПІДХОДІ ДО НАВЧАННЯ ІНШОМОВНОГО ГОВОРІННЯ.....**74**

Жаборюк О. А., Жаборюк І. А.
ГРАМАТИЧНА СУТНІСТЬ ТЕПЕРІШНЬОГО ПЕРФЕКТНОГО ЧАСУ У СВІТЛІ ТЕОРІЇ ВИДО-ЧАСОВИХ ФОРМ ПРОФ. А. К. КОРСАКОВА (ЛІНГВОДИДАКТИЧНИЙ АСПЕКТ).....**79**

Застровська С. О., Найдюк О. В.
НЕВЕРБАЛЬНІ ПРЕЦЕДЕНТНІ ФЕНОМЕНИ У НІМЕЦЬКОМОВНОМУ ДИСКУРСІ.....**83**

Іщенко М. П.
ВЕРБАЛЬНІ ЗАСОБИ ВИРАЖЕННЯ ЕМОЦІЙ У РОМАНІ ДЖЕЙН ОСТІН «ГОРДІСТЬ І УПЕРЕДЖЕННЯ».....**87**

Кириченко Т. С.
ДИСКУРСИВНІ МАРКЕРИ ЗГОДИ В СИТУАЦІЇ ПЕРЕБИВАННЯ МОВЛЕННЯ.....**90**

Ковальчук О. П.
ФУНКЦІОНАЛЬНІ ОСОБЛИВОСТІ ЛЕКСИЧНИХ ОДИНИЦЬ У ФРАНЦУЗЬКІЙ ТА УКРАЇНСЬКІЙ МОВАХ.....**93**

Корнєлаєва Є. В.
ЛІНГВАЛЬНІ ЗАСОБИ УТВОРЕННЯ ЕВФЕМІЗМІВ.....**97**

Косович О. В.
МОВА В ПРОЦЕСІ СОЦІОКУЛЬТУРНОЇ ІДЕНТИФІКАЦІЇ.....**100**

Лемещенко-Лагода В. В.
ДО ПРОБЛЕМИ ПЕРІОДИЗАЦІЇ ТА СИСТЕМАТИЗАЦІЇ ШОТЛАНДСЬКОГО ЛЕКСИКОГРАФІЧНОГО ПРОЦЕСУ.....**104**

Лесневська К. В.
ЛЕКСИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ КОМПОЗИЦІЙНО-МОВЛЕННЄВОЇ ФОРМИ «МІРКУВАННЯ» У РОМАНІ Е. ГІЛБЕРТ "*EAT. PRAY. LOVE*".....**108**

Мартинюк О. М.
ОСОБЛИВОСТІ ДИПЛОМАТИЧНОГО ЛИСТУВАННЯ (НА МАТЕРІАЛІ ФРАНЦУЗЬКОЇ МОВИ).....**111**

Милик О. В.
ПАРАДИГМАТИЧНІ ЗВ'ЯЗКИ ЛЕКСЕМ-ВЕРБАЛІЗАТОРІВ СУБКОНЦЕПТУ *VALETUDO* У ЛАТИНСЬКІЙ МОВІ.....**115**

Руда Н. В., Жукова К. Є.
ОСОБЛИВОСТІ ПРЕДИКАТИВНОГО УСКЛАДНЕННЯ БАГАТОКОМПОНЕНТНОГО СКЛАДНОГО РЕЧЕННЯ СУЧАСНОЇ КИТАЙСЬКОЇ МОВИ.....**118**

Сабадаш Д. В., Кабаль Х. Ю.
ОСОБЛИВОСТІ АКТУАЛІЗАЦІЇ КОНЦЕПТУ *MEDICINE* У РОМАНІ ЛУЇС ЕЛДРІЧ "LOVE MEDICINE".....**122**

Савчук Р. І.
СЕМІОЗИС АВТОРСЬКИХ НАРАТИВНИХ ТЕХНІК І ТАКТИК У ФРАНЦУЗЬКОМУ ХУДОЖНЬОМУ ТЕКСТОТВОРЕННІ XIX СТ......**126**

Семен Г. Я., Черська Ж. Б.
ОСОБЛИВОСТІ ВИКОРИСТАННЯ ГРАФІЧНИХ СТИЛІСТИЧНИХ ЗАСОБІВ У ПЕРЕКЛАДІ РОМАНУ МАРКУСА ЗУЗАКА «КРАДІЙКА КНИЖОК».....**129**

Семенова О. В.
ВЕРБАЛЬНА РЕПРЕЗЕНТАЦІЯ АРГУМЕНТАЦІЇ (НА МАТЕРІАЛІ РЕКЛАМНИХ ТУРИСТИЧНИХ ТЕКСТІВ).....**132**

Соколова К. В., Щетинникова О. О., Сонник Н. С.
УДОСКОНАЛЕННЯ НАВИЧОК З ОПИСУ СТАТИСТИЧНИХ ДАНИХ АНГЛІЙСЬКОЮ МОВОЮ В МЕЖАХ ПРОФЕСІЙНО-ОРІЄНТОВАНОГО НАВЧАННЯ.....**136**

Стрілець В. В., Андрієнко В. В.
СТРУКТУРНІ МОДЕЛІ АНГЛІЙСЬКИХ БАГАТОКОМПОНЕНТНИХ ТЕРМІНІВ НАФТОГАЗОВОЇ ГАЛУЗІ.....**140**

Строченко Л. В.
СИНОНІМІЯ У НОМІНАТИВНОМУ ПОЛІ АНГЛОМОВНОГО КОНЦЕПТУ *GENIUS*.....**143**

Тоненчук Т. В.
ТИПОЛОГІЯ ФРАЗЕОЛОГІЧНИХ ОДИНИЦЬ ІЗ КОМПОНЕНТОМ СОМАТИЗМОМ.....**146**

Fedorchuk M. M., Horodylovska M. T.
STYLISTIC DEVICES AS COMPONENTS OF ARGUMENTATION IMPLEMENTATION IN COURT DISCOURSE.....**149**

Форостюк І. В., Шерстюк Н. В.
ДО ПИТАННЯ ПІДГОТОВКИ СТУДЕНТІВ І ЗДОБУВАЧІВ НАУКОВОГО СТУПЕНЯ ДО МІЖНАРОДНОГО ІСПИТУ ТА ЗНО З АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ.....**153**

Чернега С. М.
ЛЕКСИКО-СЕМАНТИЧНИЙ АНАЛІЗ ГЕРМАНСЬКИХ ТЕОНІМІВ БОГА LOKI 'ЛОКІ' У ХУДОЖНЬОМУ ДИСКУРСІ ДАВНЬОГО ПЕРІОДУ.....**157**

Швець Т. А.
ЛЕКСИЧНІ ЗАСОБИ ОБ'ЄКТИВАЦІЇ ПРОСТОРОВО-ЧАСОВОГО КОНТИНУУМУ НОВЕЛИ А. ГАВАЛЬДИ «PETITES PRATIQUES GERMANOPRATINES».....**161**

Шевченко С. І., Харицька С. В.
СТРАТЕГІЇ ПРОФЕСІЙНО ОРІЄНТОВАНОГО АНГЛОМОВНОГО ЧИТАННЯ СТУДЕНТІВ ФІЛОЛОГІЧНИХ СПЕЦІАЛЬНОСТЕЙ.....**166**

Шишко А. В., Комар Л. В.
ІНШОМОВНІ ОЗНАКИ У ФОНЕТИЧНІЙ СТРУКТУРІ ЛЕКСИЧНИХ ЗАПОЗИЧЕНЬ.....**170**

Шовкопляс Ю. О.
ОСОБЛИВОСТІ РЕАЛІЗАЦІЇ ЕТНІЧНИХ СТЕРЕОТИПІВ ЩОДО ЛАТИНОАМЕРИКАНЦІВ У СУЧАСНИХ ЗМІ США.....**172**

Shumenko O. A., Kostriukova V. O.
LEXICAL-SEMANTIC AND STRUCTURAL-FUNCTIONAL PECULIARITIES OF LEXICAL REDUPLICATES IN ENGLISH.....**177**

Щигло Л. В.
РОЗВИТОК СЛОВОТВІРНОЇ СИСТЕМИ НІМЕЦЬКОЇ МОВИ ЯК СИНЕРГЕТИЧНИЙ ПРОЦЕС.....**181**

Yurko N. A., Styfanyshyn I. M., Protsenko U. M., Romanchuk O. V.
THE WORD-FORMATION FEATURES OF ENGLISH TERMINOLOGY IN TOURISM INDUSTRY.....**185**

ТЕОРІЯ ЛІТЕРАТУРИ

Бондарук Л. В.
СИМВОЛ У СИСТЕМІ СУМІЖНИХ ТЕРМІНІВ: ТЕОРЕТИЧНЕ ПОТРАКТУВАННЯ.....**190**

Дроздовський Д. І.
ДИСКУРС СУБ'ЄКТНОСТІ В АНГЛІЙСЬКОМУ ПОСТПОСТМОДЕРНІСТСЬКОМУ РОМАНІ.....**194**

Нижникова Л. В.
СТРУКТУРНО-СЕМАНТИЧЕСКИЕ РАЗЛИЧИЯ В ХУДОЖЕСТВЕННЫХ И ЭПИСТОЛЯРНЫХ ТЕКСТАХ И ИХ ВЛИЯНИЕ НА КОММУНИКАТИВНЫЕ ОТНОШЕНИЯ «АВТОР–ЧИТАТЕЛЬ» В ДАННЫХ ТЕКСТАХ.....**199**

НАУКОВИЙ ВІСНИК МІЖНАРОДНОГО ГУМАНІТАРНОГО УНІВЕРСИТЕТУ

Серія: ФІЛОЛОГІЯ

Науковий збірник

№ 38 том 2, 2019

Серію засновано у 2010 р.

Коректор – Вишнякова Я.І.
Комп'ютерна верстка – Семенченко Ю.С.

Підписано до друку 31.01.2019 р. Формат 60x84/8. Обл.-вид. арк. 26,47, ум.-друк. арк. 23,95.
Папір офсетний. Цифровий друк. Наклад 200 примірників. Замовлення № 0519/108.

Надруковано: Видавничий дім «Гельветика»
(Свідоцтво суб'єкта видавничої справи ДК № 6424 від 04.10.2018 р.)
Україна, м. Херсон, 73021, вул. Паровозна, 46-а, офіс 105. Тел. (0552) 39-95-80
E-mail: mailbox@helvetica.com.ua